STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00987

DI YIDISHE AGODES

Permanent preservation of this book was made possible
by Emmanuel Farber
in memory of
Ruth Wilma Farber

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די יידישע אַגדות

דערציילונגען, זאַגן, לעגענדן, משלים, אַפאָריזמען
און שפּריכווערטער

געקליבן פון תּלמוד און מדרשים
נאָכ'ן העברעיִשן „ספר האגדה"

באַאַרבעט און גרופּירט נאָכ'ן אינהאַלט
דורך
י. ח. ראַבניצקי און ח. נ. ביאַליק

ערשטער באַנד

משה־שמואל־שקלאַרסקי

ניו יאָרק 1948

RAWNITZKI, J. CH.

BIALIK, CH. N.

DI YIDISHE AGODES

(THE JEWISH LEGENDES)

BOOK 1

MORRIS S. SKLARSKY

Publisher, Bookseller and Importer

10 Monroe Street, G.D.4.

New York 2, N. Y.

Printed in U.S.A. 1948

דערקלערונג פון פארלעגער

לויט מיין אָפּמאַך מיט פרוי מניה ביאַליק און אליהו רבניצקי, די יורשים פון חיים נחמן ביאַליק און י. ח. ראבניצקי, דרוק איך די אויפלאַגע פון „די יודישע אגדות".

דאָס איז אַ פאָטאָגראַפישער אָפּדרוק פון דער צווייטער אויפ־לאַגע פון „מוריה", בערלין, תרפ"ב.

לויט דעם אָפּמאַך, האָב איך קיין רעכט ניט געהאַט אויף צו בייטן דער אָרטאָגראַפיע, איך האָב אָבער קאָרעגירט אַ צאָל טיפּאָגראַפישע פעלערן.

משה שמואל שקלארסקי

אינהאלט:

זייט.

פארווארט VI

די „אגדה" איבער אגדה.

אגדה און משל . . XI

הלכה און אגדה . . XII

די ערשטע דורות.

אדם הראשון . . 1

די שעהנע וועלט . . 2

די כלה שבת . . „

גראזען און ביימער . . 3

דאס אייזען . . . „

די זון און די לבנה . . „

אלע בעשעפענישען זענען נוצליך . . . „

חוה 4

דער ערשטער חטא . . 5

דער פעניקס . . 6

די נייגיעריגע פרוי . . „

נאב'ן חטא . . . 7

אנגעוואוירען א טרייען דיענער „

דער ערשטער זון־אונטערגאנג. „

דאס ערשטע פייער . . 8

די קורצע טעג . . „

קין און הבל . . . „

למך . . . 11

די געפאלענע מלאכים און די ריעזען . . . „

נח און דער מבול . . 13

זייט.

שקר און פלוך . . 15

שכרות . . . „

נמרוד און דער דור הפלגה . 16

די אבות.

אברהם'ס געבורט . . 18

תרח'ס געטער . . 19

ישמעאל און זיינע פרויען . 22

עקדת יצחק . . . 23

אברהם'ס טויט . . 28

סדום . . . 29

אליעזר אין סדום . . 30

דער סדום'ער מכניס־אורח . 31

סדום'ער נדבות . . 32

דער גזר־דין . . . „

לוט'ס ווייב . 33

יעקב און עשו . . . „

יצחק'ס בלינדקייט . . „

די ברכות . . 34

לאה . . . 36

יעקב ראנגעלט זיך מיט'ן מלאך „

רבקה'ס טויט . . . 37

רחל'ס קבר . . 38

יוסף'ס שעהנהייט . . 39

יוסף אין מצרים . . „

יוסף און זיינע ברידער . . 40

שמע, ישראל! . . 44

יעקב'ס קבורה . . 45

צוריקוועגס ביי יענער גרוב . 46

זייט.

די יודען אין מצרים.

די גזירה פון וואסער . 47
די גזירה פון ליים און ציגעל . 48
אינ'ם זכות פון די פרומע פרויען „
נאך דער ארבייט . . 49
די מאם איז איבערפולט 50
משה'ס עלטערן . . „
משה'ס געבורט . . 51
די פרוב . . . „
משה געהט־ארויס צו זיינע ברידער . . 52
אנטלאפען . . . 53
אין לאנד כוש . . „
יתרו . . . 54
א טרייער הירט . . 55
דער דארנבוים . . „
משה'ס שטעקען . . „
די זקנים האבען זיך אפגע־טראגען . . . 56
משה און אהרן ביי פרעה'ן . „
פרעה'ס הארץ . . 58
פון שטעקענס שלאנגען . 59
צווישען הירט און וואלף . „
די מכה „בלוט" . . 60
פרעש . . . 61
מדה כנגד מדה . „
דער האגעל . . . 62
די דריי טעג פינסטערניש . „
פרעה זוכט משה'ן . . 63
יוסף'ס ארון . . . „

יציאת מצרים.

דער שלימ'מזל . . 65

זייט.

ביידע זיך געפרעהט . . 66
שפעט זיך ארומגעקוקט . „
די יודען ביי'ם ים־סוף . 67
קריעת ים־סוף . . . „
דער שר של ים . . 68
זה אלי! 69
די רויב פון ים . . 70

די יודען אין מדבר.

דער מן . . . 71
עמלק 72
מתן תורה . . . 73
דער עגל . . . 78
דער משכן . . . 81
מחנה ישראל . . 83
משה'ס בילד . . 84
קורח . . . 85
מי מריבה . . . 88
אהרן'ס טויט . . 89
אין טהאל ארנון . . 91
עוג מלך הבשן . . 92
די קליידער אין דער מדבר . 93
דער טויט פון דור המדבר . 94
בלעם 95
משה'ס טויט . . 98

שופטים און מלכים.

יפתח און זיין טאכטער . 107
אלקנה און חנה . . 108
שאול . . . 109
דוד דער טרייער פאסטוך . 110
דוד און דער בופעל . . 111
חכמה און שגעון . . „

	זייט.
הארנים און שפין	112
דוד און מיכל	113
דוד'ס הארפע	115
דוד און ישבי	"
דוד און זיין תהלים	117
דוד'ס טויט	118
שלמה'ס חכמה	"
פאר־קאפ	120
דער משפט מיט דער שלאנג	122
דער משפט מיט די דריי רייזענדער	123
די חכמה פון מצרים	125
פרעה'ס טאכטער	"
שלמה'ס שטול	126
מלכת שבא	128
שלמה המלך'ס אדלער	132
שלמה המלך און דער אשמדי.	133
יונה הנביא אין פיש	141
מרודך בן בלאדן	144
מנשה און ישעיה הנביא	145
מנשה'ס טויט	"
יהויקים און יכניה	146

דער חורבן פון ערשטען בית־המקדש.

דער הונגער	149
די שרפה	150
צדקיהו המלך	151
ירמיה נאכ'ן חורבן	152
דער טרויער פון די אבות	154
זכריה הנביא'ס בלוט	158
דאס אכזריות פון ישמעאל'ס קינדער	159
ביי די טייכען פון בבל	"
בענקעניש	161
נחמה	162

צווישען ערשטען און צווייטען בית־המקדש.

חירם מלך צור'ס לופט־שלאס אין מיטען ים	164
דניאל און די שלאנג	165
חנניה, מישאל ועזריה	166
נס פורים: אחשורוש'ס סעודה	167
בנתן ותרש	"
ווי מיט די אויבערשטע אזוי מיט די אונטערשטע	"
המן'ס גדולה	168
המן'ס אונטערנעהמען.	"
המן'ס מסירות	169
די גזירה	170
המן'ס מפלה	176
המן'ס תליה	179

פאָרוואָרט.

די יודישע „אַגָדה" [1]) — וואָס פאַר אַ יוד ווייסט נישט ווי פיעל טייער אוֹצְרוֹת פון שעהנהייט און פאָלקס־שעפּפונג, וואָס פאַר אַ ליכטיגע פּערלען פ געדאַנקען און טיעפזין געפונט זיך דאָרט, צווישען און צושפּרייט? הונדערטע יאָהרען איז די יודישע אגדה געווען די איין־און־איינציגע פרייע שעפּפונגס־פאַר פונ'ם יודישען פאָלקס־גייסט. דאָס בעהאַרצליכסטע און דאָס אינטימסטע וואָס ז יודישע נְשָׁמָה פערמאָגט — האָט געפונען זיין אֱמֶת־פאָלקסטימליכען אויסדרוק א דער אגדה. געשאַפען דורך אַלע קרייזען פון פאָלק זעלבסט, פון זיינע העכסט פערזענליכקייטען ביז די קלענסטע, איז די אגדה נישט אומזיסט געווען לאַנג הונדערטער יאָהרען דאָס בעליעבסטע לעזען פאַר דעם גאַנצען פאָלק, פאַר גרוי און קליין, פונ'ם גרויסען לַמְדָן ביז גאָר אַ פָּשוּט'ען יודען; פון דעם „לעבעדיגז קוואַל" האָט יעדער יוד, לויט זיין הַשָּׂגָה, געשעפּט פאַר זיין יודיש האַרץ ערפר שענדעס און ערקוויקענדעס, לעהרע און טרייסט אין אַלע צייטען.

נאָר דאָס איז אַלץ געווען אַמאָל: די לעצטע יאָהרען אָבער איז דאָס פאָל

---

1) ווערטליך: זאַגע, ערצעהלונג (פונ'ם וואָרט „הגד" — זאָגען, ערצעהלען און אינ'ם פערברייטערטען זין — אַלעס וואָס נישט „הלכה" (דינים), ד. ה. אוי משלים, אַפאָריזמען, סענטענצען איבער מוסר און מדות, שפּריכווערטער א. ז. וו.

הלכה און אַגדה — דאָס זענען די צוויי פערשידענאַרטיגע שריפט־טהיילע וואָס ביידע צוזאַמען בילדען דעם אינהאַלט פון תורה שבעל־פה (מינדליכע לעהרע און ביידע תלמוד'ען, וואָס זענען געשאַפען אין אַ משך פון הונדערטער יאָהרען דור אונזערע גרויסע געלעהרטע אין ארץ ישראל (תלמוד ירושלמי) און אין בבל (תלמו בבלי). פאַר דער „אַגדה" עקסיסטירען אויך בעזונדערע זאַמלונגען, עלטערע אונטער אַלגעמיינעם נאָמען „מדרשים", און שפּעטערע פערשידענע צוזאַמענשטעלונגען, ווי עי יעקב, ילקוט, מנורת המאור א. ז. וו.

און דער צייט וואָס מיט דער שאַרפזיניגער און טרוקענער הלכה האָבען זי מעהר בעשעפטיגט די בעלי־מוחות און די לומדים פונ'ם פאָלק,—איז די בעהאַרצ און זאַפטיגע אַגדה געווען מעהר בעליעבט ביי'ם פשוט'ען עולם.

צוליעב פערשידענע סבות, לײדער, אפגעריסען. און דערװײטערט געװארען פון אט דעם גײסטיגען קװאל זײנעם: די אגדה איז, װי בעװאוסט, געשאפען צומײנסטען נור אין לשון-קודש און איז צושפרײט אין זעהר פיעל פערשידענע אלטע ספרים, װאו זי איז, חוץ דעם אלעמען, זעהר אפט אײנגעפלאכטען און אויסגעמישט, אהן א שום סדר און צוזאמענהאנג, מיט זײטיגע אפגעלעגטע זאכען. כדי װידער אויפצולעבען זי און װי אמאל פעראינטערעסירען מיט איהר דאס גאנצע פאלק אין אונזערע צײטען — האט זי געמוזט צונויפגעקליבען װערען פון טויזענדער פערװארפענע װינקעליך, אפגערײניגט װערען פונ'ם לאנגיאהריגען שטויב, געפוצט און געסטיליזירט, און אין א געװיסער ארדנונג, כראנאלאגיש און זאכליך, גרופירט װערען, — ערשט דאן קען זי בעקומען איהר אײגענטימליכען אויסזעהן און ערשײנען אין איהר פולען גלאנץ און אמת'ען װערטה פאר'ן פאלק אויך אין הײנטיגע צײטען.

און צו אויספיהרונג פון דער אויפגאבע האבען טאקי געשטרעבט די מסדרים פון די אגדות אין יודישען. נאך דעם װי זײ האבען אפגעגעבען העכער זעקס יאהר שװערע מיה אויף זאמלען און גרופירען אלע בעסטע יודישע אגדות פון תלמוד און אלערלײ מדרשים פאר דעם גרויסען „ספר האגדה", װאס איז ערשינען אין העברעאיש אין זעקס טהײל און האט געהאט גרויס ערפאלג, — האבען זײ אונטערגענומען די נײע אויסגאבע פון די זעלבע אגדות אין דעם זעלבען סדר, מיט קלײנע ענדערונגען, אויך אין יודישען, כדי דערמיט צו מאכען דעם טײערען פאלקס-שאץ צוגענגליך פאר יעדען יודען, פאר'ן גאנצען פאלק.

די איבערזעצונג איז אויסגעפיהרט געװארען מיט דער פארזיכטיגקײט און דעם ערנסט, װאס אזא פעראנטװארטליכע ארבײט פערדיענט. אלטע און בפרט פאלקסטימליכע שעפּפונגען, װי קלאסיש און שאצבאר זײ זאלען ניט זײן, זענען דאך צומײנסטען פרימיטיװ מצד דער פארם, סטיל אדער אינהאלט, און איבערגעדיכטעטע אויף דאס נײ אין אן אנדער שפראך, איז גאנץ לײכט איבערצוטרעטען דעם זעהר שמאלען גרענעץ, װאס טײלט-אפ דאס דערהויבענע פון דעם געמײנעם, דאס נאאיװע פון דעם לעכערליכען, דאס אײגענארטיגע פון דעם װילדפרעמדען. די מסדרים האבען זיך דעריבער בעמיהט, אז דער אלטער װײן פון דער אגדה אין זײן נײער כלי, זאל װי װײט מעגליך ניט פערליערען זײן העכסט יודישען אײדעלען טעם און ריח און בלײבען אויך בײ זײן אײגענארטיגער מראה [1].

---

[1]) אין דער איבערזעצונג פונ'ם ערשטען טהײל האט גענומען א אנטהײל אויך ה' ח. טשעמערינסקי, אוגטער דער רעדאקציאן פון די מחברים.

די גאַנצע זאַמלונג פון די יודישע אַגָדות ענטהאַלט 4 בענדער.

דער ערשטער באַנד ענטהאַלט אויסדערוועהלטע אגדות איבער פערזאָנען און געשעהענישען פון דער ביבלישער צייט, פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם (וועלט־שאַפונג) ביז דער אָנהויב צייט פונ׳ם צווייטען בֵּית־הַמִקְדָשׁ.

דער צווייטער באַנד—איבער פערזאָנען און געשעהענישען אין דער צייט פונ׳ם צווייטען בית־המקדש ביז נאָך זיין חוּרְבָּן, און איבער׳ן לעבען פון די גרעסטע שעפער פונ׳ם תַּלְמוּד, די תַּנָאִים און אֲמוֹרָאִים.

דער גאַנצער אַגָדיסטישער מאַטעריאַל פון די ביידע בענדער איז גרופירט כראָנאָלאָגיש (נאָכ׳ן היסטאָרישען סֵדֶר פון די צייטען).

דער דריטער באַנד— די שעהנסטע לעגענדען און די שאַרפסטע אפאָריזמען איבער דעם יודישען פאָלק און איבער אַלע זיינע טייערסטע נאַציאָנאַלע ווערטהע (לאַנד, שפּראַך, תּוֹרָה, נְבוּאָה א. ז. וו); ווי אויך איבער זיינע וויכטיגסטע גייסטיג־רעליגיעזע אַנשויענגען (איבער גאָטהייט, גוטס און שלעכטס, זינד און תְּשׁוּבָה, יענע וועלט א. ז. וו).

דער פירטער באַנד — איבער פערזענליכע און סאָציאַלע פערקעהרונגען, גוטע און שלעכטע מִדוֹת א. ז. וו.

ערשטער באנד.

די „אַגָדָה" איבּער אַגָדָה.

אַגָדָה און מָשָׁל.

ווילסטו דעם וועלט-שעפער ערקענען — לערן אַגָדָה. דורך איהר וועסטו גאָט בָּרוּך-הוּא בּעגרייפען און וויסען זיך צו האַלטען אין זיינע וועגען.

דעם מָשָׁל האַלט נישט פאַר גרינג. מיט אַ גראָשען-ליכטעל זוכט מען אַמאָל אָפּ אַ פערלוירען גאָלדען רענדעל אָדער אַ טייערען פערעל, און דורך אַ לייכטען איינפאַכען מָשָׁל בּעגעהמט מען אַמאָל דעם טיעפסטען געדאַנק.

„קוהֶלֶת [1]) איז נישט נור פאַר זיך קלוג געווען, ער האָט אויך דעם פאָלק וויסענשאַפט געלערענט, פיעל מְשָׁלִים צוגעטראַכט"...

—די תּוֹרָה — זאָגט רַב נַחְמָן — איז בּיז שְׁלֹמֹה'ן געגליכען געווען צו אַ לאַבּירינט, אַ מין פּאַלאַץ פול מיט פערפּלאָנטעטע און פערדרעהטע צימערען; איז געקומען שלמה, האָט ער אויפגעטהון דעם משל, וואָס האָט געדיענט ווי יענס קנייּלכען פאָדעם, וואָס צוגעבּונדען בּיי'ם אַריינגאַנג און געצויגען פון דאָרט—וויַיזט עס פאַר יעדען גאָר לייכט דעם וועג אַריין און אַרוים.

נאָך קען מען גלייכען די תּורה בּיז שלמה'ן צו אַ געדיכטען ווילד-פערוואָקסענעם וואַלד; שלמה'ס משל האָט געדיענט ווי דאָס העקיל, מיט וועלכען מ'האַקט דורך דאָס ערשטע שטענגעלע, פאַר יעדען אַ וועג אַריין און אַרוים.

רַבִּי יוסי גלייכט די תּורה בּיז שלמה'ן צו אַ גרויסען קאָרב אָנגעפולט מיט אַלערליי טייערע פרוכט, נאָר אָהן אויערען, קען עס קיינער פון אָרט נישט ריהרען; שלמה'ס משל איז פאַר איהר געווען דאָס אויערעל, פאַר וועלכעם יעדער האָט זי געקענט לייכט הייבּען און טראָגען.

רַבִּי חֲנִינָא זאָגט: בּיז שלמה'ן איז די תּורה גלייך געווען צו אַ בּרונען פול מיט קאַלטע, זיסע וואַסער, וואָס צוליעב זיין אונגעהייער טיעפקייט קען קיינער

---

[1]) שלמה המלך.

דאָס וואַסער נישט גענוסען, ביז עס נעמט איינער און בונדט-צו אַ שטריקעל צו אַ שטריקעל, אַ שנירעל צו אַ שנירעל און לאָזט-אַראָפּ אין דער טיף דעם עמער און שעפּט-אָן וואַסער פאַר יעדען. דעם זעלבען אויפטהו האָט בעוויזען שלמה מיט זיינע משלים: משל צו משל, ביישפּיעל צו ביישפּיעל — און די טיפע תורה ווערט דערגרונטעוועט.

הֲלָכָה און אַגָדָה.

„ברויט" — דאָס איז הֲלָכָה [1], „ווײַן" דאָס איז אַגָדָה [2] — און „ניט אויף ברויט אַליין לעבט דער מענש"...

רַבִּי אַבָּהוּ און רַבִּי חִיָא בַּר אַבָּא זענען זיך צונויפגעקומען אין איין שטאָדט און דאָרט פאַר'ן עולם גע'דרש'עט, דער ערשטער אין אַגדה, דער צווייטער אין הלכה. האָט דער גאַנצער עולם איבערגעלאָזט ר' חיא'ן און זיך אַ לאָז געטוהן צו ר' אבהו'ס דְרָשָׁה. איז יענער ביי זיך אַראָפּגעפאַלען. האָט איהם ר' אבהו בערוהיגט מיט אַזאַ מָשָׁל:

— אין אַ שטאָדט זענען אַמאָל געקומען צוויי הענדלער, איינער האָט פערקויפט ברילִיאַנטען און פּערעל, דער צווייטער—קליין-צעלניק, ווי נאָדלען, שפּילקעס און נאָך אַזעלכע ביליגע אָבער נייטיגע קליינִיגקייטען. אויף וועמענס סְחוֹרָה געפונט זיך מעהר בַּעֲלָנים? -- פערשטעהט זיך, אויפ'ן צווייטענס...

רַב אַמִי און רַב אַסִי זענען געזעסען פאַר זייער רֶבִּי'ן רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא. האָט איינער פון זיי ביי'ם רבי'ן געבעטען ער זאָל עפּיס אָן הלכה-זאַך זאָגען, און דער צווייטער—אָן אַגדה-זאַך. הויבט ר' יצחק אָן זאָגען אין אגדה — לאָזט דער נישט, וויל ער זאָגען אין הלכה—לאָזט יענער נישט. זאָגט זיי ר' יִצחק אויף דעם אַזאַ משל:

— עס קומט-אויס ווי יענער בעיאַהרטער מענש וואָס האָט געהאַט צוויי פרויען, אַ יונגע און אַ אַלטע. פליקט איהם די יונגע אויס זיינע גרויע האָר און די אַלטע זיינע שוואַרצע האָר. לאָזט זיך אויס, אַז ער בלייבט נעביך גאָר אַ פּליך פון אַלע זייטען.

---

1) דינים, נאָרמען פונ'ם אַלטעגליכען לעבען, נייטיגע ווי ברויט. 2) זי קוויקט און ערפרישט ווי ווײַן.

דִי עֶרְשְׁטֶע דוֹרוֹת.

אָדָם הָרִאשׁוֹן [1].

גאָט האָט אויף דער וועלט נור איין מענשען בעשאַפען, כְּדֵי איינער אַקעגען צווייטען זאָל זיך דערנאָך נישט קענען איבערנעהמען און זאָגען: „מיין יִחוּס איז גרעסער פון דיינעם! מיין עלטער־זיידע איז א שענערער!"
אַלע מענשען זענען גלייך, פון איין טאַטען קומען זיי אַרויס.

* *
*

בעשאַפען האָט גאָט פריהער די וועלט און אַלע בְּרוּאִים, און דעם מענשען האָט ער עֶרֶב־שַׁבָּת, שוין נאָך אַ ל ע מ ע ן, בעשאַפען, כְּדֵי אויב ער וועט זיך װעלען איבערנעהמען, זאָל מען איהם קענען זאָגען: אַ פליגעל אֲפִילוּ, אַ קליין ווערעמיל, איז אויך פריהער פאַר דיר בעשאַפען געוואָרען.

און אויך דערפאַר, כְּדֵי ער זאָל קומען אויף דער וועלט צו אַלעם גרייטען. אַזוי בויעט־אויס אַ קעניג אַ שענעם פּאַלאַץ, ציערט איהם אויס, גרייט־אָן אַ רייכע סְעוּדָה, און ערשט דערנאָך פיהרט ער אַהין אריין דעם ליעבען גאַסט.

* *
*

ווען גאָט האָט גענומען דעם מענשען בעשאַפען, רופען זיך אָפּ צו איהם די מַלְאָכִים: „האַר פון דער וועלט! וואָס טויג דיר אָט דער מענש? וואָס מאַכסטו פון איהם אַ וועזען?"

—אויב אַזוי—ענטפערט זיי גאָט—פאַר וועמען זענען שאָף און רינדער בעשאַפען געוואָרען? די פויגעל אונטער'ן הימעל און די פיש אין יַם'ען צו וואָס טויגען? בויעט אַ קעניג אויס אַ פּאַלאַץ און פולט איהם אָן מיט אַלעם

1) דער ערשטער מענש.

גוטס, צו וואָס נוצט דאָס אַלץ, אויב קײַן גערעט זענען נישטאָ, אויב קײַנער וועט קײַן הנאָה פון דעם נישט האָבן?

—נערעכט ביזטו, מעכטיגער גאָט—זאָגן די מלאָכים—שאַף נאָך דײַן ווילען, ווי דיר געפעלט.

די שעהנע וועלט.

בעשאַפען אָדם הראשון, האָט איהם גאָט ברוך־הוא אָנגענומען און איבער אַלע בײַמער פון גן־עדן אַרומגעפיהרט און דערבײַ אַזוי געזאָגט: זעה די ווערק מײַנע, בעטראַכט ווי שעהן זיי זענען, ווי פּראַכטפאָל זיי זענען!— און דאָס אַלעס איז פון דײַנעטוועגען. זעה־זשע זאָלסט ניט פערזינדיגען; ברײַנג נישט אום מיט דײַן שלעכט אויפפיהרונג מײַן וועלט! ווערסטו אין איהר עפּיס פערדאַרבען, בלײַבט נישט ווער עס זאָל פערריכטען.

„און גאָט האָט געזעהן אַלעס וואָס ער האָט געמאַכט און ס׳איז זעהר גוט״—אַלעס איז פון גאָט בעשאַפען געוואָרען גוט, אין דער רעכטער צײַט. אויך די וועלט איז אין איהר צײַט פון גאָט׳ס האַנד אַרויס, פריהער האָט זי נישט בעדאַרפט בעשאַפען ווערען.

גאָט ברוך־הוא האָט וועלטען בעשאַפען און אומגעבראַכט, בעשאַפען און אומגעבראַכט, ביז ער האָט זיך אויף דער וועלט אָפּגעשטעלט: אָט די געפעלט מיר!

בעטראַכט די נײַע שעהנע וועלט זײַנע, האָט גאָט געזאָגט: וועלט מײַנע, וועלט מײַנע! הלוואי זאָלסטו תמיד אין אַלע צײַטען האָבען אין מײַנע אויגען דעם איצטיגען חן!

נעשטאָלצירט האָט גאָט מיט זײַן וועלט: „זעהט די בעשעפענישען, בעטראַכט די בילדער! אָט וואָס פאַר אַ הימעל און ערד!״—דער בעשעפער רוהמט זיי, ווער־זשע קען שענדען? דער קונסטלער נעהמט זיך איבער, ווער קען אויסזעצען אַ פעהלער? יאָ, שעהן זענען זיי, פּראַכטפאָל זענען זיי!

די כּלה שבּת.

„און גאָט האָט זײַן גאַנצע אַרבײַט מיט דעם זיבעטען טאָג פערענדיגט״ — אַ קעניג האָט געמאַכט אַ חופּה־צימער און עס שעהן פערפּוצט, געפעהלט האָט נאָר איין זאַך—די כּלה זאָל אַהין אַרײַנקומען.

גאָט ברוך־הוא האָט בעשאַפען די וואונדער־שעהנע וועלט, אַלעס איז

אין איהר פאַרטיג געווען, געפעהלט האָט איהר איין זאַך—שַבָּת! מיט'ן שַבָּת איז געוואָרען אַלעס פערענדיגט.

גראָזען און ביימער.

דאָס קליינסטע גרעזעלע, דאָס מינדסטע בלומעלע, האָט זיך זיין מַלְאָך אין הימעל, וואָס וועקט עס און טרייבט־אונטער: וואַקס!

* * *

גרינע ביימער שמועסען זיך דורך איינער מיט'ן אַנדערען, גרינע ביי־מער שמועסען זיך דורך מיט לייטען. צו'ם מענשען'ס פערגניגען זענען גרינע ביימער בעשאַפען געוואָרען.

דאָס אייזען.

אַ ציטערניש האָט אָנגעכאַפּט די ביימער ווען דאָס אייזען איז בעשאַ־פען געוואָרען.

— וואָס ציטערט איהר? — האָט דאָס אייזען זיי אַ זאָג געטהון — ווען איהר אַליין וועט מיר האָלץ אויף אַ שטיל נישט געבען, קען מיין האַק אייך גאָר נישט שאַדען.

די זון און די לְבָנָה.

די זון מיט דער לְבָנָה זענען תְּחִלַת איין גרויס בעשאַפען געוואָרען, און ביידע האָבען געלויכטען גלייך. האָט די לְבָנָה גענומען טַעֲנָה'ן פאַר גאָט: רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, פּאַסט דען איין קרוין פאַר צוויי קעניגען?

— געה־זשע דו און ווער קלענער — האָט איהר גאָט געענטפערט.

— האַר פון דער וועלט — טַעֲנָה'ט זי ווייטער — צי דערפאַר וואָס איך האָב דיר געזאָגט אַ גלייכע זאַך קומט מיר קלענער ווערען?

— האָסטו די שטערען דיר פאַר אַ צוגאָב.

אַלע בעשעפעניסען זענען נוצליך.

פון אַלע גאָט'ס בעשעפענישען איז קיין איינס אוננוצליכעס נישטאָ.

אַפילו די זאַכען וואָס דיר דאַכט זיך, אַז זיי זענען אויף דער וועלט גאָר איבריג, ווי אַ שטייגער פליגעליך, פליי און מיקען — האָבען אויך זייער אָרט

צווישען די בְּרוּאִים¹) אויף דער וועלט. דורך אלעמען פיהרט גאָט אוים זיין שְׁלִיחוּת, אֲפִילוּ דורך אַ שלאַנג, דורך אַ פראָש, דורך אַ פליגעלע.

מ׳האָט געפרעגט אַ מאָל דעם תַּנָא רַבִּי נְהוֹרַאי: צוליעב וואָס האָט גאָט אויף דער וועלט בעשאַפען שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים ²)?

— מע דאַרף זיי — האָט ער געענטפערט — ווען דער מענש פערזינדיגט זיך פאַר גאָט און ס׳קומט איהם אומגעבראַכט צו ווערען, גיט גאָט בָּרוּךְ־הוּא אַ קוק אויף די שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים און טראַכט זיך: מיט וואָס איז דער מענש ערגער פון אָט די בְּרוּאִים? אויב זיי, וואָס נוצען צו גאר נישט, לאָז איך לעבען, בִּפְרָט דעם מענשען, וואָס קען נאָך בריינגען דער וועלט אַזוי פיעל נוצען.

חַוָה.

נישט פון אָדָם׳ס קאָפּ אַרוים האָט גאָט חַוָה׳ן בעשאַפען — זי זאָל נישט פערריימען דעם קאָפּ, ניט פונ׳ם אויג — זי זאָל נישט זיין קיין נאָכקוקערין, ניט פונ׳ם אויער — זי זאָל נישט זיין קיין אונטערהערערין, ניט פונ׳ם מויל — זי זאָל נישט זיין קיין פלאַפלערין, ניט פון דער האַנד — זי זאָל נישט זיין קיין חאַפּערין, ניט פונ׳ם פוס — זי זאָל נישט זיין קיין אַרומלויפערין; נאָר פון דער ריפּ, פון אַזאַ אֵבֶר וואָס איז בעהאַלטען אינ׳ם מענשען, כְּדֵי זי זאָל זיין גוט און פרום און בעשיידען.

און דאָך געפונט זיך ביי איהר פון דעם אַלעמען.

* *
*

— אייער גאָט איז אַ גַנָב — האָט אַ רוימישער קֵיסָר געזאָגט דעם תַּנָא רַבָּן גַמְלִיאֵל — ער האָט אַנגעוואָרפען אַ שלאָף אויפ׳ן מענשען און אַוועקגענומען ביי איהם אַ ריפּ!

— לאָז, איך וועל איהם גיבען אַ ענטפער — האָט געזאָגט די טאָכטער, און ווענדענדיג זיך צום קֵיסָר האָט זי צוגעגעבען: שיק רופען אַ ריכטער.

— צו וואָס? — פרעגט דער קֵיסָר.

— רויבער זענען אויף אונז ביי־נאַכט בעפאַלען, צוגענומען אַ זילבערנעם קרוג און איבערגעלאָזט אַ גאָלדענעם.

— אַזעלכע גַנָבִים — זאָגט דער קֵיסָר — הַלְוַאי אַלע נאַכט!

---

1) בעשעפעניש. 2) קריכענדיגע אומרייניגע בעשעפענישען.

—נו, און פֿאַר אָדָם הָרִאשׁוֹן איז דען נישט בעסער: צוגענומען האָט מען ביי איהם אַ ריפּ און געגיבען דערפֿאַר אַ פרוי.

דער ערשטער חֵטְא.[1]

אָדָם הָרִאשׁוֹן איז זיך געזעסען אין גַן־עֵדֶן און די מַלְאָכִים האָבען פֿאַר איהם פֿלייש געבראָטען און וויין געזייעט. דער שלאַנג האָט צוגעזעהן זיין גרויסקייט און ס'האָט זיך אין איהם אָנגעצינדען די קִנְאָה.

„דער שלאַנג איז געווען אַ קליגיטשקער"—ווען ער האָט געוואָלט דעם מענשען צום חֵטְא פֿון עֵץ־הַדַעַת ברייננגען, האָט ער זיך אַזוי מְיַשֵׁב געווען: זאָל איך אָנהויבען גלייך פֿון אָדָם'ן, ווייס איך גוט אַז ער וועט מיך נישט הערען, אַ מאַנסביל איז האַרט. בעסער וועל איך זיך אַ נעהם טהון פֿאַר חַוָה'ן, זי וועט מיר געוויס פֿאָלגען, אַ פרוי איז גרינג אויף דער דֵעָה[2].

קומט ער צו חַוָה'ן און נעהמט קוֹדֶם גאָט בערעדען. „זעהט איהר—גיט ער אַ זאָג—אָט פֿון דעם בוים האָט „ער" אַליין געגעסען און די וועלט בעשאַפֿען, און דערפֿאַר טאַקי האָט ער אייך שטרענג פֿערבאָטען צו עסען פֿון דעם בוים, כְּדֵי איהר זאָלט נישט קענען שאַפֿען, גלייך ווי ער, וועלטען. יעדער מייסטער וויל אין זיין פֿאַך זיין אַ יָחִיד"[3]. און נאָך האָט דער שלאַנג געזאָגט: יעדער וואָס איז צום לעצטען בעשאַפֿען האָט מֶמְשָׁלָה אויף די בְּרוּאִים וואָס ביז איהם. דער מענש איז צום סוֹף בעשאַפֿען געוואָרען, ער זאָל אויף אַלעם געוועלטיגען; חאַפּט־אַריין גיך און פֿערזוכט פֿינ'ם עֵץ־הַדַעַת, אײדער ער וועט בעשאַפֿען נאָך אַנדערע בְּרוּאִים, וואָס וועלען איבער אייך געוועלטיגען. דערביי נעהמט דער שלאַנג און גיט דעם בוים אַ טרעסעל. —

„רָשָׁע, ריהר מיך נישט אָן!" — האָט דער בוים מיט אַ ציטער אַ געשרעה געטהון. — „זעהסטו — זאָגט דער שלאַנג חַוָה'ן — אָט האָב איך דעם בוים אָנגעריהרט און נישט געשטאָרבען. דו מעגסט איהם אייך אָנריהרען, עס וועט דיר חָלִילָה גאָר נישט שאַדען". און דאָ האָט ער זי אַ שטויס געטהון, און זי האָט דעם בוים בעריהרט. דערזעהט זי פֿאַר זיך דעם מַלְאַךְ־הַמָוֶת. „וועה איז מיר! — שרייט זי פֿון שרעק — איצט וועל איך פֿון דער וועלט געהן און גאָט וועט אָדָם'ן אַ נייע פרוי בעשאַפֿען". האָט זי באַלד פֿונ'ם עֵץ־הַדַעַת אַ שטיינגעל טרויבען געחאַפּט, אויסגעדריקט פֿון איהם פרישען זאַפֿט און דערלאַנגט אָדָם'ן. „נעהם טרינק — זאָגט זי צו איהם — מיינסט אֶפְשַׁר,

---

1) זינד. 2) לייכטזיניג, לאָזט זיך גרינג איבעררעדען. 3) איינער.

אַז איך שטאַרב-אַוועק און פאַר דיר איז שוין אָנגעגרייט אַ אַנדערע חַוָּה? ניש-טאָ קיין נייע בּעשעפעניש אונטער דער זון!" ציי מיינסטו גאָר, אַז איך וועל שטאַרבּען און דו וועסט זיך לעבּען אַליין ווי אַ פרייער פויגעל—"ניִשט אויף וויסט זיין האָט גאָט די וועלט בּעשאַפען, זי זאָל בּעזעצט ווערען האָט ער זי געמאַכט". אַזוי לאַנג איז זי צו איהם צו-געשטאַנען, מיט גוטען און מיט בּייזען — בּיז ער האָט אויך געמוזט נעהמען עסען פון עץ-הדעת.

דער פעניקס [1].

חַוָּה האָט געגעבּען עסען פון דעם בּוים אויך אַלע בְּהֵמות חַיוֹת און עופות. אַלע האָבּען זי געפאָלגט אויסער איין פויגעל פעניקס. דערפאַר האָט אויף איהם קיין שְׁלִיטָה נישט דער טויט. טויזענד יאָהר לעבּט ער, און נאָך טויזענד יאָהר געהט-אַרויס פון זיין אייגענעם נעסט אַ פייער און פערבּרענט איהם. בּלייבּט פון איהם איבּער נור ווי אַן איי די גרויס. פון דעם וואַקסען-אַרויס צוריק זיינע אֵבָרִים און ער לעבּט ווידער.

די נייגיעריגע פרוי.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי דערצעהלט וועגען חַוָּה'ן מיט'ן עץ-הַדַעַת אַזאַ מָשָׁל:

איינער האָט געהאַט אַ פרוי. איינמאָל האָט ער געבּראַכט אַהיים אַ פעסיל מיט אויסגעצעהלטע פייגען און ניס. חאַפט ער אַ עקדיש, לאָזט אַריין אינ'ם פעסיל פון אויבּען נעבּען לאָך, פערשפּינטעוועט עס, שטעלט עס אַוועק אין אַ ווינקעל, און פערזאָגט דערבּיי דעם ווייבּ: "הערסטו, טאָכטער, אַלעס וואָס אין שטוּב איז אין דיין האַנד, צו דעם פעסיל אָבּער אין ווינקעלע זאָלסטו זיך נישט דערוואַגען אַפילו צו-ריהרען". ווי דער מאַן איז נור אַוועק אין גאַס חאַפט זי בּאַלד און עפענט דאָס פעסיל, שטעקט אַהין אַריין די האַנד—און בּעקומט אַ שאַרפען בּיס פונ'ם עקדיש. געקומען דער מאַן פון גאַס, טרעפט ער זי ליגען אין בּעט אין איין קרעכצען.

— וואָס איז דיר אַזוינס, טאָכטער מיינע? — גיט ער זי אַ פרעג.

— אוי איך שטאַרבּ אַוועק! — זאָגט זי — איך האָבּ אַריינגעשטעקט די האַנד אין פעסיל האָט מיך אַ עקדיש אַ בּיס געטהון.

---

1) אַ לעגענדאַרער פויגעל.

— איך האָב דאָך דיר פריהער געוואָרענט — זאָגט ער איהר—אַלצ־דינג, נאָר צו דעם פעסיל זאָלסטו זיך נישט צוריהרען.

נאָכ'ן חֵטְא.

נאָכ'ן עסען פונ'ם עֵץ־הַדַעַת האָבען אָדָם און חַוָה דערהערט „גאָט'ס קול טראָגט זיך איבער'ן גאָרטען". זיי האָבען דערהערט ווי די ביימער שושקען זיך: „אָט איז ער, דער גַנָב, אָט געהט ער, דער אָפּנאַרער, דעם בעשעפער זיינעם האָט ער אָפּגענאַרט!" און ווי די מַלְאָכִים שמועסען זיך איבער: „אַ פערפאַלענער! דאָ אין גאָרטען וועט ער שוין נישט בלייבען, ער איז שוין ווי טויט"...

אָנגעוואוירען אַ טרייען דיענער.

„פערשאָלטען זאָלסטו ווערען" — האָט גאָט געזאָגט דעם שלאַנג. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא האָט אויף דעם געזאָגט: אַן עֲבֵירָה! אַ גרויסען בעדיענער האָט די וועלט פערלוירען. וואָלט דער שלאַנג נישט פערשאָלטען געוואָרען, וואָלט זיך יעדער איינציגער פערזאָרגט מיט אַ פּאָריל גוטע שלענג, איינעם וואָלט ער געשיקט קיין צָפוֹן־זייט, איינעם קיין דָרוֹם, צו בעקומען פאַר איהם אין יענע ווייטע מְקוֹמוֹת בריליאַנטען און דימענטען און אַלערליי עדעלשטיינער. נאָך מעהר: מע וואָלט דעם שלאַנג איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט, און געפיהרט מיט איהם יעדער וואָס ער בעדאַרף: דער—ערד פאַר'ן גאָרטען, דער — לעהם פאַר זיין איינגעפאַלען הייזיל.

דער ערשטער זון־אונטערגאַנג.

ווען אָדָם האָט דערזעהן דאָס ערשטע מאָל ווי־די זון געהט־אונטער, איז אויף איהם אַ שרעק אָנגעפאַלען.

— וועה איז מיר — האָט ער געזאָגט — ס'ווערט פינסטער, די וועלט געהט־אונטער. אָט דאָס קומט אויף מיר דער טויט וואָס איז אויף מיר בעשטימט פאַר מיין חֵטְא.

אַז ס'האָט ווידער אָנגעהויבען שיינען אויף טאָג, האָט ער זיך בערוהיגט און געזאָגט: אַזוי, ווייזט אויס, פיהרט זיך די וועלט, טאָג מיט נאַכט בייטען זיך.

און ער איז אויפגעשטאַנען, גענומען אַ אָקס און געבראַכט אַ קָרְבָּן.

דאָס ערשטע פייער.

דאָס פייער האָט געזאָלט בעשאַפען ווערען נאָך ערב־שבת, אַרויסגע־קומען אָבער אויף דער וועלט איז עס ערשט מוצאי־שבת. גאָט האָט דעמאָלט אָדם'ן אַריינגעגעבען אַ העכערען געדאַנק, האָט ער געבראַכט צוויי שטיינער, געריבען זיי אַזוי לאַנג איינס אינ'ם צווייטען ביז ס'איז פון זיי אַ פייער אַרויס. דערזעהן דאָס, האָט ער געדאַנקט גאָט און געמאַכט די ברכה: בורא מאורי־האֵש" [1]).

די קורצע טעג.

ווען אָדם הראשון האָט בעמערקט, אַז די טעג ווערען וואָס ווייטער אַלץ קורצער, איז אויף איהם ווידער, ווי ביי דעם ערשטען זון־אונטערגאַנג, אַ טויט־שרעק בעפאַלען. „וועה איז מיר — האָט ער אויסגעשריען — עס רוקט זיך אָן אויף דער וועלט אַ פינסטערניש, די וועלט האַלט אין אונטערגעהן! אָט דאָס איז ער דער טויט, וואָס איז אויף מיר בעשטימט געוואָרען פאַר מיין חטא!" אַכט טאָג דורכאַנאַנד האָט ער פערבראַכט אין פאַסטען און גאָט בעטען.

נאָך תקופת־טבת [2]) האָט ער אָבער ווידער בעמערקט ווי די טעג ווערען צוריק וואָס ווייטער אַלץ לענגער. „עס זעהט אויס — האָט ער געזאָגט בע־רוהיגט — אַז די וועלט פיהרט זיך אַזוי, לאַנגע טעג מיט קורצע בייטען זיך".

פאַר פרייד האָט ער געמאַכט אַכט טאָג יום־טוב.

קין און הבל.

קין האָט איינמאָל געזאָגט צו זיין ברודער הבל: קום לאָמיר זיך צו־טהיילען מיט דער וועלט. — „גוט — ענטפערט דער ברודער — איך בין גרייט". נעהמט הבל זיך די שאָף און קין די ערד. און אָפגעמאַכט האָבען זיי צווישען זיך, אַז איינער מיט'ן צווייטען קעהר זיך מעהר גאָר נישט אָן.

געהט־אַרויס הבל פאַשען די שאָף זיינע, קומט קין און זאָגט מיט אַ בייזער: „הער נור, ברודער, די ערד, אויף וועלכער דו שטעהסט, געהער צו מיר". זאָגט איהם הבל: „און די וואָל, וואָס דו טראָגסט אויפ'ן לייב, איז מיינע". דער שרייט: „פליה אין לופטען!" און דער: „טהו זיך אויס!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — און קין איז אָנגעפאַלען אויף הבל'ן.

אַנטלויפט הבל. לויפט איהם קין נאָך איבער בערג און טהאָל — ביז

---

1) געלויבט איז דער שעפער פון פייער־ליכט. 2) און מיטען ווינטער, ווען די טעג הויבען־אָן לענגער ווערען.

ער האָט איהם דעריאָגט. פלעכטען זיי זיך איין איינער אין צווייטען — און קין בלייבט ליגען אונטער הבל'ן. הייבט זיך קין אָן צו בעטען: „הבל ברודער, לאָז אָפּ! אויף דער וועלט זענען נור מיר אין צווייען, וואָס־זשע ווע͏סטו דערנאָך דעם טאַטען זאָגען?"... בעקומט הבל אויף איהם רַחְמָנוּת און לאָזט איהם אָפּ. נעהמט קין און בעפאַלט איהם אונטען־אַרום און הַרְג'עט איהם. ווי אַזוי־זשע? נישט צו וויסען פון וואַנען די נְשָׁמָה געהט אַרויס, האָט ער געכאַפּט אַ שטיין און מיט איהם הבל'ן צוקיילט און צובייַלט די הענד מיט די פיס, ביז ער האָט איהם געטראָפען אין האַלז — און דער'הַרְג'עט.

דערזעהן אַז ער האָט דעם ברודער דער'הַרְג'עט האָט קין געטראַכט: אַנטלויפען דאַרף איך איצט פון מיין פאָטער און מוטער, ווייל זיי וועלען איהם ניט פון קיינעם נאָר פון מיר פאָדערען; אויסער אונז ביידע איז דאָך קיין אַנדערער אויף דער וועלט נישטאָ. האָט זיך גאָט בָּרוּךְ־הוּא צו איהם בעוויזען און געזאָגט: „רָשָׁע, פון די עלטערן דיינע קענסטו אַנטלויפען, פון מיר אָבער ווע͏סטו נישט קענען. „וועט זיך דען אַ מענש בעהאַלטען אין אַ פערבאָרגען אָרט איך זאָל איהם נישט זעהן? — וואו איז הבל דיין ברודער?"

—„בין איך דען אַ היטער פון מיין ברודער?" — דו ביסט דער היטער פון אַלע בעשעפעניששען און איצט פאָדערסטו איהם פון מיין האַנד? עס קומט־אויס ווי יענער גַנָב, וואָס האָט גע'גַנְב'עט זאַכען ביי נאַכט און מ'האָט איהם נישט געכאַפּט. אויף מאָרגען פריה כאַפּט איהם דער טויער־היטער און פרעגט איהם: „זאָג נור, וואָס האָסטו נעכטען ביי־נאַכט זאַכען גע'גנב'עט?" ענטפערט ער איהם: „מֵילָא איך בין מיר אַ גַנָב, האָב איך זיך מיין אַרבייט געטהון, דו אָבער דאַרפסט דאָך שטעהן און היטען ביים טויער, — וואָס־זשע האָסטו נישט געטהון דיין אַרבייט און נישט געהיט?" אַזוי האָט אויך קין געזאָגט: „מֵילָא איך האָב איהם גע'הַרְג'עט, דו האָסט דאָך אין מיר אַ יֵצֶר־הָרָע בעשאַפען. אָבער דו, וואָס ביסט דער שומר פון אַלעם, ווי קומט עס וואָס דו האָסט מיר דערלאָזט איהם הַרְג'ענען? ניט איך, נאָר דו האָסט איהם אומגעבראַכט; ווען דו וואָלסט צו־גענומען מיין קָרְבָּן ווי זיינעם, וואָלט איך צו קיין קִנְאָה נישט געקומען".

— רָשָׁע — האָט איהם גאָט געזאָגט — „דאָס קול פון דיין ברודער'ס בלוט שרייט צו מיר פון דער ערד".

עס קומט אויס ווי איינער איז אַריינגעגאַנגען אין אַ פרעמדען גאָרטען און געקלויבען ערד־בערען און געגעסען. לויפט איהם נאָך דער אייגענטהימער פונ'ם גאָרטען און שרייעט: „וואָס האָסטו דאָרט אין דער האַנד?" —

ענטפערט יענער: „גאָר נישט!" זאָגט דער איהם: „וואָס־זשע זענען די הענד דיינע אַזוי פערשמירט?"... אָדער ווי איינער וואָס געהט־אַריין אין אַ פרעמדע סטאַדע און חאַפּט פון דאָרט אַ שעפּעלע און פערוואַרפט עס אויף זיך אונ־טער די פּלייצעס. דערזעהט דער בעל־הבית און לויפט איהם נאָך און שרייעט: וואָס האַלסטו דאָרט?" „גאָר נישט"—ענטפערט ער. זאָגט איהם יענער: „וואָס־זשע מעקעט דאָרט אַזוינס אונטער דיר?"

זאָגט קין:

— האַר פון דער וועלט, אויף מיין לעבען האָב איך קיין געהרג'עטען אין די אויגען נישט געזעהן. האָב איך געקענט וויסען, אז פון אַ קלאַפּ מיט אַ שטיין וועט ער אַוועקשטאַרבען? און נאָך אַ זאַך: מיין פאָטער און מוטער דאָ אויף דער ערד ווייסען דערפון נישט, און דו דאָרט אויפ'ן הימעל ווי קומסטו צו וויסען?

— נאַר איינער — האָט איהם גאָט אַ זאָג געטהון — די גאַנצע וועלט טראָג איך אויף זיך...

— די גאַנצע וועלט—האָט קין אויסגעשריגען—טראָגסטו, נור מיין זינד קענסטו נישט פערטראָגען! יאָ, „צו גרויס, נישט צו פערטראָגען, איז מיין זינד".

„האָט גאָט געמאַכט קין'ען אַ צעכען" אויף דעם שטערען און איהם פערשיקט, ער זאָל אויף דער וועלט אַרומוואַנדערען.

וואָהין קין איז געקומען האָט די ערד אונטער איהם געציטערט. אַלע חיות און בהמות האָבען דערשראָקענע געפרעגט: וואָס איז דאָס אַזוינס? ווער איז אָט דער?"

— דאָס איז דער קין — האָט איינע דער צווייטער געזאָגט — דער מערדער פון זיין אייגענעם ברודער, וואָס גאָט האָט איהם אָנגעצייכענט: „נע־ונד זאָלסטו זיין". קומט מיר וועלען איהם אויפעסען — און האָבען זיך צו איהם געלאָזט לויפען...

אין דער צייט האָבען קין'ס אויגען געגאָסען טרעהרען:

וואוהין, אָ גאָט, קען איך פאַר דיין געמיטה אַנטלויפען,
און וואו בעהאַלט מען זיך פאַר דיין געזיכט?
הויב איך זיך צום הימעל אויף — דו ביסט דאָרט,
און לאָז איך זיך צום גרונד אַראָפּ — דאָ ביסטו!

און הבל איז געבליבען ליגען אויף דעם אָרט, וואו קין האָט איהם געהרג'עט, און זיין בלוט איז געווען פערשפריצט אויף די ביימער און שטיינער

אַרום אין אַרום. און דער הונד, וואָס האָט זיין שאָף געהיט, איז גע־שטאַנען אויף דער וואַך, חיות זאָלען איהם ניט פרעסען און פויגעל זאָלען איהם ניט פּיקען. און אָדָם מיט חַוָּה׳ן זענען געזעסען נעבען איהם, האָבען בעוויינט און בעקלאָגט זייער קינד און ניט געוואוסט, וואָס צו טהון מיט זיין טויטען קערפּער.

קומט צופליהען אַ ראָב און ברענגט צו טראָגען נאָך אַ ראָב אַ טוי־טען, לאָזט זיך מיט איהם אַראָפּ אויף דער ערד, צושאַרט די זאַמד, ביז עס ווערט אַ טיעף גריבעל,—בעהאַלט דאָרט זיין טויטען חבר און פערשיט איהם מיט ערד.

דערזעהן דאָס, האָבען אדם מיט חוה׳ן אויסגעגראָבען אַ קֶבֶר און הבל׳ן דאָרט מְקַבֵר געווען.

לֶמֶך.

לֶמֶך איז געווען קַיִן׳ס אור־אור־אייניקעל, דער זיבעטער דור. ער איז געווען בלינד אויף ביידע אויגען, און זיין קליינער זוהן תּובל־קַיִן האָט איהם געפיהרט. בלינדערהייד איז ער געווען אַ קונציגער שיסער: ווי דאָס קינד האָט דערזעהן פון וויַיטען אַ חַיָּה און געזאָגט דעם אַלטען אויף וועלכען אָרט, פלעגט ער באַלד אָנציהען דעם בויגען, צילען זיך צו יענעם אָרט און טרע־פען פונקט אין ציעל.

איינמאָל דערזעהט דער קליינער תּובל־קַיִן עפּיס אַ בעשעפעניש פון וויַיטען, זאָגט ער דערפון למך׳ן. שיסט דער אויס און די פייל טרעפט אין ציעל.

אַז זיי זענען צוגעגאַנגען נעהענטער צו יענעם אָרט, שרייט דאָס קינד אויס:

—אוי! ס׳איז גאָר דערשאָסען אַ מענש מיט אַ צייכען אויפ׳ן שטערען.

האָט למך אַ פּאַטש געטהון מיט ביידע הענד און אויסגעשריען: „אוי וועה, ס׳איז אַוַדאי דער זיידע קַיִן!" ניט זעהענדיג האָט ער מיט׳ן פּאַטש גע־טראָפען תּובל־קַיִן אין קאָפּ און אומגעברענגט איהם אויך גע׳הרג׳עט.

די גֶעפאַלֶענֶע מַלְאָכִים און די רִיעזֶען.

אַז די וועלט איז געוואָרען זעהר זינדיג, איז גאָט געזעסען טרויעריג אויף זיין שטול און זיך בעראָטען מיט די מַלְאָכִים, ווי אַזוי צו בעשטראָפען די זינדיגע מענשען.

שטעהען־אויף צוויי מַלְאָכִים, שַׁמְחָזָאי און עֲזָאֵל, און זאָגען:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! אַז דו האָסט נור פערטראַכט צו בּעשאַפען דעם מענשען, האָבּען מיר דיר נאָך דעמאָלט געזאָגט, אַז ס׳איז נישט כְּדַאי [1]) — איצט נעהם אין פערטיליג אלע מענשען, עס זאל פון זיי קיין זֵכֶר ניט בּלייבּען.

— און וואָס וועט זיין מיט דער וועלט?

— גענוג פאַר דיר די הייליגע מַלְאָכִים אין הימעל.

— ווען איהר, מַלְאָכִים, וואוינט אויף דער ערד, וואָלט איהר אויך ניט געקענט דעם יֵצֶר־הָרָע בּיישטעהן, און נאָך אֶפְשַׁר געווען זינדיגער פון מענשען.

— פּרוב אונז, — ועסטו זעהן.

האָט גאָט זיי בּיידע אראָפּגעוואָרפען אויף דער ערד, און זיי האָבּען אָנגעהויבּען צו זינדיגען.

איינמאָל דערזעהט שַׁמְחָזָאי די שעהנע יונג־פרוי אַסְתְּרָה, איז ער בּאלד צו איהר צוגעקאָכט געוואָרען און הויבּט זי אָן איינרעדען, זי זאָל זינדיגען.

זאָגט זי איהם: איך וועל דיר ניט פאָלגען, סיידען דו זאָלסט מיר פּרי־הער אויסלערנען דעם שֵׁם הַמְפוֹרָשׁ [2]), מיט וועלכען דו הייבּסט זיך אויף אין הימעל.

ווי ער האָט איהר אויסגעזאָגט דעם סוֹד, האָט זי געזאָגט דעם שפּרוך און אַ ריינע אַרויף אויפ׳ן הימעל.

דערפאַר האָט זי גאָט אַריינגעזעצט אין מַזָּל כִּימָה [3]) און זי פערוואַנ־דעלט אין אַ ליכטיגען שטערען.

די צוויי מַלְאָכִים האָבּען נאָכדעם חתונה געהאַט מיט מענשען־טעכ־טער, און די פרויען האָבּען געבּוירען קינדער־ריעזען. יעדער ריעז פלעגט אויפעסען פאַר אַמאָל טויזענד אָקסען מיט טויזענד פערד און טויזענד קעמלען.

שַׁמְחָזָאי האָט געהאַט צוויי אזעלכע ריעזען־קינדער, איינער האָט געהיי־סען הִיוּוָא, דער אַנדערער — הִיָּא.

איינמאָל בּיינאַכט חָלוֹמ׳ט זיך זיי בּיידען: הִיוּוָא זעהט אין טרוים אַ

---

1) ווערט. 2) „גאָטס נאָמען", אַז מען רעדט איהם אוים ווי געהעריג, קען מען טהון די גרעסטע וואונדער. דער נאָמען איז אַ גרויסער סוד, וואָס נור מלאכים און גרויסע צדיקים וויסען עס. 3) אזא שטערען־בּילד, אַ גרופּע שטערען.

שטיין, דורכאויס פערשריבען מיט שורות אויסגעקריצטע אותיות. קומט אַ מַלְאָך מיט אַ מעסער און קראַצט־אָפּ אַלע שורות און לאָזט־איבער נור פיער ווערטער. און הִיָא האָט געזעהן אין חָלום אַ גאָרטען בעפלאַנצט מיט אַלער־ליי בוימער, קומען מַלְאָכים מיט העק און האַקען־אויס דעם גאַנצען גאָרטען, נאָר פיער בוימער האָבען זיי איבערגעלאָזען.

אויף מאָרגען פריה קומען זיי צו׳ם פאָטער און דערצעהלען די חֲלוֹמוֹת. זאָגט ער זיי, וואָס די חלומות בעדייטען:

— אַ מַבּוּל וועט קומען און אַלע מענשען אומברענגען. עס וועט בלייבען לעבען ניט מעהר ווי נֹחַ מיט זיינע דריי זיהן.

הויבען זיי אָן צו קלאָגען: אוי וועה, אונזערע נעמען וועלען אויך אויסגעמעקט ווערען פון דער וועלט.

טרייסט זיי שַׁמְחָזָאי:

— האָט קיין יסורים ניט, אייערע נעמען וועלען איביג בלייבען. אין אַלע צייטען ווען דער מענש וועט פיעל כֹּחַ אָנווענדען, דיקע קלעצער האַקען, שווערע שטיינער הייבען, אָנגעלאָדענע פלאָטען שלעפּען—וועט ער אַלץ אייך דערמאָהנען און שרייען הִיווא! הִיָא!

נֹחַ און דער מַבּוּל.

הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט גאָט געוואָרענט דעם דור הַמַבּוּל זיי זאָלען תשובה טהון, און זיי האָבען ניט געוואָלט הערען, האָט ער געהייסען נֹחַ׳ן ער זאָל זיך אָנהויבען בויען אַ קאַסטען.

האָט נח גענומען פלאַנצען טענען־ביימער, קומען מענשען צו איהם און פרעגען: וואָס טהוסטו?—ענטפערט ער זיי: אַ מַבּוּל וועט קומען און אייך פערפלייצען, — און איך וועל מיר פון די ביימער אויסבויען אַ קאַסטען און געראַטעוועט ווערען. לאַכען זיי און שפּעטען פון איהם. שפּעטער זעהען זיי, ווי ער בעגיסט די בוימער און פרעגען ווייטער: צו וואָס? — ענטפערט ער זיי ווי פריהער. שפּעטען זיי ווידער פון איהם. אין אַ צייט אַרום זעהען זיי, ווי ער האַקט־אויס די ביימער און אַרבייט זיי אַרום. פרעגען זיי ווייטער: צו וואָס דאַרפסטו עס? ענטפערט ער זיי אַלץ דאָס אייגענע, און זיי גלויבען אַלץ ניט.

און אַז דער מַבּוּל איז אָנגעקומען, און זיי האָבען געזעהן, אַז זיי האַלטען ביי׳ם אונטערגעהן, זענען זיי געקומען און געוואָלט איבערקעהרען דעם קאַסטען. וואָס טהוט גאָט? שיקט ער צו לייבען מיט לעמפּערטען און זיי רינגלען־אַרום דעם קאַסטען פון אַלע זייטען און לאָזען ניט צוטרעטען.

פון אַלע ריעזען איז געבליבען נור איינער — עוג מֶלֶך הַבָּשָׁן. ער האָט זיך איינגעבעטען ביי נח׳ן, ער זאָל איהם לאָזען זיצען רייטענדיג אויפ׳ן קאַסטען און דערלאַנגען איהם עסען דורכ׳ן דאַך-פענסטערעל. דערפאַר האָט ער נח׳ן געשוואוירען, אַז ער וועט בלייבען אַן אייביגער קנעכט איהם און זיי-נע קינדער.

אַז דאָס וואַסער איז אָפּגעפאַלען, האָט נח אַרויסגעשיקט דעם ראָב, ער זאָל זעהן, צי איז שוין דאָ טרוקען לאַנד און קומען צוריק מיט אַן ענט-פער. איז דער ראָב אַוועקגעפלויגען און צוריק זיך שוין ניט אומגעקעהרט. אַ נְבֵלָה האָט ער געפונען אויפ׳ן שפּיץ באַרג, און פון גרויס שִׂמְחָה פערגע-סען אין זיין שְׁלִיחוּת.

האָט נח אַרויסגעשיקט די טויב, און זי האָט זיך אומגעקעהרט צוריק מיט אַן איילבירט-בלאַט אין מויל, ווי איינער זאָגט:

ליעבער אַ ביטערע בלאַט פון גאָט׳ס גנאָד,
איידער זיסע שפּייז פון מענשען׳ס גאָב.

שפּעטער האָט שֵׁם בֶּן נח דערצעהלט, ווי זיי האָבען געלעבט אין קאַסטען:

—זעהר פיעל האָבען מיר זיך דאָרט אָנגעליטען, גאַר נישט אויסצו-שטעהן. קיין רוה ביי-טאָג און ביי-נאַכט. יעדען בעשעפעניש בעזונדער גיב צו דער צייט זיין שפּייז, וואָס איהם פּאַסט. דער עסט פרימאָרגען, ווען דער האָן קרעהט, דער ביי-טאָג און דער—גאַר האַלבע נאַכט. דעם קעמעל גיב שטרוי, דעם עלפאַנט טרויבען-צווייגען, דעם עזעל גערשטען, דעם הערש עפּ-היי, דעם שטרויס גלאָז. איינמאָל האָט מיין פאָטער אַזוי גיך דעם לייב ניט צו-פרידען-געשטעלט, האָט ער איהם אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהון, אַז מיין פאָ-טער האָט דערנאָך אַ צייט צו-געהונקען. מיט בלוט האָט ער פון זיי געשפּיגען.

פון חאַמעלעאָן האָבען מיר געהאַט עֲגְמַת-נֶפֶשׁ, מיר האָבען ניט גע-וואוסט וואָס ער עסט. איינמאָל שניידט מיין פאָטער אַ מילגרוים, און עס פאַלט-אַרויס אַ ווערעמיל פון אינוויינינג, חאַפּט דער חאַמעלעאָן און שלינגט עס איין. פון דעמאָלט-אָן האָבען מיר דעם חאַמעלעאָן אָנגעהויבען שפּייזען מיט ווערעמדיגע קראָפּעוועס.

איינמאָל טרעפט מיין פאָטער דעם פעניקס דרימלענדיג אין אַ ווינקע-לע, פרעגט ער איהם: וואָס בעטסטו ניט צו עסען? ענטפערט איהם דער פעניקס: „איך זעה, דו ביסט אַזוי פערטהון, וויל איך דיך נישט בעמיהען״.

דערפאַר ־האָט איהם מײַן פאָטער געבענשט מיט אײביג לעבען און די בְּרָכָה איז מְקוּיָם געוואָרען.

שֶׁקֶר און פְּלוּךְ.

אַז נח איז אַרײַן אין תֵּיבָה, קומט צו איהם דער שֶׁקֶר און בעט ער זאָל איהם אויך אַרײַנגעהמען. זאָגט איהם נח:

— איך נעהם־אַרײַן נור פּאָר־פּאָלקען, מאַן און ווײַב; בעקום דײַן זיווג וועל איך דיך אַרײַנלאָזען.

נעהמט דער שקר זוכען זײַן בעשערטע און בעגעגענט די פלוך. זאָגט ער איהר: זײַ מײַן פרוי. פרעגט זי איהם: וואָס וועסטו מיר געבען? ענטפערט ער: איך מאַך מיט דיר אָפּ, אַז אַלץ וואָס איך וועל ערווערבען זאָלסטו זיך צונעהמען. איז זי מְרוּצָה געוואָרען—און זיי זענען אַרײַן אין קאַסטען.

אַז זיי זענען אַרויס פון קאַסטען, האָט דער שקר אָנגעהויבען צו פערדינען, און די פלוך האָט אַלץ בּיסלעכווײַז גע׳פַּטֶר׳ט.

פרעגט ער זי: וואו איז דאָס גאַנצע האָב און גוטס, וואָס איך האָב פערדינט? (?)

ענטפערט זי:

— מיר האָבען דאָך אַזוי אָפּגעמאַכט! וואָס דו פערדינסט אַרײַן אין שטוב, דאַרף איך צונעהמען!

דערפאַר זאָגט די וועלט אַ ווערטיל:

„וואָס דער שקר געווינט
לאָזט די פלוך אויפ׳ן ווינט".

שִׁכְּרוּת.

אַז נח איז אַרויס פון תֵּיבָה און גענומען פלאַנצען אַ ווײַנגאָרטען, קומט דער שָׂטָן און פרעגט:

— וואָס פלאַנצסטו דאָ?
— אַ ווײַנגאָרטען.
— און וואָס איז מיט איהם דאָס מעהר?
— זײַן פרוכט איז זיס און זײַן זאַפט דערפרעהט דאָס האַרץ.
— ווילסטו מיט מיר מאַכען שותּפות, וועל איך דיר העלפען פלאַנצען.
— רעכט!

נעהמט דער שָׂטָן און שעכט אַ לעמעלע און בעגיסט דעם ווײַנשטאָק

מִיט'ן בלוט, נאָכדעם שעכט ער אַ לייב, דערנאָך — אַ מאַלפּע און צו לעצט — אַ חזיר און בּעשפּריצט דעם ווייַנשטאָק מיט'ן בּלוט.

געמיינט האָט ער מיט דעם אָנצוווייזען, אַז אַ מענש טרינקט־אויס דאָס ערשטע גלאָז וויין, איז ער שטיל און גוט ווי אַ לעמעלע. נאָכ'ן צווייטען כּוס ווערט ער שטאָלץ און שטייף ווי אַ לייב, און נעהמט זיך איבּער מיט זיין גבורה. נאָכ'ן דריטען כּוס הויבּט ער אָן צו שפּרינגען און זיך נאַריש מאַכען ווי אַ מאַלפּע. שפּעטער — וואַלגערט ער זיך שוין אין מיסט ווי אַ חזיר.

נִמְרוֹד און דער דוֹר הַפְּלָגָה[1].

די העמדליך וואָס גאָט האָט געמאַכט פאַר אָדָם מיט חַוָה אין גַן־עֵדֶן, האָט נחַ מיטגענומען אין תֵּיבָה, און נאָך זיין טויט האָט זיי נִמְרוֹד גע'ירש'עט. ווי ער האָט זיי נור אָנגעטהון, און אַלע בְּהֵמוֹת חַיוֹת און עוֹפוֹת האָבּען דער־זעהן אויף איהם די פּראַכטיגע קליידער און דערשפּירט דעם גַן־עֵדֶן רֵיחַ, וואָס שמעקט פון זיי, זענען זיי געפאַלען צו דער ערד פאַר נִמְרוֹד'ן. און די מענשען האָבּען געמיינט, אַז ער איז אַזוי שטאַרק, דאָס אַלע חַיוֹת ציטערען פאַר איהם, האָבּען זיי איהם געמאַכט פאַר אַ קעניג.

שטאָלץ אויף זייער קעניג דעם העלד מיט זיין גבורה, האָבּען די לייט פון זיין דור פערטראַכט אַ אויפשטאַנד געגען הימעל.

— איינמאָל אין טויזענד זעקס הונדערט זעקס און פופציג יאָהר[2] — האָבּען איינינע פון זיי געזאָגט — בּייגט זיך דאָס געוועלבּ פון הימעל און דאָס אויבּערשטע וואַסער רינט־דורך און עס ווערט אַ מַבּוּל. דעריבּער דאַרף מען אויסבּויען הויכע טורעמס, זיי זאָלען אונטערשפּאַרען דעם הימעל פון אַלע פיער זייטען ווי פעסטע זיילען.

אַנדערע האָבּען געגומען טַעֲנָה'ן: מיט וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער פאַר זיך מיט זיין פָּמַלְיָא[3] גאַר דעם אויבּערשטען הויכען הימעל־שטאָק אָפּגענומען, און פאַר אונז די נידעריגע ערד געלאָזט? אַ הויכען טורעם לאָ־מיר אויסבּויען, אויף זיין שפּיץ אונזערען אַ געמאַכטען גאָט אַוועקשטעלען און איהם אַ שווערד אין דער האַנד געבּען: עס וועט הייסען, מיר מאַכען מיט איהם אַ שטרייט!

---

1) אַזוי הייסט דער דור, וואָס האָט געבּויעט דעם הויכען טורעם אין בּבל. 2) אַזוי פיעל יאָהר האָט געדויערט פון זינט די וועלט איז בּעשאַפען בּיז'ן מבּול. 3) פאַמיליע, סוויטע.

האבען זיי גענומען בויען א טורעם אין טהאל פון בבל, זיבען טרעפ האט ער געהאט אין מזרח־זייט און זיבען אין מערב־זייט. פון איין זייט האט מען די ציגעל ארויפגעטראגען, און פון דער אנדערער זייט איז מען אראפגעגאנגען. ווען א מענש איז פון געביי אראפגעפאלען, האט עס קיינעם ניט געארט; איז אבער א ציגעל געפאלען, פלעגען זיי וויינען און קלאגען: ווען וועט מען אן אנדערען ארויפברענגען אזוי הויך.

איינמאל איז אברהם פארביי געגאנגען און געזעהן זייערע שלעכטע מעשים, האט ער זיי פערשאלטען, זייער שפראך זאל ווערען צומישט.

און אזוי איז געשעהן: זיי זענען פערפרעמדט געווארען צווישען זיך, און איינער האט ניט פערשטאנען וואס דער צווייטער רעדט: הייסט דער געבען וואסער—דערלאנגט יענער איהם א ציגעל; זאגט ער: א האק—גיט ער איהם א לאפאטע. — ווערט יענער אין בעס און צופלעט איהם דעם קאפ.

דִי אָבוֹת.

אַבְרָהָם'ס גֶעבּוּרט.

אַז אַבְרָהָם אָבִינוּ אִיז גֶעבּוֹירֶען גֶעוואָרֶען, הָאבֶּען דִי אַסטראָלאָגֶען [1] דֶערזֶעהֶן, ווִי אַ לִיכטִיגֶער שטֶערֶען גֶעהט־אוֹיף אִין מִזְרָח־זַייט און שלִינגט־אַיין אַלֶע שטֶערֶען. זֶענֶען זֵיי גֶעקוּמֶען צוּ נִמְרוֹד'ן און אִיהם גֶעזָאגט: הַיינט אִיז בַּיי'ם אַלטֶען תֶּרַח'ן גֶעבּוֹירֶען אַ זוּהן, וואָס ווֶעט אַלֶע אוּנזֶערֶע גֶעטֶער צוּבּרֶעכֶען און אַלֶע אוּנזֶערֶע לֶענדֶער אַיינֶנעהמֶען.

אוֹיף מאָרגֶען שִׁיקט נִמְרוֹד צוּ תֶּרַח'ן: נֶעכטֶען בַּיי־נאַכט אִיז בַּיי דִיר אַ זוּהן גֶעבּוֹירֶען גֶעוואָרֶען. גִיבּ אִיהם מִיר אַרוֹיס, אִיך ווֶעל אִיהם טוֹיטֶען, דֶערפַאר ווֶעל אִיך דִיר אַ פוּלֶע שטוּבּ מִיט גאָלד און זִילבֶּער אָנשִׁיטֶען.

עֶנטפֶערט תֶּרַח דִי שְׁלִיחִים אַזוֹי:

— נֶעכטֶען הָאט אַיינֶער צוּ מַיין פֶערד גֶעזָאגט: לָאז זִיך דֶעם קָאפּ אָפּשנַיידֶען, בֶּעקוּמסטוּ דֶערפַאר צֶעהן מֶעסטלִיך גֶערשטֶען. — „אַ אַיינפַאל אַבִּי־סֶעל! — הָאט אִיהם דֶער פֶערד אוֹיף דֶעם גֶעעֶנטפֶערט — אָהן אַ קָאפּ, נאַר אַיינֶער, צוּ וואָס טוֹיג מִיר אִינגאַנצֶען דִי גֶערשטֶען?" — אָהן אַ יוֹרֵשׁ, צוּ וואָס טוֹיג דֶעם אַלטֶען תֶּרַח'ן דאָס גאַנצֶע גאָלד אִין זִילבֶּער!

נֶעהמט תֶּרַח און בֶּעהאַלט דאָס קִינד אִין אַ הַייל. בַּאלד הָאבֶּען צווֵיי קוואַלֶען זִיך אִין הַייל גֶעעֶפֶענט, אַיינֶער מִיט הָאנִיג, דֶער אַנדֶערֶער מִיט בּוֹי־מֶעל, אוֹיף צוּ נֶערֶען אַבְרָהָם'ן.

אַז אַבְרָהָם אִיז אַלט גֶעוואָרֶען דְרַיי יאָהר, אִיז עֶר אַרוֹיס פוּן הַייל.

ווִי עֶר הָאט צוּם עֶרשטֶען מאָל דֶערזֶעהֶן דִי זוּן, הָאט עֶר גֶעטראַכט בַּיי זִיך: אַפְּנִים דאָס אִיז דֶער גאָט, וואָס הָאט בֶּעשאַפֶען הִימֶעל און עֶרד און

---

1) שטערענזעהער.

מִיךְ. הָאט עֶר אַ גַאנְצֶען טָאג תְּפִלָּה גֶעטְהוּן צוּ דֶער זוּן. אִין אָווענד זֶעהט עֶר, ווִי דִי זוּן גֶעהט־אוּנטֶער, זָאגְט עֶר צוּ זִיךְ: דָאס אִיז נִיט קֵיין גָאט. בַּיינַאכְט זֶעהט עֶר דִי לְבָנָה מִיט דִי שְׁטֶערֶען אוּן טְרַאכְט: אֶפְשָׁר אִיז דִי לְבָנָה דֶער אוֹיבֶּער־הַאר פוּן גָאר דֶער ווֶעלְט אוּן דִי שְׁטֶערֶען זֶענֶען אִיהרֶע דִינֶער. הָאט עֶר אַ גַאנְצֶע נַאכְט גֶעבֶּעטֶען צוּ דֶער לְבָנָה.

אוֹיף מָארְגֶען זֶעהט עֶר, ווִי דִי לבנה מִיט דִי שְׁטֶערֶען זֶענֶען אוֹיךְ פֶערְגַאנְגֶען, — הוֹיבְּט עֶר אוֹיף דִי הֶענְד צוּם הִימֶעל אוּן זָאגְט:

— נֵיין! נִישְׁט דִי זֶענֶען בֶּעשֶׁעפֶער פוּן דֶער ווֶעלְט. אֵיין גָאט אִיז דָא אִין הִימֶעל, אַ הוֹיבֶּער־הַאר אִיבֶּער זֵיי אַלֶע. אִיהם ווֶעל אִיךְ בֶּעטֶען אוּן פַאר אִיהם ווֶעל אִיךְ זִיךְ בּוּקֶען.

תֶּרַח'ס גֶעטֶער.

דֶער אַלְטֶער תֶּרַח פְלֶעגְט מַאכֶען גֶעטֶער אוּן פֶערְקוֹיפֶען זֵיי אִין מַארְק. יֶעדֶען טָאג פְלֶעגְט עֶר אַרוֹיסְשִׁיקֶען אַן אַנְדֶער קִינְד אִין מַארְק אוּן מִיטְגֶעבֶען אִיהם אַ פוּלֶען קָארְבּ מִיט גֶעטֶער, גְרֶעסֶערֶע אוּן קְלֶענֶערֶע, טֵייעֶרֶע אוּן בִּילִיגֶע.

אֵיינְמָאל אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען צוּ גֶעהְן אִין מַארְק מִיט'ן קָארְבּ גֶעטֶער אַבְרָהָם'ן, — נֶעהמְט עֶר זֵיי אַרוֹיס פוּן קָארְבּ אוּן צוּלֶעגְט זֵיי אוֹיפ'ן גֶעשְׁטֶעל, דִי גְרֶעסֶערֶע — פוּן אוֹיבֶען, דִי מִיטֶעלֶע — אִין מִיטֶען, אוּן גָאר דִי קְלֵיינֶע — פוּן אוּנְטֶען. קוּמְט צוּ אִיהם אֵיינֶער אַ מֶענְשׁ אַ בֶּעיָארְהרְטֶער, אָבֶּער נָאךְ אַ גִבּוֹר אוּן זָאגְט:

— גִיבּ מִיר נוּר, אַבְרָהָם'יל, אַ רֶעכְטֶען גָאט, אַזוֹי גְרוֹיס אוּן שְׁטַארְק ווִי אִיךְ אַלֵיין.

ווַייזְט אִיהם אברהם דֶעם גְרֶעסְטֶען, גָאר פוּן אוֹיבֶען־אָן, אוּן זָאגְט:

— דֶער ווָאס אִיז הֶעכֶער פוּן אַלֶע, אִיז שְׁטַארְקֶער פוּן אַלֶע, נָאר מַיי־נֶע גֶעטֶער הָאבֶען אַזַא נַאטוּר: אֵיידֶער מֶען בֶּעצָאהלְט דָאס גֶעלְד — רִיהרֶען זֵיי זִיךְ נִיט פוּן אָרְט.

בֶּעצָאהלְט עֶר אִיהם דָאס גֶעלְד, נֶעהמְט דֶעם גָאט אוּן ווִיל שׁוֹין אַוועק־גֶעהְן. פְרֶעגְט אִיהם אַבְרָהָם: ווִיפִיעל בִּיסְטוּ אַלְט? עֶנְטְפֶערְט עֶר: זִיבֶּעצִיג יָאהר.

זָאגְט אברהם: אַז אָךְ אוּן ווֶעה צוּ דַיין נַארִישֶׁען שֵׂכֶל! אַלֵיין בִּיסְטוּ אַלְט זִיבֶּעצִיג יָאהר — אוּן ווִילְסְט זִיךְ בּוּקֶען צוּ אַ גָאט, ווָאס אִיז עֶרְשְׁט פוּן אוּנְטֶער דֶער הַאק אַרוֹיס!

נעהמט דער אַלטער און שלײַדערט איהם אַרײַן דעם גאָט אין קאָרב און פאַרדערט צוריק זײַן געלד. גיט איהם אברהם צוריק דאָס געלד, און לאָזט איהם אָפּ.

קומט אַן אַלטע פרוי און זאָגט: גיב מיר נור, אברהם, עפּעס א וואָל־וועל געטעל, אזוי קלײַן און געמײַן, ווי איך אַלײַן. ווײַזט ער איהר דאָס קלענסטע, גאָר אונטען, און זאָגט:

— דאָס איז אַקוראַט אָנגעמאָסטען פאַר דיר: אַ קלײַנס, אַ נידעריגס און ליגט אונטער אַלע.

אַז זי האָט איהם בעצאָלט די עטליכע גראָשען, פרעגט ער זי: ווי אַלט בּיסטו?

ענטפערט זי: אָ, זעהר אַלט, איך געדענק שוין אַלײַן ניט וויפיעל.

זאָגט ער צו איהר:

— אַ חרפּה און אַ בושה! אַזאַ זקנה ווי דו זאָל זיך ביקען פאַר אַ גע־טעל פון נעכטיגען טאָג.

ווי די פרוי האָט דאָס דערהערט, נעהמט זי אָפּ צוריק איהר געלד און געהט אַוועק אָהן אַ גאָט. אַזוי האָט אַבְרָהָם געטהון מיט אַלע קונים.

אין אָווענד קומט ער אַהײַם און ברענגט־צוריק דעם גאַנצען קאָרב מיט אַלע געטער.

זאָגען די ברידער צו תרח׳ן: דער אברהם טויג לחלוטין ניט צום האַנ־דעל, מען דאַרף איהם גאָר מאַכען פאַר אַ גַלח.

פרעגט אַברהם: וואָס האָט אַ גלח צו טהון?

ענטפערט איהם תרח: אַ גלח דאַרף דערלאַנגען די געטער עסען און טרינקען און זײַ בעדינען.

איז אַברהם געוואָרען אַ גלח.

קומט אַ פרוי און ברענגט אַ שיסעל זעמעל־מעהל, אַ קָרְבָּן פאַר די געטער, נעהמט ער צו דעם קרבן און שטעלט־אַוועק אין מיטען קאַמער. דער־נאָך נעהמט ער אַ גרויסען שטעקען און צעברעכט מיט איהם אַלע געטער, לאָזט נאָר איבער אײַנעם, דעם גרעסטען, און שטעלט איהם אַרײַן דעם שטעקען אין האַנד.

ווי דער אַלטער תרח איז געקומען און דערזעהן דעם חורבן, צושרײַט ער זיך אויף אברהם׳ן און פרעגט מיט צאָרען:

— וואָס איז דאָ געשעהן? ווער האָט עס צעבראָכען אַלע מײַנע געטער?!

ענטפערט איהם אַברהם קאַלט־בלוטיג:

— טאַטע, איך װעל דיר ניט לײַקענען! אַ פרױ האָט געבראַכט אַ שיסעל זעמעל־מעהל און איך האָב זיך געפֿײלט צוטראָגען יעדען גאָט באַזונדער, שטעל איך דעם קָרבָּן אין מיטען צימער און זאָג צו די געטער: נעהמט אײַך און עסט און זאָל אײַך װאױל בעקומען. האָבען זײ זיך אָנגעהױבען צו קריגען, דער זאָגט: איך װעל עסען פריהער, און דער זאָגט: איך װעל פריהער. איז אָט דער גרױסער אַרײַן אין רְצִיחָה און געחאַפּט אַ שטעקען און זײ אַלעמען צובראָכען.

צובײזערט זיך תֶּרַח נאָך שטאַרקער:

— װאָס לײַגסטו, שײגעץ אײנער! פון װעמען מאַכסטו דאָ געשפּעט? האָבען זײ דען דאָס בְּכֹּחַ?

— װאָס נײן? — ענטפערט אַבְרָהָם — טאָ הער־זשע, טאַטע, אַלײן װאָס דו רעדסט. װי באַלד זײ קאָנען גאָרניט טהון, הײנט װאָס פאַר אַ געטער זענען זײ?

נעהמט תֶּרַח און גיט איהם איבער צו נִמְרוֹד'ן אין די הענד. הױבט איהם אָן נמרוד צו שטראָפען:

— װי קומט עס צו דיר, דעם אַלטען תרח׳ס אַ זוהן, זאָל אַזעלכעס טהון? װײסטו דען ניט, אַז איך בין דער האַר פון גאָר דער װעלט, — װיזשע האָסטו זיך געקענט דערװעגען צו צובּרעכען די געטער, װאָס איך דיען צו זײ?

ענטפערט איהם אברהם: אױב דו ביסט דער האַר פון גאָר דער װעלט, — פּרוב מאַכען אַזױ, אַז די זון זאָל אױפגעהן אין מַעֲרָב־זײַט און פערגעהן אין מִזְרָח.

פערטראַכט זיך נמרוד שטאַרק, שטעהט און האַלט זיך בײַ דער באָרד און װײסט ניט װאָס צו ענטפערען.

זאָגט אַברהם צו איהם:

— פערשפּאָרסט צו טראַכטען! ניט דער האַר פון דער װעלט ביסטו, נאָר דער זוהן פון כּוּש. דו האָסט דײַן אײגענעם פאָטער ניט געקענט מַצִיל זײַן פון טױט און װעסט אַלײן אױך ניט נִצוֹל װערען.

װערט נמרוד אין כַּעַס און זאָגט:

— פאַר אַזעלכע רײד דאַרף מען דיך פערברענען, נאָר אױב דו בוקסט זיך צום פײַער — לאָז איך דיך לעבען.

— אֶפְשַׁר איז גלײַכער זיך בוקען צום װאַסער, װאָס פערלעשט דאָס פײַער?

— בוק זיך צום וואַסער!
— אפשר צום וואָלקען, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט וואַסער?
— בוק זיך צום וואָלקען!
— אפשר צום ווינד, וואָס צוטרייבט די וואָלקען?
— בוק זיך צום ווינד!
— אפשר גאָר צום מענשען, וואָס בעצווינגט [1] דעם ווינד אויך?

ווערט נמרוד נאָך מעהר אין כעס און זאָגט: פערדרעד מיר ניט דעם קאָפּ! איך בוק זיך צום פייער, וועל איך דיך אַריינוואַרפען אין פייערדיגען קאַלך־אויווען, און זאָל קומען דיין גאָט און דיך פון׳ם פייער רעטען.

און אַזוי איז געשעהן.

ישמעאל און זיינע פרויען.

ווען שרה האָט פערטריבען איהר שטיף־זוהן ישמעאל׳ן מיט זיין מוטער הגר פון געצעלט, האָט אברהם גענומען הגר׳ס לאַנגען שלייער און אָנגעבונדען איהר אויף די לענדען, כדי ער זאָל זיך נאָכשלעפען אויף דער ערד, — וועט ער נאָכקוקען זייער שפּור און וויסען דעם וועג, וואָהין זיי זענען אַוועק.

אין דריי יאָהר אַרום האָט ער זיך פערבענקט נאָך זיין זוהן, און אַוועק געוואָהר ווערען, וואָס מאַכט ער. האָט איהם שרה בעשוואוירען, ער זאָל ניט אַראָפּגעהן פון קעמעל אין יענעם אָרט, וואו ישמעאל זיצט.

האַלבען טאָג איז ער געקומען אין מדבר פּאָרן און דערזעהן ישמעאל׳ס פרוי ביי דער טהיר פון געצעלט. פרעגט ער זי: וואו איז ישמעאל?

— אַוועק אין מדבר מיט זיין מוטער קלויבען טייטלען.

— גיב מיר אַביסעל וואַסער מיט אַ שטיקל ברויט, דען איך בין הונגעריג און דאָרשטיג און מיעד פון וועג.

— ניטאָ ביי אונז פון דיינטוועגען ניט קיין ברויט און ניט קיין וואַסער.

אַברהם האָט זיך געלאָזט צוריק און געזאָגט דער פרוי:

— אַז ישמעאל וועט זיך אומקערען, דערצעהל איהם, אַז אַן אַלטער מאַן איז דאָ געקומען פון לאַנד כנען און געזאָגט, אַז די שוועל פון געצעלט איז צו נידעריג.

אַז ישמעאל איז געקומען און זי האָט איהם דערצעהלט די מעשה, האָט ער פערשטאַנען, אַ די שוועל איז אַ משל [2] געגען איהר מיט איהרע נידעריגע

---

1) נעהמט איין, בעהערשט. 2) ביישפּיעל.

מדוּת [1], האָט ער זי געיָגט און גענומען אַן אַנדער פרוי.

נאָך מיט דריי יאָהר שפּעטער איז אַבְרָהָם ווידער אַוועק אין מִדְבָּר, צו זעהן וואָס מאַכט יִשְׁמָעֵאל, און שָׂרָה האָט איהם ווידער בעשוואוירען, ער זאָל דאָרט ניט אַראָפּ פון קעמעל.

קומט ער אין מִדְבַּר פָּארן און טרעפט יִשְׁמָעֵאל׳ס צווייטע פרוי און פרעגט זי:

— וואו איז יִשְׁמָעֵאל?

— אַוועק וויַיט אין מִדְבָּר, פיטערען די קעמעלען.

— גיב מיר אַ ביסעל וואַסער מיט אַ שטיקעל ברויט, דען איך בין הונגעריג און דאָרשטיג און מיעד פון וועג.

האָט זי באַלד אַרויסגעטראָגען ברויט מיט וואַסער און איהם געגעבען עסען און טרינקען, און אַבְרָהָם האָט זי געבענשט.

און די בְּרָכָה איז מְקוּיָם געוואָרען. אַז יִשְׁמָעֵאל איז געקומען, האָט איהם די פרוי דערצעהלט, וואָס דאָ איז געשעהן, האָט ער פערשטאַנען, אַז זיין פאָטער איז איהם נאָך ביז היינט געטריי געבליבען און אין איהם נישט פערגעסען.

עֲקֵדַת יִצְחָק [2].

דער שָׂטָן איז געקומען צום אויבערשטען און איהם געזאָגט: דער אַלטער האָט צום זוהנ׳ס אַנטוויינען געמאַכט אַ מאָהלצייט פאַר דער גאַנצער וועלט, און דיר, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אַפילו קיין טויב ניט געאָפּפערט.

ענטפערט גאָט: די גאַנצע שִׂמְחָה ביי איהם איז צוליעב דעם קינד, ווען איך הייס איהם אָפּפערען דאָס קינד, וועט ער אויך פאָלגען.

איז גאָט געקומען צו אַבְרָהָם׳ן און איהם געזאָגט:

— אַבְרָהָם, דיר שטעהט־פאָר אַ שווערער נִסָּיוֹן. וועסטו איהם ביי־שטעהן?

— פּרוּב, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם...

— נעהם נור דיין זוהן...

— צוויי האָב איך...

— דעם איין און איינציגען...

— ביידע זענען בְּנֵי־יְחִידִים ביי זייערע מוטערס.

---

1) זיטען. 2) דאָס בינדען יִצְחָק׳ן אויפ׳ן מזבח פאַר אַ קרבן.

— דעם, וואָס די האָסט ליעב...

— איז דען אין אַ פּאָטערס האַרץ דאָ גרענ׳יצען?

— יִצְחָק׳ן! און ברייננ איהם פאַר אַ קָרְבָּן עוֹלָה.

טראַכט אַבְרָהָם ביי זיך: וואָס זאָל איך טהון? זאָגען שָׂרָה׳ן—וועט זי ניט לאָזען: חייבער האָבען אַ ווייך האַרץ! אַרויס׳גַנְבְ׳נען איהם — האָב איך מוֹרָא: ווי זי וועט זיך אַרומקוקען, אַז דאָס קינד איז ניטאָ,—קען זי זיך דאָס לעבען נעהמען. איז ער זיך מְיַשֵּׁב, קומט און זאָגט צו שָׂרָה׳ן:

— מאַך גרייט אַ גוטען מיטאָג, מיר וועלען זיך היינט פרעהען.

— וואָס איז מיט דיר די שִׂמְחָה?

— אַלע טאָג מעגען מיר זיך מְשַׂמֵּחַ זיין. אויף דער עלטער אַזאַ נַחַת, אַ זוהן...

מאַכט זי גרייט אַ סְעוּדָה.

אין מיטען דער סְעוּדָה גיט אַבְרָהָם אַ זאָג: דו ווייסט, אַלטע, איך צו דריי יאָהר האָב שוין דערקענט דעם בּוֹרֵא עוֹלָם[1], און אונזער קינד איז שוין אַ דערוואַקסענער און ער ווייסט נאָך פון גאָר נישט. איך רעכען איהם איצט אַוועקפיהרען ערגיץ אין אַ אָרט, ער זאָל זיך דאָרט לערנען.

— שוין טאַקי צייט. פיהר איהם אַהין געזונדערהייד!

אויף מאָרגען איז אַבְרָהָם אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, און אַוועק, ווען שָׂרָה איז נאָך געשלאָפען, וויל ער האָט מוֹרָא געהאַט, טאָמער וועט זי דער־וויל חֲרָטָה האָבען און דאָס קינד ניט וועלען אָפּלאָזען.

און מיטגענומען האָט ער צוויי יונגען: אֱלִיעֶזֶר׳ן מיט יִשְׁמָעאֵל׳ן, זיי זאָלען היטען די עזלען אין מיטען וועג, און אַליין איז ער אַוועק מיט יִצְחָק׳ן צום באַרג מוֹרִיָּה.

האָבען ביידע יונגען אָנגעהויבען צו שפּאַרען זיך. יִשְׁמָעאֵל זאָגט: יִצְחָק׳ן וועט מען אָפּפערען, — בלייב איך דער עלטסטער זוהן און דער איינציגער יוֹרֵשׁ! און אֱלִיעֶזֶר זאָגט: דיך האָט דער פאָטער פערטריבען און אָפּגעזאָגט פון יְרוּשָׁה, איך אָבער בעדין איהם ביטאָג און בינאַכט,— וועל איך דער יוֹרֵשׁ זיין. געהט אַרויס אַ בַּת־קוֹל פון הימעל און רופט אויס: ניט דער וועט יַרְשׁ׳ענען, ניט — יענער!

קומט דער שָׂטָן אַנקעגען אַבְרָהָם׳ן פערשטעלט ווי אַן אַלטער מאַן און פרעגט:

---

1) דעם בעשאַפער פון דער וועלט.

וואוהין געהסטו ?

— איך געה מתפלל זיין .

— צו וואס־זשע דארפסטו א חלף מיט האלץ און פייער ?

— אפשר וועלען מיר זיך דארט פערזוימען, וועלען מיר שעכטען און באקען און עסען .

— אוי דו אלטער נאר !—מאכט צו איהם דער שטן—איך וויים וואוהין דו געהסט. קוים צו הונדערט יאהר דערלעבט א קינד — ווילסטו איהם איצט אומברייינגען !

— גאט האט אזוי בעפוילען .

ווייזט זיך דער שטן צו יצחק'ן אין געשטאלט פון א יונגעמאן און פרעגט:

— וואוהין געהסטו ?

— לערנען תורה .

— לעבעדיגער־הייד, צי נאכ'ן טויט ? . . .

— וואס הייסט נאכ'ן טויט ?

— אוי, א רחמנות אויף דיר , א רחמנות אויף דיין מאמען! וויפיעל תעניתים האט זי נעביך געפאסט, וויפיעל טרעהרען פערגאסען, ביז זי האט דיך געבוירען ! איצט איז דער אלטער פון זינען אראפ, און פיהרט דיך צו דער שחיטה !

— דעם טאטענס ווילען איז מסתמא גאט'ס ווילען—האקט איהם אפ יצחק, און ווענדענדיג זיך צו אברהם'ן זאגט ער : הער נור , טאטע , וואס דער זאגט !

— וויים איך, מאך זיך דערפון נישט אויסען .

ווי דער שטן האט געזעהן, אז ער קען זיי ניט איבעררעדען , נעהמט ער און פערוואנדעלט זיך אין א טיעפען טייך און פערצוימט זיי דעם וועג. איז אברהם אריין ביז די קניה אין וואסער און געזאגט די יונגען : געהט מיר נאך . דאס וואסער אבער האט זיך וואס וויטער מעהר אויפגעהויבען און אין מיטען טייך האט עס דערלאנגט ביז'ן האלז .

— רבונו־של־עולם !—האט אברהם אוסגעשריגען אויפהעבענדיג די אויגען צו'ם הימעל—איך געה אין דיין שליחות, הייליגען דיין נאמען וויל איך, העלף מיר ארויס, „באו מים עד נפש" — דאס וואסער דערלאנגט שוין ביז'ן האלז !

האט גאט אנגעשריגען אויפ'ן טייך—און ער האט באלד אויסגעטריקענט. ווייזט זיך דער שטן ווידער צו אברהם'ן און גיט איהם א זאג : איך האב א קלארע ידיעה פון אויבען, אז דיין גאנצע מיה איז ארויסגעווארפען .

ס'האָט זיך אָנגעהויבען מיט יצחק'ן און אויסלאָזען וועט זיך עס מיט אַ שעפּס.

ענטפערט איהם אברהם: אַ ליגנער האָט שוין אַזאַ מזל — ער מעג זאָגען אמת גלויבט מען איהם נישט.

אין דער צייט האָט גאָט אַ וואונק געטהון צו די בערג וואָס רינגלען־אַרום די טהאָל־געגענד, זיי זאָלען זיך צונויפנעהמען און זיך צוזאַמענגיסען אין איין באַרג, אַ הויכער שעהנער פּלאַץ וואו די שכינה זאָל רוהען.

אויפ'ן דריטען טאָג הויבט־אויף אברהם די אויגען און ווערט ערשטוינט: ער האָט די געגענד ניט דערקענט.

— וואָס זעהסטו דאָרט אין דער ווייט? — פרעגט ער יצחק'ן.

— איך זעה אַ הויכען שעהנעם באַרג מיט אַ וואָלקען פערשלייערט.

— און איהר זעהט עפּיס? — פרעגט אברהם די יונגען.

— גאָר ניט זעהען מיר, הוילע מדבריות.

— אויב אַזוי — זאָגט זיי אברהם — בלייבט איהר מיט'ן עזעל זיצען דאָ...

„און אברהם האָט גענומען דאָס האָלץ פאַר'ן קרבן און אַרויפגעלעגט אויף זיין זוהן יצחק" — און ס'האָט אויסגעזעהן ווי אַ פער'משפּט'ער צום טויט טראָגט זיין קרייץ־תליה אויפ'ן אייגענעם אַקסעל.

ניט־געזעהן אין אברהם'ס האַנד קיין זאַך פאַר אַ קרבן, איז אַ גרויסער שרעק בעפאַלען יצחק'ן.

— טאַטע — האָט ער מיט אַ ציטער געפרעגט — דאָ האָסטו האָלץ מיט פייער, און די שעפּס צום קרבן וואו איז?

— דו ביסט עס, מיין זוהן. גאָט האָט דיך אויסגעוועהלט.

— אויב אַזוי איז גאָט'ס רצון, בין איך גרייט. אויף דער מאַמען אָבער טהוט מיר וועה דאָס האַרץ.

געקומען אויפ'ן אָרט, זאָגט יצחק צו אברהם'ן:

— פאָטער ליעבער! טהו־אָפּ גיכער דיין בעשעפער'ס ווילען און פערברען מיך גוט, און מיין אַש גיב אָפּ דער מאַמען — וועט עס איהר זיין אַ אַנדענק פון איהר געאָפּפערטען בן־יחיד, איהר איינציגע טרעסט... טאַטע, וואָס וועט איהר טהון אויף די עלטערע יאָהרען?

— מיר וועלען עס לאַנג ניט אַריבערטראָגען — האָט אברהם געענטפערט — מיר וועלען אייך באַלד שטאַרבען. דער גאָט, וואָס האָט אונז ביז איצט געטרעסט, וועט אונז טרעסטען ביז אונזער טויט.

זאָגט יצחק ווייטער:

— בינד מיר הענט און פיס. ווײַל די נשמה איז פערשײַט און שטעלט זיך אַקעגען, און אַז איך וועל דערזעהן דעם חלף אויפ'ן האַלז קען איך זיך אַ צאַפּעל טהון און בעקומען אַ מום [1] — וועט דער קרבן פּסול ווערען.

האָט איהם אַברהם געבונדען, און יצחק בעט זיך ווײַטער:

— זאָג ניט אָן דער מוטער, בעת זי שטעהט בײַ'ם ברונען אָדער אויפ'ן דאַך, ווײַל זי קען זיך נאָך פון גרויס צער דאָס לעבען נעהמען.

האָט איהם אַברהם אַרויפגעלעגט אויפ'ן מזבח מיט'ן פּנים אַרויף און גענומען דעם חלף אין האַנד.

טיעף האָט זיך יצחק פערקוקט אין די הויכע בלויע הימלען, און טיעף האָבען זיך אײַנגעקוקט די אויגען פון טאַטען אין די אויגען פונ'ם זוהן. מיט שטילע טרעהרען האָט זיך אַברהם בעגאָסען.

די האַנד זײַנע, אויפגעהויבען איבער'ן זוהנ'ס האַלז, האָט אַ ציטער געטהון און דער חלף איז דורכ'ן שׂטן'ס אַ שטויס פון האַנד אַרויסגעפאַלען. אַברהם האָט זיך אײַנגעבויגען איהם אויפצוהײבען — און אַ ביטער געוויין האָט זיך בײַ איהם פון האַרצען אַרויסגעריסען. פערצווייפעלט איז ער מיט'ן מעסער אין האַנד שטעהן־געבליבען, געזוכט מיט די אויגען די שכינה אויף די בערג, אויף הילף פון דאָרט אַרויסגעקוקט.

אין דער מינוט האָט זיך דער הימעל געשפּאַלטען און יצחק האָט דורכ'ן נעבעל [2] דערזעהן, ווי די מלאכים שטעהען שורות־ווײַז און ווײַנען מיט פײַערדיגע טרעהרען, בעטען רחמים אויף אַברהם'ס בן־יחיד.

באַלד איז אַרויס אַ בת־קול און אויסגערופען:

— שטרעק ניט אויס דײַן האַנד צום קינד, און טהו איהם גאָרניט!

פרעגט אַברהם:

— ווער ביסטו!!

— אַ מלאך!

— אויב אַזוי — ענטפערט אַברהם — פאָלג איך ניט. גאָט אַליין האָט מיר געהייסען: אָפּפער דײַן קינד, — זאָל ער אַליין קומען און אָפּרופען זײַן בעפעהל.

האָט גאָט באַלד געעפענט דעם הימעל און צושפּרײט דעם נעבעל און געזאָגט צו אַברהם'ן:

---

[1]) אַ שעדיגונג, ווערען אַ קאַליקע אויף אַ וועלכען אבר. [2]) טומאַן, נעדיכטע דאַמפּף אין דער לופטען.

— איך שווער בײַ מײַן נאָמען, אַז פאַר דײַן גוטען ווילען וועל איך דיך בענשען און דײַנע קינדער וועלען זײַן ווי די זאַמד בײַ'ם ברעג ים אָהן אַ שיעור און אָהן אַ צאָהל.

זאָגט אַברהם:

— דו האָסט געשוואָרען — שווער איך אויך: איך וועל ניט אָפּטרעטען פון דאַנען, ביז דו וועסט ערפילען מײַן געבעט! אַז מײַן יצחק'ס קינדער וועלען זינדיגען, און צרות וועלען אויף זיי קומען, זאָלסטו זיך דערמאַהנען די עקדה און פערגעבען זייערע זינד און אויסלייזען זיי פון אַלע צרות.

ענטפערט גאָט:

— דו האָסט דײַנס געזאָגט און איך וועל זאָגען מײַנס: אַז דײַנע אייניקלעך וועלען פערזינדיגטע זיך שטעלען פאַר מײַן מִשְׁפָּט אין ראש־הַשָּׁנָה, און וועלען בעטען איך זאָל זיי דעם זכות [1] פון עֲקֵדָה דערמאָהנען, זאָלען זיי בלאָזען מיט דעם שופר.

— וועלכען שופר?

— קוק זיך אום — וועסטו זעהן.

האָט אַברהם דערזעהן אַ ווידער [2], פערפלאָנטעט מיט די הערנער אין אַ צווייג; קוים זיך אַרויסגעריסען, — און ווייטער זיך פערפלאָנטעט פון צווייג צו צווייג, פון שטרויך [3] צו שטרויך, פון בוים צו בוים.

און גאָט האָט געזאָגט צו אַברהם'ן:

— אַזוי וועט מיט דײַנע קינדער פּאַסירען: פערפלאָנטעט אין זינד און פערדרעהט מיט אַלע אומות און קעניגרײַכען: פון בָּבֶל אין מָדַי, פון מדי אין יָוָן [4], פון יון אין אֱדוֹם [5]...

— רבונו של עולם! שוין־זשע וועט עס אַזוי אייביג דויערען?!

— ניין! צולעצט וועלען זיי אויסגעלייזט ווערען בײַ'ם שאַל פון דעם ווידער־האָרן:

„גאָט וועט מיט'ן שופר שאַלען,
און ערשײַנען מיט'ן שטורם־ווינד פון דרום".

אַבְרָהָם'ס טויט.

אַ טײַערער בריליאַנט איז געהאַנגען בײַ אַברהם'ן אויפ'ן האַלז, ווי אַ

1) פערדינסט. 2) באַראַן. 3) קוסט, נידעריג בוימעלע. 4) גריכען־לאַנד
5) רוים.

חולה האט איהם דערזעהן, איז ער באלד געהיילט געווארען. אז אברהם איז געשטארבען האט גאט דעם ברילי‌אנט אויפגעהאנגען אויף דער זון. דעריבער פיהלט זיך יעדער קראנקער ביי טאג פיעל בעסער, ווי ביי נאכט.

סדום.

די מענשען פון סדום זענען פאר גרויס וואוילטאג געווען שלעכטע און זינדיגע. קיינמאל האבען זיי נישט געוויסט פון מיה און פון זארג. דאס לאנד זייערס איז געבענשט געווען מיט אלעס גוטס; רייכע תבואות אויף די פעטע פעלדער, גאלד און זילבער בשפע, דימאנטען און בריליאנטען אהן א צאהל,—האבען זיי פערגעסען אין רעכט און יושר, און האבען גאט'ס גערעכטע געזעצען פערקרימט און פערדרעהט און אויף זייערע אייגענע שלעכטע און ווילדע פערביטען.

פיער ריכטער האבען זיי געהאט, איינער האט געהייסען: ליגנער, דער אנדערער—שווינדלער, דער דריטער—פעלשער, דער פערטער—דרעהער האבען זיי ארויסגעגעבען תקנות [1], פול מיט ליגען און שווינדעל, פאלשקייט און דרעהעריי:

אז איינער האט אבגעהאקט אן אויער ביי א פרעמדען עזעל, האט מען איהם דעם גאנצען עזעל אוועקגעגעבען, ביז דער אויער וועט ווידער אפוואקסען.

איז איינער געקומען אין געריכט, זיך בעקלאגען אויפ'ן צווייטען, אז ער האט איהם צובלוטיגט, האט מען איהם געזאגט: צו רפואה! יענער האט דיר געלאזען בלוט [2]—בעצאהל איהם דערפאר פיער גילדען!

דער וואס פערמאגט איין אקס, דארף פיטערען די רינדער פון גאנץ שטאדט איין טאג, און דער וואס האט קיין אייגענעם אקס גארניט,—דארף פיטערען צוויי טעג.

איז דארט געווען א יתום, א זוהן פון אן אלמנה, וואס האט קיין אייגענעם אקס ניט געהאט, — האט מען איהם געהייסען פיטערען די שטאדט־אקסען צוויי טעג. נעהמט ער און צושעכט אלע אקסען און רופט אויס:

— דער וואס האט געהאט איין אקס זאל נעהמען איין פעל דער

---

1) רעגעלען, בעשטימענגען, ווי אזוי מען דארף זיך אויספיהרען. 2) אמאליגע דאקטוירים פלעגען זעהר פיעל „לאזען בלוט" פון רפואה וועגען: שטעלען פיאווקעס, נעהאקטע באנקעס, אדער אזוי „צו אדער לאזען".

וואָס האָט גאָר קיין אָקס ניט געהאַט, — זאָל נעהמען צוויי פּעל! ווי דאָס פּיטע־רען אַזוי דאָס טהיילען!

דער וואָס איז אַריבערגעגאַנגען די בריק — האָט געדאַרפט בעצאָהלען פיער גילדען בריק־געלד, און דער וואָס האָט אויסגעמיידט די בריק און אַרי־בער דעם טייך אין וואַסער, האָט געמוזט בעצאָהלען — אַכט גילדען.

איינמאָל איז אַהין געקומען דורכ'ן טייך אַ וועשער, חאַפּט מען איהם און מען הייסט איהם בעצאָהלען פיער גילדען בריק־געלד, טענה'ט ער:

— איך האָב דאָך די בריק אויסגעמיידט און געגאַנגען גלייך אין וואַסער!

— אויב אַזוי, — בעצאָהל־זשע אַכט גילדען.

וויל ער ניט בעצאָהלען, — צובלוטיגט מען איהם און דער שופט שווינד־לער הייסט איהם בעצאָהלען נאָך פיער גילדען פאַר בלוט־לאָזען.

אֱלִיעֶזֶר אין סְדוֹם.

אֱלִיעֶזֶר, אַבְרָהָם'ס קנעכט, איז אַמאָל געקומען קיין סדום, האָט מען איהם געשלאָגען און אַוועקגעפיהרט צום ריכטער. זאָגט דער ריכטער: בע־צאָהל פאַר בלוט לאָזען. נעהמט אֱלִיעֶזר אַ שטיין און צובלוטיגט מיט איהם דעם ריכטער און זאָגט:

— די פיער גילדען, וואָס קומען מיר איצט פון דיר — בעצאָהל איהם פאַר מיר, און מיינע פאַר גראָשען בלייבען ביי מיר אין ביימעל.

נאָך אַ מִנְהָג איז ביי זיי געווען: ווער עס האָט פערבעטען אַ פרעמדען נאַכט צום טיש, האָט מען ביי איהם צוגענומען דעם מאַנטעל, כְּדֵי יעדער זאָל מוֹרא האָבען און ניט איינלאַדען קיין פרעמדע געסט.

איינמאָל קומט אליעזר אַריין צו זיי אין גאַסט־הויז און טרעפט די סדום־לייט זיצען ביי'ן מאָהלצייט און קיינער בעט איהם ניט עסען. זעצט ער זיך אַליין ביים עק טיש און זאָגט צו זיין שָׁכֵן: אז מען וועט מיך פרעגען וועל איך זאָגען, אַז דו האָסט מיך איינגעלאַדען. דערהערט דאָס, האָט זיך יענער דערשראָקען, מע זאָל ביי איהם דערפאַר דעם מאַנטעל נישט צו־נעהמען, — שטעהט ער אויף פון טיש, חאַפּט דעם מאַנטעל און אַנטלויפט. אַזוי האָט אליעזר אָפּגעטהון דעם צווייטען און דעם דריטען און אַזוי וויי־טער, — ביז זיי זענען זיך אַלע צולאָפען, און די גאַנצע סְעוּדָה איז געבליבען פאַר איהם איינעם.

אַ בעטעל איז געווען אין סדום פון געסט וועגען. איז דער גאַסט

געוועזען צו לאַנג — האָט מען איהם אונטערגעהאַקט די פיס; איז ער געוועזען צו קורץ — האָט מען איהם אויסגעצויגען.

איינמאָל קומט אַהין אליעזר, און מען ווייזט איהם אָן דאָס סדום-בעטעל, ער זאָל זיך דאָרט לעגען שלאָפען. ענטפערט ער:

— זינט מיין מוטער איז געשטאָרבען, האָב איך אַ נדר געטהון, איך זאָל קיינמאָל אויף אַ בעט ניט שלאָפען.

דער סדום'ער מכניס-אורח [1].

איינמאָל איז דורכגעפאָהרען דורך סדום אַ וואַנדערער, וואָס ביי איהם אויפ'ן עזעל איז געליגען צוגעבונדען מיט אַ זיידענער שנור אַ טייערער, פראַכט-שעהנער קאָלירטער טעפיך. האָט איהם איינער פון די סדום-לייט צו זיך אַ היים אויף נאַכטלעגער איינגעלאַדען. צוויי טעג דורכאַנאַנד האָט איהם דער סדום'ער מכניס-אורח נישט אָפּגעלאָזט. אויפ'ן דריטען טאָג אין דער פריה ווען דער גאַסט האָט ענדליך זיך גענומען קלייבען אין וועג אַריין, בעט ער דעם בעל-הבית דעם טעפיך אַרויסגעבען מיט דער זיידענער שנור און איהם אָפּלאָזען. יענער האָט אויף איהם פערוואונדערט אַ פּאָר אויגען אָנגעשטעלט, ווי ער וואָלט נישט קלאָר פערשטאַנען פון וואָס האַנדעלט זיך דאָ:

— אַ טעפיך, זאָגסטו, וואָס פאַר אַ טעפיך? וועלכער טעפיך? אַהאַ, איך שטויס מיך אָן, דיר האָט זיך אַוודאי היינטיגע נאַכט אַ טעפיך גע'חלום'ט. אַ קאָלירטיר, זאָגסטו, נאָך מיט אַ זיידענער שנור דערצו — דאָס איז זעהר אַ גוטער חלום, ליעבער פריינד, עס ווייזט צו גוטען. די שנור בעווייזט אויף לאַנגע יאָהר און דער קאָלירטער טעפיך בעטייט, אַז גאָט וועט דיר בעשערען אַ טייערען שעהנעם גאָרטען מיט אַלערליי מיני בלומען און פרוכט-ביימער. אָט דאָס איז, ליעבער פריינד, דער אמת'ער פתרון [2] פון דיין חלום.

— וואָס פאַר אַ חלום? וועלכער חלום? — שרייט נעביך דער גאַסט — ביי דיר ליגט מיין טעפיך, אַ אמת'ער טעפיך, וואָס איך מיט מיינע אייגענע הענד האָב דיר געגעבען בעהאַלטען אויף דער וואָהר.

געהט מען צום ריכטער. אויסגעהערט ביידע צדדים [3], ווענדעט זיך דער ריכטער צום גאַסט מיט די ווערטער:

— דאַרפסט וויסען, ליעבער מענש, אַז אָט דער לייטישער בעל-הבית, וואָס האָט דיך אַזוי שעהן אויפגענומען, איז שוין לאַנג בעוואוסט אין

---

1) געסט-אויפנעהמער. 2) בעשיידונג, אויסדייטונג. 3) זייטען.

אונזער גאַנצען קאַנט פּאַר אַ גרויסען מומחה [1]) אויסצוטײַטשען חלומות. און הָיות ער האָט אַזוי גוט פּותר־חלום געווען, בּיזטו מחויב איהם צו בּעצאָה־לען דערפאַר מזומנ׳ע פיער גילדען. דאָס איז על פּי דין. און פאַר דעם וואָס דו האָסט בּײַ איהם צוויי טעג געגעסען און געטרינקען, איז דער יושר זאָלסט איהם אָפּצאָהלען, וואָס ער האָט זיך אויף דיר געלאָזט קאָסטען, בּיז אײַן גראָשען.

סדום׳ער נְדָבוֹת.

איז אַמאָל אַן אָרימאַן געקומען אין סדום, פלעגט איהם יעדער שענקען אַ רענדעל, אָנגעשריבּען דערויף זײַן נאָמען בּפירוש: פּלוני בּן פּלוני [2]), נאָר קײן בּרויט האָט איהם קײנער נישט געגעבּען, און פון שטאָדט האָט מען איהם נישט אַרויסגעלאָזט, בּיז ער שטאַרבּט פון הונגער. נאָך זײַן טויט פלעגט יעדער קומען און צוריק זײַן רענדעל צו־נעהמען.

דער גְזַר־דִין.

אײנע אַ יונג־פרוי האָט אַמאָל רחמנות געהאַט אויף אַן אָרימאַן און איהם דערלאַנגט אַ שטיקעל בּרויט, בּעהאַלטען אין אַ קרוג מיט וואַסער. אין דרײַ טעג אַרום האָבּען די סדום־לײַט דערזעהן, אַז דער אָרימאַן איז ניט אויסגעגאַנגען פון הונגער, האָבּען זיי אָנגעהויבּען נאָכשפּירען און דער־גאַנגען, ווער ס׳האָט איהם בּײַ׳ם לעבּען דערהאַלטען. האָבּען זיי די יונג־פרוי אויסגעטהון נאַקעט, בּעשמירט זי מיט האָניג און געלעגט אַ געבּונדענע אויפ׳ן דאַך, זענען געקומען בּינען און זי צובּיסען אויף טויט.

צוויי מעדליך חבר׳טעס האָבּען זיך אײנמאָל בּעגעגענט מיט זייערע קריגען בּײַ׳ם בּרונען.

— וואָס זעהסטו עפּיס אַזוי שלעכט אויס? — פרעגט אײנע די צווייטע.

— נישטאָ קײן בּרעקיל בּרויט אין שטוב — ענטפערט יענע — מיר געהען־אויס פאַר הונגער.

האָט גענומען די צווייטע, אָנגעפילט איהר קרוג מיט מעהל און זיך מיט יענער מיט די קריגען געבּיטען. אַז די סדום־לײַט האָבּען עס דערשפּירט, האָבּען זיי דאָס בּאַרימהערציגע מעדיל געחאַפּט און זי פערבּרענט.

---

1) קענער, וויסער, ספּעציאַליסט. 2) יענער דער זוהן פון יענעם

דאָס קול פון אָט דעם מעדיל איז געגאַנגען אין הימעל און דערלאַנגט ביז׳ן כסא־הכבוד [1].

—איצט—האָט גאָט געזאָגט—קען איך שוין מעהר נישט צוזעהן און שווייגען. און דעמאָלט איז דער גזר־דין אָנגע׳חתמ׳עט געוואָרען.

לוט׳ס ווייב.

אַז די דריי מלאכים זענען געקומען קיין סדום, פערשטעלט אין מענשליכע געשטאַלטען, און לוט האָט זיי אַריינגענומען צו זיך אין שטוב אויף נאַכט־לעגער, איז זיין ווייב אַוועק צו אַלע שכנים און געזאָגט:

— לייעט מיר, איך בעט אייך, אַ מעסטעל זאַלץ, ס׳האָט מיר פערפעהלט צום טיש פאַר די געסט וואָס נעכטיגען ביי אונז.

דאָס האָט זי געטהון בכיון [2], כדי די סדום־לייט זאָלען געוואָהר ווערען פון די געסט און זיי בעפאַלען.

דערפאַר איז זי געשטראָפט געוואָרען און אַליין געוואָרען אַ שטיק זאַלץ.

יעקב און עשו.

נאָך אין דער מוטער׳ס בויך האָבען זיך די צוויי ברידער, יעקב און עשו, צווישען זיך געריסען. איז די מוטער רבקה פערביי גאָט׳ס־הויז געגאַנגען האָט זיך יעקב אָנגעהויבען צו צאַפּלען, איז זי פערבייגעגאַנגען אַ הויז פון אַ אָפּגאָט איז עשו געוואָרען פערצאַפּעלט.

פון איין מוטערס בויך זענען ביידע ברודער אַרויס אויף דער וועלט, פון איין ברוסט מילך געזויגען, אין איין הויז ערצויגען געוואָרען און איין שולע בעזוכט,—דאָך ווען זיי זענען אונטערגעוואַקסען און דרייצעניעהריגע געוואָרען, האָט דער פערשייטער עשו זיך אין פעלד אַוועקגעלאָזט און דער פרומער יעקב איז שטיל אין צעלט געזעסען.

אַזוי וואַקסט אַ הדס מיט אַ שטעכעל אַ צייט צוזאַמען, נישט צו אונטערשיידען איינעם פונ׳ם אַנדערען; וואַקסען זיי אונטער — דער שמעקט און דער שטעכט.

יצחק׳ס בלינדקייט.

די חכמים האָבען געזאָגט אַ משל:

---

1) נאָט׳ס שטוהל, 2) אומזיסטען.

איינער אַ גרויסער מאַן האָט געהאַט אַ טייערען פּאַלאַץ, און די שכנים אַרום פּלעגען ברענגען היי און שטרוי און אָנלאָזען דורך די פענסטער אַ פולען זאַל מיט רויך, — נעהמט ער און פערשלאָגט די פענסטער, דער רויך זאָל ניט קענען צוקומען.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט: עשו'ס ווייבער רויכערען קטורת פאַר דער עבודה־זרה און יצחק האָט דערפון גרויס צער — זאָלען בעסער זיינע אויגען ניט זעהן.

די ברכות.

די ערשטע נאַכט פון פסח רופט יצחק עשו'ן און זאָגט איהם:

— די דאָזיגע נאַכט איז אַ געבענשטע, די ערשטע פריהלינג־נאַכט, ווען עס עפענען זיך די אוצרות פון טוי צו בעפרישען און בעזעפטיגען די פערטריקענטע ערד. די גאַנצע וועלט זינגט אַ לויב דעם בעשעפער. מאַך מיר זיסע שפייז—וועל איך דיך בענשען פאַר מיין טויט.

איז עשו אַוועק אין פעלד פאַנגען ווילדס [1], — קומט דער שטן און שטערט איהם: עשו פאַנגט אַ הירש און בינדט איהם צו צו אַ בוים און געהט פאַנגען נאָך איינעם, — דערווייל קומט דער שטן און בינדט־אָפּ דעם ערשטען. ברענגט עשו נאָך אַ הירש און בינדט איהם צו נאָך שטאַרקער, — ביז ער קומט צום דריטען מאָל, האָט שוין דער שטן ווייטער אָפּגעבונדען. אַזוי האָט ער זיך אָפּגעדרעהט אַ צייט.

דערווייל האָט רבקה גענומען עשו'ס טייערע קליידער און אָנגעטהון יעקב'ן. דאָס זענען די וואונדער־שעהנע העמדליך, וואָס אדם הראשון האָט געטראָגען און עשו האָט זיי איבערגענומען ביי נמרוד'ן.

געגעבען יעקב'ן אין דער האַנד צוויי געבראָטענע ציגעליך, האָט רבקה דערביי געזאָגט: זוהן מיינער, די דאָזיגע נאַכט איז אַ געבענשטע, די ערשטע פריהלינג־נאַכט, ווען די אוצרות פון טוי עפענען זיך, הימעל און ערד זאָגען שירה זיין ליעבען נאָמען. געה נעהם אַ ברכה ביי דיין פאָטער איידער ער געהט פון דער וועלט.

ווי יעקב איז אַריין אין די קליידער, האָט יצחק דערשפירט דעם ריח גן־עדן, וואָס שמעקט פון זיי, און יעקב'ן אָפּגעגעבען די ברכות.

שפעטער, אַז עשו איז געקומען צום פאָטער, האָט זיך מיט זיין אַריינ־

---

1) אַ ווילד בעשעפעניש שיסען.

גאַנג דער גיהנם געעפענט און יצחק'ן האָט זיך אויסגעוויזען, ווי דער גיהנם ברענט און עשו הייצט איהם מיט פעך און שוועבעל.

דערציטערט האָט יצחק אויסגעשריען: „וואָס טהוט זיך דאָ אַרום מיר?" ווען איהם איז קלאָר געוואָרען וואָס דאָ איז פאָרגעקומען האָט ער עשו'ן געזאָגט:

— יאָ, מיין זוהן, דער פאַנגער איז אַליין געפאַנגען געוואָרען!

ווי יעקב האָט אויסגענאַרט די ברכות, האָט זיך עשו אָנגעהויבען צו בערימען, אַז ער וועט איהם הרג'נען. האָט יצחק אַוועקגעשיקט יעקב'ן קיין אֲרַם-נַהֲרַיִם און איהם מיטגעגעבען פיעל גאָלד און זילבער.

אַז עשו האָט זיך דערפון דערוואוסט, האָט ער געשיקט זיין זוהן אֱלִיפַז'ן, ער זאָל יעקב'ן דעריאָגען, בערויבען און הרג'נען. יעקב האָט דערזעהן פון וויטען, אַז מען יאָגט איהם נאָך, האָט ער אַוועקגעוואָרפען דאָס גאָלד און זילבער, כְּדֵי עס זאָל איהם גרינגער זיין צו אַנטלויפען.

אַזוי איז ער געלאָפען ביז חָרָן. טראַכט ער ביי זיך: איך בין דורכגעגאַנגען פאַר דעם אָרט [1], וואו מיינע עלטערען האָבען גאָט געבעטען, און זיך דאָרט אַפילו ניט אָפגעשטעלט — מען דאַרף זיך אומקעהרען צוריק! איז באַלד די ערד אונטערגעשפרונגען — און ער איז שוין צוריק געווען אין בֵּית-אֵל. האָט ער מִתְפַּלֵל געווען און געוואָלט זיך לאָזען געהן וויטער, — זאָגט גאָט: דער צַדִיק איז געקומען אין מיין גאַסט-הויז, ווי שיקט זיך עס, איך זאָל איהם אָפלאָזען אָהן נאַכט-לעגער? — איז באַלד די זוהן אונטערגעגאַנגען פאַר דער צייט.

עס קומט-אויס ווי אַ מֶלֶך האָט געהאַט אַ גוטען פריינד וואָס פלעגט איהם בעזוכען זעהר זעלטען, איינמאָל קומט ער צו איהם צו-גאַסט, רופט דער קעניג אויס צו זיינע דיענער:

— לעשט אויס די העַנגלייכטער מיט אַלע לאָמפען, — מיט מיין ליבען פריינד וועל איך פערברענגען היימליך [2].

און יעקב האָט אויסגעלעגט הויכע שורות שטיינער אַרום זיך צו בעשיצען זיך פוןווילדע חַיוֹת. האָבען זיך די שטיינער אָנגעהויבען צו קריגען פאַר'ן צוקאָפּען, דער זאָגט: אויף מיר זאָל דער צַדִיק לעגען זיין קאָפּ, און דער זאָגט — אויף מיר. נעהמט גאָט און מאַכט פון אַלע שטיינער איין שטיין.

אין שלאָף האָט יעקב דערזעהן אַ חָלוֹם: אויף אַ הויכען לייטער פונ'ם

---

1) בית-אל. 2) שטיל, אינטים.

הימעל ביז דער ערד לאזען זיך אראפ און ארויף מלאכים—די אויבערשטע שרים [1]) פון יענע קעניגרייכען וואס יעקב'ס קינדער וועלען שפעטער ביי זיי אין גלות זיין, און מיט בייזע אויגען האבען זיי זיין רוה געשטערט. באלד בעווייזט זיך גאט און פון זיין הויך [2]) זענען די בייזע מלאכים ווי פליגען זיך צולאפען.

אזוי ליגט אין זיין וויגעלע א קינד א בן-מלך און פליגען זעצען זיך אויף איהם און שטערען זיין שלאף, בעווייזט זיך די טרייע אם און בייגט זיך איבער איהם מיט'ן פאכער—צופליהען זיי זיך באלד.

לאה.

לאה האט געהערט ווי מענשען זאגען: לבן הארמי האט צוויי טעכטער און זיין שוועסטער רבקה — צוויי זיהן; דאס וועט זיין צוויי שדוכים: דער בכור וועט נעהמען די עלטערע שוועסטער און דער צווייטער — די יונגערע! פרעגט זיך לאה נאך:

— וואס איז דער מעהר מיט'ן עלטערען?

— א רשע, א גזלן!

— און דער יונגערער?

— א מענש אהן חכמות, — זיצט זיך אין זיין געלט און טהוט געטריי זיין זאך.

האט זי טאג און נאכט געוויינט, וואס זי דארף אריינפאלען צו דעם רשע, ביז זי האט זיך אויסגעוויינט די אויגען.

דערפאר איז זי געבענשט געווארען מיט זעקס שבטים.

יעקב ראנגעלט זיך מיט'ן מלאך.

צוריקגעהענדיג פון לבנ'ען, איז יעקב געקומען צום מעבר יבוק [3]) און אריבערגעפיהרט די פרויען און קינדער, שאף און רינדער און דאס גאנצע האב און גוטס, וואס ער האט מיטגעפיהרט. אויף יענעם ברעג טייך זענען געבליבען נאר עטליכע קליינע ליימענע קריגליך. און יעקב האט געזאגט: יעדער חפץ [4]) דארף זיין ליעב, ווייל עס איז גאטס גאב און מענשענס מיה,

---

1) יעדעס קעניגרייך האט א שר, א אויבערהאר אין הימעל, וואס שיצט עס. 2) אטהעם. 3) אן ארט אין טייך יבוק וואו דאס וואסער איז קליין און מען קען אריבערגעהן צופוס. 4) זאך, כלי.

האָט ער זיך אומגעקעהרט נעהמען די קריגליך. קומט מיכאל המלאך און ראַנגעלט זיך מיט איהם די גאַנצע נאַכט און קען איהם ניט בייקומען. ווי עס האָט אָנגעהויבען בעגינען אויף טאָג, זאָגט מיכאל צו איהם:

— לאָז מיך אָפּ, די מאָרגען־רויט איז שוין אייפגעגאַנגען.

— ביסטו דען אַ גנב, צו אַ גזלן, וואָס דו שרעקסט זיך פאַר דער ליכטיגער שיין?

— איך בעט דיך, לאָז מיך פריי: זעהסט דאָך ווי די מלאכים פון הימעל קומען כּתּות־ווייז [1]) און רופען מיך אין הימעל זאָגען שירה [2]), איך האָב מורא, אַז זיי ועלען מיך פערברענגען מיט'ן הויך פון זייער מויל, פאַר וואָס איך פערהאַלט די שירה.

— בענטש מיך וועל איך דיך אָפּלאָזען.

האָט ער איהם געבענטשט.

דערווייל האָט מיכאל'ס כּתּה מלאכים געוואָלט יעקב'ן שעדיגען, האָט גאָט זיך בעוויזען און זיי האָבען זיך דערשראָקען, נאָר דאָס געלענק [3]) פון דיך, איז ביי יעקב'ן אויסגעלינקט געוואָרען. און גאָט האָט געזאָגט צו מיכאל'ן:

— וואָס טהוסטו עס? מיין כהן האָסטו געמאַכט אַ מום?

זאָגט מיכאל: רבונו־של־עולם, דיין כהן בין איך דאָך?

ענטפערט גאָט: דו ביזט מיין כהן אין הימעל און יעקב — אויף דער ערד.

האָט מיכאל געבעטען דעם מלאך רפאל, וואָס איז דער ממונה [4]) אויף רפואות — איז ער אַראָפּ און איהם אויסגעהיילט.

רִבְקָה'ס טויט.

אַז רבקה איז געשטאָרבען, האָבען די גוטע פריינד אָנגעהויבען צו טראַכטען: ווער זאָל געהן צו איהר לויה — אברהם איז געשטאָרבען, יצחק זיצט אין שטוב אַ בלינדער, יעקב איז פערוואָגעלט אין דער פרעמד, — נור איין עשו הרשע! וואָס וועט מען נאָכזאָגען נאָך איהר מטה? — פערפלוכט זענען דער מוטער'ס בריסט, וואָס האָבען אַזעלכעס אויסגעזייגען!...

---

1) קומפּאַניעס. 2) זינגען און לויבען גאָט. 3) די צונויפגלידערונג פון די פוס־ביין ביים „בעקען". 4) דער פערוואלטער, געשטעלט אויף דער און דער אַרבייט.

האָט מען זי אַרויסגעטראָגען בײַנאַכט און מְקַבֵּר געווען אין דער שטיל.

רָחֵל'ס קֶבֶר.

יעקב האָט רָחֵל'ן מְקַבֵּר געווען אין מיטען וועג, ווײַל ער האָט געזעהן מיט'ן רוּחַ־הַקוֹדֶש [1], אַז די יודען וועלען געהן אין גָלוּת פערבײַ דער מוטער רחל'ס קֶבֶר, וועט זי פאַר זיי בעטען. און אַזוי איז געשעהן:

אַז נְבוּזַרְאֲדָן דער שעכטמײַסטער פון נְבוּכַדְנֶצַר הָרָשָׁע האָט פערטריבען די יודען אין גלות בָּבֶל און זיי ניט געלאָזען אַפילו זיך אָפּשטעלען צו געזעגנען זיך מיט דער טײַערער מוטער רחל, איז זי אויפגעשטאַנען פון קבר און אַרויף אויפ'ן הימעל און געפאַלען פאַר'ן כִּסֵא־הַכָּבוֹד מיט אַ געבעט:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דו ווייסט וואויל, ווי יעקב דײַן קנעכט האָט מיך ליעב געהאַט און אָפּגעדינט פאַר מיר גאַנצע זיבען יאָהר; און צו דער חֲתוּנָה, ווען מײַן פאָטער האָט מיך פערביטען אויף מײַן שוועסטער לֵאָה, האָב איך צוגעזעהן, געליטען און געשוויגען. געדענקט־זשע מיר, דו, גרויסער גאָט, דערבאַרעמיגער, דעם זְכוּת און לאָז ער איצט בײַשטעהן מײַנע קינדער.

האָט זיך באַלד דערוועקט גאָט'ס רַחֲמָנוּת און ער האָט איהר געענטפערט:

— צוליעב דיר, מײַן טאָכטער, וועל איך דאָס פאָלק ישראל צוריק אומקעהרען אין זייער לאַנד.

אָט דאָס זאָגט דער פָּסוּק:

אַ שְׁטִימֶע לָאזְט זיך הֶערֶען הויך,
אַ יָאמֶער, אַ קְלָאג אַ בִּיטֶערֶער—
רָחֵל וֵויינְט אויף אִיהרֶע קִינְדֶער
און וויל קֵיין טְרֵעסְט נִיט אָנְנֶעהמֶען.

אַזוי הָאט גָאט גֶעזָאגְט:

הַאלְט־אָפּ דײַן שְׁטִימֶע פון גֶעוֵויין
און דײַנֶע אויגֶען — פון טְרָעהרֶען,
דֶען צו דײַן וֶוערק איז דָא אַ לוין,

---

1) הײליגער גײַסט, נבואה.

אַ האָפנונג איז פאַרהאַן צולעצט.—
און צוריק וועלען די קינדער
זיך אומקעהרען צו זייער גרעניץ.

יוסף׳ס שענהייט.

יונג און שעהן, בלוט און מילך איז יוסף געוועזען, געבליהט ווי אַ רויז, און זיין ווירטהין זליכה, פוטיפר׳ס פרוי, האָט זיך אין איהם זאַט נישט געקענט אָנקוקען.

דריי מאָל אין טאָג האָט זי אויף זיך איהרע קליידער געביטען, אין דער פריה, ביי טאָג און פאַר נאַכט, און אַלץ צוליעב דעם, כדי יוסף׳ס אויגען אויף זיך צוציהען. עס האָט זיך איהר אָבער דאָס נישט איינגעגעבען, האָט עס איהר טיעף געקרענקט, און זי איז שטאַרק אַראָפּ פון פּנים.

— וואָס זעהסטו עפּיס אַזוי שלעכט אויס?— האָבען זי איהרע בעקאַנטע פרויען געפרעגט. דערצעהלט זי זיי. קענען זיי נישט גלויבען. מאַכט זי אַ סעודה און פערבעט זיי צו זיך, זיי זאָלען זעהן דעם שעהנעם יוסף מיט זייערע אויגען. ביים טיש האָט מען דערלאַנגט יעדען פון זיי אַ מילגרוים מיט אַ מעסער. רופט זליכה אַריין יוסף׳ן צו די געסט, האָבען זיי זיך אַלע אויף איהם אַזוי פערקוקט, אַז שניידענדיג די מילגרוימען האָבען זיי נישט מערקענדיג זיך איינגעשניטען די פינגער.

יוסף אין מצרים.

פּרעה׳ס קעניגליכער שטול האָט געהאַט איין און זיבעציג טרעפּ. און אַ מנהג איז דאָרט געווען, אַז גאָר אויבען איז געזעסען פרעה אַליין, און אַלע הערען און ראַט־געבער זענען געשטאַנען פאַר איהם אויף די טרעפּ, יעדערער לויט זיין קענטניש: ווער עס האָט געקענט נור איין שפּראַך איז געשטאַנען אויפ׳ן אונטערשטען שטאַפּעל, ווער עס האָט געקענט צוויי שפּראַך — אויפ׳ן צווייטען, און אַזוי ווייטער ביז׳ן זיבעציגסטען שטאַפּעל, וואָהין עס האָבען געקענט צוטרעטען נאָר די גרעסטע חרטומי[1]) מצרים, וואָס קענען אַלע זיבעציג לשונות.

און אַז יוסף האָט פּותר געווען דעם חלום און פרעה האָט איהם געמאַכט פאַר אַ משנה למלך[2]), זענען געקומען די חרטומים און איהם געזאָגט:

---

1) שטערען־זעהער. 2) וויצע־קעניג.

— ווי שיקט זיך עס, אַז אַ קנעכט, וואָס מען האָט איהם פערקויפט פאַר צוואַנציג זילבער־גראָשען, זאָל איבער אונז אַלעמען געוועלטיגען?
ענטפערט פרעה:
— איך זעה אין איהם קעניגליכע סִימָנִים.
— אויב אַזוי דאַרף ער דאָך קענען זיבעציג שפּראַך?
— מאָרגען וועלען מיר זעהן, צו וועלכען שטאַפּעל ער וועט דער־לאַנגען.
בײַנאַכט איז דער מַלְאָך גַבְרִיאֵל געקומען צו יוסף׳ן און איהם אויסגע־לערענט אַלע זיבעציג לשונות.
אויף מאָרגען קומט ער צו פרעה׳ן און הויבט אָן צורײַדען אויף אַלע זיבעציג לשונות, אַ שפּראַך אויף אַ שטאַפּעל, אַ שפּראַך אויף אַ שטאַפּעל, ביז ער איז אַרויף גאָר אין דער הויך. זאָגט איהם פרעה:
— איך בין פרעה, און אָהן דיר זאָל קײנער ניט טאָרען אַ האַנד אויפ־הויבען, נאָר אויף׳ן שטוהל בין איך העכער פון דיר.
הויבט יוסף אָן צורײַדען אויף לְשׁוֹן־קוֹדֶשׁ, און פרעה האָט ניט פער־שטאַנען; בעט ער איהם: לערען מיך אויס די דאָזיגע שפּראַך, האָט ער איהם געלערענט און ניט געקאָנט אויסלערנען. בעט איהם פרעה:
— שווער מיר, אַז דו וועסט קײנעם ניט דערצעהלען, ווײַל מען קען מיך אַראָפּזועצען פון שטוהל און דיך אַרויפזועצען אויפ׳ן העכסטען שטאַפּעל.
האָט יוסף איהם געשוואוירען.
שפּעטער, אַז יַעֲקֹב איז געשטאָרבען, און יוסף איז געקומען מעלדען פרעה׳ן, אַז ער וויל געהן מְקַבֵּר זײַן דעם פאָטער אין לאַנד כְּנַעַן, האָט איהם פרעה ניט געלאָזען געהן. זאָגט יוסף:
— מײַן פאָטער האָט מיך בעשוואוירען.
— האָב חֲרָטָה אויף דער שְׁבוּעָה.
— אויב אַזוי — ענטפערט יוסף — וועל איך שוין חרטה האָבען אויף יענע שבועה אויך.
האָט פרעה זיך דערשראָקען, אַז יוסף וועט אויסזאָגען דעם סוד, דאָס ער קאָן נאָך אַ שפּראַך מעהר ווי ער, — האָט ער איהם שוין געלאָזט געהן, און מיטגעשיקט די גרעסטע הערען פון מִצְרַיִם אויף יַעֲקֹב׳ס לְוָיָה.

יוסף און זײַנע ברידער.

יוסף האָט זיך גערעכט אויף זײַנע ברידער, אַז זיי דאַרפען קומען קײן

מִצְרַיִם קויפען תְּבוּאָה, האָט ער געזעצט וועכטער ביי אַלע טויערען און זיי אָנגעזאָגט, אַז ווער עס וועט אַריינקומען אין שטאָדט, זאָל מען פערשרייבען זיין נאָמען און זיין פאָטערס נאָמען.

אין אָוונד ברענגט מען איהם די צעטלען פון איין טויער — געפינט ער דאָרט דעם נאָמען: ראוּבֵן בֶּן יעקב; פון צווייטען טויער — שמעון בֶּן יעקב, און אַזוי ווייטער — צעהן ברידער אין צעהן בעזונדערע טויערען.

האָט ער געהייסען פערשליסען אַלע שפּייכלער פון תְּבוּאָה, נאָר איינעם געלאָזט אָפען און אַליין דאָרט געזעסען די גאַנצע צייט.

געהט אַוועק אַ גאַנצער טאָג—און די ברידער קומען ניט, נאָך אַ טאָג—ניטאָ זיי, אַ דריטער טאָג — אַלץ ניטאָ. הייסט ער, מען זאָל זיי אויפזוכען. געפינט מען זיי, ווי זיי דרעהען זיך אַרום איבער'ן שטאָדט פון מאַרק צו מאַרק, פון גאַס צו גאַס.

און יוסף האָט געוואָלט אויספּרובען, צו האָבען זיי חֲרָטָה אויף דעם, וואָס זיי האָבען איהם פערקויפט, דעריבער האָט ער זיך פערפרעמדט און גערעדט מיט זיי האַרט און שטרענג:

— וואָס טהוט איהר דאָ?

— געקומען קויפען תבואה!

— פאַרוואָס זענט איהר אַריין דורך צעהן בעזונדערע טויערען?

— אַזוי האָט אונז דער פאָטער אָנגעזאָגט, קיין עַיִן־הָרָע זאָל אונז ניט שאַדען.

— וואָס־זשע האָט איהר זיך אַרומגעדרעהט איבער'ן שטאָדט?

— זוכען אַן אֲבֵדָה [1]), וואָס מיר האָבען פערלאָרען.

— גיכער זענט איהר מְרַגְּלִים־שפּיאָנען, געקומען אויסשפּירען דאָס לאַנד! איך זעה אין מיין צויבער־בעכער, אַז צוויי פון אייך האָבען פערוויסט אַ גרויסע שטאָדט.

— וועלכע צוויי? וועלכע שטאָדט?!

— שִׁמְעוֹן וְלֵוִי האָבען חָרוּב געמאַכט די שטאָדט שְׁכֶם!

האָבען זיך די ברודער שטאַרק דערשראָקען און דערצעהלט, אַז זיי זענען צוועלף ברידער, איינער איז ניטאָ, און דער קלענסטער איז געבליבען ביים פאָטער.

זאָגט יוסף:

---

1) פערלאָרענע זאַך.

— זאָל שמעון בלייבען פאַר אַ מַשְׁכּוֹן, בּיז איהר וועט ברענגען אייער קלענערען ברודער — וועל איך אייך דעמאָלט גלויבען.

אויסגעקליבען האָט ער שמעון'ען, ערשטענס כְּדֵי איהם אָבצוטיילען פון לוי'ן, ווייל זיי ביידע קענען זיך בעראַטען און די שטאָדט בעפאַלען; צווייטענס, ווייל שמעון האָט איהם אַריינגעשטויסען אין גרוב פאַר'ן פערקויפען.

זאָגט שמעון צו די ברידער: אַזוי האָט איהר זיך בעגאַנגען מיט יוסף'ן, אַזוי בעגעהט איהר זיך מיט מיר, און ווילט מיך ניט אַרויסהעלפען.

— וואָס קענען מיר דאָ העלפען?

— טהוט אייך וואָס איהר ווילט, איך וועל שוין אַליין פאַר זיך ביישטעהן.

שיקט יוסף צו פרעה'ן אָנזאָגען:

— גַזְלָנִים זענען אָנגעקומען, שיק זיבעציג גִבּוֹרִים אויף שמידען זיי אין קייטען.

ווי די גבורים זענען געקומען, לאָזט שמעון אַרויס אַ מורא'דיגען געשריי, אַז די ציינער זענען זיי אַרויסגעפאַלען פון מויל פאַר גרויס שרעק.

גיט יוסף אַ וואונק זיין זוהן מְנַשֶּׁה'ן ער זאָל איהם איינשטילען, און מנשה האָט איהם דערלאַנגט איין קלאַפּ, — איז ער שוין געוואָרען שטיל און געלאָזט זיך שמידען און אַריינזעצען אין געפענקניש.

זאָגט שמעון צו די ברידער:

— דאָס איז ניט קיין מִצְרִי'שער קלאַפּ! איך האָב אין איהם דערפיהלט אַ היימישען טַעַם פון אונזער מִשְׁפָּחָה!

ווען די ברידער האָבען צום צווייטען מאָל זיך געקליבען קיין מִצְרַיִם נאָך תְּבוּאָה, און יעקב האָט בִּנְיָמִין'ען ניט געוואָלט מיטגעבען, זאָגט ראובן צו איהם:

— אויב איך ברענג איהם ניט צוריק — הַרְג'ע מיינע צוויי קינדער.

ענטפערט איהם יעקב:

— בְּכוֹר שׁוֹטֶה[1]! דיינע קינדער זענען דען ניט מיינע?

קומט יְהוּדָה און זאָגט:

— לאָזט בנימין'ען, איז ניט מעהר ווי אַ סָפֵק, טאָמער וועט איהם טרעפען אַן אונגליק; ווען מיר געהען אָבער גאָרניט קיין מִצְרַיִם, — איז דאָך

---

[1] בכור שוטה הייסט דער מאַמעס ערשטער זוהן; בוכשטאַבליך אָבער איז טייטש: עלטסטער נאַר.

געווים, אַז מיר וועלען אַלע אויסגעהן פון הונגער, — איז דאָך גלייכער זיך פערלאָזען אויף אַ סָפֵק, איידער זיצען און וואַרטען אויפ'ן זיכערען טויט. יעקב אָבער האָט אַלץ ניט געוואָלט מַסְכִּים זיין. זאָגט יהודה צו די ברודער: לאָזט דעם אַלטען צורוה, ביז עס וועט אויסגעהן דאָס גאַנצע ברויט, — וועט ער וויַיכער ווערען.

* * *

צום צווייטען מאָל, אַז מען האָט די ברידער בעזוכט און געפונען דעם זילבערנעם בעכער אין בנימינ'ס זאַק, איז יהודה אין כעס געוואָרען און אָנגעהויבען צו שרייען, — האָט זיך זיין קול געלאָזט הערען פיער הונדערט מייל אַרום און אַרום, ביז דער טויבער חושים בֶּן דָן אין לאַנד כְּנַעַן האָט דערהערט דאָס געשריי און געקומען מיט איין שפרונג קיין מצרים. און פון זייער ביידענס ליאַרעם איז שיער מצרים ניט איבערגעקעהרט געוואָרען.

אַ האָר איז געוואַקסען אויף יהודה'ס האַרצען, און ווען ער קומט נור אַריין אין כעס — שטעלט זיך די האָר קאַפּויר, האַרט ווי אַ נאָדעל, און שטעכט דורך אַלע זיינע מַלְבּוּשִׁים, און זיין רעכט אויג הויבט אָן צו טרעהרען מיט בלוט.

ווי יוסף האָט דערזעהן די סִימָנִים פון יהודה'ס כעס, האָט ער אַ קלאַפּ געטהון מיט דער האַנד, — און דער שטיין, וואו ער איז געזעסען, איז אויף ברעקליך צושאָטען געוואָרען.

זאָגט יהודה צו נַפְתָּלִי: דו ביסט גרינג אויף די פיס, ווי אַ הערש, — לויף און זעה, פיעל מערק איז דאָ אין שטאָדט.

לויפט ער אַוועק און קומט באַלד צוריק מיט אַן ענטפער: צוועלף מערק! — זאָגט יהודה צו די ברידער: איהר נייַן נעהמט זיך יעדער צו איין מאַרק, איך נעהם אויף זיך גאַנצע דריי, און מיר וועלען חָרוּב מאַכען די גאַנצע שטאָדט. ענטפערען זיי איהם: דאָס איז דיר ניט שְׁכֶם! מִצְרַיִם איז דאָס שליסעל פון דער גאַנצער וועלט, אַז מיר פערוויסטען מצרים — וועט די גאַנצע וועלט אונטערגעהן.

האָט זיך יוסף שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען און געהייסען אַלע מִצְרִים אַרויסגעהן, ער האָט געטראַכט ביי זיך: ליעבער זאָלען זיי מיך הַרְגִנ'ען, ווען איך וועל בלייבען אַליין, איידער איך זאָל זיי פערשעמען פאַר די מצרים אין די אויגען, בעת איך וועל זיך לאָזען דערקענען.

טרעט אַרוים יהודה און זאָגט:

— לאָז אונז פריי! ווען ניט, נעהם איך אַרוים מיין שווערד פון שייד און איך מאַך פול גאַנץ מצרים מיט הֲרוּגִים!

ענטפערט יוסף:

— אז דו וועסט ארויסציהען דיין שווערד, וועל איך עס דיר ארום-וויקלען ארום האלז!

איז יהודה ווידער שטארק אין כעס געווארען, — נעהמט ער אייזערנע קוילען און צוקייט זיי אויף שטויב און זאגט:

— איצט וועל איך אלע מערק פון מצרים בעפארבען מיט בלוט.

ענטפערט יוסף:

— איך ווייס, איהר זייט גוטע פארבער פון שטענדיג אן: אייער ברו-דער'ס העמדעל האט איהר אויך איינגעטונקען אין בלוט און געזאגט: א בייזע חיה האט איהם צוריסען.

האבען זיי אלע אנגעהויבען וויינען און געזאגט: איצט בעקומען מיר די שטראף פאר אונזער אונדערבארעמיגקייט געגען אונזער ברודער.

טרעסט זיי יוסף און זאגט:

— אייער ברודער לעבט, באלד וועט איהר איהם זעהן! ביי די רעד הויבט ער אן צו רופען: יוסף, יוסף, בעוויין זיך צו דיינע ברידער, זיי ווילען דיך זעהן! קוקען זיי זיך ארום פון אלע זייטען און זעהען גארניט.

שרייט ער אויס:

— איך בין עס יוסף! א סימן: אט רעד איך לשון-קודש!...

שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל!

פאר'ן טויט האט יעקב צונויפגערופען זיינע קינדער און זיי געזאגט: „קומט אהער וועל איך אייך זאגען, וואס מיט אייך וועט אין שפעטערדיגע צייטען פאסירען”. געוואלט האט ער זיי ענטדעקען דעם קץ [1], האט זיך פון איהם די שכינה אפגעטהון [2]. „ווער ווייסט — האט יעקב געזאגט, ביי זיך ארא פגעפאלען — אפשר איז, חס-ושלום, אין מיין נאכגעבורט [3] א פלעק פארהאן, ווי ישמעאל ביי מיין זיידען אברהם און ווי עשו ביי מיין טאטען יצחק”. האבען איהם די קינדער אויף דעם געענטפערט:

— שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל — הער, פאטער ישראל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד — גאט אונזער גאט איז איינער. ווי ביי דיר, אזוי ביי אונז אין הארץ, איז ער דער איינציגער.

---

1) דעם סוף, ד. ה. ווען משיח וועט קומען. 2) דער רוח הקודש, ד. ה. פארלוירען, וואס שפעטער וועט זיין, איז פון איהם אוועק. 3) קינדער.

בּערוהיגט פון די קינדער׳ס ענטפער האָט יעקב געזאָגט:

— בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ! — געלויבּט און געדאַנקט זייַן ליבּער נאָמען אויף אייבּיג!

פיעל הונדערטער יאָהרען זענען פון יענער צייַט אַריבּער, און נאָך בּיז הייַנט, אַלע מאָל ווען יודען פערזאַמלען זיך פריה און אָבענד, הערט זיך אַלץ דער זעלבּער אַלטער אויסרוף:

— שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל — הער דו ישראל, אונזער פאָטער דאָרט אין מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה, דייַן היילינע צוָאָה האַלטען מיר פעסט נאָך בּיז הייַנטיגען טאָג:—ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד!

יַעֲקֹב׳ס קְבוּרָה.

ווען מ׳האָט יעקב׳ן געפיהרט מְקַבֵּר זייַן אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, זענען אַרוּים עֵשָׂו׳ס און יִשְׁמָעֵאל׳ס מַחֲנוֹת מִלְחָמָה האַלטען. ווי זיי האָבּען געזעהן, אַז יוסף׳ס קרוין הענגט אויפ׳ן אָרון, — האָבּען זיי זייערע קרוינען אויך אויפ־געהאַנגען, צוזאַמען — זעקס און דרייַסיג קרוינען פון זעקס און דרייַסיג פירשטען האָבּען ווי אַ קראַנץ בּעהאַנגען יעקב׳ס אָרון.

אַז מ׳איז געקומען צו דער מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה, האָט זיך עֵשָׂו געשטעלט בּייַם אַרייַנגאַנג פון הייל און ניט געלאָזט בּעהאַלטען, ער האָט גע׳טַעֲנֶה׳ט:

— דאָ איז פאַרהאַן אָרט אויף פיער פּאָרליך. זיבּען ערטער זענען שוין פערנומען: אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, און לֵאָה, — האָט שוין יעקב זייַן חֵלֶק אָפּגענומען! דער אַכטער פּלאַץ קומט מיר!

דערמאָהנט מען איהם, אַז נאָך דער בְּכוֹרָה האָט ער זייַן חֵלֶק קַרְקַע [1] פערקויפט יעקב׳ן פאַר אַ הויפען געלד. לייקענט עֵשָׂו אָפּ די גאַנצע מַעֲשֶׂה און זאָגט: וואו איז אַ בּעווייַז?

— דאָס געשריפטס געפינט זיך אין מצרים.

— בּרענגט אַהער און ווייַזט.

איז געבּליבּען, מען זאָל שיקען דעם פלינקען נַפְתָּלִי קיין מצרים נאָכ׳ן געשריפטס! — אין מיטען טומעל שפּרינגט אַריין דער טויבּער חוּשִׁים בֶּן דָן און פרעגט: וואָס וואַרט מען?

ווייַזט מען איהם אויף עשו׳ן:

— בּיז מען וועט ניט בּרענגען דעם שְׁטַר־מְכִירָה [2] אויף דער קַרְקַע,— לאָזט ער ניט בּעגראָבּען.

1) פּלאַץ אויפ׳ן בית־עולם. 2) קאָנטראַקט.

דערהערט חושים ניט, וואס מען זאגט, און שרייט:

— אזוי גאר, דער רשע בעריהמט זיך מיט זיינע הענד די שטארקע,— אט וועל איך איהם ווייזען!

ביי די רעד האפט ער א פלאקען און צווצט עשו'ן דעם קאפ.

דאמאלס איז מקוים געווארען דאס וואס די מוטער רבקה האט פאר־אויס נביאות געזאגט: „פאר וואס זאל איך אייך ביידע אין איין טאג פער־לירען?"

צוריקוועגס ביי יענער גרוב.

צוריקגעהענדיג, נאכ'ן פאטער'ס קבורה, האט זיך יוסף אפגעשטעלט נעבען יענער גרוב, וואוהין די ברידער האבען איהם אמאל אריינגעווארפען. איהם האט זיך געוואלט איינקוקען אין דעם ארט, וואו ס'איז מיט איהם אזא נס געשעהן: פון דער טיפער גרוב — א משנה־למלך אין מצרים! די ברידער אבער האבען זיך פאר דעם קוק דערשראקען: „ווער ווייסט, אפשר האט זיך אין איהם א שנאה צו אונז ערוועקט, און איצט, נאכ'ן טאטענס טויט, וועט ער זיך מיט אונז אפרעכענען".

— זייט רוהיג—האט זיי יוסף געטרעסט—ווען צעהן ליכט האבען ניט געקענט איינע אויסלעשען, וועט איינע די צעהן געוויס ניט אויסלעשען.

די יודען אין מִצְרַיִם.

די גְזֵרָה פוּן וואַסער.

„אִין ס'אִיז אוֹיפגעשטאַנען אִין מִצְרַיִם אַ נייער מֶלֶךְ" מִיט נייע גְזֵרוֹת — האָט ער געזאָגט צוּ זיין פאָלק:

— „לאָמִיר זִיךְ קלִיגען צוּ אִ י ה ם" — צוּ'ם יודען־העלפער! ער בעצאָהלט מִדָה כְּנֶגֶד מִדָה [1]), זאָל אִיךְ די קִינדער יִשְׂרָאֵל אוּמבּרענגען אִין פייער — וועט ער מִיךְ בעשטראָפען מִיט פייער, דוּרךְ דער שווערד — וועט ער מִיךְ בעשטראָפען דוּרךְ דער שווערד; בּעסער וועל אִיךְ זײ לאָזען אוּמקוּמען אִין וואַסער, וועט מִיר גאָט גאָר נִיט קענען טהוּן, ווייל ער האָט שוֹין איינמאָל פאַר אַלע מאָל געשוואוירען, אַז מעהר קיין מַבּוּל בּרענגט ער נִיט אוֹיף דער וועלט.

דער רָשָׁע האָט אָבּער נִיט פערשטאַנען, אַז די גאַנצע וועלט קען נִיט חָרוּב ווערען דוּרכ'ן מַבּוּל, אָבּער איין לאַנד — יאָ. ווידער האָט ער נִיט געוואוּסט, וואָס דער סוֹף וועט זיין מִיט די מִצְרִים, אַז נִיט דאָס וואַסער וועט אוֹיף זײ אָנקוּמען, נאָר זײ אַליין וועלען אַריין אִין יַם אוּן דערטרוּנקען ווערען.

האָט ער בּעפוֹילען, מען זאָל אַלע ניי־געבּוירענע יודישע יוּנגלִיךְ אַריינוואַרפען אִין טייךְ נִילוּס.

אוּן די מוּטערס האָבּען בּעהאַלטען זייערע קִינדער אִין די קעלערס, — פלעגען די מִצְרִים אַריין אִין שטוּבּ מִיט די אייגענע קליינע קִינדער אוּן זײ קנייפען, כְּדֵי זײ זאָלען וויינען; ווי דאָס יודישע קִינד דערהערט פוּן קעלער אַ קוֹל פוּן נאָךְ אַ וויינענדיג קִינד, הוֹיבּט עס אוֹיךְ אָן צוּ וויינען, — געהען די מצרים נאָכ'ן קוֹל אוּן געפִינען דאָס בּעהאַלטענע קִינד אוּן וואַרפען עס אִין טייךְ אַריין.

אִין יענער צייט אִיז אִין הִימעל אַ גרוֹיסער רַעַשׁ געוואָרען.

---

1) מאָס נעגען מאָס, ווי די זִינד — אַזוֹי די שטראָף.

— גיכער — האָט גאָט צו די מַלְאָכִים אויסגערופען — געהט שטעלט זיך איין פאַר מיינע ליעבע קינדערליך, אַבְרָהָם, יִצְחָק און יַעֲקֹב׳ס אייניקליך, זעהט ווי מע וואַרפט זיי אין וואַסער אַריין!

געשווינד האָבען זיך די מלאכים פון הימעל צו׳ם טייך אַראָפּ א לאָז געטהון, ביז די קניה און וואַסער געשטאַנען, אויף זייערע פליגעל יודישע קינדער אויפגעכאַפּט, מיט זיי אויף די הויכע פעלזען אַרויף. דאָרט פון די טריקענע פעלזען האָט זיי גאָט ברוסטען אַרויסבעשאַפען, פון וועלכע די קינ־דער האָבען געזויגען און זיך ערנהערט.

די גְזֵרָה פון לֵיים און ציגעל.

פרעה האָט די יודען אָפּגענאַרט און מיט פאַלשקייט זיי איינגעשפּאַנט אין יאָך. צוערשט האָט ער געלאָזט אויסרופען, אַז מִצְרַיִם איז אין אַ סַכָּנָה, ווייל די חֲיָלוֹת פון כּוּש קענען קומען און איינגעהמען דאָס לאַנד,—דעריבער דאַרף מען אויסמויערן פעסטונגען, און ווער עס וויל, זאָל זיך שטעלען צו דער אַרבייט „היינט אומזיסט, מאָרגען — פאַר געצאָהלט”. ער אַליין איז דער ערשטער אַרויס צו דער אַרבייט מיט אַ מולטער ליים און קנעט־געצייג. ווי די יודען האָבען איהם דערזעהן, זענען אַלע געקומען צו דער אַרבייט און זיך געפלייסט אויסצואַרבייטען וואָס מעהר ציגעל. נאָר איין שֵׁבֶט לֵוִי איז ניט אַרויס צו דער אַרבייט — איז ער געבליבען פריי. די איבעריגע שְׁבָטִים האָט מען שוין ניט אַרויסגעלאָזען און געפאָדערט פון זיי אַלע טאָג אַזוי פיעל ציגעל וויפיעל זיי האָבען אויסגעאַרבייט דעם ערשטען טאָג.

אַ גאַנצען טאָג זענען זיי געשטאַנען באָרוויסע און געקנייטען ליים מיט שטרוי. פלעגט זיך די שטרוי זיי איינשטעכען אין די פוס און זיי צובלוטיגט.

רָחֵל, שותֶלַח׳ס אייניקעל, איז געקומען העלפען איהר מאַן טרעטען ליים, און טרעטענדיג, געבוירען אַ קינד, איז דאָס קינד איינגעזונקען אין ליים, און די מצרים האָבען עס אין וואַנד איינגעמויערט. קומט צושוועבען מִיכָאֵל הַמַלְאָך און נעהמט־אַרויס דאָס קינד פון מויער און ברענגט עס פאַר׳ן כִּסֵא־הַכָּבוֹד. אין דער נאַכט איז אָנ׳געחַתְמֶ׳ט געוואָרען דער גְזַר־דין אויף מצרים.

אין׳ם זְכוּת פון די פרומע פרויען.

אין׳ם זכות פון די פרומע פרויען אין יענעם דור זענען יודען פון מִצְרַיִם אויסגעלייזט געוואָרען. פון פאַר טאָג ביז שטאָק־נאַכט זענען זייערע

מאנען אין פעלד אונטער דער ברענענדיגער זון געשטאנען, מיט די נאקיטע פוס לייט געקנאטען און מיט צופלוטיגטע הענד ציגעל געמאכט. די רוט פון די אכזר׳ישע אויפזעהער האט איבער זייער לייב געסוויטשערט, און בלוטיגער שווייס מיט טרעהרען האבען ווי זאלץ אויף זייערע וואונדען געשמארצט. אין דער צייט פלעגען זייערע כשר׳ע פרויען מיט די קרוגען צום טייך ארויס־געהן, וואסער אהיים אנשעפען, האט זיי גאט ברוך־הוא לעבעדיגע פישליך אין די קרוגען צוגעשיקט און ס׳האט זיך האלב וואסער אנגעשעפט. זענען די פרויען אהיים געגאנגען, צוויי טעפעליך צוגעשטעלט, איינס מיט אקריפ און איינס מיט פישליך, און צו די מאנען אין פעלד אוועקגעטראגען, זיי דארט ארומגעוואשען, די וואונדען מיט בוימאייל אויסגעשמירט, זיי אנגע־האדיוועט און אנגעטרינקען, און צוריק אהיים געגאנגען.

און ווען די זעלבע פרויען האבען בעדארפט צו־קינד געהן, האבען זיי זיך אין פעלד אוועקגעלאזט און דארט אונטער א עפילבוים די קינדער גע־בוירען. און גאט פלעגט א גוטען מלאך זיי צושיקען, וואס פלעגט דאס קינד אויפנעהמען, ריין אויסבאדען און אויספוצען עס, ווי א טרייע אם זיך מיט דעם אפגעבען, מיט האניג און בוימאייל עס ערנעהרען. און ווי די מצרים האבען עס דערשפירט זענען זיי געקומען אהין, די קינדערליך פון דער וועלט אומברייינגען, פלעגט א נס געשעהן און די קינדער זענען אין דער ערד איינ־געשלינגען געווארען. ברענגען די מצרים אקסען און צואקערען דאס פעלד— האט עס אבער זיי נישט געשאדט. ווי די יונגע גרעזעליך האבען זיי דערנאך פון דער ערד ארויסגעשפראצט, און גאנצע טשערעדעס־ווייז לעבעדיג און פריש אהיים צו דער מאמען געקומען.

און שפעטער, ווען יודישע קינדער זענען דעם ים איבערגעגאנגען און גאט האט זיך זיי דארט בעוויזען, האבען זיי איהם די ערשטע דערקענט.

— „זה אלי!״—האט יעדעם פון זיי געטייט מיט׳ן פינגער—אט איז גאט, אט דער איז ער!

נאך דער ארבייט.

ביינאכט נאך דער ארבייט, האבען די יודען אויך ניט געהאט קיין רוה. די מצרים האבען זיך בעדינט מיט זיי אין שטוב און אין פעלד. און אויף צו להכעים פלעגען זיי ארויפוואָרפען די ווייבערשע ארבייט אויף מאנס־פערשוינען און די מענערשע אויף פרויען: דעם מאן האבען זיי געהייסען

קנעטען ברויט, קאָכען און באַקען, און דער פרוי—האַקען האָלץ און אַקערען אין פעלד.

די מאָס איז איבערפולט.

און דאָס אַכזָריות פון פַּרעה מיט זײַנע שָׂרים האָט אַרץ געשטיגען פון טאָג צו טאָג. האָט בײַ וועמען פון די יודישע אַרבײַטער אײַן ציגעל צו דער בעשטימטער צאָהל אויסגעפעהלט, האָט מען דאָס אָרט אין מויער מיט זײַנס אַ קינד פערלעגט. די פערשטיקטע קולות פון די אײַנגעמויערטע קינדער האָבען זיך פון דעם מויער הערען געלאָזט, פון די ווענד זיך געריסען, און ביז׳ן הימעל דערגרײַכט.

* * *

די לעצטע גזֵרה איז געווען פון בלוט: פּרעה איז קרעציג געוואָרען, און די חַרטומים האָבען געגעבען אַ רפואה, ער זאָל זיך מאַכען ביטליך [1] פון מענשען-בלוט. האָט ער בעפוילען, יעדען פרימאָרגען און יעדען אָווענד אויסקלויבען צוויי הונדערט פופציג יודישע קינדערליך, ער זאָל זיך באָדען אין זייער בלוט.

— די מאָס איז איבערפולט—האָט גאָט געזאָגט — אַ אויסלייזער מוז איך זיי שיקען — און האָט דערצו אויסגעקלויבען משה׳ן, זיין טרייען הירט.

משה׳ס עלטערן.

עַמְרָם, משה׳ס פאָטער, איז געווען דער גרעסטער מענש פון יענעם דור. ווי פּרעה האָט בעפוילען אַרײַנצוואַרפען די נײַ-געבאָרענע אין טײַך — האָט עמרם זיך געשֵׁידט מיט זיין פרוי, ווייל ער האָט געזאָגט: גלײַכער גאָר קיין קינדער ניט האָבען, איידער דער רָשָׁע זאָל זיי אומברענגען. אויף איהם קוקענדיג, האָבען אַלע יודען זיך געשֵׁידט מיט די פרויען.

זאָגט צו איהם זיין טאָכטער מִרְיָם:

— דיין גְזֵרָה איז נאָך ערגער ווי פרעה׳ס: ער האָט גוזר געווען נור אויף זְכָרים, דו — אויף נְקֵבות אויך; ער איז אַ רָשָׁע — קען זיין בעפעהל אָפּגערופען ווערען, דו ביסט אַ צַדִיק — און דיין גְזֵרָה וועט פעסט בלײַבען.

האָט עמרם צוריקגענומען יוֹכֶבֶד׳ן, געשטעלט אַ חופה מיט כְּלֵי-זֶמֶר,

---

1) באָד-וואַנעס.

אהרן מיט מרים׳ן האבען געטאנצט און מלאכים אין הימעל האבען זיך גע־פרעהט. אויף עמרם׳ן קוקענדיג, האבען אלע ווידער חתונה געהאט מיט זייערע פרויען.

משה׳ס געבורט.

זיעבען חדשים נאך עמרם׳ס צווייטער חתונה, איז משה געבארען געווארען. דאס גאנצע הויז איז דאמאלס פול געווארען מיט ליכטיגער שיין, — און מרים האט נביאות געזאגט: דאס קינד וועט זיין דער העלפער פון יודישען פאלק.

אין דריי חדשים ארום, אז די מוטער האט איהם שוין מעהר ניט גע־קענט אויסבעהאלטען און אריינגעלעגט אין קעסטעל אויף אריינצוווארפען אין טייך, פרעגט זי מרים׳ן: טאכטער מיינע, וואו איז דיין נביאות? — האט זיך מרים געשטעלט ביים טייך פון וויטען, כדי צו זעהן, וואס וועט ווערען מיט איהר נביאות.

דעם טאג האט גאט ארויסגעצויגען די זון פון איהר שייד [1], — איז פרעה׳ס טאכטער געגאנגען זיך באדען און געפונען דאס קינד. און משה האט ניט געוואלט נעהמען זויגען ביי קיין מצרישער פרוי, ביז מרים האט געבראכט די מוטער יוכבד פאר אן אם.

די פרוב.

נאכ׳ן אנטוואוינען האט יוכבד געבראכט משה׳ן אין פרעה׳ס פאלאץ און אלע הויפלייט האבען איהם זעהר ליעב געהאט. פרעה אליין פלעגט איהם אויך אפט אויף די הענד האלטען און זיך מיט איהם שפיעלען.

איינמאל, שפיעלענדיג, נעהמט משה אראפ די קרוין פון פרעה׳ס קאפ און מעסט־אן אויף זיך. די חרטומים האבען דאס דערזעהן, זאגען זיי צו פרעה׳ן: היט זיך. פאר דעם קינד! אז ער וועט אויסוואקסען, וועט ער ביי דיר די מלוכה צונעהמען. בעסער טייט איהם קליינערהייד.

יתרו [2] איז אויך צווישען זיי געווען, האט ער געגעבען א עצה, מען

1) ד. ה. ס׳איז געווען א גרויסע היץ. 2) דער גלח פון מדין, שפעטער־משה׳ס שווער.

זאָל דאָס קינד אַזוי אויספּרובען: ברענגען צוויי שיסלען, איינע מיט גילדערנע רענדליך און איינע מיט גליהענדע קוילען, וועט ער נעהמען די רענדליך, איז אַ סימן, אַז ער איז קלוג — דאַרף מען איהם טויטען; וועט ער חאַפּען דאָס פייער, איז אַ סימן, אַז ס'איז אַ נאַריש קינד און קען קיין שלעכטס ניט טהון—דאַרף מען איהם לאָזען לעבען. האָט מען געבראַכט די צוויי שיסלען, טהוט זיך משה אַ ציה צום גאָלד, — קומט דער מַלְאָך גַבְרִיאֵל און שטויסט אָפּ דאָס הענטיל זיינס צום פייער, חאַפּט משה אַריין אַ ברענענדיגע קויל אין מויל. דערפון איז ער געוואָרען שווער אויף דער צונג.

משה געהט־אַרויס צו זיינע ברידער.

אַז משה איז אויסגעוואַקסען און געזעהן, ווי מען פּייניגט זיינע ברידער האָט ער נישט געקענט זייער צער צוזעהן. טיעף האָט איהם אויף זיי דאָס הארץ געקרענקט און נישט קוקענדיג אויף זיין הויכען ראַנג האָט ער אַליין מיט איינענע הענד מיטגעהאָלפען זיי אַרבייטען, ווי וויים ער האָט געקענט זיך ברידערליך בעמיהט צו פערלייכטערען זייער שווערען פּיין, דעם אונטער־געשטעלט אַ פּלייצע, יענעם אונטערגעהויבען אַ צו שווערע מַשָׂא, דאָ געקו־מען צו הילף אַ שוואַכער פרוי, דאָרט—אַ אַלטען מאַן אָדער אַ יונג קינד. און געטהון האָט ער עס אַלץ אַזוי, גלייך ווי ער איז אויסען גאָר דעם קעניג'ס טובה.

דערזעהן אַזאַ גרויסמוטהיג בענעהמען זיך פון משה'ן האָט גאָט איהם געזאָגט:

— משה, דו ביכט פון קעניגליכען פּאַלאַץ צו די געפּאַלענע יודען אַרויס און ווי אַ געטרייער ברודער זיך מיט זיי בעגאַנגען—דערפאַר פערלאָז איך די הויכע הימלען און לאָז זיך פון דאָרט אַראָפּ מיט דיר צו ריידען.

*
* *

געזעהן ווי זיינע ברידער פּייניגען זיך טאָג־טעגליך אין דער שווערער אַרבייט און האָבען קיינמאָל קיין רוה ניט, איז ער געקומען צו פַּרְעה'ן און געזאָגט: פון שטענדיגער אַרבייט, אָהן אויפהער, קענען זיי אַלע אויס־שטאַרבען, און וועסט פערלירען אַזוי פיעל קנעכט. זאָגט איהם פרעה: טהו, ווי די פערשטעהסט. האָט משה איינגעפיהרט, זיי זאָלען רוהען איין טאָג אין וואָך — שַׁבָּת.

*
* *

די גאנצע צייט האט ער געטראכט: רבונו־של־עולם! מיט וואס זענען יודען זינדיגער פאר אלע פעלקער, פארוואס קומט זיי מען זאל זיי אזוי פיעל פייניגען?

שפעטער, אז ער האט גע'הרג'ט דעם מצרי, און דתן ואבירם האבען עם דערצעהלט פרעה'ן, האט משה געזאגט:

— אכן נודע הדבר, איצט ווייס איך שוין פארוואס. עס ווייזט אויס, אז גאט שטראפט מיין פאלק פאר די זינד פון מסר'ן און לשון־הרע רעדען.

אנטלאפען.

ווי פרעה האט זיך דערוואוסט פון דער מעשה מיט'ן מצרי, האט ער בעפוילען מען זאל ברענגען א שארף געשליפענע שווערד און משה'ן קעפען [1]. איז געשעהן א נס, און משה'ס האלז איז געווארען הארט און פעסט ווי א מארמערנע זייל! דער תלין [2] גיט א זעץ איינמאל, און די שווערד שפרינגט אפ פון האלז און צופאלט אויף ברעקליך! האט מען געבראכט נאך א שווערד און נאך א שווערד, איינס שארפער פון אנדערען, ביז צעהן מאל, און אלע זענען צובראכען געווארען און משה'ן האט גארניט געשאדט.

האט פרעה בעפוילען, מען זאל איהם חאפען און בינדען — קומט א מלאך און פערשטעלט זיך אין משה'ס געשטאלט, וויל מען איהם חאפען, — דערווייל אנטלויפט משה, און דער מלאך ווערט אויך באלד פערשוואונדען.

און פון פרעה'ס שרים איז דער געווארען בלינד, דער — טויב, דער — שטום.

פרעגט פרעה די שטומע: וואו איז משה? — קענען זיי ניט ענטפע־רען; פרעגט ער די טויבע — הערען זיי ניט, און די בלינדע — זעהען ניט. אזוי איז משה אנטרונען [3] געווארען.

אין לאנד כוש.

דערווייל האט דער מלך פון כוש מלחמה געהאלטען מיט'ן מלך פון כתים, און משה איז, אנטלויפענדיג פון מצרים, אריינגעפאלען אינמיטען קריג צווישען ביידע מחנות [4].

---

1) דעם קאפ אפהאקען. 2) הענקער, שארף־מייסטער. 3) אנטלאפען, פער־שוואונדען. 4) לאגערען.

האָבען די חַיָלוֹת פון כּוש איהם געבּראַכט צו זייער מֶלֶך און געזאָגט: עֶר ווייזט־אוים ווי אַ מְרַגֵל פון די בָּתִּים, וואָס איז געקומען אויסשפּירען אונזער לאַגער.

דערצעהלט משה, ווער ער איז און פון וואַנען ער קומט. זאָגט דער מֶלֶך צו איהם: ווי באַלד דו ביסט פון פַּרְעָה'ס הויף און קענסט די חָכְמַת מִצְרַיִם [1]), העלף־זשע מיר איצט אין דער מִלְחָמָה מיט דיינע קלוגע עֵצוֹת, וועל איך דיך גרויס מאַכען. האָט משה איהם געהאָלפען איינגעהמען דעם שׂוֹנֵא, דערפאַר האָט איהם דער מלך געשטעלט העכער איבּער אַלע הערען פון לאַנד און משה האָט געהערשט אין כּוש פערציג יאָהר.

און די הערען זענען בּייז געווען, וואָס אַ פרעמדער הערשט אין לאַנד, נאָר זיי האָבּען איהם גאָרניט געקענט טהון, ווייל דער מֶלֶך האָט איהם געשיצט, און דאָס פאָלק האָט איהם ליעב געהאַט פאַר די גוטע געזעצען, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבּען.

נאָכ'ן קעניגס טויט האָט דאָס פאָלק משה'ן געקריינט פאַר אַ קעניג, — האָט עס די הערען נאָך מעהר פערדראָסען, און זיי האָבען שטילערהייד זיך בּעראַטען, מען זאָל איהם טויטען.

אַז משה האָט דערשפירט, וואָס זיי טראַכטען צו טהון מיט איהם, — איז ער פון דאָרט אַנטלאָפען אין מִדְיָן.

יִתְרוֹ.

דער גרעסטער גַלָח אין מִדְיָן צו יענער צייט איז געווען יִתְרוֹ. אויף דער עלטער האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז זיין גאָט איז נישט מעהר ווי אַ שטיק האָלץ און האָט ניט קיין שום מַמָשוּת. האָט ער איבּערגעפּרובט און אויסגעדיענט ווי אַן עֲבוֹדָה־זָרָה אין גאָר דער וועלט און געזעהן, אַז זיי טויגען אַלע ניט.

רופט ער צונויף די שטאָדט־לייט און זאָגט זיי: „בּיז היינט האָב איך אייך געדיענט, איצט בּין איך שׂוין אַלט און שוואַך — קלויבּט אייך אוים אַן אַנדער גַלָח אויף מיין אָרט". און בּיי די ווערטער האָט ער זיי איבּערגעגעבּען די געטליך מיט זייער גאַנצען קליפּער־געצייג. האָבען זיי פערשטאַנען, אַז ער לייקענט אין זייער עֲבוֹדָה־זָרָה, האָט עס זיי שטאַרק פערדראָסען און האָבען אויף איהם אַ חֵרֶם אַרויפגעלעגט: קיינער האָט ניט גערעדט בּיי איהם

---

1) מצרים איז פערצייטען געווען בּערוהמט מיט איהר וויסענשאַפט.

אַרבײַטען, ניט אויסרעדען מיט איהם אַ וואָרט. האָט ער געדאַרפט אַ הירט, האָט קײנער צו איהם ניט געוואָלט געהן. דעריבער האָבען זײַנע טעכטער געמוזט פיטערען די שאָף, ביז משה איז געקומען און זײער אָרט פערטראָטען.

אַ טרײַער הירט.

אַז משה האָט געפיטערט יתרו'ס שאָף אין מדבר, איז אײנמאָל בײַ איהם אַ שעפעלע אַנטלאָפען פון דער טשערעדע און ער האָט עס נאָכגע־יאָגט און געטראָפען הינטערן באַרג, ווי עס שטעהט בײַם טײַך און טרינקט. זאָגט משה: אָרים שעפעלע, ניט געוואוסט האָב איך, אַז דו ביסט אַזוי דאָרשטיג, און אומזיסט דיך געיאָגט און געטריבען! איצט ביסטו נעביך מיעד, קום, אויפ'ן אַקסעל וועל איך דיך נעהמען און צוריק אָפטראָגען.

איז אַרויס אַ בת־קול און געזאָגט:

— דערפאַר וואָס דו האָסט אַזוי פיעל רחמנות אויף אַ שטומע צונג, וועסטו זוכה זײַן צו פיטערען מײַנע הײליגע שאָף—דאָס פאָלק ישׂראל.

דער דאָרנבוים.

משה האָט זיך אַרומגעפיהרט מיט יתרו'ס שאָף אין דער מדבר, און דאָס האַרץ זײַנס איז געווען בײַ זײַנע געפּײַניגטע ברידער אין מצרים. „וואָס וועט זײַן מיט זײ דער סוף—האָט משה פערצווײפעלט געטראַכט—צי וועלען זײ דאָס אויסהאַלטען, צי פאַר גרויסע צרות און פײַן וועלען זײ אינגאַנצען פון דער וועלט נישט אומקומען?"

דאָ האָט זיך איהם גאָט באַוויזען אין פײַער פון אַ דאָרנבוים.

— משה — האָט איהם גאָט געזאָגט — צי מײנסטו דען, אַז איך האָב אין מײַנע קינדער פערגעסען? צי שפּירסטו נישט, אַז זײער צער איז מײַן צער? אָט זעה פון וואַנען מײַן שכינה באַווײַזט זיך דיר איצט—פון אַ דאָרנ־בוים: מיט זײ אין אײנעם לײַד איך, אַ גלײַכער שותף בין איך אין זײער צער. ועהסטו אָבער אָט דעם דאָרנבוים ווי ער ברענט און ווערט נישט פער־ברענט—צו איהם זעגען די יודישע קינדער געגליכען: קײנע צרות און פּײַן וועלען זײ פון דער וועלט נישט אומברענגען.

משה'ס שטעקען.

משה'ס שטעקען פון סאַפּירען האָט גאָט באַשאַפען דעם ערשטען פרײַטאָג פאַר נאַכט און איבערגעגעבען אָדם'ן אין גן־עדן. דערנאָך איז דער

שטעקען אַריבער פון האַנד צו האַנד צו חֲנוֹך, שֵׁם בֶּן נֹחַ, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקב — ביז יוסף׳ן. נאך יוֹסֵף׳ס טויט האָט מען זיין גאַנץ פאַרמעגען און גוטס אַריבערגעטראָגען אין קעניגליכען שאַץ־קאַמער, דערינען אויך דעם שטעקען.

יִתְרוֹ איז געווען איינער פון די חַרְטוּמֵי מִצְרַיִם, האָט ער חֵשֶׁק בעקומען צום שטעקען, צוגענומען איהם און איינגעפלאַנצט ביי זיך אין גאָרטען. האָט קיין מענש צו יענעם אָרט ניט געקענט צוטרעטען, ביז משה איז אַהין געקומען און דעם שטעקען אויסגעריסען.

אַז יִתְרוֹ האָט דאָס דערזעהן, האָט ער געזאָגט:— אָט דער מענש וועט וויַיזען וואונדער מיט דעם שטעקען און אויסלייזען די יודען פון מצרים.

די זְקֵנִים האָבען זיך אָפּגעטראָגען.

אַז משה מיט אַהרנ׳ען זענען געקומען קיין מצרים, האָבען זיי צונויפגערופען די זִקְנֵי־יִשְׂרָאֵל און מיט זיי צוזאַמען געלאָזט זיך געהן צו פרעה׳ן, אונטערוועגס האָבען די זְקֵנִים איינציגווייז זיך אָפּגעריקט און בִּגְנֵבָה אַוועק צוריק; ביז מען איז געקומען צו פרעה׳ס פּאַלאַץ, איז קיינער ניט געבליבען חוץ משה און אהרן.

דערפאַר האָט גאָט די זקנים בעשטראָפט:

אויפ׳ן באַרג סִינַי, בְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה, האָט גאָט געזאָגט: „משה ואהרן קומט אַרויף פון אויבען, און איהר, זקנים, בלייבט שטעהען דאָרט אונטער׳ן באַרג״.

משֶׁה און אַהֲרן ביי פַּרְעה׳ן.

פרעה האָט זיך בעריהמט אַז ער איז אַ גאָט, און אַלע האָבען איהם געחַנֶפ׳ט און זיך צו איהם געבוקט.

דער טאָג, וואס משה און אהרן זענען געקומען צו איהם, איז געווען אַ קרוין־טאָג, און אַלע מְלָכִים פון מִזְרַח און מַעֲרָב זענען געקומען צו פרעה׳ן און בעקרוינט איהם מיט זייערע קרוינען און אויסגערופען, אַז ער איז דער העררשער פון גאַר דער וועלט.

דערווייל קומען פרעה׳ס דינער און מעלדען איהם, אַז צוויי אַלטע לייט שטעהען ביים טיר פון פּאַלאַץ.

זאָגט ער: לאָזט זיי, זאָלען זיי פרובען אַריינגעהן.

דער פּאַלאַץ האָט געהאַט פיער הונדערט טירען און ביי יעדער טיר

זענען געשטאַנען לייבען מיט לעמפּערטען און קיינעם ניט דורכגעלאָזט, ביז מען וועט זיי געבען צו עסען מענשען-פלייש.

אַז משה מיט אַהרנ'ען האָבען זיך געלאָזט אין פּאַלאַץ אַריין האָבען די ווילדע חיות זיך אַרום זיי געדרעהט, געלעקט זיי די פיס און בעגלייט ביז צו פרעה'ס שטול.

דערזעהען פאַר זיך די מלכים צוויי געטליך-שעהנע זקנים: די געשטאַלטען — ווי מלאָכים פון הימעל, דער וואוקס — ווי הויכע טענענ-ביימער, די אויגען — ווי ליכטיגע שטערען, די בערד — ווי העגגליך פון טייטעל-ביימער, און אין משה'ס האַנד — דער שטעקען פון סאַפּיר-שטיין, מיט'ן שם-המפורש אויף איהם אויסגעקריצט. מיט גרויס עהרע-פורכט פאַלען די קעניגען צו דער ערד און בוקען זיך פאַר זיי.

און פרעה זיצט אויפ'ן שטול, קוקט אויף משה ואהרן און וואַרט, זיי זאָלען איהם דערלאַנגען אַ קרוין אָדער ווייזען פאַפּירען, וועלכער מלך האָט זיי געשיקט פאַר שלוחים. צולעצט פרעגט ער:

— ווער זענט איהר?

— גאָט'ס שלוחים.

— וואָס פערלאַנגט איהר?

— אַזוי האָט דער יודישער גאָט בעפוילען: שיק אַרויס מיין פאָלק,— וועלען זיי מיר דינען אין דער מדבר.

—ווער איז עס אייער גאָט, וואָס שיקט מיר בעפעהלען?—פרעגט פרעה מיט פערדרוס און קוקט דערביי זיי אין די הענד — וואָס האָט ער מיר קיין קרוין ניט געשיקט? וואַרט, איך וועל אַרויסנעהמען דעם רייסטער [1]) פון אַלע געטער און זעהן, צי שטעהט ער דאָרט פערשריבען.

ברייננט מען פון אַרכיוו [2]) דעם רייסטער און פרעה הויבט-אָן צו לייענען: דער גאָט פון מואָב... דער גאָט פון עמון... דער גאָט פון צידון.

— זעהט איהר — לאָזט פרעה אויס — אייער גאָט איז אין צעטעל ניטאָ.

משה מיט אַהרן האָבען זיך איבערגעקוקט און געשמייכעלט. ווי איינער זאָגט: נאַר איינער, ווי פּאַסט דיר אייַן צו זוכען אַ כהן אויפ'ן בית-הקברות [3])? ווי קומט אַ לעבעדיגער צווישען מתים?

---

1) צעטעל, פערצייכניש. 2) די קאַמער, וואו ס'ליגען די אַלטע פּאַפּי-רען און דאָקומענטען. 3) אַ כהן טאָר ניט געהן אויפ'ן בית-עולם.

— אומזיסט איז דיין מיה — זאָגען זיי פּרעה׳ן — אונזער גאָט איז אַ לעבעדיגער, דער קעניג פון גאַר דער וועלט, און בּיי דיר אין צעטעל צווישען געטער־מתים ווערסטו איהם געוויס נישט געפונען.

— רעכט! — זאָגט פרעה — אָבער ווער און וואָס איז ער, דער גאָט אייערער, אַ יונגערמאַן צי אַ זקן? וויפיעל איז ער אַלט? וויפיעל שטעדט האָט ער איינגענומען? אויף וויפיעל מדינות געוועלטיגט ער? ווען איז ער אויפ׳ן טראָהן אַרויף?

— ווילסט וויסען ווער אונזער גאָט איז — ענטפערען זיי — אָט ווער: ער איז דער שטאַרקסטער און דער אַלמעכטיגסטער, זיין קראַפט איז פול די גאַנצע וועלט, ער איז דער עוויגסטער, געווען פאַר אַלע וועלטען און אַלע וועלטען וועט ער איבּערלעבען, ער איז דער איינציגער בּעשעפער, בּעשאַפען האָט ער דיך און געגעבּען לעבּען אַלע בּרואים. וואָס זיינע ווערק זענען, פרעגסטו? אָט וואָס: ער שפּרייט־אויס די הימלען און בּעפעסטיגט די גרונדען פון דער ערד, זיין שטימע שלאָגט־אויס פלאַמען פייער, בּרעכט־איין בּערג און בּרעקעלט פעלזען, זיין בּויגען איז פייער, זיינע פיילען — פלאַם, זיין שפּיז — גלוטה, זיין פאַנצער — וואָלקענס, זיין שווערד — אַ בּליץ, ער בּלאָזט־אויף הויכע בּערג און טרעט־אויס טיפע טהאָלען, הילט־איין די הימלען אין וואָלקענס, בּעגיסט די ערד מיט רעגענס און טהוי און בּעגרינט זי מיט גראָזען און בּיימער, וואַרפט קעניגען און שטעלט־אויף קעניגען.

— פון אַזאַ גאָט — זאָגט פרעה — ווייס איך נישט און וויל ניט וויסען. האָט ווער פון די געוועלטיגער אַ בּקשה צו מיר, דאַרף ער מיר אַ קרוין שיקען.

פּרעה׳ס האַרץ.

„און פרעה׳ס האַרץ איז נאָך האַרטער געוואָרען". „פרעה׳ס האַרץ" — עס קומט אויס ווי מע דערצעהלט אַ משל:

דער לייב מיט נאָך חיות זענען אַמאָל געפאָהרען אויף אַ שיף. ווי זיי זענען צוגעפאָהרען צום בּרעג, קומט זיי דער עזעל אַנטקעגען און מאָהנט אָפּ־צאָהל. רופט זיך אָן פון די חיות דער פוקס:

— עזות־פּנים איינער! ווי דערוועגסטו זיך צו מאָהנען אָפּצאָהל בּיים מלך פון אַלע חיות?

ענטפערט דער איינגעשפּאַרטער עזעל:

— מעג זיין אפילו דער מלך אַליין — איך טהו דאָס מיינע און מאָהן.

ווערט דער לייב אין כעס און צורייסט דעם עזעל און זאָגט צום פוקס: נעהם צולעג איהם גלידער-ווייז.

האָט דער פוקס צושניטען דעם עזעל גלידער-ווייז און פונאנדער-געלעגט יעדען אבער אויף זיין אָרט. אַז ער איז געקומען צום הארצען האָט ער זיך ניט געקענט איינהאַלטען און עס אויפגעפרעסען.

קומט דער לייב און פרעגט: דאָס הארץ וואו איז?

ענטפערט איהם דער קליגיטשקער פוקס:

— דאָס הארץ, זאָגסטו—קיין הארץ איז גאר לכתחלה ניט געווען: וואָלט דער עזעל אַ הארץ געהאַט, וואָלט ער דאָך ביי דיר קיין אַפּצאָהל ניט געמאָהנט!

וואָלט פּרעה אַ הארץ געהאַט, וואָלט ער ביים קעניג פון אַלע קעניגען קיין קרוין נישט געפאָדערט.

פון שטעקענס שלאַנגען.

און ווידער שטעהען משה מיט אהרנ'ען פאַר פּרעה און נאָכאַמאָל פאָדערען זיי פון איהם אין גאָטס נאָמען ער זאָל דאָס יודישע פאָלק בעפרייען.

זאָגט פּרעה צו זיי: ווייזט אַ מופת, מע זאָל אייך גלויבען.

וואַרפט אהרן דעם שטעקען און ער ווערט אַ שלאַנג.

האָט פּרעה אַרויסגעלאָזט אַ הויליכדיגען געלעכטער:

— אָט דאָס גאר! דאָס זענען עס די גאַנצע קונצען פון אייער גאָט! אַ רעכטער סוחר ברענגט אַ סחורה, וואָס ניט צו קריגען אויפ'ן אָרט, און איהר ברענגט כשוף קיין מצרים. מיר האָבען גענוג אייגענע.

האָט ער געהייסען ברענגען שול-קינדער, און זיי האָבען אויך זייערע שטעקענס פערוואַנדעלט אין שלאַנגען.

צווישען הירט און וואָלף.

און שווערער איז געוואָרען דער יאָך פון פּרעה'ן אויף די יודען. קיין שטרוי, האָט ער בעפוילען, זאָל מען זיי מעהר נישט געבען און פון דער בעשטימטער צאָהל ציגעל, וואָס זיי דאַרפען צושטעלען, זאָל נישט פעהלען.

קומען די זקנים פערביטערטע צו משה'ן און שרייען:

— אָ, וואָס האָסטו געהאַט צו אונז? נישט געהאָלפען האָסטו אונז, נאר ערגער געמאַכט. מיר זענען איצט אין דער לאַגע פון יענעם שעפעלע וואָס דער וואָלף האָט עס פון דער טשערעדע אַרויסגעכאַפּט, קומט דער

הירט זיך איינשטעלען פאַר דעם, פון דעם וואָלף׳ס מויל עם אַרויסצורייסען, ראַנגעלט ער זיך מיט איהם אַזוי לאַנג, ביז צווישען זיי ביידע ווערט דאָס שפּיעלע אויף צווייען צוריסען. אַזוי ווערען מיר צוריסען צווישען דיר מיט פּרעה.

קלאָגט זיך משה פאַר גאָט:

— זינט איך בין געקומען צו פּרעה׳ן, האָט ער זיי נאָך ערגערע צרות אָנגעטהון.

ענטפערט גאָט:

— די אָבות זענען אַזוי פיעל ליידען אויסגעשטאַנען און קיינמאָל מיר קיין קשיות ניט געפרעגט, און דו קומסט צו מיר מיט טענות! „איצט וועסטו זעהן, וואָס איך וועל פּרעה׳ן טהון״—גאָט בעוויזט זיי מיינע וואונדער.

די מכּה „בלוט״.

„און גאָט האָט געזאָגט צו משה׳ן: הייס אַהרנ׳ען ער זאָל נעהמען דעם שטעקען, אַ פאָך געבען איבער די וואַסערען פון מצרים און עם וועט ווערען פון זיי בלוט״ — וואָס עפּיס דורך אַהרנ׳ען, פאַר וואָס ניט דורך משה׳ן אַליין?

דאָס איז דערפאַר, ווייל דאָס וואַסער פונ׳ם טייך נילוס איז משה׳ן קינדווייס אין זיין נויט געשטאַנען, צווישען טשערעד זיין וויעג־קעסטעלע אויסגעבעהאַלטען. האָט גאָט געזאָגט: משה ס׳איז קיין יושר נישט, אַז דאָס וואַסער זאָל פון דיין האַנד אַ קלאַפּ בעקומען. זאָל דאָס געטהון ווערען דורך אַהרנ׳ס העַנד.

און פאַר וואָס איז אויסגעפאַלען דעם וואַסער בעקומען דעם ערשטען קלאַפּ?

דאָס איז דערפאַר, ווייל פּרעה מיט די מצרים האָבען זיך איבערגענומען מיט זייער טייך נילוס, איהם שטאַרק פערגעטערט. דאָס גאַנצע מזל־ברכה פונ׳ם לאַנד האָט זיך אין איהם געוועגט. האָט גאָט געזאָגט: פריהער פאַר אַלעמען לאָז חאַפּען דעם קלאַפּ זייער גאָט.

וויל דער אַלמעכטיגער אַ פאָלק בעשטראָפען, רעכענט ער זיך פריהער אָפּ מיט דעם גאָט זיינעם.

* *
*

און וואו עפּעס אַ וואַסער אין מצרים איז פון דעם בלוט געוואָרען —

אַפִילוּ דאָס בִיסעל וואַסער אין קרוגעל איז אויך בלוט געוואָרען. אַפילו אַ שפּײַ פונ׳ם מִצְרִי איז אויך געווען בלוט.

פון מַכַּת דָם האָבען אַנדערע יודען אַ פערמעגען געמאַכט. דְהַיינו? אַ מצרי מִיט אַ יודען וואָהנען, אַ שטייגער, צוזאַמען אין איין שטוב. קומט דער מצרי צום פעסיל אַ טרונק וואַסער נעהמען, שעפּט ער אָן אין׳ם קרוגעל בלוט. בײַ׳ם יודען אָבער שעפּט זיך אָן ריינע וואַסער. זאָגט דער מצרי דעם יודען: גיב מיר אַ טרונק פון דיין קרוג. ווערט עס בײַ׳ם מצרי אין האַנד אין בלוט פערוואַנדעלט. נעהמען זיי טרינקען צוזאַמען פון איין כְּלִי — טרינקט דער יוד וואַסער און דער מצרי בלוט. בִיז דער מצרי בעלוינט דעם יודען— און דאַמאָלס ערשט בעקומט ער אַ ריין בִיסעל וואַסער.

פרעש.

נאָך דער מכה פון בלוט זענען אויף מִצְרַים אָנגעשִיקט געוואָרען פרעש. אַלע ווינקעלעך פון מצרים זענען מִיט זיי פול געוואָרען, און פון זייער קוואַקען איז גאָר נישט געווען אויסצושטעהן. די מילטערס, די טעפּ, די אויווענס האָבען געשווימעלט און געגריבעלט מִיט קוואַקענדע פרעש. זיי זענען די מצרים אינוועניג אין די געדערם אַריינגעקראָכען, און פון דאָרט האָט זיך אָהן אויפהער, בִיז צו׳ם דול ווערען, אַלץ געלאָזט הערען זייער איינגעגעסענער „קוואַ-קוואַ".

מִדָה כְּנֶגֶד מִדָה [1].

יודישע טאַטעס, בײַ וועלכע די מצרים האָבען זייערע קינדער אַוועקגערויבט, אין טייך אַריינגעוואָרפען און אין די ווענט איינגעמויערט, — זענען געגען זייער ווילען, געצווינגען געווען אַלס ערציהער בײַ די מצרים דיענען, מִיט די שׂוֹנְאִים׳ס קינדער זיך אַרומפיהרען. האָט גאָט אָנגעשִיקט אויף מצרים די מַכַּת עָרוֹב — אַ געמיש פון ווילדע חַיוֹת, וועלכע זענען אין מיטען גאַס אויף קינדער אָנגעפאַלען און זיי אויסגעכאַפּט. דער יודישער ערציהער, וואָס פלעגט מִיט די מצרי׳שע קינדער און גאַס שפּאַצירען אַרויסגעהן, האָט זיך אָהן זיי אַהיים אומגעקעהרט.

— וואו זענען די קינדער מיינע? — בעגעגענט איהם און פרעגט מיט שרעק דער מצרי.

— וואַרט, איך וועל דיר מאַכען אַ חֶשְׁבּוֹן — ענטפערט דער יוד — איינעם האָט אַ לייב צוגענומען, איינעם האָט אַ וואָלף אויסגעכאַפּט, איינעם ווידער — האָט אַ בער אַוועקגעטראָגען, נאָך איינעם האָט אַ לעמפּערט צוריסען,

1) מאַס קענען מאָס. גלייך אויף גלייך.

הייַנט האָט איינס אַ גיפטיגע שלאַנג אויף טויט אַ ביס געטהון. דאָ האָסטו דיר אַלע דייַנע קינדער.

דער האָגעל.

און פרעה האָט זיך אַלץ גע׳עַקשנ׳ט און די יודען נישט פרייַגעלאָזען — האָט גאָט אָנגעשיקט אויף מִצְרַיִם אַ שווערען האָגעל און אַ פלאַמענדיג פייַער אין מיטען האָגעל. „פייַער און האָגעל צוזאַמען״ — עס קומט־אויס ווי יענע צוויי לעגיאָנען בייַ איין קעניג, וואָס האָבען אין שָׁלום נישט געלעבט, שטענדיג צווישען זיך געריסען, ביז דער אַלגעמיינער שׂוֹנא איז אויפ׳ן לאַנד אָנגעפאַלען און דער קעניג האָט בעדאַרפט מיט זיין גאַנץ חַיִל אַקעגען איהם זיך שטעלען. האָבען די צוויי לעגיאָנען אויף אַ צייט פערבויגען די קִנְאָה־שִׂנְאָה צווישען זיך און צוזאַמען זיך געלאָזט אויספאָלגען דעם קעניג׳ס שְׁלִיחוּת. דאָס אייגענע איז דאָ געשעהן בייַ׳ם האָגעל. פייַער מיט וואַסער, די צוויי שטענדיגע שׂוֹנְאִים פון דער נאַטור, זענען אויף אַ ווייַלע שָׁלום געוואָרען און צוזאַמען אויף גאָט׳ס שׂוֹנא אָנגעפאַלען. די שטיקער האָגעל האָבען אויסגעזעהן ווי שווערע דורכזיכטיגע אייער מיט פייַערדיגע געלכליך אינווייניג. בייַ׳ם פאַלען האָט זייערע דיקע אייַז־שאָלעכץ אויף די מצרי׳שע פערוואונדעטע קעפּ געפלאַצט, און דאָס בעפרייַטע פייַער האָט זיך באַלד איבער זיי צוגאָסען און אויף קויל זיי פערברענט.

די דרייַ טעג פינסטערניש.

און אַ געדיכטע פינסטערניש איז אויפ׳ן לאַנד מצרים אָנגעפאַלען דרייַ טעג נאָכאַנאַנד, מ׳האָט עס מיט די הענד אָנגעטאַפּט, איז עמיצער אין דעם פינסטערניש געזעסען האָט ער נישט געקענט אויפשטעהן, איז ווער געשטאַנען האָט ער נישט געקענט זיך זעצען, איז ווער געליגען איז איהם אוממעגליך געווען זיך אויפצוהויבען. פאַר די יודען אָבער איז אומעטום ליכטיג געווען. פראַנק און פרייַ האָבען זיי אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסען פון מצרים, אַרייַנגעגאַנגען אין די הייַזער פון די מִצְרִים און אויסגעזעהן אַלעס, וואָס דאָרט געפינט זיך. דערנאָך, בייַם אַרויסגאַנג פון מצרים, ווען גאָט האָט די יודען געהייסען בעטען בייַ די מצרים פון זייערע זאַכען אויפ׳ן וועג, קומט אַ יוד צו זייַן שָׁכֵן דעם מִצְרִי און גיט איהם אַ בעט: אֶפְשַׁר וואָלסטו מיר געגיבען יענע און יענע כֵּלִי, זאָגט איהם דער: איך וואָלט דיר געוויס געגיבען, נאָר איך האָב נישט. זאָגט איהם דער יוד: גיב נור, זייַ מוחֵל, אַ קוק אויף יענעם

אָרט, דאָרט, שײַנט מיר, װעסטו עס געפינען. טראַכט זיך דער מצרי: ער האָט פֿערדיענט מע זאָל עס איהם גיבען. װאָלטען די יודען נישט גענוג עהרליך געװען, װאָלטען זײ דאָך געקענט אין די פינסטערע טעג דאָס אַלעס אונבעמערקט פרײַ אװעקנעהמען.

פרעה זוכט משה׳ן.

נאָך דער צעהנטער, שװערסטער מכּה בּכורות [1], האָט זיך פרעה אַװעקגעלאָזט האַלבּע נאַכט, רופען משה מיט אַהרנ׳ען. אויף טויט דערשראָקען, איז ער אַרומגעלאָפען איבּער די הײַזער פון זײַנע שׂרים, זײ אויף די פיס אויפגעשטעלט, בּײַנאַכט מיט זײ איבּער אַלע גאַסען אַרומגעגאַנגען און גע־זוכט: װאו איז משה? װאו געפינט ער זיך?—בּיז יודישע קינדערליך האָבען איהם אָנגעװיזען.

אַרײַנגעקומען צו משה׳ן, שרײַעט פרעה אויס:

— געהט אײַך אַרויס פון מײַן פאָלק, און טאָקי שוין!

— װאָס איז — האָט משה געזאָגט — גנבים זענען מיר, מיר זאָלען זיך בּײַנאַכט אַרויס׳גנב׳ענען? גאָט האָט אונז בּעפוילען נישט איבּערצו־טרעטען די שװעל בּיז אין דער פריה — בּײַ דער שײַן פון דער זון װעלען מיר פון מצרים אַרויסגעהן, פראַנק און פרײַ, די גאַנצע װעלט זאָל זעהן.

יוסף׳ס אָרון.

אין דער צײַט װען יודען זענען געװען פערטראָגען מיט זײערע געפעק און זיך געגרײַט צום װעג, האָט זיך משה בּעשעפטיגט מיט׳ן אָרון פון יוסף.

פאַר׳ן טויט האָט יוסף בּעשװאוירען די בּרידער:

— גאָט װעט אײַך אויסבּעטען,—זאָלט איהר מײַנע בּײנער מיטנעהמען.

און אַז יוסף איז געשטאָרבּען האָבען די חרטומים געזאָגט צו פרעה׳ן:

— װילסטו, דאָס פאָלק זאָל דאָ איבּערבּלײַבּען, — בּעהאַלט יוסף׳ס בּײנער: אָהן זײ װעלען זײ ניט אַװעקגעהן.

האָט מען יוסף׳ס קערפּער אַרײַנגעלעגט אין אַן אײַזערנעם קאַסטען און אַרײַנגעװאָרפען אין טײַך נילוס.

---

1) אַלע בּכורים (עלטסטע זוהן) זענען אין מצרים אין איין נאַכט אויס־געשטאָרבּען.

איצט אַז ס'איז געקומען די צייט, איז משה געגאַנגען זוכען יוסף'ס אָרון, מְקַיֵם צו זיין די צַוָאָה,—האָט קיינער ניט געוואוסט, וואו דער אָרון געפינט זיך.

נאָר די אַלטע שֶׂרַח בַּת אָשֵׁר, וואָס איז געבליבען לעבען פון יענעם דור, האָט משה'ן אָנגעוויזען אויפ'ן קעסעל־גרוב [1]) אין מיטען טייך, וואו מען האָט דעם אָרון אַריינגעוואָרפען.

האָט זיך משה געשטעלט ביים ברעג טייך און אויסגערופען:

— יוסף, יוסף! עס איז געקומען די צייט, וואָס דאָס פאָלק ווערט אויסגעלייזט. איצט ווילען מיר מְקַיֵם זיין די שְׁבוּעָה, וואָס דו האָסט בעשוואוירען די קינדער יִשׂרָאֵל און מיר קענען ניט! דאָס גאַנצע פאָלק וואַרט אויף דיר, דער וואָלקען־זייל וואַרט, די שְׁכִינָה וואַרט, — און דו פערהאַלסט אַלעמען! ווייזט זיך — איז רעכט, ווען ניט — זענען מיר ריין פון דער שבועה.

באַלד האָבען זיך געוויזען בלעזליך אויפ'ן וואַסער און דער אָרון איז אַרויפגעשוואומען.

*
* *

די חֲכָמִים האָבען געזאָגט אַ מָשָׁל אויף יוסף'ס אָרון:

גַנָבִים זענען אַריין אין אַ וויין־קעלער און אויסגעטרונקען דעם בעסטען קרוג וויין. קומט דער ווירט פון קעלער און זאָגט זיי:

— גוטען אַפּעטיט! זאָל אייך וואויל בעקומען! דעם וויין האָט איהר שוין אויסגעטרונקען, — קעהרט מיר אום דעם קרוג און געהט אייך געזונטערהייד.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט צו די קינדער יִשְׂרָאֵל:

— יוסף'ן האָט איהר פערקויפט פון לאַנד כְּנַעַן, קעהרט כאָטש אום די ביינער זיינע אויפ'ן אָרט!

1) שטרודעל, וואו דאָס וואַסער קאָכט און דרעהט ווי אַ ראָד.

יְצִיאַת מִצְרַיִם.

דער שלימ'מַזָל.

נאָך אַלע צעהן מַכּוֹת האָט פּרעה געמוזט פריי שיקען די יודען פון מצרים. עס דערמאָהנט יענע מַעֲשֶׂה, וואָס ווערט דערצעהלט וועגען דעם שלים'מַזָל'דיגען קנעכט:

אַ מֶלֶך האָט געשיקט זיין קנעכט אין מאַרק צו קויפען שפּייז, האָט ער איהם געבּראַכט אַ פוילען פיש.

האָט דער מלך איהם בּעפוילען:

— איינס פון די דריי: עס־אויף דעם פוילען פיש, אָדער בּעצאָהל, וואָס ער קאָסט, ווען ניט — בּעקומסטו הונדערט שמיץ.

זאָגט דער קנעכט: איך וויל בּעסער אויפעסען דעם פיש.

אַז ער האָט אויפגעגעסען אַ האַלבען פיש, האָט איהם אָנגעהויבּען צו עקלען, — וואַרפט ער אַוועק דעם פיש און זאָגט:

— גיט מיר בּעסער הונדערט שמיץ.

אַז מען האָט איהם אָפּגעצעהלט פופציג שמיץ, האָט ער מעהר ניט געקענט אַריבּערטראָגען און בּעצאָהלט דאָס געלד.

איז אויסגעקומען: אי פוילע פיש געגעסען, אי שמיץ געחאַפּט, אי געלד בּעצאָהלט.

אַזוי איז מיט פּרעה'ן: ער האָט די יודען ניט אַרויסגעלאָזען מיט'ן גוטען ווילען, האָט ער בּעקומען צעהן מַכּוֹת אין מצרים, זיין פערמעגען פערלוירען, און נאָך אַלעמען דאָך זיי פריי געלאָזען.

בײדע זיך געפרעהט.

גרױם איז געװעזען די שׂמחה פון יודען װען זײ זענען בעפרײט געװאָרען, און אַ טײל פון די מצרים האָבען זיך אױך נישט װעניג געפרעהט.

עס קומט־אױס װי יענער שװער־לײביגער מענש, װאָס איז געפאָהרען אַ װײטען װעג רײטענדיג אױף אַן עזעל. איהם איז געװעזען שװער צו זיצען, און דעם עזעל — נאָך שװערער צו טראָגען אױף זיך אַזאַ משׂא. אַז ער איז געקומען אױפ'ן אָרט און אַראָפּ פון עזעל, האָבען זיך בײדע געפרעהט, און מע װײס ניט, װעמענס פרײד איז גרעסער.

אַזױ האָבען זיך אױך די מצרים געפרעהט, װען די יודען זענען בע־פרײט געװאָרען פון גלות, און זײ אַלײן — פון מכּות.

שפּעט זיך אַרומגעקוקט.

באַלד נאָכ'ן פרײלאָזען די יודען האָט פּרעה מיט זײנע שׂרים שטאַרק חרטה געקריגען און זיך דאָס האַרץ אױסגעגעסען: „צי װאָס האָבען מיר עס געטהון?"

עס קומט אױס װי אײנער, װאָס האָט געהאַט אַ פעלד, פול שוט [1]) און בראָק [2]). האָט ער עס פערקױפט אַ צװײטען, יענער האָט אָפּגעראױמט דעם באַרג מיסט און געפונען אונטען אַ קװאַל װאַסער. האָט ער דאָס פעלד בע־פלאַנצט שורות־װײז װײנשטאָקען מיט מילגרױמען און אַלערלײ געװירצען, און אינמיטען גאָרטען האָט ער אױסגעבױט אַ טורעם און געזעצט אַ װעכטער.

און אַז דער פריהעריגער בּעל־הבּית האָט דאָס דערזעהן, האָט ער פערבראָכען די הענד און זיך צװײנט:

— אַזאַ טײערע נחלה האָב איך פון די הענד אַרױסגעלאָזען!

אַזױ איז מיט די יודען: אין מצרים האָבען זײ אױסגעװיזען װי אַ הױפען בראָק, פערשמירט אין לײם און אײנגעריכט אין שמוץ, און אין פרײען מדבּר זענען זײ געגליכען געװעזען צו אַ בליהענדען גאָרטען, אַ פרײד אָנצו־קוקען. װי פּרעה האָט זײ דערזעהן בעפרײטערהײד — האָט ער חרטה געהאַט און זײ נאָכגעיאָגט.

---

1) צונױפגעשאָטען באַרג. 2) ברעקליך שטײנער און מיסט.

די יודען ביי'ם ים-סוף.

א טויב איז אנטלאפען פון א שפארבער און זיך געלאזט פליהען צו א פעלזען-שפאלט. דערזעהט זי אינוועניג זיצט א בייזע שלאנג. וואס זאל זי טהון? אריינגעהן אהין — וועט זי די שלאנג פערגיפטען, אומקעהרען זיך צוריק—וועט זי דער שפארבער צורייסען, — האט זי אנגעהויבען צו פאכען מיט די פליגלען און ברומען, טאמער וועט איהר הער דערהערען און קומען זי מציל זיין.

אזוי איז מיט די יודען: פארענט — דער ים, הונטען דער שונא, ארום און ארום — וויסטער מדבר!... האבען זיי אנגעהויבען שרייען צו גאט—און באלד האט ער זיי געהאלפען.

קריעת ים-סוף [1].

אז די יודען זענען געשטאנען ביי'ם ברעג ים-סוף, האבען זיך די שבטים אנגעהויבען צו קריגען. דער זאגט: זאל יענער שבט געהן פאראוים, און יענער זאגט: זאל דער געהן פאראוים, — ביז נחשון בן עמינדב איז דער ערשטער אריינגעשפרונגען אין וואסער, און אלע נאך איהם.

און משה איז געשטאנען די גאנצע צייט און מתפלל געווען, זאגט גאט צו איהם:

— וואס שרייסטו צו מיר? היים דעם פאלק זאל ער געהן! הויב אויף די האנד, שטרעק-אויס דעם שטעקען און שפאלט דעם ים!

אז גאט האט געוואלט דערטרינקען פרעה'ן מיט זיין חיל איז געקומען דער מלאך עוזא דער שר פון מצרים [2] און צוגעפאלען צו'ם כסא-הכבוד מיט א געבעט:

-- רבונו-של-עולם! א גנעדיגער גאט ביסטו דאך, א דערבארעמדיגער, און מיט רחמנות האסטו דיין וועלט בעשאפען, פארוואס-זשע ווילסטו מיינע קינדער אזוי שטארק בעשטראפען און זיי דערטרינקען?

האט גאט צונויפגערופען די פמליא של מעלה [3] און געזאגט:

— ריכטעט איהר צווישען מיר מיט עוזא'ן, ווער איז גערעכט?

---

1) דאס צורייסען, צושפאלטען דעם ים-סוף (רויטען ים). 2) יעדע אומה האט איהר פארשטעהער, א מלאך אין הימעל. 3) די הימעלשע פאמיליע,— דאס אויבערשטע געריכט פון מלאכים.

און די שׂרים פֿון אַלע זיבעציג אומות זענען געווען מליצי-יושר[1] פֿאַר די מצרים, אַז זיי קומט ניט אַזאַ האַרבע שטראָף. האָט מיכאל דער שׂר ישׂראל באַלד אַ וואונק געטהון גבריאל׳ן, — איז ער מיט איין פֿליה אַוועק-געפֿלויגען קיין מצרים און געבראַכט אַ שטיק וואַנד מיט אַ יודיש קינד אין דעם איינגעמויערט.

אויף דעם קוקענדיג זענען אַלע מליצי-יושר באַלד אַנשוויגען געוואָרען, און גאָט האָט בעפֿוילען דעם ים ער זאָל די מצרים פֿערפּלייצען און דער-טרינקען.

האָבען די מלאכים געוואָלט אָנהויבען שירה זאָגען,—זאָגט גאָט צו זיי:

— די ווערק פֿון מיינע הענד זינקען איצט אין ים און איהרווילט שירה זאָגען!

זענען זיי אַנטשוויגען געוואָרען.

דערזעהן ווי דאָס וואַסער נעהמט זיי פֿערפּלייצען, האָבען די מצרים געוואָלט די פֿערד צוריק פֿערקערעווען, האָבען די שוימענדיגע כוואַליעס בע-קומען דאָס געשטאַלט פֿון היציגע פֿערד מיט ווייסע געקרייזעלטע גריוועס, און די מצרי׳שע פֿערד האָט עס צו זיי מיט קראַפֿט אין טיעפֿען ים געצויגען. האָבען די מצרים אין גרויס שרעק געוואָלט פֿון די פֿערד אַראָפּשפּרינגען, האָט עס זיי ווי צוגעשמידט צו די פֿערד, נישט אָפּצורייסען זיך. און אָט אַזוי צוגעקלעפּט איינס צום אַנדערען, די פֿערד מיט די ריטער, האָט עס זיי גע-וויעגט אַרויף און אַראָפּ אויף די ברויזענדע כוואַליעס, ביז דער אָפּגרונד האָט זיי פֿערשלונגען.

דער שׂר של ים[2].

די יודען פֿון יענער צייט זענען געווען פֿון די קליינע מאמינים[3], האָבען זיי געזאָגט: מיר געהען אַרויס פֿון דער זייט ים, און די מצרים — פֿון יענער זייט, און עס וועט זיי גאָרניט שאַדען. זאָגט גאָט צו׳ם שׂר של ים:

— וואַרף-אַרויס די מצרים אויף יענעם ברעג, די יודען זאָלען זעהן, אַז זיי זענען טויט. זאָגט דער שר של ים:

— רבונו-של-עולם! ווען אַ מלך שענקט זיין קנעכט אַ מתנה, מאַהנט ער עס דען צוריק?

---

1) פֿערטיידיגער, גערעכט געמאַכט. 2) דער מלאך, וואָס האָט צו שאַפֿען איבערן ים. 3) וועניג געגלויבט.

ענטפערט גאָט:

— דערפאַר וועל איך דיר בעצאָהלען אַנדערהאַלבען מאָל אַזוי פיעל.

— קען דען אַ קנעכט מאָהנען ביי זיין הער?

— דער טייך קישון וועט זיין מיין ערב [1]: דו וועסט אַרויסוואַרפען די מצרים מיט זעקס הונדערט אייזערנע רייטוועגען, און דער טייך קישון וועט פערפלייצען סיסרא'ן מיט נײַן הונדערט רייטוועגען.

שפעטער, אין דבורה הנביאה'ס צייטען, אַז סיסרא הרשע איז געקומען מלחמה האַלטען מיט די יודען, און מיטגעבראַכט נײַן הונדערט רייטוועגען און גרויסע מחנות חיל מיט אייזערנע שפיזען, האָט גאָט געגען זיי אַרויסגעלאָזט די שטערען פון הימעל, און יעדער שטערען האָט געשיינט זיבען מאָל שטאַרקער ווי די ליכטיגע זון, ביז די שפיצען שפיזען זענען אָנגעגליהט געוואָרען און דערהיצט די חילות. זענען זיי אַרייַנגעפאָהרען אין טייך קישון זיך אָפקיהלען, זאָגט גאָט צו'ם טייך:

— איצט ווער לויז פון דיין ערבות.

באַלד האָט זיי דער טייך קישון פערפלייצט און אין ים אַוועקגעטראָגען דאַמאַלס האָבען די פיש אין וואַסער אָנגעהויבען זאָגען שירה:

גאָט'ס וואָרט איז אייביג בעגלויבט —
בעזינגט זיין וואַרהייט און זיין אמת לויבט!

זה אלי!

ברייט האָט זיך דער ים פאַר די יודען געשפאַלטען, צוועלף וועגען פאַר זיי געעפענט, אַ וועג פאַר יעדען שבט בעזונדער, אָפגעטיילט איינער פונ'ם אַנדערען מיט וואַנד, ווי גלאָז דורכזיכטיגע, פון די פערגליווערט, הויך אויפגעשטעלט וואַסערן, האָט אַ קינד אַ טרונק געוואָלט, האָט די מוטער מיט'ן נאָגעל אין וואַנד אַ קריץ געטהון — און אַ זיס קריסטאַל-ריין שטרעמעלע האָט זיך איהם אין מויל אַרייַנגעשלענגעלט. בעגאָסען מיט בלענדענדען גלאַנץ און שיין פון גאָטס שכינה, האָבען יודען אויף די טריקענע וועגען מוטהיגע און פרייע אַלץ פאָראויס געשפאַנט. מיט אַ מאָל האָבען זיי דערפיהלט דעם גרויסען נס, וואָס מיט זיי איז דאָ געשעהן, און אַ הויכע קלינגענדיגע שירה האָט זיך אַרויסגעריסען פון ששים רבוא [2] יודען, ווי פון איין מעכטיגער ברוסט. אַלט און יונג,

---

[1] גאַראַנטירער, גוט זיין, אַז דער חוב וועט בעצאָהלט ווערען. [2] זעקס הונדערט טויזענד.

גרויס און קלײן האָבּען געזונגען, אַ קינד, אײַנגעשלאָפען אין דער מאַמע׳ס שויס, האָט דאָס קעפּילע אויפגעהויבען, און אַ זויג־קינד האָט דער מוטער׳ס ברוסט פון מויל אַרויסגעלאָזט, און טײַטענדיג אויף דער שכינה מיט די פינ־גער צוזאַמען מיט אַלע מיטגעזונגען:

— זה אלי — אָט איז אונזער גרויסער גאָט!

די רויב פון ים.

אַז פּרעה האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען די יודען מיט וועגען און רײַטער, האָט ער אַלע פערד אויסגעציערט מיט פּערעל און בּריליאַנטען, כּדי זיך אומקעהרען צוריק בּעקרוינט מיט נצחון און בּעשײַנט מיט גרויסער פּראַכט. און אַז גאָט האָט די מצרים דערטרונקען, זענען אַלע פּערעל און בּריליאַנטען צוגעשוואומען צו׳ם בּרעג און די יודען האָבּען זיי צונויפגעקליבּען. זענען די יודען טאָג־טעגליך געקומען צום בּרעג און ניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אָרט. זאָגט משה צו זיי:

— איהר מיינט, אַז אַלע טאָג וועט אײַך גאָט פערזינקען פרישע מצרים און אַרויסוואַרפען נײַע אוצרות פּערעל מיט בּריליאַנטען?

האָבּען זיי אַלץ ניט געוואָלט אָפּטרעטען, בּיז משה האָט זיי פון דאָרט מיט געוואַלד אַוועקגעפיהרט.

דִי יוּדֶען אִין מִדְבָּר.

דער מָן.

דער מָן, מִיט וועלכֶען דִי יודֶען הָאבֶען זִיךְ פֶערצִיג יָאהר אִין דער מִדְבָּר געשְׁפַּייזט, הָאט גֶעהַאט אִין זִיךְ אַזאַ אַיְיגֶענשַׁאפט: עֶר אִיז צוּגַאנגֶען אִין מויל, און יעֶדעֶרעֶר הָאט אִין אִיהם גֶעפִיהלט, וועֶלכֶען טַעם עֶר הָאט גֶעווָאלט.

ווִי דִי זון טהוּט אַ ווַארִים, ווֶערט דער מן צוּגַאנגֶען, און פליֵיצט טַייכלִיךְ־ווייַז בִּיז'ן ים. פלעֶגֶען קוּמעֶן הִירשֶׁען און הִינדעֶן [1]) און טרִינקֶען דעֶם פלִיסִיגֶען [2]) זִיסעֶן מן. און אַז דִי אומות־העולם פַאנגֶען זֵיי דעֶרנָאךְ און עֶסעֶן זֵייעֶר פליֵיש, דעֶרפִיהלעֶן זֵיי דעֶם טַעם פוּן מן און זָאגֶען:

— וואויל אִיז דעֶם פָאלק, וואָס הָאט אַזעֶלכֶעס.

דער מן פלעֶגט עֶנטדעֶקעֶן פִיעל פֶערבָּארגֶענֶע זַאכֶען:

לְמָשָׁל, צווֵיי קוּמעֶן צוּ משה'ן זִיךְ מִשְׁפָּט'עֶן וועֶגֶען אַ קנֶעכט: דער זָאגט: עֶר אִיז מַיינֶער, דוּ הָאסט מִיר אִיהם פֶערקויפט, און יעֶנֶער טַעֲנֶה'ט: נֵיין! דוּ הָאסט אִיהם מִיט גֶעווַאלד צוּגֶענוּמעֶן! זָאגט משה: מָארגֶען גֶעהט אַרוֹיס דער פְּסַק.

אויף מָארגֶען בֵּיים קלויבֶען מן בֶּעקוּמט יעֶדעֶר הויז־גֶעזִינד גלַייךְ צוּ מעֶסטלִיךְ מן אויף יעֶדעֶן קָאפּ, זעֶהט מעֶן, בֵּיי וועֶמעֶן עֶס אִיז דָא אַן אִיבֶּעריִג מעֶסטעֶל — דעֶם גֶעהעֶרט דער קנֶעכט.

1) רעֶה־קִיה, אַזאַ ארט הִירש. 2) גֶעשְׁמָאלצֶען, צוּגָאסֶען ווִי וואַסֶער.

עֲמָלֵק.

די חֲכָמִים האָבען געזאָגט מְשָׁלִים אויף מִלְחָמֶת־עֲמָלֵק:

I.

איינער האָט געהאַט אַ צוּטערוּגען בֶּן־יָחִיד און איהם געטראָגען אויף די אַקסעל, און וואָס דאָס פערצוויגענע קינד האָט נור געזעהן מיט די אויגען, האָט דער פאָטער איהם געמוזט שאַפען:

— טאַטע, קויף מיר דאָס, יענס — און דער פאָטער קויפט און גיט און טראָגט איהם ווייטער.

בעגעגענען זיי אַ בעקאַנטען — פרעגט דאָס קינד:

— צי ווייסטו ניט אָפּט, וואו איז דער טאַטע?

רופט זיך אָפּ דער פאָטער און זאָגט:

— נאַר איינער! די גאַנצע צייט טראָג איך דיך אַרום און קעבעל דיך כְּסֵדֶר — לְסוֹף פרעגסטו, וואו בין איך?!

ביי די רעד האָט ער איהם אַראָפּגעוואָרפען פון אַקסעל, — קומט אַ הונד און גיט איהם אַ ביס.

אַזוי איז מיט די יודען: זיי בעקומען אַלץ, וואָס זיי בעגעהרען — פלייש פון וואַכטלען, ברויט פון מָן, וואַסער פון שטיין, צום סוף פרעגען זיי: „צי איז גאָט צווישען אונז פאַרהאַן"—האָט ער אויף זיי אָנגערייצט עֲמָלֵק'ן.

II.

דער פָּסוּק זאָגט: „געדענק, וואָס עמלק האָט דיר געטהון! ער האָט דיך געטראָפען אין וועג און אָפּגעקיהלט" [1].

ס'איז געגלייכען צו אַ זודיגע הייסע וואַנע, וואָס קיינער וואַגט זיך ניט אַהין אַריין, נעהמט אַ פערשייטער און שפּרינגט אַריין, אַליין זיך אָפּגע־בריהט, אָבער דאָס וואַסער עטוואָס אָפּגעקיהלט און אַלע שוועקען זיך שוין דערינען.

אַזוי האָבען אַלע אומות געהאַט אָפּשיי פאַר די יודען נאָך פרעה'ס מַפָּלָה, ביז עמלק האָט דער ערשטער געוויזען דעם וועג, אַז מען קען זיי בעפאַלען.

---

1) „קרך"—פון לשון אָפּקיהלען.

שפּעטער, אַז די מְרַגְלִים האָבען אויסגעשפּירט אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל און געקו־מען צוריק אָפּגעבען אַ בעריכט, האָבען זיי געשראָקען יודען מיט די ווערטער: „עמלק זיצט אין די דָרוֹם־שטעדט".

ווי יענעם קינד וואָס האָט זיך פערזינדיגט און בעקומען שמיץ, איז ווען מען וויל איהם שרעקען — דערמאָהנט מען איהם דעם קאַנטשוק.

III.

„גאָט פיהרט מִלְחָמָה מיט עמלק'ן פון דור צו דור" —
איז דער מָשָׁל:

די שלאַנג פערטריבען —
איהר גיפט געבליבען!

שָׁאוּל הַמֶלֶךְ האָט געטויט אַלע עֲמָלֵקִים, נאָר זייער מלך אֲגַג געלאָזען לעבען, און שְׁמוּאֵל הַנָבִיא האָט אויך איהם צוריסען, — איז שפּעטער אויפ־געשטאַנען הָמָן הָאֲגָגִי און געוואָלט אַלע יודען אויסראָטען. הָמָנ'ען האָט מען געהאַנגען, און זיין גיפט איז ביז אויף היינטיגען טאָג פערבליבען.

מַתַּן תּוֹרָה.

I.

אַ שטיק צייט איז אַריבער פון זינט יודען האָבען זיך בעפריים פון מצרים ביז גאָט האָט זיי אין דער מִדְבָּר די תּוֹרָה געגעבען.

אַ מֶלֶךְ האָט געהאַט איין־און־איינציגען זוהן, וואָס איז נור־וואָס אויפ־געשטאַנען פון אַ שווערער קרענק. קומט דער פּעדאַגאָג [1] צום מֶלֶךְ און זאָגט: שוין צייט שיקען דעם פּרינץ אין שול לערנען.

ענטפערט דער מלך: ער איז ערשט גענעזען [2] געוואָרען און איז שטאַרק אַראָפּ פון פָּנִים, זאָל ער זיך נאָך אָנטהון וואוילטאָג אַ דריי חֳדָשִׁים ביז ער וועט רעכט צו זיך קומען.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט: מיינע קינדער זענען ערשט אַרויסגעקראָכען פון דער ליים און די רוקענס האָבען זיי נאָך ניט אויסגעגלייכט פון די שווערע ציגעל, — לאָמיר זיי פריהער קעכלען דריי חדשים מיט מָן און וואַכטלען און פרישען וואַסער פון מִרְיָם'ס ברונען, — וועלען זיי צו זיך קומען, און דערנאָך וועל איך זיי די הייליגע תּוֹרָה געבען.

---

1) לעהרער או ערציהער. 2) נעזונד געוואָרען, אויסגעהיילט.

.II

אַז די יודען זענען אַרויס פון מצרים, איז צווישען זיי געווען פיעל קאַ־ליקעס פון דער שווערער אַרבייט: דעם איז אַ שטיין געפאַלען פון מויער און די האַנד צוזעצט, דעם האָט אַ ציגעל געטראָפען — און די פיס צעבראָכען. האָט גאָט געזאָגט:

— איך וויל זיי געבען די תורה און מאַכען פאַר „אַ קעניגרייך פון כהנים און אַ הייליג פאָלק", — ווי־זשע קענען כהנים זיין בעלי־מום [1])? — האָט ער באַלד אַ וואונק געטהון צו די מלאָכים, זענען זיי אַראָפּ און אַלעמען אויסגעהיילט.

.III

נאָך בשעת וועלט־בעשאַפען האָט גאָט מיט אַלע בעשעפעני־שען אַ תנאי אויסגענומען: ווען יודען אַננעהמען שפּעטער די תורה — בלייבט איהר אויף ווייטער, אויב נישט — מאַך איך צוריק פון אייך תהו־ובהו [2]).

איינער האָט געהאַט אַ גאָרטען, פערפלאַנצט מיט אַלערליי פרוכט־ביימער: פייגען, וויינשטאָקען, מילגרוימען, עפּעל. האָט ער עס איבערגעגע־בען אַ פּעכטער, ער זאָל דעם גאָרטען בעאַרבייטען און אָפּהיטען. אין אַ צייט אַרום קומט ער זעהן, וואָס טהוט זיך אין זיין גאָרטען. געפינט ער איהם אינ־גאַנצען ווילד, פערוואָקסען מיט שטעכלען און דערנער. הייסט ער בריינגען אַרבייטער אויסצוהאַקען דעם גאַנצען גאָרטען. דערזעהט ער פּלוצים צווישען די דערנער אַ שעהנע פרישע רויז. גיט ער זי אַ שמעק און דערקוויקט זיך גאָר מיט איהר זיסען ריח. — צוליעב אָט דער רויז — זאָגט ער — זאָל גערע־טעט ווערען דער גאַנצער גאָרטען.

אַזוי אויך איז די גאַנצע וועלט צוליעב דער תורה בעשאַפען געוואָרען. נאָך 26 דורות האָט זיך גאָט אומגעקוקט אויף זיין וועלט און בעטראַכט, וואָס האָט מען דאָרט אויפגעטהון. זעהט ער קין, דור המבול, דור הפלגה. — נישט כדאי! — זאָגט גאָט — אומבריינגען וועל איך די וועלט. דערזעהט ער אָבער אינמיטען איין פּרעכטיג שעהנע רויז — דאָס יודישע פאָלק מיט דער תורה. — אָט צוליעב זיי — זאָגט גאָט — ווערט גערעטעט די גאַנצע וועלט.

---

1) קאַליקעס, מיט פעהלערען. 2) כאָאָס, לעער און גאָר־נישט.

IV.

אַז גאָט האָט פּערטראַכט צו געבּען די תּוֹרָה, האָט ער זי פריהער אַרומגעטראָגען צו אַלע אומות־הָעוֹלָם, און קיינער האָט זי ניט געוואָלט נעהמען:

ער קומט צו די בְּנֵי אֱדוֹם [1] — פרעגען זיי:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבּען?

— לא תִרְצָח, הַרְגֶ׳ע ניט!

— ניין, אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען! די בּעסטע בְּרָכָה פון אונזער זיידען עֵשָׂו איז „פון דיין שווערד זאָלסטו לעבּען!״

קומט ער צו עַמוֹן ומוֹאָב — פרעגען זיי אויך:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבּען?

— לא תִנְאָף, טרייבּ ניט קיין אונצוכט!

— אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען, אונזער גאַנצער יִחוּס איז דער זיידע לוט מיט זיינע צוויי טעכטער אין דער היהל.

קומט ער צו די בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל — פרעגען זיי ווידער:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבּען?

— לא תִגְנוֹב, זאָלסט ניט גַנבֶ׳נען.

— אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען, אונזער זיידע ישמעאל איז געוועזען בּעריהמט פאַר „אַ ווילדען מענשען, געלעבּט פון גְנֵיבָה און גְזֵילָה, זיין האַנד געגען אַלע״...

בּיז גאָט איז געקומען צו די קינדער יִשְׂרָאֵל און זיי האָבּען געזאָגט „נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע״—מיר וועלען פאָלגען און הערען.

V.

בְּשָׁעַת די יודען זענען געשטאַנען בּיי׳ם בּאַרג סִינַי און האָבּען געזאָגט „נעשה ונשמע״, צוגעזאָגט „פאָלגען״ איידער זיי האָבּען „געהערט״ וואָס מען וועט זיי בּעפעהלען, — זענען אַראָפּגעקומען שִׁשִּׁים רִבּוֹא מַלְאָכִים און יעדער־רען אָנגעטהון צוויי קרוינען: איינע פאַר „נעשה״, די אַנדערע—פאַר „נשמע״; אַז די יודען האָבּען דערנאָך געזינדיגט און געמאַכט דעם עֵגֶל [2], זענען אַראָפּ צווייםאָל ששים רבוא מלאָכים און צוריק צוגענומען די קרוינען.

---

1) רוים הייסט בּיי די חכמי התלמוד—אדום. רוים האָט געוועלטיגט מיט׳ן בּלוטיגען שווערד. 2) גאָלדענע קאַלב.

.VI

קיין פויגעל האָט ניט געצוויטשערט, קיין פליגעל זיך ניט גערירהרט, קיין וועלע אין ים זיך ניט בעוועגט, מלאָכים אין הימעל די שירה איבער־געריסען, שׂרפים דעם „קדוש” ניט פערענדיגט, די גאַנצע וועלט דעם אָטהעם פערחאַפּט, — אין דער מינוט ווען גאָט׳ס שטימע האָט אַ דינער געטהון פון איין עק וועלט ביז׳ן אַנדערען: „אָנכי ה׳ אֱלֹהֶיךָ”.

.VII

„אנכי ה׳ אלהיך” — איך בין גאָט דיין גאָט אין אַלע געשטאַלטען. אין געשטאַלט פון אַ מעכטיגען גבור אין שטרייט — האָט זיך פאַר די יודען די געטליכקייט בייּ׳ם ים בעוויזען, אין געשטאַלט פון אַ ווייזען געניטען לעה־רער אויפ׳ן באַרג סיני, ווי אַ יונגלינג שעהן און פריש און לעבענסלוסטיג אין שלמה המלך׳ס צייטען, ווי אַ באַרימהאַרציגער גרייז־גרויער פאָטער אין די צייטען פון דניאל—„אנכי ה׳ אלהיך”, איינער איז דער יודישער גאָט אין אַלע געשטאַלטען.

.VIII

די צעהן געבאָט, אַרויסגעהענדיג פון גאָט׳ס מויל, האָבען זיך צושפּרייט אויף גאָר דער וועלט און מיט יעדען פון זיי האָט זי זיך אָנגעפולט מיט אַ זיסען ריח פון בשׂמים, יעדעס געבאָט מיט זיין בעזונדערען ריח. און פון איין עק וועלט ביז׳ן אַנדערען האָט געהילכט גאָט׳ס שטימע, צוברעקעלט זיך אויף זיבעציג טהיילען און אויף אַלע זיבעציג לשונות זיך הערען געלאָזט.

פערציטערט זענען געוואָרען אַלע אומות פון דער וועלט און ערשטוינט זענען שטעהן געבליבען די מלכים אין זייערע פּאַלאַצען. און פון אַלע עקען איז מען געקומען צו בלעם׳ן, דער נביא פון די אומות אין יענער צייט, און דערשראָקענע האָט מען איהם געפרעגט: וואָס בעדייט עס, אפשר וויל גאָט ווידער אַ מבול ברענגען אויף דער וועלט?

ענטפערט ער זיי: גאָט האָט שוין איינמאָל געשוואוירען, אַז ער וועט די וועלט מעהר ניט פערפלייצען.

— אפשר פערפלייצען—ניט, אָבער אַן אומקומעניש דורך פייער—יאָ?

— ניין, די וועלט ווערט ניט חרוב, — שטאַרקער און מעכטיגער ווערט זי —

„אַ גרויסע מאַכט גיט גאָט צו זיין פאָלק" [1].
האָבען זיי אַלע געענטפערט: „בענש גאָט־זיין פאָלק מיט פריעדען" [2].

IX.

אַז משה איז אַרויף אויפ'ן הימעל, זענען די מלאָכים געקומען צו'ם אויבערשטען און געזאָגט:

— וואָס טהוט אַ ילוד־אשה [3] דאָ צווישען אונז?

זאָגט ער זיי: די תורה נעהמען.

פרעגען זיי:

— אַ טייערער שאַץ ליגט ביי דיר פערבאָרגען נאָך מיט תתקע"ד [4] דורות פריהער איידער די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען, איצט ווילסטו עס אַוועק־געבען די מענשען־קינדער, און ניט אונז, דיינע טרייע קנעכט?

זאָגט גאָט צו משה'ן: גיב דו זיי אַ תשובה.

ענפערט משה:

— איך האָב מורא, זיי וועלען מיך פערברענען מיט'ן הויך פון זייער מויל.

זאָגט גאָט: האַלט זיך אָן ביי'ם כסא־הכבוד און גיב זיי אַן ענטפער.

זאָגט משה:

— רבונו־של־עולם! וואָס שטעהט דען אין דיין תורה? — „איך בין גאָט דיין גאָט, וואָס האָט דיך אַרויסגענומען פון מצרים", — זענט איהר דען, מלאָכים, אין מצרים געווען, פרעה'ן געדיענט? דאָס צווייטע געבאָט: „זאָלסט ניט האָבען קיין אַנדערע געטער" — וואוינט איהר דען צווישען גוים געטצענדינער? ווייטער: „שווער ניט פאַלש מיט גאָטס נאָמען" — האַנדעלט איהר דען? „האַלט עהרליך פאָטער און מוטער" — האָט איהר דען עלטערן? ווייטער: „לא תרצח", „לא תגנוב", „לא תנאף" — איז דען קנאה־שנאה ביי אייך דאָ, האָט איהר דען אַ יצר־הרע?

באַלד זענען אַלע מלאָכים געוואָרען משה'ס גוטע פריינד און יעדער האָט איהם געגעבען אַן אַנדער מתנה.

X.

אַז משה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט פונ'ם הימעל, איז דער שטן געקומען

---

[1] אַ פסוק אין תהלים. [2] די צווייטע העלפט פסוק. [3] געבוירען פון אַ פרוי. [4] 974.

פאַר גאָט בָּרוּך־הוּא און געפרעגט: הער פון דער וועלט, וואו איז דײַן תּורה?
— דער ערד האָב איך זי אָפּגעגעבען — האָט גאָט איהם געענטפערט.
איז דער שָׂטָן אַוועק צו דער ערד און געפרעגט בײַ איהר: וואו איז די תּורה?
— „אײַן גאָט ווײַסט קלאָר איהר וועג".
געהט ער צום יַם פרעגען.
— נישטאָ בײַ מיר — ענטפערט איהם דער ים.
לאָזט ער זיך צום אָפּגרונד אַראָפּ.
— „ניט בײַ מיר איז זי" — ענטפערט דער אָפּגרונד.
קומט דער שטן צוריק פאַר גאָט און זאָגט: רבּונו־של־עולם, איך האָב זי אויף דער גאַנצער ערד אויסגעזוכט און נישט געפונען.
— געה צו עמרם׳ס זוהן — האָט איהם גאָט געענטפערט.
געהט ער צו משה׳ן און פרעגט איהם: די תּורה, וואָס גאָט האָט דיר געגעבען, וואו איז זי?
— מיר? — האָט משה געזאָגט — וואָס בין איך דען, אַז גאָט זאָל מיר געבען זײַן תּורה?
— משה — זאָגט גאָט — דו פערלײַקענסט גאָר?!
— רבּונו־של־עולם — ענטפערט משה — דײַן טײַערער אוצר, אין וועלכען דו שפּיגעלסט זיך אַלע טאָג, זאָל איך איהם פאַר מײַנעם רעכענען?
— פאַר אזא ענִיוּת — זאָגט גאָט — קומט דיר, אַז די מַתָּנָה זאָל זיך אָנרופען אויף דײַן נאָמען—„תּורת משה" וועט זי הײַסען בײַ׳ם גאַנצען פאָלק.

XI.

די תּורה, וואָס משה האָט גענומען אויפ׳ן באַרג סיני איז געוועזען געשריבען מיט שוואַרץ פײַער אויף ווײַס פײַער און אײַנגעהילט אין פײַער. משה האָט געשריבען און די פעדער אָפּגעווישט אין די האָר פון קאָפּ, — דערפון האָט ער זײַנע שטראַהלען בעקומען.

דער עגל.

ווען משה איז אַרויף אויפ׳ן באַרג סיני, האָט ער מיט די יודען אָפּגערעדט: אין פערציג טאָג אַרום ברענג איך אײַך די תּורה. דעם לעצטען טאָג איז געקומען דער שטן און אָנגעמאַכט צווישען יודען אַ גערודער:
— וואו איז משה? וואו קען זײַן משה?

— אויפ'ן הימעל — זאָגען אַנדערע.

— שוין נאָך האַלבען טאָג און נאָך נישטאָ!

— אַוודאי געשטאָרבען.

הויבט מען אויף די אויגען אַרויף צו די וואָלקען. דערזעהט מען עפּיס, ווי אַ מטה טראָגט זיך אין דער לופטען, ווייזט מען מיט די פינגער און מע זאָגט:

— יאָ, מיט משה'ן, ווייזט אויס, איז טאַקי עפּיס דאָרט געשעהן.

האָבען זיך צונויפגעקליבען פערציג טויזענד מאַן פון ערב רב [1] און צווישען זיי — צוויי חרטומים יונוס און יומברוס, וואָס האָבען ביי פרעה'ן אַלע מופתים געוויזען מיט כשוף. און זיי זענען געקומען צו אהרנ'ען און געזאָגט: משה וועט שוין צוריק ניט קומען, — מאַך אונז אַ גאָט! וויל זיי אַהרן איינ־נעהמען מיט גוטע רעד און חור העלפט איהם: — וואַרט נאָך אויף אַ קורצע צייט, ער וועט געוויס באַלד קומען. ווילען זיי ניט הערען. הויבט חור זיך אָן צו בייזערען: הארטנעקיגע! אַזוי גיך פערגעסט איהר אין משה'ן מיט אַל־דאָס־גוטס, וואָס ער האָט אייך געטהון! האָבען זיי חור'ן גע'הרג'עט און ווידער צוגעשטאַנען צו אהרנ'ען:

— מאַכסטו אונז אַ גאָט איז רעכט, ווען ניט טויטען מיר דיך אויך.

פּרובט זיך אהרן איבערקליגען זיי און זאָגט: „ברענגט די גילדערנע אוירינגלאַך פון אייערע פרויען און טעכטער". גערעכענט האָט ער: פרויען זענען פערקאָכט נאָך צירונג און וועלען ניט געבען. און די פרויען האָבען ווירקליך ניט געוואָלט אָפּגעבען דאָס צירונג אויף אַזאַ זאַך. „סטייטש — האָבען זיי גע'טענה'ט — אַזוי גיך פערגעסען אין גאָט און אין זיינע נסים!" האָבען די מענער אוועקגעגעבען זייערע אייגענע נאָזבענדער.

און אַהרן האָט אַריינגעוואָרפען דאָס גאָלד אין פייער און געזאָגט:

— רבונו־של־עולם! דו ווייסט דאָך יעדערענס פערבאָרגענע געדאַנקען, — זיי מיין עדות, אַז איך טהו עס איבער גוואַלד.

זענען געקומען די חרטומים און אַריינגעוואָרפען אין שמעלץ־טיגעל אַ טאַפעל מיט כשוף־שפּראַך, אויף איהם אויסגעקריצט: „אָקם — אַרויף", איז באַלד אַרויס דער עגל און אָנגעהויבען צו מעקען און צו שפּרינגען הין און הער.

דערזעהן דאָס האָט אַהרן גענומען בויען אַ מזבח. ווילען יודען מיט־

---

1) „מישלונגען", פרעמדע פעלקער, וואָס זענען אַרויס מיט די יודען צוזאַ־מען פון מצרים.

בויען, לאָזט ער נישט, ס׳איז אַ אום׳כּבוד — זאָגט ער — אַז אַ ניט־כּהן זאָל מיטהעלפען. געמיינט האָט ער דערמיט, עס זאָל מעהר דויערען, וועט דערווייל משה אַראָפּקומען. אַז משה איז אָבער אַלץ נישט געקומען, לעגט אהרן ווידער אָפּ: „מאָרגען איז גאָט׳ס יום־טוב“.

זאָגט גאָט אויפ׳ן הימעל צו משה׳ן:

— נידער, וואָס גיכער, דיין פאָלק האָט געזינדיגט.

ענטפערט משה:

— ניין, רבונו־של־עולם, ניט מיין פאָלק זענען זיי, נאָר דיין פאָלק און דיין אייגענס, וואָס דו האָסט אַרויסגעפיהרט פון מצרים.

זאָגט גאָט:

— אָבער געזינדיגט האָבען זיי דאָך, — אַן עגל געמאַכט!

ענטפערט משה ווידער:

— זאָל דער עגל דיר אַ העלפער זיין: דו שיק ווינטען, ער—רעגענס, דו לאָז לייכטען די זון, ער — די לבנה, דו מאַך שפּראָצען ביימער, ער — גראָזען.

— משה — זאָגט גאָט — ביסט אויך איינגעגלויבט אין אַזאַ נאַרישקייט!

— אויב אַזוי — ענטפערט משה — אויב דאָס איז אינגאַנצען לויטער נאַרישקייט און עס האָט נישט קיין שום ממשות — „וואָס־זשע גרימט אַזוי דיין צאָרן אויף דיין פאָלק?“

זאָגט גאָט ווייטער:

— נ י ד ע ר פון הימעל, נידער פון דיין גרויסקייט! דיין גאַנצע גדולה איז געוועזען צוליעב׳ן פאָלק, ווי באַלד ניט זיי—ביסטו דאָך אויך שוין איבעריג.

באַלד איז משה אָפּהענדיג געוואָרען און מעהר קיין מוטה ניט געהאַט צו רעדען.

ווי ער האָט אָבער געהערט גאָט׳ס ווערטער: „ל א ָ ז מ י ך — וועל איך זיי פערטיליגען“, טראַכט ער ביי זיך: „ווי באַלד עס וועגט זיך אין מיר— וועל איך ניט דערלאָזען“.

און משה האָט אָנגעהויבען מתפּלל זיין, בעטען רחמים פאַר זיין פאָלק. אין אַלע ווינקעליך פונ׳ם הימעל האָט ער זיך געוואָרפען און אָנגעקלאַפּט אין אַלע טויערען.

— וואָס שטעלסטו זיך אַזוי איין פאַר זיי?—האָט איהם גאָט געפּרובט

בערוהיגען — זיי וועל איך אומברייננגען און פון דיר וועל איך אויפשטעלען אַ גרויס פאָלק.

— רבּונו־של־עולם — האָט משה אָפּגעווענדט — אַ שטוהל אויף דריי פּיס[1]) קען דיין צאָרן נישט אויסהאַלטען, ווי וועט שוין זיין מיט אַ שטוהל אויף איין פוס? און וואָס וועלען אויף דעם מייַנע עלטערן זאָגען: זעהט, אַ שעה־נער פאָלקס־פיהרער, זיך אַליין פערזאָרגט מיט גדולה, און פאַר'ן גאַנצען פאָלק נישט געזאָרגט!

צום סוף האָט משה גע'טענה'ט:

— וואָס וועלען אַלע געצענדינער זאָגען? איין פּרעה'ן האָסטו געקענט בייקומען, אָבער אַנטקעגען איין און דרייסיג מלכים[2]) האָסטו ניט דעם כּח בייצושטעהן, דעריבּער האָסטו די יודען אומגעבראַכט.

ענטפערט גאָט: „איך גיב נאָך, לויט דיין בּקשה". איצט וועלען די אומות־העולם זאָגען: וואויל דעם תּלמיד, וואָס דער רבּי איז איהם מודה.

***

ווען משה האָט די שטיינערנע לוחות מיט גאָט'ס שריפט בעקומען, האָבען זיי זיך ווי לעבעדיגע אַליין געטראָגען און לייכט זענען זיי איהם געווען. ווי ער איז אַראָפּ פון באַרג און דערזעהן דעם עגל, זענען די הייליגע אותיות פונ'ם שריפט, ווי אַ מחנה איבערגעשראָקענע פייגעליך, צוריק צו'ם הימעל געפלויגען און די צוויי שווערע שטיינער האָבען איהם, ווי גופים אָהן נשמות, די הענד געדריקט, ביז ער האָט זיי מיט צאָרן פון זיך אַ שליידער געטהון און צובראָכען.

דער משכן.

דער משכן, וואָס יודען האָבען אין דער מדבּר געמאַכט, איז פון ברע־טער געבויעט געוואָרען. וואו האָבען זיי דאָרט ברעטער גענומען? נאָך דע־מאָלט ווען יעקב אָבינו איז געקומען קיין מצרים, האָט ער געזאָגט צו זיינע קינדער: גאָט וועט אייך אַמאָל אויפריכטען און אויסלייזען פון דאַנען, און ער וועט אייך היישען בויען אַ משכן אין מדבּר, וואו ס'איז קיין געהילץ ניטאָ, — דאַרפט איהר זעהן אַליין צוגרייטען בעצייטענס.

האָבען זיי באַלד אייינגעפלאַנצט טענענביימער אין גושן, און אַז די

---

1) דאָס פאָלק אָנגעשפּאַרט אויפ'ן זכות פון די דריי אָבות. 2) פון לאַנד כנען.

יודען זענען אַרויס פון מִצְרַיִם, האָבען זיי די טעגנעבּוימער אויסגעהאַקט און מיטגענומען, — פון זיי האָט מען גענוצט די ברעטער צום מִשְׁכָּן.

* * *

וואו אַ „וַיְהִי" איז אַ צָרָה. ביים ענדיגען דעם מִשְׁכָּן שטעהט אויך: „וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן", וואָס־זשע איז דאָרט געווען פאַר אַ צָרָה?

זאָגען די חֲכָמִים דערויף אַ מָשָׁל:

אַ גרויסער שַׂר האָט געהאַט אַ בייזע פרוי. זאָגט ער איהר: „שטריק מיר אוים אַ פּורפּור־מאַנטעל". די גאַנצע צייט, וואָס זי איז געווען בעשעפטיגט מיט דער אַרבייט, האָט זי געשוויגען, ניט געקריגט זיך, ניט געשאָלטען. אַז זי איז פאַרטיג געוואָרען מיט דער אַרבייט, ברענגט זי איהם דעם מאַנטעל — הויבּט ער אָן צו קרעכצען. זאָגט זי איהם: איך האָב געטהון דיין ווילען און אַזוי פיעל מיה געלעגט — איצט קרעכצסטו, וַי וַי?! געפעלט דיר דען די אַרבּייט ניט? ענטפערט ער: דער מאַנטעל איז אַוַדְאי פיין און שעהן, דו ביסט אָבער איצט שוין ניט פערנומען — וועסטו ווייטער זיך נעהמען קריגען ווי אַמאָל.

דער נִמְשָׁל איז:

משה האָט מורא געהאַט, כָּל־זְמַן די יודען זענען געווען פערנומען מיט'ן מִשְׁכָּן איז געווען שטיל, ווי די אַרבּייט האָט זיך געענדיגט, — וועלען זיי ווייטער אָנהויבען קומען מיט טַעֲנוֹת, ווי זייער שטייגער איז געווען אין מדבר.

* * *

זיי פלעגען „נאָכקוקען נאָך משה'ן" און הינטען־אַרום איהם בערעדען. איינער זאָגט: „זעה נור אַ קאַרק, זעה נור אַ גִידוּל! קיין וואונדער: ער עסט פון אונזערס, טרינקט פון אונזערס!" און דער צווייטער האַלט איהם אונטער: „וואָס דען? אַ מענש האָט צו שאַפען אויף אַזאַ בִנְיָן, אַזוי פיעל שטיקער גאָלד און זילבער אָהן מאָס און וואָג, אָהן צאָהל און שִׁעוּר — ווילסטו ער זאָל דערפון ניט געניסען?"

דעריבער האָט משה אָפּגעגעבען חֶשְׁבּוֹן וואוהין און וויפיעל גאָלד און זילבער האָט ער פערטהון אויף יעדער זאַך בעזונדער.

נאָר פון טויזענד זיבּעען הונדערט פינף און זיבּעציג טאָלער זילבער האָט ער פערגעסען און ניט געוואוסט, וואוהין זיי זענען אַהינגעקומען. הייבּט ער אויף די אויגען און דערזעהט — די זילבערנע האָקען פון די זיילען.

דערמיט האָט משה געענדיגט דעם גאַנצען חֶשְׁבּוֹן און אַלע האָבען געמוזט מוֹדֶה זיין, אַז אַלץ איז ריכטיג ביז'ן לעצטען טאַלער.

מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל [1].

וואַנדערענדיג אין מִדְבָּר האָבען די יודען געהאַט אַ סִימָן, ווען צו געהן און ווען צו בלייבען שטעהן. דער וואָלקען־זייל האָט זיי דעם וועג געוויזען; וואו ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזען—דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט, ווי דער וואָלקען האָט זיך אָנגעהויבען ווידער צו ריהרען פלעגט משה זאָגען:

גאָט שטעה־אויף, און דיינע געגנער וועלען זיך צושפּרייטען,
און אַנטלויפען וועלען דיינע פיינד פאַר דיר.

הויבט זיך אויף דער וואָלקען און די מַחֲנֶה פּאַקט זיך איין אין וועג, וועד עס האָט אַן עזעל — לאָדט ער איהם אָן, ווער עס האָט ניט — טראָגט דער וואָלקען זיין האָב און גוטס. ווי זיי ווערען פאַרטיג,—בלאָזט מען אין די טראָמפּייטען און דער שֵׁבֶט יְהוּדָה טרעט־אַרויס דער ערשטער. דער נָשִׂיא [2] — פאָראויס און דער גאַנצער שֵׁבֶט נאָך איהם.

יעדער שבט האָט געהאַט זיין פאָהן מיט זיין הערב. יעדע פאָהן — מיט איהר פאַרב, לויט'ן קאָליר פון זיין טייערען שטיין אויף'ן חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד:

רְאוּבֵן: דער שטיין — רובין, די פאָהן — רויט, דער הערב — „פּיל־בעליך"; שִׁמְעוֹן: דער שטיין—טאָפּאַז, די פאָהן—גרין, הערב—די שטאָדט שְׁכֶם; לֵוִי: דער שטיין — היאַצינט, פאָהן — גרויליך־רויט, הערב — אוּרִים וְתוּמִּים; יְהוּדָה — סמאַראַגד, פאָהן — הימעל־בלוי, הערב — אַ לייב; יִשָּׂשכָר — סַפִּיר, פאָהן — טונקעל־בלוי, הערב — זון און לְבָנָה; זְבוּלוּן — דימענט, פאָהן — ווייס, הערב — אַ שיף; דָּן — אָפּאַל, פאָהן — טיעף־בלוי, הערב—אַ שלאַנג; גָּד—קאַרדיעריט, פאָהן—גרוי, הערב—אַ מַחֲנֶה; נַפְתָּלִי—אַמעטיסט, פאָהן—העל־וויין פּיאָלעט, הערב—אַ אינד; אָשֵׁר—אַגהאַט, פאָהן—שוואַרץ, הערב—אייל־בירט; יוֹסֵף—אָניקס, פאָהן—טונקעל־ברוין בעמאָלט אין צוויי פעלדען איינס נעבען אַנאַנדער פאַר ביידע שְׁבָטִים; אֶפְרַיִם'ס הערב—אַן אָקס, מְנַשֶּׁה'ס — אַ בּופעל; בִּנְיָמִין—יאַספּיס, פאַרב — רעגען־בויגען, הערב — אַ וואָלף.

דעם גאַנצען וועג געהט דער אָרוֹן פאָראויס, שפּריצט מיט פינקען

---

1) יודישער לאַגער. 2) פירסט, עלטסטער.

פייער פון זיינע צוויי שטאנגען ארום, פערברענט די שלאנגען און עקדישען און ברענגט־אום די יודישע שונאים.

ווי דער וואלקען־זייל לאזט זיך אראפ, נעהמען באלד די לויים און שטעלען־אויף דעם משכן, און די שבטים רינגלען איהם ארום ווי א גארטעל פון אלע פיער זייטען, צו דריי אין א זייט, און די פראכט־וואלקענס רוהען ארום זיי. משה שטעלט זיך און זאגט: „רוה, גאט, מיט די מיריאדען טויזענדער יודען". ערשט דעמאלט לאזט זיך אויפ'ן משכן אראפ דער שכינה־וואלקען. מרים'ס ברונען בלייבט שטעהן ביי'ם אריינגאנג פון הויף און די צוועלף נשיאים שטעלען זיך ביי איהם און זאגען שירה:

„ברונען־אויף" — שאלט צו איהם!
הערען האבען איהם געגראבען,
אדעל־לייט פון פאלק — געהוילט,
מיט די הערשער־שטעק געקריצט".

שפרינגט דאס וואסער פונ'ם ברונען און גיסט אין קוואלען אויף אלע פיער זייטען, צושפריצט אין שטראמען הין און הער און צושניידט דעם פלאץ טאפעל־וויי מיט וואסער בעגרענעצט, שבט ביי שבט, פאמיליע ביי פאמיליע, און אויסענווענינג פליעצט א ברייטער טייך און רינגעלט־ארום די גאנצע מחנה פון אלע זייטען. די בעוואסערטע ברעגען האבען זיך בעדעקט מיט פעטע, זיסע גראזען, און די פיה האבען זיך נאהענט ארום יודישען לאגער געפוטערט. די אלע טייכליך פלעגען פונקלען, בייטאג אפגעשפיגעלט דעם בלויען הימעל און בעגאלדעט פון זונ'ען־שטראהל, ביינאכט בעזילבערט פון לבנה־שיין. פון וויטען אויף וויפיעל מיילען האבען די אומות־העולם דאס מיט גרויס אפשיי געזעהן און פערגאפטע איינס דאס אנדערע געפרעגט:

ווער איז עס די וואס בליקט ארוים,
ווי די מארגען־שיין,
שעהן ווי די לבנה, לויטער ווי די זון,
פארכטיג, ווי די פלאטער־פאהנען [1]?

משה'ס בילד.

די גרויסע וואונדער פון יציאת־מצרים און שפאלטען דעם ים האבען אויפגעריהרט די גאנצע וועלט. דער נאמען פון משה, דעם געטליכען מאן,

---

1) פאהנען פון מארשירענדע שארען מיליטער.

איז געוואָרען בעריהמט צווישען אַלע פעלקער אין די ווייטסטע לענדער. האָט זיך איינעם פון די אַראַבישע קעניגען פערגליסט צו האָבען ביי זיך משה׳ס בילד. רופט ער איינעם פון זיינע בעסטע מאלער, אַ גרויסען קונסט־לער, און זאָגט איהם: געה אין דער יודישער מחנה, אין דער מדבר, מאָהל־אָפּ פונקטליך דעם פיהרער פון די יודען, משה׳ן, און ברייננ מיר דאָס בילד. ווען דער קינסטלער איז צוריקגעקומען מיט דעם בילד, רופט דער קעניג צו־נויף אַלע זיינע קליגסטע און געלעהרסטע, גרויסע מבינים אין חכמת־הפרצוף[1], זיי זאָלען בעטראַכטען דאָס בילד פון דעם מאַן און נאָך זיין אויסזעהן בע־שטימען זיין גייסט און אַרויסגעפינען אין וואָס קען שטעקען זיין געטליכע קראַפט. לאַנג בעטראַכט דאָס בילד, זאָגען זיי דעם קעניג אַזוי:

— דער מאַן, פון וועלכען דאָס בילד איז געמאָהלט, זעהט־אויס צו זיין זעהר אַ גרויסער בעל־גאוה, אַ שרעקליכער אַכזר, געלד־גייציג, להוט נאָך כבוד און נאָך מאַכט, און בכלל בעזיצט ער די ערגסטע מדות אין דער וועלט.

ווערט דער קעניג שטאַרק אויפגעבראַכט. סטייטש—שרייט ער אויס— איז דען מעגליך אַז אַזאַ מענש זאָל בעוויזען אַזעלכע וואונדער און זיין אַזוי בעריהמט? איינס פון די צוויי מוז דאָ זיין פאַלש, אָדער דאָס בילד אָדער אייער מבינות אויף דעם. און דער קעניג האָט בעשלאָסען זיך אַוועקלאָזען אין דער מדבר, אַליין מיט אייגענע אויגען אָנקוקען משה׳ן און דערגעהן דעם אמת. געקומען אַהין האָט ער באַלד זיך איבערצייגט, אַז דאָס בילד איז טריי קאָפּירט פון משה׳ן, עס פעהלט נישט אַ האָר. איהם איז אָבער דאָך שווער געווען צו גלויבען, אַז זיינע חכמים, די גרויסע געלעהרטע, אין וועלכע ער איז אַזוי איינגעגלויבט, זאָלען אַזאַ גראָבען טעות האָבען. קומט ער צו משה׳ן אין געלט און דערצעהלט איהם איגנאַנצען די מעשה. אויסגעהערט דעם קעניג׳ס ווערטער ביז׳ן סוף, זאָגט איהם משה אַזוי:

— גערעכט זענען דאָ ביידע צדדים, אי דער מאַהלער אי די חכמים דיינע. דאַרפסט וויסען, אַז פון דער נאַטור ליגען טאַקי אין מיר אָט די אַלע שלעכטע מדות, וואָס דיינע חכמים האָבען אין מיין בילד געפונען. מיין גאַנצען לעבען אָבער האָב איך געפיהרט אַ שווערען איניערליכען קאַמפף מיט זיך אַליין, ביז גאָט האָט מיר געהאָלפען און איך האָב אָט די אַלע שלעכטע מדות בייגעקומען.

קרח.

גאָט האָט משה׳ן בעפוילען: „נעהם די לויים און רייניג זיי און זיי

[1] די קונסט צו דערקענען אַ מענשען פון זיין אויסזעהן.

זאָלען זיך אָפּגאָלען"; האָט משה אַזוי געטהון, אָנגעהויבען פוּנ'ם אָנגעזעהענ־סטען לֵוִי — קרח'ן. ווי קרח'ם פרוי האָט דערזעהן זיין גלאַט געגאָלט געזיכט און גלאַנציג קאַהלען־קאָפּ, האָט זי אויסגעשריען:

— וואָס דער משה צוטהוט מיט אייך! ער איז געוואָרען מֶלֶךְ, דעם ברודער אהרן — געקרוינט פאַר אַ כֹּהֵן־גָדוֹל, אַהרנ'ס קינדער—פאַר סְגָנִים[1]. ברענגט מען תְּרוּמָה[2] — זאָגט ער — עס געהערט דעם כהן; מַעֲשֵׂר[2] פאַר לְוִיִּים — נעהמט ער דערפון ווידער אַראָפּ אַ צעהנט־חֵלֶק פאַר די כֹּהֲנִים; איז איהם נאָך ווענִיג — נעהמט ער אייך די לויים און שערט, ווי שאָף, און גאָלט אייך אָפּ בּאָרד און קאָפּ־האָר און מאַכט אייך צו שאַנד און צו שפּאָט! טאָמער האָסטו שעהנע האָר — פערגינט ער עס דיר נישט!

זאָגט קרח צו איהר: משה אַליין איז אויך אַ לוי און אויך זיך האָט ער אָפּגעגאָלט. ענטפערט זי: א י ה ם פּאַסט אַלץ, ביי זיין גרויסקייט טראַכט ער זיך: „זיך די האָר און יענעם דעם קאָפּ".

האָט קרח גענומען געהן פון געצעלט צו געצעלט — און קיינער האָט איהם ניט דערקענט. פרעגט מען איהם: ווער האָט עס דיר אַזוי געטהון? ענטפערט ער: משה! און ניט נור דאָס האָט מען מיר געטהון: נאָכ'ן וואַשען, שערען און גאָלען גיט מען מיך אַ הויב אין דער לופטען אויף אַלע פיער און געוואָרפען און געווינגט הין און הער — דערמאָלט ערשט האָט מען מיר געזאָגט: ביסט שוין טָהוֹר[3]. און דעם ברודער זיינעם האָט ער אויסגעפוצט ווי אַ חָתָן־בָּחוּר און אַוועקגעזעצט ביים טיר פון אוהל־מועד[4], — דער הייליגסטער פון אַלע הייליגע—כהן־גדול, די קינדער—סגנים, און די גאַנצע וועלט איז זייערס: תְּרוּמָה—פאַר זיי, מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה[5] — פאַר זיי, תְּרוּמַת מעשר[5] — פאַר זיי...

און דערביי דערצעהלט זיי דער לץ אַזאַ מַעֲשֶׂה'לע:

— שטעלט אייך פאָר, נעבען מיר זיצט אַן אָרעמע שְׁכֵנָה, אַן אַלְמָנָה נעבּיך מיט צוויי יְתוֹמוֹת, און האָט איהר איינענס אַ שטיקעל פעלד; וויל זי אַקערען — קומט משה מיט אַ בעפעהל: „שפּאַן ניט איין אַן אָקס מיט אַן עזעל צוזאַמען"; נעהמט זי זיך זייען — איז ער ווידער דאָ מיט אַ פערבאָט: „דיין פעלד זאָלסטו ניט זייען כִּלְאַיִם" (געמישט פערשידענע תבואות).

1) סגן כהן, עלטסטער איבער כהנים. 2) אָפּצאָהל „און נאַטור" מיט תבואה. 3) ריין געהייליגט. 4) פערזאַמלונגס געצעלט. 5) פערשידענע „נאַטור־אָפּצאָהלען", ווי ער רעכענט ווייטער.

קומט שניט־צײַט — הײַסט ער לאָזען לֶקֶט[1], שִׁכְחָה[2] און פֵּאָה[3] פאַר אָרעמע לײַט. פֿיהרט זי אַרײַן דאָס ביסעל תְּבוּאָה אין שײַער — הויבט זיך ווידער אָן אַ נײַע צעטיל שטײַערען[4]: תְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי... אַ בְּרֵירָה האָט זי געהאַט? — גיט זי איהם. איז זי זיך מְיַשֵּׁב, פֿער־קויפֿט דאָס פֿעלד און קויפֿט בעסער פֿאַר׳ן געלד צוויי שעפֿעליך: ווי־ניט־ווי טראָגט עס איין אַביסעלע וואָל צו קלײַדען, אַ נײַגעבאָרען לעמעלע. קוים דערהאַרט די צײַט פֿון שערען די שאָף — בָּרוּךְ־הַבָּא, דער כֹּהֵן איז דאָ! די ערשטע רונע[5] וואָל — זאָגט ער — געהערט מיר! אַזוי האָט גאָט בעפֿוילען: „רֵאשִׁית הַגֵּז[6]) זאָלט איהר געבען דעם כֹּהֵן", — נעהמט זי אַלץ נאָך אָן פֿאַר ליעב און גיט אַוועק. אין אַ מַזָל׳דיגער שָׁעָה, די שעפֿעליך האָבען געבוירען יונגע לעמעליך — דער כֹּהֵן איז ווײַטער דאָ און פֿאָדערט די „ערשט־געבוי־רענע", — אַזוי האָט גאָט בעפֿוילען: „יעדער בְּכוֹר זאָלסטו בעשטימען פֿאַר גאָט"; פּלאַצט איהר שוין די געדולד: איך האָב שוין מעהר קײַן כֹּחַ ניט דאָס אויסצושטעהן, — בעסער שוין קוילען זיי און אויפֿעסען! ווי זי האָט די שאָף געשאָכטען, בעווײַזט זיך דער כֹּהֵן ווידער און מאָהנט: דאָס פֿערדערשטע פֿי־סעל, די באַקען און דעם מאָגען („הזרוע והלחיים והקבה"). שרײַט זי אויס: געשאָכטענער־הייד לאָזט מען מיר אויך ניט פֿרײַ צו געניסען, — זאָל־זשע דאָס גאַנצע פֿלײַש זײַן געהײַליגט — חֵרֶם! — אויב אַזוי — זאָגט ער — איז עס אין גאַנצען מײַנס! אַ בְּפֵירוּשׁ׳ער[7] פָּסוּק: „יעדער חֵרֶם צו גאָט געהערט דעם כֹּהֵן". האָט ער אַלץ פֿערנומען און די וויסטע אַלְמָנָה מיט איהרע צוויי עלענדע יְתוֹמִים זענען געבליבען זיצען און ווײַנען...

אָט אַזוי טהוען די הײַליגע כֹּהנים און הענגען אַלץ אָן אין גאָט בָּרוּךְ־הוּא!

זענען צו קרח׳ן צוגעשטאַנען צוויי הונדערט מאַן לויים און געקומען זיך אויס׳טענה׳ן מיט משה׳ן. זאָגט ער זיי:

— די אוּמוֹת־הָעוֹלָם האָבען פֿיעל געטער, — דאַרפֿען זיי צו יעדערען אַן אַנדער גַלָח, מיר אָבער האָבען נור איין גאָט מיט איין תורה, איין געזעץ,

---

1) זאַנגען, אַראָפּגעפֿאַלען אין אַ זײַט פֿון אונטער׳ן שנײַד־מעסער. 2) אַ גאַרב, פֿערגעסען אין פֿעלד, טאָר מען זיך ניט אומקעהרען צוריקנעהמען. 3) אין עק פֿעלד לאָזט מען אַ שטיק ניט אָפּגעשניטען — אַלץ פֿאַר אָרעמע לײַט. 4) אָפּצאָהלען. 5) געשער וואָל פֿון איין שאָף. 6) דאָס ערשטע געשער. 7) אויסדריקליכער.

מִיט אֵיין מִזְבֵּחַ—און אֵיין כֹּהֵן־גָדוֹל, און אִיהר זֶענט צְווֵיי הונדערט מַאן און ווִילט אַלֶע נִיט אַנדערש ווִי ווערען „אויבער־פְּרִיסטער"!...

* * *

און בֶּן פֶּלֶת פון שֵׁבֶט ראובן אִיז אויך געוועזען אִין קֹרַח'ס בַּאנדע — האָט אִיהם דִי פרוי זַיינֶע אָפּגעהאַלטען:

— וואָס וועט דִיר אַרויסקומען? צִי דער, צִי יענער וועט זַיין דער האַר, דו וועסט אַלץ בּלַייבען צום נאַר.

ענטפערט ער:

— אִיךְ בִּין אָבער מִיט זֵיי אִין אֵיין עֵצָה געוועזען און געשוואוירען בּלַייבען טרַייא צו זֵייער בּונד?

ענטפערט זִי: — אִיךְ וועל דִיךְ שוין בּעפרַייען.

טרִינקט זִי אִיהם אָן מִיט ווַיין און לֶעגט אִיהם שלאָפען, און אַלֵיין זעצט זִי זִיךְ בַּיים אַרַיינגאַנג פון געצעלט מִיט צופלאָסענע האָר, ווער עס אִיז אַהִינגעקומען און געזעהען זִי מִיט אַ אָפּגעדעקטען קאָפּ, האָט שוין זִיךְ נִיט געקענט דערוועגען אַרַיינצוגעהן,—דערווַייל האָט קֹרַח בּעקומען זַיין שטראָף...

מֵי מְרִיבָה.[1]

נאָךְ מִרְיָם'ס טויט אִיז דער בּרונען, וואָס האָט אִין אִיהר זְכוּת יודען אִין דער מִדְבָּר בּעלַייט און זֵיי מִיט זַיינֶע זִיסֶע וואַסער געקווִיקט,—פערשוואונדען געוואָרען. האָבען זִיךְ דִי דאַרשטִיגע יודען אַלֶע מִיט אַ מאָל אַ לאָז געטהון צו משה מִיט אַהֲרֹנ'ען וואַסער פאָדערען. דִי צְווֵיי בּרִידער זֶענען דעמאָלט געווען פערנומען מִיט דער געשטאָרבּענער שוועסטער. דערזעהען זֵיי דִי מַחֲנֶה יודען. זאָגט משה צו אַהרן: אֶפְשָׁר ווייסטו וואָס בּעטַייט דאָס פערזאַמלונג? ענטפערט אַהרן: זֶענען זֵיי דען נִישט אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב'ס קִינדער, געווִיס קומען זֵיי אָפּגעבּען דעם מֵת אונזערען דעם לעצטען חֶסֶד.

— נֵיין, בּרודער — זאָגט משה — בִּיזט קֵיין מֵבִין נִישט, אַ פערזאַמלונג צו אַ פערזאַמלונג אִיז נִישט גלַייךְ, זאָל דאָס אַ אָרענטלִיכֶע פערזאַמלונג זַיין, וואָלטען דִי שָׂרִים זֵייערֶע פאָראויס געגאַנגען. נִיט גוֹמֵל־חסד זַיין קומען זֵיי.

און בּאַלד האָבען זִיךְ טאַקע געלאָזט טראָגען פון דער מחנה ווִילדע געשרַייען, זִידלערַייען; פְּנִים'ער האָבען גיצפלאַמט פון כַּעַס, הענד האָבען זִיךְ

---

1) קרִיעגי־וואַסער.

געהויבען אין דער לופטען. משה מיט אהרן זענען דערשראָקענע אריין צו זיך אין צעלט. ערשיינט באלד די שכינה און גאָטס שטומע רופט: משה ואהרן, פאָלקס-דיענער, ארויס פון אייער צעלט! מיינע קינדער געהען דאָרט אוים פאר דאָרשט און איהר זיצט זיך דאָ און טרויערט אויף דער אלטעטשקער! און משה האָט דורך גאָט'ס בעפעהל צוגעפיהרט די יודען צו א פעלז, פון וועלכען ער זאָל מיט זיין שטעקען פאר זיי וואסער ארויסבעקומען. שטעלען זיך יודען אָן ארום דעם שטיין און באלד געפונען זיך לצים, וואָס נעהמען רעדען אויף משה'ן פאר'ן עולם:

— וואָס, איהר פערשטעהט דען נישט דעם גאנצען אָנשטעל? ער אליין, בן-עמרם, איז געווען ביי זיין שווער יתרו א פאסטוך, און פאסטוכער, דאַרפט איהר וויסען, זענען געניטע אין אויפזוכען וואסער, וויל ער אונז פער-פיהרען צו ערגיץ א בעהאלטענעם קוואל, און אויסקומען וועט עס, אז ער האָט כלומר'שט געמאכט וואסער זאָל זיך בעווייזען. איז ער יאָ אזא בריה, לאָז ער פון אָט דעם שטיין גיבען אונז וואסער.

משה קוקט זיך אום, מיינט יודען זענען אונטער איהם, זעהט ער ווי זיי שטעהען שוין רעדליך-ווייז אויף די פעלזען און מ'האלט אין איין טענה'ן. רופט ער זיי צום פעלז, ער וועט זיי פון איהם וואסער גיבען. זאָגען זיי: ניין, נור פון דעם פעלז וואס מיר ווילען, ניט פון קיין אנדערען.

שטארק אויפגעבראכט הייבט משה דעם שטעקען און גיט א קלאפּ דעם פעלז, ביי וועלכען ער שטעהט. האָט דאָס וואסער אנגעהויבען געהן טראָפּענווייז. מאכען יודען ליצנות: בן-עמרם, וואס מיינסטו, זויג-קינדער זענען מיר, צי ערשט אנטוועהנטע?

ווערט משה נאָך מעהר אויפגעבראכט, גיט מיט'ן שטעקען א קלאפּ דאָס צווייטע מאל—און באלד האָט זיך א גאס געטהון שטראָמען וואסערען, וואָס האָבען דאָס גאנצע פלאץ פערפלייצט.

אַהֲרֹן'ס טויט.

אז ס'איז געקומען אהרן'ס צייט צו שטארבען, האָט גאָט געזאָגט צו משה'ן: „געה זאָג איהם אָן". איז משה אוועק גאנץ פריה און איהם אויפ-געוועקט. פרעגט אהרן: וואס טהוסטו דאָ אזוי פריה?

— איך האָב דיר צו פרעגען עפּיס א שאלה אין דער תורה. א גאנצע נאכט האָט עס מיר נישט רוהען געלאָזט.

— וואָס פאר א שאלה?

— איך האָב גראָד פערגעסען, נאָר דאָס ווייס איך, אַז ס׳איז אין ספֶר בְּרֵאשִׁית.

האָבען זיי גענומען לערנען פון אָנהויב אָן. בּיי יעדער פַּרְשָׁה האָט אהרן געזאָגט: וואויל האָט גאָט געטהון, רעכט האָט גאָט געטהון. אַז זיי זענען געקומען צו דער פַּרְשָׁה פון חַוָה׳ן מיט׳ן עֵץ־הַדַעַת, פרעגט משה:

— און וואָס זאָגסטו, אהרן, וועגען דעם טויט?... איך וואָס האָב בּייגעקומען די מַלְאָכִים, דו וואָס האָסט דעם מַלְאַך־הַמָוֶת אָפּגעשטעלט — און אַזאַ סוֹף! וואָרום וויפיעל האָבען מיר נאָך צו׳ם לעבען?

— גאָר אַ קלייניגקייט.

און אהרן האָט משה׳ס מיין דערבּיי פערשטאַנען און אַלע זיינע אֵבָרים האָבען דערפיהלט דעם טויט, און בּאַלד האָבען די יודען דערזעהן, אַז אהרן׳ס וואוקס איז ווי קלענער געוואָרען.

פרעגט משה: בּיסט גרייט צו שטאַרבּען?

— יאָ! — ענטפערט אהרן.

זענען זיי אַרויף אויפ׳ן בּארג הר־הָהָר אין דרייען: משה, אהרן און אֶלְעָזָר.

ווי זיי זענען אַרויף, האָט זיך פאר זיי געעפענט אַ הייהל, און זיי האָבען אינוועניג דערזעהן אַ בּעטיל שטעהט געבּעט און אַ ליכט בּרענט צו־קאָפּענס.

אייַנגעהילט אין נעבעל האָט אהרן גענומען אָפּציהען פון זיך אַ קלייד נאָך אַ קלייד און אֶלְעָזָר זיין זוהן האָט זיי אויף זיך אָנגעצויגען.

— בּרודער אהרן — האָט משה געזאָגט — זעה, ווען אונזער שוועסטער מִרְיָם איז פון דער וועלט געגאַנגען, האָבען מיר בּיידע מיט איהר קְבוּרָה זיך אָפּגעגיבּען. איצט בּיי דיין פְּטִירָה[1] שטעה איך מיט אלעזר דיין זוהן. מיט מיר אָבער ווער וועט זיך אָפּגעבּען? ווער וועט די האַנד אויף מיינע אויגען לעגען?

ווען אהרן איז שוין גרייט געווען, זאָגט איהם משה:

— אהרן, בּרודער מיינער, לעג זיך אויפ׳ן בּעט! — לעגט ער זיך.

— ציה אויס די הענד! — ציהט ער אויס.

— פערמאַך דאָס מויל! — פערמאַכט ער.

— שליס צו די אויגען! — שליסט ער צו.

---

1) שטאַרבּען.

באַלד איז אַראָפּ די שְׁכִינָה און איהם אַ קוש געטהון — איז זיין נְשָׁמָה אַרויס.

האָבען משה מיט אלעזר'ן איהם אָנגעהויבען צו קושען, ביז ס'איז אַראָפּ אַ וואָלקען און איהם פערדעקט, און אַ בַּת־קוֹל האָט אויסגערופען: געהט אַרויס.

ווי זיי זענען אַרויס — האָט זיך די היהל אַליין פערמאַכט.

און דאָס גאַנצע פאָלק איז געשטאַנען אונטער'ן באַרג און מיט שרעק אַרויסגעקוקט ווען וועלען זיי שוין אַראָפּ. אַז זיי האָבען דערזעהן, ווי משה געהט אַראָפּ מיט אֶלְעָזָר'ן און אַהֲרן איז ניטאָ, האָט זיך אָנגעהויבען צווישען זיי אַ געמורמעל. די האָבען געזאָגט: משה האָט איהם גע'הרג'עט פון קִנְאָה, פאַרוואָס אַלע האָבען איהם בעסער ליעב. אַנדערע ווידער האָבען געזאָגט: אלעזר האָט איהם גע'הרג'עט, ווייל ער האָט געוואָלט גיכער אָפּ'יַרשְׁנ'ען די כְּהוּנָה.

וואָס האָט גאָט געטהון? ער האָט אַ וואונק געטהון צו די מַלְאָכִים, האָבען זיי געעפענט די היהל און געלאָזט פליהען אַהרן'ס אָרון אין דער לופט, האָבען אַלע דערזעהן, אַז אַהרן איז געשטאָרבען.

צייט אַהרן האָט געלעבט, האָט ער קיינעם ניט אויסגערעדט, ניט אויפגעוואָרפען: „דו האָסט שלעכט געהאַנדעלט, דו האָסט געזינדיגט". ווען ער האָט בעגעגענט — האָט ער צוערשט געגריסט, מעג זיין דער שלעכטסטער און זינדיגסטער — האָט אַהרן איהם „שָׁלוֹם" אָפּגעגעבען. אַוועקגעהענדיג, פלעגט זיך יענער בעטראַכטען: „טאָמער בעגעגען איך אַהרנ'ען נאָך אַמאָל, ווי וועל איך איהם קענען קוקען אין די אויגען, איך בין אַזאַ שלעכטער מענש, און ער בעגריסט מיך אַזוי פריינדליך — האָט פלעגט אויף דעם בייזען מאַן גוט ווירקען, ער זאָל זיך אויסבעסערען און מעהר קיין שלעכטס ניט טהון.

זענען צוויי געווען צוקריגט, פלעגט אַהרן קומען צו איינעם און זאָגען: יענער רייסט אויף זיך די האָהר און בעדויערט שטאַרק, וואָס ער האָט דיך בעליידיגט; דעם צווייטען ווידער זאָגט ער אויך, אַז יענער נעהמט זיך שטאַרק צום האַרצען און האָט שטאַרק חֲרָטָה אויף דעם מַחְלוֹקֶת, — ביז ער רייסט אַרויס די שִׂנְאָה פון ביידענס הערצער און זיי ווערען שָׁלוֹם.

אין טהאָל אַרְנוֹן.

דער טהאָל פון אַרנון איז געלעגען צווישען צוויי הויכע בערג. און דער טהאָל איז געווען אַזוי שמאָל, אַז ווען איינער איז געשטאַנען איפ'ן באַרג אין איין זייט, האָט ער געקענט רעדען מיט'ן אַנדערען, וואָס שטעהט

אויפ'ן באַרג אַנטקעגען. און דער וועג צווישען זיי איבער'ן טהאָל, באַרג אַראָפּ און באַרג אַרויף, איז געווען זיבען מייל.

די ווענד פון באַרג זענען פון איין זייט געווען דורכגעלעכערט מיט הייהלען, איינע איבער די אַנדערע, און פון אַנטקעגענדיגען באַרג האָבען אַרויסגעשטרעקט שטיקער פעלזען, ווי בריסט, פעלז געגען הייל און הייל געגען פעלז.

האָבען זיך צונויפגעקליבען חַיָלוֹת אָהן אַ שיעור פון אַלע פעלקער און זיך פונאַנדערגעזעצט: אַ טייל אויף די פעלזען, אַ טייל אין די הייהלען, און געוואַרט, ביז די יודען וועלען אַריינגעהן אין טהאָל, — וועלען זיי אַלעמען אויס'הרג'נען.

האָט גאָט געטהון אַ נס און צונויפגעצויגען פון אויבען ביידע זייטען בערג, אַז די אויסגעבויכטע [1]) פעלזען זענען אַריין אין די אויסגעהוילטע לעכער און דערשטיקט און צוקוועטש סיי די סיי יענע חילות. און די יודען זענען דורכגעגאַנגען דעם טהאָל ווי אונטער אַ געוועלב, נישט צו וויסען וואָס פאַר אַ נסים זיי איז געשעהן. ערשט דערנאָך האָבען זיי דערזעהן ווי דער טייך אַרנון, וואָס פליעסט דערביי טראָגט צוריבענע קעפּ מיט הענד און מיט פיס, און זיינע וואַסערען זענען רויט פון בלוט. דאָס האָט ער אויסגעשווענקט דעם שונא פון אַלע לעכער אויף דער ליכטיגער שיין, יודען זאָלען זעהן די ישועה פון גאָט.

עוג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן.

אַז די יודען זענען געקומען צום גרעניץ פון אֶדְרֶעִי, האָט משה געזאָגט:

— לאָמיר דאָ נעכטיגען, און מאָרגען, אַז די זון וועט זיך ווייזען, וועלען מיר געהן איינגעהמען דאָס לאַנד.

אויף מאָרגען פריה נעהמט עוג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן און זעצט זיך אויפ'ן מויער אין דער הויך. האָט ער מיט זיין הויכען וואוקס פערשטעלט די זון.

אַז משה האָט עס דערזעהן פון ווייטען, האָט ער זיך שטאַרק דערשראָקען. ער האָט געמיינט, אַז מען האָט איבערנאַכט אויסגעבויט אַזאַ הויכען מויער. — זאָגט איהם גאָט: האָב קיין מורא ניט, דאָס איז עוג און דו וועסט איהם בייקומען.

---

1) אויסגעשטרעקט, בולט.

און עוג האָט בּעקוקט דעם יודישען לאַגער, און געזעהן, אַז ער פֿער־נעהמט דרײַ מײַל, געהט ער און רײַסט־אויס אַ בּאַרג פֿון דרײַ מײַל און לעגט איהם אַרויף אויפ'ן קאָפּ, און וויל איהם צו־טראָגען צו מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל און אויף זיי אַרויפוואַרפען און דערשלאָגען אַלעמען מיט איינמאָל.

זענען אָנגעלאָפען מילבען, דורכגעלעכערט דעם בּאַרג, ווי אַ מיץ[1], — האָט ער זיך אַראָפּגעלאָזט בּיז צו עוג'ס האַלז־און־נאַקען. האָט עוג איהם גע־וואָלט אַראָפּציהען, זענען בּיי איהם פון פאָרענט אויסגעוואַקסען צוויי גרויסע קרומע צעהן און דורכגעשטאָכען דעם בּאַרג, ווי מיט צוויי האָקען פון בּיידע זייטען, אַז ער האָט איהם ניט געקענט אַראָפּנעהמען.

האָט משה גענומען אַ האַק מיט אַ לאַנגען שטיל פון צעהן איילען, און אַליין איז ער געוועזען הויך צעהן איילען און האָט נאָך אַ שפּרונג געטהון אויף צעהן איילען, — און דערגרייכט בּיז עוג'ס קניה און איהם מיט איין קלאַפּ אומגעוואָרפען און דער'הרג'עט.

* * *

אַבּא־שאול האָט דערצעהלט:

אַ קְבָרוֹת־מאַן בּין איך געווען, איינמאָל בּין איך נאָכגעלאָפען נאָך אַ הירש, איז ער אַרײַנגעלאָפען אין אַ טונעל, בּין איך נאָכגעלאָפען דרײַ מײַל און איהם ניט דערגרייכט, און דער טונעל האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזען. אַז איך בּין אַרויס צוריק, האָב איך געזעהן, אַז דער טונעל איז געבּויט פון איין בּיין, לאַנג אין קײַלעכדיג אויסגעהוילט, ווי די לאַנגע קנאָכען פון העַנד און פיס, — האָב איך פערשטאַנען, אַז דאָס איז אַ קנאָך פון עוג מלך הבשן.

די קליידער אין דער מִדְבָּר.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר האָט געפרעגט רבי שִׁמְעוֹנ'ען: וואו האָבען די יודען גענו־מען קליידער אין דער מִדְבָּר פערציג יאָהר?

ענטפערט ער איהם: די מַלְאָכִים האָבען זיי אָנגעטהון נאָך אויפ'ן בּאַרג סִינַי.

— און די קליידער זענען ניט צוריסען געוואָרען?

— ניין! אַזוי שטעהט אין פָּסוּק: „דיין קלייד איז ניט אַלט געוואָרען".

— און אַז די קינדער זענען אויסגעוואַקסען?

---

1) קאָלפּאַק, נאַכט-הוט.

— זענען די קליידער מיט זיי געוואַקסען, ווי די שנעק[1]) מיט איהר שייד.
— און מען האט זיי ניט גערדאַרפט וואַשען?
— דער וואָלקען פלעגט זיי רייבען און פוצען.
— ווי זענען זיי ניט פערברענט געוואָרען?
— אַזוי ווי אַמיאַנט[2]); וואָס מעהר מען ברענט איהם — ווערט ער גלאַנציגער און שטאַרקער.
— און קיין אומצוכט האָבען זיך ניט פערפיהרט?
— אַפילו נאָכ'ן טויט האָבען אויך די ווערים צו זיי קיין צוטרעט ניט געהאַט, בּפרט לעבעדיגערהייד.
— ווי זענען זיי ניט פערדומפּען געוואָרען פון שוויים?
— מרים'ס ברונען פלעגט זיי ברענגען שמעקעדיגע גראָזען און אַלערליי געווירצען, האָבען זיי זיך אין דעם געקויקעלט און דער וואויל־שמעקענדיגער ריח האָט זיך געלאָזט הערען וויים־ווייט.
נעזעהן ווי גאָט גיט זיך מיט זיי אַזוי אָפּ, פוצט זיי און קעכעלט זיי, האָבען די יודען געזינגען די ליעד:

גאָט איז מיין פּאַסטוך, וואָס־זשע פעהלט מיר?
אין טיעף־גראָזיגע אָאַזיסען[3]) בעלעגט ער מיך,
ביי רוהיגע וואַסערען פיהרט ער מיך — — —
און געה איך אין טהאָל פון דער וויסטע
שרעקט מיך קיין בעז ניט —
דען דו ביסט מיט מיר.

דער טויט פון דור המדבּר.

נאָך דעם ווי דער דור המדבּר, ששים רבוא מאַן, האָבען זיך פערזינדיגט, האָט גאָט אויף זיי גוזר[4]) געווען, זיי זאָלען אַלע אויסשטאַרבען אין מדבר אין פערלויף פון פערציג יאָהר.

יעדעס יאָהר ערב תשעה־באָב פלעגט משה אויסרופען אין מחנה: געהט גראָבען! האָט יעדער זיך אויסגעגראָבען אַ קבר און דאָרט איבערגע־נעכטיגט. אויף מאָרגען האָט מען אויסגערופען: די לעבעדיגע אָפּגעשיידט

1) שולדקרעט, אַרט טשערעפּאַכע. 2) אַ אַרט אַזבעסט. 3) אַ שטיקעל פלאַץ אין מדבר בעדעקט מיט גראָז און ביימער. 4) בעפוילען.

פון די טויטע! פלעגען בלייבען אין קברים יעדעס מאל צו פופצעהן טויזענד און די איבעריגע פלעגען אויפשטעהן געזונד און שטארק. אזוי איז געשעהן פערציג יאהר[2]), ביז דער אלטער דור איז אין גאנצען אויסגעשטארבען.

דאס לעצטע יאהר האבען זיי ווידער אזוי געטהון און אלע זענען אויפגעשטאנען לעבעדיג, האבען זיי געמיינט, אז מען האט ניט גוט אויסגערעכענט דעם טאג, זענען זיי אויף מארגען וויטער געגאנגען נעכטיגען אין די קברים. אזוי האבען זיי געטהון די גאנצע וואך. אז זיי האבען געזעהן דעם פונפצעהנטען אב, דאס קיינער שטארבט ניט, האבען זיי פערשטאנען, אז די גזרה איז בטל[2]) געווארען, און דעם טאג געמאכט יום-טוב.

שפעטער, אז די יודען זענען געזעסען אין ארץ-ישראל רוהיג און פריעדליך, איז איינער פון די גרעסטע ימים-טובים ביי זיי געווען „חמשה עשר באב"[3]).

בלעם.

מואב און מדין זענען געווען צוויי פיינדליכע פעלקער און שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט.

ווי די יודען האבען זיך דערנעהנטערט צום גרעניץ פון מואב, האבען שוין די ביידע בלוט-שונאים צווישען זיך געשלאסען שלום.

עס קומט אויס ווי צוויי הינט, וואס פלעגען זיך שטענדיג צופען און רייסען, ביז א וואלף איז אויף זיי אנגעפאלען — האבען זיי זיך שוין צונויפגעפארט, און ביידע צוזאמען ארוים אנטקעגען וואלף.

אזוי האט זיך מואב צענויפגעפארט מיט מדין, כדי די יודען בייקומען און זיך צוטיילען מיט זייער גוטס, ווי דאס שפריכווארט זאגט:

שותפות קאץ און כלב,
אויף שלים-מול׳ם חלב.

און בלק מלך מואב האט ביי זיך געטראכט:

— זייער פיהרער משה האט א צייט מיט יאהרען פערבראכט אין מדין, — וועלען מיר פרעגען ביי די זקנים פון מדין, אין וואס ליגט זיין גאנצער כח. האט ער בעקומען א ענטפער:

— דער כח זיינער איז נור אין מויל.

---

1) 40 מאל 15 טויזענד מאכט-אוים 600 טויזענד. 2) צושטערט, אפגעי רופען. 3) פופצעהן טאג אין חודש אב.

— אויב אַזוי—זאָגט בָּלָק — וועל איך אויף זיי אָנשיקען בִּלְעָם'ן מיט זיין מויל, ווען ער זאָל זיי פערשעלטען.

האָט זיך גאָט געוויזען צו בלעם'ן און איהם בעפוילען:

— געה ניט!

— וועל איך זיי שעלטען דאָ אויפ'ן אָרט.

— שעלט ניט!

— וועל איך זיי בענשען.

— אויך ניט!

ווי מען זאָגט, אין אַ שפּריכוואָרט, צו דער בּיהן:

ניט דיין האָניג,

ניט דיין בּיס.

און בִּלְעָם איז דאָך אַוועק און אויסגעבּויט זיבּען מִזְבְּחוֹת און געוואָלט שעלטען די יודען.

בעוויזט זיך גאָט צו איהם און פרעגט:

— רָשָׁע, וואָס טהוסטו? איך האָב דאָך דיר פערבּאָטען?!

ענטפערט ער:

— אָט האָב איך איינגעאָרדנעט זיבּען מִזְבְּחוֹת...

עס קומט אויס ווי אַ קרעמער, וואָס האָט אַ פאַלשע מאָס און אַ פאַלשע וואָג און נאַרט די קוֹנים, קומט אַריין דער אויפזעהער פון מארק און חאַפּט איהם בּיי דער האַנד ווי ער שווינדעלט:

— וואָס טהוסטו?

— איך האָב דיר, ליעבּער הער, שוין אָפּגעשיקט אַהיים אַ פיינע מַתָּנָה.

גאָט לאָזט זיך אָבּער ניט אונטערקויפען מיט שׂוחַד [1]), — האָט ער איהם פערוועהרט צו שעלטען.

אָבּער פון דעם רָשָׁע'ס בְּרָכוֹת זעהט מען, וואָס פאַר אַ קְלָלָה ער האָט אין זינען געהאַט צו געבּען, און גאָט האָט עס פערקעהרט אויף אַ בְּרָכָה:

געוואָלט האָט ער פערשעלטען, יודען זאָלען ניט האָבּען קיין שולען פאַר קינדער און בָּתֵּי-מִדְרָשִׁים פאַר דערוואַקסענע — און געבּענשט:

ווי שֵׁעהן דיינע געצעלטען יַעֲקֹב,

דיינע וואוינונגען — יִשְׂרָאֵל!

---

1) בעשטעכונג, חאַבּאַר.

ווידער האָט ער געוואָלט שעלטען, יודען זאָלען זיין וויסט און לעער, דאַר און טרוקען — האָט ער געבענשט:

ווי טייכען געצויגען,
ווי גערטנער ביים טייך,
פייכט, זאַפטיג זיין צווייג.
זיין זאָמען ביי שטראָמען,
ווי בשמים, וואָס נאָט
אַליין האָט געפלאַנצט.
ווי צעדער ביי'ם קוואַל.

זיי זאָלען ניט געוועלטיגען איבער אַנדערע פעלקער — און ווידער געבענשט:

העכער פון אגג [1]) זיין מלך,
און זיין קעניגרייך דערהויבען.

אַלע ברכות האָבען זיך שפעטער אין גלות ווידער פערוואַנדעלט אין קללות, חוץ איינע — שולען און בתי-מדרשים. אין די ערגסטע צייטען זענען יודען געווען וואויל-געלערענטע און פאַר דער תורה זיך מוסר-נפש [2]) געווען.

געזעהן אַז צו שעלטען איז ער נישט בכוח, האָט בלעם בלק'ן אַזאַ עצה געגעבען:

— דער יודישער גאָט האָט פיינט אויסגעלאַסענקייט, יודען אָבער זענען להוט [3]) נאָך ליינענע קליידער. נעהם-זשע שטעל-אויף גאַנצע רייהען צעלטען-געוועלבליך און זעץ דאָרט אַוועק פרויען, אַלטע פון דרויסען און יונגע אינוועניג, און לאָזען זיי פערקויפען ליינענע קליידער...

און בלק האָט אַזוי געטהון.

אַפּגעגעסען און אָפּגעטרונקען געהט אַ יוד אויפגעלעגט אַרוים אין מאַרק שפּאַצירען. פּערווּפט מען איהם אין די געוועלבליך: צי דאַרפסטו נישט ליינענע קליידער? זאָגט איהם די אַלטע אַ אמת'ע פּרייז און די יונגע — גאָר אַ ביליגע, און מאַכט דערביי חנ'עווּדיג: זיי היימיש, מיין פריינד, זעץ זיך אַנידער און קלויב זיך אויס וואָס דיין האַרץ גליסט. און באַלד טאַקי בעוויינען זיך דאָרט פלעשליך וויין פונ'ם בעסטען עמונ'ישען סאָרט, וואָס צורייצט דאָס בלוט. „וועסטו אפשר פערזוכען אַ גלעזעל וויין?" — פרעגט

1) דער מלך פון עמלק. 2) דאָס לעבען געאָפּפערט. 3) בענערען שטאַרק.

זי מיט א פריינדליכען שמייכעל. קען ער נישט ביישטעהן און טרינקט. צינדט זיך אין איהם דאס בלוט און ער פרובט זיך מיט איהר ווערען גאר היימיש. נעהמט זי ארוים איהר געטיל פונ׳ם שוים און זאגט: געפעל איך דיר יא, דיען־זשע אויך צו מיין געטיל. — וואס הייסט, זאגט ער, איך בין דאך א יוד! — וואס מאכט עס אוים? — זאגט זי איהם. און עס דערגעהט דערצו ביז ער זאגט זיך אפ אינגאנצען פון תורת־משה.

אזוי האבען די טעכטער פון מדין אראפגעפיהרט די יודען פון רעכטען וועג. און צוליעב דעם זענען פיער און צוואנציג טויזענד יודען אומגעקומען פון מגפה.

דערנאך אבער האבען יודען אין א מלחמה געגען מדין אפגעהאלטען א גרויסען נצחון [1], און בלעם, וואס איז דערוויל געקומען אין מדינ׳ישען לאגער געצאהלט מאהנען פאר זיין עצה, איז אויך צווישען אנדערע גע׳הרג׳עט געווארען. ווי דאס שפריכווארט זאגט:

דעם עזעל האט זיך געגליסט הערנער בעקומען —
האט מען איהם די לאנגע אויערען אפגענומען.

משה׳ס טויט.

„און גאט האט צו משה געזאגט: דער טאג פון דיין טויט איז שוין נאהענט״.

„און ווען אויך ער הויבט זיך ביז צו׳ם הימעל ארויף און זיין קאפ דערלאנגט דעם וואלקען... געהט ער פערלוירען און ניטא איהם״ — געגען וואס רעדט זיך דא? געגען דעם טאג פון טויט: מעג דער מענש ווי א פויגעל אפילו זיך פליגעל מאכען און צו׳ם הימעל זיך אויפהויבען—קומט די לעצטע שעה פונ׳ם טויט ווערען די פליגעל זיינע צובראכען און ער פאלט־אראפ.

„און ווען אויך ער הויבט זיך ביז צו׳ם הימעל ארויף״ — דאס איז משה, וואס אויפ׳ן הימעל איז ער ארויפגעשטיגען און מיט די פיס זיינע די וואלקענס געטראטען, און צו מלאכים גלייך געווארען, און מיט גאט ברוך־הוא פנים־אל פנים גערעדט און פון זיין האנד די תורה גענומען—ווי באלד זיין סוף איז געקומען האט איהם גאט געזאגט: „דער טאג פון דיין טויט איז שוין נאהענט״.

---

1) זיעג, איינגענומען די מלחמה.

I.

ווען משה האָט געזעהן, אַז דער גְזַר־דִין אויף איהם איז שוין אָנגעחַתְמ׳ט געוואָרען, האָט ער אַרומגעצייכענט אַרום זיך אַ עִיגוּל [1] און אַליין געשטעלט זיך אינמיטען און געזאָגט: „איך ריהר זיך נישט פון דאַנען, ביז דו וועסט די גְזֵירָה מְבַטֵל זיין". און אָנגעטהון האָט ער זיך אין אַ זאַק און אייַנגעהילט זיך אין אַ זאַק און זיך געוואַלגערט אין אַש, און האָט גענומען בעטען רַחֲמִים ביי גאָט בָּרוּךְ־הוּא, ביז דער הימעל מיט דער ערד און די גאַנצע נאַטור האָבען אָנגעהויבען ציטערען און געפרעגט: „אֶפְשַׁר איז שוין דער ווילען פון גאָט געקומען גאָר זיין וועלט צו בעניַיען?" [2] איז אַ בַּת־קוֹל אַרויס און געזאָגט: „נישט געקומען איז נאָך דער ווילען פון גאָט זיין וועלט צו בעניַיען, נאָר „אין זיין האַנד איז די זעעל פון אַלע לעבעדיגע" [3] . . . און גאָט האָט געלאָזט אויסרופען אין יעדען טויער פון יעדען הימעל, משה׳ס תְּפִלָּה זאָל פאַר איהם נישט אויפגענומען און געבראַכט ווערען, ווייל דער גְזַר־דִין זייַנער איז שוין אָנגע׳חַתְמ׳ט. און ווען דאָס קול פון דער תְּפִלָּה צו׳ם הימעל האָט זיך געשטאַרקט, האָט גאָט גערופען און געזאָגט די מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת: „געשווינד לאָזט זיך אַראָפּ און אַלע טויערען פון יעדען הימעל פערשליסט! ווייל משה׳ס תפלה איז געגליכען געווען צו אַ שווערד וואָס רייסט און שניידט און קיינער קען עס נישט אָפּשטעלען. האָט משה געזאָגט פאַר גאָט בָּרוּךְ־הוּא: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, פאַר דיר איז אָפען און בעוואוסט מיין מִיה און צַער, וואָס איך האָב געליטען איבער די יודען ביז זיי האָבען אָנגעהויבען גלויבען דיין נאָמען; וויפיעל ליידען האָב איך צוליעב זיי איבערגעטראָגען ביז איך האָב ביי זיי פעסט געשטעלט די תּוֹרָה מיט מִצְווֹת. געמיינט האָב איך: אַזוי ווי איך האָב זייער צַער און יְסוּרִים געזעהן אַזוי וועל איך זוֹכֶה זיין אויך זייער נַחַת דערלעבען — און איצט ווען די צייט פון נַחַת איז געקומען, זאָגסטו מיר: „דו וועסט נישט אַריבערגעהן דעם יַרְדֵן"—מאַכסטו דאָך פאַלש דיין אייגענע תורה, וואו דו האָסט געשריבען: „אין זיין טאָג זאָלסטו איהם (דעם טאָג־אַרבייטער) זיין לוין געבען". שוין־זשע איז דאָס מיין לוין פאַר אַרבייט פון פיערציג יאָהר, וואָס איך האָב זיך אַזוי בעמיהט ביז ס׳איז אַ הייליג און געטריי פאָלק געוואָרען?" ענטפערט גאָט בָּרוּךְ־הוּא:

1) קרייז, רעדיל. 2) ד. ה. פערניכטען די איצטיגע וועלט און בעשאַפען אַ נייע. 3) ד. ה. ער וויל משה׳ן פון דער וועלט נעהמען.

„אזא גְזֵירָה איז פון מיר ארויס!" זאָגט משה: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אויב איך קען נישט אריינגעהן אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לעבעדיגערהייד — ברענג מיך אהין אריין טויטערהייד, ווי יוֹסֵף׳ס בּיינער". ענטפערט גאָט: „משה, ווען יוסף איז קיין מִצְרַיִם געקומען האָט ער זיך דאָרט נישט פערפרעמדט, נאָר ארויס־געזאָגט אז ער איז א יוד, דו אָבער האָסט זיך אין מִדְיָן פערפרעמדט: ווען יִתְרוֹ׳ס טעכטער האָבען דיך פאר זייער פאָטער מיט׳ן נאָמען מִצְרִי אָנגערו־פען, האָסטו געהערט און זיך נישט ווִיסענדיג געמאַכט". זאָגט משה ווידער: „רבונו־של־עולם, אויב דו ווילסט מיך נישט אין ארץ־ישראל אריינבריינגען לאָז מיך זיין ווי די חַיּוֹת פון פעלד, וואָס עסען גראָז און טרינקען וואסער און זעהען די וועלט — אַזוי זאָל איך אויך זיין ווי איינע פון זיי". זאָגט איהם גאָט: „גענוּג שוין!" בעט משה ווייטער: „רבונו־של־עולם, אויב נישט, לאָז מיך זיין אויף דער וועלט ווי דאָס פויגעלע, וואָס פליהט אין אַלע פיער עקען וועלט און קלויבט זיך שפייז אַלע טאָג — און קומט־צוריק פאר נאַכט אין זיין נעסט". „גענוּג שוין!" — ענטפערט גאָט.

האָבען די זון מיט דער לְבָנָה זיך אויפגעהויבען פונ׳ם ערשטען הימעל אינ׳ם דריטען, אין זְבוּל, און געזאָגט פאר גאָט בָּרוּךְ־הוּא: „רבונו־של־עולם, אויב דו וועסט טהון א גערעכטען מִשְׁפָּט עַמְרָם׳ס זוהן — וועלען מיר ווידער לייכטען פאר דער וועלט, אויב נישט — וועלען מיר אויפהערען צו לייכטען", האָט גאָט אויף זיי געוואָרפען פייערדיגע פיילען און שפיזען און זיי געזאָגט: „יעדען טאָג בוקען זיך צו אייך מענשען און איהר האָט נישט אויפגעהערט צו לייכטען — פאר מיין כָּבוֹד אַרט אייך נִיט, איצט פאר׳ן כָּבוֹד פון א בָּשָׂר־וָדָם ווילט איהר זיך אַזוי שטאַרק אָננעהמען!"

II.

אז משה האָט געזעהן, דאָס מען וויל זיך אויף איהם נישט אומקוקען, האָט ער זיך געלאָזט געהן צו הימעל און ערד און זיי געזאָגט: „בעט פאר מיר רחמים!" זאָגען זיי איהם: „איידער פאר דיר דאַרפען מיר גאָר פאר זיך בעטען, מיר זענען אויך נישט קיין אייביגע. אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „דער הימעל וועט ווי רויך צוגעהן און די ערד ווי א קלייד צופאַלען!"

איז ער געגאַנגען צו די שטערען און מזלות און זיי געזאָגט: „בעט פאר מיר רחמים". ענטפערען זיי איהם: „איידער פאר דיר דאַרפען מיר גאָר פאר זיך בעטען, דען אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „עס וועלען צוברעקעלט ווערען אַלע הערשאַפטען פון הימעל".

איז ער געגאַנגען צו די הויכע בערג און זיי געזאָגט: „בעט פאַר מיר רַחֲמִים". ענטפערען זיי איהם. „איידער פאַר דיר דאַרפען מיר גאָר פאַר זיך בעטען, דען אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „די בערג וועלען זיך איינלעגען און די היגלען וועלען צופאַלען ווערען".

איז ער געקומען צום יַם און איהם געזאָגט: „בעט פאַר מיר רחמים". זאָגט איהם דער יַם: „עַמְרָם'ס זוהן! וואָס איז היינטיגער טאָג אַנדערש פון אַלע? דו ביסט דאָך דער זעלבער, וואָס ביזט צו מיר מיט דיין שטעקען געקומען און מיך געשלאָגען און אויף צוועלף שטעגען צוטהיילט, און איך האָב נישט געקענט געגען דיר ביישטעהן — און איצט וואָס איז מיט דיר אַזוינס געוואָרען?"

אַז דער ים האָט משה'ן דערמאָהנט, וואָס ער האָט אין זיינע יונגערע יאָהרען אויפגעטהון, האָט ער גענומען שרייען און געזאָגט: „אָ, וואו נעהמט מען ווידער די אַמאָליגע יאָהרען!" ווען איך בין פאַר דיר געשטאַנען בין איך אַ מלך אויף דער וועלט געוועזן, איצט אָבער פאַל איך אויף דער ערד בעטענדיג רחמים — און קיינער וויל זיך אויף מיר נישט אומקוקען".

באַלד איז ער אַוועק צו מְטַטְרוֹן שַׂר־הַפָּנִים [1]) און איהם געזאָגט: „בעט פאַר מיר רחמים, איך זאָל פון דער וועלט נישט געהן". זאָגט ער איהם: „משה מיין רֶבִּי! אומזיסט איז דיין מיה! אַזוי האָב איך געהערט פון אונטער דעם פאָרהאַנג, אַז דיין תְּפִלָּה וועגען דעם וועט נישט אָנגענומען ווערען".

האָט משה אַרויפגעלעגט די הענד אויפ'ן קאָפּ און געשריען און געוויינט: „צו וועמען זאָל איך איצט געהן בעטען רחמים?" און גאָט־ברוך־הוא איז געוואָרען שטאַרק אין צאָרן אויף איהם, ביז משה האָט אויסגעשריען:

„גאָט, גאָט, דערבאַרימדיגער גאָט און לייטזעליגער".

איז דער רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ [2]) באַלד בערוהיגט געוואָרען. זאָגט גאָט צו משה'ן: „משה, צוויי שְׁבוּעוֹת האָב איך געשוואוירען, איינע וועגען יודען אומצובריינגען זיי פון דער וועלט, ווען זיי האָבען יענע מַעֲשֶׂה [3]) אָפּגעטהון, און איינע וועגען דיר, אַז דו זאָלסט שטאַרבען און אין לאַנד נישט אַריינגעהן. יענע שבועה וועגען יודען האָב איך צוליעב דיר מבטל געוועזן, ווייל דו האָסט פאַר זיי געבעטען, און איצט בעטסטו ווידער, איך זאָל אויך די צווייטע שבועה ברעכען און טהון דיין פערלאַנגען, דו ווילסט ציהען דעם שטריק פאַר ביידע

---

1) איינער פון די גרעסטע מלאכים וואָס שטעהט פאַר גאָט. 2) גאָט'ס הייליגער גייסט. 3) פונ'ם עגל.

עֶקעֶן — אייּנעֶ פון די בּיידע שבועות מוז פעֶסט בּלייּבּעֶן, קלויבּ זיךּ אויס!״

ווי משה האָט דאָס דערהעֶרט, זאָגט עֶר: „רבונו־של־עולם, לאָז פעֶרלוירעֶן געֶהן משה און טויזעֶנד זייַן גלייַכעֶן — און קיין נאָגעֶל פון אייּנעֶם פון פאָלק ישׂראל זאָל נישט ווערעֶן געֶקריּמט!״

און משה זאָגט ווידעֶר פאַר גאָט: „רבונו־של־עולם, די פּים וואָס האָבּעֶן זוֹכה געֶוועֶן אויפ׳ן הימעֶל אַרויפגעֶהן, און דאָס פָּנים וואָס האָט די שכינה מקבל־פּנים געֶוועֶן—זאָלעֶן זיךּ אין עֶרד וואַלגערעֶן?״ זאָגט איהם גאָט: „אַזוי האָבּ איךּ בּעֶשלאָסעֶן און אַזוי פיהרט זיךּ אויף דעֶר וועֶלט: יעֶדעֶר דור האָט זייַנעֶ פאָרשטעֶהער, זייַנעֶ מנהיגים. בּיז איצט איז דייַן צייַט געֶוועֶן, איצט איז די צייַט פאַר דייַן תלמיד געֶקומעֶן. זאָגט משה: „רבונו־של־עולם, אויבּ צוליעֶבּ יהושע געֶה איךּ פון דער וועֶלט, וועֶל איךּ געֶהן בּייַ איהם אַ תלמיד זייַן״. זאָגט איהם גאָט: „אויבּ דו ווילסט -- געֶה״.

.III

איז משה אויפגעֶשטאַנעֶן און גאַנץ פריה צו יהושע׳ס הויז אַוועֶקגעֶגאַנגעֶן. און יהושע איז געֶזעֶסעֶן און געֶלערנט. האָט משה זיךּ אַנידעֶרגעֶשטעֶלט אייַנגעֶבּויגעֶן, די האַנד אויפ׳ן האַרצעֶן אַרויפגעֶלעֶגט. נאָר די אויגעֶן פון יהושע זענעֶן געֶוועֶן ווי פעֶרשטעֶלט און עֶר האָט איהם נישט געֶזעֶהן, כּדי משה זאָל דערפון צַער האָבּעֶן און זאָל זייַן גרייט זיךּ צום טויט איבּעֶרצוגעֶבּעֶן.

און די יודען זענעֶן געֶגאַנגעֶן אין משה׳ס געֶצעֶלט תורה צו לערנעֶן, פרעֶגעֶן זיי: „משה רבנו וואו איז?״ ענטפעֶרט מעֶן זיי: „גאַנץ פריה נאָך איז עֶר אין יהושע׳ס הויז אַוועֶקגעֶגאַנגעֶן״. קומעֶן זיי צו יהושע׳ס טהיר און זעֶהעֶן, ווי יהושע זיצט און משה שטעֶהט. פרעֶגעֶן זיי יהושע׳ן: „וואָס איז מיט דיר געֶוואָרעֶן — משה רבנו שטעֶהט און די זיצסט!״ און אַז יהושע האָט די אויגעֶן זייַנעֶ אויפגעֶהויבּעֶן און איהם דערזעֶהן, האָט עֶר געֶשווינד זייַנעֶ קלייַדעֶר צוריסעֶן און אָנגעֶהויבּעֶן וויינעֶן און שרייַעֶן: „רבּי מייַנעֶר, רבי! פאָטעֶר מייַנעֶר, פאָטעֶר!״...

זאָגעֶן די יודעֶן צו משה׳ן: „משה רבּינו! לערן אונז תורה״. עֶנטפעֶרט עֶר: „איךּ האָבּ אויף דעֶם קיין רשות[1] נישט״. זאָגעֶן זיי איהם ווידעֶר: „מיר וועֶלעֶן דיךּ נישט אָפּלאָזעֶן״. לאָזט זיךּ הערעֶן פון הימעֶל אַ בּת־קול: „לערנט

---

1) ערלויבּעניש, רעכט.

בײַ יהושע״ — און זײַ האָבען אויף זיך מְקַבֵּל געװעזען צו זיצען און לערנען תּוֹרָה בײַ יהושע.

איז יהושע געזעסען אויבען־אָן, משה רעכטס און אהרן׳ס קינדער לינקס— און יהושע האָט געלערנט פאַר משה. און ס׳איז פון משה׳ן אָפּגענומען גע־װאָרען דער אוֹצָר פון חָכְמָה און צו יהושע׳ן אַװעקגעגעבען געװאָרען.

דערנאָך האָבען זײַ זיך געלאָזט געהן, און משה איז געגאַנגען אין דער לינקער זײַט פון יהושע. זענען זײַ בײדע אַרײַנגעגאַנגען אין אוהל־מועד, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ װאָלקען־זײַל און צװישען זײַ בײדע אָפּגעטהײלט. און אַז דער װאָלקען־זײַל איז אַװעק—פרעגט משה: „יהושע, װאָס האָט מיט דיר גאָט גערעדט?״ ענטפערט איהם יהושע: „װען צו דיר פלעגט זיך גאָט בעװײַזען, האָב איך אַמאָל געװאוסט װאָס אַזױנס ער רעדט מיט דיר?״ דאַמאָלס האָט משה אויסגעשריען: „הונדערט מאָל שטאַרבען און נישט אײן מאָל מְקַנֵּא זײַן! הער פון אַלע װעלטען, ביז איצט האָב איך לעבען געבעטען, איצט אָבער איז מײַן נְשָׁמָה דיר אָפּגעגעבען״.

װען בײַ משה׳ן איז רעכט געבליבען צו שטאַרבען האָט גאָט ברוך־הוא גענומען בעדױערען: „װער װעט זיך פאַר יודען אַרױסשטעלען אין דער צײַט פון מײַן צאָרן? און װער װעט בײַ מיר בעטען רחמים אין דער צײַט װאָס זײַ װעלען פאַר מיר זינדיגען?״

IV.

און סַמָאֵל, דער עלטסטער שָׂטָן, האָט יעדע רֶגַע אויף משה׳ס נְשָׁמָה אַרױסגעקוקט און געזאָגט: „װען װעט שױן די רגע פון משה׳ס טויט קומען, איך זאָל אַראָפּגעהן און בײַ איהם די נשמה נעהמען? װען װעט שױן מִיכָאֵל קלאָגען און איך װעל דעם גרױסען לאַך קענען געבען?״

זאָגט גאָט צו גַבְרִיאֵל׳ן: „געה ברענג די נְשָׁמָה פון משה״. ענטפערט ער איהם: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! אַקעגען שִׁשִּׁים רִבּוֹא בעשטעהט ער אײנער,— װי קען איך זײַן טויט צוקוקען?״

הײסט גאָט מיכאל׳ן: „געה ברענג דו משה׳ס נשמה״. ענטפערט ער: „איך בין זײַן רֶבִּי געװעזען און ער מײַן תַּלְמִיד—װי קען איך זײַן טויט צוקוקען?״

זאָגט גאָט צו סמאל׳ן: „געה דו ברענג די נשמה פון משה״. האָט ער באַלד זיך אָנגעקלײדעט מיט צאָרן און אָנגעגורט זײַן שװערד, און זיך אײַנ־געהילט אין שרעקליכע רְצִיחָה — און אַװעק צו משה׳ן. געפונט ער איהם װי ער זיצט און שרײַבט דעם שֵׁם־הַמְפוֹרָשׁ אויף אַ מְגִילָה, און זײַן פָּנִים

שיינט ווי די ליכטיגע זון, און זיין גאַנצעס אויסזעהן איז ווי אַ מַלְאָךְ פון גאָט. האָט ער מוֹרָא פאַר איהם בעקומען און אַ ציטערניש האָט איהם אָנגעחאַפּט, און האָט קיין מויל נישט געקענט עפענען אַ וואָרט אויסצורעדען. ביז משה האָט זיך צו איהם אָנגערופען:

— רָשָׁע, וואָס בעדאַרפסטו דאָ?

— דיין נְשָׁמָה צו נעהמען בין איך געקומען.

— ווער האָט דיך געשיקט?

— דער וואָס האָט אַלע בְּרוּאִים אויף דער וועלט בעשאַפען.

— אַוועק פון דאַנען, ווייל גאָט וויל איך לויבען! „איך וועל נישט שטאַרבען, נור לעבען, און גאָט'ס מַעֲשִׂים וועל איך דערצעהלען".

— „די הימלען דערצעהלען די עהרע פון גאָט".

— אַנשוויגען ווערען וועל איך זיי הייסען און איך וועל איהם לויבען, — „הערט זיך איין, הימלען, איך וועל רעדען, און לאָז די ערד אויסהערען מיינע ווערטער!"

— די נְשָׁמָה פון אַלע בְּרוּאִים אויף דער וועלט איז אין מיין האַנד איבערגעגעבען.

— מיין כּוֹחַ איז גרעסער פון אַלע ברואים אויף דער וועלט.

— אין וואָס בעשטעהט אַזוינס דער כּוֹחַ דיינער?

— איך בין עמרם'ס זהון, וואָס האָב שוין אין מיינע קינדער־יאָהרען אין זיך דעם געטליכען כּוֹחַ דערשפירט; אָהן מוֹרָא בין איך צום קעניג אין פּאַלאַץ אַריינגעגאַנגען און ביי איהם פון קאָפּ די קרוין אַראָפּגעריסען... און אַז איך בין אַכציג יאָהר אַלט געוואָרען האָב איך אין לאַנד מִצְרַיִם צייכען און וואונדער בעוויזען און שִׁשִּׁים רִבּוֹא פאַר די אויגען פון אַלע מִצְרִים אַרויסגעפיהרט, און דעם יַם האָב איך אויף צוועלף שטיקער צושפּאָלטען, און אויפ'ן הימעל בין איך אַרויפגעגאַנגען און דאָרט אַ וועג אויסגעטראָטען, און מיט מַלְאָכִים האָב איך געשטריטען און זיי מְנַצֵּחַ געווען, און די סודות זייערע די מענשען מְגַלֶּה געווען, און מיט גאָט בָּרוּךְ־הוּא האָב איך פָּנִים־אֶל־פָּנִים גערעדט, און די פייערדיגע תּוֹרָה פון זיין האַנד מְקַבֵּל געווען און זי דעם פאָלק יִשְׂרָאֵל געלערענט, און מיט סִיחוֹן און עוֹג, די צוויי גִבּוֹרִים פון די אוּמוֹת־הָעוֹלָם, האָב איך מִלְחָמָה געהאַלטען און מיט'ן שטעקען, וואָס אין מיין האַנד, זיי אויף טויט צוקלאַפּט, און אויבען אין הימעל האָב איך די זון און לְבָנָה אָפּגעשטעלט, — ווער נאָך צווישען אַלע בְּרוּאִים פון דער וועלט

קען דאָס אַלץ טהון? אַוועק פון מיר — מײַן נשמה וועל איך דיר נישט געבען!"

האָט סמאָל זיך אומגעקעהרט און דעם אַלמעכטיגען גאָט ענטפער געגעבען. זאָגט איהם גאָט ווידער: „געה ברענג משה'ס נשמה".

האָט סמאל זײַן שווערד פון שײדעל אַרויסגעצויגען און ווידער געקומען און זיך פאַר משה געשטעלט. איז משה אויף איהם אין צאָרן געוואָרען און אין זײַן האַנד גענומען גאָט'ס שטעקען, אויף וועלכען דער שם־המפורש איז אויסגעקריצט, און געגען סמאל מיט זײַן גאַנצער קראַפט אַרויסגעטרעטען, ביז יענער איז פאַר איהם אַנטלאָפען, און משה איז איהם מיט'ן שם־המפורש נאָכגעלאָפען, און אַ שטראַהל פון זײַנע אויגען האָט ער געוואָרפען און סמאל'ס אויגען בלינד געמאַכט.

האָט זיך אַ בת־קול געלאָזט הערען: „די שעה איז געקומען, וואָס דו מוזט פון דער וועלט געהן". זאָגט משה: „געדענק מיר יענעם טאָג, וואָס דו האָסט זיך מיר דאָרט ביים סנה בעוויזען! געדענק מיר יענעם טאָג, וואָס איך בין אויפ'ן באַרג סיני פיערציג טעג און פיערציג נעכט געשטאַנען! איך בעט דיך, אין די הענד פונ'ם מלאך־המות זאָלסטו מיך נישט איבערגעבען!"

לאָזט זיך ווידער אַ בת־קול הערען: „ניט שרעק זיך, איך אַליין וועל זיך מיט דיר און מיט דײַן קבורה אָפּגעבען".

זאָגט משה:

— וואַרט מיר ביזאיך וועל בענשען די יודען, וואָס האָבען אַלע מײַנע יאָהרען פון מיר קיין נחת געהאַט, צוליעב דעם וואָס נישט אויפגעהערט האָב איך זיי צו וואָרנען און צו שטראָפען.

האָט משה אָנגעהויבען יעדען שבט בעזונדער צו בענשען. אַז ער האָט אָבער געזעהן, דאָס די צײַט איז קורץ, האָט ער זיי אַלע אין איין ברכה פּעראייניגט, און צום פאָלק ישראל אַזוי געזאָגט: „פיעל האָב איך אײַך מצער געווען צוליעב דער תורה און די מצוות, — איצט זײַט מיר מוחל!" זאָגען זיי איהם: „אונזער רבי און אונזער הער! אַלעס זענען מיר דיר מוחל"! און די יודען זענען אויך פאַר איהם געשטאַנען און געזאָגט: „פיעל האָבען מיר דיך דערצאָרענט און פיעל מיה האָבען מיר אויף דיר אַרויפגעלעגט, — זײַ דו אונז מוחל?" ענטפערט ער זיי: „איך בין אײַך מוחל!"

לאָזט זיך הערען אַ בת־קול: „די רגע איז געקומען, וואָס דו מוזט פון דער וועלט געהן". זאָגט ער: „געבענשט איז דער נאָמען פון דעם וואָס לעבט איביג!" און צו די יודען ווענדט ער זיך: „איך בעט אײַך, ווען איהר וועט אין

דעם לאַנד קומען זאָלט איהר מיך און די ביינער מיינע געדיינקען און זאָגען: „וועה צו עמרם׳ס זון, וואס איז ווי אַ פערד פאַר אונז געלאָפען און זיינע ביינער זענען אין דער מדבר געפאַלען״.

לאָזט זיך ווידער אַ בת־קול הערען: „די האַלבע רגע איז געקומען, וואס דו מוזט פון דער וועלט געהן״. האָט ער זיינע צוויי אָרעם גענומען און זיי אויפ׳ן האַרצען געלעגט און צו די יודען געזאָגט: „אָט זעהט דעם סוף פון אַ בשר־ודם״...

נאָכדעם איז משה אויפגעשטאַנען און זיך ווי אַ מלאך געהיילינגט. און גאָט ברוך־הוא איז פון די הויכע הימלען אַראָפּגעגאַנגען צו נעהמען די נשמה פון משה, און דריי מלאכים זענען מיט איהם געקומען: מיכאל און גבריאל און זגזגאל — מיכאל האָט משה׳ס מטה אויסגעבעט, גבריאל האָט אַ ליינען־קלייד פערשפרייט צוקאָפּענס און זגזגאל—צופוסענס. און געשטאַנען איז מיכאל פון איין זייט און גבריאל פון דער אַנדערער זייט. זאָגט גאָט צו משה: „משה, פערמאַך די אויגען!״—פערמאַכט ער.—„לעג די הענד דיינע אויף דער ברוסט״—לעגט ער.—„נעהם־צונויף די פיס!״—נעהמט ער צונויף.

און גאָט ברוך־הוא האָט צו דער נשמה פון משה גערופען און אַזוי געזאָגט: „טאָכטער מיינע, הונדערט צוואַנציג יאָהר האָב איך דיר אין משה׳ס גוף בעשטעלט, איצט איז דיין סוף געקומען אַרויסצוגעהן. געה, נישט פערזוים!״

ענטפערט זי איהם: „רבונו־של־עולם, ווייסען ווייס איך, אַז דו ביזט דער גאָט פון אַלע גייסטער און דער הער פון אַלע נשמות; דו האָסט מיך בעשאַפען און דו האָסט מיך אין משה׳ס גוף אַריינגעגעבען אויף הונדערט צוואַנציג יאָהר. געפינט זיך דען איצט אויף דער וועלט אַ מעהר ריינער גוף פון משה׳ס? ליעב האָב איך איהם און וועל פון איהם נישט אַרויסגעהן!״ זאָגט איהר גאָט: „געה־אַרויס און איך וועל דיך אין די הויכע הימלען אַרויפ־נעהמען און אונטער מיין כסא־הכבוד זעצען נעבען די כרובים און שרפים״.

און גאָט ברוך־הוא האָט משה׳ן אַ קוש געגעבען און מיט׳ן קוש זיין נשמה גענומען.

שׁוֹפְטִים[1] און מְלָכִים.

יִפְתָּח און זײַן טאָכטער.

יִפְתָּח איז געװען אַ פּראָסטער נֶפֶשׁ, אַ צװײַג פון אַ גראָבען שׁוֹרֶשׁ, און דערפאַר איז דורך איהם זײַן טאָכטער אומגעקומען. אַװעקגעלאָזט זיך אין מִלְחָמָה מיט די בְּנֵי־עַמּוֹן, האָט ער אַזאַ נֶדֶר געטהון: אויב איך װעל דעם פײַנד בעזיגען און קומען אַהײם בְּשָׁלוֹם, איז דאָס ערשטע װאָס װעט מיר פון מײַן הויז אַקעגענקומען, ברײַנג איך דאָס פאַר גאָט אַ קָרְבָּן. פאַר אַזאַ לײַכטזיניגקײַט איז גאָט אויף איהם שטאַרק אויפגעבראַכט געװען: װער װײַסט װאָס איהם קען אַקעגען קומען? און צו זײַן גרויסען אומגליק טאַקי איז איהם אַרויס אַקעגען זײַן טאָכטער.

דערזעהן זי, האָט יִפתח אָנגעהויבען ביטער װײַנען:

— װעה איז מיר, טאָכטער, דו האָסט מיך נידערשלאָגען. אַ נדר געטהון האָב איך און קען צוריק דאָס װאָרט נישט נעהמען.

— פאָטער געטרײַער — זאָגט די טאָכטער — װאו איז בײַ יודען אַזױנס געהערט געװאָרען, אַז אַ טאַטע זאָל זײַן אײגען קינד פאַר אַ קרבן ברײַנגען?

— װאָס העלפט עס, טאָכטער? איך האָב דאָך אַ נדר געטהון!

— טאַטע — זאָגט װײַטער די טאָכטער — איז דען אַזאַ נדר חַל[2]) אויף לעבעדיגע מענשען? דער עלטער־זײדע יעקב האָט אויך אַ נדר געטהון, אַז פון אַלעם װאָס גאָט װעט איהם געבען װעט ער דערפון גאָט מַעֲשֵׂר[3]) געבען, און גאָט האָט איהם געשענקט צװעלף זיהן, האָט ער דען אײנעם פון זײ פאַר גאָט מַקְרִיב געװען?

אַלע איהרע טַעֲנוֹת האָבען אָבער נישט געהאָלפען, און זי איז יונג און אונשולדיג פון דער װעלט געגאַנגען.

---

1) ריכטער, אַנפיהרער. 2) רוהט, פאַלט. 3) אַ צעהנטיל.

און אויף דעם שרײַט און בעקלאָגט זיך די הײליגע שׁכינה: „לעבעדי־גע נפשות גאָר פאַר מיר מַקריב זײַן? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרען? און ווּעמען האָט געקענט אַזוינס גאָר אויפ'ן גע־דאַנק אויפקומען?"

אֶלקָנָה און חַנָה.

אֶלקָנָה, שְׁמוּאֵל'ס פאָטער, האָט פערדיענט בײַ גאָט אַזאַ זוהן דורך דעם, וואָס מיט זײַן אויפפוהרינג האָט ער נאָך אַ מאָל צוגעצויגען די יודען צו גאָט'ס־הויז אין שטאָדט שילה, פון וועלכען זיי האָבען זיך שוין לאַנג אין די טומלענדיגע צײַטען פון די שופטים אָפגעריסען. פיער מאָל אין יאָהר פלעגט ער עולה־לרגל [1] זײַן קײַן שילה, וואו דער הײליגער מִשְׁכָּן איז גע־שטאַנען, דרײַ מאָל ווי די תורה האָט געבאָטען, און נאָך אַ פיערט מאָל מיט זײַן פרײַען ווילען. און אַלע מאָל האָט ער מיט זיך גענומען די גאַנצע מִשְׁפָּחָה: ווײַב און קינד, ברידער און שוועסטער און איבעריגע קרובים. געקומען אין אַ שטאָדט האָט ער מיט דער גאַנצער שַׁיָירָא [2] גענעכטיגט אין גאַס. האָט עס אויפגערירט אַלע אײַנוואָהנער, און זיי האָבען געפרעגט: וואוהין געהט מען עס? ענטפערען יענע: „צו גאָט'ס־הויז אין שילה, פון וואַנען די הײליגע לעהרע שטאַמט, וואו מע קען גאָטס אַ וואָרט הערען. אויב איהר ווילט, קומט אויך מיט, וועלען מיר געהן צוזאַמען". חאַפט־אָן אײניגע אַ בענקעניש נאָך גאָט, טרעהרען שטעלען זיך זיי אין די אויגען און זאָגען: „יאָ, מיר געהן מיט אײַך!"

געהען־מיט מיט אלקנה'ן אין מאָל פונף הויז־געזינדען, דאָס צווייטע מאָל — צעהן, און אַזוי אַלע מאָל מעהר — ביז די גאַנצע געגענד געהט מיט. אַלע יאָהר בײַט־אום אלקנה זײַן וועג און געהט דורך אַ נײַער געגענד — און ער האָט געבראַכט דערצו, אַז אַלע יודען האָבען ווידער אָנגעהויבען בעזו־כען דעם מִשְׁכָּן.

— אלקנה — האָט איהם גאָט געזאָגט — דורך דיר זענען יודען צו־געצויגען געוואָרען צום הײליגען הויז און צו דער הײליגער תורה, פײַנער און אײדעלער געוואָרען, — דערפאַר וועל איך דיר שענקען אַזאַ זוהן, וואָס ער וועט אַ לעהרער פאַר'ן פאָלק זײַן, איהם מַדריך זײַן אין גוטען וועג, און זײַן גײַסט פײַנער און אײדעלער מאַכען.

---

1) אויף יום טוב צופוס געהן. 2) קאָמפּאַניע.

***

חַנָה, אֶלְקָנָה'ס פרוי, אִיז געווען אַן עֲקָרָה [1], פלעג אִיהר דִי נעבּען-פרוי, פְּנִינָה, אָפט דערמִיט שטעכִיג בּעלֵיידִיגען: „זאָג נור, האָסטו שוין פערזאָרגט דעם זוהן דיינעם מִיט אַ קאָפּ-טוך, מִיט אַ העמדִיל, מִיט אַ מאַנטעל?" אִין דער פריה פלעג זִי אִיהר זאָגען: „חנה, וואָס נעהמסטו שוין נִישט אַרומוואַשען דיינע קִינדערלִיך, שוין צייט אִין שולע!" פאַרנאַכט פלעג זִי אִיהר זאָגען: „חנה, פאַר וואָס געהסטו נִישט אַרוים בּעגעגנען דיינע קִינדער, וואָס קומען פון שולע אַהיים". בּיים טִיש, ווען אֶלְקָנָה האָט געטהיילט יעדען זיין חֵלֶק, פלעג פְּנִינָה, אַלץ כְּדֵי חַנָה'ן צו שטעכען, אַלע מאָל ווייזען אויף אַ אַנדערען פון אִיהרע קִינדער און אַ זאָג געטהון: „אלקנה, פערגעס נִישט אִין דעם קִינד, פערטהייל נִישט יענעם".

חנה אִיז שטאַרק געווען דערפון געקרענקט און שטִילערהייד, ווען קיינער האָט נִישט געהערט, האָט זִי אויסגעגאָסען אִיהר בִּיטער האַרץ פאַר גאָט:

— רִבּונו-של-עולם, — האָט זִי גע'טַעֲנָה'ט — גאָט פון אַלע הערשאַפטען, שוין-זשע זעהסטו נִישט דאָס אַרמוטה און פּיין פון דיין דִינערִין? פון אַזוי פִיעל הערשאַפטען, וואָס דו האָסט אויף דיין גרויסער וועלט בּעשאַפען, שוין-זשע פערגִינסטו מִיר נִישט אַפִילו איין קִינד? אַ קעניג וואָס מאַכט אַ רייכען מאָהלצייט פאַר זיין גאַנצער מְדִינָה, צִי פאַסט עס אַז ער זאָל ענטזאַגען דעם איינצִיגען אָרומאַן, וואָס שטעהט בּיי דער טהִיר פונ'ם פּאַלאַץ און בּעט אַ קליין שטִיקעל בּרויט?

און אַרויפלעגענדִיג דִי הענד אויף דִי בּרִיסטען האָט זִי ווִידער גע-טַעֲנָה'ט:

— רִבּונו-שֶׁל-עולָם, אַלעס וואָס דו האָסט בּעשאַפען אִין דער פרוי האָט זִיך זיין זִין און זיין בּעשטִימטען צִיעל: אויגען צום זעהן, אויערען צום הערען, אַ נאָז צום שמעקען, אַ מויל צום רעדען, הענד צום אַרבּייטען, פוס צום געהן, בּרִיסט צו קִינדער-זויגען, — אָט דִי בּרִיסטען אָבער אויף מיין האַרצען, זיי צו וואָס טויגען? ווען נוצען זיי? בּאַרִימהאַרציגער גאָט, שענק מִיר אַ קִינד, לאָמִיך שפִּירען מיין בּרוסט אִין זיין קליין מיילכעל.

שָׁאוּל.

בְּשָׁעַת גאָט האָט געזאָגט שָׁאול'ן: „געה און שלאָג עֲמָלֵק'ן און נִישט

---

1) קינדער-לאָז.

איבערלאָזען זאָלסטו קיין לעבעדיגען נפש״ — האָט שאול געזאָגט: אויב מענשען האָבען זיך פערזונדיגט, פאַר וואָס קומט די בהמות בעשטראָפט צו ווערען, און אויב גרויסע זענען פערשולדיגט, פאַר וואָס קומט קינדער צו ליידען? לאָזט זיך הערען אַ בת־קול: „שאול, זיי נישט איבעריג פרום״. און ווען שאול האָט שפּעטער אין אַ צייט אַרום געהייסען אויסהרג׳נען די גאַנצע כהנים־שטאָדט נוב, איז ווידער אַרויס אַ בת־קול: „שאול, זיי נישט איבעריג זינדיג״.

און דאָס איז שוין אַ שטענדיגער כלל: ווער ס׳איז צופיעל בעל־רחמים אויף אכזרים, ווערט ער צום סוף אַליין אַ אכזר אויף בעלי־רחמנים.

* * *

פאַר דער לעצטער מלחמה מיט די פּלשתים האָט שאול געהייסען אויפזוכען אין לאַנד אַ צויבערין זי זאָל דעם סוף פון דער מלחמה פאָראויס־זאָגען. עס קומט אויס ווי יענער קעניג, וואָס האָט נישט געקענט איבערטראָגען דאָס קרייען פון היהנער, האָט ער בעפוילען מ׳זאָל אַלע העהנער ביז איינעם אויסשעכטען. איינמאָל, ווען ער האָט זיך בעדאַרפט אויפהייבען ביי נאַכט אין וועג אַריין, גיט ער אַ פרעג: געפונט זיך דאָ נישט קיין האָהן ער זאָל אונז אויפוועקען ביי נאַכט מיט זיין קרייען? אַזוי האָט אויך מיט שאול׳ן פּאַסירט: ער אַליין האָט אומגעבראַכט אין לאַנד אַלע מיני מכשפים, און איצט, ווען איהם איז ענג געוואָרען, זוכט ער אַ צויבערין.

דוד המלך.

I.

דוד דער טרייער פּאַסטוך.

פון די שאָף אַרויס האָט גאָט גענומען דוד׳ן אַ פּאַסטוך צו זיין ביי׳ם יודישען פאָלק. וויל גאָט אויפשטעלען אַ פיהרער פאַר זיין פאָלק, פּרובט ער פריהער אויס זיין געטריישאַפט אויף שאָף. אַזוי איז געווען מיט משה׳ן, און אַזוי אויך מיט דוד׳ן.

דוד אַלס פּאַסטוך פלעג פיטערען זיינע הערדען שאָף אַזוי אויסגערע־כענט, אַז יעדען פון זיי זאָל אָנקומען אַזאַ פוטער ווי פאַר איהם איז בעסער און געזונדער. צום אַלעם ערשטען האָט ער אַרויסגעפיהרט גאָר די יונגסטע

אָהן-צייהניגע שעפעליך, זיי זאָלען אָפּעסען דאָס אויבערשטע פון גראָז, גאָר דאָס ווייכסטע און דאָס גרינגסטע צום קייען, דערנאָך — די אַלטע שוואַך-צייהניגע צאַפּעס, זיי זאָלען געניסען פון דער מיט גראָז, נאָך אויך גענוג ווייך. צום אַלעם לעצטען — די יונגע דערוואַקסענע שאָף, וואָס זיי מיט זייערע פעסטע צייהן קענען גריזען און וועלען פערדייען אויך דאָס אונטערשטע הארטע גראָז, נאָהענט בּיים וואָרצעל.

דערפאַר האָט איהם גאָט געזאָגט: דער וואָס קען אַזוי טריי פּאַסען זיינע שאָף, יעדען נאָך זיין כּוח—אין זיינע הענד פערטרוי איך מיינע שאָף— מיין פאָלק.

II.

דָוִד און דער בּופעל.

ווען דָוִד האָט אַרומגעפיהרט זיינע שאָף אין דער מִדְבָּר, האָט ער זיך איינמאָל אָנגעשלאָגען אויף אַ איינגעשלאָפענעם בופעל. מיינט ער, אַז ס'איז אַ בּאַרג, לאָזט ער זיך אויף איהם אַרויף, זיצט זיך דאָרט פון אויבען און גיט אַכטונג אויף די שאָף. וואַכט-אויף דער בופעל און גיט זיך אַ שטעל אויף, בּלייבּט דוד זיצען אויף איהם רייטענדיג גאַנץ הויך צווישען זיינע הערנער. פערלירט זיך דוד און ווייסט נישט פאַר שרעק וואָס צו טהון. שיקט אַהין גאָט אַ לייב, דעם קעניג פון אַלע חיות, דערשרעקט זיך דער בופעל און קניהט פאַר איהם. בּלייבּט דָוִד אַליין פָּנים אֶל פָּנים מיט'ן לייב. לויפט דער-וויַל דורך אַ הירש און דער לייב גיט זיך אַ וואָרף נאָך איהם — שפּרינגט דוד אַראָפּ פונ'ם בופעל און פיהרט-אַוועק פון דעם אָרט זיינע שאָף.

III.

חָכְמָה און שִׁגָעוֹן.

דָוִד הַמֶּלֶךְ האָט געזאָגט צום אויבּערשטען:

— „ווי גרויס די ווערק דיינע, אָ גאָט, מיט חָכְמָה האָסטו אַלץ גע-מאַכט!" — חכמה איז דאָס בּעסטע פון אַלץ, פאַרוואָס-זשע האָסטו אויך בּעשאַפען דעם שִׁגָעוֹן אויף דער וועלט?

ענטפערט גאָט: שגעון וועט דיר נאָך אויך אַ מאָל צונוץ קומען.

שפּעטער, אַז דוד איז אַנטלאָפען פון שָׁאוּל המלך, איז ער געקומען צו אָכִישׁ מֶלֶךְ גַּת.

זאָגט איהם גאָט: וואוהין געהסטו? ערשט נעכטען האָסטו גָלְיַת'ן גע'הרג'עט, זיין שווערד איז ביי דיר אין האנד און זיין בלוט האָט נאָך ניט אויסגעטריקענט, איצט געהסטו צו אָכיש'ן און גלית'עס ברידער זענען זיינע לייבוועכטער!

ווי דוד איז אַהין געקומען, זאָגען גלית'עס ברידער צו אָכיש'ן:

— טויט איהם, ווי ער האָט געטויט אונזער ברידער גלית'ן.

ענטפערט אָכיש: ער האָט איהם דאָך געטויט אין מלחמה, און ביידע האָבען זיך פערוואָטען, ווער וועמען וועט בייקומען.

— אויב אַזוי — ענטפערען גלית'עס ברידער — נעהם און טרעט איהם אָפּ דיין קעניגס־שטול: אַזוי האָבען זיי דאָך אָפּגעמאַכט, — אויב דוד נעהמט איין, דאַרפען אַלע פְּלִשְׁתִּים ווערען זיינע קנעכט.

ווי דוד האָט געזעהן, אַז אָכיש וויל זיי פאָלגען, האָט ער גענומען גאָט בעטען:

— רבונו של עולם, גיב מיר אַביסעל יענם [1].

ענטפערט גאָט: איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז שגעון האָט אויך זיין צייט, ווען ס'איז נוציג פאַר קלוגע לייט.

האָט זיך דוד געמאַכט משוגע און געשריבען מיט קרייד אויף די טיה־רען: „אָכיש איז מיר שולדיג הונדערט גילדען, און זיין פרוי — פופציג".

אָכיש'ס פרוי מיט דער טאָכטער זענען אויך געווען משוגע, האָט זיך דוד משוגע געמאַכט אין דרויסען און זיי — אינוועניג, פון זיי אַלעמען איז אָכיש אַליין אויך שיער ניט משוגע געוואָרען — און האָט בעפוילען באַלד דורכטרייבען דוד'ן—און אַזוי אַרום איז דוד פונ'ם טויט גערעטעט געוואָרען.

דאַמאָלס האָט דוד געזאָגט:

„איך לויב גאָט יעדע צייט!" — די צייט פון חָכְמָה אי פון שִׁגָעוֹן.

IV.

האָרְנִים [2] און שפִּין.

דָוִד הַמֶלֶך האָט אַמאָל געזעהן, ווי אַ האָרניס נאָגט אַ שפין. זאָגט ער צו גאָט:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! צו וואָס האָסטו בעשאַפען אַזעלכע מיאוס'ע

---

1) שגעון. 2) „אָסאַ", אַזאַ מין פליג, ענליך צו אַ בּיהן, זי בייסט ווי אַ בּיהן, גיט אָבער ניט קיין האָניג.

בְּרוּאִים אויף דער וועלט? די האָרנים פערדארבט דער ביהג׳ם האָניג און שטעכט נאָך דערצו. די שפּין הערט ניט אויף צו וועבען, און קיין קלייד פון איהר איז נישט צו דערלעבען.

ענטפערט איהם גאָט:

— שפּעט נישט פון מיינע בעשעפעניש׳ען! עס וועט קומען אַ צייט, ווען דו וועסט דארפען צו זיי אָנקומען.

שפּעטער, אַז דָוִד איז אַנטלאָפען פון שָׁאוּל הַמֶלֶךְ און זיך בעהאַלטען אין אַ הייל, האָט גאָט צוגעשיקט אַ שפּין און זי האָט פערצויגען איהר שפּינוועבס איבער׳ן אַריינגאַנג פון הייל.

באַלד איז שאול געקומען און געזעהן, ווי די הייל איז פערוועבט. טראַכט ער זיך: ווען דוד וואָלט געווען אַריין אין הייל, וואָלט ער דאָך דורכקריכענדיג צוריסען דאָס שפּינוועבס, געוויס איז דאָרט קיינער ניטאָ.

איז שאול אַוועק ווייטער און דוד איז ניצול געוואָרען.

ווי ער איז אַרויס פון הייל און דערזעהן די שפּין, האָט ער זי געחאַפּט קושען און געזאָגט:

„געבענשט איז דיין בעשעפער און געבענשט ביסטו״.

דערנאָך, אַז דָוִד איז געקומען אין שָׁאוּל׳ס לאַגער, האָט ער געזעהן, ווי שָׁאוּל שלאָפט אין געצעלט און אַלע זיינע גִבּוֹרִים שלאָפען אין ראָד אַרום איהם, און אַבְנֵר ליגט ביי דער טיר מיט אויפגעשטעלטע פיס, איז דָוִד דורכגעקראָכען צווישען אבנר׳ס קניע און צוגענומען דאָס קריגעל וואַסער פון שאול׳ס צוקאָפּען און געלאָזט זיך געהן צוריק.

דערוויילע האָט אבנר אויסגעצויגען די פיס און דוד׳ן צוגעדריקט, ווי מיט אַ פּאָר שווערע באַלקען.

איז געקומען אַ האָרניס און אבנר׳ן אַ ביס געטהון אין טריט, האָט ער די פיס ווידער אויפגעצויגען, און דוד איז אַרויס פון אונטער זיינע קניע, און ווידער גאָט געדאַנקט פאַר זיינע געטריי׳ע בעשעפעניש׳ען.

.V

דָוִד און מִיכַל.

נאָכדעם ווי דוד האָט זיך בערוהיגט פון די מִלְחָמוֹת, האָט ער מיט גרויס פּאַראַד איבערגעפיהרט דעם אָרון מיט די לוחות אין דער נייער רעזידענץ יְרוּשָׁלַיִם. דאָס גאַנצע פאָלק האָט בעלייט דעם אָרון, געשאַלט און

געבלאָזען מיט שופרות און טראָמפּעטען און געשפּיעלט מיט אַלערליי מוזי־קאַלישע אינסטרומענטען. דער קעניג אַליין איז געגאַנגען פאָראויס אָנגעטהון אין גין־גאָלדענע קליידער, פרעהליך געקלאַטשט מיט די הענד, און ברייט פונאַנדערגעשפּרייט די פּאָלעס פון זיין קעניג־מאַנטעל, האָט ער דעם גאַנצען וועג פייערליך געטאַנצט און געזונגען. ביי יעדער בּעוועגונג האָבען זיינע גאָלדענע קליידער געפּלאַטערט, געשעמירירט און האַרמאָניש צו׳ם טאַקט אַרויסגעגעבען זיס־ציטרענדע קלאַנגען. אין ירושלים זענען אַלע דעכער און פענסטער געווען בּעדעקט מיט פרויען און קינדער, וועלכע זענען אַרויס אויף חידושים אָנצוקוקען די אָנגעקומענע פּראָצעסיאָן מיט׳ן קעניג, וואָס טאַנצט אָהן אויפהער פאָראויס.

מיכל, דעם קעניג׳ס פרוי, איז אויך אַרויס אַקעגען. צוגעזעהן דעם קעניג׳ס אויפפיהרונג האָט עס איהר שטאַרק געהאַרט, און ווען דוד איז דערנאָך מיט איהר אין פּאַלאַץ געקומען, האָט זי גענומען איהם שטעכען מיט איהרע ווערטער:

— אַך, ווי שעהן, ווי פיין דאָס האָט אויסגעזעהן! דער יודישער קעניג האָט זיך היינט זעהר שעהן אַרויסגעוויזען פאַר אַלע דיענסטען פון זיינע קנעכט. יאָ, עס פּאַסט טאַקי פאַר שאול המלך׳ס איידעם, אַ גלייכעניש! אין אונזער משפּחה האָבען זיך תמיד אַלע אויסגעצייכענט מיט צניעות, מיט הייליג־קייט. קיינמאָל האָט קיינער ביי זיי נישט אַרויסגעזעהן קיין איין ענטבלויסטען פינגער פון די פיס, און דו האָסט ברייט געעפענט די פּאָלעס און געוואָרפען מיט פיס ווי אַ גאַס־מענש.

דוד האָט איהר אויף דעם געענטפערט מיט שטאָלץ:

— פאַר וועמען האָב איך עס געטהון, אפשר פאַר אַ שטערבּליכען קעניג? געטהון האָב איך עס לכבוד גאָט, לכבוד דעם קעניג פון אַלע קעניגען! די לייט פון דיין משפּחה האָבען געשוינט זייער אייגענעם כבוד און פערבּויגען גאָט׳ס כבוד, איך אָבער טהו פערקעהרט: צוליעב גאָט לעג איך אַוועק מיין כבוד. און מכּוח דעם וואָס דו זאָגסט „דיענסטען״—ניין, נישט קיין דיענסטען— „מאַמעס״ זענען זיי, מאַמעס פון יודישע קינדער, איך שטאָלציר מיט זיי!

און וועגען דעם האָט דוד געזונגען אין זיין שיר־המעלות:

— „גאָט, מיין האַרץ האָט זיך נישט געגרויסט״ — ווען שמואל האָט מיך פאַר אַ קעניג געזאַלבט. „און מיינע אויגען האָבען זיך נישט פערריסען״— ווען איך האָב גלית׳ן בּייגעקומען. „איך האָב זיך נישט שטאַרק איבּערגענומען״—

ווען דו האסט מיך צוריק אויף מײן שטוהל אומגעקעהרט [1]. „און זיך נישט גרויס געהאלטען" — ווען איך האב דײן הײליגען ארון אויף זײן ארט געבראכט. „ווי א קלײן קינד פאר זײן מאמען האב איך זיך געהאלטען פאר דיר"—איך פאל מיט מײן אויפפיהרונג בײ זיך נישט אראפ און שעם זיך מיט דעם נישט, געטהון האב איך אלס פון דײן כבוד וועגען.

VI.

דוד׳ס הארפע.

א הארפע איז געהאנגען איבער דוד המלך׳ס בעט. אלע האלבע נאכט פלעגט קומען א צפון־ווינד און שטיל אראײנבלאזען אין דער הארפע און זי פלעגט אנהויבען אלײן שפיעלען. דאמאלס חאפט זיך דוד אויף און שטעלט זיך גאט־לויבען ביז פריה־מארגען.

אין דער פריה קומען די חכמי־ישראל און זאגען:

— אדוני קעניג, דײן פאלק ישראל דארף פרנסה.

ענטפערט ער זײ: געהט דערנעהרט זיך אײנער פון צווײטען.

ענטפערען זײ:

„דער לײב ווערט ניט זאט פון א הויפען, די גרוב ווערט ניט פול פון אײגענער זאמד".

זאגט ער: געהט לאזט זיך מיט די חילות אין שלאכט־פעלד.

פלעגט מען באלד זיך אן עצה האלטען מיט אחיתופל׳ן, בעראטען זיך מיט די סנהדרין, פרעגען דעם אורים־ותומים און ארויסגעהן אויף מלחמה.

VII.

דוד און ישבי.

נאם האט געזאגט צו דוד׳ן: ביז וואנען וועסטו בלײבען ניט בעשטראפט פאר דײן זינד? צוליעב דיר האט שאול אויסגעה׳רג׳עט די שטאדט נוב מיט אלע כוהנים, צוליעב דיר איז שאול מיט אלע קינדער און קינדס־קינדער אומגעקומען. קלויב דיר אויס א שטראף: אדער אלע דײנע קינדער זאלען אומקומען, אדער דו אלײן זאלסט אראײנפאלען אין שונא׳ס האנד.

---

1) נאך אבשלום׳ס אויפשטאנד.

ענטפערט דוד: בעסער וועל איך ליידען, און מיינע קינדער זאל ניט שאדען.

געהט איינמאל דוד ארויס אין פעלד אויף געיעג.

האט זיך דער שטן פערשטעלט פאר א הירש און דוד האט איהם געיאגט און געיאגט, ביז ער איז אריינגעלאפען אין לאנד פלשתים.

ווי ישבי דער גבור פון פלשתים האט איהם דערזעהן, האט ער געזאגט: אט דער האט אונזער גלית'ן גע'הרג'עט, איצט וועל איך איהם דערפאר בעצאהלען. האט ישבי געחאפט דוד'ן און געבונדען און ארונטערגעדריקט אונטער'ן באלקען פון אייל־פרעטער [1]). איז געשעהן א נס און די ערד פון אונטען איז איינגעפאלען, און דוד איז געבליבען ליגען גאנץ אונטער'ן באלקען.

דער טאג איז געוועזען ערב־שבת און אבישי בן צרויה, דער עלטסטער פון דוד'ס גבורים, איז געשטאנען און געוואשען דעם קאפ אין פיער טון [2]) וואסער. פלוצלונג דערזעהט ער א בלוט'ס־טראפען אין וואסער. „א שלעכטער סימן — טראכט ער זיך — וואס זאל דאס בעדייטען?" דערוויל קומט צופליהען א טויב און פאכעט ווי א פערצווייפעלטע מיט די פליגעל. באלד האט ער פערשטאנען, אז דוד המלך איז אין א סכנה [3]).

קומט ער אין דוד'ס הויז און געפינט איהם ניט.

געהט ער צו די חכמים פרעגען א שאלה:

— לויט דעם געזעץ טאר קיינער ניט רייטען אויפ'ן מלך'ס פערד, ניט זיצען אויף זיין שטוהל, און ניט נוצען זיין רוט [4]). ווי איז אבער אין א סכנה?

ענטפערען די חכמים: בשעת סכנה מעג מען.

האט ער זיך געזעצט אויף דוד'ס מויל־עזעל און די ערד איז אונטער איהם אונטערגעשפרונגען.

אין וועג זעהט ער ערפה, ישבי'ס מוטער, ווי זי זיצט און שפינט. נעהמט זי און ווארפט אויף איהם דאס שפינדעל און וויל איהם שטעכען. פאלט דאס שפינדעל אין א זייט, זאגט זי צו איהם: בחור, דערלאנג מיר דאס שפינדעל, גיט ער איהר אווארף און טרעפט גלייך אין מוח — פאלט זי טויט.

---

1) א מיהל, וואו מען קוועטשט בוימעל פון איילבירטען. 2) טאנען, א פאס פון פערציג עמער, אזוי גרויס איז אבישי געווען. 3) נעפאהר. 4) סצעפטער, קעניג'ס שטאק.

אַז יִשבּי האָט אִיהם דעֶרזעֶהן, טראַכט עֶר זיך: איצט וועֶנעֶן זיי שווין אין צוויי׳עֶן, וועֶלעֶן זיי מיך הרג׳נעֶן. זאָגט עֶר אַ שפּרוּך און וואַרפט אַרוֹיף דוד׳ן אין דעֶר לופטעֶן, דעֶרנאָך שטעֶקט עֶר אַריין דעֶם שפּיז אין דעֶר עֶרד מיט׳ן שפּיץ אַרוֹיף, דוד זאָל אוֹיף איהם אַראָפּפאַלעֶן. האָט אַבישי געֶזאָגט אַ שֵׁם [1]) און דוד איז געֶבליבּעֶן שוועֶבּעֶן צווישעֶן עֶרד און הימעֶל.

דעֶרווייל פרעֶגט אַבישי דוד׳ן: ווי קומסטו אַהעֶר?

דעֶרצעֶהלט עֶר איהם, וואָס גאָט האָט געֶזאָגט און וואָס עֶר האָט געֶ-עֶנטפעֶרט.

זאָגט אַבישי: קעֶהר-אוּם דיין געֶבּעֶט, ווי זאָגט מעֶן דאָס:
„זאָלעֶן מיינעֶ אייניקליך האַנדלעֶן מיט שמאַטעֶס,
אַבּי נישט מיר שאַט עֶס".

זאָגט דוד: אויבּ אַזוי, — העֶלף מיר מיט דיין תּפלה. און אַבישי האָט געֶזאָגט אַ שֵׁם און איהם אַראָפּגעֶנוּמעֶן. ועֶנעֶן זיי בּיידעֶ אַנטלאָפעֶן און יִשבּי האָט זיי נאָכגעֶיאָגט. רופט-אוֹיס אַבישי צו איהם: געֶה נור פריהעֶר און גראָבּ-אוֹיס אַ קבר פאַר דיין מוּטעֶר. ווי ישבּי האָט עֶס דעֶרהעֶרט איז בּיי איהם דעֶר כּוח אָפּגעֶנוּמעֶן געֶוואָרעֶן — און אַבישי האָט איהם געֶ׳הרג׳עֶט.

VIII.

דָוִד און זיין תְּהִלִּים.

„רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם — האָט דָוִד מִתְפַּלֵל געֶוועֶן פאַר גאָט — לאָמיך וואוינעֶן אין דיין געֶלט אויף אייבּיגעֶ צייטעֶן".

דוד׳ס תּפלה איז מקוּים געֶוואָרעֶן. עֶר לעֶבּט אין גאָטס געֶלט אייבּיג. אין אַלעֶ צייטעֶן בּיז היינטיגעֶן טאָג לאָזעֶן זיך העֶרעֶן אין אַלעֶ שוּהלעֶן, אין אַלעֶ בּתּי-מדרשים, די הייליגעֶ מִזמוֹרים און לויבּ-געֶזאַנגעֶן פוּן דעֶם פּאַסטוּך, דעֶם קעֶניג, דעֶר „זיסטעֶר יוּדישעֶר זינגעֶר".

אָפּגעֶזינגעֶן דעֶם לעֶצטעֶן מזמוֹר פוּן תּהלים איז דוד שטאַרק צופרי-דעֶן מיט זיך אַרויסגעֶגאַנגעֶן שפּאַצירעֶן אין פעֶלד בּיי אַ טייכעֶל. רבּונו-של-עולם — האָט עֶר שטאָלץ אויסגעֶרוּפעֶן — ציי האָט נאָך עֶמיצעֶר אין דעֶר וועֶלט, אויסעֶר מיר, אַזוי פיעֶל לויבּ-ליעֶדעֶר פאַר דיר געֶזינגעֶן?

— איך! — האָט זיך פוּנ׳ם טשעֶרעֶר אַרוֹיס געֶלאָזט העֶרעֶן אַ קוואַקעֶ פוּן אַ פראָש—נעֶהם זיך, דוד, נישט איבּעֶר, איך זינג פאַר גאָט מעֶהר פוּן דיר!

1) גאָט׳ס נאָמעֶן, אַ שפּרוּך.

.IX

דָוִד'ס טויט.

דוד האָט געבּעטען דעם אויבּערשטען:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! זאָג מִיר, ווען וועל אִיך שטאַרבּען.

ענטפערט גאָט: דאָס אִיז מײַן גְזֵרָה, קײַן מענש זאָל נִיט ווִיסען זײַן ענד[1].

— זאָג מִיר חאָטש וועלכען טאָג?

— שַׁבָּת!

— בּעסער זונטאָג.

— אונמעגלִיך!

— פאַרוואָס?

— שבת קומט שוין שלמה'ס צײַט צו קעניגען און אײַן מלוכה טאָר דִי צווייטע נִיט אָנריהרען אַפִילוּ אויף אַ האָר.

— טאָ זאָל אִיך שטאַרבּען עֶרֶב שַׁבָּת.

— נײַן! נאָך אײַן טאָג, וואָס דו לערנסט תּוֹרָה און זאָגסט שִׁירָה אִיז מִיר טײַערער, ווִי דִי טויזענד קָרְבָּנוֹת, וואָס שלמה וועט מִיר אָפּפערען.

פון דעמאָלט אָן פלעגט דוד אַלע שבת זִיצען און לערנען אַ גאַנצען טאָג, נִיט מַפְסִיק[2] געווען אַ מִינוּט.

דעם לעצטען שבת אִיז דער מַלְאַךְ־הַמָוֶת געשטאַנען און נִיט געקענט צו אִיהם צוטרעטען, ווײַל ער האָט אַ רֶגַע נִיט מַפְסִיק געווען. נעהמט דער מלאך־המות און הויבּט אָן צו רוישען מִיט דִי בּײמער אִין גאָרטען. אִיז דוד אויפגעשטאַנען און געגאַנגען זעהן, וואָס רוישט דאָרט, — האָט זִיך אונטער אִיהם אַ טרעפּ צובּראָכען און ער אִיז בּאַלד געשטאָרבּען.

שְׁלֹמֹה הַמֶלֶךְ.

.I

שְׁלֹמֹה'ס חָכְמָה.

גאָט האָט זִיך בּעווִיזען צו שלמה'ן און געפרעגט: וואָס פערלאַנגסטו אִיך זאָל דִיר געבּען?

— פערשטאַנד — האָט אִיהם שלמה געענטפערט.

---

1) סוף, טויט. 2) אויפגעהערט, אונמִיטען אִיבּערגעריסען.

בײַ אַ קעניג איז הויז איז געװען אַ געליבטער יועץ. אײנמאָל זאָגט איהם דער קעניג: דו קענסט בײַ מיר פּועל'ען אַלעס װאָס דײַן האַרץ גליסט.

טראַכט בײַ זיך דער יועץ: זאָל איך בעטען גאָלד מיט זילבער — װעט ער מיר געבען. דימאַנטען און ברילִיאַנטען — װעט ער מיר געבען. בעסער לאָמיך בעטען בײַ איהם די בת־מלכּה פאַר אַ פרױ — און אין דעם געהט שוין אַלעס אַרײַן.

אַזױ האָט אױך שלמה בײַ גאָט ניט קײַן פערמעגען געבעטען, ניט קײַן גבורה, ניט קײַן נצחון אױף די שונאים, נור חכמה, די הימעלס־טאָכטער— אַז זי איז דאָ איז אַלעס דאָ.

*
* *

„און שלמה איז קליגער געװען פון אַלע מענשען" —
קעניגען האָבען פאַר איהם געציטערט,
פעלקער און שטאַמען איהם שטײַער געבראַכט,
פיש פון ימים, פױגעל פון הימעל
ציהען זיך מחנות־װײַז צו זײַן קיך,
בהמות און חיות פון פעלדער און װעלדער
שטעהען און בעטען זיך: שחט אונז צו דײַן סעודה.
רײַך און מעכטיג, נחלאות מיט גיטער,
גאָלד און זילבער, אָהן שיעור און אָהן צאָהל.
ענטשײדט רעטעניִשען, ענטדעקט פערבאָרגעניִשען,
אין טיפע סודות דרינגט־אײַן זײַן אױג.
שונאים און פײַנד פערװאַנדלען זיך אין פרײַנד,
קעניגען חאַפּען־אױף מיט אָפּשײַ זײַן בעפעהל,
זײַ שטעהען און גאַרען אָנקוקען זײַן געזיכט,
שלינגען מיט דורשט זײַנע קליגע װערטער.
אין װײַטע קעניגרײַכען טראָגט זיך זײַן נאָמען,
זײַן גרױסע מאַכט בעװאונדערען חכמים.
פרום און ערהליך, קײַן שלעכטס און קײַן בעז,
װאַרהײַט און גערעכטיגקײַט רינגלען־אום זײַן שטוהל.
הערען און פירסטען שיקען איהם גערן
זיהן און טעכטער פאַר קנעכט און דיענסטען.
דער גרױסער שליסעל ליגט בײַ איהם אין האַנד,

אַלע טיערען פון חָכְמָה עֶפֶענען זיך פאַר איהם.
ער ווייסט די שפּראַך פון חַיוֹת און עוֹפוֹת,
פערשטעהט דעם גערויש פון ביימער און גראָזען.
הערשען און אינדען לייפען איהם פאַראויס,
לייבען און טיגרען טראָגען זיין געוועהר.

II.

פאַר־קאָפּ.

אַשְׁמְדַי דער מֶלֶך פון אַלע שֵׁדִים איז אַ מאָל געקומען צו שְׁלֹמֹה'ן און איהם געפרעגט:

— דו ביסט עס דער שלמה, וואָס מע זאָגט אויף דיר, אַז דו ביסט קלוגער פון גאָר דער וועלט?

— איך.

— און דו ווייסט אַלץ, וואָס טהוט זיך אויף גאָר דער וועלט?

— יאָ!

— וועל איך דיר ווייזען אַ זאַך, וואָס דו האָסט קיינמאָל ניט געזעהן.

— ווייז!

האָט אַשמדי אויסגעשטרעקט זיין האַנד ביז אויף יענער זייט ערד, אין לאַנד תֵּבֵל, און דערלאַנגט פון דאָרט אַ מענשען מיט צוויי קעפּ און פיער אויגען. האָט זיך שלמה זעהר דערשראָקען און געהייסען איהם פערשליסען אין קאַמער.

דערנאָך שיקט ער רופען בְּנָיָהו בֶּן יְהוֹיָדָע און פרעגט איהם:

— ווי מיינסטו, געפינען זיך מענשען אונטער אונז אויף יענער זייט ערד?

— אַזוי וואָהר איך לעב, אַדוני קעניג, ווי איך ווייס ניט, נאָר געהערט האָב איך פון אַחיתופל'ן, אַז ס'איז יאָ פאַרהאַן.

— אֶפְשַׁר ווילסטו, איך זאָל דיר ווייזען אַ מענשען פון דאָרטען?

— ווי קענסטו עס טהון? די ערד האַלט דאָך די טיעף אַ מַהֲלָך [1] פון פינף הונדערט יאָהר.

האָט שלמה אַרויסגעפיהרט דעם צווייקעפּיגען מענשען פון קאַמער און איהם בעוויזען.

1) אַ שטרעקע צו געהן און פערלויף פון פינף הונדערט יאָהר.

ווי בְּנָיָהו האָט איהם דערזעהן, איז ער געפאַלען מיט'ן פָּנים צו דער ערד און געמאַכט אַ בְּרָכָה „שֶׁהֶחֱיָינוּ".

פרעגט שלמה דעם מענשען:

— ווער ביסטו?

— א מענש פון קַיִן'ס קינדער.

— ווי הייסט אייער לאַנד?

— תֵּבֵל!

— האָט איהר אַ זון מיט אַ לְבָנָה?

— יאָ!

— ווי געהט אויף די זוהן און ווי פערגעהט זי?

— זי געהט אויף אין אייער מַעֲרָב-זייט און פערגעהט אין מִזְרַח-זייט.

— וואָס טהוט איהר?

— מיר אַרבייטען ערד און פיטערען שאָף מיט רינדער.

— זענט איהר מִתְפַּלֵל?

— יאָ!

— וואָס איז אייער תְּפִלָּה.

— „אַך ווי גרויס זענען דיינע ווערק, גאָט, אַלע האָסטו מיט קלוגשאַפט געמאַכט!"

— ווילסטו צוריק?

— טהו מיר די טובה און קעהר מיך אום אַ היים.

האָט שלמה בעפוילען דעם אַשמדי, ער זאָל איהם צוריקברענגען אין זיין לאַנד.

ענטפערט דער אַשמדי: דאָס וועל איך אייביג נישט קענען.

זאָגט שלמה צום מענשען: מענש, בלייב דאָ, און לעב מיט אונז גלייך.

האָט דאָס מענשיל אָנגעהויבען צו אַקערען און שניידען און איז זעהר רייך געוואָרען.

דערנאָך האָט ער חֲתוּנָה געהאַט מיט אַן אָרעמער יְתוֹמָה און זי האָט איהם געבוירען זיבען זיהן: זעקס געראָטען אין דער מוטער און דער זיבעטער — אין פאָטער, מיט צוויי קעפּ און פיער אויגען.

אַז דאָס מענשיל איז געשטאָרבען, האָבען זיך די זיהן אָנגעהויבען קריגען פאַר דער ירושה. די זעקס זאָגען: מיר זענען זאַלבע-זיבענט, דאַרף יעדערער נעהמען אַ זיבעט-חֵלֶק ירושה, און דאָס יונגע מענשיל טַעֲנה'ט: מען דאַרף צוטיילען „קאָפּ אין קאָפּ" — קומט מיר צוויי חֲלָקִים.

זענען זײַ געגאַנגען צו שלמה׳ן זיך לאָדען. רופט־צונויף שלמה די סַנְהֶדְרִין און פרעגט זײַ דעם דין — ווייסען זײַ ניט.

זאָגט שלמה: מאָרגען זאָג איך אויס דעם פְּסַק [1].

בײַנאַכט האָט זיך שלמה געשטעלט גאָט בעטען:

— רבונו־של־עולם! אז דו האָסט מיך אין גִבְעוֹן געפרעגט: „וואָס פערלאַנגסטו?״ האָב איך ניט געבעטען קיין גאָלד און זילבער, נור חָכְמָה האָב איך געבעטען, איך זאָל קענען רעכט מְשַׁפֵּט׳ען דיין פאָלק יִשְׂרָאֵל. איצט דאַרף איך משפט׳ען איינעם פון קִין׳ס קינדער און ווייס ניט ווי צו פַּסְק׳נען. דערלייכט מיר די אויגען, איך זאָל אַרויסטראָגען אַ אֱמֶת׳ען פסק!

ענטפערט גאָט: מאָרגען פריה גיב איך דיר אַריין חָכְמָה.

ווי דער מאָרגען האָט אויפגעשיינט, רופט שלמה ווידער צונויף די סנהדרין, און זאָגט זײַ אַזוי: מען דאַרף אויספרובען, אויב איין קאָפּ פיהלט וואָס מען טהוט דעם צווייטען — איז עס איין מענש. אויב ניט — איז עס צוויי.

הייסט ער ברענגען זודיגע וואַסער און אַרויפשפריצען אויף איין קאָפּ. הייבט דער צוויי־קעפּיגער אָן צו שרייען:

— אַדוֹנִי קעניג, מ י ר שטאַרבען, מיר שטאַרבען!

האָבען אַלע אַרויסגעזעהן שלמה׳ס חכמה און געבליבען פערגאַפט.

III.

דער מִשְׁפָּט מִיט דער שלאַנג.

איינער איז געגאַנגען אין פעלד און געטראָגען אַ קרוג מילך. בעגעגענט איהם אַ דאַרשטיגע שלאַנג און בעט אַ טרונק.

פרעגט ער זי:

— וואָס וועסטו מיר בעצאָהלען פאַר דער מילך?

— איך וועל דיר ווייזען אַן אוֹצָר.

אַז די שלאַנג האָט זיך אָנגעטרונקען זאָגט זי צום מענשען: בויג זיך אָן און הויב־אויף אָט דעם שטיין וועסטו אונטען געפינען דעם אוֹצָר.

ווי דער מענש האָט זיך איינגעבויגען, קריכט אַרויף די שלאַנג און פערוויקעלט זיך אַרום זיין האַלז.

---

1) רעזאָלוציע, אורטייל.

שרייט דער מענש: וואָס טהוסטו?

ענטפערט די שלאַנג: דערפאַר וואָס דו ווילסט צונעהמען מיין גאַנץ פערמעגען, וויל איך דיך דערשטיקען.

ווענען זיי אוועק צו שלמה'ן זיך לאָדען.

זאָגט שלמה צו דער שלאַנג: קודם קריך אַראָפּ פון האַלז! ווי באַלד דו קומסט צו בית-דין [1], דאַרפסטו ניט זיין מעהר „מוחזק" [2] פון איהם.

האָט די שלאַנג געפאָלגט.

— איצט לאָמיך הערען דיינע טענות!

זאָגט די שלאַנג: איך האָב רעכט אויף דעם, גאָט אַליין האָט מיר געבאָטען: „זאָלסט בייסען דעם מענשענס טריט".

— אויב אַזוי — זאָגט שלמה צו דעם מענשען — האָט דיר גאָט בעפוילען: „צוזעץ איהר דעם קאָפּ".

האָט דער מענש אַזוי געטהון.

דעריבער זאָגט דאָס שפריכוואָרט:

דער בעסטער שלאַנג — צופּלעט דעם קאָפּ.

.IV

דער משפט מיט די דריי רייזענדער.

דריי רייזענדער, וואָס ס'איז זיי אויסגעקומען אויף שבת אין מיטען וועג זיך אָפּשטעלען, האָבען ערב-שבת אינאיינעם בעהאַלטען זייער געלד אויף איין פערבאָרגען אָרט. געקומען שבת-צונאַכטס צו דעם אָרט — ניטאָ דאָס געלד. איז יעדער פון זיי דעם אַנדערען חושד, אַז יענער איז דער גנב. קומט מען זיך לאָדען פאַר שלמה המלך. הערט שלמה המלך אויס זייערע טענות און הייסט זיי קומען מאָרגען פריה.

אין דער פריה, ווען זיי זענען ווידער פאַר'ן געריכט געשטאַנען, האָט זיך שלמה המלך צו זיי געווענדט מיט די ווערטער:

— ווי ס'איז צו דערקענען אין אייך, זענט איהר מענשען געניטע, ניט קיין לאַידיגע, האָט אַ ידיעה אין הויות-העולם [3] — וויל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה, וואָס קען זיך אויף דער וועלט פּאַסירען, און אויסהערען וועגען דעם אייער מיינונג.

---

1) געריכט. 2) תקיף, האַלטען ביי זיך אַ בעוואָרעניש. 3) וועלט-זאַכען.

אין אַ שטאָדט ערגיץ, אין איין הויף, האָבען צוזאַמען געוואוינט אַ יונג מיידיל מיט אַ יונגען בָחור. ליעבען זיי זיך שטאַרק. מאַכט זיך אָבער, אַז זיי מוזען זיך שיידען. פערבונט מען זיך מיט אַ שְבוּעָה, אַז אָהן אַ ערלויבעניש פון דעם צווייטען טאָר קיינער פון זיי ניט חֲתוּנָה האָבען. געדויערט אַ שטיקעל צייט און די עלטערען פונ'ם מיידיל פער'קנס'ען זי פאַר אַ אַנדערען יונגענמאַן. אין דער חוּפָּה־נאַכט, ווען דער חָתָן איז צו איהר אין צימער אַריין, זאָגט זי איהם: איך וועל אַנדערש דיין פרוי נישט זיין, סיידען איך וועל אויף דעם ערלויבעניש בעקומען פון יענעם און יענעם, מיט וועלכען איך בין פערבונדען דורך אַ שְבוּעָה. לאָזט ער זי אָפּ. דערנאָך קומט זי מיט איהר חָתָן צו יענעם און לעגט איהם פאָר: נעהם ביי מיר אַוועק גאָלד מיט זילבער וויפיעל דו ווילסט אַליין און בונד מיך אויף פאַר מיין מאַן. זאָגט יענער: „אַז דו האלסט יאָ אַזוי וואָרט, בעפריי איך דיך פון דער שְבוּעָה מיט מיין גוטען ווילען און נעהם פון דיר גאָר ניט. געהט אייך בְשָלוֹם אַהיים און לעבט אייך ביידע גליקליך”. געהען זיי צוריק אַהיים. אויפ'ן וועג בעפאַלען זיי רויבער. נעהמט־צו דער עלטסטער פון די רויבער דאָס גאַנצע גאָלד מיט דער כַּלָה און וויל איהר גוואַלד־טהון. בעט זי זיך ביי'ם אַלטען רויבער: „ריהר מיך נישט אָן ביז דו וועסט מיך אויסהערען”. דערצעהלט זי איהם אַלעס, וואָס מיט איהר איז פאָרגעקומען, און לאָזט־אויס מיט די ווערטער: „היינט בערעכען זיך אַליין, אויב יענער, וואָס איז נאָך גאָר יונג און הַיִים־בלוטיג, האָט זיין יֵצֶר־הָרַע געבראָכען און מיך נישט בעריהרט,— בִפְרַט אַזאַ זָקֵן ווי דו. האָב גאָט אין האַרצען, נאַ דיר אַוועק אינגאַנצען מיין גאָלד און זילבער און לאָז מיך אָפּ בְשָלוֹם מיט מיין מאַן אַהיים”. דער אַלטער, שטאַרק געריהרט פון די ווערטער, האָט נישט געוואָלט ביי זיי קיין זאַך נעהמען און זיי אָפּגעלאָזט פריי.

— איצט — זאָגט שלמה צו די רייזענדער — וויל איך אויסהערען אייער מיינונג, ווער פון די אַלע פערזאָנען פערדיענט דאָ אַ גרעסערען שֶבַח[1]).

— נאָך מיין מיינונג — זאָגט איינער — פערדיענט עס די כַּלה, וואָס האָט אַזוי פעסט די שבועה געהאַלטען.

— איך מיין — זאָגט דער צווייטער — אַז דער גרעסטער שבח קומט דעם מאַן, וואָס האָט געבראָכען זיין תַאֲוָה און זי נישט בעריהרט.

— און נאָך מיין מיינונג גאָר—זאָגט דער דריטער—האָט דער רויבער־

---

1) לויב.

בעוויזען אַ גבורה מעהר פון זיי אַלע: אַזאַ אוצר מיט גאָלד — און אָפּגע־
געבען צוריק!

— אָט דער איז עס דער גנב! — ווייזט־אָן שלמה המלך אויף'ן
דריטען, און באַלד געהייסען זיך נעהמען צו איהם, ביז יענער האָט געמוזט
זיך מודה זיין, וואו ער האָט דאָס גע'גנב'עטע געלד בעהאַלטען.

V.

די חכמה פון מצרים.

אַז שלמה האָט פערקלערט צו בויען דעם בית־המקדש, האָט ער גע־
שיקט צו פרעה נכה דעם מלך פון מצרים.

— שיק מיר קינסטלער־מייסטער און איך וועל זיי גוט בעלוינען.

האָט פרעה־נכה צונויפגערופען אַלע זיינע אַסטראָלאָגען [1] און זיי
געזאָגט:

— ווייזט מיר אָן די מענשען, וואָס דאַרפען דאָס יאָהר שטאַרבען,
וועל איך זיי שיקען צו שלמה'ן.

ווי די קינסטלער פון מצרים זענען געקומען צו שלמה'ן, האָט ער דער־
זעהן מיט'ן רוח־הקודש [2], אַז זיי דאַרפען דאָס יאָהר שטאַרבען, האָט ער זיי
אָנגעטהון תכריכים און אָפּגעשיקט צוריק צו פרעה'ן מיט אַ בריעף:

— אפשר פעהלט־אויס פרעה'ן אויף קבורה־געלד פאַר זיינע מתים, שיק
איך זיי איהם צוריק מיט פאַרטיגע תכריכים.

VI.

פרעה'ס טאָכטער.

די נאַכט ווען שלמה האָט פערענדיגט דעם בנין בית־המקדש האָט ער
געפייערט די חתונה מיט פרעה'ס טאָכטער, און די צווייטע שמחה האָט מיט
איהר גרויס פראַכט פערדונקעלט די שמחה פון חנוכת־הבית [3].

אַכציג פערשידענע טענץ האָט פרעה'ס טאָכטער אויסגעטאַנצט און־
טער אַכציג פערשידענע נגונים און אויסגעטייטשט: אַזוי זינגט מען פאַר
דער עבודה־זרה, אַזוי — פאַר יענער. און דער נאַכט האָט נאָך געזאָגט:

---

1) שטערען־זעהער. 2) הייליגער גייסט, נביאה. 3) בעניישען דאָס הויז.

„איבערדריסיג איז מיר געוואָרען די שטאָדט ירושלים״—און ער האָט פער־טראַכט זי חרוב צו מאַכען.

באַלד איז גבריאל המלאך אַראָפּ פון הימעל און אַריינגעשטעקט אַ שטאָק ביים ברעג ים, — האָט זיך פון אויבען פערצווייגען אַ זומפּ און פער־וואַקסען אַ האַלב אינזעל מיט גראָז. אויף יענעם אָרט איז די שטאָדט רוים [1] אויסגעבויט געוואָרען.

אַ הימעל־בעט האָט פרעה׳ס טאָכטער געלאָזט מאַכען פאַר שלמה׳ן בעצויגען מיט שטאָף פון בלוי־הימעל קאָליר און בעזעצט מיט בריליאַנטען, וואָס האָבען געפינקעלט ווי שטערען.

אַז שלמה האָט זיך אויפגעכאַפּט אין דער פריה, און געזעהן איבער זיך די שטערען פון הימעל־בעט, האָט ער געמיינט, ס׳איז נאָך נאַכט — און ווידער איינגעשלאָפען מיט די שליסלען פון בית־המקדש צו קאָפּען.

און די הויף־לייט האָבען ניט געוואַגט איהם געהן וועקען, — ביז זיין מוטער בת־שבע איז געקומען און איהם אויסגעפּאַטשט מיט איהר פּאַנטאָפעל און איהם געשטראָפט מיט האַרטע רעד.

.VII

שלמה׳ס שטול.

שלמה האָט געמאַכט אַ שטול פון עלפענביין בעדעקט מיט גאָלד, בעשאָטען מיט פּעריל און בעזעצט מיט טייערע בריליאַנטען פון אַלערליי קאָלירען: רויטע רובינען, בלויע סאַפּירען, לויטערע בריליאַנטען, גרינע סמאַראַגדען און אַנדערע טייערע שטיינער.

אויף דער ערשטער טרעפּ ליגט אַ גילדענער לייב און אַנטקעגען— אַ גילדענער אָקס; אויף דער צווייטער טרעפּ — אַ גילדענער וואָלף אַנט־קעגען אַ שאָף, אויף דער דריטער — אַ לעמפּערט אַנטקעגען אַ ציג, אויף דער פירטער—אַ בער אַנטקעגען אַ הירש; אויף דער פינפטער—אַן אָדלער אַנטקעגען אַ טויב; אויף דער זעקסטער — אַ שפּאַרבער אַנטקעגען אַ שפּער־לינג, אַלץ פון לויטער גאָלד.

אויבען אויפ׳ן קאָפּ פון שטול שטעהט אַ גילדענע מנורה מיט אַלעם גרייטען: לייכטער און קנעפּ, צוועגגליך און פייער־שאַרער, בעכער און בלומען, אַלעם פון גאָלד. זיבען רעהרען געהען־אַרוים פון איין זייט, און אויף זיי

1) דורך וועלכער ירושלים איז דערנאָך חרוב געוואָרען.

אויסגעשניצט די זיבען אָבות[1] פון דער וועלט: אָדָם, נחַ, שֵׁם, אַבְרָהָם, יִצְחָק, יַעֲקב און אִיוֹב אין מיטען; און אויף דער אַנדערער זייט מְנוֹרָה נאָך זיבען גילדענע רעהרען, און אויף זיי אויסגעשניצט די זיבען חֲסִידִים[2] פון דער וועלט: לֵוִי און עַמְרָם, משֶׁה וְאַהֲרן, אֶלְדָד וּמֵידָד און חוּר אין מיטען.

אויף דער מנורה—אַ גילדענער קרוג, און אונטען אַ גילדענער בעקען, ביידע — פול מיט לויטערען שֶׁמֶן־זַיִת[3], פון בעקען געהען אַרוים צוויי גילדענע זאַנגען און אין די זאַנגען — צוויי קאַנאַלען. אויפ'ן בעקען איז אויסגעשניצט עֵלִי הַכֹּהֵן, אויף די זאַנגען—זיינע צוויי זיהן, חָפְנִי וּפִנְחָס, און אויף די קאַנאַלען — די צוויי אַהרן'ס קינדער, נָדָב וַאֲבִיהוּא.

אין ביידע זייטען שטול, רעכטס און לינקס, שטעהען צוויי גילדענע קאַטהעדערען[4], איינע פאַר'ן כֹּהֵן גָדוֹל, די צווייטע פאַר'ן סְגַן פון די כֹּהֲנִים, און אַרום שטול — נאָך זיבעציג גילדענע קאַטהעדערען פאַר די זיבעציג זְקֵנִים — די סַנְהֶדְרִין.

און צוויי וואַסער־טעכטער[5], האַלב פיש האַלב מענש, זיצען ביי ביידע זייטען פון מֶלֶך, ער זאָל אויף זיי אָנלעהנען דעם קאָפּ.

און פיער און צוואַנציג גילדענע וויינשטאָקען, שטעהען פון ביידע זייטען שטול און בעדעקען דעם מלך מיט זייער שאָטען, און אַרום שטול שטעהען טייטעל־ביימער, בעהאַנגען מיט וויַיסען לייַנען, און אויף זייערע בלעטער־קרוינען שטעהען עלפענביינענע פּאַוועס, און צוויי גילדענע לייבען, אינוועניג אויסגעהוילט[6] און אָנגעפּיהלט מיט בְּשָׂמִים, שפּריצען געווירציגע רֵיחוֹת, ווען שלמה המלך זעצט זיך אויפ'ן שטול.

ווי שלמה המלך פלעגט אַרויף אויף די ערשטע טרעפּ, — אַזוי האָט זיך באַלד אָנגעהויבען ריהרען דער אינוועניגסטער מעכאַניזם[7]. אַ ראָד גיט זיך אַ דרעה און דער לייב שטרעקט אויס אַ פוס פון איין זייט און דער אָקס — אַנטקעגען, און דער מלך לעהנט זיך אָן אויף זיי און געהט־אַרויף העכער. אַזוי איז געווען ביי אַלע טרעפּ. אויבען האָט איהם דער אָדלער געזעצט אויפ'ן שטול און אָנגעטהון די קרוין אויפ'ן קאָפּ און די גילדענע טויב איז אַראָפּ פון זייל צום אָרון־קודש, גענומען אַ סֵפֶר־תּוֹרָה און דערלאַנגט שלמה'ן אין האַנד. און דער כֹּהֵן־גדול מיט די זקנים שטעהען־אויף און גיבען־אָפּ שָׁלוֹם, דערנאָך זעצען זיי זיך אויף די ערטער און הויבען־אָן מִשְׁפָּט'ען דאָס פאָלק ישראל.

---

1) פאָטער'ס. 2) פרומע. 3) אָליווען־אייל. 4) הויכע שטולען.
5) רוסאַלקעס. 6) פוסט. 7) מאַשינעריע, רעדער־ווערק.

א זילבערנע שלאנג איז געווען אין מעכאניזם, צונויפגעוויקעלט, ווי א פערשרויפטע פעדער [1], און ווען עס זענען געקומען פאלשע עדות, האט זיך באלד די שלאנג צוויקעלט און אלע פעדער פונאנדערגעלאזט — האבען אלע רעדער אנגעהויבען זיך דרעהען און די חיות — רוישען: די אקסען—מוקען, לייבען—שרייען, לעמפערטען—שאלען, וועלף—היילען, שעפסען — בלעקערצען, ציגען—טרעלען, בערען—ברומען, הירשען—הירזען, טויבען—מרוקען, שפארבער—קראקען, שפערלינגען—פיפסען [2], פאוועס—לויפען און אדלער—פליהען. פאלט-אן אויף די עדות א שרעק און זיי זאגען דעם אמת.

פרעה נכה האט דעם שטול גענומען געפאנגען און איהם געבראכט קיין מצרים, און אז ער האט געוואלט זיך זעצען אויפ'ן שטול, האט דער לייב אויסגעצויגען דעם רעכטען פוס און איהם געגעבען א קלאפ אין דיך,—איז ער געבליבען א הינקעדיגער ביז'ן טויט.

און אז נבוכדנצר הרשע האט חרוב געמאכט די שטאדט ירושלים און שפעטער מצרים אויך איינגענומען, האט ער דעם שטול אוועקגעפיהרט אין בבל און געוואלט זיך זעצען אויף איהם,—האט איהם דער לייב אראפ-געווארפען. און אז דריוש האט איינגענומען בבל און אוועקגעפיהרט דעם שטול אין מדי,—האט שוין קיינער ניט געוואגט צו זעצען זיך אויפ'ן שטול. און אז אלעקסאנדר מוקדון האט איינגענומען די גאנצע וועלט, האט ער דעם שטול צוריק אוועקגעפיהרט אין מצרים. און אז אגיפונוס בן אנטיוכוס האט חרוב געמאכט מצרים האט ער דעם שטול אפגעפיהרט אין א שיף, איז ארויסגעפאלען א פיסעל און געבליבען הייגען אויף א גילדענער קייט. האט ער אראפגעבראכט קינסטלער פון גאר דער וועלט – און קיינער האט ניט געקענט פעררעכטען, ביז אויף היינטיגען טאג.

.VIII

מלכת שבא.

איינמאל, ווען דעם מלך שלמה איז געווען אויפגעלעגט אויפ'ן הארצען נאך א גוטען כוס וויין, האט ער פונאנדער געשיקט שלוחים אין אלע לענדער ארום ארץ-ישראל און געלאזט בעטען אלע מלכים פון מזרח און מערב זיי זאלען קומען אין זיין פאלאץ און זעהן זיין גרויסקייט.

---

1) ספרונזשינע. 2) קוויטשען.

דערנאָך האָט ער בעפוילען מען זאָל ברענגען דָוִד המלך'ס פידלען און צימבלען, פויקען און פלייטען און שפּילען פאַר זיי. און נאָך האָט ער בעפוילען, מען זאָל ברענגען אַלע בְּהֵמוֹת און חַיוֹת, עוֹפוֹת און שְׁרָצִים, שֵׁדִים און רוחות, טײַוולען און שרײַטעליך, זיי זאָלען פאַר איהם טאַנצען און שפּרינגען. די שרײַבער זיצען און לייענען די רײַסטער [1], רופען־אויס יעדען בײַ זײַן נאָמען, און זיי פערזאַמלען זיך און קומען אַלע, ניט געבונדען, ניט געשמידט און נישט געפיהרט פון קיינעם.

האָט מען דורכגעזוכט אַלע פויגעל און דעם אויער־האָן צווישען זיי ניט געפונען, ווערט שלמה שטאַרק אויפגעבראַכט און בעפוילט, מען זאָל איהם ברענגען און בעשטראָפען.

קומט דער אויער־האָן און זאָגט:

— אַדוני קעניג! הער נאָר אויס מײַנע רעד, און לאָזען מײַנע ווערטער דיר אַרײַן אין אויער. שוין דרײַ חֳדָשִׁים אַז ס'איז מיר אַרײַן אין קאָפּ אַ געדאַנק און האָב אַלץ געוואָלט דערגעהן אײַן זאַך; קײַן ברויט האָב איך ניט געגעסען, קײַן וואַסער געטרונקען, און אַלץ בײַ זיך געטראַכט: איך וועל פליהען־שוועבען איבער גאָר דער וועלט, און זעהן צי איז פאַראַן אַ לאַנד צי אַ קעניגרײַך, וואָס איז דיר ניט אונטערטהעניג און פאָלגט ניט דײַן געבאָט. האָב איך געפונען אַ ווײַטע מְדִינָה מיט דער הויפּט־שטאָדט קיטור אין מִזְרָח לאַנד. איהר זאַמד איז טײַערער פון גאָלד, און זילבער וואַלגערט זיך אין די גאַסען ווי מיסט. און בײַמער וואַקסען דאָרט פון אײַביגע צײַטען, געפלאַנצט נאָך אין די ערשטע טעג, ווען די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען, און וואַסער טרינקען זיי פון גַן־עֵדֶן קוואַל. פאַראַן דאָרט פיעל חֲיָלוֹת [2], מיט קרוינען אויף די קעפּ, נאָר אָנציהען אַ בויגען [3] קענען זיי זיט, און ווי צו פיהרען מלחמות ווייסען זיי ניט. אַ פרוי געוועלטיגט איבער זיי און איהר נאָמען איז מַלְכַּת־שְׁבָא. דעריבער, אויב די זאַך וועט וואוילגעפעלען דעם מֶלֶך מײַן הער, וועל איך זיך אָנטהון אַ כּוח, און זיך אַוועקלאָזען אין שטאָדט קיטור, אין לאַנד שבא. זייערע מְלָכִים וועל איך שמידען אין שלעסער און זייערע הערשער אין אײַזערנע קייטען — און ברענגען זי צו דיר, אַדוני קעניג.

און די זאַך איז וואוילגעפעלען אין מלך'ס אויגען. האָט ער געשיקט רופען די קעניגליכע שרײַבער, און מ'האָט אָנגעשריבען אַ בריעף און אָנגעבונדען אין אויער־האָנ'ס פליגעל.

1) צעטלען. 2) מיליטער. 3) צו שיסען מיט פײַלען.

איז אויפגעשטאַנען דער אויער־האָן און אַרויפגעשוועבט אין דער הויך, און אַרומגעדרעהט זיך אין דער לופטען אַרום און אַרום, זענען אַלע פויגעל אַריין צו איהם אין ראָד און זיך צוצויגען וויַט — דער אויער־האָן פליהט פּאָראויס און אַלע ציהען זיך נאָך. אַזוי זענען זיי געפלויגען און גע־פלויגען, ביז זיי זענען געקומען צו דער שטאָדט קיטור אין מְדִינָה שְׁבָא.

אין דער פריה געהט אַרויס די מַלְכַּת־שְׁבָא זיך בוקען צו דער זון און זעהט, אַז ס'איז פּלוצלונג געוואָרען פינסטער, ווייל די פויגעל האָבען מיט זייערע פליגעל פערשטעלט די שיין,—האָט זי צוריסען איהרע קליידער און געבליבען שטעהן פערוואונדערט און פערקלעמט.

האָט זיך דער אויער־האָן אַראָפּגעלאָזען צו איהר, — דערזעהט זי דעם בריעף הענגען אויף זיינע פליגעל, בונדט זי אָפּ דעם בריעף און לייענט:

„פון מיר שלמה המלך.

שָׁלום דיר און פריעד צו דיינע הערען!

זיי וויסען, אַז דער אויבערשטער האָט מיך געמאַכט קעניגען אויף אַלע חַיוֹת פון פעלד און פויגעל און הימעל און אויף אַלע שֵׁדִים, רוחות און טייוולען, און אַלע מְלָכִים פון מִזְרָח און מַעֲרָב, צָפון און דָרום קומען געבען מיר שָׁלום.

אַצונד, אויב דו ווענסט וועלען און קומען מיך בעגריסען, וועל איך דיר אָנטהון כָּבוֹד מעהר ווי אַלע מְלָכִים, וואָס זיצען ביי מיר, און אויב דו ווענסט ניט וועלען און ניט קומען מיך בעגריסען, — וועל איך אויף אייך אָנשיקען מְלָכִים מיט רייטער און לעגיאָנען [1]). ווענסטו פרעגען: ווער זענען עם שלמה'ס מְלָכִים מיט רייטער און לעגיאָנען? די חַיוֹת פון פעלד — דאָס זענען די מלכים, די פויגעל פון הימעל — דאָס זענען די רייטער, און די שֵׁדִים, רוחות און טייוולען זענען די לעגיאָנען. זיי וועלען אייך צושטיקען און צוווערגען אין אייערע הייזער אויף די בעטען, די חיות וועלען אייך פערצוקען און צורייסען אויפ'ן פרייען פעלד, און די פויגעל וועלען אייער לייב פּיקען און אייער פלייש עסען".

אַז די מַלְכַּת־שְׁבָא האָט איבערגעלייענט דעם בריעף, האָט זי ווידער צוריסען די קליידער און געלאָזט הופען איהרע עלטסטע הערען און ראָטה־געבער און געפרעגט:

— צי ווייסט איהר ניט, וואָס פערלאַנגט פון מיר שלמה המלך?

---

1) סולדאַטען.

ענטפערען זיי: מיר ווייסען ניט פון שלמה המלך און שעצען ניט זיין מלוכה.

נאר זי האט זייערע רעד ניט געהערט און זייער ראטה ניט געפאלגט. האט זי געשיקט רופען אלע שיפס־קאפיטאנען און זעגעלמייסטער, און געלאזט אנלאדען פולע שיפען מיט פימסען־האלץ און קאראלען, פערעל און בריליאנטען, און געשיקט האט זי שלמה׳ן זעקס טויזענד יונגליך מיט זעקס טויזענד מיידליך, אלע — געבוירען אין איין טאג, אין איין שעה, אלע פון איין הויך, איין וואוקס, און אלע אנגעטהון גלייך אין פורפור־וואהל.

און א בריעף האט זי זיי מיטגעגעבען צו שלמה׳ן:

„פון דער שטאדט קיטור קיין ארץ־ישראל איז א מהלך פון זיבען יאהר, און איך פערלאנג צו קומען אין דריי יאהר צייט״.

אין דריי יאהר ארום איז זי געקומען, און שלמה האט בעפוילען, אז ארויס אנטקעגען און בעגעגענען זי זאל בניהו בן יהוידע, וואס איז גלייך צום מארגען־רויט, וואס שיינט־אויף אין דער פריה, און צום שטערען נוגה, וואס פינקעלט צווישען אלע שטערען און צו א רויז ביי׳ם טייך וואסער.

ווי זי האט איהם דערזעהן, איז זי אראפ פון איהר רייטוואגען, וויל זי האט געמיינט, אז דאס איז שלמה אליין.

זאגט בניהו: איך בין ניט שלמה, נאר איינער פון זיינע דיענער.

ווענדט זי זיך צו איהרע הערען און זאגט זיי א שפריכווארט:

„האט איהר ניט געזעהן דעם לייב, — זעהט זיין לאגער־ארט; האט איהר דעם מלך שלמה ניט געזעהן — קוקט־אן זיין שעהנעם בעדיענער״.

און בניהו האט זי געבראכט צו שלמה׳ן אין גלעזערנעם פאלאץ, האט זי געמיינט, אז ער זיצט אין וואסער און זיך דערשראקען און אויסגעטהון די שיך.

דערנאך פרעגט זי דעם מלך שלמה א רעטעניש:

פון דער ערד קריכט ער ארויס,
ווי וואסער גיסט ער זיך אויס,
און פולט־אן דאס גאנצע הויז.
ענטפערט ער: נאפט [1]).

---

1) נאפט פולט אן דאס הויז מיט ליכטונקייט.

פרעגט זי נאָך אַ רעטעניש:

ווי עס גיט אַ בלאָז אַ ווינד,
בויגט ער איין דעם קאָפּ געשווינד,
און יאָמערט מיט אַ קלאָג;
פאַר רייכע — אַ פּוץ, פאַר אָרעמע — אַ נוץ;
פאַר לעבעדיגע — אַ סוף, פאַר טויטע — אַ שטראָף;
פאַר פויגעל — אַ פרייד, פאַר פיש — אַ פּלאָג.

ענטפערט ער: ליין [1]!

ווייל זי איהם נאָך אויספּרובען און זאָגט:

— דערקען, וועלכע פון די קינדער וואָס איך האָב דיר געשיקט זענען יונגליך, און וועלכע — מיידליך.

הייסט ער ברענגען ניס מיט געבּרענטע זאנגען און וואַרפען פאַר זיי. די יונגליך האָבען אויפגעהויבען די פּאַלעס, און די מיידליך זענען פון נאַטור שעמענדיג—האָבען זיי אויסגעשטרעקט די קאָפּ-טיכלעך.

האָט ער אָנגעוויזען און געטראָפען.

זאָגט די מלכּת שבא:

— איצט זעה איך מיט מיינע אויגען, ווי גרויס דיין חכמה איז.

און זי האָט געשאָנקען דעם מלך טייערע מתּנות און ער האָט איהר אויך געגעבען „אַלץ וואָס זי האָט פערלאַנגט".

IX.

שלמה המלך'ס אָדלער.

אַ גרויסען אָדלער האָט שלמה געהאַט און ווען ער האָט געוואָלט בעזוכען די שטאָדט תּדמור אין דער מדבּר האָט ער זיך אויף איהם אַוועקגעלאָזט רייטענדיג און געקומען אין איין טאָג.

---

1) אַז דער ליין וואַקסט און דער ווינד בלאָזט — רוישען די שטענגליך און די קעפּליך בויגען זיך פון פלאַקס וועבט מען פיינע ליינען פאַר רייכע און גראָבען שטאַרקען ליינוואַנד פאַר אָרעמע. דער סוף פון יעדען מענשען איז — די תּכריכים. אַז מען בעשטראָפט אַ פערברעכער—הענגט מען איהם אויף אַ שטריק פון פלאַקס. די פויגעל פּיקען די זאָמען-קערנער און פרעהען זיך, און די פיש פאַנגט מען אין נעצען, געפלאָכטען פון פלאַקס.

X.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ און דֶער אַשְׁמְדַי.

זִיבְּעֶן יָאהר האָט שלמה המלך געֶבּויט דעֶם בֵּית־הַמִּקְדָשׁ אויפ׳ן שעֶהנסטעֶן בּאַרג פון יְרוּשָׁלַיִם, אויפ׳ן בּאַרג מוֹרִיָה. פון געֶזעֶגטעֶ שטײַנעֶר האָט עֶר אויסגעֶמויעֶרט דִי ווענט און אִינוועֶנִיג בּעֶשלאָגעֶן מִיט געֶשנִיצטעֶן צעֶדעֶר־הָאָלץ און דורכאויס בּעֶדעֶקט מִיט לויטעֶר גִין־גאָלד. און דִי גאַנצעֶ צײַט האָט בּײַ׳ם געֶבּײַ קײַן זעֶג נִיט געֶזעֶגט, קײַן האַק נִיט געֶהאַקט און קײַן האַמעֶר נִיט געֶקלאַפּט, און מ׳האָט נִיט געֶהעֶרט פון הַר־הַבַּיִת קײַן שום געֶרויש פון אײַזעֶרנעֶ געֶצײַג, ווײַל אײַזעֶן פעֶרקִירצט[1] דעֶם מעֶנשעֶנס יאָהרעֶן, און גאָט׳ס הויז פעֶרלעֶנגעֶרט דִי יאָהר.

ווִי־זשעֶ האָט מעֶן געֶזעֶגט דִי שטײַנעֶר אָהן אײַזעֶרנעֶ געֶצײַג?

אַ טײַעֶרעֶר בּרִילִיאַנט אִיז דאָ אויף דעֶר וועֶלט, וואָס הײַסט שָׁמִיר. עֶר אִיז האַרטעֶר פון שטאָהל און שאַרפעֶר פון דִימעֶנט: מִיט אַ דִימעֶנט שנײַדט מעֶן דִינעֶ טאָוולעֶן גלאָז, און מִיט׳ן שמיר קעֶן מעֶן צושנײַדעֶן דִי שטאַרקסטעֶ שטײַנעֶר און צושפּאַלטעֶן גאַנצעֶ בּעֶרג.

האָט שלמה המלך צונויפגעֶרופעֶן דִי חֲכָמִים און אַלטעֶ לײַט פון אַלעֶ מְדִינוֹת און שטעֶדט און זײַ געֶפרעֶגט: צִי ווײַסט אִיהר נִישט וואו געֶפִינט זִיךְ דעֶר שמִיר?

עֶנטפעֶרעֶן זײַ אִיהם:

— אֲדוֹנִי קעֶנִיג, מִיר ווײַסעֶן וואויל, אַז גאָט האָט בּעֶשאַפעֶן דִי וועֶלט אִין זעֶקס טעֶג, האָט עֶר צולעֶצט, פרײַטאָג פאַרנאַכט, בּעֶשאַפעֶן נאָךְ צעֶהן וואונדעֶרלִיכעֶ זאַכעֶן, אײנס פון דִי וואונדעֶרלִיכעֶ זאַכעֶן אִיז דעֶר שָׁמִיר. מִיט׳ן שמיר זעֶנעֶן אויסגעֶקרִיצט געֶוואָרעֶן דִי צעֶהן געֶבּאָט אויף דִי צוויי לוּחוֹת, וואָס משֶׁה רַבֵּינוּ האָט בּעֶקומעֶן פון גאָט אויפ׳ן בּאַרג סִינַי. מִיט׳ן שמיר האָט משה רבינו געֶשלִיפעֶן דִי צוועֶלף טײַעֶרעֶ שטײַנעֶר פון חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד און אויף זײַ אויסגעֶקרִיצט דִי נעֶמעֶן פון אַלעֶ צוועֶלף שְׁבָטִים. און אַז דִי יוּדעֶן האָבּעֶן געֶזִינדִיגט, אִיז דעֶר שמִיר פון זײַ בּעֶהאַלטעֶן געֶוואָרעֶן, און אִיצט ווײַסעֶן פון אִיהם נור שֵׁדִים און רוּחוֹת. רוף זײַ אַרויס, וועֶלעֶן זײַ דִיר זײַן אָרט עֶנטדעֶקעֶן.

רופט שלמה אַרויס דִי שדים און פרעֶגט זײַ.

---

1) פון אײַזעֶן מאַכט מעֶן שווערדעֶן און מִיט שווערדעֶן טויט מעֶן מעֶנשעֶן.

ענטפערען זיי איהם: מיר ווייסען נישט, נאר אשמדי, אונזער גרויסער הערשער, ער ווייסט אפשר יא.

פרעגט ער זיי: וואו האלט זיך אייער אשמדי אויף?

זאגען זיי: אויף יענעם און יענעם בארג. דארט האט ער א ברונען פול מיט וואסער, פערדעקט מיט א שטיין און פערזיגעלט מיט זיין זיגעל. אלע טאג הויבט ער זיך אויף אין דער הויך און פארשט־אויס דעם הימעל, לאזט זיך אראפ און פארשט־אויס די ערד. קומט צו זיין ברונען און קוקט־ארום דעם זיגעל, עפענט־אויף, און נאכדעם ווען ער טרינקט זיך אן פערזיגעלט ער איהם ווידער און געהט אוועק.

רופט שלמה זיין פעלד־מארשאל בניהו בן יהוידע, גיט איהם מיט א קייט מיט א רינג, אויף וועלכען דער שם־המפורש איז אויסגעקריצט, בינדליך וואהל און לאגלען וויין, און שיקט איהם ער זאל ברייננען דעם אשמדי א געפאנגענעם.

געקומען אויף יענעם בארג, האט בניהו אויסגעגראבען א גרוב אונטער דעם ברונען פון אשמדי, אפגעצאפט אהין דאס וואסער פונ'ם ברונען און פערשטאפט דעם לאך מיט די בינדליך וואהל. דערנאך האט ער אויסגעגראבען נאך א גרוב העכער פון אשמדי'ס ברונען, אריינגעלאזט אין ברונען דורך דער גרוב וויין, און דעם לאך אויך פערשטאפט מיט וואהל. פערשאטען ביידע פרישע גריבער מיט ערד, האט בניהו ארויפגעקלעטערט אויף א הויכען בוים צו זעהן פון דארט, וואס דא וועט פארקומען.

קומט דער אשמדי, בעקוקט די חתימה, און זעהט, אז זי איז גאנץ,— הויבט ער אויף דעם שווערען שטיין און טרינקט־אויס דעם גאנצען וויין. פער־דרעהט זיך איהם דער קאפ און ער ווערט באלד אנטשלאפען טויט־שכור.

ווי בניהו בן יהוידע האט דאס דערזעהן, שפרינגט ער באלד אראפ פון בוים, ווארפט אויף איהם ארויף די קייט, שמידט איהם הענד און פיס, און האלט־צו פעסט דעם רינג מיט'ן שם־המפורש.

אז דער אשמדי האט זיך אויפגעחאפט פון שלאף און דערזעהן, וואס בניהו האט מיט איהם געטהון, האט ער אנגעהויבען שרייען מיט א ווילדען קול און גענומען ווארפען־זיך און רייסען די קייט. האט בניהו איהם געוויזען דעם רינג מיט'ן שם־המפורש און געזאגט: אומזיסט דיין פילדערען, עס וועט דיר גארנישט העלפען — דיין הער'ס נאמען איז אויף דיר!

איז דער אשמדי באלד אנטשוויגען געווארען און אראפגעלאזט דעם קאפ.

זאָגט צו איהם בְּנָיָהו בֶּן יְהוֹיָדָע: קום איך וועל דיך פיהרען צו שלמה המלך, מיין הער.

זענען זיי אויפגעשטאַנען און אַוועקגעגאַנגען. בניהו געהט פאָראויס און שלעפט איהם פאַר'ן קייט, און דער אַשמדי געהט נאָך און זאָגט אויף זיך דאָס שפּרוכוואָרט:

דער ווייַן איז אַ שפּעטער,
געטראַנק בערוישט —
לאָזט זיך ווער אין איהם אַריין
קען ער קליג נישט זיין.

געהען זיי פאַרביי אַ הויכען פאַלמען-בוים,—טהוט זיך דער אַשמדי אין איהם אַ רייַב און רייַסט איהם אויס. געהען זיי פאַרביי אַ רייַכען פּאַלאַץ, טהוט איהם אַשמדי אַ שטויס, קעהרט איהם איבער און וואַרפט איהם-אום. קומען זיי צו אַ געצעלט פון אַן אַלְמָנָה, געהט-אַרויס די אָרעמע פרוי און הויבט-אָן צו בעטען זיך ביי'ם אַשמדי, ער זאָל איהר וואוינונג ניט פערוויסטען, שפּרינגט ער אָפּ צוריק און לינקט זיך אויס אַ פוס. געהט ער ווייטער און הינקט אויף זיינע היהנערשע [1] פיס און זאָגט אויף זיך דעם פּסוק:

ווייכער שפּראַך,
ברעכט ביין און קנאָך.

דערזעהט ער אַ בלינדער בלאָנדזעט, פיהרט ער איהם אויפ'ן וועג אַרויף. דערזעהט ער אַ שִׁכּוֹר בלאָנדזעט, פיהרט ער איהם אויך אויפ'ן וועג אַרויף. דערזעהט ער אַ זעהר פרעהליכע חֲתוּנָה—צוויינט ער זיך.

הערט ער, ווי איינער בעשטעלט אַ פּאָר שיך ביי אַ שוסטער, זיי זאָלען איהם דיענען גאַנצע זיבען יאָהר,— הויבט ער אָן צו לאַכען.

דערזעהט ער, ווי אַ כִּשּׁוּף-מאַכער שטעהט אויף זיין פּלאַץ און צוי-בערט — הויבט ער אָן צו לאַכען.

בְּנָיָהו האָט די אַלע שד'ישע תנועות מיט פערוואונדערונג צוגעזעהן און נישט פערשטאַנען וואָס דאָס בעטייט. ער האָט אָבער איצט אין וועג נישט געוואָלט אַריין מיט'ן אַשמדי אין לאַנגע שמועסען און דאָס אָפּגעלעגט אויף אַ אַנדערע צייט.

---

1) שדים האָבען היהנערשע פיס.

אַזוי זענען זיי געגאַנגען און געגאַנגען, וואַלד־איין—וואַלד־אויס, באַרג־אויף — באַרג־אָפּ, זיבען טעג און זיבען נעכט, ביז זיי זענען אָנגעקומען קיין ירושלַיִם.

דריי טעג האָט מען דעם אַשמדי ניט גערופען צו שלמה המלך. דעם ערשטען טאָג פרעגט ער: פאַרוואָס? זאָגט מען איהם: דער מלך האָט נעכטען בייַנאַכט געטרונקען צופיעל וויין, — טהוט איהם הייַנט וועה דער קאָפּ. נעהמט דער אַשמדי צוויי ציגעל און לעגט אַרויף די קלענערע אויף דער גרעסערער. דערצעהלט מען בניהו בן יהוידע, וואָס ער האָט געטהון. זאָגט בניהו: דאָס האָט דער אַשמדי געמאַכט אויפ׳ן וואונק, וואָס פאַר אַ רפואה מען דאַרף געבען אונזער מלך, און דער מיין איז: גיט שלמה׳ן אויסטרינקען אַ כּוס מיט וויין,—וועט עס איהם דעם דול פון קאָפּ אַרויסשלאָגען. האָט מען אַזוי געטהון—און ס׳האָט געהאָלפען.

אויף מאָרגען פרעגט דער אַשמדי: פאַרוואָס רופט מען מיך הייַנט ניט צום מלך? ענטפערט מען איהם: ער האָט נעכטען צופיעל פלייש געגעסען,— טהוט איהם הייַנט וועה דער בויך. נעהמט דער אַשמדי אַראָפּ איין ציגעל פון דער אַנדערער. דערצעהלט מען בניהו׳ן, זאָגט ער: דער אַשמדי ווייַזט אויפ׳ן וואונק: גיט דעם מלך הייַנט ניט עסען, — וועט ער געזונט[1] ווערען. האָט מען אַזוי געטהון — און ס׳האָט געהאָלפען.

אויפ׳ן דריטען טאָג האָט מען איהם אַריינגעפיהרט צו שלמה המלך, נעהמט ער אַ שטעקען, מעסט־אָפּ פיער איילען און גיט איהם אַ וואָרף צו שלמה׳ן און זאָגט: נאָכ׳ן טויט וועט דיר זיין גענוג פיער איילען ערד, איצט איז דיר די גאַנצע וועלט קאַרג, אַפילו מיך ווילסטו אויך בעהערשען.

ענטפערט איהם שלמה: איך פערלאַנג פון דיר גאָרניט, זאָג מיר נור, וואו איז דער שָמיר בעהאַלטען? ווען איך בעקום דעם שמיר און בוי־אויס דעם בית־הַמִקְדָש, — לאָז איך דיך שוין פריי.

ענטפערט איהם דער אַשמדי: נישט מיר אין האַנד איז דער שמיר פערטרויעט, ער געפונט זיך אין רְשות פונ׳ם שַׂר שֶל יָם, און ער האָט איהם פערטרויט נור דעם אויער־האָן, אַ פויגעל וואָס האַלט וואָרט און ברעכט נישט קיין שבועה. נעהמט דער אויער־האָן דעם שמיר, פערטראָגט איהם אויף אַ הויכען פעלז, וואו אַלעם אַרום איז וויסט און ווילד, לעגט איהם אויפ׳ן פעלזענשפיץ, שפאַלט זיך אונטער איהם דער פעלז און עס עפענט זיך אַ טהאָל,

---

1) געזונד.

ברײנגט ער זאמען פון געװיקסע און װאַרפט אַהין, װערט דאָרט אַ ישוב. און דערפאַר האָט ער אַ צונאָמען „פעלזען־שפּאַלטער״.

האָט שלמה װידער געשיקט בניהו בן יהוידע און איהם בעפוילען: געה אַװעק און געפון דעם נעסט פון'ם אויער־האָן. דאָרט זאָלסטו בעקומען דעם שמיר און איהם מיר ברײנגען.

האָט בניהו מיטגענומען מיט זיך מענשען מיט נײטיגע כלים דערצו און װידער זיך געלאָזט אין װעג.

געקומען צו יענעם אָרט, װאָס דער אשמדי האָט אויסגעמאָהלט, האָט ער נאָך לאַנגען זוכען געפונען דעם נעסט פון'ם אויער־האָן פול מיט יונגע פײגעליך, נור־װאָס אויסגעפּיקט זיך פון די אײער. און דער אַלטער אויער־האָן אַלײן איז אין נעסט דעמאָלט נישט געװען, ער איז אַװעקגעפלויגען זוכען שפּײז פאַר זײנע קלײנע קינדערליך. נעהמט בניהו בן יהוידע און דעקט צו דעם נעסט מיט אַ טאָװעל גלאָז און אַלײן בעהאַלט ער זיך אונטער אַ געדיכטען צװײַג.

קומט דער אויער־האָן צופליגען מיט אַ פולען שנאָבעל שפּײז פאַר זײנע יונגע קינדער. זעהן זעהט ער זײ דורכן גלאָז, נאָר דערלאַנגען קען ער ניט. פּיקט ער דאָס גלאָז מיט'ן שנאָבעל, העלפט עס אָבער נישט, דאָס גלאָז איז דיק געװען און אײַזען־שטאַרק, ניט דורכצופּיקען. נעהמט איהם אָן אַ גרויס רחמנות אויף זײנע הונגעריגע קינדערליך, ער קען אָבער גאָר נישט העלפען. װי אַ פערצװײפעלטער בלײַבט ער אַ װײַלע שטעהן אָפּהענדיג מיט אַראָפּגעלאָזטע פליגעל. פּלוצום — אַ הויב זיך אין דער הויך, אַװעק און פון אויג פערשװאונדען.

דויערט נישט לאַנג, זעהט בניהו: דער אויער־האָן קומט צוריק צופליהען, פאָכט פרעהליך מיט די פליגעל און טראָגט עפּיס אַזוינס אין שנאָבעל. דאָס איז געװען דער שמיר.

אַראָפּגעלאָזט זיך װידער אויף זײַן נעסט, האָט דער פויגעל אָנגעהויבען פיהרען מיט'ן שמיר איבער'ן גלאָז, װאָס הויבט זיך אָן צו שפּאַלטען. חאַפּט בניהו אַ גרויסען שטײן און װאַרפט דעם פויגעל אין קאָפּ. דערשרעקט ער זיך און לאָזט פון שנאָבעל אַרויס דעם שמיר. לויפען־צו בניהו'ס לײַט און חאַפּען עס געשװינד אויף, און פרעהליך אַװעק מיט זײער טײַערען רויב צוריק אַ היים.

דער אויער־האָן, איבערגעבליבען אלײן אָהן דעם שמיר, האָט זיך

שטאַרק צום האַרצען גענומען, פאַרוואָס ער האָט זיין שבועה ניט אויסגע־האַלטען, נעהמט ער און דערוואַרגט זיך אויף טויט.

און מיט דעם שמיר, פונ׳ם אויער־האָן אוועקגענומען, האָט מען געזעגט די שטיינער צום בּנין [1] בּית־המקדש.

זיבען יאָהר האָט געדויערט בּיז דער בּית־המקדש איז אויסגעבּויעט געוואָרען. די גאַנצע צייט האָט שלמה נישט אָפּגעלאָזט דעם אשמדי און געהאַלטען איהם געשמידט אין קייטען.

איינמאָל אין אַ שמועס האָט בּניהו געפרעגט דעם אשמדי אַן ער־קלערונג, וואָס בּעטייטען די אַלע תּנועות זיינע וואָס ער האָט בּעוויזען אויפ׳ן וועג.

— זאָג מיר—פרעגט ער איהם—ווי קומט עס צו דיר, אַז דו זאָלסט זיך חאַפּען אַ פערבּלאָנזעטען בּלינדען און אַ שכּור אופ׳ן און אַ שכּור אויפ׳ן וועג אַרויפפיהרען?

— אויף דעם בּלינדען, פערשטעהסטו מיך, האָט מען אויסגערופען אין הימעל, אַז ער איז אַ אמת׳ער צדיק, און פאַר דעם בּיסעל נחת־רוח וואָס מען וועט איהם טהון בּעקומט מען גרינג עולם־הבּא, האָב איך עס בּיי דיר אויסגעחאַפּט. אויף דעם שכּור ווידער האָט מען אויסגערופען, פער־קעהרט, אַז ער איז אַ אמת׳ער רשע, און מיט דעם פּיצעל נחת־רוח וואָס ער האָט דורך מיר בּעקומען, איז ער שוין יוצא פאַר זיין לעצט בּיסעל עולם־הבּא, וואָס ער וואָלט אפשר געקענט האָבּען.

— פאַרוואָס אַז דו האָסט דערזעהן די פרעהליכע חתונה, האָסטו זיך צוחליפּעט?

— דערפאַר ווייל איך האָב געזעהן אונטער׳ן חתן׳ס פּלייצעם שטעהן דעם מלאך־המות, און אַט די כּלה מיט׳ן שעהנעם פּנים׳ל, וועט גאַנצע דרייצעהן יאָהר פערוויסט ווערען וואַרטענדיג אויף איהר קליין שוואָגעריל׳ס חליצה.

— פאַרוואָס ווען יענער האָט בּעשטעלט זיך שיך „אויף זיבען יאָהר״, האָסטו זיך צולאַכט?

— איהם אַליין איז נישט געבּליבּען זיבען יאָהר צום לעבּען.

— פאַרוואָס אַז דו האָסט געזעהן דעם מכשף זיצט און צויבּערט, האָסטו זיך צולאַכט?

— פונקט אויף דעם אָרט אונטער איהם איז געליגען אין דער ערד בּע־האַלטען אַן אוצר. לאָז ער נור בּעווייזען אַ קונץ און טרעפען פריהער וואָס אונטער איהם געפונט זיך.

---

1) געבּוי.

אַז דער בִּנְיָן איז שוין פאַרטיג געוואָרען, שיקט שלמה רופען צו זיך דעם אַשמדי און זאָגט איהם:

— באַלד ווערסטו שוין פריי, נאָר וויז מיר פריהער דיין בְּרְיָה׳שקייט, מיט וואס איז גרויס דיין טייוועלשער כּוח.

ענטפערט איהם דער אַשמדי: נעהם פון מיר אַראָפּ די קייט, שמיד מיר פונאַנדער הענד און פיס און גיב מיר דעם רינג מיט׳ן שם־המפורש,— וועל איך דיר ווייזען מיין בריה׳שקייט. האָט שלמה געטהון, ווי ער האָט גע־זאָגט. נעהמט דער אַשמדי און צולאָזט זיינע פליגעל, האָט איין פליגעל דערגרייכט צו דער ערד און דאָס צווייטע — ביז׳ן הימעל. און אויפגעעפענט האָט דער אשמדי זיין מויל און שלמה׳ן איינגעשלונגען, און באַלד איהם צוריק אויסגעשפּיגען און פערשליידערט איהם איבער פוסטע וועלדער, איבער וויסטע פעלדער, פיער הונדערט מייל וויט פון ירושלים.

און אַליין האָט דער אשמדי אָנגעטהון די בִּגְדֵי־מַלְכוּת [1] און געזעצט זיך אויפ׳ן קעניג׳ס שטול פון עלפענביין און אָנגענומען שלמה המלך׳ס גע־שטאַלט, קיינער זאָל איהם ניט דערקענען.

נאָר איין זאַך האָט ער ניט געקענט ענדערען: די פיס זענען ביי איהם געבליבען היהנערשע, ווי ביי אַלע שדים. האָט ער אָנגעטהון אַ פּאָר לאַנגע זאָקען און זיי געטראָגען אַ גאַנצען טאָג.

אזוי האָט ער געקעניגט אַ לאַנגע צייט און קיינער האָט ניט בּעֶ־מערקט, וואס פאַר אַ איבערקעהרעניש איז דאָ פאָרגעקומען.

*
* *

און שלמה האָט זיך אויפגעכאַפּט אין פרעמדען לאַנד, וואו דער אַשמדי האָט איהם פערוואָרפען, וויט פיער הונדערט מייל פון ירושלים. פרעמד און עלענד איז ער אומעטום געוועזן, אַרומגעגאַנגען איבער די הייזער און געבעטעלט ברויט, און וואוהין ער איז געקומען און געשריען: אֲנִי שְׁלֹמֹה— איך בין שלמה המלך!—האָט איהם קיינער ניט געגלויבט. אַלע האָבען פון איהם געלאַכט און געמיינט, אַז ניִשט אַנדערש, ער איז משוגע. און פערשייטע יונגען זענען איהם נאָכגעלאָפען אין די גאַסען, פערוואָרפען איהם מיט שטיינער און נאָכגעשריען: אָט געהט דער משוגע׳נער, וואס זאָגט אויף זיך, אַז ער איז שלמה המלך.

---

[1] קעניגליכע קליידער.

ווי משוגע שלמה האָט אויסגעזעהן בײַ לײַט, ווען ער האָט אַלס אָרומער וואַנדערער נישט אויפגעהערט צו שרײַען אני שלמה, — האָבען זיך דאָך געפונען אַמאָל אַזעלכע, וואָס האָבען איהם יאָ געגלויבט.

איין מאָל איז צו איהם געקומען איינער אַ רײַכער מאַן און איהם געזאָגט:

— אֲדוֹני קעניג, טהו מיר דעם כָּבוד און קום צו מיר אויף אַ מאָהל־צײַט.

האָט ער איהם געבראַכט צו זיך אין הויז און געשאָכטען פון זײַנעט וועגען אַ געשטאָפּטען אָקס, און דערלאַנגט צום טיש די טײַערסטע שפּײַזען און געטראַנקען. און אַז שלמה האָט געוואָלט נעהמען עסען, האָט זיך דער רײַכער מאַן געזעצט אַנקעגען איהם, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אַזוי געזאָגט:

ווערה צו די אויגען, וואָס זיי זעהען דאָס! אָט דאָס איז דער גרויסער הערשער שלמה המלך, וואָס זײַן נאָמען האָט געקלונגען פון איין עק וועלט ביז'ן אַנדערען? וואו איז זײַן גרויסקײַט און רײַכטהום? וואו איז זײַן שטאַרקײַט און קלוגשאַפט? — שלמה'ן האָט עס פערנומען בײַ'ם האַרצען, געוואָרגען זיך מיט'ן ביסען און אויפגעשטאַנען פון טיש הונגעריג און טרויעריג.

אַ אַנדערס מאָל קומט צו איהם איינער אַ אָרומער און זאָגט: אֲדוֹני קעניג! טהו מיר אָן דעם כבוד און קום צו מיר אויף מיטאָג. זאָגט שלמה צו איהם: ווילסטו מיר אויך אָפּטהון, ווי יענער און יענער?

ענטפערט ער איהם: „אַן אָרומאַן בין איך און האָב ניט מעהר, ווי שוואַרץ ברויט און אַ שיסעל זויער־קרויט, נאָר גיבען גיב איך עס מיט'ן גאַנצען האַרצען און מיט אַ גוט געמיט". איז שלמה צו איהם געקומען אין שטוב. האָט דער אָרומאַן געבראַכט וואַסער און אָפּגעוואַשען שלמה'ן די הענד מיט די פּיס און געזעצט איהם אויבען־אָן און דערלאַנגט צום טיש ברויט מיט זויער־קרויט. און אַליין האָט ער זיך געזעצט נעבען איהם און גענומען טרייסטען שלמה'ן מיט זיסע רעד:

— גאָט האָט געשוואוירען דײַן פאָטער דָוִד הַמֶלֶךְ, אַז די מְלוּכָה וועט ניט אָפּגעטהון ווערען פון זײַנע קינדער און קינדס־קינדער, און גאָט'ס וואָרט איז אֱמֶת און וואָהר. מיט איין האַנד שטראָפט ער — מיט דער אַנדערער היילט ער. האָף צו איהם און ער וועט געוויס דיר ווידער אומקעהרען צו דײַן פריהערדיגען שטאַנד.

אויף די בײדע האָט שלמה המלך געזאָגט דאָס שפּרוכוואָרט:

„בעסער זויער־קרויט אין פרײַדען
איידער אָקסען־פליייש אין לײַדען".

*
* *

אַזוֹי האָט שלמה המלך זיך געוואָגלעט און געוואַנדערט פון שטאָדט צו שטאָדט, פון דאָרף צו דאָרף, בּיז ער האָט זיך דערשלאָגען צוריק קיין ירושלַיִם, געקומען צו די סַנְהֶדְרִין און אויסגעשריען: אֲנִי שלמה! האָבען זיי איהם געזאָגט: נאַר איינער! שלמה זיצט אין קעניגליכען פּאַלאַץ אויף זיין שטול, און דו האָסט זיך איינגערעדט אַ מְשׁוּגַעַת אין קאָפּ.

אויף מאָרגען איז ער ווידער געקומען און געשריען: אני שלמה! און זיי האָבען איהם ווידער ניט געגלויבט. אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען האָבען זיי צו זיך געזאָגט: ער ווייזט-אויס ווי אַ קלאָרער מענש און רעדט אַלץ צו דער זאַך, נור איין נאַרישקייט האָט ער זיך אַריינגעשלאָגען אין קאָפּ, — דאַרף מען די זאַך אויספאָרשען.

אויסגעהערט פון שלמה'ן די גאַנצע מַעֲשֶׂה מיט'ן אשמדי, זענען די סַנְהֶדְרִין אַוועק אין קעניגליכען פּאַלאַץ און אויסגעפרעגט די הויף-לייט צי האָבען זיי זיך נישט צוגעקוקט ווי דעם קעניג'ס פִיס זעהען-אויס. ענטפערען יענע, אַז קיינער האָט איהם ניט געזעהן בּאָרוועסערהייד: בּייטאָג טראָגט ער לאַנגע זאָקען און בּיינאַכט שלאָפט ער פערשלאָסען אין אַ בּעזונדער חֶדֶר.

האָט זיי שלמה געגעבען אַן עֵצָה:

— געהט אַריין פּאַרנאַכט אין חדר וואו ער שלאָפט און שיט דאָרט אָן דינעם זאַמד.

האָט מען אַזוֹי געטהון—און אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מען דערזעהן אין זאַמד טריט פון הינערשע פִיס.

האָבען זיך אויפגעקלויבען אַלע גרויסע לייט פון ירושלים און אַוועק-געפיהרט שלמה'ן אין קעניגליכען פּאַלאַץ, און דעם אַשמדי האָבען זיי פער-טריבען מיט'ן שם-המפורש אין פוסטע וועלדער און וויסטע פעלדער.

און שלמה האָט זיך ווידער געזעצט אויף זיין קעניגליכען שטול פון על-פענבּיין און געקעניגט איבּ'ן פאָלק ישׂראל.

יוֹנָה הַנָבִיא אין פִּיש.

גאָט האָט זיך בּעוויזען צו יוֹנָה הַנָבִיא און איהם בּעפוילען:

— געה און רוף-אויס אין די גאַסען פון נִינְוֵה: אין פערציג טעג אַרום וועט די שטאָדט איבּערגעקעהרט ווערען צוליעב איהרע זינד!

האָט יונה געטראַכט בּיי זיך אין האַרצען: גאָט איז אַ דערבּאַרעמיגער

און אַ לײַטזעליגער. אײנמאָל האָט ער מיך געשיקט אָנזאָגען, אַז ירושלים וועט חרוב ווערען, און די יודען האָבען תשובה געטהון און גאָט האָט זײ מוחל געווען,—האָט מען מיך גערופען פאַלשער נביא! איצט וועט אין נינוה אויך אַזוי זײַן און פרעמדע פעלקער וועלען אויך לעסטערען גאָט׳ס שליח, און זאָגען: פאַלשער נביא! דעריבער וועל איך גאָר אַנטלויפען פון גאָט.

איז ער געקומען קײַן יפו און אַרומגעגאַנגען צוויי טעג אויפ׳ן ברעג פון ים און ניט געפונען קײַן שיף.

האָט גאָט געשיקט אַ שטורם-ווינד אויף אַ שיף, וואָס איז שוין געווען אָפּגעשוואומען פון יפו אַ מהלך פון צוויי טעג, און זי פערוואָרפען צוריק אין יפו.

אַז יונה האָט דאָס דערזעהן, האָט ער זיך דערפרעהט און געזאָגט: איצט ווײס איך, אַז מײַן וועג איז רעכט פאַר גאָט.

קומט ער צו דער שיף און פרעגט:

— וואוהין פאָהרט איהר?

— צו די אינזלען פון ים, אין תרשיש.

— פאָהר איך אויך מיט אײַך קײַן תרשיש.

אַז זיי זענען אָפּגעפאָהרען אַ טאָג ברעכט אוים אויף זיי אַ שטורם-ווינד. אַלע שיפען שווימען רוהיג, נאָר אַרום יונה׳ס שיף קאָכט דער ים לינקס און רעכטס, און די שיף האַלט בײַ אונטערגעהן.

און אויף דער שיף זענען געווען מענשען פון אַלע זיבעציג אומות, האָבען זיי געזאָגט: זאָל יעדער בעטען זײַן גאָט און וועמעס גאָט ס׳וועט אונז העלפען — דער איז דער אמת׳ער גאָט. האָבען זיי אַלע מתפלל געווען יעדער צו זײַן גאָט און קײַן אײנער האָט ניט געהאָלפען.

קומט דער שיפס-קאַפּיטאַן צו יונה׳ן און זעהט ווי ער דרימעלט אין אַ ווינקעל, פרעגט ער איהם:

— פון וועלכען פאָלק ביסטו?

— אַ יוד!

— איך האָב געהערט, אַז אײַער גאָט איז גרויס און שטאַרק, — פאַר וואָס-זשע בעטסטו איהם ניט?

ענטפערט יונה: איך ווײס, אַז עס וועט ניט העלפען, ווײַל דער שטורם איז נור צוליעב מיר. נעהמט און וואַרפט מיך אַרײַן אין ים, — וועט ער שטיל ווערען.

האָבען זיי איהם אַראָפּגעלאָזט אין וואַסער ביז די קניה — איז דער ים

באַלד שטיל געוואָרען. הויבען זיי איהם אויף — הויבט דער ים אָן ווידער שטורעמען. לאָזען זיי איהם אַראָפּ ביז'ן האלז — ווערט ווידער שטיל. נעה־מען זיי איהם אַרויס — און עס שטורעמט ווייטער. האָבען זיי איהם אינ־גאַנצען אַריינגעוואָרפען — און דער ים האָט זיך ענדליך אינגאַנצען בערוהיגט.

איז געקומען אַ גרויסער פיש און יונה'ן איינגעשלונגען. און יונה איז אַריין אינ'ם פיש, ווי אין אַ גרויסען זאַל, און דעם פיש'ס צוויי אויגען האָבען בעלויכטען די זאַל, ווי צוויי גרויסע פענסטער.

און יונה איז אָפּגעווען אין די געדערעם פון פיש צוויי טעג און צוויי נעכט.

אויפ'ן דריטען טאָג זאָגט צו איהם דער פיש:

— איצט איז געקומען די צייט, איך זאָל אַריין צו'ם לויתן אין מויל.

זאָגט יונה: פיהר מיך צו איהם און איך וועל דיך מציל זיין.

קומען זיי צום לויתן, שרייט־אויס יונה פון פיש:

— לויתן, לויתן! זיי וויסען, אַז איך בין אַריין אין די געדערעם פונ'ם פיש, כדי אויסצוקוקען דיין קעניגרייך. עס וועט קומען אַ צייט ווען איך וועל דיר לעכערען די צונג מיט אַ האָק און שעכטען דיך צו דער גרויסער סעודה פאַר די צדיקים.

האָט זיך דער לויתן דערשראָקען און אַנטלאָפען פון יונה'ן אויף אַ מהלך פון צוויי טעג.

זאָגט יונה צו'ם פיש: דערפאַר וואָס איך האָב דיך מציל געווען פון לויתן'ס מויל,—בעווייז מיר אַלץ וואָס געפונט זיך אין די אָפּגרונדען פון ים.

האָט ער איהם אַלץ געוויזען: דעם גרויסען שטראָם, פון וואַנען עס געהען־אַרויס די וואַסערען פון ים אוקינוס און די צוועלף שטעגען פון ים־סוף, וואו די יודען זענען אַריבערגעגאַנגען, יעדער שבט אין אַ בעזונדער שטעג, דאָס אָרט פון וואַנען עס געהען־אַרויס אינדען און וואַלען פון ים, און די זיילען, אויף וועלכע די וועלט שטעהט, דעם גיהנום און די שאול־תחתיה [1]. לסוף האָט ער איהם געוויזען דעם גרונד־שטיין פון דער וועלט אַריינגעזעצט אין תהום [2] אַקוראַט אונטער'ן בית־המקדש, און קורח'ס קינדער שטעהען אויפ'ן שטיין און זענען מתפלל.

זאָגט דער פיש צו יונה'ן: איצט שטעהסטו אונטער גאָט'ס פאַלאַץ, שטעל זיך גאָט בעטען, וועט ער דיר העלפען.

האָט יונה מתפלל געווען צו גאָט:

---

1) די אונטערשטע אָפּטהיילונג און גיהנום. 2) אָפּגרונד.

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דו וואַרפסט און הויבסט, טויטסט און מאַכסט לעֶ־בּעֶדיִג, איִצט האָסטוּ מיִך אַראָפּגעֶוואָרפעֶן און איִך האַלט בּיי'ם שטאַרבּעֶן — הויב מיִך אויף און לאָז מיִך לעֶבּעֶן.

און גאָט האָט זיין תְּפִלָּה ניִט אָנגעֶנומעֶן—בּיִז עֶר האָט געֶזאָגט:

— מיין נֶדֶר וועֶל איִך בּעֶצאָהלעֶן: אַז משיח וועט קומעֶן, וועֶל איִך שעֶכ־טעֶן דעֶם לִוְיָתָן צו דעֶר סְעוּדָה פאַר צַדִיקִים.

האָט בּאַלד גאָט אַ וויִנק געֶטהון דעֶם פיִש, עֶר זאָל יונה'ן אויסשפּיי־עֶן אויף דעֶר יַבָּשָׁה.

מְרוֹדַאךְ בֶּן בַּלְאַדָן.

מְרוֹדַאךְ־בַּלְאַדָן דעֶר מֶלֶךְ פון בָּבֶל איִז געֶוועֶן געֶוואוינט צו אָנבּייסעֶן אַלעֶ טאָג ניין איִן דעֶר פריִה און נאָכדעֶם שלאָפעֶן בּיִז דריי בּייטאָג.

און אַז יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא האָט דעֶם מֶלֶךְ חִזְקִיָּהוּ געֶוויִזעֶן אַ מוֹפֵת [1] און די זון האָט זיִך אָפּגעֶדרעֶהט צוריִק אויף צעֶהן שָׁעָה, איִז מרודאך אויפגעֶ־שטאַנעֶן נאָך מיִטאָג און געֶזעֶהן, אַז ס'איִז עֶרשט פאַר טאָג; האָט עֶר געֶ־מיינט, אַז עֶר איִז אָפּגעֶשלאָפעֶן אַ טאָג מיִט אַ נאַכט, און געֶוואָלט אויס־הַרְגִנ'עֶן אַלעֶ זיינעֶ קנעֶכט, פאַר וואָס זיי האָבּעֶן איהם ניִט אויפגעֶוועֶקט צו דעֶר צייט.

זאָגעֶן זיי: אדוני קעֶניִג! מיִר זעֶנעֶן ניִט שולדיִג.

— ווער דעֶן איִז שולדיִג?

— דעֶר טאָג! די זוהן האָט זיִך אומגעֶקעֶהרט צוריִק.

— און ווער האָט עֶס אַזוי געֶמאַכט?

— דעֶר יודיִשעֶר גאָט. עֶר איִז שטאַרקעֶר פון אַלעֶ געֶטעֶר!

האָט בּאַלד מרודאך געֶשיִקט מַתָּנוֹת צו חזקיהו המלך מיִט אַ בּריִעף:

„פריִעד צו חזקיה'ן, פריִעד צו יְרוּשָׁלַיִם און פריִעד צו'ם גרויסעֶן גאָט פון יִשְׂרָאֵל".

ווי עֶר האָט אָפּגעֶשיִקט דעֶם בּריִעף, האָט עֶר זיִך בּעֶטראַכט: ניִט רעֶכט האָבּ איִך געֶטהון! צוּעֶרשט געֶגעֶבּעֶן שָׁלוֹם חזקיה'ן, הערנאָך דעֶר שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם און גאָט — צולעֶצט.

איִז עֶר אויפגעֶשטאַנעֶן פון שטול און געֶמאַכט דריי טריִט, אומצו־קעֶהרעֶן די שְׁלוּחִים, און איִבּעֶרגעֶשריִבּעֶן דעֶם בּריִעף:

---

1) וואונדער.

„שָׁלוֹם דעם גרויסען גאָט, שָׁלוֹם דער שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם און שָׁלוֹם חִזְקִיָּהוּ׳ן״.

האָט גאָט געזאָגט:

— דו האָסט געמאַכט דריי טריט פון מיין כָּבוֹד וועגען, דערפאַר וועל איך פון דיינע קינדער קרוינען דריי מְלָכִים, וואָס וועלען געוועלטיגען פון איין עק וועלט ביז׳ן אנדערען: נְבוּכַדְנֶצַּר, אֱוִיל־מְרֹדַךְ און בֵּלְשַׁאצַּר.

מְנַשֶּׁה און יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא.

אַז מְנַשֶּׁה האָט געשטעלט אַן אָפּגאָט אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, איז יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא געקומען און איהם אָנגעהויבען צו שטראָפען:

— אַזוֹי האָט גאָט געזאָגט: וואָס גרויסט איהר זיך מיט׳ן בית־המקדש? הימעל און ערד זענען צו קליין פאַר מיר, היינט וואָס פאַר א הויז קענט איהר פאַר מיר בויען? נבוכדנצר וועט קומען און פערברענען דאָס הויז און אייך פערטרייבען אין גָלוּת.

איז מְנַשֶּׁה געוואָרען אין כַּעַס און געהייסען זיינע קנעכט: חאַפּט איהם! איז ישעיה אַנטלאָפען אין וואַלד און זיי — נאָך איהם. אַז זיי האָבען איהם דעריאָגט, האָט ער געזאָגט א שֵׁם — און איז איינגעשלונגען געוואָרען אין א צעדערבוים, נאָר די פראַנזען פון זיין מאַנטעל האָבען אַרויסגעשטעקט פון דרויסען. האָט מנשה געהייסען ברענגען האָלצזעגערס און זיי האָבען גענו־מען אונטערזעגען דעם בוים, און בלוט האָט געשפּריצט פון שטאַם. ווי די זעג האָט דערגרייכט צו יְשַׁעְיָה׳ס מויל, איז זיין נְשָׁמָה אַרויס, ווייל ער האָט געזינדיגט מיט׳ן מויל און געזאָגט: „איך זיץ צווישען א פאָלק מיט אומריינע ליפּען״.

מְנַשֶּׁה׳ס טויט.

אַז דער מֶלֶךְ פון בָּבֶל האָט געפאַנגען מְנַשֶּׁה׳ן האָט ער איהם גע־שמידט און אַריינגעוואָרפען אין א קופּערנעם קעסעל מיט לעכער און אונ־טערגעהייצט פון אַלע זייטען. האָט מנשה אָנגעהויבען מִתְפַּלֵּל זיין צו אַלע אָפּגעטער, ניט דורכגעלאָזען קיין איינציגע עֲבוֹדָה־זָרָה, און איז ניט געהאָלפען געוואָרען. צולעצט האָט ער זיך דערמאָהנט, ווי זיין פאָטער חִזְקִיָּהוּ פלעגט לייענען דעם פָּסוּק: „אַז דיר וועט ענג ווערען און אַלע צָרוֹת וועלען דיך טרעפען, וועסטו זיך אומקעהרען צו דיין גאָט״ — האָט ער געזאָגט:

— איך וועל פּרובּען! ענטפערט ער מיר—איז רעכט, ווען ניט איז א סימן, אז אלע געטער זענען גלייך.

האבּען די מלאכים גענומען צושליסען אלע פענסטער פון הימעל, זיין תּפלה זאל ניט דערגרייכען, און געזאגט האבּען זיי צו גאט:

— דו הער פון אלע וועלטען! דער מענש וואס האט געשטעלט אן אפגאט אין בּית־המקדש, — ווי קען תּשובה [1] איהם העלפען?

— אויב אזוי—ענטפערט גאט—פערשליסט איהר דאך די טירען פאר יעדער בּעל־תּשובה [2].

וואס־זשע האט גאט געטהון? ער האט אויסגעהוילט א דורכגאנג אונטער'ן כּסא־הכּבוד [3], — איז אהין אריין מנשה'ס תּפלה און אנגענומען געווארען.

יְהוֹיָקִים און יְכָנְיָה.

אז יְהוֹיָקִים מלך יְהוּדה האט געמאכט א אויפשטאנד געגען נְבוּכַדְנֶצַר מלך בּבל, איז נבוכדנצר געקומען חרוב מאכען ירושלים און געבּליבּען שטעהן אין דַפְנֵי, דער פאר־שטאדט פון אַנְטִיוֹכְיָה. זענען די סנהדרין צו איהם געקומען און געפרעגט:

— איז שוין דען געקומען די צייט אז ירושלים זאל חרוב ווערען?

ענטפערט ער: ניין! נאר יהויקים האט אין מיר מורד [4] געווען, גיט מיר איהם איבּער, — וועל איך מיר אוועקגעהן.

זענען זיי געקומען צו יהויקים'ען און איהם געזאגט, וואס נבוכדנצר פערלאנגט, פרעגט ער זיי:

— איז דען אזוי דער דין? מעג מען דען ארויסגעבּען א נפש פאר א נפש? עס שטעהט דאך אין דער תּורה: „אן אנטלאפענעם קנעכט זאלסטו ניט ארויסגעבּען צו זיין הער"!

ענטפערען זיי איהם:

— מפקיר [5] זיין איין מענשען כּדי מציל צו זיין א גאנצע שטאדט — מעג מען! דיין עלטער־באבּע האט אויך אזוי געטהון: ווען דוד המלך האט בּעלאגערט די שטאדט תּקוע, האט די קלוגע פרוי פון תקוע געזאגט: „שֶׁבַע

---

[1]) חרטה. [2]) דער וואס האט חרטה אויף זיינע זינד. [3]) גאט'ס שטול.
[4]) זיך צובּונטעוועט. [5]) לאזען הפקר, ניט בּעשיצט.

בֵּן בִּכְרִי האָט דיך געשאָלטען — ווארפען מיר דיר אַרוים זיין קאָפּ, און טרעט-אָפּ פון שטאָדט".

און יהויקים האָט ניט געפאָלגט, און זיך ניט איבערגעגעבען מיט'ן גוטען ווילען, האָבען זיי איהם געשמידט און אַראָפּגעלאָזען פון מויער אויף אייזערנע קייטען

און נְבוּכַדְנֶצַר האָט זיין טויטען קערפּער אַרומגעפיהרט איבער די שטעדט פון יְהוּדָה, געשניטען זיין פלייש שטיקליך-וויי און געוואָרפען פאַר הינט, און דערמיט איז מְקוּיָם געוואָרען די רעד פון יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא, אַז „ער וועט בעגראָבען ווערען ווי אַן עזעל" — וואו ווערט אַן עזעל בעגראָבען? אין די געדערעם פון הינט.

און נְבוּכַדְנֶצַר האָט געקרוינט יְכָנְיָה'ן אויף יְהוֹיָקִים'ס אָרט און זיך אומגעקעהרט קיין בָּבֶל. זענען די שטאָדט-לייט איהם אַרוים אַנטקעגען און געפרעגט: וואָס האָסטו אויפגעטהון?

האָט ער געענפערט:

— יהויקים האָט אין מיר מוֹרֵד געווען, — האָב איך איהם געטויט און יכניה'ן געזעצט אויף זיין שטול.

ענטפערען זיי איהם מיט אַ שפּריכוואָרט:

„אַ גוט הונטעל פון אַ שלעכטער צווייג
האָט נאָך נישט געזעהן קיין אויג".

האָט ער זיי געפאָלגט און ווידער אַוועק קיין יְרוּשָׁלַיִם. און די סַנְהֶדְרִין זענען איהם אַרוים אַנטקעגען צום פּאַר-פּלאַץ [1] פון אַנְטִיוֹכְיָה און געפרעגט:

— איז דען געקומען די צייט ירושלים זאָל חָרוּב ווערען?

ענטפערט ער: ניין! איך וויל נור בונדען יכניה'ן און זעצען איהם אין געפענגניש.

און אַזוי האָט ער געטהון.

* *
*

רַבִּי פְּרִידָא'ס זיידע האָט אַ מאָל ביי'ם טויער פון ירושלים געפונען אַ מענשען-שאַרבען, וואָס אויף איהם איז געווען אָנגעשריבען: „דאָס און נאָך עטוואָס".

האָט ער דעם שאַרבען מְקַבֵּר געווען, איז ער ווידער אַרויסגעשפּראָצט

[1]) אַ פריי'ער פּלאַץ, הינטער'ן שטאָדט.

פון דער ערד. האָט ער פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער שאַרבען פון יהויקים׳ן, ווי ירמיה האָט אויף איהם נביאות געזאָגט: „ווי אַן עזעל וועט ער בעגראָ-בען ווערען. פערשלעפּט און פערוואָרפען אויף יענער זייט טויער פון ירושלים״.

טראַכט ער ביי זיך: ער איז פאָרט אַ מלך, איז עס ניט קיין דרך-ארץ[1], מען זאָל איהם מבזה[2] זיין. האָט ער דעם שאַרבען איינגעוויקעלט און בע-האַלטען אין אַ קאַסטען.

און די פרוי זיינע האָט געזעהן וואָס ער טהוט און דערצעהלט די שכנות. זאָגען זיי איהר: „דאָס איז געווים דער שאַרבען פון זיין ערשטער פרוי! ער קען זי אַלץ ניט פערגעסען״. נעהמט זי דעם שאַרבען און פערברענט איהם אין אויבען.

אַז רבי פרידא׳ס זיידע האָט עס דערזעהן האָט ער געזאָגט: אָט דאָס מיינט די אויפשריפט — „דאָס און נאָך עטוואָס״.

---

[1]) פּאַסיג, אַנשטענדיג. [2]) שענדען.

דער חורבן פון ערשטען בית־המקדש.

דער הונגער.

נבוכדנצר׳ס חיל האט לאנג בעלאגערט ירושלים און דער הונגער איז אלע מאל שטארקער און שטארקער געווארען. טויט־הונגעריגע האבען די רייכסטע טעכטער פון ציון זיך אין די מערק ארומגעבלאנקעט, איינע בעגע־גענט די אנדערע און פרעגט: „ווי קומסטו דא אין מארק, ווייל דו לעבסט האסטו דאך די שוועל פון דיין הויז ניט איבערגעטראטען?“ און יענע ענט־פערט: „וואס זאל איך פון דיר לייקענען, די פלאג פון הונגער איז זעהר שווער, — גיט אריבערצוטראגען“. נעהמען זיי זיך פאר די הענד און געהען ארום צוזאמען איבער׳ן שטאדט זוכען עטוואס צו עסען און געפינען ניט.

און פערשמאכטע נעהמען זיי ארום די זיילען און פאלען טויטע אין יעדען ווינקעל.

און די זויגעדיגע קינדערליך זייערע קריכען ארום אויף אלע פיער, ביז יעדעם קינד געפינט זיין מוטער, קלעטערט עם ארויף, נעהמט אריין אין מויל די ברוסט און וויל זויגען, ציהט זיך קיין מילך ניט און די יונגע קינדערליך געהען־אוים אין דער מוטער׳ס שוים.

ירמיה הנביא.

אין דער צייט האט גאט בעפוילען ירמיה׳ן:

— שטעה־אויף און געה קיין ענתות און קויף־אפ דאס פעלד ביי חנמאל דיין פעטער [1].

---

[1] דערמיט האט איהם גאט געמיינט גיבען נאך א האפנונג, אז אויב יודען וועלען תשובה טהון וועט די גזירה פונ׳ם חורבן צוריקגענומען ווערען, און דער ישוב אין לאנד וועט זיין ווי פריהער.

ווי יִרְמְיָה איז אַרויס פון יְרוּשָׁלַיִם איז אַראָפּ אַ מַלְאָך פון הימעל אויפ'ן מויער פון שטאָדט, אײַנגעבראָכען זי מיט אַ שטויס פון די פיס און דערבײַ אויסגעשריען:

— זאָל דער שׂוֹנֵא אַרײַן אין דעם הויז, וואָס זײַן הער האָט עס פערלאָזען, און זאָל עס צורויבען און פערוויסטען; זאָל ער אַרײַן אין דעם ווײַנגאָרטען, וואָס דער היטער האָט עס אויף הֶפְקֵר געלאָזען, און זאָל איהם צוהאַקען און פערדאַרבען. און אַז ער וועט וועלען זיך בערימען מיט זײַן נִצָּחוֹן — וועט מען איהם זאָגען:

— אַ צושטערטע שטאָדט האָסטו צושטערט, אַ טויט פאָלק גע'הָרג'עט, און אונטערגעצונדען אַ פערברענט הויז.

די שְׂרֵפָה.

און די פײַנד זענען אַרײַן אין שטאָדט און אויסגעבויט אַ בִּימָה [1] אויפ'ן הַר-הַבַּיִת [2]). איז אויסגעקומען דאָס אָרט, וואו שלמה המלך פלעגט זיצען און בעראָטען זיך מיט די זְקֵנִים, ווי דעם בֵּית-הַמִּקְדָשׁ צו בעפוצען, — דאָרט האָבען די שׂוֹנְאִים געהאַלטען אַן עֵצָה, ווי פערברענט מען איהם.

ווי זיי זיצען אַזוי און בעראָטען זיך, דערזעהען זיי, ווי פיער מַלְאָכִים נידערען אַראָפּ און האַלטען אין די הענד פיער פלאָמען פײַער. און די מלאָכים האָבען אונטערגעצונדען אַלע פיער ווינקלען.

אין דער צײַט זענען די לְוִיִם געשטאַנען אינוועניג און געזאָגט שִׁירָה. און ווי זיי זענען געקומען צו'ם פָּסוּק: „גאָט זאָל זיי די שונאים בעצאָהלען זייער לוין און אויסראָטען זיי פאַר זייער שלעכטס", — זענען די שונאים אָנגעקומען.

ווי דער כֹּהֵן-גָדוֹל האָט דערזעהן, אַז דער בית-המקדש ברענט, איז ער אַרויף אויפ'ן דאַך און יונגע כֹּהֲנִים נאָך איהם גרופּעס-ווײַז מיט די שליסלען פון בית-המקדש אין די הענד. און זיי האָבען אויסגעשטרעקט די הענד צו'ם הימעל און געזאָגט:

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם! אַזוי ווי מיר האָבען ניט זוֹכֶה געווען צו בלײַבען טרײַע היטער פון דײַן הייליג הויז, נעהם-זשע צו בײַ אונז די שליסעל!

איז אַרויס אַ האַנד פון הימעל און צוגענומען אַלע שליסעל.

און די שונאים האָבען געחאַפּט דעם כהן-גדול און געשאָכטען איהם

---

1) עסטראַדע. 2) דער באַרג פון בית-המקדש.

בײַ׳ם מִזְבֵּחַ, אויף דעם אָרט וואו ער פלעגט מַקְרִיב זײַן דעם קָרְבַּן תָּמִיד [1].

דעם כּוֹהֵן-גָדוֹל׳ס טאָכטער האָט אַנטלויפענדיג געזעהן, וואָס מען טהוט מיט איהר פאָטער און אָנגעהויבען צו וויינען און קלאָגען, האָט מען זי געחאַפּט און אויך געקוילעט און ס׳האָט זיך צונויפגעמישט זייער בּײדענס בלוט.

ווי די לְוִיִּם האָבען דערזעהן, אַז דער בֵּית-הַמִקְדָּשׁ בּרענט, האָבען זיי פערנומען זייערע פידלען און פלייטען און אַרײַנגעשפּרונגען אין פײַער.

און די יונגע פּרויען, וואָס וועבען די פָּרוֹכֶת׳ען, האָבען פערנומען זייער וועב-געצײַג און אויך זיך אַרײַנגעוואָרפען אין פײַער און פערברענט געוואָרען.

צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ.

און צִדְקִיָּהוּ מיט זיינע קינדער האָבען זיך געלאָזט לויפען דורך אַ טונעל, וואָס האָט זיך געצויגען אונטער דער ערד פון קעניגליכען פּאַלאַץ בּיז די סטעפּעס פון יְרִיחוֹ.

דערווײַל האָבען די כַּשְׂדִּים דערזעהן אַ הירש און איהם גענומען נאָכיאָגען, איז ער געלאָפען גלײַך איבער׳ן טונעל און זיי נאָך איהם — בּיז צו די סטעפּעס פון יריחו און האָבען זיך אָנגעשטויסען מיט צדקיהו׳ן און זיינע קינדער אין דער רֶגַע, ווען זיי זענען אַרויס פון אונטער דער ערד.

האָט מען זיי געחאַפּט און נְבוּזַרְאֲדָן דער שעכט-מײַסטער האָט זיי אָפּגעשיקט צו נְבוּכַדְנֶצַר׳ען.

בּעט זיך צדקיהו פאַר נבוכדנצר: הַרְג׳ע מיך פריהער, איך זאָל ניט זעהן מײַנע קינדער׳ס טויט, און זיי בּעטען: טויט אונז פריהער, מיר זאָלען ניט זעהן, ווי דו פערגיסט אונזער פאָטער׳ס בלוט.

און נבוכדנצר האָט אַזוי געטהון: פריהער האָט ער זיי געשאָכטען, דערנאָך האָט ער צדקיהו׳ן אויסגעשאָכטען די אויגען און זיי פערברענט אין אויבען, און איהם אַליין האָט ער געבראַכט געשמידט אין בָּבֶל.

און אויף דעם האָט דער מְקוֹנֵן געקלאָגט:

„עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה" — אָט אויף וואָס איך וויין: וואו איז זיין מוטה געזעהן? וואו איז זיין דרײַסט הינגעקומען? געזעהן ווי מע נעהמט איהם אויסשטעכען די אויגען און קיין מוטה אין זיך נישט געפונען דעם קאָפּ אין וואַנד

---

1) וואָס מע פלעגט יעדען טאָג מקריב זײַן.

צושמעטערען, זיך אליין דאס לעבען נעהמען און דער פיינד זאל זיך איבער איהם נישט לוסטיג מאכען.

ירמיה נאכ'ן חורבן.

אז ירמיה איז ארויס פון ענתות און געלאזט זיך געהן צוריק קיין ירושלים, האט ער דערזעהן פון וויטען, ווי א רויך געהט פון בית־המקדש — און געטראכט אין הארצען: אפשר האבען די יודען תשובה געטהון און ברענגען איצט קרבנות? איז דאס אפשר דער רויך פון קטורת?

איז ער ארויף אויפ'ן מויער און דערזעהן, ווי דער בית־המקדש ליגט אין הויפען אש און פערברענטע שטיינער — האט ער אנגעהויבען צו שרייען און קלאגען: „א גאט, דו האסט מיך פערפיהרט און איך האב זיך געלאזט פערפיהרען!" [1]

לאזט זיך ירמיה געהן וויטער, געהט און קלאגט:

„מיט וועלכען וועג זענען זיי אוועק, די זינדיגע,
מיט וועלכען שטעג זענען זיי אוועק, די עלענדע, —
וועל איך געהן און אומקומען מיט זיי אינאיינעם".

געהט ער מיט'ן וועג און זעהט, ווי דער שטויב איז נאס, בעשפריצט מיט בלוט, בויגט ער זיך איין און זעהט טריט פון קליינע קינדער, וואס מ'האט געפיהרט געפאנגען, — פאלט ער אויף דער ערד און קושט די טריט זייערע. געהט ער וויטער און דעריאגט א גרופע בחורים, געבויגען דעם האלז אין אייזערנע שטאנגען, — טהוט ער אריין זיין קאפ אין שטאנג און העלפט זיי שלעפען דעם יאך, קומט נבוזראדן און נעהמט איהם צו פון דארט.

זעהט ער, ווי גרויסע זקנים געהען געשמידט אין שווערע קייטען, — פאלט ער צו צו זיי מיט'ן קאפ. קומט נבוזראדן און רייסט איהם אפ פון זיי.

געהט מען צושיידטע און מע ווייגט איינער אויפ'ן אנדערען קוקענדיג.

אזוי האט ער זיי בעגלייט ביז'ן טייך פרת. דארט האט ער זיך מיט זיי צוזעגענט אומצוקעהרען זיך צו די חורבות פון ירושלים, צו טרייסטען די וואס זענען דארט געבליבען.

ווי די פערטריבענע האבען געזעהן, אז ירמיה שיידט זיך אפ פון זיי, האבען זיי אנגעהויבען צו וויינען:

---

1) מיט דעם וואס נאך האט איהם געשיקט קויפען א פעלד אין ענתות.

— יִרְמְיָה אונזער פאָטער, אויף וועמען לאָזטו אונז?

ענטפערט זיי יִרמיה:

— הימעל און ערד זענען מיינע עדות, אז ווען איהר ווייגט אזוי איין מאָל אין צִיוֹן [1]) — וואָלט איהר איצט ניט פערטריבען געוואָרען.

מיט א פערוויינטען הארץ געהט יִרמיה צוריק קיין ירושלים. אויפ'ן גאנצען וועג זעהט ער ליגען צוזייעט און צוּוואָרפען פון זיינע ברידער פינגער פון הענד און פון פיס און אנדערע אָפּגעהאַקטע גלידער, קלויבט ער זיי צערטליך אויף איינציגווייז און בעהאַלט זיי אין זיין קלייד, וויינט אויף זיי און קלאָגט: קינדער מיינע, פאַר וואָס האָט איהר מיך נישט געפאָלגט איידער דער פינסטערער טאָג איז אָנגעקומען? געהט ער ווייטער און זעהט פאַר זיך די קעפּ פון די בערג בעדעקט מיט אש פון פערברענטע דערפער, די שעהנסטע טהאָלען פערוויסט און פערפינסטערט. און א גרויסע קלאָג-ליעד האָט זיך אַרויסגעריסען פון יִרמיה'ס האַרצען און לאַנג האָט זי זיך געלאָזט הערען צווישען די בערג און טהאָלען.

* * *

מיעד און צובראָכען — דערצעהלט יִרמיה — בין איך ביינאַכט אָנגעקומען ביז די בערג וואָס אַרום ירושלים און האָב זיך פאַר זיי א פער-צווייפעלטער אָפּגעשטעלט. הויב איך אויף די אויגען און דערזעה, אויפ'ן שפּיץ באַרג זיצט א פרוי געקליידט אין שוואַרצען מיט צוּוואָרפענע האָר. זי קלאָגט און פרעגט: „ווער וועט מ י ך טרויסטען?"

קום איך נאָהענט צו איהר און זאָג: ביסטו א פרוי — רעד מיט מיר, ביסטו א רוח — ווער פערשוואונדען.

ענטפערט זי: דו דערקענסט מיך דען ניט? איך בין דאָס די מוטער פון זיבען קינדער. מיין מאַן איז אַוועק אין ווייטע לענדער און ווי איך זיץ אין וויין נאָך איהם, קומט מען מיר אָנזאָגען: „די שטוב איז איינגעפאַלען און דער'הרג'עט דיינע זיבען זיהן" — ווייס איך ניט אויף וועמען זאָל איך מעהר קלאָגען און רייסען די האָר פון קאָפּ.

זאָג איך איהר: דו ביסט ניט בעסער פון דיין מוטער ציון — זעה ווי זי ליגט דאָ פערוויסט, און ווילדע חיות פּיטערען זיך אויף איהר פּלאַץ.

ענטפערט זי: די מוטער ציון דאָס בין איך דאָך.

זאָג איך איהר: דיין פּלאָג איז גלייך צו איוב'ס פּלאָג: ער האָט פער-לוירען זיינע זיהן און טעכטער, האָב און גוטס — דו אויך, ער איז געבליבען

1) ד.ה. ווען איהר נעהמט זיך מיינע שטראָף-רעד צום האַרצען.

ליגען אויפ׳ן מיסט און געוואַלגערט זיך אין אַש — פון דיר איז אויך געוואָרען אַ באַרג אַש און אַ הויפען מיסט. און אַזוי ווי גאָט האָט איוב׳ן געטרייסט — וועט ער דיך אויך אַ מאָל טרייסטען.

דער טרויער פון די אָבות.

בִּשְׁעַת דער בֵּית־הַמִקְדָשׁ איז חָרוּב געוואָרען, האָט זיך יִרְמְיָה אַוועקגעלאָזט צו דער מְעָרַת־הַמַכְפֵּלָה, אויפריהרען דאָרט די אָבות פון זייער רוה, זאָלען זיי קומען פאַר גאָט און איינשטעלען זיך פאַר זייערע קינדער. געקומען אַהין, קלאַפּט ער אָן אין דער מְעָרָה: אָבות פון דער וועלט, שטעהט=אויף, ס׳איז געקומען אַ צייט, וואָס מע דאַרף אייך האָבען פאַר גאָט. פרעגען זיי דערשראָקענע: „וואָס האָט זיך אַזוינס געטראָפען, ירמיה?" ענטפערט ער: „גאָט ווייסט", ווייל ער האָט מוֹרא געהאַט זיי אויסזאָגען, זיי זאָלען איהם נישט פאָרוואורף מאַכען: ירמיה, פאַרוואָס האָסטו דערלאָזט דערצו? אין דיינע יאָהרען זאָל זיך אַזוינס מיט אונזערע קינדער טרעפען!

געהט ירמיה פון דאָרט אַוועק און שטעלט זיך ביים ברעג יַרְדֵן און שרייט: „בֶּן־עַמְרָם! בן־עמרם! שטעה=אויף, ס׳איז געקומען אַ צייט וואָס מע דאַרף דיך האָבען פאַר גאָט". לאָזט זיך הערען פון יענער זייט ירדן משה׳ס קול: „וואָס האָט זיך אַזוינס געטראָפען, ירמיה, צו וואָס רופט מען מיך?" ענטפערט ירמיה: „גאָט ווייסט".

געהט=אַוועק משה צו זיינע אַלטע בעקאַנטע נאָך פון מַתַּן־תּוֹרָה אָן, צו די מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת, און פרעגט ביי זיי: „דינער פון הימעל! צי ווייסט איהר נישט וואָס דאַרף מען מיך האָבען פאַר גאָט? וואָס איז אַזוינס געשעהן?" זאָגען זיי איהם: „בן־עמרם! ווייסטו דען נישט אַז דער בית־המקדש איז חָרוּב און יודישע קינדער זענען פערטריבען". חאַפּט משה און צורייסט זיינע בִּגְדֵי־כָבוֹד, וואָס גאָט האָט איהם אָנגעקליידעט, לעגט די הענד אויפ׳ן קאָפּ און לאָזט זיך געהן מיט אַ יאָמערליך געוויין ביז ער קומט צו די אָבות. דערזעהן איהם, האָבען זיי אויך באַלד צוריסען זייערע קליידער, געשאָטען אַש אויף די קעפּ, און אינאיינעם זיך געלאָזט געהן מיט אַ יאָמער. ביז זיי זענען געקומען צו די וויסטע טויערען פון ירושלים. געהט מען פון טויער צו טויער, בעטראַכט דעם חורבן און מע קלאָגט ווי אויף אַ מֵת, וואָס ליגט נאָך פאַר די אויגען.

„רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם — האָט אַבְרָהָם ביטער געקלאָגט און גע׳טַעֲנָה׳ט — מיט וואָס האָבען זיך מיינע קינדער אַזוינס פערזינדיגט? פאַר וואָס קומט

עס מיר אַזאַ בִּזָיוֹן?״ ווי די מַלְאָכִים האָבּען איהם דערזעהן האָבּען זיי זיך אויסגעשטעלט שורות־ווייז, ווי בּיי אַ אָבֵל, און אַלע אינאיינעם איבּערגעבּראַכען מיט אַ בּיטערען געוויין אויסגעבּראָכען.

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם — האָבּען זיי געזאָגט — זעה, דיין בּעליעבּטער אַבְרָהָם איז אין דיין הויז געקומען, קוק זיך־אום אויף איהם, הער־אויס זיינע טַעֲנוֹת.

מיט אַ טיעפען רַחֲמָנוּת האָט גאָט אַ קוק געטהון אויף אַבְרהם׳ן און געזאָגט: „אַברהם, איך ווייס, גרויס איז דיין צַעַר, אָבּער אויך גרויס איז די זינד פון דיינע קינדער, זיי האָבּען עוֹבֵר געווען[1]) אויף דער תּוֹרָה, אַלע איהרע הייליגע אותיות איבּערגעטראָטען. לאָז די תורה אַליין קומען און זיין אַן עֵדוּת.

בּאַלד קומט די תורה פאַר גאָט און וויל עֵדוּת זאָגען. זאָגט איהר אַברהם: „טאָכטער מיינע, ווי שעמסטו זיך נישט פאַר מיר? געדענק דעם טאָג, ווען גאָט האָט זיך מיט דיר אַרומגעטראָגען איבּער אַלע אוּמוֹת און קיינע פון זיי, אַחוּץ מיינע קינדער, האָט דיך נישט געוואָלט אָננעהמען. און איצט, אין׳ם טאָג פון זייער אומגליק, בּיסטו געקומען אַקעגען זיי עֵדוּת זאָגען!״ דערהערט דאָס, האָט זיך די תורה אָפּגערוקט אין אַ זייט און נישט גערעדט קיין וואָרט.

— אויבּ אַזוי — זאָגט גאָט — לאָזען אייגציגוויים קומען די צוויי און צוואַנציג אותיות פון דער תורה און עֵדוּת זאָגען.

טרעט־אַרויס דער אַלף. „אַלף איינער—זאָגט איהם אַברהם—דו, דער ערשטער פון אַלע אותיות, טרעטסטו אַרויס אַקעגען מיינע קינדער אין׳ם טאָג פון זייער אומגליק? געדענקסט דעם טאָג, ווען גאָט האָט זיך אַנטפּלעקט אויפ׳ן בּאַרג סִינַי און אָנגעהויבּען מיט דיר דאָס ערשטע פון די צעהן געבּאָט: „אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ—איך בּין גאָט דיין גאָט״. ווער האָט דיך דעמאָלט אָנגענומען אַחוּץ מיינע קינדער?״ ווערט דער אַלף פערשעמט און רוקט זיך אָפּ שטיל אין אַ זייט.

טרעט־אַרויס די בֵּית. זאָגט איהר אַברהם: „טאָכטער, מיט דיר הייבּט זיך אָן דער ערשטער פון די פינף חוּמְשִׁים—בְּרֵאשִׁית—ווער אויסער מיינע קינדער לערענט זיי אַזוי פלייסיג?״—רוקט זיך די בית אויך אָפּ אין אַ זייט. נאָכדעם האָט שוין קיינער פון די איבּריגע אותיות נישט געוואָלט אַרויסטרעטען.

---

[1]) איבּערגעטראָטען, נישט געהאַלטען.

דאָ הויבט אַבְרָהָם ווידער אָן צו טַעֲנֶה'ן פאַר גאָט:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דו האָסט מיר געשענקט צו הונדערט יאָהר א זוהן, און ווען אין זיינע בעסטע און בליהענדסטע יאָהרען, האָסטו מיר בעפוילען: „ברייניג איהם מיר פאַר אַ קָרְבָּן", האָב איך פערבויגען מיין פאָטערליכע געפיהלען און בין געווען גרייט צו טהון דיין רָצוֹן—שוין־זשע וועסטו מיר דעם זְכוּת נישט געדיינקען? שוין־זשע וועסטו זיך איצט נישט דערבאַרמען אויף מיינע קינדער?

הויבט דערנאָך אָן יִצְחָק צו טענה'ן:

— רבונו־של־עולם! ווען מיין פאָטער האָט מיך אויפ'ן מִזְבֵּחַ אויפגעבראַכט, האָב איך מיט מיין איינענעם ווילען זיך בונדען געלאָזט, דעם האַלז אונטער דעם שעכט־מעסער אויסגעשטרעקט — שוין־זשע וועסטו מיר עס נישט געדיינקען? שוין־זשע וועסטו זיך נישט דערבאַרמען אויף מיינע קינדער?

טרעט־אַרויס יַעֲקב און טענה'ט:

— רבונו־של־עולם! צוואַנציג יאָהר האָב איך שווער געאַרבייט אין לָבָן'ס הויז, אַוועק פון איהם האָט מיך בעגעגענט עֵשָׂו הָרָשָׁע און געוואָלט מיין גאַנץ הויזגעזונד אומבריינגען, האָב איך זיך איינגאַנצען אַוועקגעלעגט פאַר זיי, דאָס לעבען זיך איינגעשטעלט; איצט, נאָך אַזוי פיעל צַער פון גִדוּל בָּנִים [1], נאָכדעם וואָס איך האָב זיך מיט זיי, ווי אַ היהן מיט איהרע יונגע עופ'ליך אַרומגעפיהרט און אויף די פיס געשטעלט, — זאָלסטו זיי אַלע צו'ם שוֹנֵא אין האַנד איבערגעבען? ווי שעפעליך צו דער שְׁחִיטָה אַוועקפיהרען? שוין־זשע וועט מיין גאַנצע מִיה פערפאַלען ווערען? שוין־זשע וועסטו זיך נישט דערבאַרמען אויף מיינע קינדער?

טרעט־אַרויס משה און טַעֲנָה'ט:

— רבונו־של־עולם! בין איך נישט געווען קיין טרייער פאַסטוך ביי יודען? בין איך נישט געלאָפען פאַר זיי ווי אַ פערד אין דער מִדְבָּר פערציג יאָהר? און צום סוף, אַז די גליקליכע שָׁעָה איז געקומען ווען זיי האָבען בעדאַרפט אַריינטרעטען אין געוואונשטען לאַנד, האָסטו אויף מיר גוֹזֵר געווען: מיינע ביינער זאָלען אין דער מִדְבָּר בלייבען. איצט אָבער, ווען זיי ווערען פון זייער לאַנד פערטריבען, איז מען מיך געקומען רופען צוקוקען דעם אומגליק און העלפען וויינען און קלאָגען? „פון נַחַת קיין האָר, און דעם צַער ביז גאָר"!

---

1) קינדער אויפהאָדיוועו.

און דאָ זאָגט משה צו ירמיה׳ן: קום מיט מיר, לאָמיר גיין זעהן, ווער וועט עס אויף זיי זיין האַנד אַרויפלעגען.

לאָזען זיי זיך געהן נאָך די שפּורען פון די פּערטריבּענע, און זיי שלאָגען זיך אָן אויפ׳ן וועג אין די טויטע קערפּער פון גע׳הרג׳עטע און געפאַלענע, ביז זיי קומען צו די טייכען פון בּבל. דערזעהען די פערטריבענע משה׳ן, דערפרעהען זיי זיך און זאָגען איינער צו׳ם אַנדערען: „אָט געהט בּן־עמרם, ער איז אויפגעשטאַנען פון זיין קבר, געקומען אונז אויסלעזען פונ׳ם שונא׳ס הענד״. זאָגט משה מיט גרויס צער: „ניין, קינדער מיינע, איך האָבּ איצט קיין מאַכט נישט, איין גאָט וועט אייך העלפען״ — און משה איז צוריק זיין וועג געגאַנגען. אַ יאָמער פון פערצווייפלונג האָט מיט אַמאָל אויסגעבראָכען „ביי די טייכען פון בבל״ און דער וועה־געשריי האָט הימלען געשפּאַלטען.

קומט משה צוריק צו די אָבות, פרעגען זיי איהם: וואָס האָבען די שונ׳זים מיט אונזערע קינדער געטהון? זאָגט משה: אַ טהייל גע׳הרג׳עט, אַ טייל געבּונדען די הענד אַרונטער, אַ טהייל פערשמידט אין אייזערנע קייטען, אַ טהייל אויסגעטהון נאַקעט, אַ טהייל זענען אויפ׳ן וועג געפאַלען און זייער פליישׁ איז שפּייז פאַר חיות און פויגעל, און די איבּעריגע ליגען פערשמאַכטע, הונגעריגע און דאָרשטיגע אַקעגען דער ברענענדיגער זון. דערהערט דאָס, האָבען זיי אַלע צוזאַמען אָנגעהויבּען וויינען און קלאָגען: „אוי, וואָס איז געוואָרען מיט אונזערע קינדער!״

אין דער מינוט האָט זיך אויפגעחאַפּט די מוטער רָחל און איז געקומען פאַר גאָט.

— רבּונו־של־עולם — האָט זי אויסגעשריען — דו ווייסט דאָך דעם אמת, אַז דיין קנעכט יַעקב האָט מיך מיט אַ גרויסער ליעבּע געליעבּט, פאַר מיר האָט ער זיבּען יאָהר דעם טאַטען געדינט, און פון דעסטוועגען, ווען מיין פאָטער האָט מיך צו דער חתונה אויף מיין שוועסטער פערביטען, האָבּ איך מיינע געפיהלען פערצווימט און האָבּ עס אין דער שטיל פאַר ליעבּ אָנגענומען, און איך בין דאָך געוועזען נישט מעהר ווי אַ מענש, בלוט און פליישׁ, — בּפרט דו, וואָס לעבּסט אייביג, זאָל דיך אַזוי פערדריסען פאַר אַ נישטיגע עבודה־זרה, האָלץ און שטיין? דו, דער גרויסער בעל־רחמים, זאָל זיך נישט דערבּאַרמען אויף מיינע קינדער?!

פון דער מוטער רָחל׳ס ווערטער האָט זיך דערוועקט גאָט׳ס דערבּאַרימקייט און ער האָט טרעסטענד געזאָגט: צוליעבּ דיר, רחל, וועל איך אומקעהרען די יודישע קינדער צוריק אין זייער לאַנד.

און אויף דעם זאָגט דער נָבִיא ירמיה:

א שטומע לאָזט זיך אין דער הויך הערען,
אַ קלאָג, אַ בִּיטער געוויין,
רָחֵל יאָמערט אויף איהרע קינדער,
וויל זיך נישט טרייסטען...
האַלט־אָפּ דיין שטומע פון געוויין,
דיינע אויגען פון טרעהרען.
פאַרהאַן אַ לוין פאַר דיין פערדיענסט,
פאַרהאַן א האָפנונג פאַר דיין צוקונפט —
דיינע קינדער וועלען זיך אומקעהרען
צוריק אַהיים אין זייער גרעניץ.

זְכַרְיָה הַנָּבִיא'ס בְּלוּט.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה האָט געזאָגט:

אַן אַלטער מאַן פון ירושלים האָט מיר דערצעהלט:

אין דעם טהאָל האָט דער שעכט־מייסטער נְבוּזַרְאֲדָן אויסגע'הַרְג'עט צוויי הונדערט און עלף רִבּוֹא [1] מענשען און אין ירושלים האָט ער אויסגעשאָכטען פיער און ניינציג רבוֹא מענשען אויף איין שטיין, און זייער בלוט האָט פערפלייצט און דערגרייכט ביז זְכַרְיָה הַנָּבִיא'ס בלוט.

זעהט נבוזראדן, ווי זכריה'ס בלוט האַלט אין איין זידען.

פרעגט ער: „וואָס איז עס פאַר אַ בלוט?" זאָגען יודען: „דאָ האָט זיך פערגאָסען בלוט פון אַ קָרְבָּן". האָט ער געבראַכט בלוט פון שאָף און רינדער און פערגליכען און באַלד דערקענט, אַז דאָס איז אַן אַנדער בלוט.

זאָגט ער זיי: „דערצעהלט איהר מיר איז רעכט, ווען ניט — שינד איך אייך דאָס לייב מיט אייזערנע קאַמען". האָבען זיי זיך מוֹדֶה געווען: אַ נָבִיא האָבען מיר געהאַט, וואָס פלעגט אונז שטענדיג שטראָפען פאַר אונזערע זינד,—האָבען מיר איהם גע'הַרְג'עט, איצט איז שוין אַוועק אַ צייט מיט יאָהרען און זיין בלוט רוהט ניט.

זאָגט ער: איך וועל איהם איינשטילען.

האָט ער געבראַכט די גרויסע און די קליינע סַנְהֶדְרִין און זיי געשאָכטען אויפ'ן בלוט — און ס'האָט זיך ניט איינגעשטילט, געקוילעט בחורים

---

[1]) מיריאַד, צעהן טויזענד.

און בתולות—און ניט איינגעשטילט, געשאכטען שוהל=קינדער—און אלץ ניט איינגעשטילט. האט נבוזראדן אויסגעשריען:

— זכריה, זכריה! די בעסטע פון זיי האב איך אומגעבראכט, איז דיר דען ליעב איך זאל אלעמען אומברענגען?

האט באלד דאס בלוט אויפגעהערט צו זידען.

אין דער מינוט האט זיך אין נבוזראדן'ס הארצען דערוועקט א געדאנק פון תשובה: „אויב צוליעב איין נפש איז אזוי, היינט וואס=זשע קומט שוין מיר דערפאר וואס איך האב אזוי פיעל נפשות אומגעבראכט?"

איז ער אנטלאפען, אפגעשיקט אהיים א צואה און אליין זיך מגייר געווען.

דאס אכזריות פון ישמעאל'ס קינדער.

נבוכדנצר האט געטריבען די יודען קיין בבל הויל=נאקעטע, די הענד פערבונדען ארונטער, און די פיס געשמידט אין אייזערנע קייטען.

אז זיי זענען דורכגעגאנגען פערביי די בני=ישמעאל [1], האבען זיי געבעטען די עלטסטע: „טהוט מיט אונז די גנאד און פיהרט אונז צו אונזערע ברידער, די קינדער פון פעטער ישמעאל". האבען יענע געפאלגט.

און די בני=ישמעאל זענען ארויס אנטקעגען און דערלאנגט זיי צו'ם עסען געזאלצענע הערינג און ברויט מיט ליאק [2]. אז זיי האבען אפגעגעסען האבען די בני=ישמעאל ארויסגעטראגען גרויסע לאגלען, אויסענווענדיג פייכט, פון אויבען שטארק פערקניפט, און אינווענדיג — אנגעבלאזען.

און די אונגליקליכע האבען פון גרויס דארשט מיט די ציינער געביסען די שנירלעך פון די פערקניפטע לאגלען, ביז זיי האבען זיי געעפענט, איז דער ווינט אריין אין די געדערעם און זיי זענען געפאלען טויט מיט געשוואלענע בייכער.

רבי יוחנן זאגט, אז די מעשה האט זיך געטראפען מיט אכציג טויזענד כהנים יונגע לייט, וואס זיי האבען זיך דורכגעריסען, יעדער פון זיי מיט א גילדענעם פאנציר, דורך נבוכדנצר'ס חילות און זיך צוגעשלאגען צו די בני=ישמעאל.

ביי די טייכען פון בבל.

דעם גאנצען וועג האט נבוכדנצר געטריבען די געפאנגענע, ערגעץ זיך ניט אפגעשטעלט, ער האט זיך [illegible]: „זייער גאט קוקט=אויס, זיי

---

1) ישמעאל'ס קינדער 2) הערינג=זאפט, זאלץ=וואסער.

זאָלען תּשובה טהון, כּל־זמן זײ זענען נאָך אין ארץ־ישׂראל — וועט ער זײ בעפרײַען און אונז טויטען, ווי ער האָט אַמאָל געטהון מיט סנחריב מלך אשור״.

ווי די שׂונאים זענען געקומען צו די טײַכען פון בבל און געזעהן, אַז זײ האַלטען שוין די יודען בײַ זיך אין האַנד אין אײַגענעם לאַנד, האָבען זײ זיך אָפּגעשטעלט רוהען.

האָבען די זיך צוזעצט אין איין זײַט צו עסען און טרינקען, און יענע פון דער אַנדערער זײַט — וויינען און קלאָגען.

שיקט נבוכדנצר רופען די לוים און הייסט זײ שפּיעלען צו׳ם עסען מיט די כּלי־זמר פון בית־המקדש.

שטעהען די לוים, קוקען איינער אויפ׳ן אַנדערען און זאָגען:

—ניט גענוג וואָס מיר האָבען דעם בית־המקדש חרוב געמאַכט דורך אונזערע זינד, זאָלען מיר נאָך שפּיעלען מיט די הײליגע כּלים פאַר אָט דעם נ י ש ט?

האָבען זײ זיך בעראָטען און צוהאַנגען די האַרפען אויף די ווײַדען[1] בײ׳ם ברעג.

דערנאָך האָט יעדערער אַרײַנגעלעגט די האַנד אין מויל און אַליין זיך אָפּגעביסען די גראָבע פינגער, כּדי דער רשע זאָל זײ ניט נויטען צו שפּיעלען.

אָט דאָס דערצעהלט דער פּסוק:

בײַ די טײַכען בבל׳ס
זענען מיר געזעסען און געוויינט,
אויף די ווײַדען דאָרט
אונזערע האַרפען אויפגעהאַנגען.
דען דאָרט האָבען די פּענגער
געפאָדערט פון אונז ליעדער
און די הענקער—
פרייד־געזאַנג.
ווי קענען מיר גאָט׳ס ליעד
זינגען אויפ׳ן פרעמדען לאַנד?

— ווי קענען מיר זינגען — האָבען זײ געזאָגט צו די שׂונאים — זעהט אונזערע הענד, שטאַרק ווי אײַזען זענען זײ געווען, איצט זענען בײַ זײ די פינגער אָפּגעהאַקט —

איך גשיר—ווי־זשע קענען מיר שפּיעלען?

---

1) ווערבעס.

בענקעניש.

„דאָס אַלעס אַז איך דערמאָהן זיך צוגעהט זיך אין מיר מײַן האַרץ“— אַזוי קלאָגען זיך פערבײַנקט אין זײַער ליעד די פערטריבענע לוים אין נאָמען פון די כּנסת־ישׂראל — „רבונו־של־עולם! איך דערמאָהן זיך די רוהיגקײַט און דאָס זיכערהײַט פון מײַן פריהעריג לעבען אין מײַן אײגען לאַנד. איצט איז עס אַלעס פערשווינדען, און איך ווײַן און קרעכץ אין בײַנק: אוי, ווי קעהרט מען־אום צוריק די פריהעריגע גליקליכע צײַט, ווען דער בית־המקדש איז נאָך געשטאַנען אין זײַן גאַנצען פראַכט און גלאַנץ, און דו, אונזער גרויסער גאָט, האָסט זיך אַראָפּגעלאָזט אין איהם פון דײַנע הויכע הימלען און דײַן הײַליגע שכינה האָט אויף מיר גערוהט. אומות־העולם האָבען צוגעזעהן מײַן כּבוד און מיר מקנא געווען. אין אַ שווערער מינוט, ווען די זינד האָבען מיר אויפ'ן האַרץ געדריקט, איז געווען פאַר ווענען רחמים צו בעטען; איך האָב זיך צו דיר, פאָטער אין הימעל, געווענדעט און דו האָסט מיר באַלד געענטפערט. איצט אָבער, וועה איז מיר, צו שאַנד און צו שפּאָט בין איך געוואָרען. פינסטער און וויסט ווערט מיר אויף דער נשמה, ווען איך געה פערבײַ דײַן הויז און איך זעה ס'איז פון איהם אַ חורבה געוואָרען, אָפּגעשטאָרבען איז דאָרט אַלעס און אַ שטילער טרויער שוועבט־אַרום אין יעדען ווינקעל. ערשט ווי לאַנג איז דאָס אָרט אַזוי בעלעבט געווען פון פײַערליכען גאָטעסדיענסט, דאָ האָבען אַברהם'ס קינדער קרבּנות געבראַכט, דאָ האָבען די כּוהנים פון זײַער בּימה מיט פערשפּרײַטע הענד דאָס פאָלק געבענשט, דאָ זענען געשטאַנען די כאָרען און די קאַפּעליעס פון לוים, און הייליג פאַר גאָט געזונגען און געשפּיעלט — איצט שפּרינגען דאָ, אויף דעם אָרט, ווילדע שאַקאַלען אַרום, און זײַער הײַלען לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער געגענד“.

און נאָך קלאָגט די כּנסת־ישׂראל: „רבונו־של־עולם, אויף וואָס איך בין איצט איבערגעקומען, וואָס איך בין געווען פריהער און וואָס פון מיר איז איצט געוואָרען: אַמאָל פלעג איך דרײַ מאָל אין יאָהר עולה־לרגל זײַן, בעשיצט אינ'ם זיסען שאָטען פון דײַנע פליגעל, גלײַכע וועגען האָבען זיך דורך גרינע פעלדער פאַר מיר געצויגען און שורות בײַמער האָבען מיט געדיכטע צווײַגען מײַן קאָפּ פערדעקט, און איצט בין איך פערריקט אינ'ם

---

1) נענאַנגען קײַן ירושלים אויף די דרײַ גרויסע ימים־טובים: פּסח שבועות און סוכּות.

פינסטערען שאָטען פון פרעמדע קעניגרייכען. מיין וועג איז פערלעגט מיט שטיינער און בעוואָקסען מיט דערנער און אָהן א שוץ קוים וואס איך גע‍ה א מיעדער אונטער דער ברענענדיגער זון! אמאל האָבען די וועגען אָהן אויפהער גערוישט ווי וואסערפאלען, טאָג מיט נאכט האָבען זיך איבער זיי יום-טוב'דיג גאנצע מחנות געצויגען מיט קערב פון בכורים אויפ'ן קאָפּ, און מיט פרעהליכע ליעדער און געזאנגען אין מויל. און איצט—אנשוויגען זענען געוואָרען די וועגען, מיט א שטומען צער שלעפּ איך זיך אום איבער זיי הין און הער און קען פאר זיך קיין אָרט ניט געפינען".

נֶחָמָה[1].

„נַחֲמוּ, נַחֲמוּ עַמִּי" — טרעסט, טרעסט מיין פאָלק! מיך טרעסט, מיין פאָלק, זאָגט גאָט. איך, איינער גאָט, נאָך מעהר ווי איהר, נויטיג מיך אין טרעסט. בעזיצט איינער א הויז און רוצחים קומען און פערברענען עס, וועמען ריהרט עס מעהר אָן ווי דעם בעל-הבית אליין? פערמאָגט איינער א שעהנעם גאָרטען און רויבער בעפאלען און פערדארבען איהם — ווער פיהלט נאָך אזוי דעם צער ווי דער איינענטהימער זעלבסט? איהר זענט דאָך מיין גאָרטען, דער בית-המקדש איז דאָך מיין הויז, און אז דער שונא איז געקומען, מיין פאָלק פערטריבען און מיין הויז פערברענט, וועמען, אויב ניט מיך, קומט פריהער פאר אלעמען טרעסטען?—טרעסט-זשע מיך, טרעסט מיך מיין פאָלק!

*
* *

„אָסף'ם א געזאנג — אזוי הויבט זיך אָן א מזמור אין תהלים — גאָט, פעלקער זענען ארײַן אין דיין בעזיץ".

„אָסף'ם א געזאנג"—ווי הייסט? ! „אָסף'ם א געוויין", „אָסף'ם א קלאָג-ליעד" — וואָלט דאָ בעדארפט זיין. נאָר אָט וואס דאס געזאנג בעטייט: א קעניג האָט אמאל א חופה-צימער איינגעאָרדענט פאר זיין זוהן, האָט ער עס בעפוצט מיט די שעהנסטע געמעלדע, בעהאנגען מיט די בעסטע טעפּיכער, און מיט זיין פראכט און גלאנץ האָט דאס צימער יעדענס אויג פערנומען. דער זוהן אָבער איז אראָפּ פון גלייכען וועג. ווערט דער קעניג אויפגעבראכט, חאפּט און רייסט-אראָפּ די שעהנע טעפּיכער און צוברעכט די חופה-שטאנגען.

---

1) טרעסט.

צוגעזעהן דאָס — נעהמט דער ערציהער פונ׳ם קעניג׳ס זוהן אַ פלייט און שפּיעלט. וואונדערען זיך אַלע, ווי הייסט? דער קעניג האָט אַ תּל פון דעם זוהנ׳ס חופּה־צימער געמאַכט — און דער זיצט גאָר און שפּיעלט! זאָגט יענער: יאָ, דערפאַר שפּיעל איך טאַקי, וואָס דער קעניג האָט אויסגעגאָסען זיין גאַנצען צאָרן אויף דעם זוהנ׳ס חופּה און נישט אויף דעם זוהן אַליין.

דאָס זעלבע בעטייט אויך דאָס געזאַנג פון אָסף׳ן. גרויס איז געווען דער חורבן, פערברענט איז גאָט׳ס הויז, פערוויסט זענען געוואָרען זיינע היילינגע פּאַלאַצען, דאָך לאָז חאָטש בלייבען די איינציגע טרעסט, וואָס גאָט האָט זיין גאַנצען צאָרן אויף שטיין און האָלץ אויסגעגאָסען און נישט אויף זיין פאָלק ישראל.

צווישען ערשטען און צווייטען בית־המקדש.

חירם מלך צור'ס לופט־שלאָס אין מיטען ים.

„מענשען־זוהן — האָט גאָט געזאָגט צו'ם נביא יחזקאל — געה אין מיין נאָמען און זאָג דעם הערשער פון צור, חירם'ן: אומזיסט שטאָלצירט דיין הארץ, איינרעדענדיג זיך: אַ גאָט בין איך, ווי אַ גאָט האָב איך מיך בעזעצט אין מיטען די ימים”.

חירם מלך צור האָט זיך זעהר איבערגענומען מיט דעם וואונדערליכען פאַלאַץ וואָס ער האָט פאַר זיך אין מיטען ים, אויף אַ הויכען פעלז אויסגעבויט, און געמאַכט האָט ער איהם אַזוי: אויף פיער ריעזיג־הויכע אייזערנע זיילען, אין מיטען ים אַריינגעשטעקטע, האָט ער אויסגעבויט אַ קינציגען זיבענשטאָקיגען געוועלבטען פאַלאַץ, אינ'ם געשטאַלט פון זיבען הימלען מיט זייערע ליכטער, מיט אַ פראַכט־שטוהל, הייליגע חיות, דינערען און בליצען, קאָמעטען און מעטעאָרען. דער ערשטער הימעל — אַ גלעזערנער, 500 אויף 500 איילען די גרויס, פון וועלכען ס'האָבען אַרויסגעשיינט אַ זון בייטאָג און אַ לבנה מיט שטערען ביינאַכט. איבער איהם נאָך זעקס הימעל־געוועלבען, איינער העכער און גרעסער פונ'ם אַנדערען, יעדער פון אַ אַנדער מעטאַל; דער צווייטער פון אייזען, אויף וועלכען ס'האָבען זיך מיט קינצען גרויסע שטיינער הילכיג געקויקעלט און פלאַצענדיג אַרויסגעלאָזט פון זיך קולות ווי דינערען; דער דריטער פון בליי, דער פיערטער פון צין, דער פינפטער פון קופער, דער זעקסטער פון זילבער, איינגעפאַסט מיט פערעל, דימאַנטען און בריליאַנטען, און גאַר דער לעצטער, דער זיבעטער, פון גאָלד. אויף איהם האָט חירם איינגעאָרדענט פאַר זיך אַ שטוהל מיט הייליגע חיות און כרובים,

איבער וועלכע עס זענען געהאַנגען די טייערסטע פייער-רויטע איידעל-שטיי-נער. דורך אַ קונץ פלעג דער הימעל צוטערען לייכט הין-און-הער, און די פינקעלדיגע איידעל-שטיינער האָבען שעמערירט און ס׳האָט אויסגעזעהן ווי בליצען און מעטעאָרען פליהען אין דער לופטען.

זאָגט גאָט צו יחזקאל׳ן: „מענשען-זוהן, געה זאָג חירם׳ן, וואָס געהמסטו זיך איבער, ביסט דאָך נישט מעהר, ווי אַ פּראָסטער-קינד?״

זאָגט יחזקאל: ווי קען איך קומען צו איהם אין זיין לופט-שלאָס?

האָט גאָט אַרויסגעלאָזט אַ שטאַרקען שטורמווינד, האָט ער אָנגע-חאַפּט יחזקאל׳ן פאַר זיינע לאָקען, אויפגעהויבען אין דער לופטען, און איהם אוועקגעשטעלט פאַר חירם׳ן. דערזעהן פאַר זיך פּלוצים דעם יודישען נביא, איז חירם דערציטערט געוואָרען.

— ווער האָט דיך אַהער אַרויפגעבראַכט? — פרעגט ער אַ דערשראָקענער.

— גאָט האָט מיך אַהער געבראַכט. ער האָט מיר בעפוילען דיר אַזוי צו זאָגען: חירם, וואָס געהמסטו זיך איבער, ביסט דאָך נישט מעהר ווי אַ פּראָסטער-קינד?

זאָגט חירם: אמת, איך בין אַ פּראָסטער-קינד, אָבער ווי אַ גאָט וועל איך לעבען אייביג אין דעם פּאַלאַץ: גאָט זיצט אין מיטען די ימים, איך אויך ווי ער; גאָט וואוינט אין זיבען הימלען, — איך אויך...

אַ סוף האָט אָבער חירם געהאַט זעהר אַ מיאוס׳ען. גאָט האָט אויף איהם געבראַכט נבוכדנצר׳ן, וועלכער האָט איהם פון זיין שטוהל אַראָפּגע-וואָרפען, פון זיין לייב שטיקליך געשניטען, געטונקען זיי אין עסיג און איהם אַליין געגעבען אויפעסען, ביז ער איז מיט דער מיתה-משונה געשטאָרבען.

און חירם׳ס וואונדערליכער פּאַלאַץ איז אָט וואו אַהינגעקומען: גאָט האָט אונטער איהם די ערד צושפּאַלטען, און איינגעזונקען דאָרט, ליגט דער פּאַלאַץ בעהאַלטען פאַר די צדיקים לעתיד-לבוא [1].

דניאל און די שלאַנג.

נבוכדנצר האָט געדיענט צו אַ שלאַנג און בערימט זיך פאַר דניאל׳ן:

— זעה ווי שטאַרק די שלאַנג איז, וויפיעל מען גיט איהר צו עסען — שלינגט זי אַלץ איין.

זאָגט דניאל: גיב מיר רשות, וועל איך זי אָפּשוואַכען.

---

1) אויף יענער וועלט.

האָט ער איהם געגעבען.

האָט דניאל גענומען שאַרפע אײַזערנע נעגעל [1], אײַנגעוויקעלט אין שטרוי און געוואָרפען פאַר דער שלאַנג. די שלאַנג האָט די שטרוי אײַנגעשלונגען, און די נעגעל האָבען איהר געלעכערט די געדערעם.

חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה.

אַז נְבוּכַדְנֶצַר האָט חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אין קאַלך-אויבען אַרײַנגעוואָרפען, האָט זיך יוּרְקְמִי, דער מַלְאָך פון האָגעל, געשטעלט פאַר'ן אויבערשטען און געזאָגט:

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם! לאָז מיך געהן אָפּקיהלען דעם אויבען.

זאָגט צו איהם גַבְרִיאֵל: דאָס וועט ניט זײַן קיין גרויסער וואונדער— דו ביסט דער מלאך פון האָגעל, און אַלע ווייסען, אַז וואַסער לעשט פײַער; איך בין אָבער דער מלאך פון פײַער, וועל איך געהן און ווייזען דעם אויבערשטען'ס גבורה, אַז דער אויבען וועט זײַן אינוועניג קיהל, אויסענווייניג אַזוי הייס גליהענד, אַז די געצען-דינער פון דרויסען וועלען פערברענט ווערען.

און אַזוי איז געשעהן.

* * *

אַז חנניה, מישאל ועזריה זענען אַרויס פון קאַלך-אויבען, האָבען זיך אויפגעקליבען אַלע אומות פון גאַר דער וועלט, מיט פעראַכטונג געפּעטשעלט יודען איבער'ן פּנים און זיי בעשפּיגען פון קאָפּ ביז פיס.

— שעמען מעגט איהר זיך, אַזאַ שטאַרקען גאָט האָט איהר—און בוקט זיך צו'ם געצען-בילד!

חנניה, מישאל ועזריה האָבען נישט געוואוסט וואוהין הינצוטהון זיך פאַר בושה, צו-געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט: „גערעכט ביזטו גאָט, און אונז בלייבט נור זיך צו שעמען".

—אין אַזאַ שפּייעכ'ן—האָט דער תַּנָּא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ געזאָגט — קען מען דערטרונקען ווערען.

---

[1] צוועקעם.

נֵס פּוּרִים.

I.

אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׳עס סְעוּדָה.

אַ מִנְהָג איז געווען אין פָּרַס, אַז אויף אַ גרויסער סְעוּדָה האָט מען געשטעלט אַ גרויסען כּוֹס, וואָס האָלט פינף אַכטעל עמער, און יעדער גאַסט האָט געמוזט אויסטרינקען אין גאַנצען, ער מעג אֲפִילוּ פון זינען אַראָפּ. דער־פון פלעגען די שענק־מײַסטערס רײַך ווערען: ווער ס׳האָט ניט געקענט טרינ־קען, האָט זיך שטילערהייד בײַ זיי אויסגעקויפט מיט געלד.

דאָס מאָל האָט אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בעפוילען, מען זאָל דעם גרויסען כּוֹס ניט שטעלען, כְּדֵי „קיינעם ניט נויטען" און „טהון יעדענס ווילען".

זאָגט גאָט צו איהם: רָשָׁע איינער! ווי קומסטו צו טהון יעדענס ווילען? אַז צוויי שיפען שווימען אין יָם, איינע בעט אויף אַ צָפוֹן־ווינד, די צווייטע אויף אַ דָרוֹם־ווינד, קען זיי דען איין ווינד טרײַבען? מאָרגען קומען צו דיר צוויי מענשען, מָרְדֳּכַי און הָמָן, וועסטו פאַר בײדע מיט אַמאָל ניט קענען יוֹצֵא זײַן, נור דעם — דערהויבען, יענעם — הענגען. י ע ד ע ן צופריעדען שטעלען — דאָס קען נור איין גאָט אַליין.

II.

בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ.

בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ זענען בײדע געווען פון טַרְסִים־לאַנד. אַז מרדכי איז אַרײַנ־געטרעטען אין הויף, האָבען זיי זיך בעראָטען צו פער׳סַם׳ען אחשורוש׳ן כְּדֵי מען זאָל זאָגען: כָּל־זְמַן ס׳איז ניט געווען קיין יוד אין הויף, איז גאָר־ניט געשעהן, ווי נור אַ יוד האָט זיך אַהער אַרײַנגעדרעהט, האָט מען שוין אַרײַנ־געטהון גיפט אין מֶלֶך׳ס שאָהל.

גערעדט האָבען זיי אויף טַרְסִיש־לָשׁוֹן און געמיינט, אַז קיינער פער־שטעהט ניט. זיי האָבען ניט געוואוסט, אַז מרדכי איז פון די סַנְהֶדְרִין, וועלכע מוזען קענען אַלע זיבעציג לְשׁוֹנוֹת.

III.

ווי מיט די אויבערשטע, אַזוי מיט די אונטערשטע.

„האָט מען אויפגעהאַנגען זיי בײדע (בגתן ותרש) אויף אַ בוים..."

„נאָכדעם האָט דער קעניג גרויסגעמאַכט הָמָנ׳ען".

אויף דעם נאָהענטסטען שְׁכֵנוּת פון די צוויי פְּסוּקִים דערצעהלט רַבִּי אַזאַ מָשָׁל:

דער לייב האָט פערבעטען אַלע בְּהֵמוֹת צו זיך אויף אַ מאָהלצייט און געמאַכט פון זייערט-וועגען אַ געצעלט פון לייבען-פעל. נאָכ'ן עסען בעטען זיי דעם פוקס, ער זאָל זיי זינגען, זאָגט דער פוקס: אויב איהר וועט מיר מיטהעלפען און נאָכזינגען—זינג איך פאַר. זאָגען זיי: רעבט!

הייבט ער אויף די אויגען צו די לייב-פעל און זאָגט:

וואָס מיר האָבען אויף די אויבערשטע געזעהן,
וועט מיט די אונטערשטע אויך געשעהן.

אַזוי האָט מָרְדְּכַי געזאָגט: וואו בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ הענגט, דאָרט וועט הָמָן אויך זיין.

.IV

הָמָן'ס גְדוּלָה.

אַנדערע חֲכָמִים האָבען געזאָגט אויף הָמָנ'ס גְדוּלָה די דאָזיגע מְשָׁלִים:

איינער האָט געהאַט אַ פערד מיט אַן עזעל און אַ חֲזִיר. יענע צוויי האָט ער געגעבען צו עסען מיט אַ מאָס, און דעם חזיר—אָהן אַ מאָס.

פרעגט דער עזעל: פאַרוואָס קומט עס אונז? מיר אַרבייטען דאָך און דער שוויין טהוט גאָרניט.

ענטפערט איהם דאָס פערד: ס'וועט קומען די צייט — וועסטו זעהן.

ווי ס'איז געקומען חָנָא קאַלענדאַ, האָט מען דעם שוויין געשאָכטען.

אַזוי איז המנ'ען: פריהער אַן עֲלִיָה [1], דערנאָך אַ תְּלִיָה.

* * *

דעם מלך'ס קוטשער האָט געשאָלטען דעם פּרינץ.

זאָגט דער מלך: הַרְג'נען אַ קוטשער איז אַ קלייניגקייט. איך וועל איהם פריהער מאַכען פאַר אַ שטאַל-מייסטער, דערנאָך פאַר אַ הויף-מייסטער — און ערשט דעמאָלט בעשטראָפען.

.V

הָמָן'ס אונטערנעהמען.

אַ פייגעל האָט זיך אויסגעפלאָכטען אַ נעסט בּיים ברעג פון יָם, קומט אַ כוואַליע און פערפלייצט איהם.

1) דערהויכונג.

שטעלט ער זיך בײַם ברעג, נעהמט אַן אַ פולען שנאָבעל װאַסער און גיסט אויף דער יַבָּשָׁה, און נעהמט אַ פולען שנאָבעל זאַמד און שיט אין יַם.

קומט אַ אַנדער פױגעל און פרעגט: װאָס טהוסטו?

ענטפערט איהם יענער: איך װעל ניט אָפּטרעטען פון אָרט, ביז איך פערשיט דעם ים און פערפלײץ די יַבָּשָׁה.

זאָגט ער איהם: שוֹטֶה אײנער, װאָס דו קענסט שוין אויפטהון מיט דײַן נאַרישען שנאָבעל?

אַזױ האָט גאָט געזאָגט צו המנ'ען:

— איך האָב געװאָלט אויסראָטען דאָס פאָלק ישׂראל און איך ניט גע־קענט, װילסטו זײ „פערטיליגען, הרג'נען און פערלירען"—מעגסט זײַן זיכער, װעסט פריהער דײַן קאָפּ פערלירען אײדער פון זײ װעט אַ האָר געמונערט װערען.

.VI

הָמָן'ס מְסִירוּת.

„און הָמָן איז געקומען פאַר אַחַשְׁוֵרוֹשׁ'ען" מיט זײַנע מְסִירוֹת אויפ'ן יודי־שען פאָלק. אַ מָסוֹר אויף יודען — האָט רָבָא געזאָגט — איז המן געװען אַ געניטער װי ניט קײנער. אַלעס בײַ האָט ער אויף זײ אויסגערעדט פאַר אחשורוש'ען, און געזאָגט: „שוין צײַט זיך אַ נעהם־טהון צו זײ". יאָ — זאָגט איהם אַחשורוש — זײ האָבען אָבער אַ שטאַרקען גאָט, װאָס שטעלט זיך פאַר זײ אײַן.

זאָגט המן: זײ האָבען זיך שוין פון איהם דערװײַטערט, זײַנע געבאָט היטען זײ נישט.

— ס'איז אָבער נאָך דאָ צװישען זײ ערהליכע און פרימע.

— ס'איז „א ײ ן פאָלק", אײנער נישט בעסער פונ'ם אַנדערען, אַלע מוז מען אומברײַנגען.

— צי װעט אֶפְשַׁר נישט װערען דורך דעם אַ גרויסער חָלָל [1] אין דער מדינה?

— זײ זענען „צוזײַעט און צושפּרײט", עס װעט זיך נישט אָנזעהן.

— די קרוין װעט דורך דעם אַ סַך פערלירען.

---

1) לאָך, לעדיג פלאַץ.

— אונפרוכטבאַר זענען זיי פאַר דער קרוין. דאָס איז אַ פאָלק אַ אָנ־שיקעניש אויף דער גאַנצער מדינה, משונה־ווילד זענען זייערע מנהגים און מיט קיין פאָלק לעבען זיי זיך נישט איין, מישען זיך נישט מיט אונז מיט׳ן עסען און טרונקען און זענען זיך מיט אונז נישט מתחתן, זיי האָבען אונז פיינט און פעראַכטען אונז פונ׳ם קלענסטען ביז׳ן גרעסטען. פון דער וועלט תירוצים זוכען זיי אויס, כדי אויסצומיידען די דינסט פון קעניג און נישט ערפיהלען זיינע געזעצען. דאָ איז ביי זיי שאַבאַש [1], דאָ — יום־טוב. עפּיס אָהן אַ שעור ימים־טובים: פּסח, שבועות, סכּות, ראש־השנה, יום־כּפּור...

— רשע! — האָט גאָט דערביי געזאָגט — גרויס איז ביי דיר און די אויגען זייערע ימים־טובים. וואַרט, אָט באַלד בעקומסטו די מפּלה, וועט זיי צו־קומען נאָך איין יום־טוב, גאָר אַ נייער.

* * *

צוויי שכנים זענען געווען. איינער האָט געהאַט אַ באַרג אויף זיין פעלד, דער אַנדערער — אַ גראָבען. דער טראַכט: ווען איך האָב דעם באַרג — פערשיט איך דעם גראָבען, און יענער טראַכט: ווען האָב איך אַזאַ גראָבען,— רוים איך אָפּ דעם באַרג. איינמאָל טרעפען זיי זיך ביידע, זאָגט איינער: פערקויף מיר דיין באַרג. ענטפערט דער: נעהם אומזיסט.

אַזוי האָט המן געבעטען אחשורוש׳ען צעהן טויזענד צענטנער זילבער, און דער האָט איהם געזאָגט: ווילסט, האַלט דאָס געלד פאַר זיך און טהו מיט די יודען וואָס דו ווילסט.

.VII

די גזירה.

„האָט מען גערופען די קעניגליכע שרייבער, האָבען זיי אָנגעשריבען בריעף און מ׳האָט זיי צושיקט". און אַזוי האָט מען געשריבען אין די בריעף:

אַלע פעלקער, נאַציאָנען און שפּראַכען, אייער פריעד זאָל וואַקסען! זייט וויסען אַז געקומען איז פאַר אונז אַ מאַן, נישט פון אונזער אָרט און נישט פון אונזער לאַנד, פון עמלק׳ס שטאַם איז ער, אַ גרויסער יחסן, המן איז זיין נאָמען. בעט ער ביי אונז איין קלייניגקייט: איין פאָלק, זאָגט ער, איז דאָ צווישען אונז, אַ נישטיגס, פעראַכטעט פון אַלע פעלקער, אָבער פול מיט חוצפּא [2] און דערצו זעהר אַ שעדליכס, וואו אַ צרה זענען זיי אין דערמיט, זיי לאַכען אונז אויס און אונזער אומגליק איז פאַר זיי אַ שמחה. זיי בעטען

[1] שבת. [2] עזות.

תָּמִיד אויף אונזער מַפָּלָה און גאַרען צו זעהן נְקָמָה אין אונז. און ווי אונדאַנקבּאַר דאָס פאָלק איז! דאָס ווייזט זיך קלאָר אַרויס פון זייער גאַנצער געשיכטע. אָט זעהט וואָס זיי האָבּען געטהון מיט'ן קעניג פון מצרים, מיט דעם אָרומען פַּרעה, נעבּיך: אַזוי פריינדליך ווי ער האָט זיי אויפגענומען, בּעזעצט זיי אין'ם שעהנסטען טהייל פון זיין לאַנד, זיי געשפּייזט אין די הונגער־יאָהרען און זיי אויסגעהאַלטען מיט אַלעם גוטען. פאַר דעם האָט ער בּיי זיי געבּעטען, זיי זאָלען אויסבּויען פאַר איהם נור איין פּאַלאַץ, האָבּען זיי בּאַלד זיך גענומען אויסדרעהען מיט שווינדלערייען: „לאָז אונז אָפּ, זאָגען זיי, אויף אַ דריי טעג אין דער מִדְבָּר, אונזער גאָט דינען דאָרט, דערנאָך קעהרען מיר זיך ווידער צוריק. אַגַב, זאָגען זיי, טהו אַ געפעליגקייט און אַנטלייַ אונז אַבּיסעל גאָלד מיט זילבּער מיט קליידער,—אַנטלייט מען זיי פונ'ם שעהנסטען און בּעסטען, לאָדט יעדער פון זיי אָן עטליכע עזלען מיט פרעמד האָב־און־גוטס—און מע מאַכט פְּלֵיטָה. יאָגט זיך פַּרעה מיט זיין מַחֲנֶה נאָך די שווינדלער, מיינט אָפּצוראַטעווען זיין פערמעגען. וואָס־זשע מיינט איהר, האָבּען זיי איהם אָפּגעטהון? האָבּען זיי בּיי זיך עפּיס איינעם אַ מאַן משה בֶּן עַמְרָם, אַפָּנִים אַ גרויסער מְכַשֵּׁף, חאַפּט ער עפּיס אַ מין שטעקען, זאָגט־אָפּ אַ מין שפּרוך, גיט אַ קלאַפּ איבּער'ן יַם, טריקענט־ער אויס, געהען זיי איהם איבּער פּאַראויס טרוקען, און פרעה מיט זיין גאַנצער מַחֲנֶה, נאָך זיי, זענען געגאַנגען אַלע צום גרונד. אָט מיט וואָס זיי האָבּען אָפּגעצאָהלט פאַר זיינע אַלע טובות!

און וואָס האָבּען זיי אָפּגעטהון דעם עלטער זיידען, דעם גרויסען עֲמָלֵק? אַז ער האָט ניט געקענט ליידען די שרעקליכע עַוְלָה, וואָס איז אָפּגעטהון געוואָרען פרעה'ן, און איז געגען זיי אַרויסגעטראָטען, שטעלט משה אַרויס אַקעגען איהם זיינעם אַ תַּלְמִיד יְהוֹשֻׁעַ־בִּן־נוּן, אַ מענש אַן אַכזר, אָהן אַ פונק רַחֲמָנוּת, מיט אַ גאַנצער מַחֲנֶה וואוילע יונגען, ווער ווייסט זיי דאָרטען, צי מְכַשְּׁפִים צי גִבּוֹרִים. און משה אַליין האָט גענומען דעם געוויסען שטעקען אין דער האַנד, זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שטיין, און געזאָגט עפּיס אַ שפּרוך — זענען פלוצום די מַחֲנוֹת פון עמלק'ן ווי אָפּהענדיג געוואָרען און געפאַלען טויט בּיז איינעם. נאָכדעם זענען די לייט בּעפאַלען אויף סִיחוֹן וְעוֹג, די בּעוואוסטע וועלט־גִבּוֹרִים, ריזען, וואָס קיינער האָט נישט געוואַגט אָנצוהייבּען זיך מיט זיי, און ס'איז גאָר נישט צו'ם פערשטעהן, ווי אַרום די יודליך האָבּען זיי בּייגעקומען!

מיינט איהר דאָס איז גאָר? דער זעלבּער יהושע פיהרט זיי אַוועק אין לאַנד כְּנַעַן, הרג'עט־אויס איין און דרייסיג מְלָכִים און צוטהיילט זייער לאַנד.

צווישען זיינינגע. און אפילו די גבעונים, מיט וועלכע זיי האבען שלום גע-שלאסען, האבען זיי אויך נישט געשוינט און געמאכט זיי ביי זיך פאר קנעכט. און אז דער שטארקער סיסרא מיט זיינע חילות איז דערנאך געגען זיי ארויס-געטראטען, האבען זיי איהם עפיס אזוינס אפגעטהון — און דער טייך קישון האט פערפלייצט אלע זיינע מחנות און זיי פערטראגען אין גרויסען ים אריין.

דער ערשטער קעניג זייערער, שאול, איז בעפאלען מיט רציחה איינעם פון מיינע זיידעס, א קעניג פון עמלק, און אום'ברחמנות'דיג אומגעבראכט הונ-דערט טויזענד רייטער אין איין טאג, מ'האט נישט געשוינט קיינעם, אפילו פרויען מיט קליינע קינדער. און דעם געקרוינטען גרייז-גרויען אגג, מיין גרוי-סען זיידען, האט זייער א נביא צושניטען און פאר פויגלען זיין פלייש גע-ווארפען. ס'איז גאר נישט צו'ם בעגרייפען פון וואנען אזא כח האט זיך צו זיי גענומען.

נאכדעם איז פון זיי א נייער קעניג אויפגעשטאנען, דוד בן ישי, א ווילדע בריה, ער האט דורס געווען אלע פעלקער וואס ארום איהם, א תל-עולם פון זיי געמאכט. זיין זוהן שלמה, האט פאר זיי אויסגעבויעט א הויז, בית-המקדש הייסט עס ביי זיי, ווער ווייסט זיי וואס אינוועניג האט זיך דארט אפגעטהון? מאכט זיך א מלחמה, לויפען זיי באלד אהין, טהוען-אפ א מין כשוף, געהען-ארויס און מאכען חרוב די וועלט. פרעגט זיי אבער, האלטען זיי זיך פאר לייטישער און פיינער פון אלע פעלקער, וואו א גוטע מעלה איז נור ביי זיי, קיינער אין דער וועלט קען זיך צו זיי נישט גלייכען.

ס'איז אבער געקומען אויף זיי אויך א צייט, זייער גאט איז געווארען אלט און שוואך, זייער כשוף-מאכעריי האט פערלוירען דעם כח, און דער גרויסער נבוכדנצר מלך בבל האט פערוויסט זייער לאנד, פערברענט זייער בית-המקדש און פערטריבען זיי צווישען אונז. מיינט איהר, זיי האבען געענ-דערט זייער מיאוס'ע טבע? נישט אויף א האר! דאס זעלבע עזות, די זעלבע גאוה און איבערנומען זיך, און חאטש זיי זענען ביי אונז אין גלות, פעראכטען זיי אונז, שפעטען פון אונזער אמונה און קענען אונז נישט אנקוקען.

איבער דעם אלעמען איז ביי אונז געבליבען, איינמאל פאר אלעמען, פטור צו ווערען פון דער אומה. מיר האבען געווארפען גורל, ווען זיי אומצו-בריינגען פון דער וועלט, איז אויסגעפאלען אויף דעם דרייצעהטען טאג אין חודש אדר. אט דאס זענען מיר אייך אויצט מודיע דורך די בריעף, איהר זאלט זיין גרייט צו דער רעכטער צייט. ווער עס קען אנציהען א בויגען — זאל ער איהם אנציהען, ווער עס קען נעהמען א שווערד אין דער האנד —

זאָל נעהמען, און אַלע מיט אַמאָל אין איין טאָג זאָלט איהר בעפֿאַלען די יודען, אויסראָטען זיי, פערטיליגען, פערניכטען אַלט און יונג, פֿרוי און קינד, עס זאָל פֿון זיי נישט בלייבען קיין שָׂרִיד וּפָלִיט".

*
* *

שטאַרק צופֿריעדען מיט די גע'חַתְמ'עטע בריעף אין דער האַנד איז הָמָן אַרויס פֿונ'ם קעניג'ס פּאַלאַץ, און ער מיט זיין חַבְרַיָא [1] האָבען זיך געלאָזט גיהן אַהיים זעהר אויפֿגעלעגט. מָרְדְכַי, ביי'ם קעניגס-טויער אויף דער וואַך, האָט דאָס בעמערקט. דערזעהט ער פֿון וויַיטען דריי יודישע קינדער געהען פֿון שולע אַרויס, לויפֿט ער זיי נאָך. המן מיט זיינע לייט האָבען זיך אָפּגעשטעלט, נייגיריג צו וויסען, וואָס וועט דאָ פֿאָרקומען. אָפּגעשטעלט די קינדער, פֿרעגט מרדכי ביי איינעם פֿון זיי: קינד מיינס, ביי וואָס פֿאַר אַ פּסוק האָסטו זיך היינט אין שולע אָפּגעשטעלט? ענטפֿערט דאָס קינד הויך אויף אַ קול: „פֿאָרכט דיך נישט פֿאַר אַ פּלוצליכען שרעק און פֿאַר אַ דונערשלאַג פֿון שלעכטע, וואָס רוקט זיך אָן". זאָגט דער צווייטער זיין פָּסוק: „בעטראַכט אַ ראָטה און עס וועט ווערען צו נישט, רעדט זיך אָפּ אַ בעשלוס און עס וועט נישט קומען צו שטאַנד, דען גאָט איז מיט אונז". רופֿט זיך אָפּ דער דריטער מיט זיין פּסוק: „ביז דער עלטער בין איך אייער גאָט, און ביז די גרויע האָר טראָג איך אַלץ איבער, איך מאַך, און איך טראָג, און איך לייַד און איך רעטע".

אַז מָרְדְכַי האָט דאָס דערהערט האָט זיין געזיכט אָנגעהויבען שיינען פֿאַר פֿרייד. פֿרעגט איהם הָמָן: וואָס אַזוינס האָבען די קינדער געזאָגט, וואָס דו פֿרעהסט זיך אַזוי? זאָגט מרדכי: אַ גוטע בְּשׂוּרָה האָבען מיר די קינדער-ליך אָנגעזאָגט: איך זאָל זיך נישט שרעקען פֿאַר דיינע שלעכטע אויפֿטהוען געגען אונז. ווערט המן בעז און זאָגט: אויב אַזוי וועל איך צו'ם ערשטען אומבריינגען טאַקי די קינדער.

*
* *

אַז אחשורוש האָט אַרויסגעגעבען דעם בעפֿעהל, מען זאָל אַלע יודען אויס'הַרגנ'ען, איז אֵלִיָהוּ הַנָבִיא אַוועקגעלאָפֿען צו די אָבוֹת, און אויסגע-שריען:

---

[1] קאָמפּאַניע.

— הייליגע אָבות! הימעל און ערד וויינען און קלאָגען און די גאַנצע וועלט ציטערט — און איהר ליגט גאָר רוהיג!

פרעגען זיי: וואָס איז געשעהן?

ענטפערט ער: אַ גְזֵרָה איז אַרויס אויף יודען, מען זאָל אַלע אויסראָטען.

זאָגען די אָבות: ווי באַלד אַז דער גְזַר־דִין איז שוין אָנגעְחַתְמ'עט, וואָס קענען מיר שוין העלפען?

האָט אֵלִיָהוּ זיך געווענדעט צו משה רַבֵּינוּ און געזאָגט: אַ דו הירט[1] געטריַיער! פיעל מאָל האָסטו זיך איינגעשטעלט פאַר יודען און אָפּגערופען די גְזֵרוֹת אויף פערדאַרבען זיי, וואָס וועסטו איצט זאָגען ביי אַזאַ צָרָה?

פרעגט משה: צי איז פאַרהאַן איין צדיק אין דעם דור?

זאָגט אליהו: פאַרהאַן, מָרְדְכַי הייסט ער.

— אויב אַזוי — זאָגט משה — זאָל ער דאָרט מִתְפַּלֵל זיין און איך דאָ, וועלען מיר אָפּבעטען.

זאָגט אליהו: וואָס קען שוין העלפען, אַז די בריעף מיט דער גְזֵרָה זענען שוין אויפגעשריבען און אָנגעְחַתְמ'עט?

ענטפערט משה: אויב ס'איז געְחַתְמ'עט מיט לֵיים — וועט אונזער תְּפִלָּה אָנגענומען ווערען, אויב מיט בלוט — איז פערפאַלען.

זאָגט אֵלִיָהוּ: מיט לֵיים!

— גְעה־זשע זאָג מָרְדְכַי'ן ער זאָל מִתְפַּלֵל זיין.

*
* *

אַז הָמָן האָט אַנידערגעשטעלט די תְּלִיָה, איז ער אַוועק און געטראָפען מרדכי'ן, ווי ער זיצט און לערענט מיט צוויי און צוואַנציג טויזענד קליינע יונגעליך, אַלע מיט אַש אויף די קעפּ און זעק אויף די לענדען, אַלע פאַסטען און וויינען.

האָט המן זיי געשמידט אין קייטען און געזעצט וועכטער נעבען זיי און געזאָגט: מאָרגען וועל איך זיי פריהער אויסקוילען, דערנאָך — מרדכי'ן אויפהענגען!

זענען געקומען זייערע מוטערס און געבראַכט זיי ברויט און וואַסער — האָבען זיי ניט געוואָלט עסען, און זיי האָבען גענומען די סְפָרִים און אַוועקגעגעבען מרדכי'ן און געזאָגט: מיר האָבען געמיינט, אַז מיר וועלען האָבען

---

1) פאַסטוך.

לאַנגע יאָהר צוליעב דעם זכות פון דער תּורה, איצט, אז מיר האָבען ניט זוכה געווען — נעהם־צו בײַ אונז די ספרים.

האָבען די מוטערס אָנגעהויבען וויינען פון אויסענוועניג און די קינדער פון אינוועניג, און זייער קול האָט דערגרייכט צום הימעל.

פרעגט גאָט: וואָס איז עס פאַר אַ געשריי, ווי פון ציקעליך מיט לעמעליך?

זאָגט משה: דאָס איז ניט קיין ציקעליך, ניט קיין לעמעליך, — די הייליגע שאָף זענען עס, די קליינע קינדערליך פון דיין פאָלק ישראל, וואָס מאָרגען דאַרף מען זיי צוקוילען ווי שאָף.

באַלד האָט זיך דערוועקט גאָט׳ס רחמנות און ער האָט צובראָכען די חתימות און צוריסען די בריעף.

VIII.

המנ׳ם מפּלה.

„אין יענער נאַכט איז געשטערט געוואָרען דעם קעניגס שלאָף“. אייגענטליך האָט אין דער נאַכט קיינער מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט:

אסתר איז געווען פערטראָגען מיט די הכנות צו דער סעודה פאַר אחשורוש מיט המנ׳ען, מרדכי האָט געפאַסט און געקלאָגט און מתפּלל געווען פאַר גאָט, המן איז געווען בעשעפטיגט מיט דער תּליה, וואָס ער האָט געגרייט פאַר מרדכי.

זאָגט גאָט צו׳ם מלאך פון שלאָף: מיינע קינדער געפונען זיך אין אַזאַ אומגליק, און דער רשע שלאָפט זיך רוהיג בײַ זיך אין בעט! געה פערטרייב פון איהם דעם שלאָף.

לאָזט זיך אַראָפּ דער מלאך, שטעלט זיך אַוועק איבער אחשורוש און רודערט בײַ איהם אין האַרצען: דו אונדאַנקבאַרער, געה דאַנק־אָפּ דיין רעטער.

— „האַ, וואָס איז—בעאונרוהיגט זיך אחשורוש— וועמען בין איך שולדיג אַ דאַנק?“ — „און באַלד האָט ער געהייסען ברייינגען דעם ספר־הזכרונות“.

נעהמט דעם קעניג׳ס שרייבער, המן׳ס זוהן, און הייבט־אָן לייענען פאַר׳ן קעניג די שריפטען. קומט ער צו דער מעשה, ווי מרדכי האָט גערעטעט דעם קעניג פון בגתן ותרש. חאַפּט ער און קעהרט גיך איבער דאָס בלאַט און וויל לייענען ווייטער. קעהרט זיך אָבער דאָס בלאַט פון זיך אַליין איבער צוריק און ווידער וואַרפט זיך איהם אין אויג יענע מעשה. בלעטערט

ער ווייטער איבער, ווערט אחשורוש אויפגערעגט: ביז וואנען — זאגט ער וועסטו אלץ בלעטערען, לייען כּסדר [1]. „איך קען עס נישט לייענען״, — זאגט המנ׳ס זוהן. פּלוצום הייבען זיך די ווערטער אן צו לייענען ווי פון זיך אליין.

ווי דער קעניג האט דערהערט מרדכי׳ס נאמען האט ער זיך בערו-היגט און ס׳האט איהם אנגעהויבען נויגען צו׳ם שלאף. פּארטאג, ווען ער איז איינשלאפען, זעהט ער אין חלום, ווי המן שטעהט איבער איהם מיט א שווערד אין דער האנד און וויל איהם טויטען. אין דער מינוט האט מען אנגע-קלאפּט אין טויער, חאפּט זיך אויף דער קעניג פון שלאף און פרעגט א דער-שראקענער: ווער איז דארט? זאגט מען איהם: המן שטעהט אין הויף. „ניין, ס׳איז נישט קיין חלום, טראכט זיך אחשורוש — ס׳איז אן אמת״ — און זאגט: לאז ער אריין!

ווי המן איז נור אריין, גיט דער קעניג א פרעג: וואס זאל מען טהון דעם מענשען וואס דער מלך פערלאנג זיין כבוד? טראכט זיך המן: „דאס מיינט מען מיך, מע דארף זאגען וואס מעהר״.

— הער קעניג — זאגט המן — דעם מאן דארף מען אנטהון דאס קע-ניגליכע קלייד, אויפזעצען אויף דעם קעניג׳ס פערד, אנטהון די קעניגליכע קרוין... ווי דער קעניג האט דערהערט „די קרוין״, האט זיך איהם אנגעהוי-בען בייטען די פארב אין פּנים. „אט איז דער פּתרון פון דעם חלום—טראכט ער זיך—ער האט חשק צו מיין קרוין״, און קוים איינגעהאלטען דעם כעס זאגט ער: „גיך נעהם און טהו דאס אלעס מרדכי׳ן״.

— הער קעניג — האט המן געשטאמעלט פאר ערשטוינונג — וואס פאר א מרדכי?

— מרדכי דעם יודען.

— איין מרדכי איז דא ביי יודען?

— דעם, וואס זיצט אין קעניגליכען טויער.

— דעם מרדכי? — זאגט המן — צי ועט עס אפשר נישט זיין פאר איהם צופיעל, איך מיין ער וועט זיך בעגניגען מיט עפּיס ווייניגער: א שטעד-טיל איהם שענקען, צי א טייכיל.

דא האט שוין דער קעניג זיך נישט געקענט איינהאלטען און

[1] איינס נאכ׳ן אנדערען.

אויסנעשריגען ווי א צוריצטער לייב: „קיין האר זאלסטו נישט פערפעהלען פון דעם אלעמען וואס דו האסט פריהער געזאגט!"

און דער קעניג רופט-אריין התך און חרבונה און בעפעהלט זיי: געהט מיט איהם און זעהט אכטונג געבען ער זאל קיין האר נישט פערפעהלען...

המן איז געשטאנען צוטומעלט, העגד און פים האבען איהם געציטערט, די אויגען איינגעגראבען אין דער ערד, נישט געזעהן פאר זיך די שיין און נישט געוואוסט, וואס מיט איהם טהוט זיך. אין דרייען איינגעבויגען איז ער אריין אין קעניגליכען שאץ-קאמער, גענומען די קעניגליכע קליידער מיט אלע רע-גאליען, פון דארט איז ער א צומישטער און א דערשלאגענער אריין אין שטאל, אנגענומען דעם שעהנסטען קעניגליכען פערד פאר דער גאלדענער צוים, און אנגעלאדען מיט די קעניגליכע קליידער אויף די אקסעל—איז ער אוועק צו מרדכי.

ווי מרדכי האט דערזעהן המנ'ען מיט'ן פערד, זאגט ער זיינע תלמידים: „אנטלויפט, קינדער, רעטעט זיך גיכער פונ'ם אומגליק, דער רשע געהט צו אונז!" זאגען זיי: „פון דיר וועלען מיר זיך נישט אפשיידען, אינאיינעם גע-לעבט, אינאיינעם שטארבען".

פערוויקעלט זיך מרדכי אין זיין טלית און פערטיעפט זיך אין תפלה צו גאט.

המן איז דערווייל צוגעגאנגען נאהענט, געשטאנען און געווארט. ווי מרדכי האט געענדיגט זיין תפלה זאגט המן צו איהם: מרדכי הצדיק, אברהם'ס אייניקעל, ווארף אראפ פון זיך דיין זאק און אש און טהו-אן דעם קעניגס קלייד און זעץ זיך רייטען אויפ'ן קעניגס פערד.

ענטפערט איהם מרדכי פערביטערט: המן הרשע, עמלק'ס אייניקעל, ווארט א ווייל'ע, לאז מיך אויסטרינקען פריהער דעם ביטערען כוס און דער-נאך וועסטו מיך אוועקפיהרען צו דער תליה.

— ניין, מרדכי הצדיק—זאגט המן—פון אייביגע יאהרען טרעפען זיך מיט אייך גרויסע נסים. דער קעניג אליין האט מיך געשיקט צו דיר, ער פערלאנגט דיין כבוד. שטעה-זשע אויף און ערפיל דעם קעניג'ס ווילען: טהו-אן דאס קעניגליכע קלייד און רייט אויף דעם קעניגליכען פערד.

פערשטאנען אז דא איז באמת מיט איהם א גרויסער נס געשעהן, זאגט מרדכי צו המנ'ען: קוק מיך אבער אן, איך בין דאך אויסגעוואלגערט אין אש, איגגאנצען פערשמירט און פער'חשכ'ט, ווי-זשע קען איך אויף זיך אנציהען דאס קעניגליכע קלייד? איך מוז זיך פריהער ווי געהעריג ארומוואשען

און אַרומשערען. שיקט המן נאָך אַ בעדער און ראַזירער, איז נישט געווען צו בעקומען. נעהמט המן אַליין און פיהרט מרדכי'ן אין באָד, און דאָרט האָט ער אונטערגענורט די לענדען און פערקאַטשעט די אַרבעל און זיך געשטעלט וואַשען און פוצען מרדכי'ן, אויסגעשמירט איהם דאָס לייב מיט די בעסטע בוימלען און בשׂמים. דערנאָך האָט ער געשיקט גיך צו זיך אין הויז ברייננען פון דאָרט אַ שער און גענומען אַרומשערען מרדכי'ן. הערט מרדכי ווי הָמָן זיפצט בשעת מַעֲשֶׂה, פרעגט ער איהם: וואָס בעטייט דיין זיפצען? ענטפערט המן: אַז אָך און וועה, אויף וואָס איך, דער ערשטער מיניסטער ביי אֲחַשְׁוֵרוֹש'ן, בין איצט איבערגעקומען—אַ בעדער און אַ שערער געוואָרען. זאָגט מרדכי: יאָ, המן, דאָס רעדיל דרעהט זיך איבער, געדיינקסט דעם טאַטען דיינעם, איך האָב איהם גאַנץ גוט געקענט, ער איז געווען אַ שערער אין יענעם דאָרף אַזעלכע צוויי און צוואַנציג יאָהר; דוכט זיך, אַז די שער איז טאַקי פון זיין געצייג.

פאַרטיג געוואָרען מיט'ן פוצען און אָנקליידען, זאָגט המן: איצט, מרדכי, זעץ זיך אויפ'ן פערד.

— איך בין אַלט—זאָגט מרדכי—און אָפגעשוואַכט פון תַּעֲנִית. איז זיך הָמָן מַכְנִיעַ[1], בייגט זיך אָן פאַר איהם נידריג, און מרדכי שטעלט זיך אויף איהם און קריכט אַרויף אויפ'ן פערד.

רייט מרדכי איבער די גאַסען און המן געהט פאָראויס, פיהרט דאָס פערד פאַר'ן צוים און רופט-אויס: „אָט אַזוי טהוט מען דעם מאַן וואָס דער קעניג פערלאַנגט זיין כָּבוֹד!". פון ביידע זייטען זענען מיטגעגאַנגען זיבען און צוואַנציג טויזענד בַּחוּרִים פון קעניגס הויף, געטראָגען גאָלדענע כּוֹסוֹת אין דער רעכטער האַנד און זילבערנע בעכער אין דער לינקער האַנד, און אַלע מאָל אויסגעשריען: „אָט אַזוי טהוט מען דעם מאַן וואָס דער קעניג פער-לאַנגט זיין כּבוֹד!". אַלע איינוואוינער זענען אַרויס אַקעגען מיט ברענענדיגע פאַקעלען אין די הענד, און די גאַנצע שטאָדט האָט גערוישט פון פייער-ליכע אויסרופען און לויב-לידער מרדכי'ן.

המנ'ס טאָכטער האָט אַרויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער און דערזעהן דעם פאָטער אין אַזאַ שענדליכער לאַגע, האָט זי זיך אַראָפגעוואָרפען פון דער הויך אויף דער ערד און געפאַלען טויט.

---

1) לאָזט זיך אונטער.

און המן האָט זיך דעם טאָג צוריקגעקעהרט אַהיים אַ פיער־פאַכיגער בעל־מלאכה: אַ בעדער, אַ שערער, אַ קוטשער און אַ העראָלד.

המן׳ם תליה.

אין דעם טאָג וואָס המן האָט בעדאַרפט, לויט אחשורוש׳ם בעפעהל, געהאַנגען ווערען, איז ער אַריין צו זיך אין גאָרטען און אַ היבשע צייט אַרום־געדרעהט זיך ווי אַ צומישטער צווישען די שורות הויכע אַלט־געוואַקסענע ביימער. פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען גאָרטען און פערקוקט זיך לאַנג אויף די בעקאַנטע ביימער, ווי איינער זאָגט: אַלטע גוטע פריינד מיינע, אויף וועמען פון אייך וועט המן, דער עלטסטער און גרעסטער פון אַלע שרים אין פרס און מדי, מאָרגען הענגען? אויף דעם גיט אַ ווינטעל אַ בלאָז און אַ לייכטער גערויש לויפט־דורך צווישען די ביימער, ווי זיי וואָלטען צווי־שען זיך אַ געשפרעך געפיהרט:

— ניט אויף מיר, ניט אויף מיר! — האָט זיך אַ טרעסעל געטהון דער ווייַנשטאָק און מיט זיינע בלעטער די שטייַנגלען טרויבען פערשטעלט — פון מיר נעהמט מען וויין פאַר דעם הייליגען מזבח, קען איך דעם רשע אויף זיך ניט פערטראָגען.

— ניט אויף מיר, ניט אויף מיר! — גיט אַ ציטער דער איילבירט — פון מיר נעהמט מען בוימעל צו דער מנורה.

— איך וויל אויך ניט! — מורמעלט דער פייגענבוים — מיט מיינע בלעטער האָט זיך אדם וחוה געקליידעט און מיינע זאַפטיגע פרוכט געהען אויף בכורים [1].

— אויף מיר אַוודאי ניט — וואַרפט זיך אָפּ דער פאַלמענבוים מיט זיינע ברייטע לולבים — אָט דער רשע, אַ שטעכיגע צווייג פון אַ קרומען דאָרנשטאָם, זאָל הענגען אויף מיין גלייכען שלאַנקען שטאַם, צו וועלכען די יודישע קינדער זענען געגליכען! ניין, איך וויל ניט!

— און איך וויל אויך ניט! — שאָקעלט זיך אָפּ דער אתרוג — מיט מיינע שעהנע צאַרטע פרוכט פרעהט מען זיך יום־טוב פאַר גאָט.

— און איך אויך ניט! — זאָגט דער הדס — דער זאַנפטער ריח פון מיינע צווייגען זענען געשאַפען צו׳ם ערקוויקען און ערפרישען.

---

1) די ערשט־צייטיגע פרוכט, וואָס יודען פלעגען פיהרען קיין ירושלים.

— אונטער מיר — זאָגט דער אייכענבוים—ליגט דבורה, רבקה׳ס אם, בעגראָבען.

— צו מיינע פרוכט זענען די צדיקים געגליכען—זאָגט דער מילגרוים.

— אויב אזוי — זאָגט דער צעדערבוים — זאָל מען איהם אויף מיר אויפהענגען. איך פאס פאר איהם ווי אָנגעמאָסטען, ווייל ער האָט מיך צו־געגרייט פון מרדכי׳ס וועגען, און אז ער האָט די תליה פארטיג געמאכט האָט ער זיך צוגעמאָסטען.

די יידישע
אַגדות

דערציילונגען, זאַגן, לעגענדן, משלים, אַפאָריזמען
און שפּריכווערטער

געקליבן פון תלמוד און מדרשים
נאָכ'ן העברייאישן „ספר האגדה"

באַארבעט און גרופּירט נאָכ'ן אינהאַלט
דורך
י. ח. ראַבניצקי און ח. נ. ביאַליק

צווייטער באַנד

משה־שמואל־שקלאַרסקי

ניו יאָרק 1948

RAWNITZKI, J. CH. BIALIK, CH. N.

DI YIDISHE AGODES

(THE JEWISH LEGENDES)

BOOK 2

MORRIS S SKLARSKY
Publisher, Bookseller and Importer
10 Monroe Street, G.D.4.
New York 2, N. Y.

rinted in U.S.A.1948

אינהאלט.

זייט.

די צייט פון צווייטען בית־המקדש.

דער בית־המקדש אין זיין פראכט . 3
שמעון הצדיק . . . 5
אלכסנדר מוקדון . . ״
חוניו'ס בית־המקדש . . 10
די אלכסנדריער שוהל . . ״
גם חנוכה . . . 11
ינאי המלך . . . 14
הורקנוס און אריסטובלוס . 15
הורדוס 16
כהנים און קרבנות . . 18
קרבן פסח . . . 21
בכורים 22
שמחת בית השואבה . . 23
עולי־רגל . . . 24
גזרות . . . . ״
כהני'שע משפחות . . 25

די חכמה פון יודישע קינדער אין ירושלים.

די רוהם פון ירושלים . . 28
דריי איינפאלען . . ״
א שארף אויג . . . 30
א טייערער געפאנג . . 31
דריי שפרינג . . . 32
א סך און ביליג . . . 33
פערגייען א שטעסעל . . ״
לויט דעם פרעג דער ענטפער . ״
דורכגעפאלען . . . 34
אויסגעשפעט דעם שפעטער . 35
דער גוי מיט דער פרה אדומה . 36
אויפ'ן ארט אפגעענטפערט . 37

דער צווייטער חורבן.

שרעקענדיגע סימנים . . 38

זייט.

איבער וואס איז דאס לאנד חרוב געווארען? . . ״
I. איבער קמצא און בר־קמצא איז חרוב געווארען ירושלים . 39
II. איבער א האהן מיט א הוהן איז חרוב געווארען טור־מלכא . 46
III. איבער אן אקס פון א וואגען איז חרוב געווארען ביתר . 48
ווי דער שונא איז זיך נוקם אין יודען . . 51
פונ'ם פאטערס פלייש . . ״
דאס ציטעריגע קינד . . 52
אינ'ם שוים פונ'ם ים . . ״
א ברודער מיט א שוועסטער . 53
צפנת בת פניאל . . . ״
די ציטעריגע . . . 54
גאט'ס צארן . . . ״
נקדימון בן־גוריון'ס טאכטער . 55
גאט'ס טרויער . . . 56
מנחם 57
דאס געוויין ביינאכט . . 58
זינט דער בית־המקדש איז חרוב געווארען . . ״
טרייסט 59

רבי שמעון בן שטח.

די בענייעטע סנהדרין . . 61
אנטלאפען און צוריקגעקומען . 62
ינאי פאר שמעון בן שטח'ס געריכט . . 63
קדוש־השם . . . 64
אכציג מכשפות אין איין טאג אויפגעהאנגען . . ״

חוני־המעגל און זיינע איינקליך.

חוני־המעגל בעט־אויס רעגען . 66

זייט.

א זיבציגיעהריגער שלאף . . 67
אבא-חלקיה בעט-אוים רעגען . 69
חנן דער בעהאלטענער . . 71

הלל הזקן.

הלל און זיין ליעבע צו תורה . 72
הלל'ס עניוות . . . 73
די געשריבענע תורה און די מינדליכע . . 74
כל-התורה אויף איין פוס . 75
א גר צוליעב דער כהונה . „
חסד מיט'ן גוף און מיט דער נשמה . . 76
הלל'ס גוט-הארציגקייט . . 77

רבי יוחנן בן זכאי.

בן-זכאי'ס תורה און חכמה . 78
צוויי וועגען . . 79

רבי חנינא בן דוסא.

א טאפ באקסערען . . 81
דער נס אין אויבען און אין מולטער . . „
א פיסעל פון א גאלדענעם טיש . „
עסיג וואס ברענט . . 82
בן-דוסא'ס ציגען . „
אויסגעצויגענע באלקענס . 83
מלאכים—טרעגער . . „
בן-דוסא און רעגען . 84
„וועה איז דער שלאנג" . „
בן-דוסא און דער לייב . „
בן-דוסא'ס תפלה איבער קראנקע. 85
דער פרומער עזעל . „

רבן גמליאל דער צווייטער.

א קנעכט ביי'ם פאלק . 87
רבן גמליאל און ר' יהושע . 88
דער נשיא בעדיענט זיינע געסט. 92
פון קללות—ברכות . . „

רבי אליעזר בן הורקנוס.

ווי רבי אליעזר האט זיך גענומען צו'ם לערנען . . 94

זייט.

ר' אליעזר'ס בית-המדרש . 97
די גרויסע מחלוקת . . „
ווען ר' אליעזר איז קראנק געווארען . . 100

רבי יהושע בן חנניה.

„אז וואויל איז זיין מוטער" . 103
שעהנע חכמה אין א מאוס'ער כלי . . „
דער לייב און דער שטארך . 104
איין שעפעלע צווישען זיבציג וועלף . . 105
דאס אויסגעלייזטע קינד . „
דריי האבען איהם בייגעקומען . 106
„נעהם-אויף שעהן און זיי פארזיכטיג" . . 107
„דאס געזיכט פון גאט" . . „
א מאהלצייט פאר גאט . 108
דער בי-עילאי'ער לייב . „
דעם קיסר'ס בעפעהל און משה'ס בעפעהל . 109
ר' יהושע און די אטהענער געלעהרטע . . 110
רבי יהושע אויף דער עלטער . 113

נחום איש גם־זו.

גם זו לטובה . . . 114
אליין אויף זיך אויסגעבעטען . 115

רבי טרפון.

רבי טרפון אין זאק . . 117
איינגעקויפט א שטעדטיל . „
רבי טרפון און זיין מוטער . 118

רבי עקיבא.

משה רבנו און רבי עקיבא . 119
רבי עקיבא און כלבא-שבוע'ס טאכטער . . 120
ווי ר' עקיבא האט זיך גענומען צו'ם לערנען . . 122
אנגעבויגען דעם קאפ . . 123
אלעס וואס גאט טהוט איז צו גוטען . . . „

זייט.
ר׳ עקיבא און זיין טרויער . 124
אפגעצאהלט א חוב . . 125
ר׳ עקיבא און טורנוסרופוס . 126
ר׳ עקיבא׳ס טויט . . „
ר׳ עקיבא׳ס קבורה . . 128

עשרה הרוגי מלכות.

I. גע׳חתמ׳עט די גזירה . 130
II. ר׳ שמעון און ר׳ ישמעאל . 131
III. ר׳ עקיבא בן יוסף . . 133
IV. רבי חנינא בן תרדיון . 134
V. רבי יהודה בן בבא . . 136
VI. רבי יהודה בן דמא . . 137
VII. רבי חוצפית דער מתורגמן . „
VIII. רבי חנינא בן חכינאי . 138
IX. רבי ישבב הסופר . . 139
X. רבי אליעזר בן שמוע . 140
XI. „שוינקען זייער בלוט—
וועל איך נישט״ . . „

רבי מאיר.

רבי מאיר׳ס פרנסה . . 141
ר׳ מאיר אקעגען דעם נשיא . „
רבי מאיר און „אחר״ . . 143
צוליעב שלום . . . 148
ארויסגעשטופט דעם שטן . 149
דער „גוטער״ ברודער . . „
בידור־ווידער . . . „
צוריקגעגיבען דעם פקדון . 150
„לאזען אויפהערען די זינד״ . 151
פון רבי מאיר׳ס משלים . . „

רבי שמעון בן יוחאי און ר׳ אלעזר זיין זוהן.

איין מויל . . . 154
אין דער הייהל און פון
דער הייהל . . . „
צעריסען די גזירה . . 257
א טאהל פון גאלדענע
רענדליך . . . 159
דער טרעגער—אליהו׳ס
א תלמיד . . . „
גענומען אויף זיך יסורים . 160

רבי פנחס בן יאיר.

נישט געגעסען פון פרעמדס . 165
רבי פנחס בן יאיר אין וועג . „
א פאר מעסטליך—אויף
קעמלען מיט עזלען . . 167
דער אויסגעזוכטער פערל . „

רבי יהודה הנשיא.

פערביטען די קינדער . . 169
אכט מעלות . . . 170
קראנק געווארען און געזונט
געווארען . . . „
אין א הונגער־יאהר . . 171
אחר׳ס טאכטער פאר רבי׳ן . 172
א דארף מיט קינדער . . „
שיער ארופגעבראכט משיח׳ן . 173
לעגיאנען און פליגען . . 174
וואס „צו״ איז איבריג . . „
א טייערע מתנה. . . 175
רבי׳ס פטירה . . . „

רבי חיא.

ווי מאכט מען די תורה זאל
נישט פערגעסען ווערען? . 178
פאר רחמנות . . . 179
ר׳ חיא׳ס שטוהל . . „

רבי יוחנן און רבי שמעון בן לקיש.

רבי יוחנן׳ס שעהנקייט . . 180
געווינט צוזאמען . . „
תורה און סחורה . . 181
א גוטער בייט . . . 182
ריש־לקיש צווישען ווילדע . „
קראפט צו תורה . . 183
רב כהנא ביי רבי יוחנן . . „
„וואו ביסטו, בן־לקיש?״ . 185

רב און שמואל.

פינקען זענען געפלויגען. . 187

		זייט.
איבערגעגעבען פערקעהרט	.	187
אויסגעזאגט פונ׳ם חדר .	.	188
יתומ׳יש געלד .	. . .	„
„חכם״ און גישט „רבי״ .	.	189

רב הונא.

פון רב-הונא׳ס אויפפיהרונגען .	.	190
פון עסיג—וויין .	. . .	„
רב הונא׳ס קבורה	. .	191

רב ששת.

דער זעהענדיגער בלינדער	.	193

		זייט.

רבה בר נחמני.

געשטארבען אין וואלד .	.	195

רבי יוסי פון יוקרת.

פאר דער צייט .	. .	198
צוריק צו׳ם שטויב	. .	„
רבי יוסי׳ס עזעל	. .	199

פטירות און הספדים.

ביי׳ם טויט פון צדיקים .	.	200
הספדים.	. . .	„

די צייט
פון צווייטען בית־המקדש.

דער בית־המקדש און זיין פראכט.

ווער ס'האט נישט געזעהן ירושלים אין איהר גלאנץ — האט אויף זיין לעבען קיין פראכטפאלע שטאדט ניט געזעהן. ווער ס'האט נישט געזעהן דעם בית־המקדש אויף זיין פלאטץ—האט אויף זיין לעבען קיין וואונדער־שעהנע געביידע ניט געזעהן.

פון הינטען שמאל און פון פארענט ברייט — האט דער טעמפעל אויף דעם בארג „מוריה" פון וויטענס אויסגעזעהן, ווי א לייב וואס האט זיך מאיעסטעטיש צולעגט אויף זיין לאגער־פלאטץ. אינ'ם גאלד פון די טיהר און טויערען האבען זיך אפגעשפיגעלט די זונענשטראהלען, און זייער הייליגער גלאנץ האט געווארפען א אפשיין איבער דער גאנצער שטאדט.

אלע טויערען פון בית־המקדש, וואס זענען לכתחלה געמאכט געווען פון קופער, זענען שפעטער איבערגעמאכט געווארען אויף גאלדענע, חוץ נקנור'ס טויערען, ווייל מיט זיי איז א נס געשעהן:

נקנור האט בעשטעלט די טויערען אין אלכסאנדריע אין מצרים, און אז ער האט זיי פון דארט געפיהרט איז אויפגעשטאנען א שרעקליכער שטורם־ווינד אויף צו דערטרינקען ווערען. האט מען איין טויער אריינגעווארפען אין ים — און דער שטורם איז ניט געשטילט געווארען, האט מען געוואלט דעם אנדערען אריינווארפען — האט נקנור זיך אנגעהאנגען אן טויער און געזאגט: ווארפט מיך אריין מיט איהם אינאיינעם — איז באלד דער שטורם געשטילט געווארען. האט איהם שטארק באנג געטהון אויף יענעם טויער וואס איז פערלוירען געגאנגען. ווי מ'איז געקומען צום האפען [1] פון עכו, האט מען דערזעהן, ווי דער ארויסגעווארפענער טויער שווימט ארויס פון אונטער'ן שיף.

[1]) פארט, האווען.

דיִ דאָזיִגע פּאָר טויערען זענען געווען אויסגעגאָסען פון איין שטיִק קופּער און בּלאַנק געשליִפען. און אַז דיִ זון האָט אַנטקעגען זיי געשייַנט, האָבּען זיי געגלאַנצט וויִ גאָלד.

בּיַים טיִהר פון הֵיכָל [1]) איִז געשטאַנען אַ גאָלדענער ווייַנשטאָק, און ווער ס׳האָט געוואָלט פלעגט שענקען אַ גאָלדענעם בּלאַט, אַ טרויבּ אָדער אַ הענגעל און אָנהענגען אויפ׳ן ווייַנשטאָק.

אייַנמאָל האָט מען געדאַרפט אָפּרוימען דעם פּלאַץ, האָט מען צוּ־נויפגערופען דריַי הונדערט כֹּהֲנִים, זיי זאָלען צוזאַמען דעם שווערען ווייַנ־שטאָק ריִהרען פון אָרט.

דער פָּרוֹכֶת האָט געהאַלטען פערציִג איילען דיִ לענג, צוואַנציִג איי־לען דיִ בּרייט און אַ טֶפַח [2]) דיִ דיִק. געוועבּט האָט מען איִהם אויף אַ וועבּ־שטול פון צוויי און זיבּעציִג פאַכען [3]), יעדער פאָדעם געדרעהט פון פיִער און צוואַנציִג שטיִק דיִנע גאָרען. אַזעלכע פּרוכת׳ן פלעגט מען מאַכען צויִ צוויי אַ יאָהר, און מַחֲמַת שווערקייַט פלעגען זיי דריַי הונדערט כֹּהֲנִים געהן טוֹבֵל זייַן איִן וואַסער.

אַ פליַיט איִז געווען איִן בּית־המקדש נאָך פון משֶׁה רַבֵּינוּ׳ס צייַטען, גלאַט און דיִן, אויסגעשניִצט פון רעהר־האָלץ.

אייַנמאָל האָט דער מֶלֶך געהייִסען, מען זאָל זיִ בּעדעקען מיִט גאָלד, האָט זיִ פערלאָרען איִהר זיִסען קוֹל. האָט מען דאָס גאָלד אַראָפּגענומען — איִז דאָס קול געוואָרען וויִדער זיִס וויִ פריִהער.

אַן אָרגעל איִז געווען איִן בּית־המקדש מיִט צעהן לעכליִך, יעדער לאָך האָט אַרויסגעלאָזען צעהן נִגוּנִים, צוזאַמען — הונדערט ליִדער.

אַ קוואַל איִז אַרויסגעגאַנגען פון אונטער׳ן טעמפּעל, פונ׳ם קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים, בּייַ׳ם אָנהויבּ האָט ער אויסגעזעהן וויִ דיִ דיִנע הערנערליִך פון אַ הייִשעריִק, בּיַי דער טיִהר פונ׳ם איִנווייניִגסטען טעמפּעל־ציִמער האָט ער שוין אויסגעזעהן וויִ דער אויפצוג־פאָדעם איִן געוועבּ, וויַיטער, בּיַי דער טיִהר פון פאָרציִמער, עטוואָס דיִקער, וויִ דער אייַנשוס־פאָדעם, נאָך וויַיטער, בּיַי דער טהיִר פונ׳ם הייִליִגען הויף, האָט דער שטראָם זיִך שוין געשניִרעלט וויִ פון אַ פלאַש־פּיִסקעל אַרויס. וואָס וויַיטער האָט ער אַלץ שטאַרקער און בּרייִטער געשטראָמט, בּיִז ער איִז דערגאַנגען צו דער טהיִר פון בֵּית־דָוִד און דאָרט זיִך שוין פערוואַנדעלט איִן אַ פליִסענדען טייַך, איִן וועלכען דיִ אומרייִנע פלעגען זיִך טוֹבֵל׳ען רייִן צו ווערען.

---

[1]) הויפּטזאַל פון בית המקדש. [2]) פיִער פיִנגער. [3]) ריִנגען דורך וועלכע מען ציִהט דורך דיִ גרונד־פעדים איִן דער לענג, אייִנעם איִבּער דעם צווייִטען.

שִׁמְעוֹן הַצַדִּיק.

אַז אַלֶכְּסַנְדֶר מוקדון האָט איינגענומען אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, זענען די כּוּתִים [1] געגאַנגען בעטען איהם, ער זאָל חָרוּב מאַכען דעם בֵּית־הַמִקְדָשׁ.

האָט זיך דערפון באַלד דערוואוסט שִׁמְעוֹן הַצַדִיק. האָט ער אָנגעטהון די בִּגְדֵי כְּהוּנָה און מיטגענומען די אָנגעזעהענע לייט פון יְרוּשָׁלַיִם און אַרויס אַנטקעגען אַלֶכסנדר׳ען מיט פאַקעלען אין די הענד.

זענען זיי געגאַנגען די גאַנצע נאַכט, די פון איין זייט, יענע — פון דער אַנדערער זייט. אַז דער פריה־מאָרגען האָט אויפגעשיינט פרעגט אַלכסנדר די כּותים: ווער געהט עם דאָרט?

ענטפערען זיי: דאָס זענען די יודען, וואָס האָבען געגען דיר ווידער־געשפעניגט.

אַז זיי זענען געקומען ביז אַנטיפּאַטרעס, איז די זון אויפגעגאַנגען און זיי האָבען זיך בעגעגענט.

ווי אַלכסנדר האָט דערזעהן דעם כֹּהֵן־גָדוֹל, איז ער אַראָפּ פון פערד און זיך צו איהם געבוקט.

פרעגט מען איהם: ווי קומט עס, אַז אַזאַ גרויסער מֶלֶך ווי דו, זאָל זיך בוקען צו אָט דעם יודען?

ענטפערט ער: זיין געשטאַלט געהט שטענדיג פאָראויס אין אַלע מיינע מִלְחָמוֹת — שענקט מיר גליק און זיג.

דערנאָך פרעגט ער די יודען: וואָס פערלאַנגט איהר?

ענטפערען זיי איהם:

— דאָס הויז וואו מיר זענען מִתְפַּלֵל צו גאָט פאַר דיר, רעדען דיך אָן די שׂוֹנְאִים דו זאָלסט עס חָרוּב מאַכען.

— ווער זענען זיי, די שונאים?

— אָט די כּותים, וואָס שטעהען דאָ פאַר דיר.

— איך גיב זיי איבער אין אייערע הענד.

האָבען זיי באַלד גענומען די כּותים און צוגעבונדען זיי צו די ווייד־לען פון די פערד און זיי אַוועקגעשלעפּט צו׳ם בארג גְרִיזִים, וואו זייער בֵּית־הַמִקְדָשׁ איז געשטאַנען. און דעם בארג גריזים האָבען זיי צואַקערט און פערזעהט מיט וויקע [2].

אַלֶכְּסַנְדֶר מוֹקְדוֹן.

I.

אַז אַלכסנדר מוקדון איז געקומען אין יְרוּשָׁלַיִם האָבען איהם אייניגע

[1] שומרונים, פערוודעשטע גויים. צווישען זיי און צווישען יודען האָט גע־הערשט אַ שטענדיגער האַס. [2] אַזאַ קערענדיל צו פיטערען בהמות.

פון די כותים געווארענט: אט וועסטו זעהן אז די יודען וועלען דיך נישט וועלען אריינלאזען אינ'ם הייליגסטען ארט פון זייער טעמפעל. איז דערפון געוואהר געווארען איינער גביהה בן פסיסא, א יוד א הויקער, א פראסטער מענש אבער זעהר א קלוגער. נעהמט ער א פאר זאקען, און פאסט אין זיי איין צוויי טייערע ברילליאנטען וואס בעטרעפען צו צעהן טויזענד זילבערשטיק. ווי אלכסנדר מוקדון איז געקומען צו'ם הר־הבית, זאגט איהם גביהה בן פסיסא: ווארף־אראפ די שיך און טהו־אן די זאקען, זאלסט זיך נישט אויסגליטשען אויף דעם גלאט־אויסגעפלאסטערטען באדען. דער־גרייכט דעם קדשי־קדשים, זאגט איהם גביהה שוין מיט מעהר מוטה: „אדוני מלך, ביז אהער איז אונז ערלויבט צו טרעטען, ווייטער נישט". אלכסנדר האט פערשטאנען גביהה'ס אויפטהו און איהם א זאג געטהון מיט א שמייכעל:

— אי דו הויקער, אז איך וועל ארויס פון דאנען וועל איך דיר אויסגלייכען דעם קרימען ריקען דיינעם.

— דיין מאיעסטעט — ענטפערט אויף דעם גלייך דער הויקערער — וועט זיך דעמאלט מאכען א שם פאר א גרויסען מומחה אין דאקטעריי און בעקומען דערפאר א גרויסען לוין.

.II

וועגען דעם זעלבען גביהה בן פסיסא ווערט דערצעהלט אויך אזא מעשה:

איינמאל זענען די אפריקאנער געקומען לאדען זיך מיט יודען פאר אלכסנדר מוקדון. „דאס לאנד כנען—האבען זיי גע'טענה'ט—איז אונזערס. עס קומט אונז אלס ירושה פון אונזער פאטער כנען, און די יודישע תורה אליין רופט דאס לאנד מיט'ן נאמען „ארץ כנען".

רופט זיך אן גביהה בן פסיסא צו די חכמים: לאזט מיך, וועל איך זיך מיט זיי אויס'טענה'ן. ממה־נפשך: וועלען זיי מיך בייקומען, וועט איהר זאגען: א קונץ בייצוקומען א פראסטען נפש; וועל איך אבער זיי בייקומען, וועט איהר זאגען: משה רבינו'ס תורה האט געזיגט.

ערלויבט מען איהם און ער געהט זיך מיט זיי אויס'טענה'ן. גיט ער א פרעג די אפריקאנער:

—וואו זענען אייערע בעווייזען?

—אין דער יודישער תורה.

—אויב אזוי וועט מיין בעוויז אויך זיין פון דער תורה. שטעהט דען נישט דארט, אז כנען איז פערשאלטען, א קנעכט צו זיין ביי זיינע ברידער? וועמען־זשע געהערט דער קנעכט אליין און מיט איהם אלע זיינע גיטער, וואס ער האט ערווארבען, אויב נישט דעם האר זיינעם? נאך מעהר, פון אייך קומט נאך אונז ארויס: אזוי פיעל יאהר שוין, וואס איהר האט אונז אויפגעהערט צו דיענען.

אויסגעהערט די טַענות, זאָגט זײַ אַלֶכְּסַנְדר:

—האָט איהר עפּעס אויף דעם צו ענטפערען?

—גיב אונז צײַט דרײַ טעג.

גיט ער זײַ. האָבען זײַ געזוכט און געקלערט—און גאָרנישט אויסגעקלערט. האָבען זײַ זיך אויפגעהויבען און אַנטלאָפען פון זײַערע פלעצער, איבערגעלאָזט אויף הֶפְקֵר זײַערע פערזײַהטע פעלדער און פערפלאַנצטע ווײַנגערטנער.

III.

אַ אַנדערם מאָל זענען די מִצְרִים געקומען פערקלאָגען די יודען פאַר אַלֶכְּסַנְדר מוקדון:—„לאָזען זײַ אונז אָפּגעבען דאָס געלד מיט׳ן זילבער, וואָס זײַ האָבען בײַ אונז אַנגעליהען בײַם אַרויסגעהן פון מִצְרַיִם“. האָט זיך ווידער אַרויסגערופען גְבִיהָה בֶּן פְּסִיסָא. קומט ער און גיט זײַ אַ פרעג: יודען האָבען שווער געאַרבײַט בײַ אײַך אַ מֶשֶׁך פון 430 יאָהר, וואו איז די אַרבײַטס־לוין, וואָס קומט 600 טויזענד מאַן פאַר אַזאַ לאַנגער צײַט? — נישט ווייסענדיג וואָס צו ענטפערען, האָבען די מִצְרִים געמוזט אַנטלויפען און איבערגעלאָזט אויף הֶפְקֵר זײַערע פערזײַהטע פעלדער און פערפלאַנצטע ווײַנגערטנער.

IV.

אײַנמאָל רופט אַלֶכְּסַנְדר מוקדון צונויף אַלע זײַנע שָׂרִים און חֲכָמִים:

— איך וויל זיך לאָזען—זאָגט ער—אין די ווײַטע מְדִינוֹת פון אַפריקע.

זאָגען זײַ איהם:

— שווער אַהין צו צוקומען, די הָרֵי־חֹשֶׁךְ [1] פערשטעלען.

זאָגט ער זײַ:

— קומען אַהין האָב איך מיר פעסט בעשלאָסען, מען דאַרף נור בעטראַכטען, אויף וואָס פאַר אַ אוֹפֶן דערשלאָגט מען זיך אַהין.

זאָגען זײַ:

— נעהם לוביאַנער עזלען, וואָס זענען געוואָהנט צו געהן אין פינסטערניש, און נעהם אויך מיט קנוילען פון שטריק, וועלכע דו זאָלסט בײַם אַרײַנגאַנג צווישען די הָרֵי־חֹשֶׁךְ צובינדען און אויפוויקלען, כְּדֵי זאָלסט קענען מיט דער הילף פון זײַ טרעפען דעם וועג צוריק.

האָט ער אַזוי געטהון און זיך געלאָזט אין וועג. געקומען קײַן קאַרטיגען, אַזאַ מְדִינָה וואו די פרויען הערשען, האָט ער געוואָלט מיט זײַ פערפיהרען מִלְחָמָה. זאָגען זײַ איהם: ווען דו אונז בײַקומען, וועט מען זאָגען: פרויען האָט ער אומגעבראַכט. וועלען מיר אָבער דיר בײַקומען, וועט מען זאָגען: אָט אַ קעניג, וואָס איז דורך פרויען בעזיגט געוואָרען!

---

[1] די פינסטערע בערג.

הייסט ער זיך אַרויסטראָגען ברויט. טראָגט מען איהם אונטער גאָלדענע ברויטען מיט גאָלדענע עפּעל און מילגרוימען. וואונדערט ער זיך: וואָס, גאָלד עסט מען אין אייער מדינה?

—מיינסטו, הייסט דאָס, געוועהנליכען ברויט? צו וואָס-זשע האָסטו זיך בעמיהט קומען אַהער. פעהלט דיר דען געוועהנליכער ברויט ביי זיך אין דער היים?

פערלאָזט יענע מדינה, האָט דער קעניג געמאַכט אויף איהרע טויערען אַזאַ אויפשריפט:

„איך אַלכּסנדר מוקדון בין אַ נאַרישער קעניג געוועזען, ביז איך בין קיין אַפריקע געקומען און די פרויען האָבען מיך שׂכל געלערנט”.

.V

פון יענער מדינה האָט זיך אַלכּסנדר געלאָזט צום קעניג פון קאַציע. בעוויזט יענער איהם זיינע אוצרות. זאָגט איהם אַלכּסנדר: ניט אָנצוקוקען אייער גאָלד און זילבער בין איך אַהער געקומען, מיר ווילט זיך בעקאַנען מיט אייערע אויפפיהרונג און אייערע דינים. אין דעם קומען-אָן צוויי מענשען לאָדען זיך פאַר'ן קעניג.

— אדוני מלך—האָט איינער גע'טענה'ט—איך האָב פון דעם מאַן גע-קויפט אַ חורבה. ווי איך נעהם זיך אָפּריימען דאָס פּלאַטץ געפון איך דאָרט בע-האַלטען אין דער ערד אַן אוצר. וויל איך, ער זאָל זיך צונעהמען דעם אוצר, ער געהער איהם, איך האָב דאָך נור די חורבה אַליין, אָהן אַן אוצר, געקויפט.

דער צווייטער טענה'ט פאַרקעהרט: איך וויל אויך ניט, גלייך ווי דו, נכשל ווערען אין גזלה. פערקויפט האָב איך דיר די חורבה מיט אַלעמען וואָס אין איהר געפינט זיך, „פונ'ם אָבגרונד פון דער ערד ביז דער הויך פון הימעל”.

אויס-געהערט די טענות, ווענדעט זיך דער קעניג צו איינעם פון די בעלי-דינים:

— האָסטו אַ זוהן?

— יאָ.

דערנאָך צום צווייטען:

— און דו האָסט אַ טאָכטער?

— יאָ.

— אויב אַזוי לאָזען זיי איינער פאַר'ן אַנדערען חתונה האָבען און דער אוצר וועט זיין זייער נדן.

אַלכּסנדר הערט עס אויס און איז ערשטוינט געבליבען.

— וואָס, אפשר ניט גוט גע'פּסקנ'ט? — פרעגט איהם יענער קעניג.

— געוויס — ענטפערט אַלכּסנדר.

— און דו אין דײַן מְדִינָה װי װאָלסטו גע'פְּסָקְנ'ט בײַ אַזאַ פאַל?

—איך װאָלט אַרױסגעטראָגען אַזאַ פְּסַק: מען זאָל קעפּען אי דעם, אי יענעם, און דער אוֹצָר זאָל געהערען דער קרױן.

—אַזױ גאָר! — זאָגט יענער קעניג — זאָג־זשע מיר: די זון שײַנט אױף אײַך?

—געװיס — ענטפערט אַלֶכְּסַנְדר.

—און רעגענס געהען בײַ אײַך?

—געװיס.

—אֶפְשַׁר איז קלײן־פיה בײַ אײַך אין דער מְדִינָה פאַרהאַן?

—געװיס — זאָגט אַלֶכְּסַנְדר און קוקט אים אָן פערװאונדערט.

—אויב אַזױ — פיהרט־אױס דער קעניג — איז טאַקי נור צוליעב דעם זְכוּת פון די קלײן־פיה שײַנט אױף אײַך די זון און עס געהען אין אײַער מְדִינָה רעגענס...

.VI

צוריקװעגס האָט זיך אַלֶכְּסַנְדר אָפּגעשטעלט רוהען בײַ אַ קװאַל און זיך געזעצט עסען. האָט ער מיט זיך געהאַט געזאַלצענע פישליך, שװענקט מען זײ אָפּ אין קװאַל, בעקומען זײ אַ גוטען רֵיחַ.

—עס װײַזט אױס — זאָגט אַלֶכְּסַנְדר — דער קװאַל ציהט זיך גלײַך פונ'ם גַן־עֵדֶן אַרױס. — פרישט ער אָפּ דאָס פָּנִים זײַנס מיט'ן װאַסער און לאָזט זיך געהן מיט'ן קװאַל ביז ער קומט צום טױער פון גַן־עֵדֶן. קלאַפּט ער אָן און רופט אױף אַ קול:

— עפענט מיר אױף דעם טױער!

ענטפערט מען אים פון דאָרט אַרױס:

— „דאָס איז דער טױער צו גאָט, צַדִיקים קומען אין אים אַרײַן".

—אָבער אַ קעניג בין איך דאָך, דער גרױסער קעניג אַלכסנדר מוקדון שענקט מיר פון דאָרט װאָס־עס־איז.

דערלאַנגט מען אים פון דאָרט אַ שטיק ביין פון אַ שאַרבען. געקומען אַהײם, װאַרפט ער דאָס שטיק שאַרבען אױף אַ װאָגשאָל, און לעגט אַקעגען זײַן גאַנץ גאָלד און זילבער, װאָס ער האָט מיטגעבראַכט — האָט דער שאַרבען דאָס אַלעס איבערגעװאױגען. פרעגט ער זײַנע חֲכָמִים, װאָס דאָס בטײַט. זאָגען זײ: דאָס איז דער ביין פונ'ם מענשענס אױג, װאָס קען זיך קײנמאָל נישט אָנזעטען.

—פון װאַנען איז דאָס געדרונגען? — פרעגט ער זײ.

—אָט פרוב נעהם פערשיט עס מיט אַ הײַפעל ערד.

טהוט ער דאָס — און באַלד האָט זיך די שאָל מיט'ן שטיק שאַרבען אױפגעהױבען אין דער הױך [1].

---

[1]) אַ רמז, אַז דאָס הײַפעל ערד אױפ'ן מענשענ'ס אױג (דער קבר) מאַכט אַ סוף צו זײַנע אַלע תאוות.

חוניו׳ס בית־המקדש.

פערציג יאָהר האָט שמעון הצדיק געדינט פאַר אַ כּהן גדול, נאָכ׳ן פערציגסטען יום־כּפּור זאָגט ער:

— איך וועל דאָס יאָהר ניט אויסלעבען.

פרעגט מען איהם:

— פון וואַנען ווייסטו?

ענטפערט ער:

— יעדער יום־כּפּור, ווען איך געה אַריין אין קדשי־קדשים, זעה איך אַן אַלטען מאַן, איינגעהילט אין ווייסען, מיט מיר פלעגט ער אַריינגעהן אין קדשי־קדשים און מיט מיר אַרויסגעהן. דאָס יאָהר איז דער זקן געווען איינגעהילט אין שוואַרצען, אַריין איז ער מיט מיר און צוריק שוין ניט אַרויס.

נאָך סוכּות איז שמעון הצדיק קראַנק געוואָרען און איפ׳ן אַכטען טאָג געשטאָרבען.

פאַר זיין טויט האָט ער אָנגעזאָגט: חוניו, מיין יונגערער זוהן, זאָל זיין כּהן גדול אויף מיין אָרט.

האָט עס דעם עלטערען ברודער, שמעי, דעם דעכטליכען יורש פון דער כּהונה גדולה, פערדראָסען.

צו׳ם סוף האָט מען זיך אויסגעגלייכט, אַז חוניו איז מוחל אויף זיין זכות, און שמעי ווערט כּהן גדול.

אין האַרצען אָבער האָט חוניו זיך מתקנא געווען אין זיין עלטערען ברודער.

וואָס זשע טהוט ער?

ער קומט צו שמעי׳ן און זאָגט איהם: „קום, איך וועל דיר אויסלערנען די עבודה“. האָט ער איהם אָנגעטהון אַ פרויען קלייד און אָנגעגורט אַ פרויען־גאַרטעל און געשטעלט איהם ביי׳ם מזבח, און צו די איבעריגע כּהנים זאָגט ער: געהט זעהט נור וואָס ער טהוט. דאָס האָט ער אַזוי צוגעזאָגט זיין געליב־טער: ווען איך ווער כּהן גדול — טהו איך אָן דיין קלייד מיט דיין גאַרטעל און געה צו׳ם מזבח“. איצט איז ער דעם נדר מקיים.

האָבען די כּהנים געוואָלט הרג׳ען שמעי׳ן — דערצעהלט ער זיי אַז חוניו האָט איהם אויף דעם אַרויפגעפיהרט; האָבען זיי חוניו׳ן געוואָלט הרג׳ען — איז ער אַנטלאָפען אין אַלכּסנדריא של מצרים און דאָרט אויסגע־בויט אַ בית־המקדש.

די אַלכּסנדריער שוהל.

ווער עס האָט ניט געזעהן די אַלכּסנדריער גרויסע שוהל, האָט

נִיט גֶעזֶעהֶן דִי יוּדִישֶׁע פְּרַאכְט, — אַ גְרוֹיסֶע זַאל מִיט צְווֵייֶ צֵייַלֶען זֵייַלֶען [1] מִיט שׁוּרוֹת בֶּענְק אַרוּם אוּן אַרוּם, אֵיינֶע הֶעכֶער פוּן דֶער אַנדֶערֶער, ווִי גַאלֶערֶעֶן. אִין שׁוּהל הָאבֶּען גֶעקֶענְט אַרֵייַנְגֶעהֶן צְווֵייֶ מָאל אַזוֹי פִיעל מֶענְשֶׁען ווִי דִי צָאהל יוֹצְאֵי־מִצְרַיִם [2].

אֵייִן אוּן זִיבֶּעצִיג גָאלְדֶענֶע קַאטְהֶעדְרֶען זֶענֶען דָארְט גֶעשְׁטַאנֶען פַאר דִי אֵייִן אוּן זִיבֶּעצִיג סַנְהֶדְרִין. יֶעדֶער קַאטְהֶעדֶר הָאט גֶעווָאוִיגֶען נִיט ווֶענִיגֶער פוּן אֵייִן אוּן צְווַאנְצִיג מָאל צֶעהְן טוֹיזֶענְד צֶענְטנֶער גָאלְד.

אַ גְרוֹיסֶע בִּימָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין מִיטֶען פַאר׳ן חַזָן, אוּן דִי שַׁמָשִׁים זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אַרוּם אִיהם מִיט טִיכֶער אִין דִי הֶענְד, אוּן אַז מֶ׳ן הָאט גֶעדַארְפְט עֶנְטְפֶערֶען אָמֵן—הָאבֶּען זֵיי גֶעפָאכְט מִיט דִי טִיכֶער, כְּדֵי דִי וואָס זִיצֶען פוּן ווֵייַטֶען אוּן הֶערֶען נִיט, זָאלֶען זֶעהֶן אוּן עֶנְטְפֶערֶען אָמֵן.

אוּן גֶעזֶעסֶען אִיז מֶען דָארְט נִיט צוּנוֹיפְגֶעמִישְׁט, נָאר צֶעכֶען־ווֵייַז: גָאלְדְשְׁמִידֶען, שְׁלָאסֶער, קֶעסְלֶער, ווֶעבֶער—יֶעדֶערֶער בֶּעזוּנְדֶער לוֹיט זֵייַן פַאךְ, אוּן אַז אַן אוֹרֵחַ אִיז גֶעקוּמֶען—הָאט עֶר זִיךְ גְלֵייךְ גֶעזֶעצְט צְווִישֶׁען זֵייַן צֶעךְ אוּן דוּרְךְ זֵיי גֶעפוּנֶען זֵייַן פַּרְנָסָה.

נֵס חֲנוּכָּה.

I.

אִין דֶער צֵייט ווֶען מַלְכוּת יָוָן הָאט גֶעווָעלְטִיגְט אִין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, אִיז אַרוֹיס אוֹיף יוּדֶען אַ גְזֵירָה, אַז יֶעדֶער בַּעַל־הַבַּיִת וואָס הָאט אַ רִיגֶעל צוּ זֵייַן טִהִיר, זָאל עֶר אוֹיף אִיהם אוֹיסְקְרִיצֶען: „אִיךְ קֶעהֶר זִיךְ מִיט׳ן יוּדִישֶׁען גָאט גָאר נִישְׁט אָן״. הָאבֶּען בַּאלְד יוּדֶען גֶענוּמֶען אוּן אוֹיסְגֶערִיסֶען אַלֶע רִיגְלֶען פוּן זֵייעֶרֶע הֵייזֶער.

אִיז אַרוֹיס ווִידֶער אַ גְזֵירָה: יֶעדֶער יוּד וואָס הָאט אַ אָקְס זָאל עֶר אָנְשְׁרֵייבֶּען אוֹיף זֵייַן הָארְן: „אִיךְ קֶעהֶר זִיךְ מִיט׳ן יוּדִישֶׁען גָאט גָאר נִישְׁט אָן״. הָאבֶּען בַּאלְד דִי יוּדֶען אוֹיסְפֶערְקוֹיפְט אַלֶע זֵייעֶרֶע אָקְסֶען.

II.

דִי פְרוֹי מִיט אִיהרֶע זִיבֶּען זִיהְן.

„צוּלִיעבּ דִיר זֶענֶען מִיר גֶעטוֹיט גֶעווָארֶען, פֶערְרֶעכֶענְט ווִי שָׁאף צוּם שֶׁעכְטֶען״ — ווִי ס׳אִיז גֶעשֶׁעהֶן אִין דִי צֵייטֶען פוּן גְרִיכִישֶׁען קֶענִיג אַנְטִיוֹכוּס מִיט דֶער פְרוֹי אוּן אִיהרֶע זִיבֶּען קִינְדֶער:

מִרְיָם בַּת נַחְתּוּם אִיז גֶעפַאנְגֶען גֶעווָארֶען, זִי מִיט אִיהרֶע זִיבֶּען זִיהְן, הָאט מֶען זֵיי אַרֵייַנְגֶעזֶעצְט יֶעדֶערֶען אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער קַאמֶער.

---

[1] שׁוּרוֹת סְלוּפֶּעס. [2] דִי יוּדֶען וואָס זֶענֶען אַרוֹיס פוּן מִצְרַיִם, ס׳הֵייסְט צְווֵיי מָאל זֶעקְס הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד.

ברענגט מען דעם עלטסטען צו׳ם ,קיסר, היײסט ער איהם:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
ענטפערט ער:
— אין דער תורה שטעהט: „איך בין גאָט דיין גאָט!"
האָט מען איהם גע׳הרג׳עט.
ברענגט מען דעם צווייטען:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
— אין דער תורה שטעהט: „זאָלסט ניט האָבען קיין אַנדערע געטער!"
דעם דריטען:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
— „בוק זיך ניט צו קיין אַנדער גאָט".
דעם פירטען:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
— „ווער ס׳שעכט צו׳ם אָפּגאָט זאָל פערוויסט ווערען".
דעם פינפטען:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
— „הער, ישראל, גאָט אונזער האַר איז גאָט איינער":
דעם זעקסטען:
— בוק זיך צו׳ם בילד!
— „גאָט איז דער האַר אין הימעל פון אויבען און אויף דער ערד פון אונטען, מעהר—ניטאָ".
האָט מען זיי אַלע איינציגווייז גע׳הרג׳עט.
ברענגט מען דעם זיבעטען, דעם קלענסטען.
זאָגט צו איהם דער ,קיסר מיט גוטען:
— קינד מיינס, פאָלג מיר, און בוק זיך צו׳ם בילד.
— חס וְשלום!
— פאַר וואָס?
— אַזוי שטעהט אין דער הייליגער תורה: „דו האָסט גאָט געגרויסט און גאָט האָט דיך געגרויסט". מיר האָבען איהם געשוואוירען ניט צו פערבייטען איהם אויף אַן אַנדער גאָט, און ער האָט אונז געשוואוירען ניט צו פערבייטען אונז אויף אַן אַנדער פאָלק.
זאָגט דער ,קיסר:
— דיינע ברידער האָבען וועניגסטענס שוין געלעבט און גוטס געהאַט אויף זייער וועלט, דו אָבער ביזט נאָך יונג, קיין נחת נאָך ניט געהאַט, — בוק זיך צום בילד — וועסטו לעבען בלייבען.
— „גאָט איז אַ מלך אויף אייביג, פעלקער וועלען פערלאָרען ווערען

פון זײַן לאַנד. פון אײַך װעט קײן זכר נישט בלײַבען — און גאָטס מאַכט איז אויף אײביג!"

בעט זיך בײַ איהם דער קיסר:

— איך װעל אַראָפּװאַרפען מײַן רינג, און דו בויג זיך נור אײן און הויב אויף, מען זאָל מײנען, אַז דו בוקסט זיך צו'ם בילד.

ענטפערט דאָס קינד:

— אָך און װעה איז דיר, קיסר, דײַן כבוד אַרט דיר. װילסט לײַטען נאַרען, אַבי דײַן װילדען װילען כלומר'שט אויספיהרען; װי־זשע טײַער דאַרף זײַן דער כבוד פון מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא?

געזעהן אַז ער קען בײַ'ם קינד גאָר נישט אויספיהרען, רופט דער קיסר די מוטער און זאָגט איהר: רעט־אָפּ דײַן לעצט קינד, רעד איהם אײַן ער זאָל מיר פאָלגען. פיהרט זי איהם אַװעק אויף א זײַט, הויבט אים אָן קושען און האַלזען און זאָגט איהם: זוהן מײַנער, איצט איז געקומען די צײַט זאָלסט דער מאַמען דײַנער בעצאָהלען פאַר דעם אַלעמען װאָס זי איז אויסגעשטאַ־נען און זיך אָנגעליטען ביז זי האָט דערלעבט דיך מגדל צו זײַן. האַלט זיך פעסט אין אונזער גאָט, פאָלג נישט דעם רשע, דעם רוצח, און גיב זיך איבער מוטהיג צו'ם טויט, װי די זעקס כּשר'ע ברידער דײַנע. אָהן שרעק, מײַן זוהן! גיך װעלען מיר זיך אַלע זעהן אין אײנעם אויף יענער װעלט.

און אַז מ'האָט דאָס קינד אַרויסגעפיהרט צום טויט, בעט זיך די מוטער פאַר'ן קיסר: האָב רחמנות און טויט מיך פריהער און דערנאָך איהם. קײנער האָט איהר אָבער נישט געהערט. פאַלט־צו די מוטער אין דער לעצטער מינוט צו'ם קינד, האַלזט איהם און קישט איהם און װיל זיך פון איהם נישט אָפּרײַסען.

— געה — זאָגט זי — זוהן מײַנער, צו אונזער אַלטען פאָטער אברהם און זאָג איהם: אַזוי האָט מײַן מאַמע געזאָגט: „נעהם זיך נישט איבער, דו האָסט אײן עקדה געמאַכט און איך זיבען; בײַ דיר איז געװען נור געפּרובט, בײַ מיר — געטהון".

און אונטער דער מוטער'ס הענד האָט מען דאָס לעצטע קינד געטויט. איז זי אַרויף באַלד אויף אַ דאַך, זיך אַראָפּגעװאָרפען און צושלאָגען זיך אויף טויט.

III.

אַז די גריעכען זענען אַרײַן אין בית־המקדש, האָבען זײ פע־אומרײ־ נעגט אַלע בוימלען.

שפּעטער, אַז די חשמונאים האָבען זײ בײַגעקומען, האָט מען געזוכט רײנעם בוימעל אויף אָנצינדען די מנורה און געפונען אײן קריגעל, פער'חתמ'עט מיט'ן כהן־גדול'ס זיגעל, און דאָרט איז געװען בוימעל נור אויף אײן טאָג, איז געשעהן אַ נס און דאָס ביסעל בוימעל האָט געברענט גאַנצע אַכט טאָג.

דעריבער האָט מען איינגעפיהרט דעם יום־טוב מיט חנוכה־ליכטליך אַכט טאָג.

ינאי המלך [1].

ינאי המלך איז אוועק אין כוחלית, וואָס ליגט אין מדבר, און איינגענומען דאָרט זעכציג שטעדט.

צוריקקומענדיג, האָט ער צונויפגערופען אַלע חכמי־ישראל און זיי געזאָגט:

—ווען אונזערע עלטערען האָבען געבויט דעם בית־המקדש, האָבען זיי אין איילעניש און אָרעמקייט געגעסען געזאַלצענס; איצט, אַז גאָט האָט אונז אַזוי געהאָלפען, לאָמיר מאַכען אונזערע עלטערען אַן אנדענקונג און אויך עסען געזאַלצענס. האָט מען דערלאַנגט געזאַלצענס אויף גאָלדענע טישען.

איז דאָרט געווען איינער אֶלְעָזָר בֶּן פּוֹעִירָא, אַ פערדאָרבענער מענש און אַ שלעכטער. זאָגט ער צו ינאי המלך:

— די פּרושים [2]) טראָגען אויף דיר אַ האַרץ.

—וואָס זשע טהוט מען מיט זיי?

—טהו אָן די גאָלדענע בלעך אויפ'ן שטערען, וועלען זיי אויפשטעהן פאַר דיר, ווי פאַר אַ כהן־גדול, און שוין מעהר ניט קענען זאָגען, אַז דו ביסט פּסול צו דער כהונה.

האָט ינאי אָנגעטהון די בלעך און אַלע זענען פאַר איהם אויפגעשטאַנען.

נאָר איין אַלטער מאַן, יְהוּדָה בֶּן גְּדִידְיָה, האָט זיך געוואַגט און געזאָגט צו ינאי המלך:

—ינאי המלך! גענוג פאַר דיר די קעניגס־קרוין, די קרוין פון כהונה אָבער לאָז איבער פאַר אַן אַנדער כהן, ווייל מען רעדט, אַז דיין מוטער איז אַ מאָל געפאַנגען געוואָרען אין מודעים [3]).

האָט מען נאָכגעזוכט און ניט געפונען קיין בעוויז, אַז די מעשה איז אמת.

זענען די חכמי ישראל אוועק מיט צאָרן.

זאָגט אֶלְעָזָר בֶּן פּוֹעִירָא צו ינאי'ן: גלאַט אַזוי אַ מענשען אַז מ'איז

---

[1]) פון דער כהנישער משפחה חשמונאים, אַ מלך ביי יודען און אַ כהן. די יודישע געלעהרטע האָבען, צוליעב פערשידענע טעמים, רעליגיעזע און פּאָליטישע, איהם געוואָלט פסל'נען פון דער כהונה. [2]) די פאָלקס־פּאַרטיי, צו וועלכער אַלע חכמים האָבען געהערט, וויי האָבען שטענדיג געפיהרט מחלוקת מיט די אַריסטאָקראַטען, די צדוקים. [3]) אַ זוהן פון אַ געפאַנגענער איז פסול לכהונה, אַזוי ווי אַ זוהן פון אַ שקלאַפין.

מְבַיֵשׁ, קומט דערפאַר אַ האַרטע שטראָף, און דו ביסט דאָך מֶלֶך און כֹּהֵן=גָדוֹל, הייַנט ווי דאַרף מען זיי בעשטראָפען!

—וואָס=זשע זאָל איך טהון?

—ווילסטו פאָלגען מייַן עֵצָה — ברענג זיי אום.

—און וואָס וועט זייַן מיט דער תּוֹרָה?

—זי ליגט זיך צונויפגעוויקעלט אין ווינקעל — ווער עס וויל קען קומען לערנען.

איז באַלד אויפגעפלאַקערט דאָס אונגליק דורך אֶלְעָזָר בֶּן פּוֹעִירָא, און די חַכְמֵי=יִשְׂרָאֵל זענען אויסגע׳הרג׳עט געוואָרען, און די וועלט איז געווען צוטומעלט, ביז שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח, דער ברודער פון דער קעניגין שְׁלוֹמִית יַנַאי׳ס פרוי, איז געקומען און דורך איהם האָט די תורה ווידער פערנומען איהר אַלטען פּלאַץ.

ווען יַנַאי הַמֶלֶךְ האָט זיך געלעגט אויפ׳ן טויטען בעט, האָט ער גע=הייסען פערנעהמען זיבעציג זְקֵנִים פון די חַכְמֵי=יִשְׂרָאֵל און אייַנזעצען זיי אין געפענגניש, און דעם אויפזועהער פון דער תְּפִיסָה האָט ער אָנגעזאָגט אַזוי:

—באַלד ווי איך וועל שטאַרבען זאָלסטו זיי אַלע טויטען, וועלען די יודען בעווייַנען זייערע חֲכָמִים און פערגעסען צו פרעהען זיך אויף מייַן טויט.

די פרוי זייַנע, די קעניגין שְׁלוֹמִית, איז אָבער געווען אַ צַדֶיקֶת, האָט זי נאָך זייַן טויט אַראָפּגענומען ביי איהם פון האַנד דאָס רינג און אָפּגעשיקט אין תְּפִיסָה פאַר אַ צייכען פון קעניגס בעפעהל, מע זאָל די זְקֵנִים לאָזען פריי, און ערשט שפּעטער האָט זי געמעלדעט, אַז דער קעניג יַנַאי איז געשטאָרבען.

הוֹרְקָנוֹס און אַרִיסְטוֹבְּלוֹס.

אייַנמאָל, בְּעֵת די ברידער=חַשְׁמוֹנָאִים הוֹרְקָנוֹס און אַרִיסְטוֹבְּלוֹס האָבען געפיהרט צווישען זיך אַ מִלְחָמָה פאַר דער קרוין, האָט הורקָנוס, מיט דער הילף פון די רוימער, בעלעגערט די שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם פון אויסענווייניג און אַרִיסְטוֹבְּלוֹס איז געווען פערשלאָסען אינוועניג.

יעדען טאָג האָט מען אַראָפּגעלאָזט פון מויער אַ קאָרב מיט רענד=ליך, און די בעלעגערער האָבען דערפאַר אין קאָרב אַרייַנגעזעצט צוויי שאָף צום קָרְבַּן תָּמִיד.

איז צווישען זיי געווען אַן אַלטער מאַן, וואָס האָט פערשטאַנען די חָכְמַת יָוָן [1]. האָט ער זיי געזאָגט: כָּל=זְמַן זיי טהוען דאָרט די עֲבוֹדָה [2] אין בֵּית=הַמִקְדָשׁ, וועט איהר ניט קענען אייַננעהמען די שטאָדט.

---

[1] גריכישע וויסענשאַפט, העצען=דיענערישע פילאָזאָפיע. [2] גאָטעס=דיענסט.

אויף מאָרגען האָבען זיי צוגענומען די רענדליך און אַרייַנגעזעצט אַ חזיר אין קאָרב. ווי מען האָט איהם אַרויפגעצויגען, האָט ער זיך איינגע־גריבעלט מיט די שפּיצען קלויען אין מויער, און ארץ־ישראל איז דער־ציטערט געוואָרען פיער הונדערט פּרסא [1]) אויף פיער הונדערט פּרסא.

אין יענעם טאָג האָט מען אויסגערופען: פערפלוכט איז דער מענש, וואָס האָדעוועט חזירים, און פערפלוכט איז דער, וואָס לערענט זיין זוהן חכמת יון!

הורדוס.

הורדוס איז געווען אַ קנעכט אין די חשמונאים'ס פאַמיליע, האָט ער געוואָרפען אַן אויג אויף אַ יונגע פּרינצעסין פון הויז.

אייַנמאָל הערט ער ווי אַ בת־קול רופט־אויס: דער קנעכט, וואָס וועט איצט מורד זיין, וועט מצליח [2]) זיין. האָט ער אויסגע'הרג'עט די גאַנצע פאַמיליע חשמונאים און געלאָזט לעבען נור יענע יונגע פרוי, און אַליין האָט ער זיך אויסגערופען פאַר אַ מלך.

אַז זי האָט געזעהן, דאָס ער וויל זי נעהמען, איז זי אַרויף אויפ'ן דאַך און אויסגערופען:

— ווער עס וועט זיך בעריהמען, אַז ער שטאַמט פון די חשמונאים — דער איז אַ קנעכט; איך בין די לעצטע פון דער פאַמיליע!

ביי די רעד איז זי אַראָפּגעשפּרינגען פון דאַך און גע'הרג'עט געוואָרען.

האָט הורדוס גענומען און בעהאַלטען זי אין האָניג זיבען יאָהר, כּדי מע זאָל זאָגען, אַז ער האָט זי גענומען פאַר אַ פרוי.

און די חכמים האָבען איהם ניט אָנערקענט פאַר אַ מלך, ווייַל ער איז אַן אדומי, ניט קיין יוד, און אין דער תּורה שטעהט געשריבען: „פון צווישען דייַנע ברידער זאָלסטו זיך מאַכען אַ מלך, טאָרסט ניט מאַכען קיין פרעמדען פאַר אַ קעניג”.

האָט ער זיי אַלע אויסגע'הרג'עט, נאָר איין בבא בן בוטא געלאָזט לעבען, — כּדי צו האָבען מיט וועמען זיך אַמאָל אַן עצה האַלטען, ער האָט איהם אָבער בעקרייַנט מיט אַן איגעל־קראַנץ [3]) און אויסגעשטאָכען די אויגען.

אייַנמאָל קומט הורדוס צו איהם פערשטעלטערהייד און זאָגט איהם מיט אַ פערענדערט קול:

— האָסטו געזעהן, וואָס דער בעזער שקלאַף צוארבייט?

— וואָס־זשע קען איך טהון?

— פערשעלט איהם!

---

[1]) פיער ווערסט, בערך. [2]) אָפּגילטען, אָפּגליקען. [3]) אַ קראַנץ פון פיאַווקעס.

— „אַפּילו אין געדאַנק זאָלסטו קיין קעניג ניט שעלטען“ [1].

— דער איז דאָך אָבער קיין מלך ניט.

— „און אַ עלסטען פון דיין פאָלק זאָלסטו ניט פלוכען“ [1].

— דער איז דאָך אָבער פון פאָלק אֱדוֹם, און זיין אויפפירונג איז ניט יודיש.

— איך האָב מוֹרא, מע וועט איהם אָפּדערצעהלען.

— קיינער איז דאָך דאָ ניטאָ, חוץ אונז ביידען.

— „אַ פויגעל קען אָפּטראָגען דאָס קול [1]“!

זאָגט הורדוס: דאָס בין איך! ווען איך וויים, אַז די חכמים זענען אַזעלכע פאָרזיכטיגע—וואָלט איך זיי ניט אויסגעהרג׳עט, איצט מיט וואָס זאָל איך פערריכטען מיין פעהלער?

— דו האָסט אויסגעלאָשען די ליכטיגע שיין — די חכמים, גיה בוי אוים אַ נייעם בית־המקדש, וואָס לייכט פאַר אַלע פעלקער.

— איך האָב מוֹרא פאַר דער מלוכה פון רוים, זי וועט ניט ערלויבען.

— שיק אַהין אַ שליח, וועט ער געהן אַהין אַ יאָהר, דאָרט זיך אָפּזוימען אַ יאָהר, צוריקגעהן אַ יאָהר, דערווייל וועסטו צעוואַרפען און אויפבויען.

און הורדוס האָט אַזוי געטהון.

שפּעטער איז אָנגעקומען אַן ענטפער פון רוים:

— האָסטו ניט צעוואָרפען — וואַרף ניט! האָסטו צעוואָרפען, — בוי ניט! האָסטו צעוואָרפען און אויפגעבויט — שלעכטער קנעכט! פריהער אָפּגעטהון — נאָך דעם זיך בעראָטען! ביזט אַ העלד און טראָגסט געוועהר, נאָר דיין יחוס־בריעף איז דאָ: ניט קיין מלך, ניט קיין בן־מלך — הורדוס קנעכט איז געוואָרען האַר.

ווען מען האָט איבערגעבויט דעם בית־המקדש אין הורדוס׳עס צייטען, פלעגט געהן רעגען נור ביינאַכט. אין דער פריה טהוט דער ווינד אַ בלאָז—און צוטרייבט די וואָלקען און די זון שיינט־אויף, איז מען געגאַנגען צו דער אַרבייט און געוואוסט, אַז זיי טהוען גאָט׳ס ווערק.

ווער עס האָט ניט געזעהן הורדוס׳עס בנין, האָט אויף זיין לעבען קיין שעהן געביי ניט געזעהן. ער האָט איהם געבויט פון ווייסען און קאָלירטען מאַרמאָר און בלויען מאַלאַכיט, איין שטיין אַריין—דער אַנדערער אַרוים. ער האָט עס נאָך געוואָלט בעדעקען מיט גאָלד, האָבען איהם די חכמים געזאָגט: „לאָז, אַזוי איז שעהנער: עס וויזט אוים ווי די אינדיען [2] פון ים“.

---

[1]) דאָס זענען ווערטער פון פסוק. [2]) פאַליעס, טונקעלער גרונד מיט ווייסען שוים.

כֹּהֲנִים און קָרְבָּנוֹת.

.I

אַגריפַּס הַמֶלֶך האָט אַמאָל געוואָלט מַקְרִיב זײַן טויזענד קָרְבַּן עולות מיט אַמאָל און האָט בּעפוילען דעם כֹּהֵן־גָדוֹל, מען זאָל דעם טאָג בּײַ קײנעם קײַן קָרְבָּנוֹת ניט אָננעהמען.

קומט אַן אָרעמאַן און בּרענגט צוויי טויבּען, און דער כֹּהֵן גָדוֹל וויל זיי ניט צונעהמען. זאָגט דער אָרעמאַן:

— אֲדוֹנִי כֹּהֵן גָדוֹל! פיער פאַנג איך יעדען טאָג, צוויי בּין איך מַקְרִיב, מיט צוויי דערנעהר איך זיך, ווען דו נעהמסט איצט ניט בּײַ מיר דאָס פּאָר טויבּען — גראָבּסטו אונטער מײַן פַּרְנָסָה.

האָט דער כֹּהֵן־גָדוֹל צוגענומען די טויבּען. ווײַזט מען אַגריפּס'ן אין חָלוֹם: דעם אָרעמאַנ'ס קָרְבָּן איז פריהער אָנגענומען געוואָרען.

שיקט ער רופען דעם כֹּהֵן־גָדוֹל און רעדט איהם אויס. דערצעהלט איהם דער כֹּהֵן גָדוֹל ווי די זאַך איז פאָרגעקומען, זאָגט אַגריפּס:

— רעכט האָסטו געטהון.

* *
*

פיער און צוואַנציג וואַכען האָבּען זיך געבּיטען אין בֵּית־הַמִקְדָש, יעדע וואַך איז אָפּגעשטאַנען א וואָך.

בּײַנאַכט פלעגט דער אויפזעהער אַרומגעהן מיט פאַקעלען און זעהן צי די כֹּהֲנִים שטעהען אויף דער וואַך. ווער עס האָט איהם ניט בּעגריסט, איז אַ סִימָן אַז ער שלאָפט, און דער אויפזעהער האָט געהאַט דאָס רעכט צונעהמען זײַן מאַנטעל און פערבּרענען.

* *
*

פריהער איז געווען אײַנגעפיהרט, אַז ווער עס וויל קען געהן אָפּרוימען דאָס אַש פונ'ם מִזְבֵּחַ, שפּעטער האָבּען זיך אויף דעם געפונען צווישען די כֹּהֲנִים פיעל בַּעֲלָנִים, — האָט מען געמאַכט, אַז אין דער מִצְוָה איז זוכה דער, ווער עס פערכאַפּט פריהער.

אײנמאָל זיינען צוויי גלײַך געלאָפען אויפ'ן טרעפּ צום מִזְבֵּחַ־אַש און אײנער האָט דעם צווייטען אַ שטויס געטהון, איז ער אַראָפּגעפאַלען און אויסגעבּראָכען זיך אַ פוס; פון דעמאָלט אָן האָט מען אָנגעהויבּען צו וואַרפען גוֹרָל.

נאָך אַ מַעֲשֶׂה האָט געטראָפען, אַז לויפענדיג, האָט אײן כֹּהֵן דעם אַנדערען דערשטאָכען מיט אַ מעסער, האָט זיך רַבִּי צָדוֹק געשטעלט אויף די

טרעף פון פאַרזאַל [1] און געזאָגט: ברידער, בית ישׂראל, הערט! עס שטעהט אין דער הייליגער תּורה, אַז מען געפונט אַ גע'הרגט'ען אין מיטען פעלד, דאַרפען זיך צונויפקלויבען די עלטסטע פון די אַרומיגע שטעדט און קעפּען אַ קאַלב און אויסרופען: „אונזערע הענד זענען ריין פון אונשולדיג בלוט". איצט ווער דאַרף ברענגען די עגלה ערופה [2], די שטאָדט ירושלים, צי די כּהנים פון בית-המקדש? ווער איז שולדיג אין דעם בלוט?

האָט דער גאַנצער עולם אויסגעבראָכען אין אַ געוויין.

דערווייל קומט צולויפען דעם יונגען-מאַן'ס פאָטער און זאָגט: מיין קינד צאַפּעלט זיך נאָך — איז דער מעסער נאָך ניט טמא [3].

אַזוי וויכטיג איז ביי זיי געווען דער ענין פון טהרה [4]!

* *
*

סוף וואָך, אַז די וואַכען פלעגען זיך בייטען, האָבען זיי איינס דאָס אַנדערע געבענשט:

— דער וואָס האָט געמאַכט רוהען זיין נאָמען אין דעם הויז, זאָל צווישען אייך מאַכען רוהען ליעבשאַפט און ברידערשאַפט, פריעד און פריינדשאַפט.

II.

דער כּהן-גדול האָט געדאַרפט זיין גרעסער פון אַלע איבריגע כּהנים אין פינף זאַכען: אין שעהנקייט, כּוח, רייכקייט, חכמה און אויסזעהן.

אַמאָל האָט מען פּנחס דעם שטיין-קריצער אויפגענומען פאַר אַ כּהן גדול, קומען די כּהנים און טרעפען איהם, ווי ער שטעהט און האַקט שטיינער פון באַרג, האָבען זיי אָנגעשאָטען אַ פולען שטיין-ברוך מיט גאָלד און איהם אוועקגעשענקט, און מעהר איהם ניט געלאָזען אַרבייטען.

מע דערצעהלט אויף רבי ישמעאל בן פאבי, אַז זיין מוטער האָט איהם געמאַכט אַ ליינען-העמדיל פאַר הונדערט מנה [5], האָט ער עס איינמאָל אָנגעטהון צו דער עבודה און באַלד אַוועקגעשענקט אין בית-המקדש, אַנדערע כּהנים זאָלען עס טראָגען.

רבי אליעזר בן חרסום'ס מוטער האָט איהם געמאַכט אַ העמדיל, וואָס האָט אָפּגעקאָסט צוואַנציג טויזענד גילדען. ס'איז געווען אַזוי איידעל פיין, אַז די כּהנים האָבען איהם עס ניט געלאָזט אָנטהון צו דער עבודה, וויל פון ווייטען האָט אויסגעזעהן, ווי ער שטעהט נאַקעט.

---

[1] אולם. [2] די געקעפּטע קאַלב. [3] אַ מת איז מטמא די כלים וואָס בעריהרען איהם. [4] ריינקייט. [5] מנה — הונדערט גילדען.

* *
*

דער ערשטער בית־המקדש איז געשטאנען פיער הונדערט צעהן יאהר, און די גאנצע צייט האבען דארט געדינט ניט מעהר ווי אכצעהן כהנים גדולים.

דער צווייטער בית־המקדש איז געשטאנען פיער הונדערט צוואנציג יאהר, און פאר דער צייט זענען איבערגעווען העכער דריי הונדערט כהנים גדולים. ווען מען זאל אראפרעכענען די פערציג יאהר, וואס שמעון הצדיק האט געדינט, אכציג יאהר פון יוחנן כהן גדול, צעהן — פון ר׳ ישמעאל בן פאבי און עלף — פון ר׳ אליעזר בן חרסום, קומט־אויס אז פון די איבערינע האט קיינער קיין יאהר ניט דערצויגען.

אלץ דערפאר, וואס זיי האבען געקויפט די כהונה פאר געלד. מרתא בת ביתוס האט בעצאהלט דריי טעפ רענדלעך דערפאר, וואס מען האט יהושע בן גמלא געקרוינט פאר א כהן־גדול.

.III

רבי ישמעאל בן קמחית איז אמאל יום־כפור ארויסגעגאנגען פון בית־המקדש אנטקעגען דעם אראבישען מלך און גערעדט מיט איהם. איז געפאלען אויף איהם א שפרענקיל [1]) פון מלך׳ס מויל — איז ער אויף דעם טאג טמא [2]) געווארען, און ישבב זיין ברודער האט זיך געשטעלט אויף זיין ארט און געענדיגט די עבודה, — האט די מוטער זוכה געווען צו זעהן צוויי זיהן כהנים גדולים אין איין טאג.

זיבען זיהן האט זי געהאט און אלע כסדר זענען געווען כהנים גדולים. פרעגט מען זי: מיט וואס האסטו עס זוכה געווען?

ענטפערט זי: — צייט איך לעב, האבען די באלקען פון מיין הויז ניט געזעהן מיינע צעפ האר.

* *
*

איינמאל, אום מוצאי־יום־כפור, איז דער כהן־גדול ארויס פון בית המקדש, און דאס פאלק האט איהם בעגלייט. ווי זיי האבען דערזעהן שמעיה ואבטליון [3]), האבען זיי איהם פערלאזען און נאכגעגאנגען נאך שמעיה ואבטליון. אז דיביידע תנאים האבען זיך געזעגענט מיט׳ן כהן גדול, זאגט ער זיי:

— זאלען די פעלקער־קינדער [4]) געהן לשלום.

---

[1]) א שפריץ שפייעכץ. [2]) דאס ליחות פון א אומריינעם מענשען איז מטמא ביז אויף מארגען. [3]) צוויי גרויסע חכמי ישראל. [4]) שמעיה ואבטליון שטאמען פון גרים.

ענטפערען זיי איהם: די פעלקער־קינדער, וואס געהען אין אַהרן הַכֹּהֵן׳ס וועגען, געהען מיט שָׁלוֹם, און אַהרנ׳ס קינדער, וואס געהען ניט אין זיינע וועגען, זענען וויט פון שָׁלוֹם.

קָרְבַּן פֶּסַח.

דעם קָרְבַּן פֶּסַח פלעגט מען שעכטען אין דריי כִּתּוֹת [1], ווייל אַלע מיט אַמאָל האָבען ניט געקענט אריין אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ. ווי די עֲזָרָה [2] איז פול געוואָרען מיט מענשען, האָט מען פערמאַכט די טויערען און געבלאָזען שׁוֹפָר דריי מאָל, כְּדֵי צו געבען וויסען דעם עולם, אַז די עֲזָרָה איז שוין פער־פולט. און צוויי שורות כֹּהֲנִים זענען געשטאַנען פון עֲזָרָה ביז׳ן מִזְבֵּחַ, איינע מיט זילבערנע לעפעל, איינע — מיט גאָלדענע. און ווי מען האָט דעם קָרְבָּן געשאָכטען, האָט מען פון האַנד צו האַנד איבערגעגעבען דאָס בלוט אויף צו שפּרענגען [3] אויפ׳ן מִזְבֵּחַ, די פולע לעפעל — מיט דער רעכטער האַנד — צום מִזְבֵּחַ, און מיט דער לינקער — די ליידיגע לעפעל צוריק.

אָפּגעפאַרטיגט זיך מיט דער ערשטער כִּתָּה — איז אַריין די צווייטע, דערנאָך — די דריטע. ביי יעדער כתה האָט מען געזאָגט הַלֵּל, ביז מען האָט אַלע קָרְבָּנוֹת צורעכט געמאַכט, און די אַרבייט איז געגאַנגען אַזוי פלינק, אַז מעהר ווי צוויי מאָל האָט מען ניט געדאַרפט איבער׳חזר׳ן דעם הַלֵּל. צו דער דריטער כתה האָט מען שוין דעם הַלֵּל ניט דערזאָגט ביז׳ן סוֹף, ווייל ס׳איז געבליבען וועניג מענשען.

ביי אַזאַ ענגשאַפט האָט דאָך קיין מאָל ניט געטראָפען קיין אונגליק מיט מענשען, חוץ איין פֶּסַח אין הִלֵּל הַזָּקֵן׳ס צייטען, וואָס אַ מענש איז דערשטיקט געוואָרען, האָט מען יענעם פֶּסַח גערופען „צוריבענער פֶּסַח".

איינמאָל האָט אַגריפּס הַמֶּלֶךְ געוואָלט וויסען די צאָהל יודען, וואָס קומען קיין יְרוּשָׁלַיִם אויף פֶּסַח, האָט ער געהייסען דעם כֹּהֵן־גָּדוֹל ער זאָל פון יעדען קָרְבָּן אַראָפּנעהמען אַ ניער. שפּעטער האָט מען אויסגעצעהלט זעכציג טויזענד פּאָר ניערען — דאָפּעלט ווי די יוֹצְאֵי מִצְרַיִם. פיעל יודען זענען דאָך אָבער פערבליבען אין וויטען וועג, אַ טייל זענען געווען טָמֵא און ניט געטאָרט ברענגען דעם קָרְבַּן פֶּסַח, און די איבעריגע פלעגען זיך דאָך פעראיינינגען ניט וועניגער ווי צעהן מאַן אויף איין קָרְבַּן פֶּסַח, ווייל מען האָט איהם געמוזט אָפּבראָטען און אין גאַנצען אויפעסען די זעלבע נאַכט; דערפון איז געדרונגען, אַז דאָס יודישע פאָלק האָט דעמאָלט געצעהלט העכער זעקס מיליאָן מאַן.

---

[1]) גרופּען, פּאַרטיען. [2]) האַלע. [3]) שפּריצען.

* * *

איינער א גוי פלעגט אלע פסח קומען קיין ירושלים פערשטעלט פאר א יודען און מיט=עסען דעם קרבן פסח גלייך מיט אלעמען.

איינמאל קומט ער צו ר׳ יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא און בערימט זיך:

— אין אייער תורה שטעהט: „קיין פרעמדער זאל איהם ניט עסען״— און איך בעקום אלע יאהר דאס שעהנסטע און דאס בעסטע.

פרעגט איהם ר׳ יהודה בן בתירא:

— און קאדע[1]) האט מען דיר געגעבען?

— ניין.

— דאס צווייטע מאל בעט, ועסטו פערזוכען.

אויף איבער א יאהר קומט יענער ווידער און בעט:

— גיט מיר קאדע!

— סטייטש, דאס איז מען דאך גאר מַקְרִיב אויפ׳ן מִזְבֵּחַ!?...

— און ר׳ יהודה בן בתירא האט מיר געהייסען בעטען.

האט מען איהם אונטערזוכט און מ׳איז דערגאנגען, אז ער איז א גוי. האבען זיי געשיקט א בריעף צו ר׳ יהודה:

— פריעד צו דיר, ר׳ יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, וואס דו זיצט אין נציבין (בָּבֶל) און דיין נעץ איז פערשפרייט אויף ירושלים!

בִּכּוּרִים[2]).

ווי די ערשטע פרוכט ווערט צייטיג, זאמלען זיך אויף אלע ארומיגע שטעהט אין מַעֲמָד=שטאדט[3]) און נעכטיגען אויפ׳ן גאס אינמיטען שטאדט.

פארטאג געהט=ארויס דער אויפזעהער פון דעם מַעֲמָד און רופט אויס.

— קומט געהן קיין ציון אין גאטס=הויז.

די נאהענטע ברענגען פרישע פייגען און וויינטרויבען, און די וויטע— געטריקענטע פייגען מיט ראזינקעס. דער אקס געהט פאראויס, די הערנער בעדעקט מיט גאלד און א אייל בירט=קראנץ אויפ׳ן קאפ. די פלייט שפילט דעם גאנצען וועג, ביז זיי קומען צו נאהענט צו יְרוּשָׁלַיִם. די הארען און עלטסטע, כֹּהֲנִים און לְוִיִּם געהען=ארויס אנטקעגען און אלערליי האנדווערקער שטעהען צעבען=וויז און בעגריסען:

— ברידער פון יענעם ארט, קומט אריין מיט פריעדען!

און די פלייט געהט אליך פאראויס און שפילט, ביז זיי קומען צום הַר=הַבַּיִת. ווי זיי קומען אהין, מעג זיין אפילו אגריפס הַמֶּלֶךְ—נעהמט ער

---

1) אליה, ווידעל=פעט פון שאף. 2) די ערשטע פרוכט. 3) א בעצירק, ראיאן. ארץ ישראל איז צוטיילט געווען אויף 24 אזעלכע מעמדות.

זײַן קאָרב אויף די אַקסעל און טראָגט זי צו דער עֲזָרָה. דערבײַ שטעהען שוין די לְוִיִם און זינגען:

— איך לויב דיך גאָט, וואָס דו האָסט מיך דערהויבען!

די רײַכע פלעגען ברענגען זייערע בִּכּוּרִים אין גאָלדענע און זילבערנע כֵּלִים, און די אָרעמע אין קערב, געפלאָכטען פון געשיילטע ווײַדע־ריטער [1], די קערב פלעגט מען איבערלאָזען צוזאַמען מיט די בִּכּוּרִים.

שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה [2].

ווער עס האָט ניט געזעהן דעם פּאַראַד פון שִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, האָט קיין פרעהליכס אויף זײַן לעבען ניט געזעהן.

די ערשטע נאַכט חול־הַמּוֹעֵד סוּכּוֹת, געהען די כֹּהֲנִים אַרײַן אין עֶזְרַת נָשִׁים [3] און אָרדנענען אײַן אַלעס צו דער גרויסער בעלײַכטונג. פיער גאָלדענע מְנוֹרוֹת זענען דאָרט געשטאַנען מיט פיער גאָלדענע בעקען פון אויבען, צו יעדען בעקען איז געווען צוגעשטעלט פיער לייטער און פיער יונגע כֹּהֲנִים האָבען אַרויפגעטראָגען קריג בוימעל, צי הונדערט צוואַנציג קוואָרט אין יעדען בעקען.

פון די אַלטע כֹּהֲנִים־גאַרטלען האָט מען געצויגען קנויטען און אָנגעצונדען די מְנוֹרוֹת — איז ניט געווען קײַן הויף אין יְרוּשָׁלַיִם, וואָס זאָל ניט אָפּלײַכטען פון דער שײַן פון בֵּית־הַשּׁוֹאֵבָה.

פרומע לייט האָבען געטאַנצט מיט פאַקלען אין די הענד, און די לְוִיִם, אויסגעשטעלט אויף פופצעהן טרעפּ מיט כְּלֵי־זֶמֶר, שפּילען און זינגען ביז האַלבע נאַכט.

בײַ'ם ערשטען האָהן־קרעהען איז מען אַרויס צום מִזְרָח־טויער שעפּען וואַסער און דערבײַ געזונגען:

שעפּט וואַסער מיט פרייד
פון די קוואַלען פון הילף...

און בײַ'ם זעגענען זיך האָט מען זיך געוואונשען:

בענטש דיך גאָט פון ציון,
און זעה דאָס גליק פון ירושלים.
קינדס־קינדער זאָלסטו דערלעבען —
פרידען אויף ישראל.

---

[1] ווערבע, [2] פּאַראַד פון וואַסער־שעפּען אין בית המקדש אויף צו גיסען אויפ'ן מזבח. [3] ווײַבער־האַלע.

עולי־רגל [1].

אַמאָליגע יאָהרען, אַז יודען זענען געווען גוט און פרום — פלעגען זיי פערלאָזען די הייזער און געהן מיט דער גאַנצער פאַמיליע עולה־רגל זיין און האָבען קיינמאָל קיין שאָדען ניט געליטען.

אַמאָל האָט איינער, אַוועקגעהענדיג קיין ירושלים, פערגעסען פערשליסען דאָס הויז. ווי ער קומט צוריק נאָך יום־טוב, זעהט ער, ווי אַ שלאַנג הענגט אויף די רינגען פון טיהר, — און היט די שטוב.

נאָך אַ מעשה האָט געטראָפען מיט איינעם, וואָס האָט פערגעסען אַריינצונעהמען די היהנער אין שטוב; קומט ער צוריק און זעהט, ווי די היהנער געהען־אַרום אויפ'ן גראָז און ווילדע קעץ ליגען צוריסען נעבען זיי.

צוויי ברידער עשירים זענען געווען אין אַשקלון און נעבען זיי האָבען געוואוינט שלעכטע שכנים גוים, וועלכע האָבען געוואַרט אויף דער צייט, ווען די ברידער וועלען געהן עולה־רגל זיין, — וועלען זיי אַריין אין הויז און צונעהמען דאָס גאַנצע האָב און גוטס.

זענען געקומען מלאכים אין געשטאַלט פון די ברידער און די גאַנצע צייט זיך אַרומגעדרעהט אין הויז.

צוריקקומענדיג, האָבען די ברידער געבראַכט די שכנים מתנות פון ירושלים.

פרעגען יענע:

— וואו זענט איהר דען געווען?

— אין ירושלים אויף יום־טוב.

— ווען אַוועק און ווען צוריקגעקומען?

— דעם און דעם טאָג.

— וועמען האָט איהר אין הויז געלאָזט?

— קיינעם ניט.

האָבען די גוים פערשטאַנען, אַז אַ נס איז דאָ געשעהן און געזאָגט:

— געלויבט איז דער יודישער גאָט, וואָס פערלאָזט זיי קיינמאָל ניט.

גזרות.

איינמאָל האָט די מלוכה אַרויסגעגעבען אַ גזרה, מען זאָל ניט טראָגען קיין בכורים קיין ירושלים, און געזעצט חילות אויפ'ן גאַנצען וועג, זיי זאָלען קיינעם ניט דורכלאָזען מיט קערב בכורים.

וואָס האָבען פרומע לייט געטהון?

[1] געהן דריי מאָל אַ יאָהר קיין ירושלים אויף יום־טוב: פסח, שבועות, סוכות.

זײ האָבּען בּערעקט די קערבּ בּכּורים מיט געפּרעסטע פײַגען און מיטגענומען שטײסלען מיט מערזלען [1].

און די היטער בּעגעגענען זײ און פרעגען: וואוהין געהט איהר?

ענטפערען זײ: איהר זעהט דאָך, אַז מיר פּרעסען פײַגען — אָט זענען אַפילו די שטײסלען מיט די מערזלען.

פון זײ שטאַמט די פאַמיליען מערזעלשטײסלער און פײַגענפּרעסער.

אַן אַנדערס מאָל האָט די מלוכה פערוועהרט בּרענגען האָלץ צו׳ם מזבּח. האָבּען פרומע לײַט געמאַכט לײטערס און געטראָגען קײַן ירושלים און אָבּגענאַרט די היטער, אַז זײ דאַרפען די לײטערס כּדי אויפהויבּען זיך אין דער הויך צו די טויבּען־קלאַפּען [2].

געמידען די װאַך, האָבּען זײ די לײטערס פונאַנדערגענומען און דאָס האָלץ געבּראַכט קײַן ירושלים.

פון זײ שטאַמט די פאַמיליע לײטערבּרעכער.

כּהני׳שע משפּחות [3].

די פאַמיליע בּית־גרמו האָט געוואוסט דעם סוד, ווי צו בּאַקען דאָס הײליגע בּרויט צום בּית־המקדש און קײנעם ניט געוואָלט אויסלערנען. האָבּען די חכמים אַמאָל אַראָפּגעבּראַכט קינסטלער בּעקער פון די כּהנים, וואָס האָבּען געדיענט אין חוניו׳ס בּית־המקדש אין מצרים, -- איז דאָס בּרויט ניט אַזוי גוט אַרויסגעקומען. האָט מען געשיקט צוריק בּעטען די בּית־גרמו, און זײ האָבּען ניט געוואָלט געהן, בּיז מ׳האָט זײ געדאָפּעלט דעם לוין, -- פון צוועלף הונדערט גילדען אַ טאָג אויף פיער און צוואַנציג הונדערט.

פרעגט מען זײ: פאַרוואָס ווילט איהר קײנעם ניט אויסלערנען?

ענטפערען זײ: אונזער פאַמיליע ווײסט וואויל, אַז דער בּית־המקדש וועט אַמאָל חרוב ווערען, איז אויבּ אײנער ניט קײן רעכטער מענש וועט זיך עס אויסלערנען, קען טרעפען ער זאָל אַזאַ הײליג בּרויט צו דער עבודה־זרה בּאַקען.

פאַר אײן זאַך האָבּען זײ די חכמים געלויבּט: אין זײער הויז האָט זיך ניט געטאָרט געפינען קײן ווײס־בּרויט, כּדי מען זאָל זײ ניט חושד זײַן, אַז זײ נעהמען אַראָפּ זעמעל־מעהל פון בּית־המקדש.

די בּית־אַבטינס האָבּען געוואוסט דעם סוד ווי צו מאַכען קטורת [4], און קײנעם ניט געוואָלט אויסלערנען, און טאַקי אויך מחמת דעם זעלבּען טעם: טאָמער וועט מען אַמאָל מיט אַזאַ קטורת דעמפּען פאַר דער עבודה־זרה. אײנמאָל

---

[1] דאָס אויבּערשטע פון שטײסעל, טאָלקאַטש. [2] שטײגען. [3] כהנים־פאַמיליען.

[4] צענויפשטעלען פערשידענע געווירצען צום רויכערען אין בּית־המקדש.

האָבען די חֲכָמִים אַראָפּגעבּראַכט קינסטלער פון אַלֶכְּסַנְדְרִיָא של מִצְרַיִם, איז די קְטוֹרֶת אַרויסגעקומען ניט אַזוי גוט ווי פריהער: דאָ איז געגאַנגען דער רויך אין דער הויך גלייך ווי אַ זייל, און דאָ האָט ער זיך געקויקעלט אין אַלע זייטען.

האָט מען זיי געמוזט בעטען צוריק און בעצאָהלען אַכט און פערציג הונדערט גילדען אַנשטאָט פריהעריגע פיער און צוואַנציג הונדערט.

דערפאַר האָבען זיי די חֲכָמִים געלויבּט, וואָס פון זייער הויז איז קיינמאָל ניט אַרויס קיין געווירצטע כַּלָּה, און ווען עמיצער פון זיי האָט גענומען א פרוי פון דער פרעמד, פלעגט ער איהר שטעלען אַ תּנאַי—זי זאָל קיינמאָל ניט בענוצען קיין בְּשָׂמִים, מען זאָל ניט זאָגען, אַז זיי גענִיסען פון קְטוֹרֶת.

רַבִּי עֲקִיבָא דערצעהלט אין ר׳ יִשְׁמָעאל בֶּן לוֹנָה׳ס נאָמען: איינמאָל בין איך מיט אַן אוראייניקעל פון די בֵּית־אַבְטִינַס געגאַנגען אין פעלד קלויבּען קרייטעכצער, — זעה איך ווי ער וויינט און שמייכעלט. פרעג איך איהם:

— וואָס האָסטו געוויינט?

— איך האָב זיך דערמאָהנט דעם כָּבוֹד פון מיינע אורעלטערען.

— און וואָס האָסטו געשמייכעלט?

— גאָט וועט אונז נאָך צוריק אומקעהרען דעם פערלאָרענעם כָּבוֹד!

— וואָס האָסטו דען דערזעהן?

— דעם מַעֲלֶה־עָשָׁן [1].

— ווייז מיר איהם.

— מיר זענען בעשוואוירען, קיינעם עס ניט צו ווייזען.

ר׳ יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי דערצעהלט:

— איינמאָל האָב איך געטראָפען אַן אַלטען מאַן מיט אַ רייסטער פון אַלערליי קרייטעכצער אין האַנד. רעד איך זיך מיט איהם צונויף, איז ער פון בֵּית־אַבְטִינַס. בעט איך איהם דעם רייסטער — גיט ער מיר און זאָגט: כָּל זְמַן אונזער פאַמיליע האָט עקסעסטירט, האָבען מיר עס קיינעם ניט איבערגעגעבען, איצט בין איך געבליבען נור איינער, אַלט און שוואַך— נעהם עס צו און היט עס אָפּ.

און אַז איך בין געקומען און דערצעהלט ר׳ עֲקִיבָא׳ן, האָט ער געזאָגט:

— פון איצט אָן טאָר מען קיין שלעכט וואָרט ניט אויסרעדען אויף די בֵּית־אַבְטִינַס: זיי האָבען אַלץ געטהון פון גאָטס כָּבוֹד וועגען.

בַּר־קַמְצַר האָט געקענט אַ קונץ: נעהמען פיער שרייב־פעדער צווישען

[1]) אַזאַ גראָז וואָס טרייבּט דעם רויך פון קטרת גלייך אַרויף.

אַלֶע פִינף פִינגעֶר און מִיט אֵיינמָאל אויפשרײַבעֶן אַ וואָרט פון פִיעֶר אותיות. דאָס קִינצלעֶרשעֶ שרײַבעֶן זײַנס האָט עֶר קֵיינעֶם נִיט געֶוואָלט אויסלעֶרנעֶן. יעֶנעֶ אַלעֶ האָבעֶן געֶהאַט תירוצִים, עֶר — גאָרנִיט. אויף יעֶנעֶ אִיז געֶזאָגט געֶוואָרעֶן דעֶר פָּסוק:

—„זֵכֶר צַדִיק לִבְרָכָה“,— דעֶם צַדִיק׳ס אַנדעֶנקעֶן צו בעֶנשעֶן.

און אויף אִיהם:

—„שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב“,— דעֶם רָשָׁע׳ס נאָמעֶן ווערט פעֶרפוילט.

*

* *

יִשָׂשׂכָר דעֶר כְּפַר־בַּרְקָאי׳עֶר האָט זִיך געֶהאַלטעֶן צו גרויס און די הֵיילִיגקײַט פון בֵּית־הַמִקְדָשׁ — צו נִידעֶרִיג. צו דעֶר עֲבוֹדָה פלעֶגט עֶר פעֶרווִיקלעֶן די העֶנד אִין זײַדעֶנעֶ טִיכעֶר, עֶר זָאל זֵיי נִיט אײַנרִיכטעֶן אִין בלוט.

דעֶרפאַר האָט עֶר געֶהאַט זײַן שטראָף.

אֵיינמָאל זִיצט דעֶר מֶלֶך מִיט דעֶר מַלְכָּה און שפּאַרעֶן זִיך: וואָס אִיז געֶשמאַקעֶר, עֶר זאָגט — צִיגעֶן־פלֵייש, און זִי זאָגט — שאָפעֶן־פלֵייש, אִיז געֶבלִיבעֶן, מעֶן זאָל פרעֶגעֶן דעֶם כֹּהֵן־גָדול: עֶר שעֶכט דאָך און בּראָט קָרְבָּנות אַלעֶ טאָג — דאַרף עֶר ווִיסעֶן.

פרעֶגט מעֶן יִשָׂשׂכָר דעֶם כְּפַר־בַּרְקָאי׳עֶר, — ווײַזט עֶר מִיט׳ן פִינגעֶר געֶגעֶן מֶלֶך און זאָגט: ווען די צִיג וואָלט געֶווען חָשׁוּב׳עֶר—וואָלט מעֶן דאָך זִי געֶבראַכט פאַר אַ קָרְבַּן תָּמִיד. אִיז דעֶר מֶלֶך אִין כַּעַס געֶוואָרעֶן און געֶהֵייסעֶן, מעֶן זאָל אִיהם אָפּהאַקעֶן די רעֶכטעֶ האַנד. האָט עֶר געֶגעֶבעֶן שוחַד און מ׳האָט אִיהם אָפּגעֶהאַקט די לִינקעֶ. דעֶרווִיסט זִיך דעֶרפון דעֶר מֶלֶך און הֵייסט, מעֶן זאָל אִיהם די רעֶכטעֶ אויך אָפּהאַקעֶן.

אֵיינעֶ פון די פִיעֶר און צוואַנצִיג וואַכעֶן אִין בֵּית־הַמִקְדָשׁ האָט געֶהֵייסעֶן בֵּית־בִּלְגָה. אֵיינעֶ פון זֵייעֶר פאַמִילִיעֶ, מִרְיָם בַּת בִּלְגָה, האָט זִיך געֶשְׁמַד׳ט און חֲתוּנָה געֶהאַט פאַר אַ גרִיכִישעֶן געֶנעֶראַל.

און אַז די גרִיכעֶן זעֶנעֶן אַרײַן אִין בֵּית־הַמִקְדָשׁ, האָט זִי מִיט׳ן שוך געֶטרעֶטעֶן אויפ׳ן מִזְבֵּחַ און געֶשרִיעֶן:

לוקוס, לוקוס [1], בֵּייזעֶר וואָלף!
בִּיז וואַנעֶן וועֶסטו מאַכעֶן,
יודִישׁ געֶלד צו אַשׁ?!

האָט מעֶן דעֶרפאַר געֶקַנְס׳עֶט [2] די בֵּית בִּלְגָה: מ׳האָט פעֶרשטעֶלט זֵייעֶר פעֶנסטעֶר און פעֶרשלאָסעֶן זֵייעֶר רִינג [3], און זֵיי האָבעֶן זִיך געֶדאַרפט בעֶנוצעֶן מִיט פרעֶמדעֶ פלעֶצעֶר.

[1]) וואָלף אויף גרִיכִישׁ. [2]) בעֶשטראָפט. [3]) יעֶדעֶ וואַך האָט געֶהאַט אִיהר אֵייגעֶן אָרט, אויף צו רעֶכטמאַכעֶן די קרבנות.

די חָכְמָה פוּן יוּדִישֶׁע קִינְדֶער אִין יְרוּשָׁלַיִם.

די רוּהם פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

אַ גרויסען נאָמען האָט יְרוּשָׁלַיִם געהאַט אִין דער וועלט, געהויכט און געקרוינט איז זי געוועזען צווישען אַלע פעלקער, בערִיהמט מִיט איהר שעהנקייט, און נאָך מעהר מִיט דער חָכְמָה פון אִיהרע לייט. אִיז אֵיינער פון די יְרוּשָׁלַיִם׳ער אַראָפּגעקומען ערגעץ־וואו אין דער פּראָווינץ, האָט מען אִיהם באַלד אָפּגעגעבען דאָרט דעם אויבען־אָן, אִיהם בעזעצט אויף אַ הויכער קאַטעדראַ און דער עולָם האָט פון אַלע זייטען זיך געלאָזט הערען זיין חָכְמָה.

ס׳אִיז כְּדַאי דאָ אִיבערצוגעבען אֵיינִיגע ביישפּיעלען פון זייערע איינפאַלען, פון וועלכע מע קען אַרויסזעהן ווי קלוג און געשפּיצט זענען געוועזען די יְרוּשָׁלַיִם׳ער לייט פון גרויס ביז קליין.

דריי איינפאַלען.

איינער אַ יְרוּשָׁלַיִם׳ער, אַ לייטישער און אַ פערמעגליכער מאַן, האָט אַ צייט פערבראַכט אין דער פרעמד אויף דער פּראָווינץ. פּלוצום אִיז ער דאָרט פערשלאָפט געוואָרען און געהאַלטען ביי׳ם שטאַרבען. פאַר׳ן טויט רופט ער צו זיך דעם בַּעַל־אַכְסַנְיָא [1], גיט אִיהם איבער דאָס גאַנצע געלד זיינס און זאָגט אִיהם אַזוי: אויב מיין זוהן, דער יוֹרֵשׁ, וועט אַראָפּקומען פון יְרוּשָׁלַיִם אַהער נאָכ׳ן געלד, זאָלסטו עס אִיהם אַנדערש נִישט אָפּגעבען ביידען ער וועט פריהער בעווייזען פאַר דיר דריי קלִיגע איינפאַלען. געשטאָרבען — בעגראָבען. אִין אַ צייט אַרום קומט אַראָפּ דער זוהן. און אִין דעם שטעדטיל איז געוועזען אָפּגעמאַכט, אַז קיינער טאָר נִישט אָנווייזען דעם

[1] דער בעל־הבית פונ׳ם איינפאָהר־הויז.

גאַסט וואָס פרעגט זיך נאָך עמיצען, וואו יענער וואָהנט. געקומען צו׳ם טויער פון דער שטאָדט, דערזעהט דער יורש איינער טראָגט זיך אַרום אין מאַרק מיט אַ בינדעל האָלץ.

— צו׳ם פערקויפען? — פרעגט דער אָנגעקומענער.

— יאָ — ענטפערט דער טרעגער.

— נאַ־זשע דיר לויט דער פרייז פאַר׳ן האָלץ און טראָג עס אַוועק צו יענעם און יענעם. — און דערביי האָט דער גאַסט אָנגערופען דעם נאָמען פון יענעם בעל־אַכסניא.

געהט דער האָלצטרעגער פאָראויס און ער נאָך איהם, ביז זיי זענען געקומען אין הויף פונ׳ם הויז וואָס ער האָט בעדאַרפט.

— היי, דער און דער! קום נעהם־צו דיין בינדעל־האָלץ — רופט דער האָלצטרעגער צו יענעם בעל־הבית.

— וואָס פאַר אַ האָלץ? — פרעגט יענער פערוואונדערט — ווען האָב איך דיר געהייסען ברייננען האָלץ?

— געהייסען האָט אָט דער מאַן, וואָס געהט נאָך מיר — זאָגט דער האָלצטרעגער.

גיט־אָפּ דער בעל־הבית דעם גאַסט שלום און פיהרט איהם אַריין צו זיך אין שטוב.

— ווער איז אַ יונגערמאַן? — פרעגט דער בעל־הבית

— איך בין — ענטפערט ער — דער זוהן פון יענעם מאַן וואָס איז ביי דיר אין שטוב געשטאָרבען.

נעהמט איהם דער בעל־הבית זעהר שעהן אויף און מאַכט פאַר איהם אַ מאָהלצייט. זעצט זיך אַרום טיש דאָס גאַנצע הויזגעזונד: דער בעל־הבית, זיין פרוי, צוויי זוהן און צוויי טעכטער. דערלאַנגט מען צו׳ם טיש פינף געבראָטענע הינדליך, איז דער בעל־הבית מכבד דעם גאַסט מיט טהיילען. קווינקעלט זיך דער. שטעהט אָבער דער בעל־הבית צו איהם צו. טהוט איהם דער גאַסט צוליעב און נעהמט טהיילען. לעגט ער אַוועק איין הינדעל צווישען מאַן און ווייב, אַ צווייטס צווישען די צוויי זיהן, אַ דריטס צווישען די צוויי טעכטער, און די לעצטע צוויי הינדליך לעגט ער פאַר זיך. עסט מען און מע מאַכט זיך נישט וויסענדיג.

פאַר נאַכט בריינגט מען צו׳ם טיש אַ געשטאָפּטע הינדעל. שטעהט דער בעל־הבית ווידער צו צו׳ם גאַסט ער זאָל זיין דער אויסטהיילער. טהוט יענער איהם ווידער צוליעב, און טהיילט דאָס מאָל איין אויף אַזאַ אופן: דעם קאָפּ לעגט ער אַוועק פאַר׳ן בעל־הבית, די אינגעוויגסטע — פאַר דער פרוי, די צוויי פולקעס — פאַר די צוויי זיהן, די צוויי פליגעליך — פאַר די צוויי טעכטער, און זיך נעהמט ער דעם גאַנצען געעפּעטען גוף.

דאָ האָט שוין דער בַעל־הַבַּיִת זיך נישט געקענט אײַנהאַלטען און איהם אַ פרעג געטהון: יונגערמאַן, האָט מיר קיין פּאַראיבעל נישט, עפּיס אַ משונה מין אויסטהײַלען. אַזוי איז טאַקי אין אײַערע מקומות דער מנהג?

— ליעבער בַעל־הַבַּיִת — האָט דער גאַסט געענטפערט — איהר ווייסט דאָך, אַז איך האָב זיך בײדע מאָל אָפּגעזאָגט פון אויסטהײַלען, ווײַל אין אמת'ען גערעדט איז עס נישט מײַן זאַך, נאָר פון דעסטוועגען געפון איך, אַז איך האָב בײדע מאָל אײַנגעטהײַלט ווי געהעריג. דאָס ערשטע מאָל האָט מען געבראַכט פינף הינדליך. אַ הינדעלע פאַר דיר מיט דײַן פרוי — האָבען מיר אינאײנעם אַ דרײַער. דײַנע צוויי זיהן מיט אַ הינדעל — ווידער אַ דרײַער. דײַנע צוויי טעכטער מיט אַ הינדעל — אָבער אַמאָל אַ דרײַער. נו, און איך מיט צוויי הינדליך — אויך נישט מעהר ווי אַ דרײַער. וואָס, האָב איך אפשר פערנומען אַ פרעמדען חלק? היינט מיט דער געשטאָפּטער היהן. דער קאָפּ קומט דיר: דו ביסט דאָך דער קאָפּ פון דער שטוב. די אינוועניגסטע — דײַן פרוי: פון איהר בויך קומען דאָך די קינדער אַרויס. די צוויי פוסקעס — דײַנע זיהן: זיי זענען די זאַלען פונ'ם הויז. די צוויי פליגעליך — דײַנע טעכטער: מאָרגען האָבען זיי חתונה למזל, הויבען זיי זיך אויף און פליהען פון דאַנען אַוועק מיט זייערע מאַנען. איך פאַר זיך האָב גענומען דאָס שיפעל[1]: מיט אַ שיפעל בין איך אַהער געקומען און מיט אַ שיפעל פאָהר איך אַוועק. גיבּ־זשע מיר, זײַ מוחל, אָפּ דאָס געלד וואָס מײַן פאָטער האָט בײַ דיר אײַנגעלעגט און לאָז מיך אָפּ.

נאָך די דרײַ אײַנפאַלען פונ'ם יורש האָט דער בַעל־הַבַּיִת נישט געזאָגט קיין וואָרט, איהם באַלד אָפּגעגעבען זײַנס און אָפּגעלאָזט בשלום אַהיים.

אַ שאַרף אויג.

צוויי יודען, געפאַנגענע אויפ'ן הר הכרמל, זענען געגאַנגען צוזאַמען מיט זייער פענגער אין וועג. הערט דער פענגער ווי זיי שמועסען צווישען זיך: אַט יענער קעמעל, וואָס געהט דאָרט ווײַט־ווײַט פאָראויס, איז אַ בלינדער אויף איין אויג און איז אָנגעלאָדען מיט צוויי לאָגלען, איינער מיט ווײַן און איינער מיט בוימעל, און יענע צוויי וואָס פיהרען איהם איז איינער פון זיי אַ יוד און דער אַנדערער אַ גוי.

ווערט דער פענגער אויפגעבראַכט און שרײַעט־אויס: אַ האַרט נאַקענדיג פאָלק דאָס איז! פון וואַנען ווייסט איהר דאָס אַזוי?

— גאָר פשוט — ענטפערען די יודען — זעהסט דאָס גראָז פון בײדע זײַטען וועג, פון איין זײַט איז עס אָפּגעריזעט, די אַנדערע זײַט אָבער, וואָס

[1]) דער אָפּגעגעסענער גוף איז ענליך צו אַ שיפעל.

דער קעמעל מיט זיין בלינד אויג האט נישט געזעהן, איז געבליבען נישט גערירט. איצט איז צו בעמערקען דא אויפ'ן זאמד שפורען פון טראפענס, א טהייל איינגעזאפט אין דער ערד — דאס איז פון ווין, א טהייל האלטען זיך פון אויבען — דאס איז פון בוימאייל. און אז פון די צווי פיהרער איז איינער א יוד און איינער א גוי — זעהט מען פון דעם, וואס דער ערשטער האט זיך אפגעקעהרט צו זיין בעדערפעניש אין א זייט, און דער צווייטער האט עס געטהון אין מיטען וועג.

איז דער פענגער א בעלן געווען נאכצולויפען דעם אנגעלאדענעם קעמעל מיט זיינע פיהרער—האט זיך ארויסגעוויזען, אז זיינע צווי געפאנגענע יודען האבען געטראפען מיט אלע פרטים [1]. א פערגאפטער קומט דער פענגער צוריק צו זיינע געפענגענע, קושט זיי אויפ'ן קאפ, ברייננגט זיי צו זיך אהיים מיט כבוד. דארט מאכט ער פאר זיי א מאהלצייט, טאנצט מיט זיי און רופט-אויס א ענטציקטער:

גלויבט-געדאנקט זיין ליעבער נאמען,
וואס האט דערוועהלט אברהם'ס זאמען,
און מיט זיין ברייטער פולער האנד
האט ער געשאנקען זיי פערשטאנד,
און וואו זיי ווענדען זיך און קערען
ווערען זיי די אויבערהערען —

און באלד האט ער זיי בעפרייט און אפגעלאזט אהיים בשלום.

א טייערער געפאנג.

א רוימער האט געפאנגען צווי יודישע קינדער פון ארץ-ישראל, פיהרט ער זיי מיט זיך אהיים, ער רייט אויף א פערד און זיי לויפען פאר-אויס. ביים טויער פון רוים הערט ער ווי איינער זאגט צום אנדערען: איך וואלט געמעגט שווערען, אז עס פיהלט זיך דא א ריח פון יהודה'שען לויך [2], ווי מע קאכט איהם אין טאפ אין אונזער כפר-חנניה. דערהערט דאס ווערט דער רוימער אויפגעבראכט:

— א מין אומה דאס איז—שרייעט ער אויס מיט כעס—נישט איבער-צוטראגען! אפילו גאט זייערער קען זיי אויך נישט ליידען.

ווי ער בייזערט זיך דא אזוי לויפט-אן אהין א בעקאנטער רוימישער פארלאמאנטער [3].

— פון וואנען? — גיט ער יענעם א פרעג.

— פון יהודה, הײנט בין איך פון דארט ארויס — ענטפערט יענער.

---

[1] איינצעלהייטען. [2] א מין קרויט. [3] קעניגליכער קוריער (שליח).

— איז דאס מעגליך? אזא מהלך פון פיער הונדערט פַּרְסָא [1] געמאכט אין איין טאג!

— יא—זאגט יענער—א גוטער ווינט האט געטריבען מיין שיף און מיך געבראכט אין איין טאג. וואס, גלויבסט נישט? אט זעה דעם פריש געקאכטען יהודה׳שען לויך ביי מיר אין קעסעל, איך האב נאך אפילו פון איהם נישט פערזוכט.

קומט דער רוימער מיט די צוויי יודישע קינדער צו זיך אהיים. פרעהט זיך זעהר די מוטער מיט׳ן זוהן איהרען דעם זיעגער, שעכט לְכָבוֹד דעם גאסט א יונג שעפעלע, גרייט פאר איהם א מאהלצייט און עפענט-אויף פון זיינעט-ווענען א פעסעל וויין. זיצט ער און טהוט זיך וואזיל ביי דער סְעוּדָה, און די יודישע קינדער שטעהען דערביי. הערט ער, ווי איינער פון די קינדער רוימט-איין דעם אנדערען: דו שפורסט? פון פלייש שמעקט מיט כֶּלֶב און פונ׳ם וויין מיט פֶּגֶר. נעהמט ער די מוטער אויף א זייט און גיט זי א פרעג: זאג נור מיר, וואס איז דאס עפים פאר א מין פלייש?

— דאס איז — ענטפערט זי — פלייש פון א שעפעלע, וואס די מוטער זיינע איז געפאלען טויט ביי זיין געבוירען, האט עס געזויגען ביי אונזער הונט, איצט האב איך עס לְכָבוֹד דיר געשאכטען. עס, מיין זוהן, און זאל דיר וואויל בעקומען.

— נו און דער וויין? — פרעגט ער.

— דער וויין—זאגט זי—איז פון דעם וויינגארטען וואס ציהט זיך איבער דיין פאטערס קֶבֶר; פון אלע וויינגערטנער, וואס איז געבליבען נאך דיין פאטער, גיט ער ארויס דעם בעסטען וויין. אט פון דעם וויין האב איך פערשפינטעוועט א גאנץ פעסיל און האב עס אויסגעהאלטען ביז דו, מיין זוהן, דער רוימישער העלד, וועסט קומען בְּשָׁלוֹם פונ׳ם וועג. היינט, אז איך האב דערלעבט דיך צו זעהן, איז מיין הארץ פול מיט פרייד און האב געעפענט דאס פעסיל לְכָבוֹד דיר.

דערזעהן וואס פאר א טייערער געפאנג זענען די צוויי יודישע קינדער, וואס ער האט מיט זיך געבראכט, איז ער געווארען מָלֵא שִׂמְחָה און האט געעכוס׳עט א גאנצע נאכט.

דריי שפרינג.

איינער א ירושלים׳ער איז געקומען צוליעב געשעפט צו די גריכען אין אטהען. קומט ער אריין אין א וויינהויז, וואו ער האט געמיינט דארט זיך אפשטעלען. געפונט ער דאס הויז פול געפאקט מיט געסט, וואס זיצען

[1] פרסא — בערך 4 ווארסט

דאָרט אין איינגשאַפּט און טרינקען. זעצט ער זיך אויך אַריין. אָפּגעגעסען און אָפּגעטרינקען, וויל ער דאָרט בלייבען איבערנעכטיגען. די געסט אָבער האָט דאָס, ווייזט-אויס, ניִשט געשמעקט, רופט-זיך-אָפּ איינער צו איהם: ליעבער גאַסט, ביי אונז איז שוין אַזוי אָפּגעמאַכט, אַז מע נעהמט ניט צו קיין גאַסט אויף נאַכטלעגער ביז ער טוהט ניט קיין דריי שפּרינג פונ'ם טיש צו דער טהיר.

— רעכט!—זאָגט דער ירושלים'ער—איך ווייס אָבער ניט ווי מע מאַכט דאָס. זאָל איינער פון אייך דאָס מיר פריהער בעווייזען, וועל איך איהם נאָכטוהן.

הויבט זיך איינער אויף, גיט איין שפּרונג — און ער איז שוין אין מיטען צימער, אַ צווייטען — און ער איז ביי דער טהיר, אַ דריטען — און ער איז פון יענער זייט טהיר. חאַפּט דער ירושלים'ער און פערשליסט די טהיר. דערביי זאָגט ער מיט אַ שמייכעל:

— וואָס ס'האָט געזאָלט זיין מיר איז געשעהן אייך...

אַ סך און ביליג.

איינער אַן אַטהענער איז געקומען קיין ירושלים. בעגעגענט ער אַ יודיש קינד, גיט ער איהם עטליכע פּרוטות און זאָגט איהם: געה ברייננג מיר אַזוינס וואָס איך זאָל דערמיט זיך אָנעסען און זאַט ווערען און איבערלאָזען און נאָך האָבען מיטצונעהמען אויפ'ן וועג. געהט דאָס קינד און ברייננגט איהם זאַלץ. קוקט איהם דער אַטהענער אָן פערוואונדערט: וואָס איז דאָס פאַר אַ מאַכל?

— איך האָב געבראַכט דאָס וואָס דו האָסט פערלאַנגט—ענטפערט דאָס קינד--ס'וועט דיר קלעקען, אי צו'ם עסען, אי צו'ם זאַט זיין, אי צו'ם איבער-לאָזען, אי נאָך מיטצונעהמען אויפ'ן וועג.

פערנעהן אַ שטעסעל.

אַן אַטהענער האָט געפונען אַ צובראָכען שטעסעל, ברייננגט ער עס צו אַ יודישען שניידער און זאָגט: „פערנעה מיר, זיי מוחל, אָט דאָס צובראָ-כענע שטעסעל". דער שניידער בייגט זיך אָן, הויבט-אויף אַ הייפעל זאַמד און דערלאַנגט עס דעם אַטהענער: „אָך מיט'ן גרעסטען פערגניגען — זאָגט ער איהם—נאָר פריהער זיי דו זיך מטריח און דרעה-אויס פון דער זאַמד אַ פאָדים".

לויט דעם פרעג דער ענטפער.

אַן אַטהענער איז געקומען קיין ירושלים. בעגעגענט ער אַ יודיש קינד, גיט ער איהם עטליכע פּרוטות און זאָגט איהם: געה ברייננג מיר אייער און קעז. געהט דאָס קינד און ברייננגט. רופט זיך אָן צו איהם דער אַטהענער: „זאָג נור מיר, יונגעלע, וועלכער קעז איז דאָ פון אַ ווייסער ציג און וועלכער פון אַ שוואַרצער?"

דאָס קינד ענטפערט איהם אָפּ אויפ'ן אָרט: „פעטער, איהר זענט

אַ זָקֵן, אַדְרַבָּה, זאָגט איהר, וועלכס איי איז פון אַ ווייסער הוהן און וועלכס פון אַ שוואַרצער.

דורכגעפאַלען.

אַן אַטהענער איז געקומען קיין יְרוּשָׁלַיִם, געהט ער אַריין אין אַ שולע. טרעפט ער דאָרט קינדער זיצען אַליין אָהן דעם רֶבּי'ן. פערפיהרט ער מיט זיי אַ שמועס, ער פרעגט און זיי ענטפערען. זאָגען זיי איהם: ווייסטו וואָס, לאָמיר אָפּמאַכען, ווער פון אונז וועט ביי איינער פון די שַׁאֲלוֹת דורכפאַלען, מוז ער דעם צווייטען צד געבען קְנָס זיינע אַלע קליידער.

— געמאַכט.

זאָגען זיי: הויב דו אָן פריהער, דו ביסט עלטער.

— ניין — זאָגט ער — אייך קומט דער פאָראויס: איהר זענט היגע.

פרעגען זיי איהם אַ רעטעניש:

„אַרויס — ניין,
אַכט — אַריין,
צוויי געגאָסען,
איינער גענאָסען —
זאָג וואָס איז דאָס?"

ווייסט ער נישט וואָס צו ענטפערען. נעהמט מען צו ביי איהם די קליידער. לויפט ער אַוועק צו זייער רֶבּי'ן און פילדערט: סטייטש, רֶבּי, וואָס איז עס פאַר אַ שטאָדט? וואָס איז ביי אייך פאַר מִנְהָגִים? פאַלט צו אייך אַריין אַן אוֹרַח בענעהמט מען איהם פון קאָפּ ביז פיס!

— האַ — מאַכט דער רֶבּי מיט אַ שמייכעל — איך פערשטעה שוין. מִסְתָּמָא האָט מען דיך עפּיס געפרעגט און דו ביסט געבליבען אָהן ענטפער.

— ווי געוועהן דערביי — זאָגט יענער.

— וואָס־זשע, קינד מיינס, האָבען זיי דיך אַזוינס געפרעגט?

דערצעהלט ער איהם: דאָס און דאָס.

— געה־זשע, קינד מיינסט, צוריק צו דער חֶבְרָה יונגע לייט — זאָגט דער רֶבּי — און גיב זיי ענטפער: אַרויס ניין — דאָס איז די ניין חֳדָשִׁים פון שוואַנגערן. אַכט אַריין — דאָס איז די אַכט טעג ביז'ן בְּרִית. צוויי געגאָסען — דאָס איז די צוויי מוטערליבע בריסט. איינער גענאָסען — דאָס איז דאָס זויג־קינד.

דער אַטהענער איז באַלד אַוועק מיט דער תְּשׁוּבָה און צוריק אָפּגענומען די קליידער. ביי'ם אַוועקגעהן האָבען איהם די תַּלְמִידִים בעלייט מיט אַ זֶמֶר:

„גענאַשט פון אַ פרעמדען טאָפּ —
זיך אָנגעשטויסען מיט יענעמס קאָפּ".

אויסגעשעפּט דעם שפּעטער.

איינער אַן אַטהענער סוחר איז געווען אין ירושלים, האָט ער דערנאָך אויסגעלאַכט איהרע איינוואוינער. האָט דאָס פערדראָסען די ירושלים'ער. שמועסט מען צווישען זיך: ווי אַזוי אַרום ברייגנגט מען איהם אַהער ווידער אַראָפּ? רופט זיך אָן איינער: פערלאָזט זיך אויף מיר, איך וועל איהם איך שוין אַראָפּברייגנגען מיט אַ אָפּגעגאָלטען קאָפּ. לאָזט ער זיך אַוועק צו'ם גרעק און שטעלט זיך ביי איהם אָפּ. אויף מאָרגען געהען זיי ביידע אַרום שפּאַצירען אין מאַרק. רייסט זיך ביי'ם ירושלים'ער איבער אַ רימענדעל פון זיין שוך. ווענדעט ער זיך דאָרטען צו אַ שוסטער, און בעצאָהלט איהם פאַר'ן פערריכטען דאָס קלייניגקייט אַ גרויסע מטבע. אויפ'ן אַנדערען טאָג—ווידער די אייגענע מעשה. חידוש'ט זיך דער אַטהענער: וואָס הייסט עס, פאַר אַ פּאָר שטעך—אַזאַ איבשע מטבע! אַפּנים, שיך איז אין אייער קאַנט אַ טייער אַרטיקעל.

— געווים—זאָגט דער ירושלים'ער.

— וויפיעל רענדליך—פרעגט דער אַטהענער—קאָסט, למשל, ביי איך אַ פּאָר שיך?

— אַזעלכע ניין, צעהן רענדליך אַ פּאָר—ענטפערט דער ירושלים'ער— און אַז גאָר ביליג—זיבען, אַכט.

— ווי מיינסטו, אַ שטייגער, ווען איך ברייגנג אַהין דעם מין סחורה וועט זי זיך אויספערקויפען?

— געווים, נאָר פאַר'ן אַריינפאָהרען אין שטאָדט זאָלסטו מיר גיבען צו וויסען, וועט שוין זיין רעכט.

קויפט ער איין אַ גרויסע פּאַרטיע שיך און לאָזט זיך אַוועק קיין ירושלים. געקומען צום טויער, שיקט ער באַלד נאָך זיין בעקאַנטען יודען. קומט יענער צו לויפען.

— אָ, אַ גאַסט!—בעגעגענט ער איהם מיט שמחה—מע קוקט שוין דאָ אַרום אויף דיין סחורה. דו מוזט אָבער וויסען, אַז ביי אונז אין ירושלים איז שוין אַזאַ מנהג, אַז אַ שיכהענדלער טאָר זיך נישט ווייזען אין מאַרק מיט זיין סחורה סיידען מיט אַ אָפּגעגאָלטען קאָפּ און מיט אַ פּנים אויסגעשמירט אין שוואַרצען.

— מילא—מאַכט דער גרעק—וואָס מאַכט עס אויס? אַבי אויספערקויפען די סחורה.

פיהרט איהם אַוועק דער יוד און מע גאָלט איהם רעכט אָפּ און מע פאַרשמירט איהם דאָס פּנים, און נאָכדעם זעצט ער איהם אַנידער מיט דער סחורה אין מיטען מאַרק. לאָזען זיך צו איהם קונים.

— ווי טייער אַ פּאָר שיך?—פרעגט מען איהם.

— צעהן רענדליך, צוליעב דיר — ניין, און נישט וועניגער פון אכט אפילו איין פרוטה.

דערהערט אזא פרייז, קוקט איהם דער קונה אן ווי א משוגע׳נעם, גיט איהם א פעטשיל מיט די שיך איבער׳ן גלאטען קאפ, שפייט־אויס און אנטלויפט.

אזוי איז איבערגעגאנגען דער טאג און דער סוחר איז געבליבען ביי זיין גאנצער סחורה. דא האט ער ערשט פערשטאנען וואס פאר א שפיצעל מ׳האט איהם אפגעטהון.

שיקט ער ווידער נאכ׳ן בעקאנטען יודען און זאגט איהם מיט א ביטערען פארוואורף: פון דיר האב איך זיך אויף אזוינס ניט גערעכט; פאר וואס קומט עס מיר, האב איך דיר עפעס שלעכטס געטהון?

— א מצוה אויף דיר—ענטפערט דער יוד—וועסט ווייטער שוין וויסען ווי אפצולאכען פון ירושלים׳ער יודען!

דער גוי מיט דער פרה אדומה [1].

יודען האבען אמאל בעדארפט האבען א פרה אדומה. נאך לאנג זוכען האט מען זי געפונען ביי איינעם א גוי. וויל ער פאר איהר פיער רענדליך. דינגט מען זיך נישט און מ׳געהט ברייגנען דאס געלד. שטויסט זיך דער גוי אן אויף וואס די יודען דארפען זיין קוה, און ווי מ׳האט געבראכט דאס געלד, זאגט ער: ניין, איך וויל איצט נישט פערקויפען. זאגען זיי איהם: אפשר ביסטו נישט צופריעדען מיט דער פרייז, זאג־זשע וויפיעל פערלאנגסטו. פערשטעהט דער ערל, אז די יודען וועלען דא נישט שטעהן אין געלד, האלט ער זיך פעסט. גיבען זיי איהם שוין פינף רענדליך, צעהן, צוואנציג—וויל ער נישט; פינפציג, הונדערט—און ער וויל אלין ניט. צום סוף איז ער קוים איינגעגאנגען אויף טויזענד. בלייבט עס אזוי און מ׳געהט בריינגען דאס געלד.

ווי מ׳איז אוועקגעגאנגען איז זיך מישב דער גוי און זאגט צו זיינעם א חבר אזוי: אט באלד וועסטו זעהן וואס פאר א שעהן שפיצעל איך וועל דא אפטהון די דאזיגע יודען. פאר וואס, א שטייגער, מיינסטו גיבען זיי מיר אזא פרייז? דערפאר וואס מיין קוה איז נאך נישט געגאנגען אין יאך. וואס־זשע טהו איך? ביז יענע וועלען קומען צוריק—טהו איך אפ איין קלייניגקייט: איך שפאן זי באלד איין און האלט זי א גאנצע נאכט אין דער יאך, דערנאך אבי זיי וועלען בעצאהלען דעם טויזענדער, מעגען זיי געהן אהיים זיך קווי־קען מיט זייער מציאה. געזאגט און געטהון. איז אבער דא געוויסע סימנים, וואס בעווייזען צי די קוה איז געווען אין יאך צי ניין: אויף איהר האלז,

[1] א גאר רויטע קוה, וואס מע פערברענט זי און מיט איהר אש רייניגען בהנים די אומריינע.

פונקט אויף דעם אָרט ווי מע טהוט=אָן די יאָך, איז פאַרהאַן אַזעלכע צוויי האָר. פאַר'ן ערשטען יאָך זענען די האָר אויפגעשטעלט, נאָך דעם—בּלייבּען זיי איינגעבּויגען. אויסער דעם איז צו דערקענען די קוה אין די אויגען: פאַר'ן ערשטען יאָך קוקען בּיידע אויגען גלייך; נאָך דעם—פּינטעלט זי מיט די אויגען און קוקט קרום צו דער יאָך צו.

ווי דער גוי האָט דערזעהן די יודען קומען צוריק מיט'ן גאָלד, חאַפּט ער און בּעפריַיעט געשווינד די קוה פון דער יאָך, און פיהרט זי אַרוים צו זיי אַנטקעגען. נעהמען זיך די קונים זי גוט בּעטראַכטען, בּעמערקט מען, ווי די געוויסע צוויי האָר אויפ'ן האַלז ליגען שוין איינגעבּויגען און די אויגען פּינטלען און קוקען קרום אין דער זייט. דערזעהן דאָס, זאָגען זיי דעם גוי: „מעגסט זיך צונעהמען דיין קוה צוריק, מוחל די מציאה, אַפילו אומזיסט נעהמען מיר זי אויך נישט".

דערהערט אַזעלכע ווערטער, איז דער גוי געבּליבּען שטעהן ווי אַ געלעהמטער. אויף אַזאַ מפּלה האָט ער זיך גאָר נישט גערעכט. און פאַר גרויס פערדראָס, וואָס ער האָט אָנגעוואוירען אַ מטמון מיט געלד -- האָט ער זיך אין דער איינענער נאַכט בּיי זיך אין שטוב אויפגעהאַנגען.

אויפ'ן אָרט אָפּגעענטפערט.

דער תּנא רבּי יהושע איז געגאַנגען אין וועג, בּעגעגענט ער אַ קינד טראָגט אַ פערדעקטע כּלי. פרעגט ער איהם: וואָס טראָגסטו דאָ אין דער פערדעקטער כּלי?

— וואָלט די מאַמע וועלען — ענטפערט דאָס קינד אויפ'ן אָרט — מע זאָל וויסען וואָס איך טראָג—וואָלט זי מיר נישט הייסען פערדעקען.

אַריינגעקומען אין שטאָדט, זעהט ר' יהושע אַ מיידעלע שטעהט און שעפּט וואַסער פונ'ם קוואַל. פרעגט ער זי: וועסט מיר גיבּען אַ טרונק?

— אָך, אי דיר אי דיין עזעל.

בּיי'ם אַוועקגעהן זאָגט ער איהר: טאָכטער מיינע, דו האָסט נאָכגעטהון די מוטער רבקה.

— יאָ—האַקט זי איהם אָפּ—איך האָב נאָכגעטהון דער מוטער רבקה, דו אָבער אליעזר'ן האָסט נישט נאָכגעטהון [1].

[1]) ווען אליעזר, אברהם=אבינו'ס קנעכט, האָט רבקה'ן בּיי'ם בּרונען געבּעטען אַ טרינק, האָט זי איהם געענטפערט: „טרינק דו מיט דיינע קעמלען". דערנאָך, בּיי'ם אַוועקגעהן, האָט ער איהר דערפאַר געגעבען אַ געשאַנק.

דֶער צְווייטֶער חֻרְבָּן.

שרעקענדיגע סִימָנִים.

פיערציג יאָהר פאַר'ן חֻרְבָּן פונ'ם צווייטען בֵּית־הַמִּקְדָשׁ, האָבען זיך שוין בעוויזען שרעקענדיגע סִימָנִים. דער נֵר־תָּמִיד אין בֵּית־הַמִּקְדָשׁ פלעג זיך פלוצום אויסלעשען. די ברייטע טהירען פונ'ם טעמפעל פלעגען זיך פלוצום פון זיך אַליין עפענען, ביז ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי האָט איינמאָל אָנגעשריגען: „טעמפעל, טעמפעל! — וואָס וואַרפסטו־אָן אַ שרעק? מע ווייסט, מע ווייסט, ס'געהט צו'ם חֻרְבָּן, ס'קלינגט נאָך אין אונזערע אויערען די שרעקליכע נְבוּאָה פון זְכַרְיָה בֶּן עִדוֹ:

„עפען־אויף, לְבָנוֹן [1], דיינע טהירען,
זאָל פרעסען דאָס פייער דיינע צעדערען".

ר' לֵוִי זאָגט: זעקס יאָהר דורכאַנאַנד האָבען די קוילען געגליהט אין דער האַנד פון מַלְאָךְ גַבְרִיאֵל. ער האָט אַלץ געוואַרט, אֶפְשַׁר וועלען די יודען תְּשׁוּבָה טהון. געזעהן, אַז זיי האַלטען נישט דערביי, האָט ער אויפגעהויבען די האַנד מיט צאָרן אין געוואָלט שוין אַ שליידער טהון אויף זייערע קעפּ.

— גַבְרִיאֵל, האַלט! — האָט אויף איהם גאָט אָנגעשריגען — נישט געאיילט, ס'איז נאָך דאָ צווישען זיי בַּעֲלֵי־צְדָקוֹת.

איבער וואָס איז דאָס לאַנד חָרוּב געוואָרען?

„וואויל איז דעם מאַן — זאָגט שלמה אין זיינע שפּריכווערטער — וואָס זעהט פאָראויס שטענדיג דאָס געפאַר, און דער צו־איינגעשפאַרטער פאַלט־אַריין אין אַ אומגליק". ר' יוחנן האָט עם איינגעווענדעט אויף דער צייט פונ'ם חורבן: איבער אַ קמצא מיט אַ בר־קמצא איז חרוב געוואָרען ירושלים; איבער אַ האָהן מיט אַ היהן — טור־מלכא; איבער אַן אַקס פון אַ וואָגען — ביתר.

[1] דער בית־המקדש איז געבויט פון צעדערבוימער גענומענע פון וואַלד לבנון.

I. איבער קַמְצָא און בַּר־קַמְצָא איז חָרוּב געוואָרען יְרוּשָׁלַיִם.

איינער פון די געהויבענע יְרוּשָׁלַיִם׳ער לייט האָט געהאַט אַ גוטען פריינד מיט׳ן נאָמען קַמְצָא, און אַ שׂוֹנֵא — בַּר־קַמְצָא. מאַכט ער איינמאָל אַ מאָהלצייט, און הייסט זיין בעדיענער איינלאַדען קַמְצָא׳ן. גערט יענער און רופט עַל פִּי טָעוּת בַּר־קַמְצָא׳ן. ביי דער סְעוּדָה דערזעהט דער בַּעַל־הַבַּיִת צווישען די געסט זיין שׂוֹנֵא בַּר־קַמְצָא. פרעגט ער איהם: „דו ביסט דאָך מיין שׂוֹנֵא, ווי קומסטו אַהער? אַרויס פון דאַנען!"

— אַז איך בין שוין דאָ, — זאָגט יענער — לאָז מיך, איך בעט דיך, און איך וועל דיר בעצאָהלען פאַר מיין חֵלֶק וויפיעל איך וועל ביי דיר געניסען.

— ניין — זאָגט דער בַּעַל־הַבַּיִת.

— וועל איך דיר בעצאָהלען פאַר אַ האַלבער סְעוּדָה.

— ניין!

— פאַר דער גאַנצער.

— ניין און ניין!

און אָנגענומען דעם אומגעבעטענעם גאַסט פאַר דער האַנד, פיהרט איהם דער איינגעשפאַרטער בַּעַל־הַבַּיִת פון׳ם טיש אַרויס.

אַ טיעף־בעליידיגטער בלייבט שטעהן בַּר־קַמְצָא און טראַכט זיך מיט פערדרוס: „סטייטש, אַזאַ בִּזָּיוֹן מיר אָנגעטהון פאַר אַן עֵדָה יודען, אין עמיצער פון די תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים, וואָס זענען געזעסען דערביי, זאָלען עס איהם זאָגען אַ וואָרט. וואו איז כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת[1]? איך מוז נעהמען נְקָמָה".

געהט ער גלייך אַוועק צום רוימישען קֵיסָר און מַסַר׳ט:

— יודען בונטעווען...

— אַ בעווייז? — פרעגט דער קֵיסָר.

— פרוב שיק אַ קָרְבָּן אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, וועסטו זעהן צי זיי וועלען איהם אָננעהמען.

שיקט דער קֵיסָר, טאַקי דורך בַּר־קַמְצָא אַליין, אַ דריי־יעהריג פיין קאַלב. אויפ׳ן וועג נעהמט בַּר־קַמְצָא און מאַכט אינ׳ם קאַלב אַזאַ קליינעם מוּם[2], וואָס נור ביי יודען רעכענט מען זיך מיט איהם, אָבער ניט ביי גוֹיִם. קומט ער קיין יְרוּשָׁלַיִם מיט׳ן קָרְבָּן אין נאָמען פונ׳ם קֵיסָר. ווילען די חֲכָמִים איהם אָננעהמען, צוליעב שְׁלוֹם־מַלְכוּת[3]. דערלאָזט ניט ר׳ זְכַרְיָה בֶּן אַבְקִילוּס. „ווי הייסט? — טַעֲנֶה׳ט ער — איהר ווילט מע זאָל זאָגען, אַז

---

[1]) מענשליכע עהרע. [2]) אַ פעהלער וואָס פסל׳ט די בהמה פאַר אַ קרבן צום מזבח. [3]) כדי זיך נישט צו פערקריגען מיט׳ן מלך.

מע מעג ברײנגען אַ קָרְבָּן אַ בַּעַל־מום !" וויל מען טויטען בר־קַמְצָא'ן, ער זאָל ווײַטער נישט געהן פערמַסֶר'ען יודען פאר'ן קֵיסָר — לאָזט ווידער נישט ר' זְכַרְיָה : „ווי הײַסט, מע זאָל זאָגען, אַז פאַר אַ מום מאכען קומט טויט־שטראָף ?"

בַּר־קַמְצָא האָט מעהר נישט בעדאַרפט. ער איז גלײַך אַוועקגעגאַנגען און געבראַכט צום קֵיסָר דעם בעווײַז.

(אָ ! — האָט ר' יוֹחָנָן וועגען דעם אויסגעשריגען — ר' זְכַרְיָה'ס איבער־פרומקײַט האָט חָרוּב געמאַכט אונזער הויז, פערברענט אונזער טעמפעל און אונז פערטריבען פון אונזער לאַנד !).

האָט זיך נירוֹן־קֵיסָר גֶעלאָזט געהן אויף דעם יודישען לאַנד. צוגע־קומען נעבען יְרוּשָׁלַיִם, האָט ער געפּרובט אַרויסלאָזען אַ פײַל אין מִזְרָח־זײַט, האָט זי זיך אויסגעדרעהט און געפאַלען אין יְרוּשָׁלַיִם, נאָך אַ פײַל קיין מַעֲרָב — און די איז אויך געפאַלען אין יְרוּשָׁלַיִם, און דאָס זעלבע מיט אַלע פיער זײַטען וועלט.

ברײנגט מען פאַר נירוֹן־קֵיסָר אַ יודיש קינד. פרעגט ער איהם : יונ־געלע, זאָג וואָס פאַר אַ פָּסוּק האָסטו הײַנט געלערענט ? ענטפערט דאָס קינד : „איך וועל אויסלאָזען מײַן נְקָמָה צו אֱדוֹם'ן דורך מײַן פאָלק יִשְׂרָאֵל" [1].

„אַזוי גאָר — טראַכט זיך נירוֹן־קֵיסָר — גאָט וויל חָרוּב מאכען זײַן הויז און מיך שטעלט ער אַרויס"... הויבט ער זיך אויף און אַנטלויפט, און, ווי מ'האָט דערצעהלט, האָט ער זיך מְגַיֵּיר געווען און פון איהם איז אין אַ שפּע־טערדיגען דור אַרויסגעקומען דער תַּנָּא ר' מֵאִיר.

נאָך דעם איז בעפאַלען אויפ'ן יודישען לאַנד אֶסְפַּסְיָנוּס. דרײַ יאָהר דורכאַנאַנד איז געווען יְרוּשָׁלַיִם בעלאַגערט, נישט אַרײַן און נישט אַרויס. האָבען זיך געפונען דעמאָלט אין שטאָדט דרײַ רײַכע, גוטע און פרומע לײַט : נַקְדִימוֹן בֶּן גוּרְיוֹן, בֶּן־כַּלְבָּא־שָׂבוּעַ און בֶּן־צִיצִית־הַכֶּסֶת. נעהמען זיי זיך אונטער אויסצוהאַלטען די בעלאַגערטע שטאָדט מיט די נויטיגסטע בעדערפעניששען : איינער מיט ווייץ און גערשטען, איינער מיט ווײַן, זאַלץ און בּוימאייל, און איינער מיט האָלץ. אַז זיי האָבען גערעכענט זייערע אָנגעפולטע אַמבּאַרען, האָט זיך אַרויסגעוויזען אַז זיי האָבען בְּכֹחַ אויסצוהאַלטען די גאַנצע שטאָדט איין און צוואַנציג יאָהר דורכאַנאַנד.

אין יענער צײַט האָבען געהאַט די אויבערהאַנד אין יְרוּשָׁלַיִם די גע־ווײסע חֶבְרָה זעלאָטען, פערברענטע געגנער פון די רוימער. האָבען זיי זיך געריסען פון שטאָדט אַרויסצוטרעטען געגען דעם שׂוֹנֵא. בעטען זיך בײַ זיי

[1] דאָס איז אַ פסוק אין נביא יחזקאל, דער נאָמען אדום ווערט אין דער אגדה אָנגעווענדעט אָנגעצייגען אויף רוים.

די עלטערע און געלאסענע לייט: „לאמיר בעסער ארויסגעהן מאכען שלום מיט די רוימער". ווילען זיי דערפון נישט הערען. „ניין — זאגען זיי — נור מלחמה". — „מיט מלחמה אבער — האלטען זיך יענע ביי זייערם — וועלען מיר גאר נישט אויספיהרען, מיר זענען שוואך און דער שונא שטארק". נעהמען די זעלאטען און פערברענען אלע אמבארען — שטארקט זיך אין שטאדט דער הונגער.

אין יענער צייט פונ'ם גרויסען הונגער האט איין פרוי, מרתא בת ביתוס, די גרעסטע גביר'טע אין ירושלים, ארויסגעשיקט איהר משרת אין מארק קויפען פאר איהר זעמעל־מעהל. איידער ער האט זיך גערירהט געהן איז די גאנצע זעמעל־מעהל פון מארק אויסגעקויפט געווארען, קומט ער צוריק און זאגט איהר: קיין זעמעל־מעהל איז שוין נישטא, ס'איז צו בעקומען נור וייס־ברויט. שיקט זי איהם נאך וייס ברויט. קומט ער צוריק און זאגט: שוין צוחאפט דאס וייס־ברויט אויך, געבליבען איז נור גראב־ברויט. „לויף־זשע — זאגט זי — גיכער און ברייננ חאטש גראב ברויט". לויפט ער און קומט ווידער מיט גאר נישט. „ס'איז שוין נישט מעהר געבליבען — זאגט ער — ווי גערשטען־ברויט". — „לאז שוין זיין גערשטען־ברויט, אבי ברייננ — שרייט זי אויס. לויפט ער און קומט ווידער מיט לעדיגע הענד. נישטא גארנישט, אלעס אויסגעקויפט. חאפט זי און טהוט־אויס איהרע מיט גאלד געשטריקטע שיכליך, און לאזט זיך געהן אליין אין מארק. „אפשר — זאגט זי — וועט מיר געראטען וואס ס'איז בעקומען דארט צו שטילען דעם הונגער". אין מארק האבען זיך איהרע בארוויסע פיס איינגעשמירט אין קויט, האט זי עס נישט געקענט איבערטראגען און איז געשטארבען.

— אזעלכע ווי זי — האט ר' יוחנן בן זכאי אויסגעשריגען — מיינט עס דער פסוק פון דער תוכחה: „די צארטליכסטע און די עדעלסטע, וואס האט נישט געפרובט שטעלען איהר פוס־טריט אויף דער ערד פאר עדילקייט און צארטליכקייט".

ווי אנדערע דערצעהלען איז געקומען איהר טויט דורך דעם וואס זי האט זיך אנגעשלאגען אויף ר' צדוק'ס אן אויסגעזויגענע געפרעסטע פייג, האט זי עס געחאפט און אויפגעגעסען, דערפון איז זי חלשות געפאלען און געשטארבען.

פאר'ן טויט האט זי אויסגעשריגען: וואס טויג מיר מיין גאלד? וואס דארף איך מיין זילבער? נעהמט און ווארפט עס ארויס אויף דער גאס!

מיט ר' צדוק'ס פייג איז אזא מעשה: דער תנא ר' צדוק האט פערבראכט פערציג יאהר, דורכאנאנד אין טרויער און אין תעניתים, אלץ געבעטען גאט ער זאל זיך דערבארעמען און נישט חרוב מאכען ירושלים. פון די תעניתים איז ר' צדוק געווארען אזוי אויסגעדארט און איינגעטריקענט, אז

די הויט פון זײַן לײַב האָט אויסגעזעהן ווי דורכזיכטיג, און ווען ער האָט עפּיס געשלינגען האָט מען עס אַרויסגעזעהן דורכ'ן האַלז. נאָך יעדען תּענית פלעג ער אין אָבענד אָפּפאַסטען מיט געפּרעסטע פײַגען, אויסזויגען די זאַפט און אַוועקוואַרפען. איינע פון די אויסגעזויגענע פײַגען האָט מרתא בּת ביתוס געפונען.

געהט אַרוים ר' יוחנן בּן זכּאי אין גאַס, דערזעהט ער ווי מע קאָכט שטרוי און מע זופּט דאָס וואַסער, טראַכט ער זיך: איז מעגליך-אַז מענשען וואָס נעהרען זיך מיט וואַסער פון אויסגעקאָכטע שטרוי, זאָלען קענען אַקעגנשטעהן די מחנות פון אספּסינוס? ניין, דאָס איינציגע מיטעל איז איך זאָל אַרוים פון שטאָדט, אפשר וועל איך עפּיס קענען אויספיהרען בּײַ אספּסינוס'ן.

שיקט ר' יוחנן רופען צו זיך בּסוד זײַן קרוב אַבּא-סיקרא, דעם עלטסטען איבּער די זעלאָטען. אַז ער איז געקומען פרעגט איהם ר' יוחנן: בּיז וואַנען וועלען דײַנע לײַט זיך אַזוי אויפפיהרען און אומבּרענגען די שטאָדט דורך הונגער? זאָגט ער: „וואָס קען איך מאַכען? לאָמיך פּרובּען זיי אײַן וואָרט זאָגען בּין איך נישט זיכער מיט'ן לעבּען". זאָגט איהם ר' יוחנן: „זעה געפון עפּיס אַ מיטעל איך זאָל פון דאַנען אַרוים, אפשר וועט זיך מיר אײַנגעבּען צו בּרענגען אַ שטיקעל הילף". זאָגט איהם אַבּא-סיקרא: „בּײַ אונז איז אָבּער אָפּגעמאַכט, אַז אַרויסלאָזען אויסער דער שטאָדט זאָל מען נור אַ מת". אויבּ אַזוי—זאָגט ר' יוחנן—קען מען דאָך מיך אַרויסטראָגען אַלס אַ מת. — „דאָס קען מען אפשר—זאָגט אַבּא-סיקרא—נאָר דו מוזט זיך פריהער מאַכען קראַנק און אַלע זאָלען קומען דיך בּעזוכען. דערנאָך זאָל מען לעגען אויף דײַן בּעט אַזוינס וואָס האָט אַ שלעכטען ריח, און מ'זאָל אַרויסלאָזען אַ קול: געשטאָרבּען ר' יוחנן; זאָלען קומען דײַנע נאָהענטע תּלמידים און זיי זאָלען טראָגען דײַן אָרון, אַ פרעמדען אָבּער זאָל מען נישט צו-לאָזען: אַ לעבּעדיגער איז, ווי בּעקאַנט, פיעל גרינגער פון אַ טויטען קערפּער—קען מען זיך נאָך לײַכט אָנשטויסען".

פאָלגט איהם ר' יוחנן. קומען זײַנע תּלמידים און טראָגען דעם אָרון, ר' אליעזר צוקאָפּענס און ר' יהושע צופוסענס. פאַר-נאַכט, בּיי'ם זון-אונטערגאַנג, איז מען צוגעקומען מיט'ן אָרון צו די טויערען פון ירושלים. שטעהען דאָרט בּעוואָפענטע טויער-היטערס פון די זעלאָטען, פרעגען זיי: וועמען טראָגט איהר דאָ?

— אַ מת—ענטפערען די טרעגער—אונזער רבּי איז נפטר געוואָרען. ווייסט איהר דען נישט אַז מע טאָר נישט לאָזען אַ מת איבּערנעכטיגען אין ירושלים?

הויבּט-אויף איינער פון די היטער זײַן שפּיז מיט דער דעה דעם מת אַ שטאָך צו טהון. דערלאָזט נישט אַבּא-סיקרא. „וואָס וועט מען זאָגען—

שרײַעט ער אָן—דעם רבי'ן געשטאָכען.". ווײַל אַ צווײטער אַ שטוים טהין דעם מת מיט'ן פֿויסט. שרײַעט ווידער אָן אַבּא־סיקרא: „מע וועט זאָגען, דעם רבי'ן געשטויסען!"

עפֿענט מען די טויערען און מע לאָזט אַרוסטראָגען דעם אָרון.

געקומען אין דער רוֹמישער מַחֲנֶה לאָזט מען אַרויס ר' יוֹחָנָן פֿונ'ם אָרון און ער שטעלט זיך פֿאַר אֶספּסינוס'ן.

— פֿריעד צו דיר, קעניג! פֿריעד צו דיר, קעניג! — בּעגריסט איהם ר' יוֹחָנָן.

— דו פֿערדיענסט — ענטפֿערט איהם אויף דעם אֶספּסינוס — אַ צוויי־פֿאַכען טויט. איינמאָל, פֿאַר דעם וואָס דו רופֿסט מיך מיט'ן נאָמען קעניג, און דו ווייסט דאָך אַז איך בּין נישט קיין קעניג; צווייטענס, בּין איך יאָ אַ קעניג, פֿאַר וואָס בּיסטו צו מיר בּיז איצט נישט געקומען?

— ערלויבּ מיר דיר צו ענטפֿערען אויף בּיידע זאַכען—זאָגט ר' יוֹחָנָן—מֶלֶך האָבּ איך דיר גערופֿען, ווײַל אונזער קעניגליכע שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם, לויט דעם פֿאָראויסזעהן פֿון אונזערע נְבִיאִים, מוז פֿאַלען נור דורך דער האַנד פֿון אַ מעכטיגען קעניג. און פֿאַר וואָס בּין איך נישט געקומען בּיז איצט? אונזערע זעלאָטען האָבּען נישט דערלאָזט.

— איז קיין מיטעל נישטאָ? — זאָגט אֶספּסינוס פֿערבּיסען — ווען אַ גיפֿטיגע שלאַנג וויקעלט זיך אַרום אַ פֿאַס מיט האָניג, וואָס בּלײַבּט צו־טהון? צובּרעכט מען אינגאַנצען די פֿאַס אַבּי פֿונ'ם שלאַנג פָּטור צו ווערען.

ר' יוֹחָנָן איז געבּליבּען אַנשוויגען.

(אויף דעם האָט איינער פֿון די שפּעטערדיגע תַּנָּאִים אויסגעשריגען מיט די ווערטער פֿונ'ם נָבִיא: „ער (גאָט) נעהמט־אָפּ דעם שֵׂכֶל בּײַ קלוּגע און מאַכט זיי צו'ם נאַר". וואָלט נישט גלײַכער זײַן ער זאָל בּעסער געווען ענטפֿערען: דעם שלאַנג נעהמט מען אַראָפּ מיט אַ צוואַנג און מע טויט איהם—און די פֿאַס לאָזט מען גאַנץ).

אין דעם קומט־אָן אַ שָׁלִיחַ פֿון רוים און בּרענגט אֶספּסינוס'ן די בְּשׂוֹרָה: „זײַ וויסען, אַז דער קֵיסָר איז געשטאָרבּען, און די גרויסע לײַט אין רוים האָבּען דיך אויסגעוועהלט פֿאַר אַ קעניג. גראָד אין דער מינוט האָט אֶספּסינוס געהאַלטען אין מיטען אָנטהון די שיך. נעהמט ער אָנטהון דעם צווייטען שוך—געהט די פֿוס נישט אַרײַן, ווײַל ער אויסטהון דעם ערשטען—געהט די פֿוס נישט אַרויס. „וואָס קען דאָס זײַן?" — פֿרעגט אֶספּסינוס בּעאונרוהיגט.

— ערגער זיך נישט דעריבּער—בּערוהיגט איהם ר' יוֹחָנָן—דאָס קומט פֿון דער גוטער בְּשׂוֹרָה, ווי זאָגט דאָס שפּריכוואָרט: „אַ גוטע בְּשׂוֹרָה מאַכט פֿעטער דעם בּיין". ס'איז אָבּער דערצו אויך פֿאַרהאַן אַ מיטעל: זאָל

מען דורכפיהרען פאר דיינע אויגען איינעם וואס איז דיר נישט ליעב, ווי עס זאגט דאס זעלבע שפריכווארט: „א שווער געמיטה מאכט איינגעטריקענט דעם ביין". האט מען אזוי געטהון און די פוס איז גלייך אריין אין שוך.

זאגט אספסינוס: זענט איהר יא אזוי געשייט, פאר וואס־זשע האט איהר זיך ביז איצט פאר מיר נישט געוויזען?

— איך האב דאך שוין מיינס געזאגט.

— און איך האב דאך מיינס אויך געזאגט—האקט איהם אפ אספסינוס— איצט אבער—זאגט ער ווייטער—געה איך פון דאנען אוועק און שיק אויף מיין ארט אן אנדערען. בעט ביי מיר עפּיס וועסטו פועל'ען.

— דריי זאכען בעט איך ביי דיר—זאגט ר' יוחנן—לאז פאר אונז איבער יבנה מיט איהר געלעהרטע, אונזער נשיא רבן גמליאל'ס משפחה, און רופאים צו היילען ר' צדוק'ן.

(און אויך דערויף האט יענער תנא אויסגעשריגען מיט די זעלבע ווערטער פונ'ם נביא: „ער נעהמט־אפּ דעם שכל ביי קליגע און מאכט זיי צום נאר". וואלט נישט גלייכער זיין ער זאל בעסער געוועזען ביי איהם אויס־בעטען דאס מאל גאנץ ירושלים?

ר' יוחנן אבער האט מורא געהאט, טאמער וועט ער אזעלכס ביי אספסינוס'ן נישט אויספיהרען—און בעסער עפּיס איידער גאר נישט).

פאהרט־אפּ אספסינוס און שיקט אויף זיין ארט טיטוס הרשע. קומט טיטוס, שטעלט זיך אוועק און רופט־אוס מיט גרויס חוצפּא און לעסטערונג: „איי, וואו איז זייער גאט, דער פעלז, דער שיצער זייערער?" נאכדעם ווי די מויערען פון ירושלים זענען פאר איהם געפאלען, האט ער זיך אריינגעריסען אין דעם הייליגסטען ארט פון בית־המקדש, אין קדשי־קדשים, ארויסגע־שלעפּט די ספר־תורה און זי פעראומרייניגט. א פערשכור'טער פון נקמה און רציחה חאפּט ער ארויס די שווערד און שטעכט־דורך האסטיג דעם פּרוכת. טרעפט א וואונדער און א שטראם פון בלוט גיט אויף איהם א שפּריץ—מיינט ער, דער נארישער רשע, אז דא האט ער אומגעבראכט כביכול דעם יודישען גאט.

(אך, ווער איז גלייך צו דיר, שטארקער גאט!—האט דערויף אויסגע־שריגען איינער פון די שפּעטערדיגע תנאים—ווער נאך ווי דו קען אויסהע־רען דאס לעסטערען פון אזא רשע און בלייבען דערביי גלייכגילטיג? ווער נאך איז אזא גרויסער שווייגער ווי דו?)

און באלד נאך־דעם רייסט אראפּ טיטוס דעם פּרוכת, מאכט פון איהם ווי א מין קארב, און לעגט אהין אריין אלע גאלדענע הייליגע כלים פונ'ם בית־המקדש. לאזט ער זיך אוועק מיט די טראפייען אין א שיף צו זיך א היים קיין רויים, בעריהמען זיך דארט מיט זיין גרויסען נצחון איבער די

יודען. בעפאַלט אויף איהם אין מיט'ן ים אַ שטורם און די שיף האַלט בּיי אונטערגעהן. דערשרעקט זיך טיטוס, נאָר ער מאַכט זיך האַרץ און זאָגט: „דער גאַנצער כּח פון זייער גאָט שטעקט, אַפּנים, נור אין וואַסער! פּרעה'ן האָט ער אומגעבּראַכט דורך וואַסער; סיסרא'ן — אויך דורך וואַסער. איז ער יאָ אַ גבור, זאָל ער פּרובּען מיט מיר מלחמה פיהרען אויף דער יבשה!"

— רשע מרושע, עשו הרשע'ס אייניקעל — ענטפערט איהם דערויף אַ בת־קול — אַ קליין בּעשעפעניש'ל, אַ פליגעלע, געפונט זיך אין מיין וועלט, מיק הייסט דאָס, גע־זשע אַראָפּ אויף דער יבשה און פּרוב פיהרען אַ שטרייט אָט מיט דעם פליגעלע.

און בּאַלד ווי טיטוס איז אַראָפּ אויף דער יבשה, איז אָנגעפלויגען אַ מיק, אַריין צו איהם דורך די נאָזלעכער אין מוח אַריין, און אָהן אויפהער האָט עס דאָרט געפּיקט און געפּיקט גאַנצע זיבּען יאָהר.

איינמאָל מאַכט זיך, געהט טיטוס פערבּיי דאָס הויז פון אַ שמיד, דערהערט ער האַמער־קלעפּ — פיהלט ער, ווי די מיק ווערט איינגעשטילט. „איז פאַרהאַן, הייסט עס, אַ מיטעל!" — דערפרעהט זיך טיטוס. בעשטעלט ער אַלע טאָג זאָל קומען אַ שמיד און קלאַפּען פאַר איהם מיט'ן האַמער. אַ גויעשען שמיד פלעג ער צאָהלען פיער גילדען אַ טאָג, אַ יודישען — גאָר נישט. „גענוג פאַר דיר — זאָגט ער איהם — וואָס דו זעהסט נקמה אין דיין שונא". די ערשטע דרייסיג טעג האָט דאָס מיטעל נאָך געהאָלפען, דערנאָך איז די מיק צו די האַמער־קלעפּ צוגעוואוינט געוואָרען.

בּיי טיטוס'ס טויט — דערצעהלט פנחס בּן ערובא — איז מיר אויסגעקו־מען צו זיין צווישען די גרויסע מענער פון רוים, האָבּ איך געזעהן ווי מ'האָט איהם געעפענט דעם מוח און מ'האָט דאָרט געפונען ווי אַ מין שוואַלבּ די גרויס, גאַנצע צוויי טאָלער די וואָג.

און ווי אַנדערע גיבּען־איבּער — האָט יענער פויגעל געהאַט אַ קופּער־נעם פּיסק מיט אייזערנע נעגעל).

פאַר'ן טויט האָט טיטוס בּעפוילען אַזוי: נעהמט פערבּרענט מיך און פערשפּרייט מיין אַש אויף זיבּען ימים, כּדי דער יודישער גאָט זאָל מיך נישט קענען אויפזוכען צו בּעשטראָפען.

נאָך טיטוס'עס טויט האָט זיינע אַ שוועסטערס זוהן, אונקלוס בּר קלוניקוס, געוואָלט זיך מגייר זיין. רופט ער אַרויס דורך כּשוף זיין פעטער טיטוס און פרעגט בּיי איהם: „ווער איז דאָרט אויף יענעם עולם פון די גע־הויבּענע?" ענטפערט ער איהם: יודען.

— ווי מיינסטו — פרעגט ער ווייטער — ס'איז כדאי צושטעהן צו זיי?

— צופיעל מצות האָבּען זיי — זאָגט טיטוס — אונמעגליך אויסצוהאַלטען. טרעט בּעסער אַרויס געגען זיי, וועסטו איבּער זיי אויבּערהאַר ווערען, ווייל

אַזוי איז שוין פון אייביג-אָן: ווער עס דריקט יודען ווערט זייער איבערהאַר.

— זאָג נור — פרעגט ער איהם ווייטער — ווי בעשטראָפט מען דיך דאָרט?

— ווי איך אַליין האָב אויף זיך געפּסק'ענט — ענטפערט טיטוס — אַלע טאָג זאַמעלט מען צונויף מיין אַש, און מע בעשטראָפט מיך צום פערברענען און מען צושפּרייט דערנאָך מיין אַש אויף זיבען ים'ען.

אין יענער צייט, פאַר דעם חורבן, האָט זיך אין ירושלים געטראָפען אַזאַ מעשה: איינער אַ יונג, אַ אַרבייטער ביי אַ טישלער, האָט זיך איינגעליעבט אין זיין ווירטה'ס פרוי. מאַכט זיך אַז דער ווירטה האָט זיך גענייטיגט אין אַ הלואה. זאָגט איהם זיין יונג: שיק צו מיר אַהיים דיין פרוי וועל איך דיר אַנטליי'ען וויפיעל דו דאַרפסט. טהוט ער אַזוי. גיט ער די פרוי צו'ם יונג אַהיים און פערברענגט ביי איהם דריי טעג דורכאַנאַנד. געהט דער מאַן זי זוכען און בעגעגענט זיין אַרבייטער אויפ'ן וועג.

— זאָג מיר נור — פרעגט ער איהם — וואו קען זיין מיין פרוי, וואָס איך האָב צו דיר מיט דריי טעג צוריק געשיקט?

— איך האָב זי גלייך אָפּגעלאָזט — ענטפערט דער יונג — און געהערט האָב איך, אַז אַ חברה יונגען זענען זי בעפאַלען אויפ'ן וועג און זי געשענדט.

— וואָס טהוט מען איצט? — פרעגט ער איהם.

— פאָלג מיר, גט זי.

— זי האָט דאָך אָבער אַ גרויסע כתובה — זאָגט דער ווירטה ווייטער.

— קען איך דיר אַנטלייען אויף אַ צייט און דו וועסט איהר אָפּצאָהלען.

פאָלגט דער ווירטה און גט-אָפּ זיין פרוי. געהט דער יונג און נעהמט זי זיך פאַר אַ פרוי.

ווען ס'איז אָנגעקומען די צייט צו בעצאָהלען דעם חוב, האָט דער טישלער נישט געהאַט מיט וואָס, זאָגט איהם דער יונג: „שטעל זיך ביי מיר פאַר אַ בעדינער און צאָהל מיר אָפּ דעם חוב מיט אַרבייט". פאָלגט דער יונג מיט זיין נייער פרוי זיצען ביים טיש, עסען און טרינקען און זיך וואוילטהון, און ער, דער געוועזענער ווירטה, איז געשטאַנען פאַר זיי אַלס בעדינער און דערלאַנגט זיי די געטראַנקען, און טראָפּענס טרעהרען פלעגען פון זיינע אויגען פאַלען צו זיי אין די בעכער אַריין.

און איבער דער שעה איז די גזירה פון חורבן גע'חתמ'עט געוואָרען.

II. איבער אַ האָהן מיט אַ הוהן איז חרוב געוואָרען טור-מלכא.

אין יענע מקומות איז געוועזען אַ מנהג, אַז ווען חתן-כלה זענען געגאַנגען

פון דער חופּה, האָט מען זיי אָקעגענגעטראָגען אַ האָהן מיט אַ הוהן, דאָס הייסט: פרוכפּערט זיך און מעהרט זיך ווי די הינהנער. איינמאָל איז אַ רוי=מישער לעגיאָן געגאַנגען פערביי אַ חופּה, האָט ער אַוועקגענומען דעם האָהן מיט דער הוהן. בּעפאַלען זיי די יודען און שלאָגען זיי אָן. קומט מען צום קיסר און מע שרייעט: יודען בּונטעווען. טרעט=אַרויס אַקעגען זיי דער קיסר מיט זיין חיל. געפונט זיך צווישען יודען איינער אַ גבּור, בּר=דרומי, וואָס פלעגט גיבּען אַ שפּרינג אַ מייל און אויסגעהרג׳עט אין איין=וועגס די רוימער. נעהמט=אַראָפּ דער קעניג די קרוין פון זיין קאָפּ, לעגט זי אויף דער ערד און זאָגט דערביי: „אַלמעכטיגער גאָט! איך בּעט דיך, גיב נישט איבּער מיך און מיין קעניגרייך אין דער האַנד פון איין מענשען". טרעפט זיך גראָד אַז בּר=דרומי חאַפּט זיך אַרויס מיט זונדיגע ווערטער פאַר גאָט: „דו גאָט — האָט ער אויסגערופען—האָסט דאָך אונז פערלאָזט, טרעט נישט אַרויס אין אונזערע מחנות"[1]. קומט אַ גיפטיגע שלאַנג, גיט איהם אַ בּיס און ער פאַלט טויט.

דערוואוסט זיך פון דעם דער קיסר, דאַנקט ער גאָט און זאָגט: פאַר דעם נס וואָס מיר איז געשעהן, לאָז איך זיי איצטיגס מאָל אָפּ. און ווי דער קעניג מיט זיינע חילות זענען נור אָפּגעטראָטען פון טור=מלכּא, ווערט בּאַלד בּיי יודען אַ גרויסע שמחה, מע עסט און מע טרינקט און מע הוליעט און מע צינדט=אָן ליכט אין אַלע גאַסען, אַז מ׳האָט געקענט בּיינאַכט אַרויסזעהן אויף אַ מייל ווייט פון דער שטאָדט דעם זיגעל פון אַ רינג. ווערט דער קעניג אויפ=געבּראַכט: „יודען, ווייזט אויס, זענען שטאַרק אויפגעלעגט, זיי לאַכען אויס מיר"—קעהרט ער זיך אום און בּעפאַלט זיי ווידער. און ווי מע דערצעהלט, איז ער אַריין אין טור=מלכּא מיט אַ מחנה פון דריי הונדערט טויזענד מאַן מיט בּלויזע שווערדען און דריי טעג מיט דריי נעכט האָבּען זיי געהרג׳עט די שטאָדט=לייט אָהן אויפהער, און ווען פון איין זייט שטאָדט איז געווען הריגות און יללות, האָט זיך נאָך פון דער אַנדערער זייט דאָס הוליען און טאַנצען נית אויפגעהערט—און איינע האָבּען נישט געוואוסט פון די אַנדערע.

דעם רוימישען קעניג טריאַנוס פרוי האָט געבּוירען אַ קינד אום תשעה=בּאָב, ווען יודען טרויערען, און געשטאָרבּען איז דאָס קינד אין חנוכּה. קלערט מען: וואָס זאָל מען טהון, אָנצינדען חנוכּה=ליכט צי נֵיין? בּלייבּט: אָנצינ=דען—און זאָל זיין ווי גאָט וועט פיהרען. קומען שונאים צו דער קעניגין מיט אַ מסירה אויף יודען: אַזוינע און אַזוינע, איז בּיי דיר אַ זוהן געבּוירען געוואָרען זענען זיי געזעסען אין טרויער, און בּאַלד ווי ער איז געשטאָרבּען האָבּען אַלע אָנגעצונדען ליכט. שיקט זי אַ בּריעף צו איהר מאַן דעם קעניג:

---

[1] ד. ה. מיר קענען זיך בּעגעהן אהן דיר.

„אײדער דו נעהמסט-איין די בארבארען דארט, א מעהר קום איינעמען די יודען וואס בונטעווען דא". זעצט ער זיך אוועק אין א שיף און לאזט זיך אין יודישען לאנד, אויסגערעכענט אנצוקומען אהין אין צעהן טעג — טרייבט א גינסטיגער ווינד די שיף און ער קומט אין פינף טעג. געהט ער פערביי א בית-המדרש, קומט ער אהין אריין און טרעפט, ווי יודען זיצען און לערנען יענעם פסוק פון דער תוכחה: „גאט וועט אויפהויבען און ברייננגען אויף דיר א פאלק פון דערווייטען... געשווינד ווי אן אדלער שוועבט".

— דאס בין איך — רופט-אויס דער קעניג — אויסגערעכענט האב איך קומען אויף איין צעהן טעג און דער ווינד האט מיך געבראכט אין פינף טעג.

און באלד האבען די רוימישע לעגיאנען ארומגערינגעלט די יודען און זיי אלע אויסגעהרג'עט. קומט טריאנוס צו זייערע פרויען און זאגט זיי: גיט זיך אונטער מיינע לעגיאנען, אויב נישט וועט איהר האבען דעם אייגענעם סוף וואס אייערע מענער.

— טהו מיט די פרויען דאס זעלבע וואס מיט די מאנסבלען — ענטפערען איהם די פרויען.

רינגלען זיי ארום די לעגיאנען און הרגענ'ען אלע אויס. האט זיך אויסגעמישט דאס בלוט פון די פרויען מיט'ן בלוט פון זייערע מענער, און צוזאמען געשטראמט ביז'ן טייך.

III. איבער אן אקס פון א וואגען איז חרוב געווארען ביתר.

אין יענע מקומות איז געווען א מנהג, אז ס'איז געבוירען געווארען ביי עלטערען א בן-זכר [1]) האבען זיי געפלאנצט א צעדערבוים, אויב א מיידעלע — אן אקאציע. צו דער חתונה פלעגט מען אויסהאקען די ביימער און מאכען פון זיי א חופה. מאכט זיך איינמאל, אז דעם קיסר'ס טאכטער איז דורכגעפאהרען און ס'האט זיך צובראכען די אקס אין איהר רייטוואגען. האקען-אויס איהרע בעדינער איינעם פון אזעלכע צעדערבוימער און פערעכטען מיט איהם דעם רייטוואגען. פאלען אויף זיי אן די יודען און שלאגען זיי. קומען די רוימער צום קיסר און מסר'ען: יודען בונטעווען. לאזט ער זיך אויף זיי מיט זיינע לעגיאנען, קומט קיין ביתר און בעלאגערט זיי.

ווי ר' יוחנן גיט-איבער, האבען זיך געפונען אינ'ם לאגער ארום ביתר אכציג טויזענד טראמפעטען-בלאזער. און אקעגען די רוימער האט דער יודישער גבור בן-כוזיבא [2]) ארויסגעשטעלט צוויי הונדערט טויזענד מאן

---

[1]) א יונגעל. [2]) א העלד פון דער שטאדט כוזיבא, וועלכען ר' עקיבא האט געקרוינט מיט'ן נאמען בר כוכבא, דאס הייסט: דער שטערען פון יודען. נאכדעם ווי ער איז געפאלען אין מלחמה, האט מען איהם גערופען מיט דעם צווייטיידיגען נאמען בן-כוזיבא, ד. ה. דער מאן פון כוזיבא, און אויך דער מאן פון ליגען (כזב—ליגען).

יעדער מיט אַן אָפּגעאַקטען גראָבען פינגער [1]. שיקען צו איהם די חַכְמֵי־יִשְׂרָאֵל [2]: בּיז וואַנען וועסטו מאַכען יודישע קינדער פאַר בַּעֲלֵי־מוּמִים [3]? ענטפערט ער: דורך וואָס דען זאָל איך אויספּרובען זייער מוטה? ראַטהען זיי: זועֶר עס וועט נישט קענען אויסרייסען אַ צעדערבּוים פונ'ם לְבָנוֹן בִּשְׁעַת דורכ־פליהען רייטענדיג אויף אַ פערד — דער זאָל נישט אָנגענומען ווערען אין דיין מַחֲנֶה. פאָלגט ער זיי, קומען איהם צו נאָך ניי־אויסגעפּרובטע צוויי הונדערט טויזענד מאַן. און ווען ער איז אַרויסגעטראָטען מיט זיינע העלדען אויף דער מִלְחָמָה, האָבען זיי, פערזיכערטע אין זייערע אייגענע גְבוּרָה, געזאָגט: זאָל ער (גאָט) נישט שטוצען און נישט שטערען — „האָסטו אונז גאָט פערלאָזט, טרעט נישט אַרוים אין אונזערע מַחֲנוֹת". בֶּן־כּוֹזִיבָא אַליין פלעג בּעווייזען אַזאַ גְבוּרָה: די אין איהם געציעלטע וואַרפשטיינער פלעג ער מיט איין קניה אויפחאַפּען, און אָפּגעוואָרפענע מיט גרוים קראַפט צוריק אינ'ם שׂוֹנֵא'ס מַחֲנֶה, האָבען זיי דאָרט אָנגעמאַכט אַ חוּרְבָּן.

דערזעהן אין איהם אַזאַ מאַכט, האָט ר' עֲקִיבָא אויף איהם געזאָגט: אָט דער איז דער מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

דערויף האָט איהם געענטפערט ר' יוֹחָנָן בֶּן תּוֹרְתָא:

— עֲקִיבָא, גראָז וועט פון דיינע בּאַקען אַרויסוואַקסען און מָשִׁיחַ וועט נאָך נישט קומען.

דריי יאָהר מיט אַ האַלבּם דורכאַנאַנד האָט אַדריאַנוס־קֵיסָר בּעלאַגערט בֵּיתָּר. און דער אַלטער תַּנָּא ר' אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי, בֶּן־כּוֹזִיבָא'ס פעטער, וואָס האָט זיך געפונען אין שטאָדט, האָט נישט אויפגעהערט די גאַנצע צייט צו פאַסטען און צו טרויערען. אַלע טאָג האָט ער מִתְפַּלֵּל געווען פאַר גאָט: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! נישט היינט זאָלסטו אויספיהרען דיין גְזֵירָה אויף יודען". געזעהן אַז עס נעהמט קיין ענדע נישט, האָט אַדריאַנוס בּעשלאָסען אָפּטרעטען פון שטאָדט. קומט צו איהם פון ערגיץ אַ כּוּתִי [4] און זאָגט איהם: ווי לאַנג יענע אַלטע הוהן וועט קוואָקען און קוילערען זיך אין אַש, אַזוי לאַנג וועסטו די שטאָדט נישט איינעהמען. איך אָבער קען מאַכען אַז דו זאָלסט זי איינעהמען נאָך היינטיגען טאָג, וואַרט וועסטו זעהן. געהט ער צוריק אין שטאָדט, טרעפט ער ר' אֶלְעָזָר'ן ווי ער שטעהט און האַלט אין מיטען תְּפִלָּה טהון. רייגט זיך דער כּוּתִי צו איהם צו און מאַכט ווי ער רוימט איהם עפּעס איין אין אויער. דערציעהלט מען אָפּ בֶּן־כּוֹזִיבָא'ן: דיין פעטער ר' אֶלְעָזָר האָט פערטראַכט איבּערצוגעבּען דעם געגענד אין שׂוֹנֵא'ס האַנד. הייסט בֶּן־כּוֹזִיבָא און מע בּרענגט פאַר איהם יענעם כּוּתִי.

---

[1] דורך דעם האָט ער אויסגעפּרובט זייער מוטה וואָס זיי אַליין האָבען זיך אָפּגעהאַקט דעם גראָבּען פינגער פון דער האַנד. [2] יודישע געלעהרטע. [3] קאַליקעס. [4] אַ סאַמאַריטאַנער.

— זאָג — ווענדעט ער זיך צו איהם — וואָס האָסטו אַזוינס אײַנגערוימט ר׳ אֶלְעָזָר׳ן ?

— אויסזאָגען—ענטפערט דער כּוּתִי, ווי אײַנער רעדט צו זיך—וועט מיך דער קֵיסָר טויטען, נישט אויסזאָגען — וועסט דו מיך טויטען. בעסער זיך אַליין דאָס לעבען נעהמען און נישט אַרויסגעבען דעם קֵיסָר׳ס סודות.

שיקט בן־כּוזיבא און מע ברײַנגט פאַר איהם ר׳ אֶלְעָזָר׳ן.

— וואָס האָט אַזוינס דער כּוּתִי דיר געזאָגט ? — פרעגט ער איהם שטרענג.

— עפּיס האָט ער מיר אײַנגערוימט—ענטפערט ר׳ אֶלְעָזָר—איך ווייס אָבער נישט וואָס. איך האָב געהאַלטען אין מיטען דער תְּפִלָּה האָב איך נישט געהערט.

— און דו וואָס האָסט איהם געזאָגט ? — פרעגט ווײַטער בֶּן־כּוֹזִיבָא.

— גאָר נישט.

ווערט בֶּן־כּוֹזִיבָא שטאַרק אויפגעבראַכט, גיט דעם אַלטען אַ שטויס מיט דער פוס און ר׳ אֶלְעָזָר פאַלט טויט.

לאָזט זיך הערען אַ בַּת־קוֹל: „אוי, נישטיגער הירט, וואָס פערלאָזט די שאָף—אַ שווערד אויף זײַן אַרעם און אויף זײַן רעכטען אויג״—צוּבראָכען האָסטו די אָרעם פון יודען — וועט דײַן אָרעם דערפאַר דיר אויסגעטריקענט ווערען, בּלינד האָסטו געמאַכט דאָס רעכטע אויג פון יודען—וועט דײַן רעכט אויג דיר פינסטער ווערען.

און באַלד נאָכדעם איז די שטאָדט בֵּיתָר חָרוּב געוואָרען און בֶּן־כּוֹזִיבָא איז געפאַלען טויט.

האָט מען געבראַכט בֶּן־כּוֹזִיבָא׳ס קאָפּ פאַר אַדריאַנוס׳ן:

— ווער האָט איהם געטוידט ? — פרעגט דער קֵיסָר.

— איך — ענטפערט אײַנער אַ כּוּתִי.

— בריינג מיר זײַן טויטען קערפער — בעפעלט דער קֵיסָר.

געהט דער כּוּתי און בריינגט. לאָזט זיך אויס — אַ שלאַנג איז אַרומגעוויקעלט אַרום זײַן האַלז. „ווער וואָלט דעם העלד געקענט טויטען—רופט אויס אַדריאַנוס — ווען נישט זײַן גאָט אַליין״ ?

און די רוימישע לעגיאָנען זענען בעפאַלען מיט גרויס רְצִיחָה אויף די אײַנוואוינער פון בֵּיתָר. דאָס בלוט פון די הֲרוּגִים האָט זיך געגאָסען דורך די טהירען, דורך גראַטעס פון פענסטער און דורך רינעס. פערד האָבען געזינקען אין טײַכען בלוט. הויפענווייס זענען געליגען אַ לאַנגע צײַט די טויטע קערפער און געדיענט אַלס צוימען אַרום אַדריאַנוס׳עס ווײַנגערטנער. און זיבען יאָהר דורכאַנאַנד האָבען די רוימער נישט געמיסטיגט זײערע ווײַנגערטנער, אַזוי פעט זענען זיי געווען פון יודיש בלוט.

מע דערצעהלט: ביז פיער הונדערט שוהלען זענען געווען אין דער גרויסער שטאדט ביתר און אין יעדער שוהל האבען זיך געפונען ביז פיער הונדערט לעהרער, פאר יעדען פון זיי זענען געזעסען ביז פיער הונדערט תלמידים, און ווען א שונא אהין אריינגעקומען, האבען זיי איהם דערשטאכען מיט די טייטלען. און אז דער שונא האט זיך אריינגעריסען אין שטאדט און זי חרוב געמאכט, האט ער זיי אלע, די לעהרער מיט די תלמידים, איינגעוויקעלט, אין זייערע ספרים און זיי צוזאמען פערברענט.

ווי דער שונא איז זיך נוקם אין יודען.

איינמאל איז א יוד געגאנגען פערביי דעם רוימישען קעניג אדריאנוס און האט איהם בעגריסט.

— ווער ביסטו? — פרעגט איהם דער קעניג.

— א יוד.

— א יוד—זאגט אדריאנוס אויפגעבראכט—און דערוועגט זיך פערביי־געהן דעם קעניג און בעגריסען איהם? קעפען זאל מען איהם!

געהט פערביי א צווייטער יוד, געזעהן דעם סוף פונ׳ם ערשטען, האט ער דעם קעניג ניט בעגריסט.

— ווער ביסטו? — שטעלט־אפ אדריאנוס אויך דעם יודען.

— א יוד.

— א יוד און דערוועגט זיך געהן פערביי אדריאנוס׳ען און איהם נישט בעגריסען? קעפען זאל מען איהם!

בלייבען די שרים שטעהן פערוואונדערט: וואס זאל דאס בעדייטען—פרעגען זיי דעם קעניג—פאר יא בעגריסען—קעפען, פאר נישט בעגריסען—אויך קעפען!

דער קעניג צולאכט זיך און זאגט:

— וואס, מיך ווילט איהר לערנען ווי אזוי אומצוברייננגען מיינע שונאים?

און אויף דעם שרייעט און קלאגט ביטער דער מקונן: „זעה, אוי גאט, וואס איז מיין פערברעכען... ווי וויים דער שונא טראכט נור אין מיר זיך נוקם צו זיין!"

פונ׳ם פאטערס פלייש.

אדריאנוס דער רשע האט אוועקגעשטעלט פאסטען אין דריי פונקטען: איינע אין חמת, איינע אין דארף לקטיא און איינע אין בית־לחם, מיט דער רעכנונג, אז אויב עמיצען פון יודען וועט געראטען צו אנטלויפען פון איין פונקט זאל מען מען איהם איבערחאפען אויף די איבריגע. און אין דער זעלבער צייט האט אדריאנוס געלאזט אויסרופען: „יודען מעגען פריי ארוים

פון זייערע בעהעלטעניִשען, קיין בעז ווער זיי ניִשט געשעהן". די יודען וואָס האָבען פערשטאַנען דעם מיין דערפון — האָבען זיך ניִשט אַרויסגעוויזען, און די וואָס האָבען זיך געלאָזט אָפּנאַרען, זיינען אַרויס און דער שׂוֹנא האָט זיי גלייך אויפגעחאַפּט. טרייבט מען צונויף אַלע געפאַנגענע אין איין טהאָל בֵּית־רִמּוֹן. מעלדעט מען פון דעם אַדריאַנוס'ען ווען ער האָט זיך געזעצט צום טיש, גיט ער אַרויס אַזאַ בעפעהל: ביז איך וועל אָפּעסען דעם שפּייז קוכען מיט דער פּולקע הוהן זאָל ניִשט בלייבען איינער פון די יודען שטעהן אַ לעבעדיגער אויף די פיס. בעפאַלען גלייך די רוימישע לעגיאָנען אויף די יודען, טוידטען זיי אויס ביז איינעם און יודיש בלוט האָט זיך געגאָסען טייכענווייז.

די בעהאַלטען געבליבענע אין די הייהלען — פלעגען אַרויסגעהן ביינאַכט, יעדע נאַכט איינער פון זיי, נאָכשפּורען דעם רֵיחַ פון אַ טויטען קערפּער, ברייגען איהם אין הייהל און שטילען מיט זיין פליישׁ דעם הונגער. איינמאָל איז אַרויסגעגאַנגען אַ יונגערמאַן און געפונען דעם טויטען קערפּער פון זיין אייגענעם פאָטער. בעהאַלט ער איהם ערגיץ אין אַ ווינקעל, לעגט אויף איהם אַ סימן, און קעהרט זיך איהם צוריק מיט גאָרניִשט. שיקט מען אַן אַנדערען, געהט יענער און ברייגנט. נאָכ'ן עסען פרעגט מען איהם: פון וואַנען האָסטו בעקומען דעם הָרוּג? ענטפערט ער: פון יענעם און פון יענעם ווינקעל.

— און וואָס פאַר אַ סִימָן איז געווען אויף איהם? — פרעגט דער יונגערמאַן אַ דערשראָקענער.

— אַזעלכער און אַזעלכער.

— אוי און וועה איז מיר! — שרייעט־אויס דער יונגערמאַן און ברעכט די הענד — פונ'ם פאָטער'ס פליישׁ האָב איך געגעסען...

דאָס ציטעריגע קינד.

דואָג בֶּן יוֹסֵף איז איבערגעבליבען נאָך זיין פאָטערס טויט אַ ציטעריג קינד ביי זיין רייכער מוטער. אַלע טאָג פלעג זי איהם אויסמעסטען און איבערוועגען, און זיין וואָג גאָלד אַוועקשענקען אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ. און אַז דער שׂוֹנא איז בעפאַלען די שטאָדט און דער הונגער איז דאָרט געוואָרען גרויס, האָט זי איהר קינד מיט אייגענע הענד געקוילעט און אויפגעגעסען זיין פליישׁ.

און אויף דעם יאָמערט און קלאָגט דער מְקוֹנֵן: „צי איז געהערט געוואָרען אַז פרויען זאָלען עסען זייערע מוטערליכע פרוכט, אייגענע קינדערליך געמאָסטענע און געוואויגענע!"

אינ'ם שוים פונ'ם יַם.

פיער הונדערט יודישע יונגליך מיט מיידליך האָט דער שׂוֹנא געפאַנגען

און צוזאמען זיי געפירט אין א שיף פערקויפען זיי צו שאנד. דערשפירט דעם שענדליכען מיין פון זייערע פאנגער, פערפירען זיי אויפ'ן וועג צווישען זיך אזא שמועס: ווען, א שטייגער, מיר ווארפען זיך אריין אין ים, קענען מיר נאך האפען אויף עולם־הבא? דער עלטסטער צווישען זיי האט געענטפערט אויף דעם מיט א פסוק פון תהלים אויסגעטייטשט אזוי: „גאט האט געזאגט — פון דעם לייב'ס ציהן וועל איך אייך צוריקרייסען, ארויסהויבען וועל איך פון ים־טיפעניש'ען". דערהערט דאס, טראכטען נישט די מיידליך און ווארפען זיך אלע אריין אין ים. און קוקענדיג אויף זיי האבען דאס זעלבע באלד נאכגעטהון די יונגליך.

א ברודער מיט א שוועסטער.

דעם כהן־גדול ישמעאל בן אלישע'ס צוויי יונגע קונדער, א זוהן מיט א טאכטער, זענען אריינגעפאלען אין געפענגעניש צו צוויי רוימער. טרעפט זיך אז די ווירטהען פון די צוויי קינדער זענען זיך ביידע צוזאמענגעקומען. דערצעהלט איינער: „איך האב א קנעכט אזא שעהנעם, וואס זיין גלייכען איז נישטא אויף דער גאנצער וועלט". — „און איך האב א דינסט — בערימט זיך דער צווייטער — וואס די גאנצע וועלט האט נאך אזא שעהנהייט נישט געזעהן". בלייבט ביי זיי: חתונה מאכען די צוויי יודישע געפאנגענע איינעם פאר'ן אנדערען און מיט די שעהנע קינדער פון דעם פאר־פאלק וועט מען זיך טהיילען. פירט מען דאס פארל צונויף אין א פינסטערען צימער. זיצען זיי פעראומערטע און פערטרויערטע, יעדער אין זיין ווינקעלע. דער קלאגט: איך א כהן, א זוהן פון כהנים גדולים, זאל חתונה האבען פאר א דינסט! און זי קלאגט: איך א כהנת, א טאכטער פון כהנים גדולים, זאל חתונה האבען פאר א קנעכט! וויינען זיי אזוי אפ א גאנצע נאכט. ווי ס'האט נור אנגעהויבען טאגען האבען זיי זיך דערקענט, פאלען זיי איינער דעם אנדערען אויפ'ן האלז און פערגעהען זיך אין א געוויין ביז די נשמה איז זיי אויסגעגאנגען.

צפנת בת פניאל.

איינע א פרוי, א זעלטענע שעהנהייט און א גרויסע מיוחסת, די טאכטער פונ'ם כהן גדול, צפנת בת פניאל, איז אריינגעפאלען אין געפענגעניש צו א רוימער, האט ער זיך איבער איהר לוסטיג געמאכט א גאנצע נאכט. אויף מארגען האט ער איהר אנגעטהון זיבען רעק און זי ארויסגעפירט אין מארק, צו פערקויפען. קומט־צו איינער, זעהר א מיאוסער, און זאגט: אנו בעווייז נור מיר איהר שעהנקייט!

— דו קערל — זאגט דער פערקויפער — ביסטו אויף איהר א בעלן, רעד נישט און קויף, אזא שעהנהייט האט נאך די וועלט נישט געזעהן.

— פאָרט!

הײסט מען און זי ציהט פון זיך אראָפּ מיט ציטערענדע הענד אַ קלײד נאָך אַ קלײד. געקומען צום לעצטען, רײסט זי דאָס פון זיך אַראָפּ און גיט זיך אַ וואָרף אויף דער ערד: „רבונו־של־עולם! — שרײט זי אויס אין גרויסע אַנגסטען — האָסטו אויף אונז קײן רחמנות נישט, אָבער אויף דײן הײליגען גרויסען נאָמען ווי דערבאַרעמסטו זיך נישט?”

די ציטעריגע.

אַ יונג יודיש מײדעל פון אַ זעהר רײכער פאַמיליע איז אַרײנגעפאַלען אין געפענגעניש, זי מיט איהרע צעהן דינסטען. זענען זײ אַלע אָנגעקומען צו אַ גוי אין הויז. אײנמאָל דערלאַנגט ער דעם מײדעל אַ קרוג און הײסט איהר ברײנגען וואַסער; לויפט־צו אײנע פון די דינסטען און נעהמט־אַוועק בײ איהר די קרוג.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט דער גוי פערוואונדערט.

— אַך, האַר מײנער — ענטפערט די דינסט — זאָלסט וויסען פון וואָס פאַר אַ הויז זי קומט, ווי ציטעריג זי איז געווען בײ איהר מוטער! איך בין דאָך אײנע פון איהר מוטער'ס פינף הונדערט דינסטען.

דערהערט דאָס האָט דער גוי אָפּגעלאָזט פרײ זי מיט איהרע צעהן דינסטען.

גאָט'ס צאָרן.

אַ אַנדער יודיש מײדעל איז אויך אָנגעקומען פון געפענגעניש צו אַ גוי; האַלט זי זיך אויף בײ איהם אין הויז, און איז שטענדיג שטיל און טרויעריג. וועקט זיך אויף בײ'ם גוי דאָס האַרץ. בײנאַכט חלומ'ט זיך איהם ווי עמיצער הײסט איהם: לאָז זי אָפּ פרײ אַהײם. דערצעהלט ער דעם חלום זײן פרוי, זאָגט זי: מאַך זיך נישט דערפון. די צווײטע נאַכט חלומ'ט זיך איהם ווידער: „לאָזטו זי נישט אָפּ פרײ וועסטו שטאַרבען!” הערט ער נישט זײן פרוי און לאָזט־אָפּ דאָס יודיש מײדעל פרײ. און אַלײן געהט ער שטילערהײד איהר נאָך און טראַכט זיך: איך וויל זעהן וואָס מיט איהר וועט געשעהן.

אויפ'ן וועג זעהט ער ווי זי טרעט־אָפּ אין אַ זײט אין פעלד צו אַ ברונען און לאָזט זיך אַהין אַראָפּ צו שטילען איהר דאָרשט. ווי זי האָט זיך נור אָנגעשפאַרט אויפ'ן ווענטיל פונ'ם ברונען איז אַרויס אַ גיפטיגער שלאַנג, זי אַ ביס געטהון און דאָס מײדעל איז אַרײנגעפאַלען אין ברונען. געהט ער צו, דערזעהט ער זי אַ טויטע שווימען אויפ'ן וואַסער. נעהמט ער זי פון דאָרט אַרויס, גראָבט־אויס אין פעלד אַ קבר און בעהאַלט זי.

געקומען צוריק אהיים זאגט ער צו זיין פרוי: זעהסטו אט דאס פאלק, נור זייער גאט אליין גיסט־אויס אויף זיי זיין צארן!

נַקְדִימוֹן בֶּן־גוּרְיוֹן׳ס טאָכטער.

נַקְדִימוֹן בֶּן גוריון איז געווען איינער פון די רייכסטע און פארנעהמסטע לייט אין יְרוּשָׁלַיִם. אלע טאג ווען ער פלעג געהן אין בֵּית־הַמֶדְרָשׁ, פלעגען זיינע בעדיענער אויסשפרייטען אונטער איהם דעם וועג מיט זיידענע טעפּי־כער און אָרומע־לייט זענען געגאנגען נאך איהם, צונויפגעוויקעלט דאס זיי־דענס און פאר זיך גענומען. נאך זיין טויט, האבען דַיָינִים בעשטימט פאר זיין טאָכטער פיער הונדערט גילדען א טאג נור אויף בְּשָׂמִים אליין; איז זי נאך נישט געבליבען דערמיט צופרידען און זיי געזאגט: „נישט מעהר זאלט איהר איהר פאר אייערע טעכטער בעשטימען”. האבען יענע אויף דעם גע־ענטפערט: אָמֵן, הַלְוַאי!

און נאכ׳ן חוּרְבָּן איז איינמאל ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי געריטען אויפ׳ן עזעל פון יְרוּשָׁלַיִם ארויס, און זיינע תַּלְמִידִים זענען איהם נאכגעגאנגען. זעהט ער א אָרום אפגעריסען מיידעל קלויבט־אויף גערשטען־קערנער פונ׳ם קויט ארויס אונטער די פיס פון די אראבישע פיה. ווי זי האט איהם דערזעהן האט זי זיך איינגעהילט אין איהרע צולאזענע האר און צו איהם צוגעגאנגען.

— רַבִּי — זאגט זי איהם — איך האב נישט וואס צו עסען.

פרעגט ער זי: ווער ביסטו, טאכטער? שווייגט זי.

פרעגט ער זי איבער: טאכטער, זאג ווער ביסטו? ענטפערט זי: איך בין די טאכטער פון נַקְדִימוֹן בֶּן גוריון.

— וואו איז היגגעקומען דיין פאטער׳ס פערמעגען?

— געלד זאלצט מען נישט איין—ענטפערט זי.

— און דיין שווער׳ס פערמעגען?

— נאכגעגאנגען דעם פאטער׳ס. אך רַבִּי, געדענקסטו, אז דו האסט זיך געחַתְמ׳עט אויף מיין כְּתוּבָּה?

ר׳ יוֹחָנָן האט זיך געווענדעט צו זיינע תַּלְמִידִים און געזאגט: יא, איך געדענק, א מיליאן גאלדענע רענדליך איז איהר געווען אפגעשריבען אין דער כְּתוּבָּה פונ׳ם פאטער׳ס צד, אויסער דעם שווער׳ס.

און ר׳ יוֹחָנָן האט זיך צום סוף צעוויינט און אויסגעלאזט:

— אוי יודישע קינדער, אז־וואויל איז זיי ווען זיי טהון גאטס רָצוֹן; קיין אוּמָה וְלָשׁוֹן האט אויף זיי דעמאלט קיין שְׁלִיטָה נישט. ווען אבער זיי טרעטען־איבער זיין רָצוֹן—גיט ער זיי איבער צו א נידעריגער אוּמָה אין די הענד, און נאך ערגער: צו דער בְּהֵמָה פון א נידעריגער אוּמָה!

גאָט׳ס טרויער.

ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי זאָגט: נאָכ׳ן חורבן האָט גאָט צוזאַמענגערופען די מַלְאָכִים און זיי געפרעגט: אַ קעניג, אַ בָּשָׂר־וָדָם, ווען ער טרויערט אויף אַ מֵת וואָס איז איהם שטאַרק ליעב געווען, ווי איז ער זיך נוֹהֵג? ענטפערען זיי: ער לאָזט אַרויסהייַנגען אַ שוואַרצען געוואַנד פאַר דער טהיר.

— טהו איך דאָס אויך — זאָגט גאָט:

„איך ציה־אָן די הימלען דונקעל־שוואַרץ
און אַ זאַק מאַך איך זייער דעק”.

— און וואָס נאָך טהוט ער? — פרעגט ער ווייטער בּיי די מַלְאָכִים.

— ער לאָזט אויסלעשען די לייַכטער.

— טהו איך דאָס:

„זוהן און לבנה ווערען פינסטער,
דער גלאַנץ פון שטערען אויסגעלאָשען”.

— און וואָס נאָך טהוט ער? — פרעגט ער ווייטער.

— ער געהט באָרוועס.

— טהו איך דאָס:

„אין ווירבעל און שטורם איז גאָטס וועג,
שטויבּט־אויף וואָלקענס מיט זיינע פיס־טרעט”.

— און נאָך וואָס טהוט ער?

— ער צערייסט זיין קעניגליך פורפור־קלייד.

— טהו איך דאָס:

„אויסגעפיהרט דער גזר־דין פון גאָט —
און צוריסען האָט ער זיין פורפור־קלייד”.

— און נאָך וואָס טהוט ער?

— ער זיצט אין אַ ווינקעל און שווייַגט.

— טהו איך דאָס:

„איינזאַם זיצט ער און שווייַגט
אונטער דעם שווערען לאַסט פון זיין טרויער”.

רַב אַחָא זאָגט: חָרוּב איז געוואָרען דער בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, וויסט איז דער הַר־הַבַּיִת, די שְׁכִינָה קען זיך אָבער פון דאָרט נישט אָפּרייסען, און קיינמאָל טרעט זי נישט אָפּ פונ׳ם כּוֹתֶל מַעֲרָבִי:

„אָט שטעהט זי אונטער אונזער וואַנד,
קוקט דורך די שפּאַלטען אַרויס”.

ר׳ יוֹסֵי דערצעהלט: איינמאָל געהענדיג אין וועג בּין איך אַריין אין אַ חוּרְבָה אין יְרוּשָׁלַיִם מִתְפַּלֵּל צו זיין פאַר גאָט. הער איך ווי אַ בַּת־קוֹל ברומט פון דאָרט אַרוים ווי אַ טויב און זאָגט אין דער שטיל:

וועה איז מיר,
פערוויסט האב איך מיין הויז,
פערברענט האב איך מיין פאלאץ,
און פערטריבען מיינע קינדער
צווישען ווילד־פרעמדע.

„מְנַחֵם".

אינ׳ם טאג פונ׳ם חורבן איז געבוירען געווארען דער גואל [1].

ערגיץ וויט פון ירושלים איז געשטאנען איינער א דארפסמאן אין פעלד און געאקערט. גיט זיין קוה א ברום. דערהערט עס א פערביי־גייענדער אראבער, שטעלט ער זיך אפ און פרעגט דעם דארפסמאן: ווער ביסטו?

— א יוד בין איך — ענטפערט יענער.

— היי, דו יוד, שפאן־אויס דיין קוה, בינד־אפ דיין אקער־אייזען.

— וואס איז דען?

— דער יודישער בית־המקדש איז ערשט חרוב געווארען.

— פון וואנען ווייסטו דאס? — פרעגט דער יוד א דערשראקענער?

— פון דיין קוה׳ס ברום ווייס איך עס.

דערווייל גיט די קוה נאכאמאל א ברום. רופט זיך אן דער אראבער:

— היי, דו יוד, שפאן־איין צוריק דיין קוה, בינד־צו ווידער דיין אקער־אייזען, ערשט איז דאך געבוירען געווארען משיח, דער יודישער ערלעזער.

— ווי איז זיין נאמען — פרעגט דער יוד.

— מנחם הייסט ער.

— און זיין פאטער׳ס נאמען?

— חזקיהו.

— און וואו געפונט ער זיך?

— אין דארף בירת־ערבא, נעבען בית־לחם יהודה.

געהט־אוועק דער יוד, פערקויפט זיין קוה, פערקויפט זיין אקער־אייזען און ווערט א הענדלער פון געוואנד פאר קינדער. לאזט ער זיך אין וועג, לאנד־איין לאנד־אויס, שטאדט־איין שטאדט־אויס, ביז ער קומט אהין אין יענעם ארט. קומען ווייבער פון אלע ארומיגע דערפליך, איינקויפען ביי איהם געוואנד פאר זייערע קינדער. נור איין פרוי, מנחם׳ס מוטער, האט גאר נישט געקויפט. הערט דער הענדלער ווי ווייבער שרייען אויף א קול: מנחם׳ס מוטער, מנחם׳ס מוטער! געה קויף־איין געוואנד פאר דיין זוהנדיל.

— הלואי וואלט ער, שונא ציון, דערווארגען געווארען — ענטפערט יענע.

---

[1] ערלעזער, משיח.

— וואָס האָסטו צו איהם? — פרעגען די ווייבער.
— אין'ם טאָג פון זיין געבוירען איז דאָך דער בית־המקדש חרוב געוואָרען.
רופט זיך אָן דער יוד:
— גלויב מיר, טאָכטער, מיט איהם איז ער חרוב געוואָרען און דורך איהם וועט ער, אם ירצה השם, צוריק אויפגעבויט ווערען. נעהם קויף פאר איהם.
— איך האָב אָבער קיין געלד נישט — זאָגט די מוטער.
— עס מאַכט נישט אויס, נעהם אויף באָרג; אַן אַנדערסמאָל, ווען איך וועל ווידער קומען, וועסטו מיר בעצאָהלען.
אין אַ צייט אַרום קומט דער הענדלער ווידער אין יענעם אָרט. קלערט ער זיך: מע דאַרף געהן זעהן וואָס מאַכט יענס קינד. קומט ער צו דער מוטער און פרעגט זי: וואָס מאַכט עפּיס דיין קינד?
— ניטאָ איהם! — ענטפערט די מוטער — באַלד נאָך דיין אַוועקגעהן זענען אָנגעקומען אַזעלכע ווינטען און שטורעמס, ביי מיר פון די הענד איהם אויסגעכאַפּט, און מיט איהם אינאיינעם פערשוואונדען געוואָרען — און ניטאָ איהם!

דאָס געוויין ביינאַכט.

„ציון וויינט און וויינט ביינאַכט" — זי וויינט, און אויף איהר קוקענדיג וויינט אויך גאָט ברוך־הוא; די הייליגע מלאָכים וויינען מיט איהר; הימעל און ערד, בערג און טהאָלען וויינען מיט איהר.
„ביינאַכט וויינט זי" — וויינט ווער ביינאַכט לאָזט זיך זיין געוויין שטאַרקער הערען און עס חאַפּט־אָן ביי'ם האַרצען און מע וויינט מיט איהם צוזאַמען; וויינט ווער ביינאַכט — וויינען מיט איהם שטערען און מזלות.
רבי האָט געליי'ענט די קינות. געקומען צום פּסוק: „אַראָפּגעשליידערט פון הימעל אויף דער ערד יודישער פּראַכט" — האָט זיך איהם די האַנד אָפּגעלאָזט און דער ספר האָט זיך אַרויסגעגליטשט, און טיעף פונ'ם האַרצען האָט ער דערביי אַ קרעכץ געטהון: אוי, פונ'ם העכסטען דאַך אין דער טיעפסטער גרוב!...

זינט דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען.

זינט דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען בעווייזט זיך נישט ביי גאָט ברוך־הוא קיין פרעהליכע מינע און מע זעהט נישט דעם הימעל אַ לויטערען.
ר' אלעזר זאָגט: זינט דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַ אייזערנע וואַנד צווישען יודען און צווישען זייער פאָטער אין הימעל.

ר׳ יְהוֹשֻׁעַ זאָגט: זינט דער בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ איז חָרוּב געוואָרען געהט ניִשט פאַראיִבער קיין טאָג אָהן אַ צָרָה.

ר׳ פִּנְחָס בֶּן יָאִיר זאָגט: זינט דער בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ איז חָרוּב געוואָרען געהען־אַרום די געלערנטע ווי פערשעמטע און די ערד־לייט מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ, וואָהלטעהטיגע ווערען אַלץ דערנידעריגטער און די געוואַלטהוער און די ברייטע מיילער זענען פון אויבען; ניטאָ וואוהין זיך צו קעהרען, צו וועמען זיך ווענדען, קיינעם אַרט ניִשט, קיינער קוקט זיך ניִשט אום, אויף וועמען־זשע איז אונז געבליבען זיך אָנצולעהנען? — אויף דעם איינציגען פאָטער אין הימעל אַליין.

טרעסט.

פיער גרויסע תַּנָּאִים זענען געגאַנגען אין וועג קיין רוים: רַבָּן גַּמְלִיאֵל, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, ר׳ יְהוֹשֻׁעַ און ר׳ עֲקִיבָא. נאָך געווען ווייט פון דער שטאָדט אויף אַ שטרעקע פון הונדערט צוואַנציג מיל דערהערען זיי שוין דעם פרעהליכען זידיגען גאַסען־רויש פון רוים. הויבען־אָן די ערשטע דריי צו וויינען, נור איין ר׳ עֲקִיבָא לאַכט.

— וואָס לאַכסטו — פרעגען זיי איהם.

— און איהר, וואָס וויינט איהר? — פרעגט ער זיי.

— ווי זאָלען מיר ניִשט וויינען — זאָגען זיי — אַז מיר זעהען ווי די היידען, וואָס בּוקען זיך צו אָבּגעטער און דעמפּפען פאַר געצען, זיי זיצען זיך אַזוי רוהיג און געזיכערט, און מיר — אונזער בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, דאָס פוס־בּיינקעלע פון אונזער גרויסען גאָט, ליגט פערבּרענט אין אַש.

— דערפאַר טאַקי — זאָגט ר׳ עֲקִיבָא — לאַך איך. אויב זיי, די פערזינדיגטע פאַר גאָט, לעבּט זיך אַזוי, ווי וועט שוין זיין מיט די וואָס טהוען זיין ווילען?

די זעלבּע תַּנָּאִים האָבען איינמאָל נאָכ׳ן חורבן, זיך געלאָזט געהן קיין יְרוּשָׁלַיִם. געקומען צו׳ם הַר־הַצּוֹפִים [1]), האָבען זיי אויף זיך קְרִיעָה געריסען. געקומען נאָהענטער צו׳ם הַר־הַבַּיִת, דערזעהען זיי אַ שאַקאַל שפּרינגט־אַרויס פון דעם אָרט וואו ס׳איז געווען דער קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים [2]), הויבּען־אָן יענע דריי צו וויינען, און ר׳ עֲקִיבָא לאַכט. פרעגען זיי איהם: וואָס לאַכסטו?

— און איהר, פאַר וואָס וויינט איהר?

— ווי זאָלען מיר ניִשט וויינען, אַז דאָס הייליגסטע אָרט אונזערס, וואו קיין בֶּן־אָדָם, אויסער דעם כֹּהֵן גָּדוֹל, האָט קיינמאָל ניִשט געטאָרט אַהין איינטרעטען, — דאָרטען שפּאַצירען איצט פריי אַרום שאַקאַלען.

[1]) אַ בּאַרג אונטער ירושלים, וואָס פון דאָרט זעהט מען אַרויס די שטאָדט.

[2]) דאָס הייליגסטע אָרט אין בית־המקדש.

— דערפאַר טאַקי לאַך איך — זאָגט ר׳ עֲקִיבָא — צוויי נְבוּאות פערבינדענע צוזאַמען זענען געזאָגט געוואָרען, איינע פון שטראָף: „צִיון וועט אויף פעלד צואַקערט ווערען, פון יְרוּשָׁלַיִם — וועלען וויסטע בערגליך ווערען, און דער הַר־הַבַּיִת מיט ווילדען וואַלד בעוואַקסען"; די צווייטע פון טרעסט: „עס וועלען נאָך זיצען זְקֵנִים און זְקֵנוֹת אין די גאַסען פון יְרוּשָׁלַיִם, יעדער מיט זיין שטעקען אין האַנד, אָנגעלאָדענע מיט יאָהרען; און יונגע קינדערליך, יונגעליך מיט מיידעליך, וועלען אַקעגען זיי פרעהליך זיך שפּיעלען און אָנפולען מיט זייער פרעהליכען געלעכטער די גאַסען". איידער די ערשטע נְבוּאָה איז מְקוּיָם געוואָרען, האָב איך אַלץ מוֹרָא געהאַט טאָמער וועט די צווייטע אויך נישט מְקוּיָם ווערען, איצט אַז די ערשטע איז שוין ערפולט, מעג מען זיכער זיין אַז די צווייטע וועט אויך ערפולט ווערען.

אויסגעהערט ר׳ עֲקִיבָא׳ן, האָבען זיינע חֲבֵרִים איהם געזאָגט מיט די ווערטער:

— עֲקִיבָא, דו האָסט אונז געטרעסט! עֲקִיבָא, דו האָסט אונז געטרעסט!

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח.

די בְּעֶנַייעטע סַנְהֶדְרִין.

נאָכדעם ווי יַנַאי דער ערשטער [1]) האָט אומגעבראַכט די גרעסטע יודישע געלעהרטע [2]), איז די גאַנצע יודישע וועלט געווען ווי צעטומעלט; די צדוקים, די ביטערע שונאים פון די פְּרוּשים, האָבען אומעדום בעקומען די אויבערהאַנד — ביז שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח איז געקומען און האָט צוריק אַוועק־געשטעלט די תּוֹרָה אויף איהר אַלטען שטייגער.

צום ערשטען האָט ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח זיך גענומען אויסרוימען די צדוקים פון די סַנְהֶדְרִין, און אויסגעפיהרט האָט ער עס אויף אַזאַ אופן: אין דער סַנְהֶדְרִין, וואָס איז צו יענער צייט בעשטאַנען אויס לויטער צדוקים, פלעג זיצען דער מֶלֶךְ אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַאי און נעבען איהם די מַלְכָּה שְׁלוֹמִית, און אויך דער איין־און־איינציגער פון די פְּרוּשים — ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, דער מַלְכָּה׳ס ברודער. געוועהנליך, פלעגען אָפט פאָרקומען אין סַנְהֶדְרִין פערשי־דענע פראַגען פון אַלערליי דִינִים, האָבען די סַנְהֶדְרִין לייט אין אַזעלכע פאַ־לען נישט געוואוסט ווי אויסצודרינגען דעם אֶמֶת׳ן דין מיט בעווייזען פון דער תּוֹרָה [3]). רופט זיך אָן ר׳ שִׁמְעוֹן בן שטח: עס דאַרף אַוועקגעשטעלט ווערען, אַז פאַר דער סַנְהֶדְרִין זאָל רָאוּי [4]) זיין נור דער, וואָס קען אויסווייזען יעדען דין פון דער תּוֹרָה; דער אָבער וואָס קען דאָס נישט בעווייזען איז פאַר איהם אין סַנְהֶדְרִין קיין פלאַץ נישט. טרעפט זיך דערנאָך ווידער אַ פאַל וואו סַנְהֶדְרִין־לייט, נישט וויסען ווי אויסצודרינגען דעם דין פון דער תּוֹרָה, האָבען געשוויגען. נאָר איינער פון זיי האָט זיך אַרויסגעשטעלט געגען שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח און עפּעס געפלאַפּעלט: „גיב מיר — זאָגט ער — אַ טאָג צייט, מאָרגען וועל איך שוין דיר ברייגען אַ קלאָרע תְּשׁוּבָה״. אויף מאָרגען האָט ער שוין אָבער זיך געשעמט וויזען אין סַנְהֶדְרִין, ווייל ער האָט

[1]) יוחנן־הורקנוס. [2]) זעה אויבען ז׳ 15. [3]) די צדוקים וואָס האָבען נישט גע־האַלטען ווי די פרושים פון תורה שבעל־פה (מינדליכע טראַדיציאָן) פלעגען זיך האַל־טען נור ביים בוכשטעבליכען זינן פון דער תורה. [4]) האָט די ווערטה.

אין דער תּוֹרָה נישט געקענט אויסזוכען די נייטיגע בעווייזען. האָט ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח באַלד אויף זיין אָרט אין סַנְהֶדְרִין אַוועקגעזעצט איינעם פון די פְּרוּשִׁים. „די סַנְהֶדְרִין — האָט ער געזאָגט — מוז דורכאויס בעשטעהן פון איין און זיבעציג מאַן, נישט וועניגער". דאָס נעמליכע איז פאָרגעקומען אויך מיט די איבריגע — ביז די צדוקים זענען איינער נאָכ'ן אַנדערען אַלע אויסגעביטען געוואָרען אויף פְּרוּשִׁים, און אַזוי אַרום האָט ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אויסגעפיהרט צו האָבען אַזאַ סַנְהֶדְרִין ווי ער האָט פערלאַנגט.

און יענעם טאָג, ווען די גאַנצע סַנְהֶדְרִין איז בעשטאַנען פון הוילע פְּרוּשִׁים, האָבען יודען געמאַכט פאַר יום־טוב.

אַנטלאָפען און צוריקגעקומען.

קיין יְרוּשָׁלַיִם זענען איינמאָל אָנגעקומען דריי הונדערט נְזִירִים [1]) מיט דער דֵעָה דאָרט צו ברייגגען ניין הונדערט קָרְבָּנוֹת. פאַר האַלב פון זיי, פאַר הונדערט פופציג מאַן, האָט ר' שִׁמְעוֹן געפונען אַ געזעצליכען אויסגאַנג [2]) און זיי בעפרייעט פון קָרְבָּנוֹת. פאַר די איבעריגע האָט ער נישט געפונען. קומט ער צום קעניג יַנְאַי און זאָגט איהם: עס זענען אָנגעקומען דריי הונ־דערט נְזִירִים, דאַרפען זיי ברייגגען ניין הונדערט קָרְבָּנוֹת, פערמאָגען זיי נישט. שענק־זשע זיי דו איין העלפט און איך די צווייטע — און לאָזען זיי אויספולען זייער חוב. פאָלגט איהם יַנְאַי און שענקט העלפט קָרְבָּנוֹת. קומט מען דערנאָך פאַר יַנְאַי'ן און מע רעדט־אָן אויף שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: זיי ווייסען, אַז שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח האָט דיך אָבגענאַרט. אַלע קָרְבָּנוֹת זענען נור דעם קע־ניג'ס; ער אַליין אָבער האָט גאָר נישט געגעבען. איז יַנְאַי געוואָרען שטאַרק אויפגעבראַכט. דערוואוס זיך דערפון ר' שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, דערשרעקט ער זיך און אַנטלויפט.

אין אַ צייט שפּעטער, אויף אַ מאָהלצייט ביים קעניגליכען טיש, האָבען זיך געפונען צווישען די געסט, אויך פאָרנעהמע לייט פון פערסישער מְלוּכָה. רופען זיי זיך אָפּ צו יַנְאַי'ן: הער קעניג, עס געדענקט זיך אונז, אַז דאָ ביי'ם קעניגליכען טיש איז תָּמִיד געווען איינער אַ זָקֵן, פלעגט ער אונז זאָגען קלוגע ווערטער פון דער תּוֹרָה. האָט יַנְאַי געהייסען זיין פרוי שְׁלוֹמִית, רַבִּי שִׁמְעוֹן'ס שוועסטער, וועלכע האָט געוואוסט וואו איהר ברודער בעהאַלט זיך, זי זאָל שיקען נאָך איהם, ער זאָל קומען צוריק. זאָגט זי צו איהם: שווער

---

[1]) נזיר — אַן אָבגעשיידטער, אַן איינגעהאַלטענער — דער וואָס נעמהט אויף זיך אַ געוויסע צייט זיך אָפּצוהאַלטען פון וויין, פון גאָלען זיך און פון טומאה. לויט'ן דין מוז יעדער נזיר ברייגגען דריי קרבנות. [2]) אַ מיטעל ווי אויפצובינדען זיי פונ'ם נדר, דורך וואָס זיי ווערען בעפרייט פון קרבנות.

מיר, אז דו וועסט איהם נים אנריהרען און שיק איהם דיין קעניגליכען רינג— וועט ער קומען. האט ינאי אזוי געטוהן און ר' שמעון בן שטח איז צוריקגעקומען.

פרעגט איהם דער קעניג:

— צו וואס ביסטו אנטלאפען?

— כ'האב געהערט — ענטפערט ער — אז דער קעניג איז אויף מיר אויפגעבראכט, האב איך מורא געהאט, זאלסט מיך נישט טויטען, און געטהון ווי אין פסוק שטעהט: „בעהאלט זיך א קליינע ווילע, ביז דער צארן וועט פאראיבער".

— און פאר וואס האסטו מיך אויסגעלאכט?

— חלילה! — ענטפערט ר' שמעון — איך בין דאס גאר נים אויסען געווען. דו האסט געשטיצט די נזירים מיט דיין געלט, און איך — מיט מיין תורה. איז אויסגעקומען גלייך אויף גלייך, ווי עס ווערט געזאגט: „ווער אין שאטען פון חכמה — ווער אין שאטען פון געלט".

— פאר וואס־זשע האסטו דאס מיר נישט דערצעהלט באלד?

— ווען איך דערצעהל דיר באלד, ווער ווייסט צי דו וואלסט געגעבען.

זעצט איהם ינאי ביי'ם טיש צווישען זיך און צווישען דער קעניגען.

„זעה — זאגט ער איהם — וואס פאר א כבוד איך טהו דיר אן".

— נישט דו — ענטפערט ער — די תורה טוהט מיר אן דעם כבוד, ווי בן־סירא זאגט: „וועסטו זי אכטען און עהרען — באזעצט זי דיך צווישען הערען".

— הערסט! — רופט זיך אן ינאי צו דער קעניגען — ער האט גאר פאר קיינעם קיין אבשיי נים!

ינאי פאר שמעון בן שטח'ס געריכט

איינמאל האט דעם קעניג ינאי'ס א קנעכט געהרג'עט א מענשען. האט ר' שמעון בן שטח דער נשיא פון די סנהדרין איהם געהייסען ארויסרופען פאר'ן געריכט. שיקט מען צו'ם קעניג ינאי: „דיין קנעכט האט געטויט א מענשען". שיקט ער אוועק דעם קנעכט פאר'ן געריכט. באפוילט מען איהם ווייטער: „לויט'ן דין פון דער תורה מוזטו אליין, דער אייגענטימער פון'ם פערברעכער, אויך זיך שטעלען צוזאמען מיט איהם פאר'ן געריכט". פאלגט ינאי און קומט. שטעלט מען איהם א שטוהל נעבען שמעון בן שטח און ער האט זיך געזעצט. רופט זיך אן צו איהם שמעון בן שטח: קעניג ינאי, שטעל זיך אויף צום דין און זאל מען די עדות געגען דיר אויסהערען — אזוי הייסט אונזער תורה. זאגט ינאי: אזוי זאגסט דו, וואס זאגען אבער דיינע חברים. ווענדעט ער זיך רעכטס, לאזען די ריכטער אראפ די אויגען צו דער ערד, לינקס — אויך דאסזעלבע. אויפגעבראכט פון אזא משא־פנים,

שרייעט שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אויף זיי אָן: „איהר זענט נישט אָפענהערציג, זאָל גאָט דער יודע־מחשבות מיט אייך זיך רעכנען!״—געשעהט אַ וואונדער און אַלע ריכטער ווערען פּלוצלינג נידערגעוואָרפען צו דער ערד און בלייבען אין אָהנמאַכט. ווערט דער קעניג דערציטערט. שרייעט ווידער אויס ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: „שטעל זיך אויף, זאָל מען געגען דיר עדוּת זאָגען. נישט פאַר אונז שטעלסטו זיך אויף, נאָר פאַר דעם שעפער פון דער וועלט״. און ינאַי האָט זיך באַלד אויפגעשטעלט אויף די פיס.

קִדוּשׁ־הַשֵׁם.

שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח איז געווען אַ נויטבעדערפטיגער. און האָט זיך בעשעפטיגט מיט פלאַקס. איינמאָל האָבען די תלמידים פאַר איהם געקויפט אַן עזעל ביי אַן אַראַבער. געפונען זיי אויפ׳ן עזעל׳ס האַלז פערשטעקט אַ טייערען עדעלשטיין. רופען זיי אויס מיט אַ שמחה: רבי, גאָט האָט דיר צוגעשיקט אַ כשר׳ע מציאה, ביזט נתעשר געוואָרען! זאָגט זיי ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח: „ניין, קינדער, איך האָב געקויפט אַן עזעל, נישט קיין עדעלשטיין״. און האָט באַלד אָפּגעשיקט דעם עדעלשטיין צוריק צו׳ם אַראַבער.

פערוואונדערט האָט אויסגערופען דער אַראַבער: „געלויבט זאָל זיין דער יודישער גאָט, דער גאָט פון שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח״.

אַכציג מכשפות אין איין טאָג אויפגעהאַנגען.

ווען ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח איז געוואָרען נשיא קומט מען און מע דערצעהלט איהם, אַז ערגיץ אין אַ הייל אין אַ וואַלד ביי אַשקלון האַלטען זיך אויף אַכציג פרויען, זעהר שעדליכע מכשפות. פערזאַמעלט ר׳ שִׁמְעוֹן אין אַ נאַסען רעגענדיגען טאָג אַכציג יונגע לייט, אַלע שעהנע פאַרשוינען פון הויכער וואוקס, טהיילט זיי איין יעדען אַ נייעם קרוג מיט אַ ריינעם צוזאַמענגעלעגטען מאַנטעל אינוועניג, הייסט זיי אָנטהון די קרוגען איבערגעקעהרטע אויף די קעפּ, און לאָזט זיך מיט זיי אין וועג צו דער הייל. און אָנגעזאָגט האָט ער זיי: באַלד ווי איהר וועט דערהערען פון מיר פון דער הייל אַרויס דעם ערשטען פייף, זאָלט איהר חאַפּען אָנטהון די ריינע מאַנטלען, דעם צווייטען — זאָלט איהר זיך אַלע אַ לאָז טהון אין הייל און יעדער פון אייך זאָל באַלד אויפחאַפּען איין מכשפה און זי גיבען אַ הויב־אויף פון דער ערד, ווייל אַזוי איז שוין מיט אַ מכשף: הויבסטו איהם אויף פון דער ערד פערלירט ער אויפ׳ן שטעל זיין מאַכט.

קומט מען צו דער הייל. הילט זיך ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח איין אין׳ם טריקענעם מאַנטעל, קלאַפּט־אָן ביי׳ם אַריינגאַנג און שרייעט־אויס:

— אויים, אויים [1]! עפּענט, איך בין פון אייערע.

אַרײַנגעלאָזט איהם אין הייל, גיבען איהם די מכשפות גלייך א פרעגע:

— ווי קומט עס דו זאָלסט פון אַזאַ רעגען אַרוים אַ טרוקענער?

— איך האָב זיך דורכגעשלאָגען צווישען די טראָפּענס — ענטפערט זיי ר׳ שמעון.

— און צי וואָס ביסטו אהער געקומען?

— איינער ביי׳ם אַנדערען זיך לערנען! זאָל יעדערע פון אייך בעווייזען וואָס זי קען.

זאָגט איינע אַ שפּרוך — און ס׳ווערט באַלד בעשאַפען זיבען ברויט. די צווייטע — און עס בעקומט זיך אייזערנע פלייש, די דריטע — און עס וואַקסט אויס גאָלדענער וויין, די פיערטע — און עס בעווייזט זיך קופערנע זיפ.

— זעה — זאָגען זיי — וואָס פאַר אַ סעודה מיר האָבען פאַר דיר בעשאַפען. איצט האַלט עס ביי דיר, בעווייז דו וואָס דו קענסט.

— איך — זאָגט ר׳ שמעון — וועל גיבען אַ פייף איינס און צוויי, וועלען צו אייך אַריין אכציג שעהנע, שטאַלטנע יונגע־לייט, אַלע איינגעהילט אין טרוקענע מאַנטלען, און ס׳וועט שוין זיין מיט אייך פרעהליך און לעבעדיג.

און באַלד אויף דעם גיט ר׳ שמעון איין פייף, און די יונגען האָבען געחאַפּט און איינגעהילט זיך אין די מאַנטלען, אַ צווייטען — און זענען אַלע מיט אַמאָל אַריין אין הייל.

— זאָל יעדער פון אייך — בעפעהלט ר׳ שמעון — געשווינד אויסקלויבען איינע, אַ פּאָר צו זיך.

און די אַכציג מכשפות, יעדע פון זיי אויפגעחאַפּט פון אַ פּאָר פעסטע הענד, זענען אַלע געבליבען הייגגען אין דער לופטען.

— איצט — זאָגט ר׳ שמעון צו דער וואָס האָט ברויט בעשאַפען — פּרוב מאַך נאָכאַמאָל די זעלבע קונץ.

קען זי נישט.

— נעהם־זשע, הייננ זי אויף אויף אַ ביים — זאָגט ר׳ שמעון צום בחור.

און דו ווענדט ער זיך צו דער צווייטער — פּרוב נור שאַפ ווידער וויין.

קען זי נישט.

— הייננ זי אויף!

און אַזוי אַרום האָט מען אויפגעהאַנגען אַלע אַכציג מכשפות.

[1]) אַ אויסרוף־וואָרט צווישען מכשפים.

חוני־המעגל און זיינע אייניקליך.

חוני־המעגל בעט־אוים רעגען.

איינמאל איז איבערגעגאנגען דאס רוב [1] פון חודש אדר און קיין רעגען איז נישט געווען [2]. קומט מען צו חוני־המעגל און מע בעט איהם: טהו תפלה וועט געהן רעגען. זאגט ער: געהט טראגט־אריין אין שטוב די פסח'דיגע הויוועגנס [3] זיי זאלען פונ'ם רעגען נישט צעווייקט ווערען.

שטעלט זיך חוני־המעגל און טהוט תפלה, און קיין רעגען געהט אלץ נישט. וואס טהוט מען? צייכענט ער ארום זיך אן עיגול [4], שטעלט זיך אוועק אינדערמיט און זאגט אזוי:

— רבונו־של־עולם! דיינע קינדער האבען זיך געווענדעט צו מיר, וויל איך בין ביי דיר ווי א בן־בית [5]. שווער איך ביי דיין גרויסען נאמען, איך ריהר זיך נישט פון דעם ארט, ביז דו וועסט זיך אויף זיי נישט דערבארמען.

הויבט־אן א רעגען טריפען. זאגען איהם די תלמידים: רבי, דיין געזיכט דערהאלט אונז ביי'ם לעבען; עס זעהט אויס ווי עס רעגענט נור כדי בעפרייען דיך פון דיין שבועה.

הויבט חוני אויף די אויגען צו'ם הימעל און זאגט: נישט אויף דעם האב איך געבעטען, נאר אויף א רעגען וואס זאל אנפולען אלע גריבער, גראבענס און הייל'ען.

נעהמט דער רעגען שמייסען מיט שטורם, גיסען ווי פון עמערס, יעדער טראפען א קווארט די גרויס. זאגען איהם די תלמידים ווידער: רבי, דיין געזיכט דערהאלט אונז ביי'ם לעבען; עס זעהט אויס אז ס'איז נישט קיין רעגען, נור א מבול אויף חרוב צו מאכען די וועלט.

הויבט חוני ווידער אויף די אויגען צום הימעל און זאגט: נישט אויף

[1] דער גרעסטער טהייל. [2] הודש אדר איז די צייט פון פריהיאהר־רעגען אין ארץ־ישראל. [3] הויוועגנס לייםענע אויפגעשטעלטע אין הויף צו בראטען שעפסען־פלייש פון קרבן־פסח. [4] קרייז, רעדיל. [5] א שטוב־מענש, היימישער.

דעם האָב איך געבעטען, נאָר אויף אַ רעגען פון גוטווילען, בּרָכָה און גליק.

האָט אָנגעהויבען דער רעגען געהן ווי געהעריג, אַזוי לאַנג ביז דאָס וואַסער האָט געשטיגען הויך און דער עולם אין ירושלים האָט געמוזט זיך אויפהויבען אויפ'ן הר-הבית[1]). קומט מען ווידער צו חוני'ן: רבי, ווי דו האָסט מתפלל געווען אויפ'ן רעגען, ער זאָל געהן, אַזוי בעט איצט, ער זאָל שוין אויפהערען.

ענטפערט ער: „איך האָב אַפילו אַ קַבָּלָה, אַז אויף צו פיעל גוטס איז מען נישט מתפלל, דאָך ברייננט אהער אַן אָקס אַ דאַנק-אָפּפער". ברייננט מען. לעהנט ער זיך אָן מיט ביידע הענד אויפ'ן אָקס, הויבט אויף די אויגען צו'ם הימעל און זאָגט:

— רבונו-של-עולם! דיין פאָלק ישׂראל, וואָס דו האָסט אַרויסגעפיהרט פון מצרים, קען נישט אויסשטעהן נישט צופיעל גוטס, און נישט צופיעל שלעכטס. ביסטו אויף זיי אין צאָרן—טראָגען זיי עס נישט איבער; ביסטו צו זיי צופיעל מילד—האַלטען זיי עס אויך נישט אויס. זאָל זיין דיין גוטער ווילען, דער רעגען זאָל אויפהערען און זאָל די וועלט פריי אָפּאָטהעמען.

און באַלד האָט אַ בלאָז געטהון אַ ווינט—זענען די וואָלקענס צוגאַנגען און ס'האָט אַרויסגעשיינט די זון. האָט דער עולם זיך אַוועקגעלאָזט אין פעלד און געבראַכט פון דאָרט פרישע שוואָמען און פילצען.

שיקט דער נשׂיא פון סַנהֶדרין אין יענער צייט, ר' שמעון בן שטח, זאָגען חוני'ן אַזוי: „ווען דו ביסט נישט חוני וואָלט דיר געקומען דערפאַר אַ שטרענגער פּסק[2]). וואָס מאַכט מען אָבער מיט דיר, אַז דו שמייכעלסט זיך פאַר גאָט, ווי אַ קינד פאַר זיין טאַטען, און פיהרט ביי איהם אויס וואָס ער וויל: „טאַטע, פיהר מיך אָפּוואַשען מיט וואַרעמע וואַסער"—פיהרט ער איהם. „שוועַנק מיך אָפּ מיט קאַלטע"—שוועַנקט ער איהם. „גיב מיר ניס, מאַנדלען, פערשקעס, מילגרוימען"—גיט ער איהם. אויף דיר זאָגט דער פסוק: „דיין פאָטער פרעהט זיך... און דיין מוטער קוועלט-אָן".

און די סַנהֶדרין האָבען אַריינגעשיקט צו חוני-המעגל: „דו בעפעהלסט און ער ערפולט"—דו בעפעהלסט פון אונטען און גאָט בָּרוך-הוא ערפולט פון אויבען.

אַ זיבציגיעהריגער שלאָף.

ר' יוחנן דערצעהלט אַזוי איבער חוני-המעגל:

אַלע זיינע יאָהרען האָט דער צדיק, חוני-המעגל, זיך פערקלערט איבער יענע ווערטער אין תהלים: „ווען גאָט וועט אומקערען (יודען) צוריק קיין

[1]) דער בּאַרג „מוריה", אויף וועלכען דער בית-המקדש איז געשטאַנען. [2]) פאַר דעם וואָס ער האָט זיך אויפגעפיהרט געגען גאָט צו היימיש.

ציון—זענען מיר געווען ווי אין חלום״ [1]. איז מעגליך—איז איהם געווען קשה—אז איינער זאל אפשלאפען אין חלום גאנצע זיבציג יאהר?

איינמאל געהט ער אין וועג, דערזעהט ער, איינער פלאנצט א באק־סער־בוים. פרעגט ער יענעם: „נאך וויפיעל יאהר הייבט־אן דער בוים צו געבען פרוכט?״

— נאך זיבציג יאהר—ענטפערט יענער.

— ביסטו זיכער, אז דו וועסט נאך לעבען זיבציג יאהר און אליין פון איהם געניסען? - פרעגט חוני ווידער.

— וואס מאכט עס אויס—ענטפערט יענער—אז איך בין געקומען אויף דער וועלט האב איך שוין געפונען באקסערען־בוימער. מיינע עלטערן האבען געפלאנצט פאר מיר, און איך פלאנץ פאר מיינע קינדער.

זעצט זיך חוני צו איבערבייסען, אין זיין עזעל לאזט ער אפ פאסען זיך אין פעלד. פאלט אויף איהם אן א דרימעל און ער שלאפט־איין. וואקסט־אויס ארום איהם א פעלז, פערשטעלט איהם פון דער גאנצער וועלט און ער שלאפט דארט אזוי אפ גאנצע זיבציג יאהר. ווען ער האט אויפגע־וואכט—איז דער פעלז צערונען אין דער לופט און חוני האט דערזעהן ווי איינער קלויבט באקסערען פון יענעם בוים. פרעגט ער ביי איהם: „ביסטו דער, וואס האט דעם בוים געפלאנצט?״

— ניין—ענטפערט ער— געפלאנצט האט מיין זיידע.

„אפנים, איך בין אפגעשלאפען זיבציג יאהר״ — טראכט זיך חוני. דערזעהט ער נעבען זיך אויפ׳ן פעלד א סך עזלען און עזעליך, וואס זיין עזעל האט אין דער צייט געבוירען. לאזט ער זיך צוריק אהיים. געקומען אין שטאדט, דרעהט ער זיך ארום און דערקענט זי נישט: נייע גאסען, נייע מענשען. הויבט ער אן זיך נאכפרעגען: „זאגט מיר, וואו וואוינט דא חוני־המעגל׳ס זוהן?״ ענטפערט מען איהם: „זיין זוהן איז שוין לאנג אויף דער וועלט נישטא, אפשר אן אייניקעל״.

זאגט ער: „איך בין דאס חוני־המעגל״. גלויבט מען איהם נישט. געהט ער אוועק אין בית־המדרש. הערט ער ווי חכמים שמועסען צווישען זיך אין לערנען און זאגען דערביי: „דער ענין איז אונז אזוי קלאר ווי אין יענע צייטען פון דעם גרויסען חוני־המעגל״. זאגט ער: „דאס בין איך חוני״. גלויבט מען איהם אליין נישט און קיינער קוקט זיך אויף איהם נישט אום.

האט ער עס נישט געקענט אויסהאלטען און אויסגעבעטען אויף זיך דעם טויט.

[1] געזאגט געווארען אויף די יודען, וואס האבען זיך צוריקגעקעהרט נאך זיבציג יאהר פון גלות בבל קיין ציון.

אַבָּא־חִלְקִיָה בעט־אויס רעגען.

אַבָּא־חִלְקִיָה איז געוועזען חוני־הַמְעַגֵל׳ס אַן אייניקעל. אין דער צייט פון מאַנגעל אין רעגען פלעגען די חֲכָמִים זיך ווענדען צו איהם ער זאָל תְּפִלָה טהון, און ס׳האָט תָּמִיד געהאָלפען.

איינמאָל בִּשְׁעַת אַזאַ מאַנגעל, שיקט מען צוויי תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בעטען איהם ער זאָל, ווי דער שטייגער, מִתְפַּלֵל זיין אויף רעגען. קומען זיי צו איהם אַהיים, טרעפען זיי איהם נישט. געהען זיי צו איהם אין פעלד, געפּנען זיי איהם ווי ער שטעהט און צוגראָבט די ערד. גריסען זיי איהם — ענטפערט ער נישט. פאַר נאַכט קלויבט ער אָן שפּענער, און אַרויפגעלעגט דאָס האָלץ מיט׳ן גראָב־אייזען אויף איין אַקסעל און דעם מאַנטעל אויפ׳ן צווייטען — לאָזט ער זיך געהן אַ באָרוויסער אַהיים. ביי אַ וואַסער טהוט ער אָן די שיך. צווישען דערנער און שטעכלען פערהויבט ער די קליידער. געקומען נאָהענט צו׳ם שטאָדט געהט איהם אַרויס דאָס ווייב אַנטקעגען אַ אויסגעפּוצטע. געקומען צו זיין הויז, לאָזט ער אַריינגעהן פריהער די פרוי, ער נאָך איהר און די צוויי געסט צו׳ם לעצטען. זעצט ער זיך עסען און בעט נישט די געסט צום טיש מיטעסען. ביי׳ם טיש ברעכט ער אָפּ ברויט פאַר די קינדער, און גיט דעם גרעסטען איין שטיק, און דעם קלענערען צוויי.

נאָכ׳ן עסען רופט אַוועק אַבָּא־חִלְקִיָה זיין ווייב אין אַ זייט און זאָגט איהר:

— איך פערשטעה, אַז די צוויי חֲכָמִים זענען געקומען צו מיר צוליעב רעגען. קום־זשע לאָמיר אַרויפגעהן ביידע אויפ׳ן בוידעם און בעטען רַחֲמִים ביי גאָט, אֶפְשַׁר וועט ער זיך דערבאַרמען און געבען רעגען, און זאָל מען נישט זאָגען אַז ס׳איז צוליעב אונז. געהען זיי אַרויף אויפ׳ן בוידעם. שטעלט ער זיך אין איין ווינקעל, זיין ווייב אין אַ צווייטען און טהוען תְּפִלָה. האָט זיך בעוויזען פריהער אַ וואָלקען פון דער זייט ווינקעל, וואו זי איז געשטאַנען.

אַראָפּ פונ׳ם בוידעם, פרעגט ער זיי: רַבּוֹתַי, צו וואָס זענט איהר געקומען?

ענטפערען זיי: „אונז האָבען די חֲכָמִים געשיקט צו דיר מיט אַ בַּקָשָׁה, זאָלסט בעטען אויף רעגען״.

זאָגט ער: „געלויבט איז גאָט, וואָס האָט געמאַכט, איהר זאָלט שוין נישט דאַרפען אָנקומען צו אַבָּא־חִלְקִיָה׳ן״.

— וועסט אונז נישט איינרעדען — זאָגען זיי — דער רעגען, ווייסען מיר, קומט־אָן אין דיין זכות. איצט בעטען מיר דיך נור, דו זאָלסט אונז ערקלערען איניגע זאַכען פון דיין אויפפיהרונג, וואָס זעהען אונז אויס אַביסעל קָשֶׁה [1]:

[1]) פריקרע.

פאַר וואָס, אַז מיר זענען געקומען און האָבען דיך געגריסט, האָסטו אונז נישט בעגעגענט פריינדליך?

— איך בין געווען—ענטפערט ער—אַ שכיר־יום, געאַרבייט ביי יענעם אויפ׳ן טאָג, איז נישט רעכט צו פערלירען יענעמ׳ס צייט.

— פאַר וואָס — פרעגען זיי ווייטער האָסטו אויפגעלעגט בעזונדער דאָס האָלץ אויף איין אַקסעל און דעם מאַנטעל אויפ׳ן צווייטען[1]?

— דער מאַנטעל איז נישט מיינער, אַנטליהען איהם האָט מען מיר נור אויף צו קליידען, אויף קיין אַנדער זאַך נישט.

— פאַר וואָס ביסטו דעם גאַנצען וועג געגאַנגען באָרוועס, נור ביי אַ וואַסער האָסטו אָנגעטהון די שיך?

— אַזוי אין וועג זעהט מען אויף וואָס מע שטעלט די פיס, אין וואַסער אָבער זעהט מען נישט, קען מען זיי צובייזען.

— פאַר וואָס, אַז דו ביסט געקומען צו דערנער און שטיכלען האָסטו דעמאָלט דיינע קליידער, וואָס בעשיצען דאָס לייב, אונטערגעהויבען?

— לייב פערהיילט זיך, קליידער פערהיילען זיך נישט.

— פאַר וואָס איז ביי דער שטאָדט דיר אַנטקעגענגעקומען דיין פרוי אַ אויסגעפוצטע?

— איך זאָל זיך נישט פערקוקען אויף אַ פרעמדער.

— פאַר וואָס האָסטו צו דיר אין שטוב געלאָזט אַריינגעהן פריהער דיין פרוי, דערנאָך דו, און מיר די לעצטע?

ווייל איך האָב נישט געוואוסט אויף וויפיעל איהר זענט אָרענטליך.

— פאַר וואָס האָסטו זיך געזעצט צום טיש און אונז נישט געזאָגט: „קומט מיטעסען"?

— ווייל דאָס ברויט וואָלט נישט געקלעקט, און גלאַט רופען וועגען יוצא זיין האָב איך נישט געוואָלט.

— פאַר וואָס האָסטו דיין גרעסער קינד געגעבען איין שטיק ברויט, און דעם קלענערען — צוויי?

— דער זיצט אין דער היים, און יענער לערענט אין שולע.

— פאַר וואָס האָט זיך אויפגעהויבען אַ וואָלקען פריהער פון דער זייט ווינקעל, וואו דיין פרוי איז געשטאַנען, און דערנאָך ערשט פון דיין זייט ווינקעל?

— ווייל די פרוי איז תמיד אין דער היים, קומט אַן אָרומאַן, גיט זי

[1] דער זעהר איינפאַך געמאַכטער אויבערשטער מאַנטעל (שמלה, טלית) פון די ארץ־ישראל־איינוואוינער האָט אויסער קליידען געדינט אויך פאַר אַ דעק און אויף איינצובונדען חפצים.

איהם פּאַרטיג בּרויט, און די הֲנָאָה זײַנע איז אויפ'ן אָרט; איך אָבער גיב אַ נְדָבָה געלד, און דעם אָרומאַנ'ס הֲנָאָה קען נישט זײַן בּאַלד.

חָנָן דער בּעהאַלטענער.

חָנָן דער בּעהאַלטענער איז אויך געוועזן חוֹנִי־הַמְעַגֵל'ס אייניקעל, דער טאָכטער'ס אַ זוהן. אין דער צײַט פון מאַנגעל אין רעגען פלעגען די חֲכָמִים אָנשיקען אויף איהם קליינע קינדער, שולע־יונגליך, און זיי פלעגען איהם אָנחאַפּען בּײַ די פּאָלעס, נאָכלויפען און שרײַען: „טאַטע, טאַטע, גיב אַ רעגען!"

געריהרט פון די קינדערשע קולות, פלעגט ער זיך ווענדען צו גאָט: „רבּונו־של־עולם? טהו עס אינ'ם זכות פון די קינדערליך, וואָס ווייסען נאָך נישט אונטערשיידען צווישען דעם טאַטען וואָס גיט רעגען און אַ טאַטען וואָס גיט נישט קיין רעגען".

און פאַר וואָס האָט מען איהם גערופען חָנָן דער בּעהאַלטענער? — ווײַל ער פלעג, מַחְמַת זײַן גרויס עֲנִיוּות, זיך בּעהאַלטען פאַר לײַטען.

הלל הזקן.

הלל און זיין ליעבע צו תורה.

I.

הלל און שבנא זענען געווען ברידער. פלעגט הלל זיצען אין אָרומ־קייט און לערנען תורה, און שבנא האָט זיך פערנומען מיט מסחר און פער־דיענט. איינמאל, אז שבנא האָט שוין מעהר נישט געקענט צוזעהן זיין ברו־דער'ס אָרומקייט, קומט ער צו הלל'ן און לעגט איהם פאָר: „ברידער, פאָלג מיך, שטעה־צו צו מיר פאַר אַ שותף אין געשעפט, מיר וועלען ביידע אַרבייטען און וואָס גאָט וועט געבען וועלען מיר זיך טהיילען". הלל אָבער האָט דערפון אפילו נישט געוואָלט הערען.

— אָט וואָס ליעבע צו תורה הייסט! — איז אַרויס אַ בת־קול אין פאָלק—

„מעג איינער גיבען
זיין גאַנץ פערמעגען
פאַר דער ליעבע—
לאַכט מען איהם אויס".

II.

איבער הלל'ס ליעבע צו תורה ווערט דערצעהלט נאָך אַזאַ מעשה:

אַלע טעג פלעג הלל זיך פערדינגען אויף אַרבייט און בעקומען ליין אַ טראָפּייעיק [1]. דערפון פלעגט ער האַלב אַוועקגעבען דעם טהיר־היטער פון בית־המדרש, ער זאָל איהם אַריינלאָזען הערען תורה, און האַלב איז איהם געבליבען אויף לעבען פאַר זיך און פאַר זיין הויז־געזונד. מאַכט זיך איינמאָל אַז ער האָט געזוכט אַ גאַנצען טאָג און נישט בעקומען וואו צו פערדינען. קומט ער צו פאַר נאַכט צו'ם בית־המדרש, לאָזט איהם אַהין דער היטער אָהן געלד נישט אַריין. קלעטערט ער אַרויף אויפ'ן דאַך און שפּאַרט זיך אָן דאָרט נעבען דעם שיין־פענסטעריל [2], דאָ אַרום אויפצוחאַפּען אַ לעבעדיג גאָט'ס וואָרט פון די צוויי גרויסע לעהרער'ס מויל, פון שמעיה און אבטליון.

---

[1] אַ גריכישע מטבע—½ דינר. [2] די דעכער אין ארץ־ישראל זענען געמאַכט פלאַך מיט אַ פענסטעריל אין דער מיט, דורכלאָזען די שיין.

אויסגעקומען איז עס אין א ווינטערדיגען פרייטאג, טבת־צייט. און ווען הלל ליגט דא אזוי פערטיפט אין הערען פאלט דערווייל אויס א שניי, געהט אזוי לאנג, ביז ער האט איהם פערשאטען. שבת פארטאג זאגט שמעיה צו אבטליון׳ן: אבטליון ברודער, אלע טאג אין דער צייט איז שוין איז שוין ליכטיג, היינט איז נאך פינסטער, וואס בעטייט עס? זאל דאס זיין אזא וואלקען־טאג? גיבען זיי א קוק ארויף, דערזעהען זיי עפּיס א מענשענ־געשטאלט אויבען אין פענסטעריל. איז מען ארויף אויפ׳ן דאך, געפונט מען הלל׳ן ליגען דארט אונטער א בארג שניי פון דריי איילען דער הויך. נעהמט מען איהם אראפּ, מע וואשט איהם ארום און מע שמירט־אויס זיין לייב מיט בוימאייל און מע מאכט א פייער איהם צו דערווארמען, ער זאל קומען צו זיך. „צוליעב אפראטעווען דאס לעבען פון אזעלכען — זאגען די לעהרער — מעג מען מחלל־שבת זיין״.

הלל׳ס עניוות.

צוויי מענשען זענען אמאל געגאנגען אין א געוועט, אז דער וואס איהם וועט זיך איינגעבען הלל׳ן דערביי׳זערען, יענער בעקומט דערפאר פיער הונדערט גולדען. זאגט איינער פון זיי: איך נעהם זיך אונטער. לאזט ער זיך באלד געהן צו הלל׳ס הויז, שטעלט זיך אפ ביי דער טהיר און רופט־אויס: „היי, וואו איז הלל? הלל וואו איז?״

הלל האט זיך גראד דעמאלט געצוואגען לכבוד שבת — ס׳איז געווען פרייטאג — הילט ער זיך איין און געהט יענעם ארויס אקעגען.

— זוהן מיינער — פרעגט איהם הלל — וואס פערלאנגסטו?

— איך וויל ביי דיר עפּיס פרעגען — ענטפערט יענער.

— פרעג, מיין זוהן, פרעג.

— זאג מיר: פאר וואס זענען די קעפּ ביי די בבליאנער קיילעכדיג?

— זוהן מיינער ענטפערט איהם הלל — א וויכטיגע פראגע האסטו געפרעגט. ס׳איז דערפאר וואס זיי האבען נישט קיין געניטע הויבאמען.

געהט דער מענש אוועק און קומט איז א ווייל׳ע ארום צוריק.

היי, וואו איז הלל? הלל וואו איז?

הילט זיך הלל איין און געהט צו איהם ווידער ארויס.

— זוהן מיינער, וואס פערלאנגסטו?

— איך וויל נאך עפּיס פרעגען.

— פרעג מיין זוהן, פרעג.

— פאר וואס א שטייגער זענען די אויגען ביי די תרמודיאנער לויזע?

— זוהן מיינער — ענטפערט הלל — א זעהר וויכטיגע פראגע האסטו געפרעגט — ס׳איז דערפאר ווייל זיי וואוינען צווישען די זאמדען.

געהט דער מענש אַוועק און קומט אין אַ ווײַלע אַרום ווידער צוריק.
— הײַ, וואו איז הלל? הלל וואו איז?
הילט זיך הלל אײַן און געהט צו איהם ווידער אַרויס.
— זוהן מײַנער, וואָס פערלאַנגסטו?
— איך האָב ווידער עפּיס צו פרעגען.
— פרעג מײַן זוהן, פרעג.
— פאַר וואָס, למשל, זענען די פיס בײַ די אַפריקאַנער ברייטע?
— זוהן מײַנער, אַ זעהר וויכטיגע פראַגע האָסטו געפרעגט — ס'איז דערפאַר ווײַל זיי וואוינען צווישען די זומפּען.
געזעהן ווי הלל ענטפערט אַזוי געלאַסען, רופט זיך אָן דער מענש:
— אײַגענטליך האָב איך דיר נאָך און נאָך צו פרעגען, איך האָב אָבער מורא, זאָלסט ניט בײז ווערען.
הילט זיך הלל אײַן און זעצט זיך פאַר איהם אַנידער
— וואָס דו האָסט פאַר אַ שאלות—זאָגט ער איהם—מעגסטו פרעגען.
— דו ביסט עם — זאָגט יענער — דער דאָזיגער הלל, וואָס מ'רופט איהם דער יודישער נשיא?
— יאָ.
— אויב אַזוי—זאָגט יענער — זאָלען אַזעלכע ווי די שיטער אויפגעהן בײַ יודען.
— זוהן מײַנער, פאַר וואָס?
— ווײַל איך האָב דורך דיר אָנגעוואוירען גאַנצע פיער הונדערט גילדען.
— זעה־זשע, פון היינט אָן זײַ שוין פאָרזיכטיגער. ס'איז כדאי דו זאָלסט פערליערען אײַנמאָל און נאָכאַמאָל פיער הונדערט גילדען—אין הלל זאָל נישט בײז ווערען.

די געשריבענע תורה און די מינדליכע.

אײַנער אַ גוי איז אַמאָל געקומען פאַר שמאַי'ן [1] און איהם געפרעגט: „וויפיעל תורות איז פאַרהאַן בײַ אײַך?"
— צוויי—ענטפערט שמאי — אַ געשריבענע און אַ מינדליכע.
— אויף דער געשריבענער תורה — זאָגט דער גוי — גלייב איך דיר; אויף דער מינדליכער אָבער — נישט. איך בין גרייט אָננעהמען יודישקייט, נאָר מיט דעם תנאי: זאָלסט מיך אויסלערנען נור די געשריבענע תורה אַליין.

[1] אַ גרויסער תנא, הלל'ס אַ שטענדיגער געגנער אין הלכה־זאַכען, ווי הלל איז געווען אַ מקיל און אַ גוטמוטהיגער, אַזוי איז שמאי געווען, פערקעהרט, אַ שטרענגער אין לעבען און אין הלכה. אויף די נעמען פון די ביידע גרויסע תנאים האָבען זיך זייערע שולען גערופען: בית־שמאי און בית־הלל.

- בַּיֵזוערט זיך שמאי אויף אִיהם אָן און טרייבט אִיהם דורך. קומט דער זעלבער גוי פאַר הִלֵל'ן — און ער איז אִיהם באַלד מְגַיֵיר און נעהמט מיט אִיהם לערנען די תּוֹרָה. דעם ערשטען טאָג ווייזט ער אִיהם א' ב' ג' ד'. אויף מאָרגען פערבייט ער די נעמען פון די אוֹתִיוֹת. שטעלט אִיהם דער גֵר אָפּ: „רַבִּי, דו אַליין האָסט דאָך מיר נעכטען אַנדערש געלערענט".

— אַזוי — זאָגט אִיהם הִלֵל — פערלאָזטו זיך, הייסט עס, אינגאַנצען אויף מיר. אויב אַזוי איז אין אַלע מינדליכע ערקלערונגען פון דער געשריבענער תּוֹרָה מוזטו זיך אויך אויף מיר פערלאָזען.

כָּל־הַתּוֹרָה אויף איין פוס.

אַן אַנדערם מאָל איז געקומען נאָך איין גוי פאַר שמאי'ן און אִיהם געזאָגט: איך בין גרייט אָנצונעהמען יודישקייט אויב דו וועסט מיך אויסלערנען די תּוֹרָה ווי איך שטעה אויף איין פוס. ווערט שמאי בייז און שטויסט אִיהם אָפּ פון זיך מיט'ן מאָסשטאָב, וואָס ער האָט גראָד דעמאָלט אין האַנד געהאַלטען.

געהט ער אַוועק צו הִלֵל'ן און ער נעהמט אִיהם אָן. ווי ער האָט אִיהם מגייר געווען זאָגט ער אִיהם:

— וואָס דיר איז נישט ליעב זאָלסטו נישט טהון דעם צווייטען — דאָ האָסטו די גאַנצע תורה. דאָס איבּריגע איז נישט מעהר ווי צו דעם אַן ערקלערונג—געה לערן.

אַ גֵר צוליעב דער כְּהוּנָה.

נאָך אַן אַנדער גוי איז אַ מאָל געגאַנגען פערביי אַ יודישע שוהל. הערט ער ווי איינער לייענט דאָרט פאַר קינדער: „און דאָס זענען די קליידער וואָס מע זאָל פערפערטיגען: אַ חושן און אַ אֵפוֹד" א. ז. וו. גיט ער אַ פרעג: „פאַר וועמען איז עס?" זאָגט מען אִיהם: „פאַר'ן כֹּהֵן־גָדוֹל".

טראַכט זיך דער גוי: „אָט וועל איך געהן און אָננעהמען יודישקייט, אַבּי מע זאָל מיך מאַכען פאַר אַ כהן גָדוֹל". קומט ער פאַר שַמאי'ן און זאָגט אִיהם: „איך בּין גרייט אָנצונעהמען יודישקייט, נור דו זאָלסט מיך מאַכען פאַר אַ כהן גָדוֹל". ווערט שַמאי בייז און שטויסט אִיהם פון זיך אָפּ מיט דעם מאָסשטאָב, וואָס ער האָט גראָד געהאַלטען אין האַנד. געהט דער גוי אַוועק צו הִלֵל'ן און זאָגט אִיהם דאָס זעלבּע. נעהמט ער אִיהם אָן. ווי ער האָט אִיהם מְגַיֵיר געווען זאָגט ער אִיהם: „זאָג אַליין, קרוינט מען דען איינעם פאַר אַ קעניג איידער ער ווייסט אַלע קעניגליכע צערעמאָניען? געה־זשע דו אויך, לערען זיך פריהער אויס אַלע נייטיגע צערעמאָניען".

זעצט זיך דער גֵר לערנען די פַּרְשׁוֹת פון כְּהוּנָה גְדוֹלָה. ווי ער איז

געקומען צום פסוק: „דער פרעמדער וואָס דערנעהנט זיך (צו דער כהונה) זאָל געטויט ווערען״, גיט ער הלל׳ן אַ פרעג: אויף וועמען געהט עס דער פסוק? ענטפערט איהם הלל: אפילו אויף דוד׳ן דעם יודישען קעניג!

דערהערט דעם ענטפער הויבט זיך אָן דער גר צו בעטראַכטען אַזוי: „אויב יודען, גאָט׳ס געליעבטע קינדער, גערופענע פון איהם מיט׳ן נאָמען „מיין זוהן, מיין עלטסטער ישראל״,— אויב אויף זיי איז אַזוי געזאָגט, היינט ווי זאָל שוין זיין מיט מיר נישטיגען גר, אַ ערשט אָנגעקומענער מיט׳ן שטעקיל און זעקיל.

קומט ער צוריק צו שמאי׳ן און זאָגט איהם: „מעג איך דען ווערען אַ כהן־גדול? די תורה זאָגט דאָך בפירוש: „דער פרעמדער וואָס דערנעהנט זיך זאָל געטויט ווערען״. דערנאָך קומט ער ווידער צו הלל׳ן און זאָגט איהם: „גוטמוטהיגער הלל! זאָלען אַלע ברכות רוהען אויף דיין קאָפּ, דערפאַר וואָס דו האָסט מיך אַרונטערגענומען אונטער די פליגעל פון דער שכינה״.

*

* *

און אַ צייט אַרום האָבען אַלע יענע דריי גרים זיך צוזאַמענגעטראָפען אין איין אָרט. דערצעהלט יעדער פון זיי זיין מעשה. רופען זיי זיך אָן: „שמאי׳ס שטרענגקייט האָט אונז שיער אומגעבראַכט פון דער אמת׳ער וועלט; הלל׳ס גוטמוטהיגקייט האָט אונז אַרונטערגענומען אונטער די פליגעל פון דער שכינה״.

חסד מיט׳ן גוף און מיט דער נשמה.

הלל נאָך זיין דרשה פלעג געהן שפּאַצירען צוזאַמען מיט זיינע תלמידים. ביי׳ם אָפּשייד האָבען איהם די תלמידים אַ פרעג געטהון: „רבי, וואוהין איילסטו זיך?״

ענטפערט ער: אַ מצוה טהון.

— וואָס פאַר אַ מצוה?

— אַרומוואַשען זיך אין באָד.

— אָט דאָס רופסטו מצוה?

— געוויס— ענטפערט ער זיי— האָט איהר געזעהן די קעניגליכע בילדער, אויסגעשטעלטע אין די טעאַטערען און צירקען; אויף זיי איז בעשטימט אַ בעזונדער אויפזעהער, וואָס וואַשט זיי און פוצט זיי און דערפאַר בעקומט ער אַ שעהן געהאַלט, נאָך מיט הויכע טיטלען דערצו. היינט וויפיעל מעהר מוז מען ריין האַלטען דעם אָפּבילד פון גאָט אַליין, דעם מענשען!

אויף דער זעלבער פראַגע פון זיינע תלמידים „וואוהין ער געהט?״, האָט הלל איינינגע מאָל געענטפערט, אַז ער איילט זיך אויפצונעהמען אַ גאַסט ביי

זיך אין הויז, איז די זאַך ביי זיי געוועזן אַ חידוש, און האָבען איהם געפרעגט: „רבי, אַלע טאָג האָסטו אַ גאַסט?"
ענטפערט ער זיי: „געוויס, צי איז דען די אָרימע נשמה אין גוף נישט קיין גאַסט [1]? היינט איז זי דאָ, און מאָרגען — ווער ווייסט, וואו זי וועט זיין!"

הלל׳ס גוט־האַרציגקייט.

I.

מע דערצעהלט אויף הלל־הזקן, אַז פאַר איינעם אַ לייטישען אָרימאַן אַ יורד האָט ער געקויפט אַ פערד אויף צו רייטען און געדונגען אַ קנעכט צו לויפען פאָראויס. איינמאָל, ווען הלל האָט נישט געפונען פאַר׳ן אָרימאַן קיין לויפער, איז ער אַליין פאַר איהם פאָראויס געלאָפען גאַנצע דריי מייל.

II.

הלל־הזקן האָט איינמאָל פערבעטען אַ גאַסט צו׳ם מאָהלצייט. ווי זיי זיצען ביי׳ם טיש קומט אַן אָרימאַן, שטעלט זיך אַוועק ביי דער טהיר און זאָגט: „היינט איז ביי מיר דער טאָג פון דער חופּה און איך האָב נאָך גאָר נישט אויף דער ערשטער סעודה". נעהמט הלל׳ס פרוי און גיט איהם אַוועק אינ־גאַנצען די סעודה איהרע. דערנאָך פערקנעט זי אַן אַנדער טייג און שטעלט־צו איבערנייס אַ טאָפּ און פאַרטיג געמאַכט אַ פרישע סעודה. אַז זי האָט דערלאַנגט צו׳ם טיש, פרעגט זי הלל:

— טאָכטער, וואָס האָט עפּיס היינטיגס מאָל דאָס דערלאַנגען גע־דויערט מעהר ווי תמיד? דערצעהלט זי איהם אינגאַנצען די מעשה. אויס־געהערט זי, זאָגט איהר הלל:

— יאָ, מיין טאָכטער, איך האָב זיך שוין אַליין געשטויסען, אַז דאָ איז עפּיס ביי דיר געוועזן אַ מצוה־זאַך. וואָס דו טהוסט, ווייס איך גאַנץ גוט, איז אַלץ לשם־שמים [2].

[1] „אויפנעהמען דעם גאַסט" האָט ביי איהם געהייסען: דערהאַלטען די נשמה מיט עסען. [2] פון גאָט׳ס וועגען.

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

בֶּן־זַכַּאי׳ס תּוֹרָה און חָכְמָה.

ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי האָט געלעבּט הונדערט און צוואַנציג יאָהר. פערציג יאָהר האָט ער זיך פערנומען מיט מִסְחָר, פערציג יאָהר אַליין געלערענט, פערציג יאָהר יענעם געלערענט.

ווי מע דערצעהלט, האָט ר׳ יוֹחָנָן נישט איבּערגעלאָזט קיין זאַך פון תּוֹרָה און חָכְמָה, ער זאָל עס נישט דערגעהן בּיז׳ן גרונד. ער איז אַפילוּ דערגאַנגען די מַלְאָכִים־שפּראַך, שֵׁדִים־שפּראַך און בּוימער־שפּראַך, אַלערליי פאָלקס־מְשָׁלִים און פוקס־פאַבּעלען, דאָס גרעסטע און דאָס מינדסטע. — אויף איהם איז געזאָגט געוואָרען דער פָּסוּק:

„איך בּעטהייל מיינע געליבּטע מיט אַלעס גוטס
און זייערע אוצרות מאַך איך איבּער־פולע״.

איינמאָל איז ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי געפאָהרען אין וועג רייטענדיג אויף אַן עזעל און זיין תַּלְמִיד ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ איז געגאַנגען נאָך איהם און דעם עזעל אָנגעטריבּען. זאָגט ר׳ אֶלְעָזָר צו ר׳ יוֹחָנָן: רַבִּי, לערן מיך אוים אַ שטיק פון מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה [1]. ענטפערט ער איהם: זוהן מיינער, האָבּ איך דען אייך נישט געלערענט, אַז אין מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה טאָר מען זיך נישט פערטיפען אַפילוּ מיט איינעם, סיידען גאָר מיט אַ געלערענטען און אַ דענקענדען.

זאָגט ר׳ אֶלְעָזָר: רַבִּי, ערלויבּ מיר פאַר דיר עפּיס אַרויסזאָגען איינע פון די זאַכען וואָס איך האָבּ פון דיר אין דעם עִנְיָן שוין פריהער געלערענט.

— זאָג — ערלויבּט איהם ר׳ יוֹחָנָן, געהט־אַראָפּ פונ׳ם עזעל, הילט זיך איין און זעצט זיך אַוועק אויף אַ שטיין אונטער אַ איילבּירט.

— רַבִּי — פרעגט ר׳ אֶלְעָזָר — צו וואָס בּיסטו אַראָפּ פונ׳ם עזעל?

— ווי דען אַנדערש — ענטפערט ר׳ יוֹחָנָן — דו וועסט דַרְשְׁנ׳ען אין מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה, און די שְׁכִינָה וועט זיין מיט אונז, און מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת וועלען אונז בּעגלייטען — און איך וועל זיך בּלייבּען זיצען רייטענדיג אויפ׳ן עזעל!

---

[1] א געהיימע לעהרע איבּער דער גאָטהייט.

און ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ האָט גענומען דַרְשְׁנ׳ען אין מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה. איז אַ פייער פונ׳ם הימעל אַראָפּ און אָנגעכאַפּט אַלע בוימער אין פעלד, און באַלד האָבען גענומען די בוימער שִׁירָה זינגען. און אַ קול פון אַ מַלְאָךְ האָט זיך געלאָזט הערען פון פייער אַרוים: „געווים, געווים, אָט דאָס הייסט מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה!״

אַז בֶּן־עֲרָךְ האָט געענדיגט האָט זיך בֶּן־זַכַּאי אויפגעשטעלט, איהם אַ קוש געטהון אויפ׳ן קאָפּ און געזאָגט: „געלויבט איז דער יודישער גאָט, וואָס האָט געגיבען אַבְרָהָם אָבִינוּ אַזאַ זוהן, וואָס פערשטעהט און קען אַזוי וויים זיך פערטיעפען און אַריינקלערען אין מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה. איינער דַרְשְׁ׳נט שעהן, אָבער נישט שעהן מְקַיֵּים; איינער, פערקעהרט, איז שעהן מְקַיֵּים, אָבער דַרְשׁ׳נט נישט שעהן. דו — אי שעהן געדַרְשְׁ׳נט, אי שעהן מְקַיֵּים. אַז וואויל איז דיר, אַבְרָהָם־אָבִינוּ, וואָס פון דיר איז אַזאַ זוהן אויף דער וועלט אַרויסגעקומען״.

די מַעֲשֶׂה איז איבערדערצעהלט געוואָרען פאַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ן, ווען ער צוזאַמען מיט ר׳ יוֹסֵי־הַכֹּהֵן זענען געגאַנגען אין וועג. זאָגען זיי: „לאָמיר זיך אויך פערנעהמען מיט מַעֲשֵׂה־מֶרְכָּבָה״. האָט גענומען ר׳ יְהוֹשֻׁעַ דַרְשְׁ׳נען. געוועזען איז עס אין אַ הייסען תַּמּוּז־טאָג. האָבען די הימלען זיך בעדעקט מיט וואָלקענס און ס׳האָט זיך בעוויזען ווי אַ רעגענבויגען, און מַלְאָכִים האָבען זיך פערזאַמעלט און געקומען זיך איינהערען, גלייך ווי מענשען לויפען זיך צונויף צו קוקען אויף חֲתוּנָה־שְׁפּיעלערייען.

דערנאָך האָט עס ר׳ יוֹסֵי דערצעהלט פאַר ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

— אַז וואויל איז אייך און וואויל איז אייער מוטער! — האָט בֶּן־זַכַּאי אויסגערופען — אַז וואויל איז מיר, וואָס איך האָב דערלעבט צו זעהן דאָס מיט מיינע אויגען! איך אויך האָב געזעהן אין חָלוֹם, ווי איך מיט אייך זיצען צוזאַמען אין געזעלשאַפט אויפ׳ן בארג סִינַי, און איבער אונז האָט זיך געלאָזט הערען פונ׳ם הימעל אַ בַּת־קוֹל: „אַהער אַרויף, אַהער אַרויף! גרויסע זאַלען זענען פאַר אייך צוגעגרייט און שעהנע טאַפּעטען זענען פאַר אייך אויסגעשפּרייט. איהר און אייערע תַּלְמִידִים און אייערע תַּלְמִידִים׳ס תַּלְמִידִים, פאַר אייך אַלע איז צוגעגרייט אין גַן־עֵדֶן דער אויבען־אָן״.

צוויי וועגען.

ווען ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי איז קראַנק געוואָרען זענען די תַּלְמִידִים געקומען איהם מְבַקֵּר־חוֹלֶה זיין. ווי ער האָט זיי דערזעהן האָט ער אָנגעהויבען וויינען. פרעגען זיי איהם: רֶבִּי, ליכט פון יודען, רעכטע זייל, שטאַרקער האַמער, פאַר וואָס וויינסטו?

ענטפערט ער זיי: „ווען מען וואָלט מיך איצט אַוועקפיהרען פאַר אַ

קעניג אַ בָּשָׂר־וָדָם, וואָס היינט איז ער דאָ, מאָרגען—אין קֶבֶר, און אויב ער ווערט אויף מיר אין כַּעַס—איז זיין צאָרן נישט קיין אייביגער, און אויב ער פערשליסט מיך אין תְּפִיסָה—איז דאָס געפענגעניש נישט קיין אייביגס, און אויב ער טויט מיך—איז דער טויט נישט קיין אייביגער, און דערצו קען איך איהם איינבעטען מיט ווערטער און איבערקויפען מיט געלד,—פון דעסטוועגען האָלט איך געוויינט; בִּפְרַט איצט אַז מע פיהרט מיך פאַר דעם קעניג איבער אַלע קעניגען, פאַר גאָט בָּרוּך־הוּא, וואָס לעבט אייביג איבער אַלע ציַיטען, וואָס אויב ער ווערט אויף מיר אין כַּעַס—איז זיין צאָרן אַ אייביגער, און אויב ער פערשליסט מיך אין תְּפִיסָה—איז דאָס געפענגעניש אַ אייביגס, און אויב ער טויט מיך—איז דער טויט אַ אייביגער, און איהם איינבעטען מיט ווערטער און איבערקויפען מיט געלד קען מען נישט. און אויסער דעם שטעהען פאַר מיר איצט פאַר צוויי וועגען, איינער צו'ם גַן־עֵדֶן און איינער צו'ם גֵיהִנָם, און איך ווייס נישט מיט וואָס'ר וועג מע וועט מיך פיהרען,— ווי־זשע זאָל איך נישט וויינען?

זאָגען איהם די תַּלְמִידִים: רֶבִּי, בענש אונז.

זאָגט ער זיי: איך ווינש אייך, אַז די מוֹרָא פאַר גאָט זאָל זיין אויף אייך ווי די מוֹרָא פאַר מענשען.

זאָגען זיי: רֶבִּי, נישט מעהר?

— הַלְוַאי אַזוי — ענטפערט ער אַ סִימָן האָט איהר, ווען אַ מענש טהוט עפּיס אַן עֲבֵירָה, טראַכט ער זיך: קיין מענש זאָל עס נישט בעמערקען.

בִּשְׁעַת דער פְּטִירָה האָט ער געזאָגט די תַּלְמִידִים: „רוימט־אויס די כֵּלִים פון שטוב [1] און גרייט־צו אַ שטוהל פאַר חִזְקִיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וואָס קומט אַהער".

אַז ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי איז נִפְטַר געוואָרען, איז פערגאַנגען די שיין פון חָכְמָה.

[1] כלים אין שטוב, וואו אַ מת ליגט, ווערען אומריין.

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא.

אַ טאָפּ באָקסערן.

אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קוֹל:

— די גאַנצע וועלט ווערט געשפּייזט צוליעב חֲנִינָא מיין זוהן, און חֲנִינָא מיין זוהן בּעגנִיגט זיך מִיט אַ טאָפּ באָקסערן פון איין עֶרֶב־שַׁבָּת בּיז'ן אַנדערן.

דער נֵס אין אויבען און אין מולטער.

אַלע עֶרֶב־שַׁבָּת פלעגט ר' חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא'ס ווייבּ, גלייך מִיט אַלע שְׁכֵנוֹת, איינהייצען אין אויבען און אַריינוואַרפען אַהין אַן אָפּגעבּרענט רוי־בּעריִגס שייטעל האָלץ. איז דאָרט געווען איינע אַ שלעכטע שְׁכֵנָה, טראַכט זי זיך: „וואָס הייסט עס, איך ווייס דאָך אַז זיי האָבען גאָר נישט אויף שַׁבָּת, מע דאַרף אַריינגעהן האַפּען אַ קוק, צו וואָס הייצט זיך דאָרטען". געהט זי און קלאַפּט־אָן אין טהיר. ווערט ר' חֲנִינָא'ס פרוי שטאַרק פערשעמט און בּעהאַלט זיך אין צווייטען חֶדֶר. געשעהט אַ נֵס, און ווי די שְׁכֵנָה איז אַריין געפינט זי דעם אויבען פול מִיט חַלּוֹת און די מולטער פול מִיט טייג. הויבּט זי אָן רופען: „דו, דו! חאַפּ גיכער דעם באַקשױפעל [1]), די חַלָּה ווערט צוגע־בּרענט". ענטפערט יענע פונ'ם חֶדֶר: „דאָס בּין איך טאַקי געגאַנגען נעהמען".

אַ פיסעל פון אַ גאָלדענעם טיש.

איינמאָל זאָגט דאָס ווייבּ ר' חֲנִינָא'ן: „בּיז ווי לאַנג וועלען מיר נאָך אַזוי אָפּקומען?"

— וואָס קען מען מאַכען? — פרעגט ער בּיי איהר.

— בּעט־אויס בּיי גאָט, ער זאָל דיר שענקען וואָס־עס־איז פון יענעם גוטס, וואָס איז בּעהאַלטען פאַר די צַדִּיקִים אויף יענער וועלט.

האָט ער מִתְפַּלֵל געווען, האָט זיך בּעוויזען ווי אַ מין האַנד און האָט

[1]) לאָפּאָטע.

איהם אַ וואָרף געטהון אַ פיסעל פון אַ גאָלדענעם טיש. ביי נאַכט האָט ער געזעהן אין חלום, ווי אַלע צדיקים אין גן־עדן זיצען יעדער ביי אַ גאָלדענעם טיש אַ דריי־פיסיגען, נור ער מיט זיין פרוי — ביי אַ צוויי־פיסיגען. ווי ער האָט ערוואַכט, דערצעהלט ער דער פרוי דעם חלום און זאָגט איהר: „ווי מיינסטו, ס'וועט דיר זיין איינגענעהם אַז אַלע צדיקים וועלען זיצען אַרום דריי־פיסיגע טישען, נור איך מיט דיר — ביי אַ טיש מיט איין פיסעל וועניגער?"

— ביזט טאַקי זעהר גערעכט, מיין מאַן — ענטפערט זי — זאָלסט זשע ווידער מתפלל, מע זאָל דאָס פיסעל צוריק נעהמען.

האָט ער מתפלל געווען און מ'האָט עס צוגענומען צוריק.

„דער לעצטער נס — האָבען די חכמים אויף דעם געזאָגט — איז נאָך אַ גרעסערער פאַר'ן ערשטען, ווייל אַזאַ קבלה האָבען מיר פון אייביגען, אַז פון הימעל גיט מען אַמאָל, אָבער צוריק נעהמען — קיינמאָל נישט".

עסיג וואָס ברענט.

איינמאָל ערב־שבת פאַר נאַכט זעהט ר' חנינא בן דוסא', ווי זיין טאָכטער זיצט אַ פערזאָרגטע. פרעגט ער זי: „טאָכטער מיינע, וואָס ביסטו אַזוי פערזאָרגט?"

זאָגט זי: „מ'האָט מיר פערביטען די כלים, און אַנשטאָט בוימאייל האָב איך אָנגעצונדען עסיג און געבענשט ליכט".

— וואָס־זשע ערגערסטו זיך אַזוי, טאָכטער? — זאָגט ער איהר — דער וואָס הייסט דעם בוימאייל זאָל ברענען, דער וועט אויך הייסען ברענען דעם עסיג.

און אַזוי איז געווען. דער עסיג האָט געברענט און געברענט אַ גאַנץ מעת־לעת און פון איהם האָט מען נאָך גענומען פייער צו דער הבדלה.

בן דוסא'ס ציגען.

בן־דוסא האָט געהאַט ציגען. קומט מען צו איהם מיט אַ טענה: „דיינע ציגען טוהען־אָן שאָדען אין פעלד". זאָגט ער: „אויב זיי טהוען־אָן שאָדען — זאָלען בערען זיי אויפעסען, און אויב נישט — זאָל יעדע פון זיי אין אָבענד ברייינגען אַ בער אויף די הערנער". אין אָבענד זענען געקומען די ציגען פון פעלד, און יעדע פון זיי האָט געבראַכט אַ בער אויף די הערנער.

און ווי קומט דער אָרימער ר' חנינא בן־דוסא צו ציגען? — דערצעהלט ר' פנחס וועגען דעם אַזאַ מעשה:

איינמאָל האָט איינער, דורכגעהענדיג פערביי בן־דוסא'ס שטוב, פער־געסען דאָרט עטליכע הינער. האָט זיי בן דוסא'ס ווייב געפונען און

אַרײַנגענומען. זאָגט ער איהר: „זעה, פערנויִ ניִשט זײַערע אײַער, ס׳איז פרעמדס. אַז די היהנער האָבען אָנגעלעגט אַ סך אײַער און אויסגעפיהרט פון זיי אַ סך היהנדליך, איז אין שטוב פון זיי ניִשט געווען אויסצושטעהן, נעהמט בן־דוסא און פערקויפט זיי און פאַר׳ן געלד קויפט ער ציגען. אין אַ צייט אַרום איז ווידער פערבײַגעגאַנגען דער אײַגענטהימער פון די היהנער מיט זײַנעם אַ חבר. הערט בן־דוסא ווי ער זאָגט צו יענעם: „זעהסטו, אָט דאָ האָב איך פערגעסען מײַנע היהנער״. פרעגט איהם בן־דוסא, צי קען ער געבען עפּיס אַ סימן. האָט יענער איהם געזאָגט אַ סימן.

— אויב אַזוי — זאָגט איהם בן־דוסא — געהערען אָט די אַלע ציגען צו דיר, נעהם זיי זיך.

און אָט יענע ציגען האָבען עס געבראַכט די בערען אויף זײַערע הערנער.

אויסגעצויגענע באַלקענס.

בן־דוסא׳ס אַ אָרימע שכנה האָט געבויעט פאַר זיך אַ הויז, קומט צו די באַלקענס — דערגרעבען זיי ניִשט פון וואַנד צו וואַנד. געהט זי אַרײַן צו בן־דוסא׳ן און קלאָגט זיך נעביך פאַר איהם: „איך בויע מײַן הויז, קלעקט ניִשט גענוג די לענג פון די באַלקענס״. פרעגט ער זי: „ווי איז דײַן נאָמען?״ ענטפערט זי: איכו. זאָגט ער:

— זאָלען בײַ אייכו׳ן
די באַלקענס דערגרייכען.

איז אַזוי געשעהן.

— איך אַליין — דערצעהלט פּלימו — האָב מיט מײַנע אויגען יענס הויז געזעהן, האָבען דאָרט די באַלקענס אַרויסגעשטעקט אויף אַ איל די לענג פון ביידע זייטען. האָט מען מיר געזאָגט: „אָט דאָס איז דאָס הויז וואָס בן־דוסא האָט דורך זײַן תפלה אויסגעוועלבט״.

מלאָכים—טרעגער.

אײַנמאָל האָט ר׳ חנינא בן־דוסא צוגעזעהן ווי זײַנע שטאָדט־לײַט לאָזען זיך קיין ירושלים מיט נדרים און נדבות. טראַכט ער בײַ זיך אַ פּער־זאָרגטער: „אַלע פיהרען קיין ירושלים מתנות, נאָר איך אײַנער פיהר אַהין גאָר ניִשט״. איז ער זיך מיישב און געהט־אַרויס אין פעלד אונטער זײַן שטאָדט, זוכט דאָרטען אויס אַ גרויסען שטיין, האַקט איהם אַרום גלאַט און פוצט איהם אויס און זאָגט דערבײַ: „איך נעהם אויף זיך אַוועקצופיהרען דעם שטיין אַ געשאַנק קיין ירושלים״. ווייל ער דינגען טרעגער, טרעפען זיך איהם פינף מענשען. פרעגט ער זיי: „איהר וועט מיר אַוועקטראָגען דעם שטיין קיין ירושלים?״ זאָגען זיי: „אויב דו וועסט אונז בעצאָהלען פופציג טאָלער

וועלען מיר אוועקטראָגען״. וואָלט ער זיי געגעבען, האָט ער אָבער ניט בייַ זיך אַזוי פּועל. לאָזען זיי איהם איבער און געהען זיך אַוועק. שיקט איהם גאָט צו פינף מלאָכים אין׳ם געשטאַלט פון מענשען, פרעגט ער זיי: „איהר וועט מיר אַוועקטראָגען דעם שטיין קיין ירושלים?״ זאָגען זיי: „פאַר פינף טאָלער זענען מיר גרייט אַוועקצוטראָגען, נאָר מיט אַ תּנאי—זאָלסט אויך צולעגען מיט אונז אַ האַנד, צי אַ פינגער״. האָט ער צוגעלעגט אַ האַנד אינאיינעם מיט זיי, און קוקט זיך אום — מע שטעהט שוין אין ירושלים. וויל ער זיי בעצאָהלען זייער לוין, בלייבען זיי ניטשט. געהט ער אַריין אין לשכּת־הגזית און דערפרעגט זיך וועגען זיי. ענטפערט מען איהם: „עס ווייזט אויס, ניטשט אַנדערש, נור מלאָכים האָבען געבראַכט אַהער דיין שטיין״.

בן־דוסא און רעגען.

איינמאָל איז ר׳ חנינא בן־דוסא געגאַנגען אין וועג און געטראָגען אַ קאָרב זאַלץ אויפ׳ן קאָפּ. האָט אָנגעהויבען גיסען אַ רעגען. זאָגט בן־דוסא: „רבּונו־של־עולם, די גאַנצע וועלט האָט נחת, נור חנינא זאָל האָבען צער!״ — האָט דער רעגען אויפגעהערט.

געקומען אהיים רופט ער זיך אָן: „רבּונו־של־עולם, די גאַנצע וועלט זאָל האָבען צער, נור איין חנינא נחת״ —האָט ווידער אָנגעהויבען צו רעגנען.

„וועה איז דער שלאַנג״.

ערגיץ אין אַן אָרט האָט זיך אויפגעהאַלטען אַ שלאַנג, פלעג זי מזיק זיין מענשען. קומט מען און מע דערצעהלט דערפון חנינא בן־דוסא׳ן. הייסט ער זיך ווייזען די לאָך פון דער שלאַנג. פיהרט מען איהם אַהין אַוועק. טרעט ער אָן אויף דער לאָך. בעוויייזט זיך די שלאַנג, גיט איהם אַ ביס — און בלייבט טויט אויפ׳ן אָרט. פערוואַרפט ער זי איפ׳ן אַקסעל און טראָגט זי אַוועק צו׳ם בית־המדרש און זאָגט זיינע תּלמידים:

— זעהט איהר, קינדער, ניטשט די שלאַנג טויטט, נאָר די זינד.

פון דעמאָלט אָן איז אַרויס דאָס שפּריכוואָרט: „וועה איז דעם וואָס שלאָגט זיך אָן אין אַ שלאַנג; און וועה איז דער שלאַנג וואָס שלאָגט זיך אָן אין ר׳ חנינא בן־דוסא״.

בן־דוסא און דער לייב.

ר׳ חנינא בן־דוסא האָט איינמאָל דערזעהן אַ לייב. בייזערט ער זיך אויף איהם אָן: „אַי, דו שוואַכער קעניג! האָב איך דען שוין איינמאָל דיך ניטשט בעשוואוירען, זאָלסט ניטשט דערוועגען בעווייזען זיך אין ארץ־ישׂראל. האַפּט

ער באלד און אנטלויפט. לויפט איהם ר׳ חנינא נאך און זאגט: „פערציהע מיר, ליעב, וואס איך האב דיך אנגערופען שוואכער קעניג, ווען דיין בעשעפער אליין רופט דיך אן „גבור״.

בן־דוסא׳ס תפלה איבער קראנקע.

מע דערצעהלט אויף ר׳ חנינא בן־דוסא, אז ער פלעג תפלה טהון אויף קראנקע און טרעפען: דער וועט לעבען בלייבען און דער וועט שטארבען. אז מ׳האט איהם געפרעגט: „פון וואנען ווייסטו דאס?״ האט ער געענטפערט: „איך האב א סימן, געהט־ארוים ביי מיר די תפלה געלויפיג פונ׳ם מויל, ווייס איך אז זי איז אנגענומען, אויב נישט — ווייזט עס אז זי איז אפגעווארפען״.

איינמאל איז ביי רבן גמליאל׳ן קראנק געווארען א זוהן, שיקט ער צוויי פון זיינע תלמידים צו ר׳ חנינא בן־דוסא׳ן, ער זאל אויף דעם חולה תפלה טהון. ווי בן־דוסא האט זיי דערזעהן, איז ער באלד ארויף אין אויבער־שטובעל און זיך געשטעלט גאט בעטען. אראפ פונ׳ם שטיבעל, זאגט ער די שליחים: „געהט אייך אהיים, די היץ האט שוין דעם חולה אפגעלאזט״. פרעגען זיי איהם: „וואס, א נביא ביסטו?״ ענטפערט ער: „נישט קיין נביא בין איך און נישט קיין בן נביא; איך האב נור א סימן: געהט־ארוים ביי מיר די תפלה געלויפיג פונ׳ם מויל, ווייס איך אז זי איז אנגענומען, אויב נישט — ווייזט עס אז זי איז אפגעווארפען״.

נעהמען זיי און פערצייכענען פונקטליך די מינוט. געקומען צוריק צו רבן גמליאל דערצעהלען זיי עס איהם; זאגט ער זיי: „איך שווער אייך, נישט מעהר און נישט וועניגער, פונקט אין דער זעלבער מינוט האט אפגעלאזט דעם חולה די היץ און ער האט ביי אונז געבעטען א טרונק וואסער״.

דאס פרומע עזעל.

איינמאל האבען גנבים ארויסגעגנב׳עט ביי ר׳ חנינא בן־דוסא׳ן זיין עזעל און עס אוועקגעפיהרט צו זיך. בינדען זיי עס צו אין הויף, שטעלען פאר דעם היי און גערשטען מיט וואסער. נעהמט עס נישט אין מויל, נישט עס עסט און נישט עס טרינקט. טראכטען זיי זיך: „וואס טויג אונז לאזען דא די בהמה שטעהן ביז זי וועט פגר׳ען און פערעיפוש׳ען דעם הויף?״ נעהמען זיי און עפענען פאר דעם די טהיר און לאזען עס ארויס. געהט עס זיך אזוי פאמעליך אין וועג ביז ס׳האט זיך דערשלעפט צוריק אהיים צו ר׳ חנינא בן־דוסא׳ס הויז און הויבט דארט אן צו הירזשען. דערהערט דאס בן־דוסא׳ס זוהן, זאגט ער: „טאטע, טאטע, דוכט זיך, דאס קול פון

אונזער בְּהֵמָה״. רופט זיך אָן בֶּן־דוֹסָא: „יָא, זוהן מײַנער, עֶפֶּען גיכער, לאָז עס אַרײַן, עס וועט באַלד אויסגעהן פאַר הונגער. געהט ער און עֶפֶענט פאַר׳ן עזעל די טהיר, שטעלט פאַר דעם שטרוי און גערשטען מיט וואַסער, האָט עס געגעסען און געטרונקען.

דערפאַר זאָגט מען: „די אַמאָליגע צדיקים, ווי זיי זענען געווען פרום — אַזוי אויך זייערע בְּהֵמוֹת״ [1].

[1] ווי ר׳ חנינא בן־דוסא׳ס עזעל, וואָס האָט גאָר נישט געוואָלט געניסען פון די גנבים׳ס פוטער (עסען).

רַבָּן גַמְלִיאֵל דֶער צְווייטֶער.

אַ קנעכט בײ'ם פּאָלק.

דער נָשִׂיא רַבָּן גַמְלִיאֵל איז איינמאָל געפאָהרען צוזאַמען מיט ר' יְהוֹשֻׁעַ'ן אויף אַ שיף. רַבָּן גַמְלִיאֵל האָט געפיהרט מיט זיך נור געבאַקטען ברויט, ר' יְהוֹשֻׁעַ אָבער האָט אויסער ברויט געהאַט מיט זיך אויך זעמעלמעהל. אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט דאָס ברויט ביי ר' גַמְלִיאֵל'ן, נעהמט ער זיך צו ר' יְהוֹשֻׁעַ'ס זעמעלמעהל, און פרעגט איהם דערביי: „זאָג נור מיר, האָסטו דען געוואוסט אַז ס'וועט אונז אויסקומען אַזוי לאַנג פערבלייבען אין וועג, וואָס דו האָסט זיך בעוואָרענט מיט זעמעלמעהל?" „יאָ — האָט איהם ר' יְהוֹשֻׁעַ געענטפערט — ס'איז דאָ אַ געוויסער שטערן, וואָס בעווייזט זיך איינמאָל אין זיבציג יאָהר און פיהרט־אַראָפּ פון וועג אַלע שיפס־פיהרער, האָב איך זיך בעוואָרענט פאַר אַזאַ פאַל".

— אַ מאַן פון אַזוי פיעל קענטניס ווי דו — זאָגט איהם ר' גַמְלִיאֵל — זאָל דאַרפען וואַנדערען אויף שיפען [1]) און אַזוי אָפּקומען!

— אויף מיר איז דיר אַ חִידוּשׁ? — ענטפערט־אָפּ ר' יְהוֹשֻׁעַ — מעהר דאַרפסטו זיך חִדוּשׁ'ען אויף דיינע צוויי געלעהרטע תַּלְמִידִים, וואָס דו האָסט אויף דער יַבָּשָׁה, אויף ר' יוֹחָנָן בֶּן גוּדְגוֹדָא און ר' אֶלְעָזָר בֶּן חִסְמָא, וועלכע זענען אין שטאַנד אויסצורעכענען וויפיעל טראָפּען איז אין יָם — און האָבען נישט קיין שטיקעל ברויט צו עסען און קיין מַלְבּוּשׁ אָנצוטהון.

האָט עס ר' גַמְלִיאֵל גענומען אין אַכט און ער האָט בעשלאָסען זיי צו געבען אַ בְּכָבוֹד'ע הִתְמַנּוּת [2]). ווי ער איז נור אַרויף אויף דער יַבָּשָׁה, שיקט ער זיי באַלד צוליעב דעם רופען. זאָגען זיי זיך אָפּ פון'ם כָּבוֹד און ווילען אַפילו נישט קומען. שיקט ער זיי ווידער רופען, נישט אַנדערש זיי זאָלען קומען—קומען זיי. זאָגט ער זיי: וואָס מיינט איהר, אויבערמאַכט גיב

[1]) ר' יהושע איז געווען אַ גרויסער אָרומאַן און איז געפאָהרען אין שיף צוליעב פרנסה. [2]) אַ קהלישע אַמט.

איך אייך — איך גיב אייך קנעכטשאפט, ווי האָבען עס געזאָגט רחבעם'ן זיינע אַלטע געניטע שָׂרים בִּשְׁעַת זיין איבּערנעהמען די מְלוּכָה: „היינט זאָלסטו ווערען אַ קנעכט ביי דעם פאָלק”.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל און ר׳ יְהוֹשֻׁעַ.

.I

איינמאָל האָט זיך צווישען רַבָּן גַּמְלִיאֵל און ר׳ יְהוֹשֻׁעַ געמאַכט אַ מַחְלוֹקֶת מִכֹּחַ יום־כִּפּור, ווען ער זאָל אויספאַלען: נאָך איינעמס מיינונג זאָל ער אויסקומען מיט אַ טאָג פריהער, נאָכ'ן אַנדערענס — מיט אַ טאָג שפּעטער [1]. בּעפוילט דער נָשִׂיא רַבָּן גַּמְלִיאֵל ר׳ יְהוֹשֻׁעַ'ן דורך אַ שָׁלִיחַ מיט די ווערטער: „איך בּין אויף דיר גוֹזֵר, זאָלסט צו מיר קומען מיט'ן שטעקען און מיט'ן בּייטעל געלד אין דעם יום־כִּפּור וואָס פאַלט־אויס לויט דיין רעכנונג”. קומט אַריין ר׳ עֲקִיבָא צו ר׳ יְהוֹשֻׁעַ'ן, טרעפט ער איהם אַ פערזאָרגטען. פרעגט ער איהם: „רַבִּי, וואָס בּיסטו אַזוי פערזאָרגט?” ענטפערט ער: „עֲקִיבָא, ס'וואָלט מיר ליבּער געווען ליגען קראַנק צו בּעט אַ יאָהר דורכאַנאַנד, אַבּי נישט האָבּען אויף זיך אַזאַ גְזֵירָה”. זאָגט איהם ר׳ עֲקִיבָא: „איך האָבּ אַ בְּפֵירוּשׁ'ען בּעווייז, אַז ווי אַזוי אונזער נָשִׂיא רַבָּן גַּמְלִיאֵל טהוט איז געטהין. די תּוֹרָה זאָגט: „דאָס זענען די צייטען פון גאָט, די הייליגע בּעשטימטע טעג, וואָס איהר זאָלט זיי בּעשטימען” — איהר בּעשטימט זיי, צי אין דער צייט צי נישט אין דער צייט — מוזט איהר אָננעהמען נור די דאָזיגע יָמִים־טוֹבִים”.

געהט ער אַוועק צו ר׳ דוֹסָא בֶּן הָרְכִּינַס און דערצעהלט איהם די מַעֲשֶׂה. זאָגט איהם ר׳ דוֹסָא: „אויבּ מיר ווילען זיך נעהמען נאָכקלערען נאָכ'ן בֵּית־דִין פון ר׳ גַּמְלִיאֵל'ן, דאַרפען מיר אויך נאָכקלערען נאָך די אַלע בֵּית־דִינ'ס, וואָס זענען איבּער געווען ביי יודען פון משֶׁה־רַבֵּינוּ'ס צייטען בּיז היינט. אין אֱמֶת'ען אָבּער, יעדער בֵּית־דִין פון דריי ריכטער, וואָס איז געשטעלט געוואָרען איבּער יודען, האָט דעם זעלבּען כֹּחַ ווי משֶׁה'ס בֵּית־דִין.

נעהמט ר׳ יְהוֹשֻׁעַ דעם שטעקען מיט'ן בּייטעל געלד און לאָזט זיך געהן קיין יַבְנֶה און קומט צו רַבָּן גַּמְלִיאֵל פונקט אין יענעם טאָג, וואָס לויט זיין רעכנונג דאַרף זיין יום־כִּפּור. ווי רַבָּן גַּמְלִיאֵל האָט איהם דערזעהן איז ער בּאַלד אויפגעשטאַנען פון דער שטוהל און איהם אַ קוש געטהון אין

---

[1]) אין יענע צייטען פלעגט מען בּעשטימען די ראש־חודש'ען און ימים־טובים אויפ'ן גרונד פון עדות, וואָס פלעגען נאָכשפּירען, ווען די נייע לבנה בּעווייזט זיך, און צוגעשטעלט וויערע ידיעות וועגען דעם פאַר'ן בית־דין אין ירושלים.

קאָפּ. „קום אַרײַן מיט פריער—בּעגריסט ער ר׳ יהושע׳ן, שטאַרק געריהרט פון זײַן עניוות — קום אַרײַן, רבּי מײַנער און תּלמיד מײַנער; רבּי מײַנער — אין װיסענשאַפט, און תּלמיד מײַנער — מיט דײַן פאָלגען מיך. אַז װאױל איז דעם דור װאָס די גרעסערע פאָלגען די קלענערע״.

.II

אײַנמאָל איז געקומען אַ תּלמיד פאַר ר׳ יהושע׳ן מיט אַזאַ שאלה: „רבּי, די תּפלה פון מעריב איז אַ רשות־זאַך צי אַ מוז?״ ענטפערט ער איהם: אַ רשות־זאַך. קומט ער מיט דער זעלבּער שאלה צו רבּן גמליאל, זאָגט ער איהם: אַ מוז. פרעגט דער תּלמיד: „ר׳ יהושע האָט דאָך מיר אָבּער געזאָגט אַ רשות־זאַך?״ זאָגט רבּן גמליאל: װאַרט בּיז ס׳װעלען אַרײַנקומען מײַנע „פּעכט־לײַט״ אין בּית־המדרש. אַז יענע זענען זיך צונויפגעקומען, האָט זיך אויפגעשטעלט דער פרעגער און געפרעגט: די תּפלה פון מעריב איז אַ רשות־זאַך צי אַ מוז? ענטפערט רבּן גמליאל: אַ מוז. און בּאַלד װענדעט ער זיך צו די חכמים:

— צי איז דאָ—פרעגט ער זיי—עמיצער פון אײַך װאָס איז מיט מיר אין דעם נישט אײַנשטימיג?

רופט זיך אָן ר׳ יהושע: ניין, נישטאָ.

— מ׳האָט דאָך געזאָגט אין דײַן נאָמען, אַז ס׳איז אַ רשות־זאַך? — זאָגט איהם רבּן־גמליאל, און בּאַלד שרײַעט ער אויס שטרענג: — יהושע, שטעל זיך אויף, זאָל מען געגען דיר עדות זאָגען.

שטעלט זיך ר׳ יהושע אויף און זאָגט: „װאָלט איך געװען אַ לעבּעדי־גער און ער, דער עדות, אַ טויטער — קען נאָך אַ לעבּעדיגער אָפּלײַקענען אַ טויטען, איצט אָבּער, אַז מיר בּײדע זענען לעבּעדיגע, װי קען אַ לעבּעדיגער אַ לעבּעדיגען אָפּלײַקענען?״

האָט רבּן גמליאל װײַטער געהאַלטען זײַן דרשה זיצענדיג און ר׳ יהושע איז אַלץ געשטאַנען אויף די פיס, בּיז צװישען עולם האָט זיך אָנגעהויבּען צו רודערען און מ׳האָט גענומען שרײַען צו חוצפּית דעם מתורגמן [1]: „שטעל זיך אָפּ!״ — און ער האָט זיך אָפּגעשטעלט.

איז געװאָרען אַ געפּילדער: „װאָס הײַסט עס? בּיז װאַנען װעט איהם אָט דער אָנטהון אַזױ פיעל צער?״

— שוין צײַט איהם אַראָפּצוזעצען.

---

[1] אויסטײַטשער, ערקלערער. בּײַ יעדען ראש ישיבה, בּעת דעם דרשנ׳ען, האָט זיך געפונען אַ מתורגמן, װעלכער האָט אין אַ לײַכטער פאַר׳ן פאָלק פערשטענדליכער שפּראַך בּאַלד אויפ׳ן אָרט ערקלערט דעם ראש־ישיבה׳ס דרשה.

— וועמען וועלען מיר אַרויפזועצען אויף זיין אָרט?
— פאַר וואָס טאַקי נישט ר׳ יְהוֹשֻעַ׳ן?
— עס גערהט נישט, צוליעב איהם האָט זיך די גאַנצע מַעֲשֶׂה אָנגעהויבען.
— אֶפְשַׁר ר׳ עֲקִיבָא׳ן?
— געפעהרליך, ער האָט נישט קיין זְכוּת־אָבוֹת, קען ער נאָך דורך יענעם ליידען.

איז געבליבען מ׳זאָל פאַר א נָשִׂיא מאַכען ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וועל־כער איז אי געלערענט, אי רייך, אי אַ גרויסער מְיוּחָס, דער צעהנטער דור פון עֶזְרָא. געהט מען צו ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה און מע שלאָגט איהם פאָר: „וואָלט דער רבי מְרוּצֶה זיין ווערען אַ ראש־יְשִׁיבָה?״ זאָגט ער: „איך וועל מיך פרי־הער אַן עֵצָה האַלטען מיט מיינע אייגענע״.

געהט ער און בעראָטהט זיך מיט זיין פרוי. זאָגט זי: „וואָס וועסטו טהון אַז מ׳וועט דערנאָך דיך אויך אַראָפּזועצען?״ ענטפערט ער: „אויף דעם זאָגט די וועלט: „איין טאָג זיך בענוצען מיט׳ן טייערען כּוֹס—מאָרגען מעג ער ווערען צובראָכען״.

— דו בּיסט דאָך אָבער נאָך גאָר אַ יונגערמאַן — זאָגט ווייטער דאָס ווייב — נישט איין גרויע האָר, ווי פאַר אַ ראש־ישיבה וואָלט געפּאַסט?

טרעפט זיך אַ נֵס — און איבּער נאַכט איז דאָס געזיכט פונ׳ם אכטצעהנ־יעהריגען ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אַרומגעבּרעמט געוואָרען מיט אַכטצעהן רייהען גרויע האָר.

אין יענעם טאָג האָט מען אָפּגעשאַפט דעם טהיר־היטער פון בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ און דער אַריינגאַנג איז געוואָרען פריי פאַר אַלע תַּלְמִידִים, וויַיל פאַר ר׳ גַמְלִיאֵל׳ן איז געווען שטרענג פערזאָגט: „יעדער תַּלְמִיד וואָס איז אין תּוֹך נישט אַזוי עהרליך ווי ער זעהט־אויס, זאָל זיך נישט דערוועגען אַריין אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ״. דעמאָלט איז צוגעקומען אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ פיעל נייע בענק מיט תַּלְמִידִים.

איז רַבָּן גַמְלִיאֵל געוואָרען ביי זיך שטאַרק אַראָפּגעפאַלען. „ווער ווייסט — האָט ער זיך געטראַכט — אֶפְשַׁר האָב איך חָלִילָה אָפּגעהאַלטען תּוֹרָה פון יודען?״ האָט מען, כְּדֵי איהם צו בערוהיגען, געוויזען איהם בּיי־נאַכט אין חָלוֹם: ווייסע קריג אָנגעפּולטע מיט אַש [1].

בלייבט ביי רַבָּן גַמְלִיאֵל׳ן געהן איבּערבּעטען ר׳ יְהוֹשֻעַ׳ן. געקומען צו איהם אין שטוב בעמערקט ער, ווי די ווענט זענען פערראויכערט, זאָגט

[1]) ד. ה. די נייע תלמידים זענען אין תוך אריין נישט עהרליך און נישט ראוי צו לערנען.

ער איהם: „פון די ווענט דײנע לאָזט זיך דערקענען אַז דו ביסט אַ שמיד״.
ענטפערט איהם ר׳ יְהוֹשֻעַ:

— אַז ווע איז דעם דור וואָס דו ביסט זײן פירהער, און אַז ווע דער שיף וואָס דו ביסט איהר רודערער! צי ווײסטו דען דעם צער פון תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים, פון וואַנען זײ לעבען און פון וואָס זײ דערנעהרען זיך?

זאָגט איהם רַבָּן גַּמְלִיאֵל: „איך בין שולדיג אַקעגען דיר, זײ מיר מוחל״.

נעהמט עס נישט ר׳ יְהוֹשֻעַ אין אַכט.

— טהו עס צוליעב׳ן כָּבוֹד פון מײן פאָטער.

האָט ער זיך איבערגעבעטען.

קלערט מען: ווער וועמען שיקט מען אָנזאָגען דערפון די חֲכָמִים. רופט זיך אַרויס אײנער אַ וועשער: „איך געה״. שיקט־איבער דורך איהם ר׳ יְהוֹשֻעַ אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ די ווערטער:

ווער עס האָט כסדר געטראָגען אַמט־קלײדער,
דער זאָל אויף ווײטער זײ טראָגען;
ווער עס האָט אָבער זײ קײנמאָל געטראָגען —
ווי קומט ער יענעם צו זאָגען:
ציה־אָפּ דײנע קלײדער און איך וויל זײ טראָגען [1].

זאָגט ר׳ עֲקִיבָא צו די חֲכָמִים אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ: פערשליסט גיך די טהירען, רַבָּן גַּמְלִיאֵל׳ס קנעכט זאָלען זיך נישט אַרײנרײסען אַהער און בעלײדיגען די חֲכָמִים.

טראַכט זיך ר׳ יְהוֹשֻעַ: גלײכער איך אַלײן זאָל געהן אײנטעגה׳ען מיט׳ן עוֹלָם. געקומען אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, קלאַפּט ער אָן אויף דער טהיר און רופט־אויס:

דער כהן בן כהן —
דער זאָל שפּרענגען דאָס רײניג־וואַסער;
דער נישט כהן און נישט בן כהן —
ווי קומט ער צו זאָגען דעם כהן בן כהן:
דײן וואַסער איז גרוב־וואַסער
און דײן אַש איז פון ברען־האָלץ [2].

פרעגט איהם ר׳ עֲקִיבָא: ר׳ יְהוֹשֻעַ, האָסט זיך געלאָזט איבערבעטען? געטהון האָבען מיר עס אינגאַנצען נור פון דײן כָּבוֹד וועגען — מאָרגען אָבער

---

[1]) דאָס הײסט: רבן גמליאל איז תמיד געווען אַ נשיא — דאַרף ער בלײבען אויף ווײטער. [2]) דער כהן פלעג רײניגען אומרײניגע מיט הײליגע שפּרענג־וואַסער אויסגעמישט מיט אַש פון דער פערברענטער פּרה־אדומה.

וועלען מיר בּיידע, איך מיט דיר, מוזען קומען גאַנץ פריה צו איהם אויף דער טהיר...

דאָך האָט מען ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה׳ן נישט אַראָפּגעזעצט. פלעג רַבָּן גַּמְלִיאֵל דַּרְשְׁנ׳ען אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ צְוויי שַׁבָּתִים דורכאַנאַנד און ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה—אַ דריטען.

דער נָשִׂיא בּעדינט זיינע געסט.

איינמאָל אויף דער חֲתוּנָה פון רַבָּן גַּמְלִיאֵל׳ס זוהן, זענען די דריי תַּנָּאִים, ר׳ אֱלִיעֶזֶר, ר׳ יְהוֹשֻׁעַ און ר׳ צָדוֹק, געזעסען בּיי׳ם טיש, און ר׳ גַּמְלִיאֵל איז געשטאַנען בּיי זיי און דערלאַנגט זיי דעם וויין. וויל ער אונ־טערטראָגען אַ כּוֹס ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן, נעהמט ער נישט אָן; דערלאַנגט ער דעם כּוֹס ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ן, נעהמט ער איהם צו. זאָגט איהם ר׳ אֱלִיעֶזֶר: „וואָס הייסט עס, יְהוֹשֻׁעַ, מיר זיצען זיך און רַבָּן גַּמְלִיאֵל אונזער רֶבִּי שטעהט און דער־לאַנגט אונז וויין?״ ענטפערט ער: „מיר געפינען, אַז אַ גרעסערער פון איהם האָט אויך בּעדינט געסט. אַבְרָהָם איז געוויס געווען דער גרעסטער פון זיין דור, שרייבּט זיך וועגען איהם „אַז ער איז געשטאַנען איבּער זיי״— איבּער זיינע געסט הייסט עס, צו בּעדינען זיי; מיינסטו אֶפְשַׁר דערפאַר וויל ער האָט געזעהן אַז עס זענען מַלְאָכִים? ניין, זיי האָבּען גאָר איהם אויסגעוויזען ווי אַראַבּער,— מעג דאָך רַבָּן גַּמְלִיאֵל פאַר אַזוינע געסט ווי מיר אַוַדְאי דערלאַנגען דעם וויין״.

זאָגט זיי רַבִּי צָדוֹק: „בּיז ווי לאַנג וועט איהר אַוועקלעגען גאָט׳ס כָּבוֹד און זיך אָפּגיבּען מיט׳ן כָּבוֹד פון לייטען? גאָט בָּרוּךְ־הוּא אַליין לאָזט בּלאָזען ווינטען, טרייבּט וואָלקענס, גיט רעגען און מאַכט בּעוואַקסען די ערד און גרייט אַ טיש פאַר יעדען בּעזונדער, — מעג דאָך רַבָּן גַּמְלִיאֵל פאַר אונז אַוַדְאי דערלאַנגען דעם וויין!״

פון קְלָלוֹת—בְּרָכוֹת.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל האָט אויסגעגיבּען זיין טאָכטער. איידער זי האָט פער־לאָזען דעם פאָטערס הויז, זאָגט זי איהם: „טאַטע, בּענטש מיך״. ווינשט ער איהר: „גאָט זאָל גיבּען, אַז ווי דו גערהסט איצט אַוועק זאָלסטו שוין מעהר אַהער זיך נישט אומקעהרען״. שפּעטער, אַז זי האָט געבּוירען אַ יונגעל, האָט זי ווידער בּיי איהם געבּעטען אַ בְּרָכָה, ווינשט ער איהר: „גאָט זאָל גיבּען, אַז קיין „אוי־וועה״ זאָל קיינמאָל זיך נישט אויסלאָזען בּיי דיר פון מויל״. זאָגט זי איהם: „טאַטע, צוויי שִׂמְחוֹת זענען בּיי מיר געווען און בּיידע מאָל האָסטו מיר געשאָלטען!״

— ניין, טאָכטער—ענטפערט ער איהר—בּיידע מאָל זענען עס געווען

ברכות: אַז דו וועסט לעבען מיט דיין מאַן אין פריעדען, וועסטו שוין מִמֵילָא קיינמאָל נישט דאַרפען אומקעהרען זיך אַהער, און אַז דיין קינד וועט דיר שטענדיג זיין געזונד און שטאַרק וועט זיך פון דיין מויל קיינמאָל קיין „אוי" נישט אויסלאָזען: „אוי־וועה, דאָס קינד האָט נאָך נישט געגעסען! אוי־וועה, דאָס קינד האָט נאָך נישט געטרונקען! אוי־וועה, דאָס קינד איז נאָך אין שולע נישט געגאַנגען!".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס

(דער גרויסער).

ווי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר האָט זיך גענומען צו'ם לערנען.

דער גרויסער ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, האָט ביז צוויי־און־צוואַנציג יאָהר גאָר נישט געלערענט קיין תּוֹרָה. זיין פאָטער הוֹרְקְנוֹס איז געווען אַ רייכער גוט־בעזיצער און אויף זיינע פעלדער האָבען געאַרבייט פיל אַרבייטער. די זיהן זיינע, אֱלִיעֶזֶר מיט די איבריגע ברידער, פלעגען אַליין אויך אַרבייטען אין פעלד. איינמאָל שטעהען אַזוי די ברידער אין פעלד און אַקערען, אַלע אויף אויסגעאַרבייטע ערד, און נור אֱלִיעֶזֶר אויף שטיינהאַרטע ניילאַנד. פּלוּצים וואַרפט אֱלִיעֶזֶר אַוועק דעם אַקער, זעצט זיך אין אַ זייט און צוויינט זיך. פרעגט דער פאָטער: וואָס וויינסטו? ערגערסט זיך אֶפְשַׁר, וואָס עס קומט דיר אויס צו אַקערען הארטע ניילאַנד — נעהם זיך אַקערען די וויכע. גערט ער איבער אויף דער וויכער, זעצט זיך דאָרט אַוועק און וויינט ווידער.

פרעגט איהם דער פאָטער:

— און אַצונד וואָס וויינסטו? דאָס געפעהלט דיר אויך נישט?

— ניין, נישט דאָס — זאָגט ער.

— וואָס דען וויינסטו?

— איך וויל לערנען תּוֹרָה!

— אַ מענש פון צוויי־און־צוואַנציג יאָהר פערגליסט זיך איהם פּלוּצים אָנהויבען לערנען. שלאָג זיך אַרויס פון קאָפּ. בעסער האָב חֲתוּנָה, וועסטו האָבען קינדער, פיהרען זיי אין שולע און זיי וועלען שוין לערנען תּוֹרָה.

איינמאָל קומט ער ווידער פאַר'ן פאָטער און זאָגט:

— מאָרגען געה איך מעהר אין פעלד נישט אַרבייטען. ס'איז ביי מיר געבליבען זיך אַוועקלאָזען קיין יְרוּשָׁלַיִם דאָרט צו לערנען תּוֹרָה אין ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי'ס בֵּית־הַמִּדְרָשׁ.

שרייַעט אויף איהם אָן דער פאָטער: „מאָרגען גאַנץ פריה, נאָך איי־דער דו וועסט עפּיס אין מויל נעהמען, מוזטו מיר פריהער אויסאַקערען אַ שטיק פעלד".

שטעהט אֶלִיעֶזֶר אויף פאַרטאָג און נעהמט אַקערען דאָס פעלד. אין מיטען אַקערען פאַלט די קוה און ברעכט זיך אויס אַ פוס. טראַכט ער זיך: „צוליעב מיין זכות האָט די קוה צובראָכען די פוס"...

אַנטלויפט ער פון דאָרט און לאָזט זיך אין וועג קיין יְרוּשָׁלַיִם צו ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

ווי מען דערצעהלט איז דאָס פאָרגעקומען אי'ם עֶרֶב־שַׁבָּת, און אַ גאַנ־צען מֵעֵת־לְעֵת ביז מוֹצָאֵי־שַׁבָּת, האָט ער נישט געהאַט אין מויל; אין וועג, ווען דאָס האַרץ האָט איהם פער'חַלָּש'ט, האָט ער אויפגעהויבען פון דער ערד אַ שטיינדעל און אַרייַנגענומען אין מויל.

געקומען קיין יְרוּשָׁלַיִם, געהט ער אַריין אין ר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי'ס שול, זעצט זיך אין אַ ווינקעל און וויינט. בעמערקט עס ר' יוֹחָנָן. פרעגט ער איהם: וואָס וויינסטו?

ענטפערט ער: איך וויל לערנען תּוֹרָה.

— האָסטו שוין עפּיס אַמאָל געלערענט?

— ניין, גאָר ניט געלערענט.

נעהמט ר' יוחנן מיט איהם לערנען פון אָנהויב קְרִיאַת־שְׁמַע, דאַווענען, בענשען, און דערצו יעדען טאָג נייע צוויי הֲלָכוֹת[1]. אַלעס וואָס אֱלִיעֶזֶר האָט געלערענט אַ גאַנצע וואָך האָט ער שַׁבָּת גוט אויסגעָחֲזֶר'ט און ס'איז ביי איהם פערבליבען. אַכט טאָג דורכאַנאַנד האָט אַזוי אֱלִיעֶזֶר פערבראַכט אין איין לערנען, און די גאַנצע צייט נישט געהאַט אין מויל, ביז ר' יוֹחָנָן האָט דערשפּירט אַ רֵיחַ פון זיין מויל.

פרעגט איהם ר' יוֹחָנָן: „אֱלִיעֶזֶר מיין זוהן, האָסטו עפּיס איבערגעבלי־בען הייַנט?"—שווייַגט ער. פרעגט ער איהם נאָכאַמאָל און ער שווייַגט אַלץ.

זאָגט איהם ר' יוֹחָנָן: זעה, הייַנט עסטו ביי מיר.

— איך האָב שוין אָפּגעגעסען אין מיין אַכְסַנְיָא[2]—ענטפערט אֱלִיעֶזֶר.

רופט־צו ר' יוֹחָנָן איינינגע פון זיינע תַּלְמִידִים און זאָגט זיי אָן: זעהט, איהר זאָלט די זאַך נאָכפאָרשען.

לאָזען זיך אַוועק די תַּלְמִידִים איבער יְרוּשָׁלַיִם'ער גאַסען און פרעגען זיך נאָך אין אַלע אַכְסַנְיוֹת, צי האַלט זיך דאָרט נישט אויף איינער פון זייע־רע חֲבֵרִים, ענטפערט מען אומעדום: ניין—ביז זיי זענען געקומען צו איין פרוי, וואָס האַלט אַן אָרימע אַכְסַנְיָא, און זי האָט געענטפערט: יאָ. פרעגען זיי ביי

---

[1] דינים. [2] גאַסטהויז.

איהר: האָט ער דאָ עפּיס מיט זיך? זאָגט זי: „עפּיס האָט ער אַ מין זאַק, וואָס ער פאַלט אַלע טאָג צו צו איהם מיט'ן קאָפּ און זויגט פון איהם ווי פון אַ לאָגעל וויין". הייסען זיי זיך ווייזען דעם דאָזיגען זאַק. שלעפּט זי איהם אַרויס און זיי עפענען איהם. לאָזט זיך אויס, דער זאַק איז אָנגעשטאָפּט מיט ערד. פרעגען זיי איהר ווייטער: האָט היינט אֱלִיעֶזֶר עפּיס איבערגעביסען? זאָגט זי: „ניין. מיר האָבען אַלץ געמיינט, מסתּמא עסט ער ביי'ם רבּי'ן. ווייזט אויס, אַז ער האָט די גאַנצע אַכט טעג אין מויל נישט געהאַט".

קומען די תּלמידים און דערצעהלען עם דעם רבּי'ן. דערהערט דאָס, שרייעט־אויס רבּי יוחנן בן זכּאי:

— אָרימער אֱלִיעֶזֶר, אַזוי נעבּיך וואַלגערסטו זיך דאָ צווישען אונז! נאָר וויסען זאָלסטו: אַזוי ווי עס הערט זיך איצט אַ ריח פון דיין מויל מחמת הונגער, אַזוי וועט פון דיין מויל זיך צוגעהן דער ריח פון דיין תּורה און זיך צושפּרייטען פון איין עק וועלט ביז דעם אַנדערען עק וועלט.

פון דעמאָלט אָן האָט ר' יוחנן איהם בעשטעלט קעסט און ער איז געקומען צו זיך.

אַזוי זענען פאַראיבער דריי יאָהר און אֱלִיעֶזֶר האָט פלייסיג געלערענט תּורה פאַר ר' יוחנן, און די גאַנצע צייט אַפילו זיך נישט געוויזען אהיים פאַר'ן פאָטער.

איינמאָל רופען זיך אָן הורקנוס'ס קינדער צום פאָטער: „זעה וואָס דיין זוהן אֱלִיעֶזֶר האָט דיר אָפּגעטהון — אויף דער עלטער דיך איבערגעלאָזט און איז אַוועק קיין ירושלים. ער האָט פערדיענט דו זאָלסט איהם אָפּזאָגען פון ירושה".

פאָלגט הורקנוס און געהט אַוועק קיין ירושלים מיט דער דעה אויסצושליסען אֱלִיעֶזֶר'ן פון ירושה. קומט ער אָן קיין ירושלים פונקט אין דעם טאָג, ווען ביי ר' יוחנן בן זכּאי איז געוועזען אַ גרויסער מאָהלצייט. צו דער סעודה זענען געקומען די גרעסטע פאָרנעהמסטע לייט פון דער מדינה: בן־ציצית־הכּסת, נקדימון־בן־גוריון און בן־כּלבּא־שבוע, דערצעהלט מען ר' יוחנן, אַז דער גוט־בעזיצער הורקנוס איז אָנגעקומען. הייסט ער מאַכען פאַר איהם אַ פּלאַץ צווישען די געסט, בעזעצט מען איהם אויבען־אָן צווישען אַלע פאָרנעהמע לייט. זיצט ער צווישען עולם מיט גרויס אָפּשיי און ציטערט. אין מיטען דער סעודה שטעלט זיך ר' יוחנן אָפּ מיט די אויגען אויף ר' אֱלִיעֶזֶר'ן און זאָגט איהם: „נעהם זאָג עפּיס פאַר'ן עולם".

ענטפערט ר' אֱלִיעֶזֶר: רבּי, וואָס קען איך זאָגען, קען דען אַ ברונען אַרויסגעבען וואַסער מעהר ווי מען גיסט אין איהם אַריין? קען איך דען זאָגען דברי־תּורה מעהר ווי איך האָב ביי דיר בעקומען?

— ניין, מיין זוהן — זאָגט איהם ר' יוחנן — נישט קיין ברונען ביסטו,

דו בּיסט אַ קוואַל, אַ לעבּעדיגער קוואַל, וואָס פליסט און גיסט פרישע וואַסער פון זיך אַליין. דו פערמאָגסט אייגענס.

און אַז ר׳ יוחנן מיט די תּלמידים זענען צו איהם צוגעשטאַנען, האָט ר׳ אֱליעֶזֶר זיך אויפגעהויבּען און געעפענט דאָס מויל.

אין דער לופט האָבּען זיך געטראָגען ווערטער, וואָס זינט די וועלט שטעהט האָט נאָך קיין אויער זיי נישט געהערט. דאָס פּנים פונ׳ם יונגען דַרשָׁן האָט געשיינט, ווי די זון; שטראַהלען, ווי פון משה רבּינו׳ס געזיכט, האָבּען פערבּלענדט די אויגען און דער גאַנצער עוֹלָם האָט נישט געוואוסט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז, צי ס׳איז טאָג צי נאַכט.

נאָך דער דְרָשָׁה שטעלט זיך ר׳ יוחנן אויף, גיט דעם תּלמיד אַ קוש אויפ׳ן קאָפּ און זאָגט: „אַז וואויל איז אייך, אַבְרָהָם, יִצְחָק און יַעֲקֹב, וואָס אַזאַ קינד איז פון אייך אַרויסגעקומען״.

— אויף וועמען זאָגט ער עס? — דערפרעגט זיך הוֹרְקְנוֹס בּיים עוֹלָם.

— אויף דיין זוהן אֱליעֶזֶר — ענטפערט מען איהם.

— אויבּ אַזוי, האָט ער בּעדאַרפט אַנדערש זאָגען: „אַז וואויל איז מיר, וואָס אַזאַ קינד איז פון מיר אַרויסגעקומען!״.

און דער אַלטער הוֹרְקְנוֹס איז בּאַלד אַרויף אויף אַ באַנק און אויסגערופען פאַר׳ן גאַנצען יְרוּשָׁלַיִם׳ער עוֹלָם:

— רַבּוֹתַי! געקומען בּין איך אַהער מיט דער דֵעָה אָפּצוזאָגען מיין זוהן אֱליעֶזֶר פון מיינע גיטער. איצט אָבּער לאָז איך איבּער אַלע מיינע גיטער פאַר מיין זוהן אֱליעֶזֶר אַליין, די איבּריגע בּרידער האָבּען קיין שום חֵלֶק נישט.

— ניין, פאָטער — זאָגט איהם אויף דעם ר׳ אֱליעֶזֶר — וואָלט איך פערלאַנגט ערד בּיי גאָט, קען ער מיר געבּען, — „די ערד און אַלעס וואָס אין איהר געהערט צו גאָט״. וואָלט איך גאָלד און זילבּער פערלאַנגט, קען ער דאָך מיר אויך געבּען — „דאָס זילבּער איז מיינס, און דאָס גאָלד איז מיינס, זאָגט גאָט״. מיין פערלאַנג אָבּער פון גאָט איז נור איין זאַך: תּוֹרָה אַליין.

ר׳ אֱליעֶזֶר׳ס בֵּית־הַמִדְרָשׁ.

ר׳ אֱליעֶזֶר׳ס בֵּית־הַמִדְרָשׁ איז געווען געמאַכט רונד, ווי אַ רייטבּאַהן; און געווען איז דאָרט אַ שטיין, אויף וועלכען נור ער אַליין פלעג זיצען. איינמאָל קומט אַהין אַריין ר׳ יהושע, חאַפּט ער קושען דעם שטיין און זאָגט דערבּיי: „אָט דער שטיין איז גלייך צו׳ם בּאַרג סִינַי, און דער וואָס זיצט אויף איהם — צו׳ם אָרון מיט די הייליגע לוחות״.

די גרויסע מַחְלוֹקֶת.

אַמָאָל איז אויסגעבּראָכען אין בֵּית־הַמִדְרָשׁ אַ גרויסע מַחְלוֹקֶת צווישען

ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן און די חֲכָמִים וועגן אַ דין פון טַהֲרָה־וְטוּמְאָה [1]), ר׳ אֱלִיעֶזֶר האָט געזאָגט: ריין, און אַלע אַנדערע חֲכָמִים — אומריין. וויפיעל בעוויזען ר׳ אֱלִיעֶזֶר האָט דעמאָלט נישט געבראַכט, האָבען די חֲכָמִים אַלץ נישט אָנגענומען. ווערט ער אויפגעבראַכט און שרייט־אויס: „אויב דער דין איז ווי איך זאָג — זאָל דער דאָזיגער באָקסערבוים בעווייזען!“—גיט זיך דער באָקסערבוים אַ רייס־אויס מיט׳ן וואָרצעל פון דער ערד און פאַלט־אום הונדערט איילען דערוויים.

זאָגען די חֲכָמִים: „פון אַ באָקסערבוים נעהמט מען קיין בעוויז נישט“.

שרייט ר׳ אֱלִיעֶזֶר ווידער אויס: „אויב דער דין איז ווי איך — זאָל דער קוואַל וואַסער בעווייזען!“—האָטדאָס וואַסער אין קוואַל אָנגעהויבען פליסען צוריקוועגס.

זאָגען איהם די חֲכָמִים: „פון אַ קוואַל וואַסער נעהמט מען קיין בעוויז נישט“.

שרייט ער ווידער אויס: „אויב דער דין איז ווי איך — זאָלען די ווענט פון בֵּית־הַמֶדְרָשׁ בעווייזען!“—האָבען די ווענט פון בֵּית־הַמֶדְרָשׁ זיך באַלד איינגעבויגען אויף אומצופאַלען. שרייט ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אויף זיי אָן: „ווען עס נעהט אַ קריגע צווישען תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים וועגען אַ דין — ווי קומט איהר זיך דאָ אַריינצומישען?“—זענען די ווענט אַזוי געבליבען: נישט איינגעפאַלען אינגאַנצען צוליעב ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ס כָּבוֹד, און נישט אויסגעגלייכט זיך צוליעב ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ס כָּבוֹד—און אַזוי שטעהען זיי נאָך איינגעבויגען ביז היינטיגען טאָג.

שרייט ר׳ אֱלִיעֶזֶר ווידער אויס: „אויב דער דין איז ווי איך — זאָל מען פונ׳ם הימעל בעווייזען!“ לאָזט זיך הערען אַ בַּת־קוֹל: „וואָס האָט איהר צו ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן? אומעטום בלייבט דער דין ווי ער זאָגט“. שטעלט זיך ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אויף און רופט־אויס: „נישט אויפ׳ן הימעל איז די תּוֹרָה“ — מיר הערען נישט קיין בַּת־קוֹל! דו אַליין האָסט שוין לאַנג אָנגעשריבען אין דער תּוֹרָה אויפ׳ן באַרג סִינַי: „נאָכ׳ן רַבִּים נאָכגיבען זיך“.

טרעפט איינמאָל ר׳ נָתָן אֵלִיָּהוּ׳ן, פרעגט ער ביי איהם: „וואָס האָט גאָט בָּרוּךְ־הוּא אין יענער שָׁעָה געטהון?“

ענטפערט איהם אֵלִיָּהוּ: געשמייכעלט האָט ער און דערביי געזאָגט: „מיינע קינדער האָבען מיך בייגעקומען! בייגעקומען האָבען מיך מיינע קינדער!“

מע דערצעהלט: אין יענעם טאָג פון דער גרויסער מַחְלוֹקֶת האָט מען אַלע זאַכען, וואָס ר׳ אֱלִיעֶזֶר האָט אויף זיי געפסק׳ענט אַז זיי זענען ריין, צונויפגעבראַכט אין בֵּית־הַמֶדְרָשׁ און פערברענט אויפ׳ן פייער. און מ׳האָט זיך וועגען איהם צונויפגערעדט און איהם „געבענשט“ [2]). קלערט מען: „ווער זאָל

---

[1]) ריינקייט און אומריינקייט. [2]) געמיינט: אַרײַנגעוואָרפען אין חרם.

געהן איהם דאָס אָנזאָגען?״ רופט זיך אַרויס ר׳ עֲקִיבָא: „איך וועל געהן, ווארום אויב אַ אונפּאַסיגער מענש וועט דאָס איהם אָנזאָגען, קען ער נאָך חָרוּב מאַכען די גאַנצע וועלט. ווי אַזוי־זשע האָט עס ר׳ עֲקִיבָא געטהון? ער האָט זיך אָנגעצייגען אין שוואַרצען און איינגעהילט אין שוואַרצען, און קומענדיג פאַר ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן איז ער געבליבען זיצען פיער איילען פון דערווייטען. פרעגט איהם ר׳ אֱלִיעֶזֶר: „עֲקִיבָא, וואָס איז היינטיגער טאָג אַנדערש פון אַלע?״ זאָגט ער איהם: „מיר שיינט, אַז די חֲבֵרִים האַלטען זיך פון דיר פון דער=ווייטענס״. דערהערט דאָס, האָט ער באַלד צעריסען די קליידער זיינע, אויסגעטהון די שיך, זיך אַראָפּגעלאָזט און געבליבען זיצען אויף דער ערד. טרעהרען האָבען זיך איהם געגאָסען פון די אויגען. איז די וועלט באַלד געפלאָגט געוואָרען: אַ דריטעל האָט זי געליטען אין איילבירטען, אַ דריטעל אין ווייץ און אַ דריטעל אין גערשטען. אַפילו דאָס טייג אין דער פרוי׳ס האַנד האָט געגעצט און צוקראָכען געוואָרען. גרויס איז געוועזען אין יענעם טאָג דער צאָרן אויף דער וועלט: יעדעס אָרט וואָס ר׳ אֱלִיעֶזֶר האָט אַהין אַ וואָרף געטהון מיט׳ן אויג, איז אויסגעברענט געוואָרען.

דער נָשִׂיא רַבָּן גַמְלִיאֵל איז אויך געוועזען אין געפאַהר. ער איז גראָד דעמאָלט געפאָהרען אויף אַ שיף, האָט זיך אויפגעהויבען אַ שקוואַל איהם צו דערטרינקען. קלערט ער זיך: „מיר שיינט דאָס זאָל זיין נור צוליעב ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוּרְקְנוֹס״. שטעלט ער זיך אויף און רופט=אויס: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, פאַר דיר איז דאָך בעוואוסט אַז נישט צוליעב מיין כָּבוֹד האָב איך עס געטהון און נישט צוליעב׳ן כָּבוֹד פון מיין פאָטער׳ס הויז, נור בלויז צוליעב דיין כָּבוֹד, כְּדֵי עס זאָל זיך נישט מעהרען קיין מַחְלוֹקֶת צווישען יודען״ — האָט זיך דער יָם גלייך בערוהיגט פון שטורם.

אִמָא־שָׁלוֹם, ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ס ווייב, איז געוועזען ר׳ גַמְלִיאֵל׳ס אַ שוועסטער, האָט זי פון יענער מַעֲשֶׂה אָן געהיט ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן ער זאָל נישט פאַלען אויפ׳ן פָּנִים ביי זיין תְּפִלָּה. איינמאָל האָט זיך געמאַכט אַז זי האָט אַרויסגעטראָגען פאַר אַן אָרימאַן אַ שטיקעל ברויט, קומט זי אַריין צוריק, טרעפט זי ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן ווי ער ליגט אויפ׳ן פָּנִים. שרייעט זי אויס: „שטעה־אויף, האָסט שוין געהרג׳עט מיין ברודער!״ אין דעם לאָזט זיך הערען פונ׳ם נָשִׂיא ר׳ גַמְלִיאֵל׳ס הויז דאָס קוֹל פונ׳ם שוֹפָר: „געשטאָרבען רַבָּן גַמְלִיאֵל״.

— פון וואַנען האָסטו עס געוואוסט — פרעגט זי ר׳ אֱלִיעֶזֶר.

— מיר האָבען עס אַ קַבָּלָה פון אונזער זיידענס=הויז — ענטפערט זי — אַלע טויערען אין הימעל ווערען געשלאָסען, די טויערען וואָס נעהמען=אויף אָנקלאָגען פאַר יסורים — קיינמאָל נישט.

ווען ר׳ אליעזר איז קראנק געווארען.

אז ר׳ אליעזר איז קראנק געווארען זענען די תלמידים זיינע געקומען איהם בעזוכען. רופט ער זיך אן צו זיי:

— א גרויסער צארן איז אויסגעגאסען אויף דער וועלט!

הויבען די תלמידים אן צו וויינען, נור איין ר׳ עקיבא האט געשמייכעלט. פרעגען זיי איהם: „פאר וואס לאכסטו?"

פרעגט ער זיי: „און איהר, פאר וואס וויינט איהר?"

— ווי זאלען מיר נישט וויינען — ענטפערען זיי — אז מיר זעהען די ספר־תורה געפינט זיך אין אזעלכע ליידען.

— און דערפאר טאקי לאך איך — זאגט ער — ווארום זולאנג איך האב געזעהן, אז ביי׳ם רבי׳ן ווערט דער וויין קיינמאל נישט זויער, דער פלאקס — געשלאגען, דער בוימעל — פערשטינקען און דער האניג — געהירט, האב איך אלץ געזארגט, אפשר האט דער רבי אפגענומען חלילה זיין גאנץ עולם־הבא[1] אויף דער וועלט; איצט אבער, ווען איך זעה דעם רבי׳ן אין אזא צער, בין איך צופריעדען.

רופט זיך אן ר׳ אליעזר: „עקיבא, האב איך דען פון דער גאנצער תורה עפיס־וואס פערפעהלט?"

ענטפערט ער: „דו האסט דאך אונז אליין געלערענט, אז ס׳איז נישטא אויף דער וועלט א צדיק, וואס זאל טהון לוטער גוטס און נישט זינדיגען".

אן אנדערס מאל זענען ר׳ אליעזר׳ן געקומען מבקר־חולה זיין פיער זקנים: ר׳ טרפון, ר׳ יהושע, ר׳ אלעזר בן עזריה או ר׳ עקיבא. נעהמט ר׳ טרפון איהם איסרעדען דאס הארץ. „רבי — רופט ער זיך אן — ביסט פאר יודען בעסער פון א טראפען רעגען: א טראפען רעגען ברייננגט ברכה נור אויף דער וועלט, דער רבי אבער — ווי אויף דער אזוי אויף יענער וועלט.

רופט זיך ר׳ יהושע אן: „רבי, ביסט פאר יודען בעסער פון דער זון: די זון לייכט אוןווארעמט נור אויף דער וועלט, דער רבי אבער — אויף דער און אויף יענער וועלט".

רופט זיך אן ר׳ אלעזר בן עזריה: „דו ביסט פאר יודען בעסער פון פאטער און מוטער: א פאטער און מוטער איז נור אויף דער וועלט, און דער רבי איז אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט".

רופט זיך אן ר׳ עקיבא: „יסורים דארפען זיין ליעב".

דערהערט די ווערטער, זאגט ר׳ אליעזר צו זיינע תלמידים: „היבט

---

[1] יענע וועלט, לוין.

מיך אונטער, לאָמיך הערען די ווערטער פון עקיבא מיין תּלמיד. יאָ, „יסורים דאַרפען זיין ליעב״.

פאַר ר׳ אליעזר׳ס פּטירה זענען ווידער צו זייער קראַנקען רבּי׳ן גע־קומען ר׳ עקיבא מיט זיינע חבֵרים איהם צו בעזוכען. דער קראַנקער איז געלעגען אין זיין שלאָפצימער און זיי זענען געזעסען אין זאַל. געווען איז עס גראָד פרייטאָג פאַרנאַכט, און אליעזר׳ס זוהן, הורקנוס, איז אַריינגעקומען צו׳ם פאָטער אין צימער כּדי אויסצוטהון איהם די תּפלין [1]. האָט אויף איהם דער פאָטער אָנגעשריגען און ער איז אַרויס פון דאָרט אַ פערשעמטער. רופט ער זיך אָן צו די תּנאים: „מיר שיינט, אַז דער טאַטע איז שוין נישט אינגאַנצען ביי די געדאַנקען״.

— דו מיט דיין מאַמען זענען נישט ביי די געדאַנקען — לאָזט זיך אויף דעם הערען ר׳ אליעזר׳ס קול פון זיין צימער — פערשפעטיגען מיט ליכט־צינדען איז אַ גרעסער חלול־שבּת ווי תּפלין טראָגען!

געזעהן אַז ר׳ אליעזר איז ביי די גאַנצע געדאַנקען, זענען די חכמים צו איהם אַריינגעגאַנגען און זיך געזעצט פאַר איהם פיער איילען פון דער ווייטענס [2].

— צוליעב וואָס זענט איהר געקומען? — פרעגט ער זיי.

— לערנען תּורה — ענטפערען זיי.

— וואו זענט איהר ביז אַצונד געווען?

— מיר זענען ניט געווען אויפגערוימט.

— עס גלויבט זיך מיר נישט — זאָגט ר׳ אליעזר — אַז די לייט זאָלען שטאַרבען מיט׳ן אייגענעם טויט.

— און מיין טויט ווי וועט זיין? — פרעגט ר׳ עקיבא.

— דער ערגסטער פון זייער אַלעמענס — — —

הויבט־אויף ר׳ אליעזר זיינע צוויי אָרימס און לאָזט זיי אַראָפּ אויפ׳ן האַרצען. „אָ, צוויי אָרימס מיינע — רופט ער אויס — צוויי פערוויקעלטע רייניג־קייטען! פיעל תּורה האָב איך אַליין געלערענט, פיעל תּורה האָב איך יענעם געלערענט. פיעל אַליין געלערענט — און נישט געמינערט פון מיינע לעהרער אַפילו ווי אַ לעק פונ׳ם ים; פיעל יענעם געלערענט — און מיינע תּלמידים האָבען פון מיר נישט געמינערט אַפילו אַזוי ווי אַ פינזעל פונ׳ם פאַרב־רעהריל... וויפיעל אוצרות פון תּורה איז נאָך געווען ביי מיר פאַר אייך — און עמיצער פון אייך, אויסער אַמאָל עקיבא בן יוסף, זאָל דערפון געניסען!״...

---

[1] אין יענער צייט האָבען די חכמים געטראָגען אַ גאַנצע וואָך תּפלין, אויסער שבּת, ווען מע טאָר עס נישט. [2] ווייל דער חרם איז נאָך פון איהם נישט אַראָפּגענו־מען געוואָרען.

האָבּען די תַּלְמִידים גענומען איהם פרעגען אין טוּמְאָה וְטַהֲרָה און ער האָט ווי נעענטפערט אויף אַלע זייערע שַׁאֲלות, אויף אומריין — אומריין, און אויף ריין—ריין, בּיז די ריינע נְשָׁמָה זיינע איז מיט׳ן וואָרט „ריין״ אויס־געגאַנגען. דאָ איז ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אויפגעשטאַנען און אויסגערופען:

— אויפגעבּונדען דער נֶדֶר! אויפגעבּונדען דער נֶדֶר![1]

שַׁבָּת־צו־נאַכטס, ווען מ׳האָט געפיהרט דעם אָרון מיט׳ן מֵת צווישען קֵיסַרְיָה און לוד, איז ר׳ עֲקִיבָא איהם אַרויס אַנטקעגען און האָט זיך אָנגע־הויבּען קלאַפּען אין קאָפּ און רייסען דאָס לייב, בּיז דאָס בּלוט האָט איהם געטריפט פון די וואונדען צו דער ערד.

— פאָטער מיינער, פאָטער מיינער — האָט ער אויסגעבראָכען מיט אַ יאָמער, שטעלענדיג זיך אין קרייז פון די בּעגלייטער — אוי, רייטוואָגען און ריטער[2] פון יודישען פאָלק! פיעל קליינגעלד איז דאָ בּיי מיר, נישטאָ שוין אָבּער מעהר דער וועקסלער, דאָס מיר אויף גרויס געלד אויסצובּייטען.

[1] ד. ה. אָראָפּגענומען דער חרם. [2] ד. ה. דער שטאַרקסטער בּעשיצער פונ׳ם פאָלק.

רבי יהושע בן חנניה.

„אז וואויל איז זיין מוטער".

דער אלטער יונתן בן הרכינס, דערזעהענדיג ר' יהושע'ן, האט ער אויף איהם אנגעווענדט די ווערטער פון יענעם פסוק אין ישעיה:

„וועמען לערענט מען וויסענשאפט —
ערשט־אנטוועהנטע פון דער מוטערס מילך".

און האט דערביי צוגעגעבען:

— עס געדענקט זיך מיר, אז די מוטער זיינע פלעג איהם ברײנגען אינ'ם וויגעלע אין בית־המדרש אריין, כדי צו זיינע אויערען זאלען זיך פון קינדוויי׳ז אן אנקלעפען תורה־ווערטער.

* *
*

ר' יהושע אליין פלעג זאגען: „אפילו ווען אלע ים'ען זאלען טינט זיין, אלע טשערעט־רעהרליך — פענעס, הימעל און ערד — פארמעט, און אלע מענ־שען — שרייבער, וועט דאס אלץ ניט קלעקען צו בעשרייבען וויפיעל תורה איך האב אויסגעלערענט. דאך האב איך זי נישט אנגערירט אפילו אויף אזוי פיעל, ווי איין פינזעל־טונק קען אנריהרען דעם ים.

שעהנע חכמה אין א מיאוסער כלי.

ר' יהושע בן חנניה האט אויסגעזעהן נישט שעהן. איינמאל דערזעהט איהם דעם קיסר'ס טאכטער, רופט זי אויס: „א, שעהנע חכמה אין א מיאוס'ער כלי!" רופט זיך אן צו איהר ר' יהושע: „טאכטער מיינע, זאג מיר, אין וואס פאר א כלי האלט דיין פאטער דער קעניג דעם וויין זיינעם?".

ענטפערט זי: „אין ערדענע כלים".

— ווי פאסט עס — זאגט ער איהר — די גאנצע וועלט האלט וויין אין ליימענע כלים און דיין פאטער דער קעניג אויך אזוי?

— אין וואס דען זאל ער האלטען? — פרעגט זי איהם.

— פּאַר אַזוינע ווי איהר פּאַסט נישט אַנדערש ווי צו האַלטען אין זילבערנע און גאָלדענע כּלים.

געהט זי אַוועק אַהיים און זאָגט עס דעם פאָטער. בעפעהלט ער מען זאָל באַלד איבערגיסען דעם וויין אין זילבערנע און גאָלדענע כּלים. דויערט נישט לאַנג און דער וויין ווערט זויער. ־ערפרעגט זיך ביי איהר דער פאָטער: „ווער האָט עס דיר געראַטהען אַזוי צו טהון?” זאָגט זי: „ר׳ יהושע בן חנניה”. שיקט ער איהם רופען צו זיך און פרעגט איהם: „ווי פאַלסט־אויס אַזוי צו ראַטהען מיין טאָכטער?”

— אַזוי ווי זי האָט מיך געפרעגט — ענטפערט איהם ר׳ יהושע — אַזוי האָב איך געענטפערט.

דער לייב און דער שטאָרך.

די רוימישע רעגירונג האָט איינמאָל געגיבען די יודען אַ ערלויבניש ווידער אויפצובויען דעם בית־המקדש. האָבען צוויי פאַרנעהמע לייט פון יודען, פּפּוס און לוליאַנוס, אַוועקגעשטעלט טישען אויפ׳ן וועג פון עכּו ביז אַנטוכיא און האָבען פערזאָרגט די אַלע, וואָס לאָזען זיך צוריק קיין ירושלים, מיט זילבער און גאָלד לויט זייער בעדערפניש. קומען די געוויסע כּותים פאַר׳ן קעניג מיט אַזאַ מסירה: „די יודען בונטעווען זיך!”

— וואָס־זשע טהוט מען — פרעגט ער זיי — דאָס ערלויבניש איז דאָך שוין געגיבען געוואָרען?

ענטפערען זיי איהם: „שיק זיי אַ בעפעהל, אַז זיי זאָלען ענדערען אָדער דאָס פּלאַץ פונ׳ם געביי אָדער עטוואָס פון זיין מאָס — וועלען זיי שוין אַליין זיך אָפּזאָגען פונ׳ם בויען.

דערוויל האָט זיך דאָס פאָלק פערזאַמעלט אין טהאָל בית־רמון, און ווי ס׳איז אָנגעקומען דאָס נייע בעפעהל פונ׳ם קעניג האָבען אַלע אויסגע־בראָכען אין אַ יאָמער. שטאַרק צורודערט פון דער גזירה, האָבען אַ טהייל פונ׳ם פאָלק בעשלאָסען נישט אַנדערש נור זיך שטעלען איהר אַקעגען; די מעהר געלאַסענע האָבען אָבער פאָראויסגעזעהן דאָס געפאַהר און האָבען גענומען קלערען: וועמען פון די חכמים שטעלט מען אַרויס צו איינגעהמען מיט ווערטער דעם אונרוהיגען עולם? איז געבליבען, אַז דאָס דאַרף טהון ר׳ יהושע בן חנניה, ווייל ער איז דער גרעסטער געלעהרטער. שטעלט זיך אַוועק ר׳ יהושע און הויבט־אָן זיין רעדע פאַר׳ן עולם מיט אַזאַ משל:

— איינמאָל האָט דער לייב פערצוקט אַ שעפּעלע, האָט זיך איהם געשטעלט אַ ביין אין האַלז. רופט ער אויס: „ווער ס׳וועט קומען מיר אַרויס־נעהמען דעם ביין, וועט ער פון מיר בעקומען אַ גוטען לוין. קומט דער שטאָרך און שטעקט־אַריין דעם לייב אין מויל זיין לאַנגען שנאָבעל און שלעפּט פון

דאָרט אַרויס דעם בּיין. „איצט — זאָגט דער שטאָרך — גיב מיר מיין לוין". רופט זיך אָן דער לייב: „איז ווענינ לוין פאַר דיר, אַז דו קענסט אַוועקגעהן פון דאַנען און זיך בּערימהמען: איך בּין אַריין אין לייב'ס מויל און אַרויס פון דאָרט בּשלום!" דאס איינענע— האָט ר' יהושע אויסגעלאָזט—קען מען זאָגען אויף אונז יודען: גענוג פאַר אונז, אַז מיר זענען אַריינגעפאַלען צו דער דאָזי-גער אומה און אַרויס מיט'ן לעבען.

איין שעפּעלע צווישען זיבציג וועלף.

דער קעניג אַדריאַנוס האָט איינמאָל געזאָגט ר' יהושע'ן:

— ווי שטאַרק איז דאָס שעפּעלע, וואָס געפונט זיך איינס צווישען זיבציג וועלף און האַלט זיך!

— ווי שטאַרק איז דער הירט, וואָס רעטעט עס פון זיי אַלע! — ענט-פערט איהם ר' יהושע.

דאָס אויסגעלייזטע קינד.

ר' יהושע בּן חנניה איז איינמאָל געקומען קיין רוים, דערצעהלט מען איהם: „דאָ אין געפענגעניש געפונט זיך אַ יודיש קינד, זעהר אַ שעהנס, מיט לויכטענדע אויגען און מיט געקרייזעלטע לאָקען". געהט ער אַוועק צו'ם קינד אין געפענגעניש, שטעלט זיך אַוועק פאַר דער טהיר און שרייט-אויס:

„ווער האָט איבּערגעגעבען צו'ם רויב יעקב'ן
און יודישע קינדער צו ראַבּירער?"

ענטפערט איהם דאָס קינד פון דער תּפיסה אַרויס:

„נור דער הער גאָט,
וואָס פאַר איהם האָבען מיר זיך פערזינדיגט,
נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען
און זיין תּורה נישט געהאָרכט".

ווי ר' יהושע האָט דאָס דערהערט האָט ער אויסגעשריגען:

„אָ, ציונ'ס קינדער,
טייערע מיט גאָלד געשעצטע!"

און מיט טרעהרען אין די אויגען האָט ר' יהושע צוגעגעבען:

— איך בּין זיכער, אַז דאָס קינד וועט אויסוואַקסען אַ גרויסער גע-לעהרטער בּיי יודען. איך שווער, אַז איך ריהר זיך נישט פון דאַנען בּיז איך וועל איהם אויסלייזען פון געפענגעניש, וויפיעל דאָס זאָל נישט קאָסטען!

און אַזוי האָט ער געטהון: ער האָט בּעצאָהלט פאַר'ן קינד פיעל געלד און איהם אויסגעלייזט. און ס'האָט נישט לאַנג געדויערט און דאָס קינד איז

בעוואוסט געהארען צווישען יודען אלס א גרויסער געלעהרטער. און געוועזען איז דאס — ר׳ ישמעאל בן אלישע.

דריי האבען איהם בייגעקומען.

ר׳ יהושע דערצעהלט: „זינט איך לעב האט מיך קיינער נישט בייגעקומען, אויסער דריי: א פרוי, א מיידעלע און א יונגעלע.

מיט דער פרוי האט זיך מיר געטראפען אזא מעשה: איינמאל בין איך איינגעשטאנען ביי א פרוי אין א גאסט-הויז, דערלאנגט זי מיר צום טיש א געשמאק געריכט פון באב, עס איך דאס אויף אינגאנצען, גארנישט איבערגעלאזט. דאס צווייטע מאל — אויך דאסזעלבע. דאס דריטע מאל מאכט זי מיר דאס איינענע געריכט, נאר שטארק איבערגעזאלצען, פערזוך איך עס און נעהם דערפון נישט מעהר צו׳ם מויל. פרעגט זי מיך: „פאר וואס עסטו נישט?“ ענטפער איך: „איך בין זאט, שוין היינט איינמאל געגעסען“...

זאגט זי: „האסטו קיין ברויט נישט געזאלט עסען. רבי — זאגט זי ווייטער — אפשר האסטו נישט איבערגעלאזט קיין שירים די ערשטע צוויי מאל, לאזטו דערפאר איבער פאר אלע מאל“ [1].

מיט׳ן מיידעלע האט זיך מיר געטראפען אט-וואס: איינמאל אונטערוועגס איז מיר אויסגעקומען צו געהן אויף א וועג, וואס שניידט-דורך א פערזייט פעלד. דערזעהט מיך דארט א מיידעלע, פרעגט זי מיר: „רבי, איז דאס דען קיין פעלד נישט, וואס דו טרעטסט דא?“

ענטפער איך איהר: „איז דאס דען נישט קיין לאנג אויסגעטרעטענער וועג?“

זאגט זי: „יא, אזעלכע רויבער ווי דו האבען עס אויסגעטראטען“...

מיט׳ן אינגעלע ווידער איז מיר פארגעקומען אזוינס: איינמאל געה איך אין וועג, זעה איך א יונגעלע זיצט אויפ׳ן שייד-וועג, פרעג איך איהם: „קינד מיינס, מיט וואס פאר א וועג איז גלייכער צו געהן אין שטאדט?“ ענטפערט ער: „אט דער וועג איז לאנג און קורץ, און יענער—קורץ און לאנג“. לאז איך זיך אויפ׳ן קורץ-לאנגען. געקומען נאהענט צו דער שטאדט, געפון איך דעם וועג פערשטעלט מיט צוימען פון גארטענס און סעדער, מוז איך געהן צוריק צום שייד-וועג, דערזעה איך ווידער דאס יונגעל, פרעג איך איהם: „קינד מיינס, האסטו דען מיר נישט געזאגט, אז דער וועג איז קורץ?“

— האב איך דען נישט צוגעגעבען „און לאנג“? — ענטפערט דאס יונגעלע גלייך.

---

[1] דער מנהג איז געוועזען, אז מע פלעגט איבערלאזען אין שיסעל שיריים, טאמער קומט אן ארעמאן.

האָב איך איהם אַ קוש געטהון אין קאָפּ און אויסגערופען:

— אַז וואויל איז אייך, יודישע קינדער, חכמים זענט איהר אַלע פון גרויס ביז קליין!

„געהם־אויף שעהן און זייַ פאָרזיכטיג".

איינמאָל איז געקומען צו ר' יהושע איינער אַ אָרומער דורכגעהער, האָט איהם ר' יהושע אויפגענומען פאַר אַ גאַסט, געגעבען עסען און טרונקען און דערנאָך אַרויפגעפירט איהם אויפ'ן דאַך, דאָרט איהם אָנגעוויזען אַ נאַכט־געלעגער, און ביי'ם אַראָפּגעהן צוריק האָט ער צוגענומען דעם לייטער. האַלבע נאַכט שטעהט יענער אויף, פּאַקט־איין די זאַכען, וואָס געפונען זיך דאָרטען, אין זיין מאַנטעל, און ווי ער לאָזט זיך מיט זיי אַראָפּגעהן, פאַלט ער אַראָפּ פונ'ם דאַך און צוברעכט זיך רוק־און־לענד. גאַנץ פריה איז ר' יהושע אַרויסגעגאַנגען, געפונט ער איהם ליגען אַ פערוואונדעטען אויף דער ערד.

— זאָג נור, יונגאַטש, ווי קומט עס, אַז פון אייערע לייט זאָלען אַזוינס אָפּטהון?

— רבי — זאָגט איהם יענער — ווער זאָל זיך ריכטען, אַז דו האָסט פון דאַנען צוגענומען דעם לייטער?

— האַ דו, יונגאַטש איינער, האָסט נישט געוואוסט אַז מיר האָבען זיך נאָך בעצייטענס בעוואָרענט פאַר דיר.

דערפאַר פלעגט ר' יהושע זאָגען:

„אַ פרעמדער גאַסט — זעץ איהם אויפ'ן קאָפּ,
נאָר קיין אויג לאָז פון איהם ניט אַראָפּ".

„דאָס געזיכט פון גאָט".

דער קיסר אַדריאַנוס האָט איינמאָל געפרעגט ר' יהושע'ן:

— האָט די וועלט אויף זיך אַן אויבער־האַר?

— ווי דען — ענטפער ער — די וועלט איז הפקר?

— און הימעל און ערד ווער האָט בעשאַפען?

— גאָט, ווי עס שטעהט געשריבען: „אין אנהויב האָט גאָט בעשאַפען דעם הימעל און די ערד".

— פאַר וואָס־זשע בעווייזט ער זיך נישט אַ צוויי מאָל אין יאָהר פאַר זיינע בעשעפעניש, זיי זאָלען פאַר איהם פאָרכט האָבען?

— ס'איז דערפאַר, ווייל די וועלט וואָלט נישט געקענט אויסהאַלטען זיין שיין, ווי עס שטעהט געשריבען: „דער מענש קען מיך נישט זעהן און לעבען בלייבען".

— אויב דו ווייזט מיר איהם נישט — זאָגט דער קיסר — גלויב איך דיר נישט.

מיטאָג-צייט נעהמט ר׳ יהושע, שטעלט איהם געגען דער זון און זאָגט איהם: „קוק זיך גוט איין אין דער זון ווערסטו איהם זעהן״.

— ווער קען זיך עם איינקוקען אין דער זון?—וואונדערט זיך דער קיסר.

— זאָלען דיינע אויערען הערען — זאָגט איהם ר׳ יהושע — וואס דאס מויל דיינס רעדט. אויב די זון, וואס זי איז נישט מעהר ווי איינע פון די טויזענד-טויזענדער מיריאַדען בעדינער זיינע, קען קיין בעשעפעניש אין איהר זיך נישט איינקוקען, ווי-זשע זאָל מעגליך זיין איינצוקוקען אין געזיכט פון גאָט אַליין, וואס זיין גלאַנץ איז פול די וועלט!

אַ מאָהלצייט פאַר גאָט.

אַן אנדערסמאָל האָט דער קיסר געזאָגט ר׳ יהושע׳ן: „איך וויל צוגריי-טען אַ מאָהלצייט פאַר אייער גאָט״.

— ביסט נישט אין שטאַנד עס אויסצופיהרען—זאָגט איהם ר׳ יהושע.

— פאַר וואס? — פרעגט ער איהם.

— זעהר פיעל חיל געהט מיט איהם.

— דאָך—שפאַרט זיך איין דער קיסר.

— אויב דו ווילסט פאַרט — זאָגט איהם ר׳ יהושע — געה גרייט-צו אַ מאָהלצייט ביי׳ם טייך רביתא, וואו דאס פלאַץ איז דאָרט זעהר גרויס.

האָט זיך דער קיסר בעשעפטיגט די גאַנצע זעקס חדשים פונ׳ם זומער מיט צוגרייטען די סעודה. דערנאָך איז געקומען דער הערבסט-ווינט און האָט אַלעס אויסגעקעהרט און פערטראָגען אין טייך אריין. בעמיהט זיך דער קיסר ווידער די זעקס ווינטערדיגע חדשים צוגרייטען אַן אנדער מאָהלצייט, קומען די פריה יאָהר-רעגענס און שווענקען-אָפ אַלעס אין טייך אריין.

— וואס בעטייט עס? — פרעגט דער קיסר ר׳ יהושע׳ן.

— דאס זענען דערווייל נור די אויסקעהרער און בעשפריצער זיינע, וואס געהען איהם פאָראויס.

— אויב אַזוי — זאָגט דער קיסר — בין איך נישט אין שטאַנד עס אויסצופיהרען.

דער בי-עילאי׳ער לייב.

דער קיסר האָט אַמאָל געזאָגט צו ר׳ יהושע: „אייערע נביאים גלייכען דעם גאָט אייערען צו אַ לייב. וואס איז אין דעם פאַר אַ גרויסקייט? אַ ריטער קען טויטען דעם גרעסטען לייב״.

— דאס גלייכט מען איהם צו א בי־עילאי׳ער לייב—ענטפערט איהם ר׳ יהושע.

— בעווייז מיר דעם לייב — זאגט דער קיסר — איך וויל איהם אויך אנקוקען.

— דו וועסט עס נישט אויסהאלטען.

— דאך—שפארט זיך איין דער קיסר.

בעט ר׳ יהושע ביי גאט—און דער בי־עילאי׳ער לייב האט זיך גערירט פונ׳ם ארט. אז ער איז געוועזן פיער הונדערט פרסא דערווייט האט ער א ברום געטהון איינמאל זענען די מויער־ווענט פון רוים איינגעפאלען און אלע מעוברת׳ע האבען מפיל געוועזן. אז ער איז געוועזן ווייט שוין דריי הונ־דערט פרסא, האט ער ארויסגעלאזט א צווייטען ברום זענען ארויסגעפאלען די צייהן ביי די מענשען און דער קיסר אליין איז אראפגעפאלען פון זיין שטוהל אויף דער ערד.

— זאל ער זיך אומקעהרען צוריק אין זיין רוה—בעט זיך דער קיסר ביי ר׳ יהושע, א דערשראקענער אויף טויט.

האט ר׳ יהושע ווידער גאט געבעטען—און דער לייב האט זיך צוריק געקעהרט אויף זיין לאגער אין דעם געדיכטען און פינסטערען וואלד בי־עילאי.

דעם קיסר׳ס בעפעהל און משה׳ס בעפעהל.

אדריאנוס האט איינמאל געזאגט ר׳ יהושע׳ן: „מיר איז בעסער פון משה׳ן דיין רבי׳ן“.

— מיט וואס? — פרעגט איהם ר׳ יהושע.

— וויל איך לעב און ער איז טויט, און ווי זאגט מען: „א לעבעדי־גען הינט איז בעסער פון א טויטען לייב“.

— ווי מיינסטו, וואלסט געקענט אויספיהרען, אז קיינער זאל אין רוים נישט אנצינדען קיין פייער דריי מעת־לעת דורכאנאנד?

— געוויס — ענטפערט דער קיסר.

און באלד גיט ער ארויס א בעפעהל: „קיינער זאל זיך נישט דערוועגען אין רוים אנצינדען פייער“. דעם זעלבען טאג אין אבענד הויבט זיך אויף אדריאנוס מיט ר׳ יהושע׳ן אויפ׳ן דאך פונ׳ם קעניגליכען פאלאץ. קוקען זיי זיך איין און דערזעהן ווי עס הויבט זיך אויף א רויך ערגיץ פון א ווייט ווינקעל ארוים.

— וואס איז דאס פאר א רויך? — פרעגט איהם ר׳ יהושע.

— איינער א פירסט איז קראנק — ענטפערט איהם אדריאנוס — האט איהם דער ארצט בעזוכט און געזאגט: די איינציגע רפואה איז ווארימע וואסער.

דערווײַל דערזעהט ר׳ יְהוֹשֻעַ ווידער אַ רויך פון אַ צווײַטען ווינקעל. פרעגט ער דעם קֵיסָר: „און דאס וואס איז פאר אַ רויך?״

— דארט ליגט דער שטאָדטהאַלטער קראַנק און דער אַרצט האָט געזאָגט, אַז ער מוז אָנוואַרמען צו זײַן רְפוּאָה קריגליך וואַסער.

— הײַנט זעה — זאָגט איהם ר׳ יְהוֹשֻעַ — בײַ דײַן לעבען האַלט דײַן בעפעהל נישט אויס אֲפִילוּ אײַן טאָג און מֹשֶׁה אונזער רַבִּי פון וינט ער האָט בעפוילען „איהר זאָלט קײַן פײַער נישט אָנצינדען אין אַלע אײַערע וואוינונגען אין שַׁבָּת׳דיגען טאָג״ — האָסטו געזעהן אַמאָל אַ יוד זאָל אָנצינדען פײַער אי׳ם שַׁבָּת? — און דו זאָגסט נאָך: „איך בין בעסער פון איהם!״

ר׳ יְהוֹשֻׁעַ און די אַטהענער געלעהרטע.

דער קֵיסָר האָט אַמאָל געזאָגט ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ן: „אויב איהר זענט יאָ קלוּ־גער פון די אַטהענער, געה אַהין און פרוב זיי בײַקומען און ברײַנג זיי אַראָפּ צו מיר.

— וויפיעל מאַן זענען זיי? — פרעגט ר׳ יְהוֹשֻׁעַ.

— זעכציג מאַן.

— הײַם־ושע—זאָגט ר׳ יְהוֹשֻׁעַ—מאַכען מיר אַ שיף מיט זעכציג קאַיו־טען, און אין יעדער קאַיוטע זאָל זײַן זעכציג שטוהלען.

הײַסט דער קֵיסָר און מע מאַכט.

ווי ר׳ יְהוֹשֻׁעַ איז געקומען אין דער שטאָדט אַטהען, איז ער גלײַך אַוועק אין אַ שעכט־הויז, געפונט ער דאָרט אַ פלײַש־העקער שטעהט און שינדט אַ בְּהֵמָה, פרעגט ער איהם: „איז דער קאָפּ דײַנער צו׳ם פערקויפען?״ — יאָ. — פאר וויפיעל? — פאר אַ האַלבען גולדען.

צאָהלט איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אײַן אַ האַלבען גולדען און זאָגט: „גיב מיר דעם קאָפּ דײַנעם״. דערלאַנגט ער איהם דעם קאָפּ פון דער אָפּגעשינדענער בְּהֵמָה. זאָגט איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: „האָב איך דען בײַ דיר דעם קאָפּ פון אַ בְּהֵמָה געקויפט? ד ײַ ן קאָפּ האָב איך געקויפט. נאָר אויב דו ווילסט איך זאָל דיך פרײַלאָזען, געה ווײַז מיר דעם אַרײַנגאַנג אינ׳ם הויז פון די אַטהענער געלעהרטע״.

זאָגט יענער: „איך האָב מוֹרָא: ווער עס ווייזט אַ פרעמדען דעם אַרײַנגאַנג צו זיי הַרְגִ׳נ׳ען זיי איהם.

— נעהם טראָג אויף זיך — זאָגט איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ — אַ בינדעל האָלץ, און אַז דו וועסט קומען אַהין וואַרף עס פון זיך אַראָפּ, ווי אײַנער וואָס שטעלט זיך אָפּרוהען, וועל איך שוין וויסען, אַז דאָ איז דאָס הויז פון די אַטהענער.

קומט ער אַהין, שטעהען דאָרט שׁוֹמְרִים פון אינוועניג און פון דרויסען,

וואָס היטען בײַ׳ם אַרײַנגאַנג, מע זאָל נישט אַרײַן און אַרױס. און האָבען די געלעהרטע אַטהענער בעמערקט אַ סימן פון אַ פוס־טריט אַרײַן — פלעגען זײַ דערהרג׳ענען אַלע אױסענװעניגסטע שומרים, און אױב אַ סימן פון אַ פוס־טריט אַרױס — אַלע אינװעניגסטע שומרים.

שטעלט ר׳ יהושע אײַן פוס־טריט אַרײַן און אײַנעם אַרױס — הרג׳עט מען אױס אַלע שומרים. געהט ער פרײַ אַרײַן אַהין און טרעפט די יונגערע זיצען אין דער הױך און די עלטערע פון אונטען. טראַכט ער בײַ זיך: זאָל איך בעגריסען פריהער די עלטערע—װעלען מיר די יונגערע הרג׳ענען; זײַ קענען זאָגען: מיר זענען גרעסער פון יענע, מיר זיצען אין דער הױך און יענע פון אונטען; זאָל איך בעגריסען פריהער די יונגע—װעלען מיר די אַלטע הרג׳ענען; זײַ קענען זאָגען: מיר זענען גרעסער פון די, מיר זענען זקנים און יענע זענען נאָך יונגע קינדער. בעגריסט ער זײַ אַלע צוזאַמען.

פרעגען זײַ איהם: „װאָס טהוסטו דאָ?"

ענטפערט ער זײַ: „איך בין פון די יודישע געלעהרטע, און געקומען בין איך זיך צו לערנען בײַ אײַך".

— אױב אַזױ — זאָגען זײַ — װעלען מיר דיך עפּיס פרעגען.

— פרעגט — זאָגט ער — װעט איהר מיך בײַקומען, מעגט איהר טהון מיט מיר װאָס איהר װילט; װעל איך אָבער אײַך בײַקומען, דאַרפט איהר עסען אַ מאָהלצײַט בײַ מיר אױף דער שיף.

הױבען זײַ איהם אָן צו פרעגען:

— קענסט אונז אױסבױען — זאָגען זײַ — אַ הױז אין דער לופטען?

— דערלאַנגט מיר אַהין—זאָגט ער—לײם און ציגעל.

— װאו איז די מיט װעלט?

— נימט ער אַ שטעל מיט׳ן פינגער און זאָגט: אָט דאָ!

— פון װאַנען װײסטו דאָס?

— ברײַנגט שטריק און מעסט־אױס.

— מיר האָבען אַ ברונען אין פעלד—ברײַנג איהם אַרײַן אין שטאָדט.

— דרעהט מיר אױס שטריק פון קלײַען—װעל איך איהם אַרײַנברײַנגען.

— מיר האָבען צובראָכענע מיהלשטײַנער — פאַרנעה זײַ.

— טרענט־אױס פון זײַ פאָדעם — װעל איך זײַ פאַרנעהען.

— אַ בײט בעװאַקסען מיט מעסער׳ס — מיט װאָס שנײַדט מען זי?

— מיט אַ האָרן פון אַ עזעל.

ברײַנגען זײַ פאַר איהם צװײַ אײַער און פרעגען איהם: „זאָג, װעלכעס איז פון אַ װײַסער הוהן און װעלכעס איז פון אַ שװאַרצער?"

ברײַנגט ער פאַר זײַ צװײַ שטיקער קעז און פרעגט זײַ: „זאָגט, װעל־כעס איז פון אַ װײַסער ציג און װעלכעס פון אַ שװאַרצער?"

— אַ הינדעלע, וואָס געהט־אויס נאָך אין דער איי־שאָלעכץ — דורך וואַנען געהט דעם די נשמה אַרויס?

— דורך דעם זעלבען אָרט וואָס זי איז אַריין.

— ווייז אונז אַ כּלי, וואָס איז נישט ווערטה איהר מיה.

בּריינגט ער אַ מאַטע[1] און צעציהט זי — געהט זי ניט אַריין דורכ'ן טויער, זאָגט ער זיי: בּריינגט אַ האַק און צעוואַרפט די וואַנד. אַט האָט איהר אַ כּלי, וואָס איז נישט ווערט די מיה.

נאָכדעם וואָס ער האָט געענטפערט אויף אַלע פראַגען און געטראָפען אַלע רעטעניש'ען פון די אַטהענער, האָט ער זיי פערבּעטען אייַנציגוויַיס צו זיך אין שיף, יעדען בּעזונדער אַרייַנגעפיהרט אין אַן אַנדער קאַיוטע. דער־זעהן אין דער קאַיוטע זעכציג שטוהלען, האָט יעדער פון זיי געמיינט, אַז בּאַלד וועלען אָנקומען אַהין אויך אַלע איבּריגע חברים. ר׳ יהושע האָט דערווייַל געהייסען דעם שיפס־פיהרער ער זאָל אויפבּונדען די שיף און זי לאָזען אין וועג. פאַר'ן אָפּרייַזען האָט ער מיטגענומען מיט זיך אַבּיסעל ערד פונ'ם לאַנד, און פערבּייפאָהרענדיג דאָס שלינג־וואַסער[2] האָט ער פון דאָרט אָנגעשעפּט אַ פולע קרוג.

געקומען צוריק קיין רוים, בּריינגט ער די אַטהענער פאַר'ן קיסר. דער־זעהט אַדריאַנוס, ווי עס שטעהען פאַר איהם אייַנגעהויקערטע און דערשלאָגע־נע מענשליך, זאָגט ער צו ר׳ יהושע'ן: „ניין, דאָס זענען נישט די אַטהענער!" נעהמט ר׳ יהושע און בּעשפּריצט זיי מיט אַבּיסעל פון זייער היימישער ערד, ווערען זיי אויפגעמונטערט און האַלטען זיך מוטהיג און שטאָלץ פאַר'ן קיסר. ווערט ער אויפגעבּראַכט און זאָגט ר׳ יהושע'ן:

— טהו מיט די לייט וואָס דו ווילסט!

נעהמט ר׳ יהושע און גיסט אַריין דאָס קריגעל שלינג־וואַסער אין אַ פאַס, און זאָגט די אַטהענער:

—אַז איהר וועט אָנגיסען פול די פאַס, קענט איהר זיך געהן פריי.

האָבען זיך די אַטהענער געשטעלט שעפּען וואַסער אָנצוגיסען אַ פולע פאַס, נאָר וויפיעל זיי האָבען געגאָסען און געגאָסען האָט זיך עס נישט אָנ־געזעהן: דאָס שלונג־וואַסער האָט אין זיך אייַנגעשלונגען אינגאַנצען דאָס וואַ־סער. האָבען זיי אַזוי לאַנג געשעפּט און געגאָסען בּיז זיי זענען געבּליבען אָהן הענד און אָהן אַקסלען, און אַזוי אַרום זענען זיי אַלע בּיז איינעם אומגעקומען.

---

[1] ראַגאָזשע. [2] אזא אָרט אין ים, וואָס לויט די אַלטע לעגענדען, שלינגט עס איין אַלע אַנדערע וואַסערען פון דער וועלט.

רבי יהושע אויף דער עלטער.

דער קיסר האט בעמערקט, אז דער אלטער ר׳ יהושע האט אויפגעהערט צו בעזוכען דאס געווינסע הויז בי־אבידן, וואו די געלעהרטע פלעגען זיך פון צייט צו צייט פערזאמלען און פיהרען צווישען זיך וויסענשאפטליכע שמועסען. פרעגט ער איהם, וואס איז די סבה דערפון.

ענטפערט ער איהם:

— דער בארג איז בעשנייט, ארום איהם — שטיקער אייז, די הינט דארטען בילען שוין נישט און די מיהלען מאהלען נישט [1].

[1] ד. ה. דער קאפ איז בעדעקט מיט ווייסע האר, ארום איהם די גרויע באָרד מיט וואנסען; דאס קול איז אפגעשוואכט, די ציין קייען נישט.

נַחוּם אִישׁ גַם־זוֹ (גִמְזוֹ).

גַם זוֹ לְטוֹבָה.

דעם געווינסען תַּנָא נַחוּם מיט'ן ביינאָמען אִישׁ גִמְזוֹ [1], האָט מען גע־רופען אָבּיסעל געענדערט: אִישׁ גַם־זוֹ, און דאָס איז געווען דערפאַר, ווייל אויף אַלעס, וואָס מיט איהם זאָל זיך נישט פּאַסירען, פלעג ער אַלץ זאָגען: „גַם זוֹ לְטוֹבָה" (דאָס איז אויך צו גוטען).

איינמאָל האָבּען יודען געוואָלט שיקען אַ מַתָּנָה דעם קֵיסָר. טראַכט מען: ווער זאָל נעהמען אויף זיך אַזאַ שְׁלִיחוּת צו'ם קֵיסָר? בּלייבּט מע זאָל שיקען נַחוּם אִישׁ גַם־זוֹ, ווייל מיט איהם טרעפען זיך אָפטע נִסִים. שיקט מען דורך איהם אַ קעסטעלע פול מיט דימענטען און בּריליאַנטען. אויפ'ן וועג איז איהם אויסגעקומען זיך אָפצושטעלען נעכטיגען אין אַ איינפאָהר־הויז. בּיינאַכט, אַז ער איז איינגעשלאָפען, האָבּען די הויז־לייט שטילערהייד געעפענט דאָס קעסטעלע, אַרויסגע'גנב'עט אַלץ וואָס דאָרט איז געווען און עס אָנגעשטאָפּט מיט ערד. מאָרגען פריה, אַז ער האָט עס בּעמערקט, זאָגט ער: „גַם־זוֹ לְטוֹבָה", נעהמט דאָס קעסטעלע און געהט זיך זיין וועג ווייטער.

אַז מ'האָט דאָס קעסטעלע געבּראַכט פאַר'ן קֵיסָר און דאָס געעפענט, דערזעהט מען — ס'איז פול מיט ערד. ווערט דער קֵיסָר אויפגעבּראַכט: „יודען, זאָגט ער, שפּעטען פון מיר" — און הייסט טויטען דעם שָׁלִיחַ. נַחוּם אִישׁ גַם־זוֹ בּלייבּט רוהיג און זאָגט, ווי זיין שטייגער איז: „גַם זוֹ לְטוֹבָה". דערווייל קומט אֵלִיָהוּ הַנָבִיא אִינ'ם געשטאַלט פון איינעם פון דעם קֵיסָר'ס הערען און זאָגט:

— מעגליך, די ערד איז פון דעם געווינסען מִין, וואָס אַבְרָהָם זיי'ער עלטער־זיידע האָט זיך מיט איהר בּענוצט אין זיינע מִלְחָמוֹת און בּעוויזען וואונדערליכע גְבוּרוֹת: ווי נור ער האָט פון דער ערד געוואָרפען אויפ'ן פיינד, האָט זי זיך בּאַלד פערוואַנדעלט אין שווערדען און פיילען.

---

[1] פון דער שטאָדט גמזו אין יהודה.

איז דאָ אַ מְדִינָה, וואָס דער קעניג האַלט מִלְחָמָה מִיט איהר און קען זי ניט איינגעהמען. געהמט מען די ערד און מע פּרובט זי אויס אויף יענער מְדִינָה—האָט זי געמוזט זיך בּאַלד אונטערגיבּען. פיהרט מען נַחוּם אִישׁ גַם־זוֹ אַריין אין קעניגליכען שאַץ־קאַמער און מע לעגט איהם אָן דאָס קעסטעלע זיינס פול מיט דימענטען און ברילִיאַנטען און מע לאָזט איהם אָפּ מִיט גרויס כָּבוֹד.

צוריקוועגס האָט ער זיך ווידער אָפּגעשטעלט נעכטיגען אין דעם איי־נגעגעם גאַסט־הויז, פרעגען איהם די הויז־לייט: „וואָס האָסטו אַזוינס מִיט זיך געבּראַכט דעם קעניג, וואָס מ'האָט דיר אָנגעטהון אַזוי פיעל כָּבוֹד?"

ענטפערט ער: „וואָס איך האָבּ גענומען פון דאַנען האָבּ איך גע־בּראַכט אַהין".

דערהערט דאָס, האָבּען זיי געחאַפּט און אומגעלעגט דאָס הויז און גאַנצע ערד פון דאָרט גיך אַוועקגעפיהרט צו'ם קעניג.

— די וואונדערליכע ערד וואָס יענער יוד האָט געבּראַכט אַהער — זאָגען זיי דעם קעניג—איז גענומען געוואָרען בּיי אונז. דאָ האָבּען מיר דיר געבּראַכט פון איהר אַ סַך, פולע קאַסטענס.

פּרובט מען אויס די ערד, וואָס זיי האָבּען געבּראַכט, לאָזט זיך אויס, אַז ס'איז נישט אַזוי. האָט מען גלייך איבּערגעגעבּען זיי אַלע צו'ם טויט.

אַליין אויף זיך אויסגעבּעטען.

מע דערצעהלט, אַז נַחוּם אִישׁ גַם־זוֹ איז פון אַ קרענק געבּליבּען בּלינד אויף בּיידע אויגען, אָהן הענד און אָהן פיס און דאָס גאַנצע לייבּ זיינס איז בּעדעקט געוואָרען מִיט קרעץ. אַזוי איז ער געליגען אין אַ אַלט צופוילט הייזעל און די פיסליך פון זיין בּעט זענען געשטאַנען אין בּעקענס וואַסער, כְּדֵי קיין מילבּען זאָלען נישט קענען צוקומען צו איהם. ווי די תַּלְמִידִים האָבּען בּעמערקט, אַז דאָס הייזעל האַלט בּיי'ם איינפאַלען, האָבּען זיי גע־וואָלט אַרויסטראָגען פריהער דאָס בּעטיל מִיט'ן קראַנקען רַבִּי'ן און דערנאָך אויסרוימען די כֵּלִים; זאָגט ער זיי: „קינדער מיינע, פריהער רוימט־אויס די כֵּלִים און דערנאָך וועט איהר אַרויסטראָגען מיין בּעט, ווייל איהר מעגט זיין זיכער, אַז ווי לאַנג איך געפון זיך אין הייזעל וועט עס נישט איינפאַלען". האָבּען די תַּלְמִידִים אַזוי געטהון: פריהער אויסגערוימט די כֵּלִים, דערנאָך ערשט דאָס בּעטיל — און בּאַלד איז דאָס הייזעל איינגעפאַלען.

רופען זיך אָן צו איהם די תַּלְמִידִים:

— רַבִּי, אַז דו בּיסט יאָ אַזאַ אֱמֶת'ער צַדִיק, ווי קומט עס דו זאָלסט אַזוי אָפּקומען?

ענטפערט ער זיי: קינדער מיינע, איך אַליין האָבּ עס אויף זיך

אויסגעבעטען. איינמאָל בין איך געגאַנגען אין וועג צו מיין שווער צו־גאַסט, און מיט מיר האָב איך געהאַט דריי עזלען אָנגעלאָדענע מיט אַלעם גוטס: איינס מיט שפּייזען, איינס מיט געטראַנקען און דאָס דריטע מיט פערשידענע זיסע פרוכט. קומט אָן אַקעגען אַן אָרומאַן, שטעלט זיך מיר אין וועג און בעט: „רבּי, גיב מיר עפּיס עסען״. — וואַרט־צו — זאָג איך איהם — ביז איך וועל אַראָפּנעהמען עפּיס פונ׳ם עזעל. און איידער איך האָב זיך געריהרט אַראָפּצונעהמען פאַר איהם וואָס ס׳איז פונ׳ם עזעל — איז איהם די נְשָׁמָה אויסגעגאַנגען. בין איך באַלד צו־געפאַלען צו איהם. און אָנגעהויבען וויינען און שרייען: די אויגען מיינע, וואָס האָבען זיך נישט דערבאַרימט אויף דיינע אויגען, זאָלען בלינד ווערען; די הענד מיינע, וואָס האָבען זיך נישט דערבאַרימט אויף דיינע, זאָלען אָפּגעשניטען ווערען; די פיס מיינע, וואָס האָבען זיך נישט דערבאַרימט אויף דיינע, זאָלען אָפּגעהאַקט ווערען, און איך האָב זיך נאָך נישט געקוילט ביז איך האָב אויסגעשריגען: „מיין גאַנץ לייב זאָל בעדעקט ווערען מיט קרעץ״.

— ווּעה איז אונז, רֶבּי, וואָס מיר זעהען דיך אין אַזאַ צושטאַנד — זאָגען די תַּלְמִידִים מיט גרויס צַעַר.

— וועה וואָלט מיר געווען — ענטפערט ער זיי — איהר זאָלט מיך נישט זעהן אין אַזאַ צושטאַנד.

רַבִּי טַרְפוֹן.

רַבִּי טַרְפוֹן אִין זַאק.

דער תַּנָא רַבִּי טַרְפוֹן אִיז גֶעוועֶן זעֶהר רייַך, געֶהאַט פִיעל אייִגעֶנעֶ גאָרטעֶנס, וועֶלכעֶ עֶר פלעֶג זעֶהר זעֶלטעֶן בּעֶזוּכעֶן, אוּן דעֶריִבּעֶר האָבּעֶן אַ סַך פוּן זייַנעֶ שׁוֹמְרִים אוּן פַּאַכטעֶרס אִיהם נִישט געֶקעֶנט אִין געֶזִיכט. מאַכט זִיך אַ מאָל, אַז עֶר אִיז אַרייַן אִין אייִנעֶם פוּן זייַנעֶ אייִגעֶנעֶ גאָרטעֶנס אוּן געֶנוּמעֶן דאָרט פעֶרזוּכעֶן פוּן דִי געֶפרעֶסטעֶ פייַגעֶן, וואָס האָבּעֶן זִיך דאָרט געֶטרוּקעֶנט אוֹיף דעֶר זוּן. קוּמט דעֶר פַּאַכטעֶר אוּן זעֶהט אַ פרעֶמדעֶר מעֶנש שטעֶהט אוּן עֶסט, שרייַעט עֶר אוֹיס: „אַהאַ, אָט אִיז דעֶר וואָס גַנְבֿ'עֶט דִי טרוֹיבּעֶן מייַנעֶ אַ גאַנץ יאָהר". הוֹיבּט עֶר אִיהם אָן קלאַפּעֶן מִיט'ן שטעֶקעֶן, דעֶרנאָך וואַרפט עֶר אִיהם אַרייַן אִין אַ זאַק אוּן טראָגט אִיהם צוּ'ם טייַך צוּ דעֶרטרִינקעֶן.

דעֶרזעֶהן אַז זייַן לעֶבּעֶן שטייַהט אִין געֶפאַהר, האָט רַבִּי טַרְפוֹן אָנגעֶהוֹיבּעֶן שרייַעֶן פוּן זאַק אַרוֹס: „אִיך בּעֶשׁווֶער דִיך, געֶה זאָג בּייַ טַרְפוֹנ'ן אִין הוֹיז, אַז מעֶ זאָל פאַר אִיהם אָנגרייִטעֶן תַּכְרִיכִים".

ווִי דעֶר פַּאַכטעֶר האָט דאָס דעֶרהעֶרט, האָט עֶר זִיך גלייַך אָנגעֶשטוֹיסעֶן וועֶמעֶן עֶר טראָגט דאָ אִין זאַק, גִיט עֶר זִיך אַ וואָרף אוֹיף דעֶר עֶרד, הוֹיבּט אָן רייַסעֶן אוֹיף זִיך דִי האָר, אוּן וויינט אוּן שרייַט: „רֶבִּי, זייַ מִיר מוֹחֵל!"

— זייַ רוּהִיג—זאָגט אִיהם רַבִּי טַרְפוֹן—מעֶגסט מִיר זִיכעֶר גלייִבּעֶן, אַז יעֶדעֶן קלאַפּ מִיט'ן שטעֶקעֶן וואָס דוּ האָסט מִיר געֶגעֶבּעֶן, האָבּ אִיך דִיר אִיהם בּאַלד מוֹחֵל געֶוועֶן.

מעֶ דעֶרצעֶהלט, אַז אַלעֶ זייַנעֶ יאָהרעֶן האָט דעֶר צַדִיק רַבִּי טַרְפוֹן זִיך שטאַרק געֶעֶרגעֶרט וואָס עֶר האָט אוֹיסגעֶנוּצט זייַן נאָמעֶן אוֹיף צוּ רעֶטעֶן זִיך.

— וועֶה אִיז מִיר—האָט עֶר אַלץ געֶשרִיגעֶן—צוּלִיעבּ מייַן טוֹבָה האָבּ אִיך זִיך בּעֶנוּצט מִיט דעֶר קרוֹין פוּן דעֶר תּוֹרָה!

אייַנגעֶקוֹיפט אַ שטעֶדטִיל.

ווִי מעֶ דעֶרצעֶהלט, האָט רַבִּי טַרְפוֹן, לוֹיט זייַן גרוֹיס רייַכקייַט, נִישט

געהאַט קיין געניוג אָפענע האַנד. איינמאָל בעגעגענט איהם רבי עקיבא, זאָגט ער איהם: „רבי, ווילסטו אפשר איך זאָל פאַר דיר קויפען אַ שטעדטיל אָדער צוויי?"

— מעגסט—ענטפערט ער, און דאָ אויפ'ן אָרט גיט ער איהם דעריוף פיער טויזענד גאָלדענע רענדליך.

געהט אַוועק ר' עקיבא און צעטהיילט אינגאַנצען דאָס געלד צווישען די אָרומע וואוילגעלעהרענטע. אין אַ צייט אַרום בעגעגענט איהם ר' טרפון.

— וואו זענען די שטעדטליך, וואָס דו האָסט פאַר מיר געזאָלט קויפען? — פרעגט ער איהם.

נעהמט איהם אָן ר' עקיבא ביי דער האַנד און פיהרט איהם אַריין אין בית־המדרש. דאָרטען רופט ער צו איינעם פון די שול־קינדער, מישט איהם אויף אַ מזמור אין תהלים און דאָס קינד נעהמט לייענען. ווי ס'איז געקומען צו'ם פסוק:

מיט אַ אָפענער האַנד געגיבען פאַר נויט־בעדערפטיגע —

פערבלייבט זיין וואוילטהאַט אויף אייביגע צייטען —

רופט זיך אָן ר' עקיבא צו ר' טרפונ'ען:

— הערסט — דאָס איז די שטאָדט וואָס איך האָב פאַר דיר געקויפט.

דערהערט דאָס, נעהמט ר' טרפון קושען ר' עקיבא'ן:

— רבי מיינער, פיהרער מיינער — האָט ער אויסגערופען — רבי מיינער אין וויסענשאַפט, פיהרער מיינער אין מענשליכקייט!

און ר' טרפון האָט איהם געגעבען נאָך פיעל געלד אויף צעטהיילען מיט דער ברייטער האַנד.

רבי טרפון און זיין מוטער.

רבי טרפון'ס אַלטע מוטער איז אין אַ שבת'דיגען טאָג אַרויסגעגאַנגען צו זיך אין הויף אַרומשפאַצירען, האָט זיך איבערגעריסען ביי איהר דאָס רימענדיל פונ'ם פאַנטאָפעל און ער איז אַראָפגעפאַלען פונ'ם פוס. לעגט־אונטער ר' טרפון זיינע ביידע הענד אונטער איהרע פיס־טריט און אַזוי האָט ער זי געלאָזט טרעטען אויף זיינע הענד ביז זי איז געקומען צוריק אין שטוב צו איהר בעט.

איינמאָל איז ר' טרפון קראַנק געוואָרען און זיינע חברים פון די תנאים זענען געקומען איהם בעזוכען. קומט־צו זיין מוטער צו זיי און זאָגט: „בעט גאָט פאַר מיין זוהן, זיין כבוד־אם האָט גאָר קיין שיעור נישט".

— וואָס טהוט ער אַזוינס פאַר דיר? — פרעגען זיי.

דערצעהלט זי זיי יענע מעשה. רופען זיי זיך אָן: „אפילו ווען ער טהוט פאַר דיר טויזענד־טויזענדער מאָל אַזוי פיעל, קומט־עס נאָך נישט אפילו צו העלפט פון דעם כבוד־אם וואָס די תורה הייסט".

רַבִּי עֲקִיבָא.

משֶׁה רַבֵּנוּ און רַבִּי עֲקִיבָא.

ווען משֶׁה האָט זיך אויפגעהויבען אויפ'ן הימעל געפונט ער, ווי גאָט בָּרוּךְ־הוּא זיצט און בעפּוצט די אותיות פון דער תּוֹרָה מיט קרוינדליך [1].
זאָגט ער איהם:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! ווער האַלט דיך אָפּ איבערגעבען די תּוֹרָה באַלד? צו וואָס טויגען די קרוינדליך?

ענטפערט איהם גאָט: אין פיעל דורות אַרום וועט קומען איין מענש, עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף הייסט ער, וועט ער פון יעדער איינציג שטריכעלע אויסדרינגען גאַנצע בערג נייע הֲלָכוֹת [2].

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם—זאָגט ווייטער משֶׁה—וויַיז מיר איהם.

— קוק זיך אום.

קוקט זיך משֶׁה אום, דערזעהט ער ווי עס זיצט אַ מאַן און לערענט מיט זיינע תַּלְמִידִים, אויסגעזעצטע פאַר איהם שורות־וויַיז. געהט משֶׁה און זעצט זיך אין עק פון דער אַבטער שוּרָה, און הערט זיך איין. פערשטעהט ער נישט וואָס מע רעדט דאָרט. ווערט ער ביי זיך אַראָפּגעפאַלען. אין דעם האָט ר' עֲקִיבָא געזאָגט די תַּלְמִידִים עפּיס אַ דין, אויף וועלכען די תַּלְמִידִים האָבען איהם אַ פרעג געטהון: „רַבִּי, פון וואַנען ווייסטו עס?" ענטפערט ער: „ס'איז אַ קַבָּלָה פון משֶׁה'ן נאָך פונ'ם באַרג סִינַי". דערהערט דאָס האָט זיך משֶׁה בערוהיגט.

קומט משֶׁה דערנאָך צוריק פאַר גאָט און זאָגט איהם:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אַזאַ מאַן איז ביי דיר פאַרהאַן און די תּוֹרָה ווילסטו געבען דורך מיר?

---

[1]) פיעל אותיות אין דער ספר־תורה וענען פון אויבען ביי די קעפּליך בעפּוצט מיט תגין, אַזעלבע שטריכעליך וואָס זעהען־אויס ווי קרוינדליך, וועלכע וויַנקען־אָן, נאָכ'ן מיינונג פון די חכמים, אויף פערשידענע ענינים. [2]) דינים.

— שווייַג — ענטפֿערט איהם גאָט — אַזוי איז אין מײַן געדאַנק אויסגעקומען.

— רבונו־של־עולם — זאָגט ווײַטער משה — דו האָסט מיר געוויזען זײַן לערנען, ווײַז מיר זײַן בעלוין.

— קוק זיך אום — זאָגט איהם גאָט.

קוקט זיך משה אום און זעהט, ווי מען וועגט עקיבא׳ס פלייש שטיקער־ווייז אין יאַטקעס.

— רבונו־של־עולם — שרייַעט משה אויס — דאָס איז די תורה און דאָס איז איהר בעלוין!

— שווייַג — ענטפֿערט איהם גאָט — אַזוי איז אין מײַן געדאַנק אויסגעקומען.

רבי עקיבא און כלבא־שבוע׳ס טאָכטער.

רבי עקיבא איז געווען אַ פּאַסטוך בײַ דעם רײַכען כלבא־שבוע. האָט רחל, כלבא־שבוע׳ס טאָכטער, געזעהן ווי עהרליך ער איז און לײַטיש, האָט זי איהם ליעב בעקומען. אײַנמאָל זאָגט זי איהם:

— ווען איך זאָל אײַנשטימען פֿאַר דיר אַ כלה ווערען, וואָלסטו זיך אַוועקגעלאָזט ערגיץ אין אַ בית־המדרש זיך דאָרט זעצען אויף אַ צײַט לערנען?

— יאָ — ענטפֿערט ער.

ווערט זי פֿאַר איהם אַ כלה אָהן דעם פֿאָטער׳ס וויסען. ווי כלבא־שבוע האָט זיך דערפֿון דערוואוסט, האָט ער זי אַרויסגעטריבען פֿון זײַן הויז און האָט גענומען אויף זיך מיט אַ נדר, אַז ער זאָל נישט לאָזען זי געניסען פֿון זײַן פֿערמעגען אויף איין האָר.

געהט זי אַוועק און האָט חתונה פֿאַר ר׳ עקיבא׳ן. פֿלעגען זיי פֿאַר גרויס אָרומקייט נעכטיגען ווינטער־צײַט אין אַ קאַמער וואו מע לעגט־אָפּ שטרוי. זיצט אַזוי אַמאָל עקיבא מיט זײַן רחל און קלײַבט איהר אויס די שטרויעליך פֿון די האָר. מאַכט ער צו איהר: „ווען איך זאָל פֿערמאָגען, וואָלט איך דיר געקויפֿט אַ גאָלדענעם ירושלים” [1].

קומט אליהו אין׳ם געשטאַלט פֿון אַ מענשען, שטעלט זיך אַוועק בײַ דער טהיר און בעט אויף אַ קול: „גיט מיר אַביסעל שטרוי, מײַן פֿרוי האָט געבוירען אַ קינד און איך האָב גאָר נישט וואָס איהר אונטערצובעטען”.

— זעהסט — זאָגט ר׳ עקיבא דער פֿרוי זײַנער — אָט דער מענש האָט אפילו קײַן שטרוי אויך נישט. מיר זענען אַקעגען איהם רײַך.

— נישט קײַן רײַכקײַט — זאָגט זי איהם — בעסער איך. איך וויל נור זאָלסט

---

[1] אַזאַ צירונג פֿון גאָלד, אויף וועלכער ס׳איז אויסגעקריצט די שטאָדט ירושלים.

אויסהאַלטען דײַן וואָרט און זיך אַװעקלאָזען אין אַ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ לערנען תּוֹרָה.

איז עֲקִיבָא אַװעק אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ פון ר׳ אֱלִיעֶזֶר און ר׳ יְהוֹשֻׁעַ און זיך דאָרטען געזעצט לערנען.

נאָך צוועלף יאָהר איז ער געקומען צוריק אַהיים, אַ גרויסער געלעהר־טער און אַ רַבִּי פון צוועלף טויזענד תַּלְמִידִים. ווי ער איז צוגעקומען הינ־טער זיין שטוּבּעלע הערט ער, ווי מיט זײַן פרוי טַעֲנָה׳ט איינער פון די שְׁכֵנִים, אַ שלעכטער מענש: „רעכט האָט דיר געטהון דײַן פאָטער. איינמאָל, איז דער פּאַסטוך נישט דײַן גלײַכען; און ווידער, זעה וואָס ער האָט דיר אָפּגעטהון: שוין אַזוי פיעל צייט, אַז ער האָט דיך איבערגעלאָזט אַ לעבע־דיגע אַלְמָנָה".

— ער זאָל מיך ווילען פאָלגען—לאָזט זיך הערען רָחֵל׳ס ענטפער— וואָלט ער פערבּראַכט דאָרט אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ בּיי׳ם לערנען נאָך צוועלף יאָהר.

טהוט אַזוי ר׳ עֲקִיבָא און לאָזט זיך ווידער אַװעק אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. אָפּגעלערענט דאָרטען נאָך צוועלף יאָהר, האָט ער זיך אומגעקערט צוריק צו זיך אַהיים מיט פיער און צוואַנציג טויזענד תַּלְמִידִים.

איז אַרויס אַקעגען איהם די גאַנצע שטאָדט. לאָזט זיך איהם געהן אַקעגען אויך זײַן פרוי רָחֵל. זאָגען איהר די שְׁכֵנוֹת: „לײַ זיך גאַנצע קליידער און טהו זיך אָן ווי עס געהער צו זײַן". זאָגט זי: „עס מאַכט נישט אויס, דער צַדִּיק וועט פיהלען מײַן האַרץ".

ווי רָחֵל איז צו איהם צוגעקומען איז זי געפאַלען פאַר איהם אויפ׳ן פָּנִים און געקישט די טריט. ווילען די תַּלְמִידִים זי אָפּשטויסען, זאָגט זיי ר׳ עֲקִיבָא: „לאָזט זי; מיינס און אייערס — איז איהרס".

דערהערט אַז אין שטאָדט איז אָנגעקומען אַ גרויסער תַּנָּא, טראַכט זיך דער אַלטער כַּלְבָּא־שָׂבוּעַ: „מע דאַרף געהן צו איהם, אֶפְשַׁר וועט ער מיך בּעפרײַען פון מײַן נֶדֶר געגען מײַן טאָכטער, איך זאָל מעגען איהר צו הילף קומען אין איהר נויט". קומט ער פאַר ר׳ עֲקִיבָא און דערצעהלט איהם ווי די זאַך איז פאָרגעקומען.

זאָגט איהם ר׳ עֲקִיבָא: „ווען דו וואָלסט געווען וויסען, אַז דײַן טאָכ־טער׳ס מאַן וועט ווערען אַ גרויסער געלעהרטער, וואָלסטו דעמאָלט גענומען אויף זיך אַזאַ נֶדֶר?"

— גערויס נישט — ענטפערט כַּלְבָּא־שָׂבוּעַ — אַפילו איין פֶּרֶק ווען ער קען, איין הֲלָכָה.

— זאָלסטו וויסען — זאָגט איהם ר׳ עֲקִיבָא — אַז דײַן טאָכטער׳ס מאַן, דײַן געוועזענער פּאַסטוך, דאָס בּין איך.

פאַלט דער אַלטער כַּלְבָּא־שָׂבוּעַ מיט׳ן פָּנִים צו דער ערד, קושט ר׳ עֲקִיבָא׳ן די פיס און שענקט איהם אַװעק אַ האַלבּ פערמעגען זײַנס.

ווי ר׳ עֲקִיבָא האָט זיך גענומען צו׳ם לערנען.

ביז פערציג יאָהר האָט ר׳ עֲקִיבָא גאָר נישט געלערענט. איינמאָל שטעהט ער ביי א ברונען, זעהט ער דאָרטען א אויסגעהיילטען שטיין. דער פרעגט ער זיך: ווער האָט דעם שטיין אויסגעהיילט? זאָגט מען איהם: עֲקִיבָא, דו ווייסט נישט פונ׳ם פָּסוּק: „וואַסער רייבט־אויס שטיינער". דעם שטיין האָבען אויסגעהוילט די טראָפּען וואַסער, וואָס פאַלען אויף איהם טעג־טעג־ליך אָהן אויפהער.

דערהערט דאָס האָט זיך ר׳ עֲקִיבָא פערטראַכט: אויב די פליסיגע, שוואַכע טראָפּענס וואַסער האָבען געקענט דורכשלאָגען דעם האַרטען שטיין— בִּפְרַט די ווערטער פון דער תּוֹרָה, די פעסטע ווי אייזען, ווילען דאָך געוויס קענען דורכדרונגען מיין האַרץ, וואָס איז נישט מעהר ווי פליייש און בלוט.

געהט ער אַוועק מיט זיינעם א זוהן און ביידע זעצען זיך לערנען ביי א דַרְדְקֵי־מְלַמֵד. האָט זיי דער רֶבִּי אָנגעשריבען דעם אלף־בית און דער פּאָטער מיט׳ן זוהן האָבען זיך געלערענט צוזאַמען פון איין טאָוועל. ווי דער מְלַמֵד האָט איהם עפּעס געוויזען האָט ער זיך דאָס גוט איינגעחזר׳ט, זיך נאָכדעם אַוועקגעזעצט איינער אַליין פאַר־זיך, גענומען אין דעם גוט זיך איינטראַכטען און שטאַרק זיך פערטיפען: פאַר וואָס דאָס, פאַר וואָס יענץ? — ביז ער האָט אַזוי אויסגעלערענט די גאַנצע תּוֹרָה.

געהט ער אַוועק אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ פון ר׳ אֱלִיעֶזֶר און ר׳ יְהוֹשֻׁעַ און בעט זיי, זיי זאָלען נעהמען איהם לערנען און ערקלערען מִשְׁנָה. ווי זיי האָבען איהם איבערגעגעבען איין הֲלָכָה, איז ער באַלד אַוועק, זיך געזעצט מיט איהר פאַר־זיך און גענומען זי בעטראַכטען פון אַלע זייטען: צו וואָס האָט מען איהם געזאָגט דאָס וואָרט? און וואָס איז דער מיין פון יענעם וואָרט?—און פערוואָרפען זיי מיט פערשידענע שַׁאֲלוֹת, און אָפטמאָל זעהר האַרבע.

ווי מע דערצעהלט, האָט א היבשע צייט ר׳ עֲקִיבָא געלערענט ביי ר׳ אֱלִיעֶזֶר׳ן און יענער האָט איהם גאָר ניט באַמערקט. ווען ר׳ עֲקִיבָא האָט איהם אָבער דאָס ערשטע מאָל אָפּגעשטעלט מיט א האַרבער שַׁאֲלָה, רופט זיך אָן צו איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ מיט׳ן לָשׁוֹן פונ׳ם פָּסוּק: „דאָס איז דאָך דער וואָס דו האָסט איהם גרינג געשעצט — טרעט נור איצט אַרויס מיט איהם אויף א שטרייט!"

ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אֱלִיעֶזֶר האָט אויף דעם געזאָגט אַזאַ מָשָׁל: אויף א גרויסען פעסטען פעלז איז געזעסען א שטיין־העקער און מיט דער האַק זיינער געהאַקט פון איהם ברעקלעך. זעהען דאָס מענשען, פרעגען זיי איהם: וואָס טהוסטו? ענטפערט ער: איך וויל אויסרייסען דעם פעלז און איהם אַריינוואַרפען אין יַרְדֵן אַריין. גלויבט מען ניט ער זאָל דאָס קענען בעווייזען. אַרט דאָס איהם ניט און ער טוהט זיך זיינס: ער האַקט דעם פעלז ווייטער,

ביז ער איז אַריין מיט דער האַק טיעף אונטער איהם — אין מיט אַ מאָל איהם איבערגעקעהרט און ירדן אַריין, זאָגענדיג דערביי: „ניט דאָ איז דיין אָרט, נור דאָרט!" — דאָס זעלבע האָט ר׳ עקיבא אָפּגעטהון ר׳ אֱליעזר׳ן און ר׳ יהושע׳ן.

יעדען טאָג פלעגט ר׳ עקיבא אָנקלויבען אַ בינטעל האָלץ, האַלב האָט ער פערקויפט און דערפון זיך דערנעהרט, און האַלב האָט ער אויסגענוצט צו׳ם לייכטען, צו׳ם הייצען א. ד. ג. קומען צו איהם די שכנים מיט טענות:

— עקיבא — שרייען זיי — דורכ׳ן רויך פון דיין האָלץ וועלען מיר אומקומען! פערקויף עס בעסער אונז, וועסטו פאַר׳ן געלד בעקומען בוימאייל און ביי זיין שיין וועסטו לערנען.

ענטפערט ער זיי: „ניין, איך וועל עס נישט טהון. דאָס האָלץ נוצט מיר אויף פיעל זאַכען: אי איך לערן ביי דער שיין פון דעם, אי איך וואַרם זיך מיט דעם אָן, אי איך שלאָף אויף דעם".

ווי מע דערצעהלט, איז ר׳ עקיבא שפּעטער אונגעהייער רייך געווען, די טישען זענען ביי איהם געווען פון זילבער און גאָלד, און אויפ׳ן בעט פלעגט ער אַרויף דורך גאָלדענע טרעפּליך, און זיין פרוי פלעגט אַרויסגעהן געפּוצט מיט די שעהנסטע צירונגען. האָבען זיך די תּלמידים אויף דעם געקלאָגט: „רבי, דורך דעם וואָס דו צירסט זי אַזוי פערשעהמסטו אונז ביי אונזערע פרויען".

— זי האָט עס עהרליך פערדיענט — ענטפערט זיי ר׳ עקיבא — גענוג האָט זי פריהער זיך אָנגעליטען מיט מיר צוליעב דער תורה.

אָנגעבויגען דעם קאָפּ.

רבן גמליאל האָט דערצעהלט: איינמאָל פאָהר איך מיט אַ שיף אויפ׳ן וואַסער, בעמערק איך פון וויטענס ווי אַ שיפעל איז צובראָכען געוואָרען און אונטערגעגאַנגען, האָב איך געהאַט גרויס עגמת־נפש איבער איין תּלמיד־חכם וואָס האָט זיך דאָרט געפונען—דאָס איז געווען ר׳ עקיבא. אַז איך בין אַרויס דערנאָך אויף דער יבשה, קומט אַריין ר׳ עקיבא צו מיר אין בית־המדרש און הייבט מיט מיר אָן אַריינצושמועסען אין לערנען. פרעג איך איהם: „זוהן מיינער, ווער האָט דיך אַרויסגעהויבען פונ׳ם וואַסער?" ענטפערט ער: „אַ ברעט פון דער צובראָכענער שיף איז מיר אונטערגעשווימען, האָב איך זיך אין איהר אָנגעהאַלטען און ביי יעדער וואַל, וואָס איז מיר אַקעגען געקומען, האָב איך אָנגעבויגען דעם קאָפּ"...

אַלעס וואָס גאָט טהוט איז צו גוטען.

ר׳ עקיבא איז איינמאָל געגאַנגען אין וועג האָט ער געהאַט מיט זיך

אַן עֵזעֶל, אַ האָהן אויף צו וועקען איהם פאַרטאָג, און אַ ליכט. פאַר נאַכט קומט ער אָן אין אַ שטעדטיל, זוכט ער דאָרט אַ הויז אויף נאַכט־לעגער, לאָזט איהם קיינער נישט אַריין. זאָגט ער: „אַלעס וואָס גאָט טהוט איז צו גוטען", און געהט אַוועק אין פעלד און בלייבט דאָרט איבערנעכטיגען. ביי־נאַכט לויפט־אָן אַ לייב און פערצוקט דאָס עזעל, באַלד נאָכדעם שפּרינגט־אָן פון ערגיץ אַ ווילדע קאַץ און צעררייסט דעם האָהן, שפּעטער גיט אַ בלאָז אַ ווינט און לעשט־אויס דאָס ליכט. געבליבען איינער אַליין אין פעלד אין דער פינסטערער נאַכט, זאָגט ר' עֲקִיבָא, ווי זיין שטייגער: „אַלעס וואָס גאָט טהוט איז צו גוטען". אין דער פריה דערוואוסט ער זיך, אַז דורך דעם פעלד וואו ער האָט גענעכטיגט, זענען ביינאַכט אָנגעקומען אַ באַנדע רויבער, בע־פאַלען די שטאָדט און אַלע שטאָדט־לייט אַוועקגעפיהרט געפאַנגען. זאָגט ר' עֲקִיבָא: „בין איך דען נישט גערעכט געווען — אַלעס וואָס גאָט טהוט איז צו גוטען" [1].

ר' עֲקִיבָא אין זיין טרויער.

אַז ר' שִׁמְעוֹן, ר' עֲקִיבָא'ס זוהן, איז געפעהרליך קראַנק געוואָרען, האָט ר' עֲקִיבָא נישט אויפגעהערט אויף איין טאָג צו לערנען פאַר די תַּלְמִידִים אין זיין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, ער פלעגט נור אַלע מאָל שיקען אַ שָׁלִיחַ געוואויר ווע־רען ווי ס'האַלט מיט'ן חוֹלֶה. קומט דער ערשטער שָׁלִיחַ מיט אַ יְדִיעָה: עס געהט שלעכט.

— לאָ'מיר לערנען — זאָגט ר' עֲקִיבָא צו זיינע תַּלְמִידִים.

קומט באַלד צולויפען אַ צווייטער שָׁלִיחַ און זאָגט־אָן: ערגער געוואָרען.

ר' עֲקִיבָא טהוט זיינס און לערענט מיט די תַּלְמִידִים ווייטער.

קומט אַ דריטער און זאָגט: ער גוסס'ט.

— לערענט ווייטער — זאָגט ר' עֲקִיבָא.

אין דעם קומט דער פערטער מיט דער שלעכטער בְּשׂוֹרָה: אויסגעגאַנגען.

ערשט דעמאָלט איז ר' עֲקִיבָא אויפגעשטאַנען, אויסגעטהון די תְּפִלִּין, צוריסען אויף זיך די קליידער און געזאָגט: „ביז אַהער איז נאָך געליגען אויף אונז דער חוֹב צו לערנען, איצט זענען מיר מְחוּיָב אָפּגעבען דעם מֵת כָּבוֹד".

האָט זיך צונויפגעקלויבען אַ גרויסער עוֹלָם אויף דער לְוָיָה פון ר' עֲקִיבָא'ס זוהן און מ'האָט איהם געמאַכט אַ גרויסען הֶסְפֵּד. פאַר דעם עוֹלָם'ס צוגעהן־זיך האָט זיך ר' עֲקִיבָא געשטעלט אויף אַ הויכער באַנק און אויסגערופען:

---

[1]) דורך דעם וואָס ער איז נישט געבליבען אויף נאַכט אין שטאָדט און וואָס דאָס עזעל מיט'ן האָהן זענען אומגעקומען און די ליכט אויסגעלאָשען געוואָרען, האָט איהם אויסגעמיידט דאָס גרעסערע אומגליק — אַריינצופאַלען צו די רויבער אין די הענד.

— יודען ברידער, הערט מיך אויס. אַפילו מײַן זוהן זאָל אַ חָתָן שטאַרבען—בין איך געװױנט געטרייסט דורך דעם כָּבוֹד וואָס איהר האָט איהם אָנגעטהון. ניט ווייל איך בין אַ וואוילגעלעהרענטער האָט איהר דאָס מיר געטהון—דאָ געפונען זיך וואוילגעלעהרענטערע פון מיר; ניט ווייל איך בין רייך — דאָ איז פאַרהאַן פיעל רייכערע פון מיר. מִילָא די דָרוֹם־לייט קענען רַבִּי עֲקִיבָא׳ן — אָבער די גָלִיל־לייט פון וואַנען קענען איהם? לאָז זיין, די מענער קענען רַבִּי עֲקִיבָא׳ן — ווייבער און קינדער אָבער פון וואַנען קענען איהם? אויב אָבער איהר זענט געקומען גלאַט צוליעב עֲקִיבָא׳ן — וויפיעל אַזעלכע עֲקִיבָא׳ס האָט איהר אין מאַרק. איך ווייס אָבער, אַז דאָס וואָס איהר האָט זיך אָנגעטהון אַזוי פיעל מִיה און אַלע אַהער געקומען איז דאָס נור צוליעב דער מִצְוָה און צוליעב דעם כָּבוֹד פון דער תּוֹרָה. איהר האָט זיך אַזוי געטראַכט: „נאָט׳ס תּוֹרָה איז ביי איהם אין האַרצען”—און טאַקי דער־פאַר איז אייער פאַרדיענסט נאָך דאָפּעלט גרעסער. יאָ, איך בין געטרייסט — געהט זיך אַהיים אין פריעדען.

אָפּגעצאָהלט אַ חוֹב.

די חֲכָמִים האָבען זיך אַ מאָל געניטיגט אין אַ גרויסער סומע געלד אויף אויסצוהאַלטען די יְשִׁיבָה. שיקען זיי ר׳ עֲקִיבָא׳ן צו איינער אַ רוימערין, זעהר אַ רייכע מאַטראָנע, און ער בעט ביי איהר זי זאָל איהם לייהען דאָס געלד אויף אַ בעשטימטער צייט. זאָגט זי איהם: „ווער וועט גאַראַנטירען, אַז די וועסט אָפּצאָהלען דעם חוֹב אין דער צייט?” ענטפערט ער: „ווער די ווילסט”.

זאָגט זי איהם: „זאָל זיין גאָט און אָט דער יַם”,—איהר הויז איז געשטאַנען ביי׳ם ברעג יַם—זאָגט ר׳ עֲקִיבָא: „זאָל זיין אַזוי”.

ווי די צייט צו צאָהלען איז געקומען — מאַכט זיך אַז ר׳ עֲקִיבָא איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקענט ברענגען דאָס געלד. געהט די מאַטראָנע אַרויס אויפ׳ן ברעג יַם און זאָגט:

— האַר פון דער וועלט! דו ווייסט דאָך גאַנץ גוט, אַז ר׳ עֲקִיבָא איז איצט קראַנק און איז ניט אין שטאַנד אָפּצאָהלען דעם חוֹב. געדענק־זשע, אַז דו און דער יַם זענען פעראַנטוואָרטליך.

ווי נור זי האָט דאָס אויסגערעדט—מאַכט גאָט אַז דעם קֵיסָר׳ס טאָכ־טער זאָל אַריין אין קאָפּ אַ מְשׁוּגַעַת און זי געהט אַריין אין שאַנק־קאַמער, נעהמט פון דאָרט אַ קעסטעלע פול מיט איידעלשטיינער און מיט גאָלדענע רענדליך און וואַרפט דאָס אַריין אין יַם. דער יַם ווידער האָט דאָס אַרויס־געוואָרפען מיט די פּאַליעס פאַר דער טיהר פון יענער מאַטראָנע. האָט זי דאָס געפונען און גענומען פאַר זיך.

ווי עֲקִיבָא איז געזונד געוואָרען געהט ער גלייך אַוועק צו דער

מאַטראָנע און בּרענגט איהר אָפּ דאָס געלד. זאָגט זי איהם: „מעגסט דאָס איינגאַנצען איבּערלאָזען פאַר זיך, ווייל איך האָבּ זיך פריהער געווענדעט צו׳ם ערב און ער האָט מיר שוין איינגעצאָהלט דעם גאַנצען חוב, און אָט נעהם דיר וואָס איך האָבּ פון איהם בּעקומען איבּעריגס״.

גיט זי איהם גרויסע מתּנות און שיקט איהם אָפּ בּשלום.

ר׳ עקיבא און טורנוסרופוס.

דער רוימישער שטאָטהאַלטער טורנוסרופוס האָט אַמאָל געפרעגט ר׳ עקיבא׳ן:

— פאַר וואָס האָט אונז גאָט פיינט, ווי עס שטעהט בּיי אייך אין זיין נאָמען געשריבּען: „עשׂו׳ן האָבּ איך פיינט״.

— מאָרגען בּעקומסטו פון מיר אויף דעם אַן ענטפער — זאָגט איהם ר׳ עקיבא.

אויף מאָרגען, אַז ר׳ עקיבא איז צו איהם געקומען, גיט איהם טורנוסרופוס שפּעטיש אַ פרעג:

— נו, וואָס האָסטו עפּיס אויסגעטראַכט איבּער נאַכט? האָט זיך דיר עפּיס גע׳חלום׳ט?

— יאָ — ענטפערט ר׳ עקיבא — געטראָפען. היינטיגע נאַכט האָט זיך מיר גע׳חלום׳ט ווי צוויי הינטליך, איינס הייסט רופוס און דאָס צווייטע רופינאָ [1]...

— וואָס? — רייסט איהם טורנוסרופוס איבּער מיט גרויס צאָרן — האָסט שוין נישט געפונען פאַר דיינע הינט קיין אַנדערע נעמען ווי מיינעם און מיין פרוי׳ס. טויטען קומט דיר פאַר אַזאַ העזה!

— זאָג דו אַליין — רופט זיך אָן ר׳ עקיבא — איז דען צווישען דיר און צווישען הינט דאָ אַזאַ גרויסער אונטערשיעד? דו עסט און טרינקסט און זיי עסען און טרינקען אויך, דו בּריינגסט קינדער אויף דער וועלט און זיי אויך דאָסזעלבּע, דו וועסט שטאַרבּען און זיי אויך — פונדעסטוועגען, אַז איך האָבּ די הינט אָנגערופען מיט דיין נאָמען, בּיסטו געוואָרען אָנגעצונדען; הייַנט אַז איהר נעהמט אַ שטיק האָלץ און רופט עס אָן מיט׳ן נאָמען פון גאָט, פון דעם גרויסען גאָט, וואָס האָט אויסגעשפּרייט הימלען און געגרונדעט די ערד, מאַכט טויט און מאַכט לעבּעדיג, — ווי־זשע זאָל ער אייך נישט פיינט האָבּען?

ר׳ עקיבא׳ס טויט.

איינמאָל איז אַרויס אַ גזירה פון רוים, אַז יודען זאָלען זיך נישט

---

[1] אַזוי האָט געהייסען די פרוי פון טורנוסרופוס.

דערוועגען צו לערנען תּוֹרָה, און ווער עס וועט נישט פאָלגען וועט בעשטראָפט ווערען מיט׳ן טויט. טרעפט איינער, פּפּוס בּן יְהוּדָה, ווי ר׳ עֲקִיבָא פערזאַמעלט יודען און לערענט מיט זיי תּוֹרָה אָפען פאַר אַלעמען. ווערט ער ערשטוינט און פרעגט איהם:

— עֲקִיבָא, וואָס הייסט עס, שרעקט דיר גאָר נישט אָפּ די גְזֵירָה?

— עה, דו פּפּוס—זאָגט איהם ר׳ עֲקִיבָא — מע זאָגט אויף דיר, אַז דו ביסט אַ קלוגער, צו׳ם סוף ביסטו גאָר אַ נאַר. איך וועל דיר זאָגען אויף דעם אַ מָשָׁל: עס קומט אויס ווי יענער פוקס וואָס האָט זיך אַרומגעדרעהט ביי׳ם ברעג טייך, זעהט ער ווי די פיש אין וואַסער לויפען אַרום אונרוהיגע הין־און־הער. פרעגט ער זיי: פאַר וועמען אַנטלויפט איהר עס אַזוי? ענט־פערען זיי: מיר אַנטלויפען פאַר די אַלערליי נעצען, וואָס מע פערוואַרפט אין וואַסער אונז צו חאַפּען. — ווייסט איהר וואָס — זאָגט זיי דער פוקס—פאָלגט מיך, גערט אַרויס צו מיר אויף דער יַבָּשָׁה און מיר וועלען זיך וואוינען פריינדליך צוזאַמען ווי מיינע מיט אייערע עלטערען האָבען אַמאָל געוואוינט. ענטפערען איהם די פיש: „עה, דו פוקס! מע זאָגט אויף דיר דו ביסט דער קליגסטער פון די חַיוֹת, צום סוף ביסטו גאָר אַ נאַר: בערעכען זיך אַליין, אויב דאָ אין וואַסער, אינ׳ם אָרט פון אונזער לעבען, זענען מיר אין אַזאַ שרעק, ווי־זשע וועט שוין זיין אַז מיר וועלען אַרויסגעהן אויף דער טריקע־ניש, אינ׳ם אָרט פון אונזער טויט!" דאָסזעלבע זאָג איך דיר אויך: אויב איצט, ווען מיר הערען זיך נאָך נישט אויף אָפּצוגעבען מיט אונזער תּוֹרָה, וואָס זי איז אונזער לעבען און אין איהר איז אונזער אייביגקייט, — זענען מיר אין אַזאַ שרעק, היינט ווי וועט שוין זיין אַז מיר וועלען זיך פון דער תּוֹרָה אינגאַנצען אָפּרייסען!

געדויערט נישט לאַנג און מע חאַפּט ר׳ עֲקִיבָא׳ן און מע פערשפּאַרט איהם אין תְּפִיסָה. און אין דער זעלבער צייט האָט מען אויך געחאַפּט פּפּוס בּן יְהוּדָה פאַר עפּיס אַ חֵטְא און מ׳האָט איהם פערשפּאַרט צוזאַמען מיט ר׳ עֲקִיבָא׳ן.

— פּפּוס — פרעגט איהם ר׳ עֲקִיבָא — ווי קומסטו אַהער?

— וואויל איז דיר, ר׳ עֲקִיבָא — ענטפערט איהם פּפּוס — וואָס דיר איז בעשערט אָפּצוקומען צוליעב דער תּוֹרָה, וועה איז אָבער מיר, וואָס איך דאַרף אָפּקומען פאַר פוסטע זאַכען.

אַז מ׳האָט ר׳ עֲקִיבָא׳ן אַרויסגעפיהרט צו׳ם טויט־שטראָף איז גראָד געווען די צייט פון קְרִיאַת־שְׁמַע. האָט מען געריסען זיין לייב מיט אייזערנע קאַמען און ער איז געווען אַלץ פערטיעפט אין קְרִיאַת־שְׁמַע, אויפגענומען אויף זיך גאָט׳ס יאָך מיט גרויס ליעבשאַפט. פרעגען איהם די תַּלְמִידִים:

— רַבִּי, אויף אַזוי פִיעל! [1]

ענטפערט זיי ר׳ עֲקִיבָא:

— די תּוֹרָה זאָגט: „זאָלסט ליעב האָבען גאָט מיט דיין גאַנצער נְשָׁמָה", דאָס הייסט אַפילו ווען ער נעהמט ביי דיר אַוועק די נְשָׁמָה. אַט דער פָּסוּק האָט מיך אַלע מיינע יאָהרען נישט געלאָזט רוהען, איך האָב אַלץ געגאַרט, ווען העלפט מיר גאָט איך זאָל קענען דאָס בעווייזען; היינט, אַז גאָט האָט מיר עס בעשערט צו דער האַנד, זאָל איך דאָס נישט ביישטעהן?

האָט ר׳ עֲקִיבָא אַזוי לאַנג געצויגען דאָס וואָרט „אֶחָד" ביז די נְשָׁמָה זיינע איז איהם מיט „אֶחָד" אויסגעגאַנגען.

האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קוֹל:

— אַז וואויל איז דיר, ר׳ עֲקִיבָא, וואָס די נְשָׁמָה דיינע איז דיר אויסגעגאַנגען מיט „אֶחָד"!

קומען די מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת פאַר גאָט מיט אַ טַעֲנָה: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דאָס איז די תּוֹרָה און דאָס איז איהר בעלוין?!"

— זיין אֱמֶת׳ער לוין — ענטפערט זיי גאָט — איז אין איי‌ביגען לעבען אויף דער אֱמֶת׳ער וועלט.

און אַ בַּת־קוֹל האָט זיך געלאָזט הערען:

— אַז וואויל איז דיר, ר׳ עֲקִיבָא, דיר איז אָנגעגרייט דאָס אייביגע לעבען אויף יענער וועלט!

ר׳ עֲקִיבָא׳ס קְבוּרָה.

ווי מ׳האָט אומגעבראַכט ר׳ עֲקִיבָא׳ן פון דער וועלט, קומט אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא צו ר׳ יְהוֹשֻׁעַ הַגַּרְסִי׳ן, ר׳ עֲקִיבָא׳ס טרייען תַּלְמִיד, און בלייבט שטעהן פאַר זיין טהיר אין׳ם געשטאַלט פון אַ אַלטען תַּלְמִיד־חָכָם.

— פריעד צו דיר, רַבִּי — זאָגט אֵלִיָּהוּ צו ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ן.

— פריעד צו דיר, רַבִּי און לערער מיינער — ענטפערט איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ.

— אֶפְשַׁר קען איך דיר זיין מיט עפּיס נוצליך? — זאָגט ווייטער אֵלִיָּהוּ.

— ווער ביסטו דען? — פרעגט איהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ.

— איך בין אַ כֹּהֵן [2] און געקומען בין איך דיר אָנצוזאָגען, אַז ר׳ עֲקִיבָא דיין רַבִּי׳נס טויטער גוף ליגט אין תְּפִיסָה.

לאָזען זיי זיך ביידע באַלד אַוועק צו דער תְּפִיסָה און געפונען דאָרט די טהיר אָפען, און דער פערוואַלטער פון דער תְּפִיסָה מיט אַלע איבריגע

---

[1]) ד. ה. אין אַזאַ שרעקליכער שעה ליגט דיר אין זינען די קריאת־שמע? [2]) לויט דער אגדה שטאַמט אליהו הנביא פון פנחס׳ן, אהרן הכהן׳ס איי‌ניקעל.

געפֶענגענע שלאָפֶען, לעגען זײ אַרויף ר׳ עֲקִיבָא׳ן אויף אַ מִטָּה און געהען מִיט אִיהם אַרויס. אִין דרויסען נעהמט בּאַלד אֵלִיָּהוּ ר׳ עֲקִיבָא׳ס גוף און טראָגט אִיהם אויפ׳ן אַקסעל, פרעגט אִיהם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: רֶבִּי, האָסט דאָך מִיר אַלֵײן געזאָגט, אַז דו בִּיסט אַ כֹּהֵן; ווִי מעג אַ כֹּהֵן זִיך פעראומרײנִיגען מִיט אַ מֵת?

— הער־אויף, ר׳ יְהוֹשֻׁעַ מײַן זוהן! — זאָגט אִיהם אויף דעם אֵלִיָּהוּ — חָלִילָה וְחַס! בּײַ תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים געשִׁיקט זִיך נִישט קײַן אומרײנקײַט.

האָבּען זײ אִיהם געפִיהרט אַזוי אַ גאַנצע נאַכט בִּיז זײ זענען געקומען קײַן אַנטִיפרוס, דאָרטען האָבּען זײ זִיך אויפגעהויבּען דרײַ טרעפּ, דערנאָך זִיך אַראָפּגעלאָזט דרײַ טרעפּ, עפענט זִיך פאַר זײ אַ הײַהל און דאָרט דערזעהען זײ אַ שטוהל, אַ בּאַנק, אַ טִישׁ און אַ לײַכטער. לעגען זײ אַוועק ר׳ עֲקִיבָא׳ן אויף דער מִטָּה און געהען־אַרויס. ווִי זײ זענען אַרויס אִיז בּאַלד פערלעגט געוואָרען דִי הײַהל און דִי לִיכט האָט זִיך אָנגעצִינדען אִין לײַכטער.

ווִי אֵלִיָּהוּ האָט דאָס דערזעהן האָט ער זִיך געשטעלט און געזאָגט אַזוי:

— אַז וואויל אִיז אײַך, צַדִיקִים, אַז וואויל אִיז אײַך דִי וואָס מִיהען זִיך אִין תּוֹרָה און אַז וואויל אִיז אײַך גאָטס פאָרכטִיגע! פאַר אײַך אִיז בּעהאַלטען און צוגעגרײַט אַ פּלאַץ אִין גַן־עֵדֶן אויף יענער וועלט. אַז וואויל אִיז דִיר, ר׳ עֲקִיבָא! אַ שעהנעם נאַכט־לעגער האָסטו בּעקומען נאָך דײַן אַוועקגעהן פון דער וועלט.

עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת.

I. גע'חַתְמ'עט די גְזֵירָה.

אַז די רוימישע רעגירונג, די מַרְשַׁעַת, האָט אַרויסגעלאָזט אַ גְזֵירָה אומצוברייִנגען פון דער וועלט די גרעסטע יודישע געלעהרטע, האָבען די חֲבֵרִים געזאָגט ר׳ יִשְׁמָעֵאל׳ן דעם כֹּהֵן גָדוֹל: „הויב זיך אויף אויפ׳ן הימעל און דערגעה דאָרט צי די דאָזיגע גְזֵירָה איז פון גאָט בָּרוּךְ־הוּא”. האָט ר׳ יִשְׁמָעֵאל גענומען און זיך גערייניגט און איינגעהילט זיך אין טַלִית־און־תְּפִלִּין און אַרויסגערעדט דעם שֵׁם־הַמְפוֹרָשׁ. באַלד האָט איהם דער ווינד אַ טראָג געטהון אַרויף און איהם אַרויפגעבראַכט אויפ׳ן הימעל.

בעגעגענט איהם דער מַלְאָךְ גַבְרִיאֵל: „דו ביסט עס דער יִשְׁמָעֵאל, וואָס דער בעשעפער דיינער בעריהמט זיך מיט איהם אַלע טאָג, אַז ער האָט אויף דער ערד אַ קנעכט וואָס זיין געזיכט איז אַן אָפּבילד פון דער געטליכקייט?”

— איך בין עס — ענטפערט ר׳ יִשְׁמָעֵאל.

— צוליעב וואָס ביסטו אַרויף אַהערצו?

— איך בין אַרויף צו דערגעהן, אויב יענע גְזֵירָה איז פון גאָט אַליין גע׳חַתְמ׳עט.

— יאָ, יִשְׁמָעֵאל מיין זוהן—ענטפערט איהם גַבְרִיאֵל—ביי דיין לעבען, אַז אַזוי האָב איך אונטערגעהערט הינטער׳ן הימעלפאָרהאַנג [1]: „צעהן יודישע חֲכָמִים ווערען איבערגעגעבען צו׳ם טויט דורך דער רעגירונג די מַרְשַׁעַת.

— פאַר וואָס קומט עס אַזוי? — פרעגט ר׳ יִשְׁמָעֵאל.

— פאַר מְכִירַת יוֹסֵף — ענטפערט גַבְרִיאֵל — אַלע טאָג שטעלט זיך אַוועק די מִדַּת־הַדִּין פאַר׳ן כִּסֵּא הַכָּבוֹד און טַעֲנֶה׳ט: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, איז דען אַפִילוּ איין אות אין דער תּוֹרָה דיינער אָנגעשריבען אומזיסט? „אַז איינער

---

[1]) אַזוי הייסט אין דער אַגדה דאָס אָפּגעזונדערטע אָרט אין הימעל פאַר׳ן בית־דין של מעלה, פון וואַנען עס געהען־אַרויס אויף דער וועלט אַלע גזירות.

גַנְבֶה'ט אַ נֶפֶש און פערקויפט איהם זאָל ער געמויט ווערען" — האָסטו אין דיין תּוֹרָה געשריבען, און אָט האָבען די צעהן שְבָטִים פערקויפט יוֹסֵף'ן, און ביז היינט האָסטו זיך פאַר דעם נישט אָפּגערעכענט, נישט מיט זיי און נישט מיט זייערע קינדער". און דעריבער איז אַרויס איצט די גְזֵירָה אויף די צעהן יודישע חֲכָמִים.

— האָט דען ביז אַהער גאָט בָּרוּךְ־הוּא נישט געפונען קיין אַנדערע אויסער אונז מיט וועמען זיך אָפּצורעכענען פאַר מְכִירַת יוֹסֵף?

— יִשְמָעֵאל מיין זוהן — ענטפערט איהם גַבְרִיאֵל — ביי דיין לעבען, אַז זינט די שְבָטִים האָבען פערקויפט יוֹסֵף'ן האָט גאָט נישט געפונען צוזאַמען אין איין דוֹר אַזעלכע ווי איהר צעהן פרומע צַדִיקִים, זיי זאָלען וועגען גלייך מיט די שְבָטִים. דעריבער דאַרפט איהר אָפּקומען.

ווי סַמָאֵל הָרָשָע [1] האָט דערזעהן, אַז גאָט בָּרוּךְ־הוּא האַלט שוין ביי חַתְמ'ענען די גְזֵירָה, האָט ער זיך שטאַרק דערפרעהט און גענומען זיך בערימען: „איך האָב ביי־געקומען מִיכָאֵל'ן דעם יודישען שַר!"

ווערט גאָט בָּרוּךְ־הוּא זעהר אויפגעבראַכט אויף סַמָאֵל'ן, רופט־צו זיין נאָהענטסטען גרעסטען מַלְאָךְ מְטַטְרוֹן און גיט איהם אַ בעפעהל: שרייב און חַתְמ'ע: „שוועבעל און פלאַם־פייער אויף רוים די מַרְשַעַת, אויף איהרע מענשען און פִּיָה, אויף איהר זילבער און גאָלד און אויף אַלעם וואָס זי פערמאָגט!"

ווי ר' יִשְמָעֵאל האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אַביסעל בערוּהיגט און האָט גענומען שפּאַצירען אויפ'ן הימעל אַהין און אַהער, דערזעהט ער אַ מִזְבֵּחַ שטעהט נאָהענט נעבען כִּסֵא־הַכָּבוֹד, פרעגט ער גַבְרִיאֵל'ן: וואָס איז עס? ענטפערט ער איהם: אַ מִזְבֵּחַ.

— וואָס פאַר אַ קָרְבָּנוֹת — פרעגט ר' יִשְמָעֵאל ווייטער — ברייננגט איהר אויף דעם מִזְבֵּחַ אַלע טאָג?

— נְשָמוֹת פון צַדִיקִים.

— ווער איז זיי מַקְרִיב?

— דער גרויסער שַר מִיכָאֵל.

איז ר' יִשְמָעֵאל אַראָפּ אויף דער ערד און דערצעהלט די חֲבֵרִים, אַז די גְזֵירָה איז שוין גע'חַתְמ'עט — האָבען זיי פון איין זייט געקלאָגט וואָס אַזאַ שלעכטע גְזֵירָה איז אויף זיי אַרויס, און פון דער אַנדערער זייט האָט זיי הֲנָאָה געטהון, וואָס גאָט בָּרוּךְ־הוּא האָט זיי געוואויגען גלייך מיט די שְבָטִים.

II. ר' שִמְעוֹן און ר' יִשְמָעֵאל.

חאַפּט מען ר' שִמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל און ר' יִשְמָעֵאל כֹּהֵן־גָדוֹל און מע

[1] דער שטן, דער שר (פּאַטראָן, בעשיצער) פון רוים. לויט דער אגדה האָט יעדע אומה איהר שר אין הימעל. — דער מלאך מיכאל איז דער שר פון יודען.

פיהרט זיי אַרויס די עֶרשטע צו'ם טויט. האָט זיך ר' שִׁמְעוֹן צעוויינט. זאָגט איהם ר' יִשְׁמָעֵאל: „יונגער פּירשט! נאָך אַ פּאָר שפּאַן געהסטו־איבער אין'ם שוים פון די צַדִיקִים — און דו וויינסט גאָר?"

— אָ — ענטפערט ר' שִׁמְעוֹן — דאָס האַרץ געהט מיר אויס, איך ווייס אַפילו נישט פאר וואָס איך קום־אום.

זאָגט איהם ר' יִשְׁמָעֵאל: „מעגליך, ס'האָט זיך דיר אַ מאָל געמאַכט, אַז עמיצער איז צו דיר געקומען מיט אַ נייטהיגען דין־תּוֹרָה אָדער מיט אַ שְׁאֵלָה, און דו האָסט זיך נישט געאיילט און איהם געלאָזט וואַרטען ביז דו וועסט אויסטרונקען דיין כּוֹס צי אָנטהון דיין שיך, אָדער איינהילען זיך אין דיין קלייד — און לויט דער תּוֹרָה הייסט דאָס פּייניגען לאָזען אַ מענשען, אַלצאַיינס צי פיעל צי וועניג, און דערפאַר פערדינט מען טויט־שטראָף".

— רַבִּי, דו האָסט מיך געטרייסט — זאָגט איהם ר' שִׁמְעוֹן.

האָבען זיי זיך געבעטען ביי'ם תַּלְיָן. דער זאָגט: איך בין אַ כֹּהֵן־גָדוֹל דער זוהן פון אַ כֹּהֵן־גָדוֹל, פון אַהֲרֹן הַכֹּהֵן'ס אייניקליך, טויט מיך פריהער, איך זאָל נישט זעהן דעם טויט פון מיין חָבֵר; און דער בעט־זיך: איך בין אַ פּירשט דער זוהן פון אַ פּירשט, פון דָוִד הַמֶלֶךְ'ס אייניקליך, טויט מיך פריהער, איך זאָל נישט זעהן דעם טויט פון מיין חָבֵר. זאָגט דער תַּלְיָן: דאַרפט צווישען זיך גוֹרָל. איז געפאַלען דער גוֹרָל אויף ר' שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל. נעהמט דער תַּלְיָן די שווערד און קעפּט איהם. הויבט ר' יִשְׁמָעֵאל אויף דעם אָפּגעהאַקטען קאָפּ, דרוקט איהם צו דער ברוסט, וויינט און שרייט: „אָ, הייליג מויל, אָ, וואַרהאַפטיג מויל! אַ מויל, וואָס ברילויאַנטען, דימאַנטען און פערעל האָבען זיך פון איהם געשאָטען, ווער האָט איצט דיך געלעגט אין דער ערד אַריין און ווער האָט אין דיר דעם צונג אָנגעשטאָפּט מיט שטויב און אַש? אָך און וועה! דאָס איז די תּוֹרָה און דאָס איז איהר לוין!"

ווי ר' יִשְׁמָעֵאל יאָמערט אַזוי — קוקט־אַרויס דעם קֵיסָר'ס טאָכטער דורכ'ן פענסטער, זעהט און בלייבט פערגאַפט פון זיין זעלטענער שעהנהייט, וויל ר' יִשְׁמָעֵאל איז געווען איינער פון די זיבען בעריהמטע שעהנהייטען אין דער וועלט, און זיין געזיכט האָט געשיינט נור ווי פון אַ מַלְאָךְ. בעקומט זי אויף איהם גרויס מיטלייד און שיקט צו'ם פאָטער: „טהו מיר צוליעב וואָס איך וועל דיך בעטען". ענטפערט ער איהר: „וועגען אַלצדינג וואָס דו וועסט מיך בעטען, טאָכטער מיינע, וועל איך דיר צוליעב טהון, נאָר אויסער וועגען יִשְׁמָעֵאל'ן מיט זיינע חֲבֵרִים". שיקט זי איהם ווידער: „איך בעט דיך, שענק איהם דאָס לעבען". „ניין — ענטפערט ער איהר — דאָס איז אונמעגליך, איך האָב שוין געשוואוירען". „אויב אַזוי — שיקט זי איהם נאָכאַמאָל — בעפעהל מע זאָל איהם אָפּשינדען גאַנצערהייד די הויט פון זיין קאָפּ וועל איך זיך אין איהר שפּיגלען". האָט דער קֵיסָר אַזוי בעפוילען און מ'האָט איהם גענומען

שינדען דעם קאפּ. ווי ס׳האט געהאלטען דארט בײ׳ם אָרט פון תּפלין האט ר׳ ישמָעאל אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליכען ביטערען געשרײ, אַז הימעל און ערד זענען פערציטערט געוואָרען; אַ צווייטען נאָך אַ שרעקליכערען געשרײ—און דער כּסא־הכּבוד איז פערציטערט געוואָרען. „רבּונו־של־עולם— האָבען שוין נישט אויסגעהאלטען די מלאכי־השרת און געגומען טענה׳ען — אַזאַ צדיק, וואָס דו האָסט פאַר איהם אויפגעדעקט אַלע שאַצקאַמערען פון די אויבערשטע וועלטען און אַלע סודות פון די אונטערשטע, זאָל אומקומען דורך אַזאַ ווילדען אומדערבאַרומדיגען טויט? אַט דאָס איז די תּורה און דאָס איז איהר לוין?!״ ענטפערט זײ גאָט בּרוך־הוא: „וואָס זאָל איך טהון פאַר מײַנע קינדער, ס׳איז אַ גזירה, און ס׳איז נישטאָ ווער זאָל זי אָפּרופען״.

לאָזט זיך הערען אַ בּת־קול: „ווען ר׳ ישמָעאל אַרויסלאָזען נאָך אײן געשרײ קעהרט זיך איבּער די גאַנצע וועלט״. ווי ר׳ ישמָעאל האט דאָס דער־הערט איז ער אַנשוויגען געוואָרען.

פרעגט איהם דער קיסר: „וואָס, נאָך פערזיכערסטו זיך אויף דײַן גאָט?״

— יאָ — ענטפערט ר׳ ישמָעאל — „ער מעג מיך טויטען, צו איהם וועל איך אַלץ האָפען״ — און מיט די ווערטער איז איהם אויסגעגאַנגען די נשמה.

אַז ס׳איז אָנגעקומען צו ר׳ עקיבא׳ן די טרויעריגע ידיעה וועגען דעם טויט פון די בּײדע, איז ער אויפגעשטאַנען, צוריסען אויף זיך די קלײדער און זיך אָנגעגורט אַ זאַק. „זײט גרײט — זאָגט ער די תּלמידים — אַ גרויסע שטראָף ריקט זיך אויף אונז אָן. ווען אונז זאָל פאַרשטעהן גוטס אין אונזער צײַט, וואָלט קײנער נישט ווערטה געווען דאָס צו בּעקומען ווי ר׳ שמעון און ר׳ ישמָעאל. נישט אַנדערש, גאָט בּרוך־הוא ווײסט אַז אַ גרויסער שלאַג קלײַבּט זיך קומען אויף דער וועלט, און דערפאַר האט ער זיך געאײַלט צוצונעהמען אַט די צוויי צדיקים פון אונז, זײ זאָלען דעם אומגליק נישט זעהן מיט זײערע אויגען״.

III. ר׳ עקיבא בּן יוסף.

דערנאָך האט מען זיך גענומען צו ר׳ עקיבא׳ן, וואָס האט געדרש׳ענט אַלע קרוינדליך פון דער תּורה און אַרויסגעפונען דעם אמת׳ען זין איהרען פונקט ווי ס׳איז איבּערגעגעבּען געוואָרען משה רבּינו׳ן אויפ׳ן בּארג סיני, און אַז מ׳האט איהם אַרויסגעפיהרט צו טויטען איהם איז אָנגעקומען דעם קיסר אַ בּריעף מיט דער ידיעה, אַז דער אַראַבּישער קעניג איז בּעפאַלען זײַן לאַנד, האט ער זיך געאײַלט אַוועקצוגעהן און האט בּעפוילען פערשליסען ר׳ עקיבא׳ן אין תּפיסה בּיז ער וועט זיך צוריקקעהרען פון דער מלחמה. און ווי ער איז געקומען צוריק האט מען בּאַלד אויף זײַן בּעפויל

אַרויסגעפיהרט ר׳ עֲקִיבָא׳ן און געשינדען זיין לייב מיט אייזערנע קאמען, און ביי יעדעס מאל, ווי דער קאם האט זיך אריינגעשטעקט מיט זיינע צייהן אינ׳ם לייב און אַ ריס געטהון אַ שטיק פלייש, האט ר׳ עֲקִיבָא, אָנגעהמענדיג פאַר ליעב די שרעקליכע ליידען, אַלץ אויסגערופען:

דער שטאַרקער (גאָט) אויפריכטיג איז זיין ווערק,
אַלע זיינע וועגען זענען רעכט;
גאָט פון וואַרהייט, אָהן אונרעכט,
דער גערעכטער און רעכטפאַרטיגער.

האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קול: אַז וואויל איז דיר, ר׳ עֲקִיבָא וואָס דו ביסט אַ פרומער און גערעכטער און דיין נְשָׁמָה איז דיר אויסגעגאַנגען מיט׳ן וואָרט „גערעכטער”.

אַז ר׳ עֲקִיבָא איז אומגעבראַכט געוואָרען, איז אָנגעקומען די טרויעריגע יְדִיעָה צו ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן און ר׳ יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, זענען זיי אויפגעשטאַנען, צוריסען אויף זיך די קליידער און זיך אָנגעגורט זעק. „הערט, ברודער — האָבען זיי געזאָגט צו׳ם עוֹלָם — ר׳ עֲקִיבָא׳ס אומקומען איז נישט אַנדערש נור אַ צייכען אויף צו וואַהרנען אונז”.

IV. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן.

דערנאָך האָט מען זיך גענומען צו ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן.

ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן איז געוועזען, ווי מע דערצעהלט, זעהר אַ ליעבער מאַן, צו גאָט און צו לייט, קיינמאָל איז אויף זיין מויל נישט געקומען קיין שלעכט וואָרט אויף עמיצען. און ווען דער רוימישער קֵיסָר האָט אַרויסגעלאָזט אַ גְזֵירָה אויף יודען, אַז קיינער פון זיי זאָל נישט לערנען יעמעס קיין תּוֹרָה, האָט ער נישט אויפגעהערט צונויפקלייבען אַרום זיך אַן עוֹלָם, לערנען מיט זיי תּוֹרָה און פאַר זיי דַרש׳ענען.

און אַז ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן איז געקומען איינמאָל בעזוכען דעם קראַנקען ר׳ יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, האָט יענער איהם אויף דעם פירגעהאַלטען. „חֲנִינָא ברודער — האָט ער איהם געזאָגט — וועהסטו דען נישט, אַז די דאָזיגע אוּמָה האָט בעקומען איהר מאַכט פון גאָט אַליין: זי האָט פערוויסט זיין הויז און פערברענט זיין פאַלאַץ און אויסגע׳הרג׳עט זיינע פרומע און אומגעבראַכט זיינע בעסטע, און נאָך האַלט זי זיך אַזוי פעסט — צו׳ם סוֹף הער איך, אַז דו קוקסט נישט אויף איהר גְזֵירָה, זיצט זיך מיט אַ סֵפֶר־תּוֹרָה אין שוֹים און לערנסט און קלייבסט נאָך צונויף אַרום זיך מיט דיינע דְרָשׁוֹת אַ גרויסען עוֹלָם”.

— פונ׳ם הימעל וועט מען זיך דערבאַרמען — ענטפערט ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן.

— איך רעד מיט דיר צו דער זאַך — רופט אויס דער קראַנקער

ר׳ יוסי בֶּן קִסְמָא מִיט הארץ—און דו דערצעהלסט מיר: „פונ׳ם הימעל וועט מען זיך דערבּאַרמען״. אַ נֵס וועט זיין, אויב מע וועט נישט פערברענען דיך צוזאַמען מיט דער סֵפֶר־תּוֹרָה אין פייער.

אין אַ קורצע צייט אַרום איז ר׳ יוסי בֶּן קִסְמָא געשטאָרבען, זענען מיט־געגאַנגען אויף זיין לְוָיָה אַלע פאָרנעהמסטע לייט פון רוים. צוריקוועגס געפונען זיי, ווי ר׳ חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, מיט אַ סֵפֶר־תּוֹרָה אין שוים, זיצט און לערענט און אַרום איהם איז פערזאַמעלט אַ גרויסער עוֹלָם. ברענגט מען איהם פאַר׳ן געריכט און מע פרעגט איהם: „פאַר וואָס לערענסטו תּוֹרָה געגען דעם קֵיסָר׳ס פערבאָט?״ — „איך טהו — ענטפערט ער — ווי מיין גאָט האָט מיר געבאָטען״.

טראָגט מען אַרויס אַ מִשְׁפָּט: איהם צו פערברענען, דאָס ווייב זיינס צו קעפּען און די טאָכטער זיינע איבערגעבען צו שאַנד.

פיהרט מען איהם אַרויס אויף אַ פּלאַץ, דאָרט וויקעלט מען איהם איין אין דער סֵפֶר־תּוֹרָה און מע לעגט איהם אַרום מיט טריקענע צווייגען און מע צינדט זיי אונטער, דערביי נעהמט מען קנוילען וואָל אין וואַסער גע־ווייקטע און מע לייגט זיי איהם אויף זיין ברוסט, כְּדֵי די נְשָׁמָה זאָל זיך מעהר האַלטען וועט ער זיך לענגער פּייניגען.

— פאָטער! — שרייעט־אויס די טאָכטער זיינע יאָמערליך — ווי קען מען דאָס צוזעהן?

— טאָכטער מיינע — ענטפערט ער איהר — ווען איך אַליין זאָל פער־ברענט ווערען, וואָלט מיך געווים געאַרט. איצט אָבער, אַז מיט מיר צוזאַמען ברענט די סֵפֶר־תּוֹרָה — דער וואָס וועט זיך אָפּרעכנען פאַר איהר װעט זיך שוין פאַר מיר אויך אָפּרעכנען.

רופען זיך אָן די תַּלְמִידִים צו איהם: „רֶבִּי, וואָס זעהען איצט דיינע אויגען?

— איך זעה — ענטפערט ער — ווי דער פּאַרמעט ברענט און די הייליגע אוֹתִיּוֹת פליהען אַרויף.

— עפען בעסער דאָס מויל — זאָגען ווייטער די תַּלְמִידִים — דאָס פייער זאָל דיך גיכער בּייקומען, וועלען דיינע יִסוּרִים נעהמען אַן עק.

— ווער ס׳האָט מיר געגיבען די נְשָׁמָה — ענטפערט ער — דער זאָל זי נעהמען, איך אַליין וועל נישט דערנעהענטערען דעם טויט.

דאָ האָט שוין דער תַּלְיָן אַליין אויך מעהר נישט געקענט צוזעהן ר׳ חֲנִינָא׳ס טויט־שמערצען. פרעגט ער איהם: „רֶבִּי, אויב איך וועל פער־שטאַרקען דאָס פייער און אַראָפּנעהמען די נאַסע קנוילען וואָל, װעסטו מיך ברענגען צו׳ם אייביגען לעבען?״

— יאָ — ענטפערט ער.

— שוועֶר מִיר.

שוועֶרט עֶר.

האָט דער תַּלְיָן אַזוי געטהון און ר׳ חֲנִינָא׳ן איז די נְשָׁמָה גיך אויסגעגאַנגען. באַלד נאָכדעם שפּרינגט דער תַּלְיָן אויך אַריין אין פייער און ווערט פערברענט.

האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קוֹל: „ר׳ חֲנִינָא און זיין תַּלְיָן קומען־אָן ביידע גלייך צו׳ם אייבּיגען לעבּען!“

און אויף דעם פלעג רַבִּי זאָגען מיט אַ געוויין: „איינער קויפט זיך זיין עוֹלָם־הַבָּא אין איין מינוט און איינעם קומט עס אָן דורך שוועֶר מִיה פון לאַנגע יאָהרען!“

V. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא.

דערנאָך האָט מען אומגעבּראַכט ר׳ יְהוּדָה בֶּן בָּבָא׳ן.

מען דערצעהלט אויף ר׳ יְהוּדָה בֶּן בָּבָא׳ן, אַז פון אַכטצעהן ביז אַכציג יאָהר פון זיין לעבּען האָט ער נישט פערזוכט דעם טַעַם פון שלאָף מעהר ווי דאָס לייכטע דרימלען פון אַ פערד. טאָג און נאַכט איז ער געזעסען און געלערענט.

איינמאָל האָט די רוימישע רעגירונג אַרויסגעלאָזט אויף יודען אַ גְזֵירָה, אַז פאַר געבּען עמיצען סְמִיכָה [1]) זאָל אומגעבּראַכט ווערען סיי דער וואָס וועט זי געבען, סיי דער וואָס וועט זי בּעקומען, סיי די שטאָדט אָדער די געגענד וואו די סְמִיכָה וועט פּאָרקומען. גיט זיך ר׳ יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אַן עֵצָה: געהט און זעצט זיך צווישען צוויי גרויסע בּערג, צווישען צוויי גרויסע שטעדט, צווישען צוויי אומגעגענדען, אין דער מיט וועג צווישען אוּשָׁא און שְׁפַרְעָם און דאָרטען האָט ער געגעבּען סְמִיכָה פינף תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים: ר׳ מֵאִיר, ר׳ יְהוּדָה, ר׳ שִׁמְעוֹן, ר׳ יוֹסִי און ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמוּעַ. ווי באַלד דער פיינד האָט עס דערשפּירט — זאָגט זיי ר׳ יְהוּדָה: „קינדער, לויפט!“

זאָגען זיי איהם:

— רַבִּי, און מיט דיר וואָס וועט זיין?

— איך בלייב ליגען פאַר זיי ווי אַ שטיין וואָס איז שוועֶר איהם צוריהרען פון׳ם אָרט.

מען דערצעהלט, אַז די פיינד האָבען זיך ניט גערירהט פון דאָרט ביז זיי האָבען אין איהם אַריינגעשטאָכען דריי הונדערט אייזערנע שפּיזען און איהם געמאַכט ווי אַ רעשעטע.

---

[1]) די אַנערקענונג אויפ׳ן נאָמען רבי. דער מיין פון דער גזירה איז געוועזען כדי יודען זאָלען נישט האָבען קיין געלעהרטע און ראשי־ישיבות וועט זיך די תורה צווישען זיי מעהר נישט פערברייטען.

VI. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן דָּמָא.

דערנאָך האָט מען אַרויסגעפֿיהרט ר׳ יְהוּדָה בֶּן דָּמָא׳ן. דאָס איז געווען אין עֶרֶב שָׁבוּעוֹת. בעט זיך ר׳ יְהוּדָה בֶּן דָּמָא בײַ׳ם קֵיסָר: „בײַ דײַן לעבען, לאָז מיך אָפּ אויף איין ווײַלע ביז איך וועל דעם הייליגען יום־טוב שָׁבוּעוֹת אויפֿנעהמען; נאָך איינמאָל לאָז מיך גאָט לויבען פֿאַר דער טײַערער מַתָּנָה וואָס ער האָט אונז יודען אין דעם טאָג געגעבען, פֿאַר דער הייִ-ליגער תּוֹרָה״.

זאָגט איהם דער קֵיסָר: „נאָך ביסטו איינגעגלויבט אין דײַן תּוֹרָה און אין איהר גאָט?״

— געווִיס — ענטפֿערט ר׳ יְהוּדָה בֶּן דָּמָא.

— אויף וואָס פֿאַר אַ לוין קענסטו נאָך האָפֿען? — זאָגט דער קֵיסָר.

אויף דעם האָט שוין דָּוִד הַמֶּלֶךְ לאַנג געזאָגט: „אָ, ווי גרויס איז דאָס גליק, וואָס דו האָסט אָנגעגרייט פֿאַר דײַנע פֿרומע!״

— שׁוֹטִים אַזעלכע ווי איהר איז אויף דער וועלט נישטאָ, איהר מיינט בֶּאֱמֶת ס׳איז פֿאַרהאַן נאָך אַ וועלט.

— אַזעלכע שׁוֹטִים ווי איהר איז אויף דער וועלט נישטאָ! ווי קען מען עס לייקענען אין לעבעדיגען גאָט. אַז אַך און וועה וואָס פֿאַר אַ פָּנִים דו וועסט האָבען, אַז דו וועסט זעהן אונז אין דער ליכט פֿון אייביגען לעבען און דו וועסט אַרײַנפֿאַלען טיעף אין אייביגען פֿינסטערניש, טיעף אין דער ערד.

ווערט דער קֵיסָר אָנגעצינדען און בעפֿעהלט מע זאָל איהם צובינדען פֿאַר די האָר צו׳ם עק פֿון אַ פֿערד און איהם אַזוי אַרומשלעפּען אין אַלע גאַסען פֿון רוים; דערנאָך האָט מען איהם צושניטען אויף שטיקליך.

איז געקומען אֵלִיָּהוּ, דערמאָנט זאָל ער זײַן צו גוטען, און האָט אויפֿ-געקלויבען זײַנע שטיקער און זיי בעגראָבען אין אַ הייהל, נאָהענט נעבען דעם טײַך וואָס פֿליסט פֿערבײַ רוים. האָבען די רוימער געהערט, ווי פֿון דער הייהל אַרויס טראָגט זיך אַ יאָמער מיט אַ קלאָג גאַנצע דרײַסיג טעג. דערצעהלט מען עס דעם קֵיסָר, זאָגט ער: „אַפִילוּ ווען די גאַנצע וועלט וועט אונטערגעהן — וועל איך נישט רוהען ביז איך וועל אויף די יודישע זְקֵנִים נישט אויספֿיהרען מײַנס״.

VII. רַבִּי חֻצְפִּית דער מְתֻרְגְּמָן [1].

פֿיהרט מען דערנאָך אַרויס ר׳ חֻצְפִּית דעם מְתֻרְגְּמָן.

ווי מע דערצעהלט, איז חֻצְפִּית דער מְתֻרְגְּמָן אַלט געווען דעמאָלט

[1] דער אויסטײַטשער, דער ערקלערער — דער וואָס ערקלערט און טײַטשט אויס פֿאַר׳ן עולם די ווערטער פֿונ׳ם דרשן.

הונדערט און דרײַסיג יאָהר, און געווען איז ער זעלטען שעהן, זײַן פּנים האָט געשײַנט ווי אַ מלאך פון גאָט.

קומט מען און מע דערצעהלט דעם קעניג ווי שעהן עס זעהט אויס דער גרײַז־גראָהער מאַן און מע בעט זיך בײַ איהם: „בײַ דײַן לעבען, קעניג, דערבאַרם זיך איבער דעם אַלטען". פרעגט דער קיסר בײַ ר׳ חצפּית׳ן: „וויפיעל יאָהר ביסטו אַלט?"

— הונדערט דרײַסיג יאָהר אָהן אײן טאָג. און איך בעט דיך וואַרט מיר נאָך דעם אײנעם טאָג, די צאָהל זאָל גאַנץ ווערען.

זאָגט דער קיסר:

— איז דען דיר ניט אַלצאײנס שטאַרבען פריהער צי שפּעטער מיט אַ טאָג?

ענטפערט ער:

— איך וויל נאָך צוויי מצוות ערפילען.

— וואָס פאַר אַ מצוות ווילסטו נאָך ערפילען?

— צוויי מאָל „קריאת־שמע" פון אָבענד און פון פריה; מיר ווילט זיך נאָך צוויי מאָל ערקענען אויף זיך די הערשאַפט פון דעם אײנציגען גרויסען פאַרכטיגען גאָט.

זאָגט איהם דער קיסר:

— אײנגעשפּאַרטע און אונפערשעהמטע! ביז וואַנען וועט איהר זיך אַלץ פערלאָזען אויף אײער גאָט? ער איז דאָך שוין אַ זקן און האָט ניט קײן קראַפט אײַך צורעטען פון מײַן האַנד. ווען ניט ער איז שוואַך — וואָלט ער שוין לאַנג זיך אָפּגערעכענט מיט מיר פאַר זיך, פאַר זײַן פאָלק און פאַר זײַן הויז, ווי ער האָט זיך אַמאָל גערעכענט מיט פּרעה׳ן, מיט סיסרא און מיט אַלע קעניגען פון כנען.

אַז ר׳ חצפּית האָט דערהערט ווי דער קיסר לעסטערט אַזוי גאָט, האָט ער אויסגעבראָכען מיט אַ גרויס געוויין און צוריסען אויף זיך די קלײדער: „אָך און וועה איז דיר, קיסר — האָט ער אויסגעשריגען — וואָס וועסטו טהון, אַז סע וועט אָנקומען דער טאָג ווען גאָט וועט זיך רעכענען מיט רוים און מיט אײַערע געטער!"

ווערט דער קיסר אויפגעבראַכט. „ביז וואַנען — זאָגט ער — וועל איך דאָ טענה׳ן מיט דעם אַלטען!" בעפעהלט ער מע זאָל איהם באַלד טויטען. האָט מען איהם פאַרשטײנט און דערנאָך אויפגעהאַנגען.

VIII. ר׳ חנינא בן חכינאי.

דערנאָך האָט מען אַרויסגעפיהרט ר׳ חנינא בן חכינאי.

מע דערצעהלט אויף איהם, אַז אַלע זיבע יאָהרען, פון צוועלף יאָהר

אָן בִּיז פִינף און נײַנציג, האָט ער פאַרבראַכט אין תַּעֲנִיתִים. און דער טאָג ווען מע האָט איהם אַרויסגעפיהרט צו טויטען איז געווען ערב שַׁבָּת. זאָגען איהם די תַּלְמִידִים: „רֶבִּי, ווילסטו נישט פערזוכען וואָס־עס־איז פאַר׳ן טויט?״ זאָגט ער: „בּיז אַהער האָב איך אַלץ געפאַסט, און איצט, אַז איך לאָז מיך אין אַזאַ וועג, הײַסט איהר מיר עסען און טרונקען!״

האָט ער גענומען מְקַבֵּל־שַׁבָּת זײַן און געזאָגט „וַיְכֻלּוּ״. בּײַ׳ם וואָרט „וַיְקַדֵּשׁ״, איידער ער האָט עס נאָך געענדיגט, איז מען איהם בּעפאַלען און איהם געטויט.

האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קוֹל: „אַז וואויל איז דיר, ר׳ חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי דו בּיסט הייליג און דײַן נְשָׁמָה איז אויסגעגאַנגען מיט׳ן וואָרט „הייליג!״

IX. רַבִּי יְשֵׁבָב הַסּוֹפֵר.

דערנאָך האָט מען אַרויסגעפיהרט ר׳ יְשֵׁבָב הַסּוֹפֵר. זאָגען איהם די תַּלְמִידִים: „רֶבִּי, וואָס וועט זײַן מיט דער תּוֹרָה?״

— קינדער מײַנע — ענטפערט ער — עס גערט אַ צײַט אַז די תּוֹרָה וועט פערגעסען ווערען פון יודען, ווײַל די מערדערשע אוּמָה האָט מיט גרויס חוּצְפָּא זיך פירגענומען נישט אַנדערש ווי פערניכטען דאָס גאַנצע ציטערונג אונזערס, די בּעסטע און שעהנסטע פון אונז. הַלְוַאי וואָלט מײַן טויט שוין געווען אַן אָפּקומעניש פאַר׳ן גאַנצען דוֹר! איך זעה אָבּער אַרויס, אַז עס וועט נישט זײַן איין גאַס אין רוים, וואו עס זאָל זיך נישט וואַלגערען יודישע בּײַנער, ווײַל די מערדערשע אוּמָה וועט נאָך פיעל יודיש אונשולדיג בּלוּט פערגיסען.

— וואָס־זשע האָבּען מיר צו טהון, רֶבִּי?—פרעגען איהם די תַּלְמִידִים.

— האַלט זיך אָן פעסט איינער אינ׳ם אַנדערען און ליעבּט שָׁלוֹם און גערעכטיגקײַט—אֶפְשַׁר איז נאָך דאָ אַן האָפנונג.

ווענדט זיך צו איהם דער קֵיסָר און פרעגט איהם: „זָקֵן, וויפיעל בּיסטו אַלט?״

— הײַנט — ענטפערט ער — ווערט מיר נײַנציג יאָהר. איידער איך בּין נאָך אַרויס פון מײַן מוטער׳ס בּויך איז שוין אַרויס פון גאָט די גְזֵירָה, אַז איך מיט מײַנע חֲבֵרִים זאָלען איבּערגעגיבּען ווערען צו דיר אין האַנד; ווייס אָבּער, אַז אונזער גאָט וועט אונזער בּלוּט דיר נישט שענקען.

— נעהמט גיך — זאָגט דער קֵיסָר מיט שפּאָט — און טוירט אויך דעם האָזיגען, לאָמיך זעהן די מאַכט און די שטאַרקײַט פון זײַן גאָט.

האָט מען גענומען און איהם פערבּרענט.

X. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ.

דערנאָך האָט מען אַרויסגעפיהרט ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ׳ן.

מע דערצעהלט, אַז ער איז אַלט געווען הונדערט פינף יאָהר, און פון קינדוואַיס ביז די לעצטע יאָהרען זיינע האָט קיינער נישט געהערט, אַז ער זאָל אַרויסלאָזען אַ פוסט אָדער אַ שלעכט וואָרט פון זיין מויל; קיינמאָל האָט ער זיך מיט קיינעם נישט פערקריגט, געווען קליין ביי זיך אין די אויגען און זעהר בעשיידען. אַכציג יאָהר דורכאַנאַנד האָט ער פערבראַכט אין פאַסטען.

דער טאָג וואָס מ׳האָט איהם צו טויטען אַרויסגעפיהרט איז געווען יוֹם־כִּפּוּר. קומען צו איהם די תַּלְמִידִים און פרעגען איהם: „רֶבִּי, וואָס שטעלט זיך דיר איצט פאָר?״

— מיר שטעלט זיך פאָר — ענטפערט ער — ווי מע טראָגט ר׳ יְהוּדָה בֶּן בַּבָּא׳ס מִטָּה און נעבען איהם עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף׳ס מִטָּה, און זיי ביידע פיהרען צווישען זיך אַ וִכּוּחַ איבער אַ הֲלָכָה.

— ווער איז צווישען זיי דער מַכְרִיעַ[1]?

— יִשְׁמָעֵאל כֹּהֵן־גָּדוֹל.

— און ווי ווער בלייבט?

— ווי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף, וויַיל ער האָט אַוועקגעלעגט איינגאַנצען זיין כֹּחַ אויף דער תּוֹרָה. און ווידער זעה איך, קינדער מיינע — זאָגט ער וויי־טער — ווי די נְשָׁמָה פון יעדען צַדִּיק רייניגט זיך אין׳ם וואַסער פון קוואַל „שִׁלוֹחַ״, כְּדֵי זי זאָל אַריין אַ גערייניגטע אין דער „יְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה״[2] צו הערען דאָרט ר׳ עֲקִיבָא׳ס היינטיגע דְּרָשָׁה, און פאַר יעדען צַדִּיק טראָגט־אונטער אַן אַנדער מַלְאָךְ אַ גאָלדענע שטוהל, צו זיצען אויף איהר אין ריינקייט.

האָט דער קֵיסָר בעפוילען איהם צו טויטען. לאָזט זיך הערען אַ בַּת־קוֹל: „וואויל איז דיר, ר׳ אֱלִיעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ, דו ביזט געווען אַ ריינער און די נְשָׁמָה איז דיר אויסגעגאַנגען מיט „ריינקייט״.

XI. „שיינקען זייער בלוט — וועל איך נישט״.

ר׳ יוֹחָנָן האָט געזאָגט: אָך און וועה איז די אוּמוֹת־הָעוֹלָם, נישטאָ פאַר זיי קיין אָפּקומעניש. „פאַר׳ן קופער (געראויבטען ביי יודען) — זאָגט דער נָבִיא אין נאָמ׳ס נאָמען — וועל איך אָפּנעהמען גאָלד, פאַר אייזען — זילבער, פאַר האָלץ — קופער, פאַר שטיינער — אייזען״ — פאַר ר׳ עֲקִיבָא׳ן אָבער מיט זיינע חֲבֵרִים, וואָס קען מען ביי זיי אָפּנעהמען? אויף דעם זאָגט דער פָּסוּק: „שיינקען זייער בלוט — וועל איך נישט״.

---

[1] איבערוועגען. [2] די שולע פון אויבען, אין הימעל, ווי צדיקים זיצען און לערנען.

רַבִּי מֵאִיר.

רַבִּי מֵאִיר׳ס פַּרְנָסָה.

רַבִּי מֵאִיר איז געוועזן אַ סופֵר, אַ גרויסער קינסטלער אין זיין פאך. פלעגט ער פון דער מְלָאכָה אויסאַרבייטען דריי טאָלער אַ וואָך; איינעם האָט ער אויסגעגעבען אויף עסען און טרינקען, איינעם אויף קליידען זיך און מיט איינעם פלעגט ער אונטערהאַלטען אָרימע תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים. פרעגען איהם זיינע תַּלְמִידִים: „רֶבִּי, און דיינע אייגענע קינדער פערזאָרגסטו גאָר נישט?"

— ס׳איז איבּריג — ענטפערט דערויף ר׳ מֵאִיר — וועלען זיי זיין פרום און ערליך, וועט זיי גאָט געוויס שוין נישט פערלאָזען, ווי זאָגט עס דָוִד הַמֶלֶךְ אין זיין תְּהִלִים: „יונג בּין איך געוועזן, אַלט בּין איך געוואָרען, און קיינמאָל נישט געזעהן אַ פרומען פערלאָזט און זיינע קינדער בּעטלען בּרויט"; ווען אָבּער נישט — צו וואָס זאָל איך פערזאָרגען גאָט׳ס שׂוֹנְאִים?

ר׳ מֵאִיר דערצעהלט:

— ווען איך בּין אָנגעקומען צו רַבִּי יִשְׁמָעאל׳ן בּיי איהם תּוֹרָה לערנען, פרעגט ער מיך: „זוהן מיינער, מיט וואָס בּעשעפטיגסטו זיך?" ענטפער איך: „אַ סופֵר בּין איך". זאָגט ער ווידער:

— זוהן מיינער, זיי אין דיין אַרבּייט שטאַרק פאָרזיכטיג, ס׳איז אַ הייליגע אַרבּייט: איין אות צוגעלעגט אָדער פערפעהלט — קען דאָס מאַכען אַ גאַנץ איבּערקעהרעניש אין דער וועלט [1].

ר׳ מֵאִיר אַקעגען דעם נָשִׂיא.

ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל איז געוועזן „נָשִׂיא", ר׳ מֵאִיר — „חָכָם" און ר׳ נָתָן — אַב־בֵּית־דִין [1]. איז געוועזן איינגעפיהרט, אַז ווי בּיי׳ם אַריינגעהן

---

[1]) ד. ה. דער מינדסטער פעהלער קען בּריינגען צום געפעהרליכסטען טעות אין דער כוונה פון גאָטס ווערטער. [2]) נשיא, חכם און אַב־בית־דין — דריי טיטלען, איינער העכער פונ׳ם אַנדערען, פאַר די עלטסטע אין בית־המדרש און אין בית־דין.

פון ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל און סיי בײַ׳ם אַרײַנגעהן פון ר׳ מֵאִיר אָדער ר׳ נָתָן פלעגט דער גאַנצער עוֹלָם אין בֵּית־הַמִדְרָשׁ זיך אויפשטעלען. האָט עס דעם נָשִׂיא, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל׳ן, געאַרט: „וואָס הייסט, עס זאָל גאָר קיין אונ־טערשיעד נישט זײַן צווישען מיר און צווישען זיי?״ האָט ער אײַנגעפיהרט אַ נײַע תַּקָּנָה: „אַז דער נָשִׂיא געהט־אַרײַן זאָל זיך דער גאַנצער עוֹלָם אויפ־שטעלען און זיך נישט זעצען ביז ער זאָגט זיי: „זעצט זיך״; אַז דער אַב־בֵּית־דִין געהט־אַרײַן — שטעלען זיך אויף פאַר איהם צוויי שורות, איינע פון רעכטס און איינע פון לינקס, איהם דורכצולאָזען, און זעצען זיך נישט ביז ער אַליין קומט אויף זײַן אָרט און זעצט זיך; אַז דער חָכָם געהט־אַרײַן—שטעלט מען זיך פאַר איהם אויף איינציגווייס, דער הויבט זיך אויף, דער זעצט זיך צוריק, ביז דער חָכָם קומט אויף זײַן אָרט.

טרעפט זיך, אַז גראָד אין יענעם טאָג, ווען מ׳האָט אײַנגעפיהרט די נײַע תַּקָּנָה, זענען ר׳ מֵאִיר און ר׳ נָתָן נישט געווען אין בֵּית־הַמִדְרָשׁ. אויף מאָרגען ווי זיי זענען אָנגעקומען אין בֵּית־הַמִדְרָשׁ בעמערקען זיי, אַז דער עוֹלָם שטעלט זיך ־פאַר זיי נישט אויף ווי געוועהנטליך. איז זיי די זאַך אַ חִידוּשׁ: וואָס זאָל דאָס בעטײַטען? דערצעהלט מען זיי, אַז דאָס איז אַזאַ נײַע תַּקָּנָה פון׳ם ־נָשִׂיא. פערדריסט עס זיי. רופט זיך אָן ר׳ מֵאִיר צו ר׳ נָתָן: איך בין חָכָם און דו אַב־בֵּית־דִין, לאָמיר עפּיס בײדע צוטראַכטען אַזוינס איהם אַקעגען. ווייסטו וואָס? מיר ווילען בײַ איהם פערלאַנגען ער זאָל פאַר אונז פאָרלעזען ווענען עוּקְצִין [1], אַ עִנְיָן וואָס ער איז אין איהם פרעמד, וועט ער דאָך געוויס בלײַבען שטעהן, ווילען מיר איהם דעמאָלט קענען זאָגען מיט די ווערטער פון׳ם פָּסוּק [2]: „ווער קען אויסדרוקען גאָט׳ס מאַכט, אַרויסזאָגען זײַן גאַנצע לויב״ — נור דעם פּאַסט אויסצודרוקען גאָטס מאַכט ווער עס קען אַרויסזאָגען זײַן גאַנצע לויב [3] — און אויף אַזאַ אופן ווילען מיר איהם אַראָפּזעצען, וועסטו ווערען אַ נָשִׂיא און איך אַ אַב־בֵּית־דִין.

ווערט דערפון געוואויר ר׳ יַעֲקֹב בֶּן קָרְשִׁי. טראַכט ער זיך: מע דאַרף זעהן פערהיטען, דער נָשִׂיא זאָל נישט קומען צו אַזאַ בִּזָיוֹן. געהט ער און זעצט זיך אַוועק נעבען ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל׳ס אויבערשטיבעל און נעהמט זיך דאָרט פלײַסיג חַזר׳ען אויף אַ קול די מַסֶכְתָּא עוּקְצִין. האָט עס ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל בעמערקט, וואונדערט ער זיך: „ווי קומט דער תַּלְמִיד פלוצים צו עוּקְצִין? נישט אַנדערש, אַז דאָרט אין בֵּית־הַמִדְרָשׁ פערטראַכט מען עפּיס געגען מיר״. האָט ער עס גענומען אין אַכט און אויסגעלערענט די מַסֶכְתָּא עוּקְצִין.

[1] אַ געוויסער ענין אין די הלכות פון טומאה און טהרה. איבער וועלכען עס געפונט זיך אַ בעזונדער מסכת, מיט דעם זעלבען נאָמען, אין סדר טהרות. [2] אין תהלים. [3] ד. ה. ער איז קלאָר אין דער גאַנצער תורה.

אויף מאָרגען, אַז ער איז געקומען אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, פערלאַנגט מען פון איהם, אַז ער זאָל דאָס מאָל לערנען וועגען עוקצין. טהוט ער אַזוי. ווי ער האָט געענדיגט רופט ער זיך אָן: „גוט וואָס איך האָב מיר פאָראויס צוגעגרייט, אַז ניט וואָלט איהר מיך געבראַכט צו בִּזָּיוֹן“. האָט ער בעפוילען, אַז מע זאָל ר׳ מֵאִיר'ן מיט ר׳ נָתָן'ן אַרויספיהרען פון בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. פלעגען זיי בּיידע אויפשרייבען פערשידענע האַרבע קֻשְׁיוֹת אויף קוויטעליך און אַרײַנוואַרפען דורכ'ן פענסטער אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אַרײַן. האָט דער נָשִׂיא די קֻשְׁיוֹת געוואוסט צו פערענטפערען — איז רעכט, אויב ניט — האָבען זיי אַליין דעם ענטפער אויפגעשריבען און אַרײַנגעוואָרפען אינוועניג אַרײַן.

רופט זיך אָן ר׳ יוסי: „די תּוֹרָה איז אין דרויסען און מיר אינוועניג!“ האָט ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל נאָכגעגיבען און זיי ערלויבט אַרײַנצולאָזען. ער האָט זיי אָבער געקנס'עט, אַז די נעמען זייערע זאָלען פון היינט אָן ניט דערמאָהנט ווערען אויף קיין הֲלָכָה. פלעג מען ר׳ מֵאִיר'ן דערמאָהנען מיט'ן צונאָמען „אֲחֵרִים“ (אַנדערע) און ר׳ נָתָן'ן: „יֵשׁ אוֹמְרִים“ (פאַרהאַן אַזעלכע וואָס זאָגען).

חָלוֹם'ט זיך זיי בּיידע, אַז מ'הייסט זיי געהן איבערבעטען ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל'ן. האָט ר׳ נָתָן געפאָלגט און אַזוי געטהון, און ר׳ מֵאִיר ניט. „חֲלוֹמוֹת — האָט ער געזאָגט — האָבען קיין שׁוּם מַמָּשׁ ניט“.

רַבִּי מֵאִיר און „אַחֵר“[1].

איינמאָל אין אַ שַׁבָּת האָט ר׳ מֵאִיר גע'דַרְשׁ'ענט פאַר'ן עוֹלָם אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אין טְבֶרְיָא, און אין דער זעלבער צייט האָט אֱלִישָׁע זיין פריהערדיגער רֶבִּי אַרומגעשפּאַצירט אין מאַרק רייטענדיג אויף אַ פערד. קומט מען און מע דערצעהלט עס ר׳ מֵאִיר'ן, געהט ער צו איהם אַרויס. פרעגט איהם אֱלִישָׁע: „וואָס האָסטו היינט גע'דַרְשׁ'ענט פאַר'ן עוֹלָם?“ ענטפערט ער: איך האָב אָנגעהויבען פון יענעם פָּסוּק אין אִיּוֹב: „גאָט האָט געבענשט אִיּוֹב'ס סוֹף [מעהר] פון זיין אָנהויב“, דאָס הייסט, ער האָט געדאָפּעלט זיין פערמעגען...

— עֲקִיבָא דיין רֶבִּי[2]—רייסט איהם איבער אֱלִישָׁע — האָט אַנדערש איינגעטייטשט: „גאָט האָט געבענשט אִיּוֹב'ס סוֹף פון זיין אָנהויב“. ד. ה.

---

[1]) מיט'ן נאָמען „אַחר“ (אַן אַנדערער) האָט מען גערופען ר׳ מאיר'ס רבי, אלישע בן אבויה, נאָכדעם ווי ער איז אַראָפּ פונ'ם גלייכען וועג, ווי עס ווערט ווייטער דערצעהלט. [2]) ר׳ עקיבא, אויך ר׳ מאיר'ס אַ רבי, איז געווען דער היפך פון אלישע'ן: ער האָט זיך גענומען צום לערנען ערשט אויף דער עלטער (זעה אויבען „ר׳ עקיבא“). און אויף די אומשטענדען ווינקט=אָן דער גאַנצער ווייטערדיגער שמועס מיט דעם אויסטייטשען די פסוקים.

צוליעב זיין אָנהויב, אינ'ם זכות פון זיין פריהעריג פרומקייט און גוטסקייט.
נו און וואָס ווייטער?

— ווייטער האָב איך געזאָגט איבער יענעם פּסוק אין קהלת: „די ענדע פון דער זאַך איז בעסער פונ'ם אָנהויב".

— איז וואָס האָסטו אויף דעם געזאָגט?

— איך האָב דאָס געזאָגט אַקעגען דעם, וואָס ס'איז פאַרהאַן אַ מענש האַנדעלט־איין אין דער יוגענד סחורה און פערליערט, און אויף דער עלטער — פערדינט ער; דאָס אייגענע מאַכט זיך, אַז אין דער יוגענד פיהרט זיך איינער אויף שלעכט, אויף דער עלטער אָבער איז ער גוט און פרום...

— עקיבא דיין רבי—רייסט איהם אלישע ווידער איבער — האָט אויף דעם אַנדערש געזאָגט: בעסער איז די ענדע פון דער זאַך אַז זי איז [גוט] פון אָנהויב־אָן. אָט הער ווי מיט מיר האָט זיך פאַסירט. מיין פאָטער אבויה איז געווען פון די גרעסטע און פאָרנעהמסטע לייט אין זיין צייט. אויף מיין ברית האָט ער איינגעלאַדען די גרעסטע פון ירושלים, און צווישען זיי אויך ר' אליעזר'ן און ר' יהושע'ן. נאָך דער סעודה האָט דער פרעהליכער עולם זיך גענומען צו'ם זינגען, די — יודישע מזמורים און די — גריכישע לידער. רופט זיך אָן ר' אליעזר צו ר' יהושע'ן: „די לייט בעשעפטיגען זיך מיט זייערס, און מיר וועלען אין אונזערס גאָרנישט טהון?" האָט זיך אויפגעוויקעלט צווישען זיי אַ שמיעס אין לערנען, אָנגעהויבען פון תורה, איבערגעגאַנגען צו נביאים און פון דאָרט צו כתובים. פריש־לעבעדיגע ווערטער, ווי ערשט פון באַרג סיני אַראָפּ, האָבען געפלאַטערט, און אַ פייער האָט זיך אַרום זיי צופלאַקערט. דערזעהן דאָס, האָט מיין פאָטער געזאָגט: „וויבאַלד דער כח פון תורה איז יאָ אַזוי גרויס, נעהם איך אויף זיך, אַז אויב מיין נייגעבוירענער זוהן וועט מיר לעבען און געזונד זיין, גיב איך איהם איבער אינגאַנצען צו דער תורה". און אָט דערפאַר, ווייל זיין כונה איז נישט געווען דורכאויס לשם־שמים, האָט די תורה ביי מיר קיין קיום נישט געהאַט... נו זאָג ווייטער, איבער וואָס נאָך האָסטו גע'דרש'ענט?

— איבער יענעם פּסוק: „ס'איז איהר (די תורה) נישט אָפּצושאַצען מיט גאָלד און גלאָז, און איהר ווערטה — גינגאָלדען געפעס".

— און וואָס האָסטו אויף דעם געזאָגט:

— „גאָלד און גלאָז" — דאָס איז די תורה, וואָס ס'איז שווער צו בעקומען זי ווי גינגאָלדענע כלים, און ס'איז לייכט אָנצוווערען זי ווי גלעזערנע כלים.

— ביי גאָט, אַז אפילו ווי ערדענע כלים! עקיבא דיין רבי האָט אָבער אויף דעם אַנדערש געזאָגט: גלייך ווי גאָלדענע און גלעזערנע כלים, ווען זיי ווערען אפילו צובראָכען קען מען זיי צורעכט מאַכען, אַזוי איך

אַ תַּלְמִיד־חָכָם, ווען ער פֿערזִינדִיגט זִיך אַפִּילוּ קען ער נאָך צו זִיך קומען ווי פֿרִיהער.

— אויב אַזוי — זאָגט ר׳ מֵאִיר — קעהר זִיך דו אויך אום.

— אִיך קען שוין נִישט — ענטפֿערט אֱלִישָׁע.

— פֿאַר וואָס?

— אײַנמאָל אִין אַ יום־כִּפּוּר׳דִיגען טאָג, וואָס אִיז אויסגעפֿאַלען אִין שַׁבָּת, האָב אִיך שפּאַצִירט, אויף אַ פֿערד רײַטענדִיג, הִינטער׳ן בֵּית־הַמִּדְרָשׁ, האָט זִיך פֿון דאָרט געלאָזט הערען אַ בַּת־קול, וואָס האָט הִילכִיג אויסגערופֿען: „קעהרט זִיך צוריק, פֿערשײַטע קִינדער, קעהרט זִיך צוריק צו מִיר וועל אִיך זִיך צוריקקעהרען צו אײַך — אַלע, אויסער אײַן „אַחֵר", וואָס ער ווייסט גוט מײַן מאַכט און דאָך אִיז ער געגען מִיר אַרויסגעטראָטען!"

געקומען צו אַ תְּחוּם־שַׁבָּת [1] רופֿט זִיך אָן אֱלִישָׁע: „מֵאִיר, קעהר זִיך אום צוריק, נאָך די טריט פֿון מײַן פֿערד בִּין אִיך זִיך מְשַׁעֵר, אַז מִיר האַלטען שוין בײַ אַ תְּחוּם־שַׁבָּת".

— קעהר זִיך דו אויך אום צוריק — זאָגט אִיהם ר׳ מֵאִיר.

— פֿאַר מִיר — ענטפֿערט ער — אִיז שוין נִישטאָ קײן וועג צוריק. שוין אײַנמאָל דִיר געזאָגט, אַז אִיך האָב געהערט אַ בַּת־קול פֿון הִינטער׳ן פֿאָרהאַנג [2] אַרויס: „קעהרט זִיך צוריק, פֿערשײַטע קִינדער, אויסער אַחֵר׳ן".

שטעהט ר׳ מֵאִיר צו אִיהם צו און פֿיהרט אִיהם אַרײַן אִין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. חאַפּט אָן אֱלִישָׁע אַ קִינד פֿון די וואָס לערנען דאָרט: „זאָג מִיר דײַן פָּסוּק". זאָגט אִיהם דאָס קִינד: „אֵין שָׁלוֹם — נִישטאָ קײן פֿריעד, זאָגט גאָט, פֿאַר די פֿערברעכער". פֿיהרט אִיהם ר׳ מֵאִיר אַרײַן אִין אַ צווײטער שול, ווענדעט ער זִיך דאָרט ווײַטער צו אַ שול־קִינד: „זאָג מִיר דײַן פָּסוּק". ענטפֿערט דאָס קִינד: „מעגסטו זִיך אויך וואַשען מִיט לויג־זאַלץ און וויפֿיעל זײף נִישט בענוצען — אַלץ בלײַבסטו פֿערפֿלעקט מִיט דער זִינד פֿאַר מִיר". פֿיהרט ער אִיהם אַרײַן נאָך אִין אַ שול, און אֱלִישָׁע פֿרעגט דאָרט ווידער בײַ אַ קִינד זײַן פָּסוּק. ענטפֿערט דאָס קִינד: „און דו אונגליקליכער, וואָס טהוסטו וואָס דו ציהסט זִיך אָן מִיט פּורפּור, ציהרסט זִיך אוים מִיט גאָלדענע צִיהרונג, בעפּוצסט מִיט פֿאַרב דײַנע אויגען... אומזִיסט בעשעהנסטו זִיך, פֿעראַכטעט האָבען דִיך די ליעבהאָבער, דײַן נְשָׁמָה פֿערלאַנגען זײ". און אַזוי האָט ר׳ מֵאִיר אַרומגעפֿיהרט אֱלִישָׁע׳ן איבער דרײַצעהן שולען און אַלע קִינדער האָבען אִיהם געזאָגט פְּסוּקִים אַלץ צו׳ם

---

[1]) שבת־גרענִיץ. ד. ה. צוויי טויזענד איילען אויסער דער שטאָדט, וואָס לויט׳ן דין טאָר מען ווײַטער פֿון זײ נִישט געהן אים שבת. [1]) ד. ה. פֿון דאָרט וואו דעם מענשענס מזל ווערט פֿאָראויס בעשטִימט.

שלעכטען. דאָס לעצטע קינד, צו וועלכען אֱלִישָׁע האָט זיך געווענדעט ער זאָל איהם זאָגען זיין פָּסוּק, האָט איהם פאָרגעלעזען: „וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים — און דעם פערברעכער זאָגט גאָט, ווי קומסטו דערצעהלען מיינע געזעץ“, און וויל דאָס קינד איז געווען טעמפּיג אויפ'ן צונג, איז אויסגעקומען ווי ער זאָגט אנשטאָט „וְלָרָשָׁע“ „וְלֶאֱלִישָׁע“. דערפון איז אֱלִישָׁע געוואָרען אַזוי אויפגעבראַכט אַז ער האָט אויסגעשריגען: „ווען איך האָב אַ מעסער אין דער האַנד וואָלט איך איהם צעריסען“.

מע דערצעהלט וועגען אַחֵר'ן, אַז ער פלעג אריינגעהן אין קָהָל־הויז און זעהן ווי די קינדער זיצען דאָרט איבער די סְפָרִים, פלעג ער אָנהויבען שרייען: „וואָס זיצען דאָ די דאָזיגע און פערנעהמען זיך מיט ווייס־איך־וואָס? דער קען זיין אַ בּוימייסטער, דער — אַ טישלער, דער — אַ מאַלער, דער — אַ שניי־דער!“ ווי די קינדער פלעגען אַזוינס הערען, פלעגען זיי איבערלאָזען די סְפָרִים און אינגאַנצען אַוועק פון לערנען.

און נאָך דערצעהלט מען וועגען אַחֵר'ן, אַז ער פלעגט קיינמאָל נישט אויפהערען צו האַלטען אַ גריכישען זֶמֶר אין מויל, און אַז ער איז גע־שטאַנען אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ פלעגען זיך שיטען ביי איהם פונ'ם בוזעם פיעל אַפּיקורס'עשע ביכער.

און ווי קומט עס אַחֵר זאָל אַראָפּ פונ'ם גלייכען וועג? דערצעהלט מען אַזוי: איינמאָל איז ער געזעסען און געלערענט אין טהאָל גִינוֹסַר, זעהט ער אין אַ שַׁבָּת־טאָג ווי אַ יוד קלעטערט אַרויף אויף אַ שפּיץ פּאַלמענבוים צו אַ פויגעלנעסט, נעהמט־אַוועק די מוטער פון די יונגע פייגעליך און איז צוריק אַראָפּ בְּשָׁלוֹם; און דערנאָך שַׁבָּת־צונאַכטס זעהט ער ווידער ווי אַן אַנדערער איז אַרויף אויף אַ שפּיץ בוים, פריהער אַוועקגעטריבען די מוטער, ווי די תּוֹרָה הייסט, און צוגענומען די קינדער — און ווי ער איז נור אַראָפּ האָט איהם אַ ביס געטהון אַ גיפטיגע שלאַנג און ער איז געפאַלען טויט. האָט זיך אֱלִישָׁע פערטראַכט: וואָס הייסט עס, די תּוֹרָה זאָגט: „אַוועקשיקען זאָלסטו די מוטער און די קינדער מעגסטו נעהמען זיך, און דערפאַר וועט דיר וואויל געהן און וועסט האָבען לאַנגע יאָהר“ — וואו־זשע איז דאָס וואויל פון דעם דאָזיגען, און וואו זענען די לאַנגע יאָהרען זיינע? (נישט געוואוסט אָבער האָט ער וואָס ר' עֲקִיבָא האָט אויף דעם גע'דרש'ענט: „עס וועט דיר וואויל געהן“ — אין דער וועלט וואָס זי איז לויטער וואויל, „און וועסט האָבען לאַנגע יאָהר“ — אין דער וועלט פון אייבּיגקייט). אַנדערע דערצעהלען, אַז אֱלִישָׁע האָט געזעהן ווי די צונג פון חוּצְפִּית הַמְּתוּרְגְּמָן [1] ווערט אַרומגע־שלעפּט דורך אַ חֲזִיר'שען פּיסק. האָט ער אויסגעשריגען: „אָ, דאָס מויל

---

[1] זעה אויבען „עשרה הרוגי מלכות, חוצפית המתורגמן“ זייט 137.

וואָס פֿעריל האָט זיך פון דעם געשאָטען זאָל לעקען שטויב!" — און באַלד נאָכדעם האָט ער אָפּגעטראָטען פון יודישקייט. דעמאָלט האָט מען אויף איהם געזאָגט: „אַחֵר" — אַ אַנדערער איז ער געוואָרען.

און אַ צייט אַרום איז אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה קראַנק געוואָרען. דערוואוסט זיך דערפון זיין געוועזענער תַּלְמִיד ר' מֵאִיר. קומט ער צו'ם קראַנקען. רופט ער זיך אָן צו איהם: „קעהר זיך אום צוריק".

— נעהמט מען דען נאָך דאָרטען אָן אַזוי שפּעט? — פרעגט אֱלִישָׁע.

— שטעהט דען נישט געשריבען — זאָגט ר' מֵאִיר — „קעהרסט־אום דעם מענשען ביז צו'ם צעבראָכען" — ביז צו'ם צעבראָכען דאָס געמיטה אינגאַנצען.

אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה האָט זיך אויף דעם צעוויינט און באַלד אויסגעגאַנגען.

— מיר שיינט — האָט ר' מֵאִיר געזאָגט מיט אַ שִׂמְחָה — אַז דער רֶבִּי איז אַוועק פון דער וועלט מיט תְּשׁוּבָה.

ווען מ'האָט אֱלִישָׁע'ן בעהאַלטען איז אַראָפּ אַ פייער פון הימעל און געוואָלט פערברענען זיין קֶבֶר. גיט מען איבער ר' מֵאִיר'ן: „דיין רֶבִּי'ס קֶבֶר ברענט". איז ער באַלד אַרויס אַהין און אויסגעשפּרייט איבער'ן קֶבֶר זיין מאַנטעל און דערביי אַזוי געזאָגט:

— „לִינִי הַלַּיְלָה" — נעכטיג דערווייל איבער די נאַכט, ווי לאַנג איך בין נאָך דאָ אויף דער נאַכט־פינסטערער וועלט, „וְהָיָה בַבֹּקֶר" — אַז עס וועט אָבער אויפשיינען דער פריהמאָרגען, אַז עס וועט קומען יענע אייביג־ליכטיגע גוטע וועלט, „אִם יִגְאָלֵךְ טוֹב יִגְאָל" — אויב דער גוטער גאָט בָּרוּךְ־הוּא וועט דיך אויסלעזען, איז אַוַדַאי רעכט, „וְאִם לֹא יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ" — וועט ער אָבער נישט וועלען דיך אויסלעזען, „וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי" — וועל איך אַליין דיך אויסלעזען, „חַי יְיָ" — איך שווער ביי גאָט, „שִׁכְבִי עַד הַבֹּקֶר" — שלאָף־איבער ביז'ן פריהמאָרגען.

און באַלד איז דאָס פייער אויסגעלאָשען.

רַבָּה בַּר רַב שֵׁילָא האָט איינמאָל אָנגעטראָפען אֵלִיָּהוּ'ן, פרעגט ער איהם: „וואָס טהוט גאָט בָּרוּךְ־הוּא?" ענטפערט ער איהם: „ער זאָגט הֲלָכוֹת אין נאָמען פון אַלע חֲכָמִים, נאָר נישט אין נאָמען פון ר' מֵאִיר".

— פאַר וואָס?

— ווייל ער האָט געלערענט תּוֹרָה פון אַחֵר'ס מויל.

— וואָס מאַכט עס אויס? ר' מֵאִיר האָט בעקומען אַ מילגרוים, האָט ער דאָס אינוועניגסטע געגעסען און דאָס שאָלעכץ געוואָרפען.

— אַצונד — רופט זיך אָן אֵלִיָּהוּ — זאָגט ער שוין אַוַדַאי: „מֵאִיר מיין זוהן זאָגט אַזוי און אַזוי".

צוליעב שלום.

ר׳ מאיר איז געווען א אויסגענומענער דרשן, און מיט זיינע שעהנע רעדעס און צוגעפאסטע משלים פלעגט ער שטענדיג צוציהען דעם עולם.

איינמאל פרייטאג־צו־נאכטס, ביי זיינער א דרשה, האט איינע א פרוי זיך פערטיעפט אין הערען און זיך פערזעסען אין בית־המדרש ביז שפעט אין דער נאכט. געקומען אהיים, האט זי שוין געטראפען די ליכט אויסגעלאשען. פרעגט ביי איהר דער מאן: „זאג נור, וואו ביסטו ביז אהער געווען?“ ענפערט זי: „איך האב געהערט ר׳ מאיר׳ס דרשה“. יענער יוד איז אבער געווען א ליץ, רופט ער זיך אן צו׳ם ווייב: „זאל איך אזוי און אזוי, אויב דו וועסט פערבלייבען ביי מיר אין שטוב ביז דו וועסט נישט געהן און אנשפייען דעם דרשן דיינעם אין פנים“. דרעהט זי זיך ארום איין וואך, צוויי און דריי. זאגען איהר די שכנית: „וואס הייסט עס, נאך זענט איהר צווישען זיך ברוגז? קום, וועלען מיר געהן מיט דיר צו׳ם דרשן“.

ר׳ מאיר האט שוין געוואוסט פון דער מעשה, און ווי די ווייבער זענען צו איהם אריינגעקומען, האט ער זיך געמאכט קראנק אויף די אויגען און גיט די ווייבער א פרעג: „אפשר איז גראד דא צווישען אייך איינע א געניטע אין אפשפרעכען אן אויג?“ די שכנית האבען דאס אויפגעהאפט און געזאגט שטילערהייד יענער פרוי: „געה דו שפרעך איהם אפ אין שפיי־אוים אין אויג, וועט דער מאן מיט דיר שלום ווערען“. לאזט זי זיך צוגעהן צו ר׳ מאיר׳ן, און ווי זי האט זיך געזעצט פאר איהם איז אנגעפאלען אויף איהר א שרעק. „רבי — זאגט זי איהם דעם אמת — איך קען נישט אפשפרעכען קיין אויג“.

— נישט־קשה—זאגט ר׳ מאיר—שפיי אויף מיר אוים זיבען מאל וועל איך געזונט ווערען.

האט זי אזוי געטהון.

— איצט—זאגט ר׳ מאיר—געה אהיים און זאג דעם מאן דיינעם: „דו האסט געהייסען נור איינמאל שפייען און איך האב געשפיגען זיבען מאל“.

וואונדערען זיך די תלמידים: „רבי, אזוי איז מען מבזה די תורה?“

— וואס איז — ענטפערט ער זיי — ווייניג כבוד אפשר פאר מאיר׳ן גלייך זיין צו׳ם בעשעפער זיינעם? צוליעב שלום־מאכען צווישען מאן און ווייב איז רעכט ביי גאט, אז עס זאל אפגעמעקט ווערען אין וואסער[1] זיין הייליג־אויפגעשריבענער גרויסער נאמען.

---

[1] וואס דער כהן גיט צו טרינקען א סוטה (א פרוי וואס דער מאן איפערט זי). זעה במדבר קאפ. ה.

אַרויסגעשטופּט דעם שׂטן.

צוויי מענשען זענען געווען, וואָס דער שׂטן פלעג זיי אָנרייצען איינעם אויפ'ן אַנדערען און אַלע ערב־שבּת פאַר נאַכט פלעגען זיי זיך שטאַרק קריגען. טרעפט זיך, אַז ר' מאיר קומט־אַראָפּ אַהין אין זייער אָרט, האָט ער זיי דריי פרייטאָג־פאַרנאַכט'ען אָפּגעהאַלטען פון מחלוקת, ביז זיי זענען אײַנגאַנצען שלום געוואָרען. האָט ר' מאיר געהערט דעם שׂטנ'ס קול, ווי ער שרייעט:

— וועה, ר' מאיר האָט מיך פון מײַן הויז אַרויסגעשטופּט!

דער „גיטער" ברודער.

אין דרום קאַנט פון ארץ־ישׂראל האָט איינער אַ ווירטה פון אַ גאַסט־הויז געמאַכט יד־אחת מיט גזלנים. פלעגט ער אויפשטעהן בײַ־נאַכט, זיך אָנטהון וועג־קליידער און אויפהייבען די געסט. „קומט — פלעגט ער זיי זאָגען — וועלען מיר זיך לאָזען אין וועג און איך וועל אײַך בעגלייטען; איצט ווען ס'איז קיהל איז די בעסטע צייט דערצו". און ווי נור זיי זענען אַרויס אין וועג, פלעגען שוין בעפאַלען אויף זיי די גזלנים, זיי בערויבען פון קאָפּ ביז פיס, און דערנאָך נאָכן מדיילען זיך מיט יענעם ווירטה. מאַכט זיך אַז ר' מאיר'ן איז אויסגעקומען זיך אָפּצושטעלען אין יענעם גאַסט־הויז. בײַנאַכט הייבט־זיך דער ווירטה אויף, ווי זײַן שטייגער איז, טהוט זיך אָן און רופט ר' מאיר'ן צו לאָזען זיך אין וועג. זאָגט איהם ר' מאיר: „איך מוז דאָ צוּוואַרטען אויף מײַנעם אַ ברודער".

— וואו איז ער דען איצט? — פרעגט איהם דער ווירטה.

— אין שוהל — ענטפערט איהם ר' מאיר.

— ווי איז זײַן נאָמען, וועל איך איהם געהן רופען?

— כּי־טוב.

געהט דער ווירטה גלייך אַוועק אין שוהל־הויף און נעהמט שרייען אויף אַ קול: „כּי־טוב, כּי־טוב!" רופט זיך קיינער נישט אָן.

ווי ס'איז טאָג געוואָרען, האָט זיך ר' מאיר אויפגעהויבען, אָפּגעבונדען דעם עזעל און זיך געקליבען אין וועג. פרעגט איהם דער ווירטה: „און וואו איז דער ברודער דײַנער, אויף וועלכען דו האָסט געוואַרט?"

— ער איז שוין דאָ — ענטפערט ר' מאיר — „וירא אלהים את האור כּי־טוב" (גאָט האָט געזעהן די ליכט אַז ס'איז גוט).

כּידור־ווידער.

ר' מאיר אַז ער האָט זיך בעגעגענט מיט אַ מענשען, פלעגט ער פריהער דערגעהן זײַן נאָמען, און פונ'ם נאָמען האָט ער שוין פערשטאַנען וואָס.

פאַר אַ מין מענש דאָס איז. אײנמאָל זענען געקומען פאַר ר׳ מֵאִיר׳ן צװײ נײַע תַּלְמִידִים און אײנער פון זײ האָט געהײסען כִּידוֹר. רופט זיך אָן ר׳ מֵאִיר צו זײַנע תַּלְמִידִים: „מײַן עֵצָה, איהר זאָלט זיך היטען פאַר דעם דאָזיגען כִּידוֹר״.

— רַבִּי — זאָגען איהם די תַּלְמִידִים — ער קען שעהן לערנען.

— פון דעסטװעגען שאַדט נישט איהר זאָלט זיך פאַר איהם היטען.

אין אַ שטיקעל צײַט אַרום זענען ר׳ מֵאִיר׳ס תַּלְמִידִים געגאַנגען אין מֶרְחָץ, האָבען זײ איבערגעלאָזט זײערע קלײדער אויף כִּידוֹר׳ן. װאָס טהוט־אָפּ יענער כִּידוֹר? ער פערנעהמט זײערע אַלע קלײדער און בלײַבט נישט. די תַּלְמִידִים זענען אַרוים פון מֶרְחָץ — נישטאָ קײן כִּידוֹר, נישטאָ קײן קלײדער. בעקומען זײ אין דערהײם אַנדערע קלײדער. װי זײ זענען געקומען דערנאָך פאַר ר׳ מֵאִיר׳ן, פרעגט ער זײ: „װאָס איז אײַך אויסגעקומען זיך איבערצו־טהון?״ דערצעהלען זײ איהם װאָס מיט זײ איז פאָרגעקומען. זאָגט ער זײ: „האָב איך דען אײַך פריהער נישט געװאָרענט איהר זאָלט זיך היטען פאַר דעם כִּידוֹר?״

פרעגען זײ: „רַבִּי, מיר בעטען דיך, זאָג אונז, פון װאַנען האָסטו עס געװואוסט?

— פון דעם נאָמען זײַנעם — ענטפערט זײ ר׳ מֵאִיר — ער הײסט כִּידוֹר, און עס שטעהט געשריבען: „כִּי ד וֹ ר תַּהְפּוּכוֹת״ — כִּידוֹר, הײסט עס, טוהט אַלץ אויף קידער־װידער.

צוריקגעגיבען דעם פִּקָּדוֹן[1].

אײנמאָל שבת פאַר־נאַכט, אין דער צײַט װען ר׳ מאיר איז געזעסען אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ און גע׳דרש׳ענט פאַר׳ן עולם, זענען בײַ איהם אין דער הײם פּלוצים געשטאָרבען זײַנע צװײ זיהן. נעהמט די מוטער און לעגט זײ בײדע אויף אײן בעט און דעקט זײ איבער מיט אַ לײַלעך. שַׁבָּת־צו־נאַכטס, אַז ר׳ מֵאִיר איז געקומען פון בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ אַהײם, פרעגט ער בײַ איהר: „װאו זענען עס בײדע קינדער?״ ענטפערט זי: „זײ זענען אַװעק גע־גאַנגען אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ״. זאָגט ער: „איך האָב זיך גוט צוגעקוקט אין בֵּית־הַמֶּדְרָשׁ און האָב זײ צװישען עוֹלָם נישט בעמערקט״. דערלאַנגט זי איהם אַ כּוֹס װײַן און ער מאַכט הַבְדָּלָה. נאָכדעם פרעגט ער װידער: „װאָס הײסט עס, װאו קענען זײַן ביז איצט בײדע קינדער?״ זאָגט זי: „זײ האָבען אַן אָרט װאו זײ געהען זיך אַהין דורך, באַלד װעלען זײ קומען״. דערלאַנגט זי איהם עסען.

---

[1]) אַ אײנגעלעגטע זאַך בײַ יענעם.

ווי ער האָט אָפּגעגעסען, רופט זי זיך אָן צו איהם: „רבי, איך האָב צו פרעגען ביי דיר אַ שאלה". זאָגט ער: „פרעג".

זאָגט זי: „פריהער מיט אַ טאָג האָט איינער ביי מיר איינגעלעגט אַ זאַך און היינט קומט ער עס אָפּנעהמען צוריק, דאַרף איך עס איהם אָפּגיבען צי ניין?

— טאָכטער מיינע — ענטפערט ער — וואָס פאַר אַ שאלה איז עס? אַוודאי אַן איינגעלעגטע זאַך דאַרף מען אָפּגיבען דעם וועמינס דאָס איז.

זאָגט זי: „אָהן דיין וויסען וואָלט איך עס נישט אָפּגעגיבען".

און ביי די ווערטער נעהמט זי איהם אָן ביי דער האַנד, פיהרט איהם אַרויף אין אויבער-שטובעל גלייך צו'ם בעטיל און דעקט-אָפּ דעם ליילעך. ווי ר' מאיר האָט דערזעהן ביידע זיהן ליגען טויט אויפ'ן בעטיל, האָט ער אָנגעהויבען וויינען און שרייען: „אוי קינדער מיינע, זיהן מיינע! רביים מיינע, לעהרער מיינע! קינדער מיינע — מיט אייער גוטע אויפפיהרונג; לעהרער מיינע — מיט אייער דערלויכטען מיר די אויגען אין דער תורה!"

— רבי — זאָגט זי איהם — ערשט האָסטו דאָך אַליין מיר געזאָגט, אַז אַ פקדון מוז מען אָפּגעבען דעם וועמען ער געהער. „גאָט האָט געגיבען און גאָט האָט אָפּגענומען, זאָל גאָט'ס נאָמען זיין געלויבט!"

„לאָזען אויפהערען די זינד".

ר' מאיר האָט געהאַט שכנים אויסגעלאַסענע און שלעכטע מענשען. פלעגען זיי איהם אָנטהון פיעל שמערצען, ביז זיי האָבען איהם געבראַכט דערצו, אַז ער האָט געבעטען אויף זיי דעם טויט. רופט זיך אָן צו איהם ברוריה זיין פרוי: „ניין, מיין מאַן, נישט אויף די זינדיגע דאַרף מען בעטען זיי זאָלען אומקומען, נאָר אויף די זינד, און דאָס איז דער אמת'ער מיין פון דוד-המלך'ס ווערטער: „לאָזען אויפהערען די זינד — וועלען קיין פערברעכער נישט זיין". גלייכער בעט גאָט זיי זאָלען בעסער ווערען". האָט ער אַזוי געטהון — און פון זיינע שלעכטע שכנים זענען געוואָרען ערליכע לייט.

פון רבי מאיר'ס משלים.

ר' יוחנן דערצעהלט: ר' מאיר, אין זיינע דרשות פאַר'ן עולם, פלעגט זיך נוהג זיין צו זאָגען אַ דריטעל אין הלכה, אַ דריטעל אין אגדה און אַ דריטעל משלים[1]. און משלים — דערצעהלט ר' יוחנן ווייטער — האָט ר' מאיר געהאַט אַ גרויסע צאָהל, ביז דריי הונדערט פוקס-משלים, פון זיי אַלע אָבער איז ביי אונז פערבליבען נור וועגען די דאָזיגע דריי פסוקים:

---

[1]) פאַבעלען.

„די פאָטערס האָבען געגעסען וויערס
און ביי די קינדער ווערען די צייהן אייליג״.
„געדעכטע וואָג געדעכטע געוויכט״.
„דער געדעכטער ווערט פון אומגליק בעפרייט
און דער אומגערעכטער קומט אויף זיין אָרט״.

„די פאָטערס האָבען געגעסען וויערס..״ — אַמאָל איז אָנגעפאַלען אַ הונגעריגער וואָלף אויף אַ פוקס און איהם געוואָלט צערייסען. זאָגט איהם דער פוקס: „וואָס קען איך ביי דיר קלעקען? איינגאַנצען אויף איין צאָהן, אַז איך בין הוילע פעל און ביינער. אייב דו ווילסט יאָ רעכט הַנָאָה האָבען, פאָלג מיך און געה־אַריין אין אַ יודישען הויף, היינט איז ביי זיי עֶרֶב שַׁבָּת, וועסטו זיי מיטהעלפען צוגרייטען צו דער שַׁבָּת׳דיגער סְעוּדָה און דערפאַר וועסטו שוין פון זיי באַקומען אי׳ם שַׁבָּת אַ פעטען חֵלֶק״. פאָלגט ער איהם און לאָזט זיך לויפען. ווי נאָר ער האָט געוואָלט אַריין אין ערשטען יודישען הויף, איז מען אַרוים אַקעגען איהם מיט שטעקענס, גוט דורכגעבראָכען איהם די ביינער און איהם פערטריבען. קומט ער קוים אַ לעבעדיגער צו׳ם פוקס צוריק און איז מָלֵא רְצִיחָה: „דו אַזוינער און אַזוינער, פערפיהרען האָסטו מיך געוואָלט, נור צערייסען וועל איך דיך!״

— זיי נישט אַזוי איפגעבראַכט — בערוהיגט איהם דער פוקס — נישט אַנדערש, דו האָסט בעקומען די קלעפ נור פאַר דיין פאָטער׳ס חֲטָאִים: ער האָט אַמאָל געהאָלפען זיי מיטגעהאָלפען צוגרייטען צו דער סְעוּדָה, האָט ער בִּשְׁעַת־מַעֲשֶׂה אויסגעכאַפּט ווי נור אַ פעטען ביסען.

— נו איז וואָס? — שרייעט דער וואָלף — פאַר׳ן טאַטענ׳ס חֲטָאִים קומט מיך שמייסען!

— וואָס מיינסטו, נאַרעלע — זאָגט דער פוקס — אַזוי איז עס שוין: „די פאָטערס עסען וויערס און ביי די קינדער ווערען די צייהן אייליג״. נאָר איך זעה, אַז דו ביסט נעביך שטאַרק אויסגעהונגערט און אויסגעמאַטערט, קום מיט מיר, וועל איך דיר ווייזען אַן אָרט וואו דו וועסט זיך אָנעסען צו זעט.

פיהרט איהם דער פוקס אַוועק צו אַ ברונען, אויף וועלכען ס׳איז געווען איבערגעלעגט אַ הילצערן וועלציל מיט אַ שטריק אַרום איהם אַרומגעוויקעלט און מיט עמער פון ביידע זייטען אָנגעבונדענע ביי ביידע עקען שטריק, אַזוי אַז איין עמער לאָזט זיך אין ברונען אַראָפּ הויבט זיך דער אַנדערער אויף. זעצט זיך דער פוקס אַריין אין אויבערשטען עמער און לאָזט זיך אַראָפּ, הויבט זיך דער אונטערשטער אַרויף. שרייעט דער וואָלף אַריין אין ברונען: „היי, פוקס, וואָס טהוסטו דאָרט אַזוינס?״ זאָגט ער: „איך האָב דאָ דערטאַפּט אַ גאַנץ געשמאַקען ביסען, אַ פרישע שטיק קעז זילבער קלאָר.

צוגעהט זיך אין מויל. אָט זעה אַליין!" — און דערביי ווייזט ער איהם אָן מיט׳ן פֿוס אויפ׳ן אָרט אונטען אין וואַסער, וואו עס שפּיגעלט זיך אָפּ די שעהנע לְבָנָה און זעהט אויס ווי אַ געפּרעסטע אויסגעקיילעכיגטע שטיק קעז.

— אוי זאָג נור, ווי אַרום קען איך אויך צוקומען דערצו? — פֿרעגט דער וואָלף און בעלעקט זיך.

— גאָר פָּשוּט — ענטפֿערט דער פֿוקס — מע נעהמט און מע זעצט זיך אַריין אין אויבערשטען עמער וועט שוין זיין רעכט.

פֿאָלגט איהם דער וואָלף און לאָזט זיך אַראָפּ. און ווי ער איז אַראָפּ אַזוי איז אַקעגען איהם דער פֿוקס אין אונטערשטען עמער אַרויף.

— עס, עס—שרייעט איהם דער פֿוקס אַראָפּ—זאָל דיר וואויל בעקומען!

— וואָס עסען, ווער עסען! — שרייעט דער וואָלף אַרויף, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אומגעזעהן אַז ער איז דאָ מִיאוּס אַריינגעפֿאַלען — זאָג בעסער, דו פֿאַלשע בְּרִיָה, ווי אַרום קריכט מען פֿון דאַנען אַרויס?

— ליג דאָרט, ליג — ענטפֿערט דער פֿוקס — ווי זאָגט דאָרט דער פָּסוּק: „דער גערעכטער קריכט פֿון אומגליק אַרויס און דער רָשָׁע—אויף זיין אָרט אַריין", און נאָך אַ פָּסוּק איז דאָ: „גערעכטע וואָג, גערעכטע געוויכט" [1].

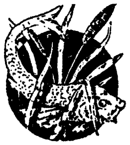

[1]) ד. ה. די צוויי עמער אין ביידע זייטען זענען ווי וואָגשאָלען, און דורך זיי האָט דער וואָלף בעקומען אַ גערעכטען שטראָף, מדה כנגד מדה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי און ר׳ אֶלְעָזָר זַיין זוהן.

אַיין מויל.

— ווען איך וואָלט געשטאַנען אויפ׳ן באַרג סִינַי — האָט ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אַמאָל געזאָגט — וואָלט איך געבעטען בַּיי גאָט, אַז פון היינט אָן זאָל ער בעשאַפען דעם מענשען מִיט צוויי מַיילער, אַיין מויל אויף צו לערנען תּוֹרָה אָהן אויפהער און אַיינס אויף אַלע אַנדערע בעדערפעניִשען. צוריק געריִדט — האָט ר׳ שִׁמְעוֹן זיך באַלד פערכאַפּט — איִז אֶפְשַׁר גלייכער אַזוי ווי ס׳איִז: אויב איִצט איִז ניִט אויסצוהאַלטען פון דעם רְכִילוּת און די מְסִירוֹת, וואָס ווערען אָנגערעדט מיִט אַיין מויל [1], ווי וואָלט שוין געווען, אַז דער מענש זאָל האָבען צוויי מַיילער!

איִן דער הייהל און פון דער הייהל.

אַיינמאָל זענען געזעסען צוזאַמען די חֲבֵרִים ר׳ יְהוּדָה און ר׳ יוֹסֵי און ר׳ שִׁמְעוֹן; מיִט זיי איִז אויך געווען אַיינער יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים. איִז געקומען צו רעד וועגען רוימיִשען פאָלק. רופט זיך אָן ר׳ יְהוּדָה: „וויפיִעל נוצליכע זאַכען דאָס פאָלק האָט אויפגעטהון! אַיינגעאָרדנעט מאַרקען, גוטע בריִקען געמאַכט, שעהנע בעדער אויסגעבויעט”. ר׳ יוֹסֵי האָט אויסגעהערט און אָפּגעשוויִגען. ר׳ שִׁמְעוֹן אָבער האָט אַוועקגעמאַכט: „יאָ — זאָגט ער — אויפגעטהון האָבען זיי, אָבער אַלץ נור צוליִעב זיך, צוליִעב אַייגענעם פערגניִגען. מאַרקען האָבען זיי אַיינגעאָרדנעט — צו בעזעצען דאָרט די אויסגעלאַסענע פרויען, בעדער — אויף וואוילצוטהון זיך דאָרט, בריִקען — צו רייסען פאַר זיך אָפּצאָהלען.

[1]) ר׳ שמעון אַליין האָט זייער פיִעל געליטען פון מסירות, ווי ס׳ווערט ווייטער דערצעהלט.

געהט יהודה בן גרים און דערצעהלט עס פאר אנדערע, איז עס דערנאך אנגעקומען צו דער רעגירונג. האט מען גע'פסק'ענט: „יהודה'ן פאר זיין לויבען — דערהויבען; יוסי'ן פאר זיין שווייגען — קיין צפורי פערטרייבען; שמעונ'ען פאר'ן שענדען — טויטען".

ווערט ר' שמעון דערפון געוואויר, און ער מיט זיין זוהן בעהאלטען זיך אויס ערגיץ אין א בית-המדרש. פלעגט זיין ווייב ברייגגען אהין פאר זיי אלע טאג ברויט מיט א קרוג וואסער. אז די גזירה איז אבער שטרענגער געווארען, זאגט ר' שמעון צו זיין זוהן: „מיר טארען דא מעהר נישט בלייבען, פרויען זענען גרינג אויף דער דעה, און אז מע וועט נעהמען פייניגען דיין מוטער, וועט זי עס אפשר נישט אויסהאלטען און אונז אויסגיבען".

אנטלויפען זיי פון דארט און בעהאלטען זיך אין א הייהל. טרעפט זיי א נס און עס וואקסט דארט אויס מיט א מאל א באקסערבוים און עס שלאגט ארויס א פרישער קוואל. א גאנצען טאג פלעגען זיי זיצען הוילע, אהן קליידער, פערשטעקט ביז'ן האלז אין זאמד און לערנען תורה, נאר צו תפלה-צייט פלעגען זיי זיך אנטהון און איינהילען זיך און זיך שטעלען דאווגען, און נאכדעם ווידער זיך אויסטהון ווי פריהער, כדי די קליידער זאלען נישט אינגאנצען אפגענוצט ווערען.

זענען זיי אזוי אפגעוועהן דארט אין דער הייהל צוועלף יאהר. איינמאל קומט אליהו און שטעלט זיך ביי'ם אריינגאנג פון דער הייהל און שרייט-אויס: „ווער וועט אנזאגען בן-יוחאי'ן אז דער קיסר איז געשטארבען און זיין גזירה איז צו נישט געווארען?" דערהערט דאס, זענען זיי באלד ארויס פון זייער בעהעלטעניש. דערזעהען זיי ווי מענשען שטעהען אויף די פעלדער און אקערען און זייען. רופט זיך אן ר' שמעון מיט פערדראס: „מע לעגט-אוועק דאס איייביגע לעבען[1]) און מע גיט זיך אפ מיט א צייטווייליג לעבען!" און אויף וואס זיי האבען א ווארף געטהון מיט אן אויג — איז עס באלד פערברענט געווארען. האט זיך געלאזט הערען א בת-קול: „אומברייגגען די וועלט מיינע זענט איהר ארויס? צוריק אין אייער הייהל אריין!"

קעהרען זיי זיך אום צוריק אין דער הייהל און זענען דארט אפ נאך צוועלף חדשים. „די רשעים אפילו אין גיהנם — זאגען זיי — קומען אויך אפ נישט מעהר ווי צוועלף חדשים". לאזט זיך ווידער הערען א בת-קול: „ארויס פון דער הייהל!" זענען זיי ארויס. און דאס מאל, איז אלצדינג וואס ר' אלעזר האט געפלאגט — האט ר' שמעון אויפ'ן ארט געהיילט[2]). „זוהן מיינער — זאגט ער איהם — גענוג פאר דער וועלט איך און דו".

---

[1]) ד. ה. ד תורה. [2]) דער יונגער ר' אלעזר האט אלין געקוקט בעז אויף די וואס גיבען זיך אפ מיט וועלט-זאכען, נישט מיט תורה, און דער פאטער ר' שמעון האט דאס מאל שוין געפונען אויף זיי א זכות.

עֶרֶב־שַׁבָּת פַאר נאַכט דערזעהן זײַ, ווי עס לויפט אַן אַלטער יוד מיט צוויי בּינדליך הֲדַסִים אין די הענד.

— אַלטיטשקער, צוליעב וואָס טראָגסטו דאָס?

— לִכְבוֹד שַׁבָּת — ענטפערט דער אַלטער אין איילעניש.

— נישט גענוג דיר איינס?

— איינס אַ קעגען „זָכוֹר" און איינס אַ קעגען „שָׁמוֹר" [1]).

— זעהסטו — זאָגט ר׳ שִׁמְעוֹן צו זײַן זוהן — ווי בּײַ אַ יודען איז אַ מִצְוָה ליעב און טײַער!

איז זײַ אָפּגעגאַנגען דאָס האַרץ.

האָט ר׳ פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, ר׳ שִׁמְעוֹנ׳ס איידעם, דערהערט אז זײַן שווער קומט־אָן צוריק, איז ער איהם אַרויסגעגאַנגען אַקעגען. פיהרט ער איהם אַוועק אין טְבֶרְיָא׳ר וואַרמבּאָד אַרײַן און נעהמט איהם וואַשען און רייניגען. בּעמערקט ער ווי דאָס לײַב איז בּײַ איהם אין פיעל ערטער געפּלאַצט, צעוויינט ער זיך. זענען געפאַלען די טרעהרען אויף די וואונדען, און ר׳ שִׁמְעוֹן האָט פאַר גרויס שמערץ אָנגעהויבּען שרײַען.

— אַז אָך און וועה איז מיר, וואָס איך זעה דיך אין אַזאַ צושטאַנד! — האָט ר׳ פִּנְחָס אויסגערופען מיט אַ טיעפען קרעכץ.

— אַז וואויל און גוט איז דיר — זאָגט איהם ר׳ שִׁמְעוֹן צוריק — וואָס דו זעהסט מיך אין אַזאַ צושטאַנד! ווען נישט דו זעהסט מיך איצט ווי איך בּין, וואָלט איך נישט געווען דאָס וואָס איך בּין.

נאָכדעם ווי ר׳ שמעון איז געקומען צו־זיך טראַכט ער זיך: „מע דאַרף מיט עפּיס אָפּדאַנקען דער שטאָדט טְבֶרְיָא פאַר דער טוֹבָה וואָס זי האָט מיר געטהון מיט איהרע וואַרימע בּעדער". דערפרעגט ער זיך, צי איז ניטאָ דאָ אַזוינס וואו ער וואָלט געקענט מיט זײַניגס אַ אויפטהו נוצליך זײַן. דערצעהלט מען איהם, אַז דאָ אין מאַרק געפינט זיך אַזאַ פּלאַץ, וואָס זײַן ריינקייט איז נישט פעסטגעשטעלט [2]), לײַדען דערפון די כֹּהֲנִים, ווײַל זײַ מוזען דאָס אָרט אויסמײַדען. פרעגט ער: „צי געפונט זיך נישט דאָ אַזעלכער וואָס געדיינקט פון אַמאָל אַז דאָס פּלאַץ האָט מען פאַר ריין געהאַלטען?" רופט זיך אָן איינער אַן אַלטער מאַן: „דאָ אויף דעם אָרט האָט אַמאָל בֶּן־זַכַּאי געשניטען לופּינע פון תְּרוּמָה [3]). האָט ר׳ שִׁמְעוֹן גענומען אויספּרובען

---

[1]) די מצוה פון שבת אין די עשרת הדברות הייבּט זיך אָן איינמאָל מיט׳ן וואָרט „זכור" (געדיינקען) און איינמאָל מיט׳ן וואָרט „שמור" (היטען). [2]) ד. ה. מען רעכענט אַז דאָרטען געפונען זיך קברים, און כהנים טאָרען דאָס אָרט נישט בּעטרעטען.

[3]) דאָס איז אַ סימן, אַז מ׳האָט דאָס אָרט פאַר ריין געהאַלטען, ווײַל בן זכאי איז געווען אַ כהן און האָט אויף דעם אָרט צוטהון געהאַט מיט תרומה, די גאָבּ פון כהנים, וואָס טאָר אויך נישט קומען אין בּעריהרונג מיט אומריינע זאַכען.

די ערד: דאָרט וואו ס'איז געוועזען האַרט האָט ער עס באַלד פאַר ריין געמאַכט, און וואו ווייך [1]) — האָט ער עס בעצייכענט פאַר אומריין. און אַזוי אַרום האָט ער אָפּגערייניגט אין טבריא פיעל מאַרק־פּלעצער פאַר דעם פרייען דורכגאַנג פון די כהנים. הערט ער ווי יענער אַלטער טענה'ט: „בן־יוחאי האָט גענומען און ריין געמאַכט אַ בית־הקברות!" זאָגט איהם ר' שמעון מיט פערדראָס: „ווען דו זאָלסט נישט געוועזען זיין מיט אונז, צי אַפילו זיין, נאָר נישט מיט אונז מיטשטימען — וואָלסטו רעכט געהאַט דאָס צו זאָגען; איצט אָבער, אַז אי דו בּיסט מיט אונז געוועזען, אי דו האָסט מיט אונז מיטגעשטימט, וואָס וועט דער עולם אויף דעם זאָגען: אַפילו אויסגעלאַסענע פרויען בעפּוצען איינע די אַנדערע, בפרט תלמידי־חכמים!" — און זאָגענדיג דאָס האָט ר' שמעון אויף איהם אַזאַ קוק געגעבען, אַז יענער איז באַלד געשטאָרבען געוואָרען.

איינער אַ כותי, וואָס האָט צוגעזעהן ר' שמעונ'ס אויפטהו אין טבריא'ר מאַרק, האָט זיך מישב געוועזען: „ווי טהוט מען דאָ נישט אָפּ אַ שפּיצעל דעם עלטסטען פון די יודען, ער זאָל זיין צו שפּאָט?" נעהמט ער אַ מת און בעהאַלט איהם אויף דעם פּלאַץ וואָס ר' שמעון האָט איהם דעם זעלבען פריהמאָרגען ריין געמאַכט, און באַלד נאָכדעם געהט ער אַוועק צו ר' שמעונ'ען און גיט איהם אַ פרעג אַזוי: „צי האָסטו נישט היינט ריין געמאַכט יענעם מאַרק־פּלאַץ?" — יאָ — ענטפערט איהם ר' שמעון. — „און אַז איך וועל דיר דאָרט אויף דעם איינענעם פּלאַץ אָנווייזען נאָך אַנדערע מתים?" — „ווייז־אָן". געהט ער מיט איהם אַהין און ווייזט דעם מת. ר' שמעון האָט אַ טיעפען קוק געגעבען און האָט באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס איז דעם כותי'ס אָפּטהו. רופט ער זיך אָן: „איך בין גוזר, אַז דער איבערשטער זאָל אַראָפּ און דער אונטערשטער אַרויף" [2]).

און אַזוי איז געשעהן.

געהט ר' שמעון דערנאָך אַרויס אין מאַרק און דערזעהט ר' יהודה בן גרים. רופט ער אויס: „נאָך איז פאַרהאַן אָט דער דאָזיגער אויף דער וועלט!" — האָט ער געגעבען אויף איהם אַ קוק און ס'איז פון איהם געוואָרען אַ הויפען ביינער.

צעריסען די גזירה.

די רוימישע רעגירונג האָט איינמאָל אַרויסגעלאָזט אַ גזירה אויף יודען, מע זאָל נישט היטען שבת און נישט מל זיין קיין קינדער. נעהמט

[1]) אַ סימן אַז אויף דעם אָרט האָט מען געגראָבען אַמאָל אַ קבר. [2]) ד. ה. דער כותי וואָס שטעהט פון איבען זאָל אַראָפּ אין גרוב און דער מת פון גרוב זאָל אַרויף איבען.

ר׳ רְאוּבֵן בֶּן אִיסְטְרוֹבְּלִי און האָט זיך אַרומגעשערען רוימיש, מע זאָל ניט דערקענען אין איהם אַז ער איז אַ יוד, און איז געוואָרען נאָהענט בעקאַנט מיט די רוימישע רייכס־לייט. פערפיהרט ער מיט זיי אַ שמועס וועגען יודען און גיט זיי אַ פראַגע:

— ווי מיינט איהר, אַ שׂוֹנֵא דאַרף מען ווינשען ער זאָל רייכער ווערען אָדער אָרימער ווערען?

— געוויס, ער זאָל וואָס מעהר אָרים ווערען — ענטפערען זיי.

— אויב אַזוי — זאָגט ער ווידער — לאָזען זיי אים שַׁבָּת נ י ש ט אַרבייטען, וועלען זיי וואָס וועניגער פערדינען.

— זאָגסט גאַנץ גלייך — גיבען־נאָך די רוימער.

— היינט ווי מיינט איהר ווידער — זאָגט ער ווייטער — אַ שׂוֹנֵא דאַרף מען ווינשען ער זאָל שטאַרקער ווערען אָדער ער זאָל אָפּגעשוואַכט ווערען?

— געוויס, ער זאָל וואָס מעהר אָפּגעשוואַכט ווערען — ענטפערען זיי.

— אויב אַזוי — זאָגט ער — לאָזען זיי יאָ מַל זיין די קינדער זייערע, כְּדֵי זיי זאָלען אָפּגעשוואַכט ווערען.

— זאָגסט גאַנץ גלייך — גיבען־נאָך די רוימער ווידער, און האָבען אָפּגערופען די גְזֵירָה. דערנאָך אָבער זענען זיי דערגאַנגען, אַז ער אַליין איז אויך אַ יוד, האָבען זיי באַלד די גְזֵירָה צוריקגעשטעלט.

קלערען די יודען צווישען זיך: וועמען שיקט מען קיין רוים אָפּרופען די גְזֵירָה? — בלייבט מע זאָל שיקען ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי׳ן, ווייל ער איז שוין געוואוינט צו נִסִים, און מיט איהם זאָל מיטגעהן ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן ר׳ יוֹסִי.

געהען די ביידע קיין רוים. קומט זיי אָן אַקעגען איינער פון די שֵׁדִים, דער געוויסער לֵץ בֶּן־תְּמַלְיוֹן, און זאָגט זיי: „ווילט איהר, געה איך מיט אייך מיט, דורך מיר קען אייך קומען די הילף". צעוויינט זיך ר׳ שִׁמְעוֹן: אונזער עלטער־זיידענס דיענסט [1] — האָט ער געזאָגט — זי איז יאָ ווערטה געוועזען ביי גאָט זיך צו בעגעגנען אויפ׳ן וועג דריי מאָל מיט אַ מַלְאָך, איך אָבער האָב דערצו אַפילו איינמאָל אויך נישט די זְכִיָה — זאָל־זשע קומען דער נֵס דורך וועמען ס׳איז!"

לויפט בֶּן־תְּמַלְיוֹן פאָראויס און חאַפּט זיך אַריין אין קעניגס טאָכטער — ווערט זי פּלוצים געפעהרליך קראַנק און קיינער ווייסט ניט וואָס איהר איז אַזוינס. ווי ר׳ שִׁמְעוֹן איז אַהין אָנגעקומען, האָט ער זיך גלייך אונטערגענומען אַרויסצוטרייבען דעם דִבּוּק פון דער קראַנקער בַּת־מַלְכָּה. לאָזט מען איהם צו איהר אַריין, הויבט ער אָן רופען: „בֶּן־תְּמַלְיוֹן אַרויס, בֶּן־תְּמַלְיוֹן אַרויס!" בֶּן־תְּמַלְיוֹן האָט נור דערהערט אַז ר׳ שִׁמְעוֹן רופט איהם ביי׳ם נאָמען

---

[1] הגר, אברהמ׳ס דיענסט.

האט ער זיך אפגעטראגען—און די בת־מלכה איז באלד געזונט געווארען.

— מיט וואס זאל איך אייך פאר דעם אפדאנקען — זאגט דער קיסר צו ר׳ שמעון מיט זיין חבר — בעט וואס איהר ווילט, מיין שאצקאמער איז פאר אייך אפען, געהט־אריין און נעהמט פון דארט וואס אייער הארץ בענעהרט.

זענען זיי אריין אין שאצקאמער, אויפגעזוכט דארט די אויפגעשריבענע גזירה, גענומען און זי צעריסען. און ממילא איז די גזירה אזוי ארום בטל געווארען.

א טהאל פון גאלדענע רענדליך.

איינער פון ר׳ שמעון׳ס תלמידים האט זיך אוועקגעלאזט קיין חוץ־לארץ און געקומען פון דארט צוריק א בערייכטער. דאס האט ארויסגערופען קנאה ביי די איבריגע תלמידים, און זיי האבען אלע איהם געוואלט נאכטהון און זיך אויך לאזען קיין חוץ־לארץ. דערוואוסט־זיך דערפון ר׳ שמעון, פיהרט ער זיי ארוים צו א טהאל הינטער מירון [1], שטעלט זיך דארט אוועק און הויבט־אן מתפלל זיין: „טהאל, טהאל! פול זיך אן מיט גאלדענע רענדליך!״ האט באלד דער טהאל פאר זיי אין די אויגען אנגעהויבען שווימלען מיט גאלדענע רענדליך.

און ר׳ שמעון האט זיך געווענדט צו זיינע תלמידים מיט די ווערטער:

— אויב איהר בענערט גאלד — דא האט איהר גאלד, נעהמט עס אייך. וויסען זאלט איהר אבער, אז דער וואס וועט נעהמען איצט, נעהמט ער אפ זיין חלק פון יענער וועלט, ווייל דער לוין פאר תורה איז נור אויף יענער וועלט.

דער טרעגער—אליהו׳ם א תלמיד.

שמעון׳ס זוהן, ר׳ אלעזר, איז געהאט געווארען א טרעגער. קומט צו איהם איינמאל אליהו אין׳ם געשטאלט פון אן אלטען מאן און זאגט איהם: „גרייט־צו א בהמה מיך איבערצופיהרען״. פרעגט איהם ר׳ אלעזר: „האסטו עפיס משא?״ ענטפערט דער אלטער: „אט איז מיין פעקיל און אט איז מיין מאנטעל און לאמיר געהן״.

— וואס זאגט איהר אויף דעם אלטען? — לאכט איהם אוים ר׳ אלעזר — אויף מיינע פלייצעס קען איך איהם נעמען און אוועקטראגען מיט זיין גאנץ געפעק אין עק וועלט אריין, און ער הייסט מיר גאר איהם צוגרייטען א בהמה! דיר ווילט זיך רייטען, אלטיטשקער?

[1] די שטאדט וואו ר׳ שמעון האט געוואהנט.

— יאָ — ענטפערט דער אַלטער — ס׳איז מיר שווער געהן צופוס.

גיט ר׳ אֶלְעָזָר איהם אַ נעהם אויף זיינע פּלייצעס און לאָזט זיך מיט איהם אין וועג אַריין. טראָגט ער איהם באַרג אַרויף, באַרג אַראָפּ, טהאָל אַריין, טהאָל אַרויס, דורך פעלדער און דורך וועלדער. דערשפּירט ער ווי דער אַלטער לייגט זיך אָן אויף איהם מיט׳ן גאַנצען כּח. רופט ער זיך אָן צו איהם: „היי אַלטיטשקער, לייג זיך אַזוי נישט אָן, אַז נישט וואַרף איך דיך אַראָפּ“.

— ווילסט זיך אַביסעל אָפּרוהען? — פרעגט איהם דער אַלטער.

— יאָ — זאָגט ער.

קריכט דער אַלטער פון איהם אַראָפּ, פיהרט איהם אָפּ אין אַ זייט־וועג אויפ׳ן פעלד, דאָרט זעצען זיך ביידע אונטער אַ בוים און דער אַלטער גיט איהם פון זיין פּעקיל עסען און טרינקען. נאָכ׳ן עסען רופט זיך אָן צו איהם דער אַלטער: „צו וואָס זיך אַזוי פּלאָגען? איז דען נישט גלייכער צו טהון דאָס וואָס דער טאַטע?“

— ווער ווייסט מיט מיר זיך אָפּגיבען צו לערנען מיך, אֶפְשַׁר דו? — פרעגט ר׳ אֶלְעָזָר.

— יאָ, איך — ענטפערט דער אַלטער.

פון דעמאָלט אָן — דערצעהלט מען — האָט ער זיך פלייסיג גענומען צו׳ם לערנען ביי׳ם אַלטען, און דרייצעהן יאָהר דורכאַנאַנד האָט מיט איהם אֵלִיָהוּ געלערענט תּוֹרָה, ביז ער איז געקומען צו סִפְרָא. ווי ער האָט שוין געהאַלטען ביי סִפְרָא איז איהם שווער געוואָרען צו טראָגען אַפילו זיין איי־גענעם מאַנטעל.

גענומען אויף זיך יסורים.

ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן שִׁמְעוֹן האָט אָנגעטראָפען איינעם פון די בעאַמטע, וואָס פערנעהמען זיך מיט נאָכשפּירען און חאַפּען גַנָבִים. פרעגט ביי איהם ר׳ אֶלְעָזָר: „ווי אַרום דערקענסטו די לייט? זענען זיי דען נישט ווי די ווילדע חַיוֹת, וואָס ביינאַכט געהען זיי אַרויס און ביי׳טאָג בעהאַלטען זיי זיך? מעג־ליך, דו חאַפּסט גאָר עהרליכע לייט און לאָזט־דורך די אומעהרליכע“. ענט־פערט איהם יענער: „וואָס קען איך דערצו העלפון? איך פאָלג דעם קעניגס בעפעהל“.

— אָט הער — זאָגט איהם ר׳ אֶלְעָזָר — וועל איך דיך אויסלערנען ווי דו זאָלסט טהון. אין הער פירטער שָׁעָה אין דער פריה זאָלסטו אַריינגעהן אין אַ שענק, בעמערקסטו דאָרט איינעם וואָס זיצט איבער אַ גלאָז וויין און דרימעלט—זאָלסטו זיך דערפרעגען אויף איהם: אויב ער איז אַ וואול־לער־נער — איז ער אויפגעשטאַנען פאַר־טאָג צו׳ם לערנען; אויב אַ אַרבייטער —

איז ער אויפגעשטאַנען פאַר־טאָג צו דער מְלָאכָה; אויב נישט דאָס און נישט דאָס—פּאַק איהם, ער איז אַ גַנָב.

זענען אָנגעקומען ר׳ אֶלְעָזָר׳ס ווערטער צו׳ם קעניג. בעפעהלט מען: „דער בריעף־לעזער זאָל זיין דער בריעף־טרעגער״[1]. שיקט מען נאָך ר׳ אֶלְעָזָר׳ן — און ער ווערט אַ גַנָבִים־חאַפּער. בעפעהלט איהם ר׳ יְהוֹשֻעַ בֶּן קָרְחָה: „דו עסיג, זוהן פון וויין![2] ביז וואַנען וועסטו איבערגעבען אונזער גאָט׳ס פאָלק צום טויט?״ ענטפערט איהם אָפּ ר׳ אֶלְעָזָר: „דערנער רוים איך אויס פונ׳ם ווייַנגאָרטען״. בעפעהלט איהם ר׳ יְהוֹשֻעַ צוריק: „לאָז קומען דער אייגענטהימער פונ׳ם ווייַנגאָרטען[3] און ער זאָל אויסרוימען די דערנער זייַנע״...

איינמאָל בעגעגענט ר׳ אֶלְעָזָר׳ן אַ וועשער, פאַלט ער אויף איהם אָן און רופט איהם: „עסיג, זוהן פון וויין!״ טראַכט זיך ר׳ אֶלְעָזָר: „אַזוי פיעל חוּצְפָּה אין אַ מענשען, נישט אַנדערש ער איז אַ פערברעכער״. און באַלד הייסט ער זייַנע בעדינער און מע חאַפּט איהם. נאָכדעם, ווי ר׳ אֶלְעָזָר׳ן איז אָפּגעגאַנגען דאָס האַרץ, האָט ער זיך אַוועקגעלייגט אויסצולעזען דעם וועשער פון דער תְּפִיסָה און ס׳האָט איהם נישט געהאָלפען. האָט די זאַך ר׳ אֶלְעָזָר׳ן זעהר געקרענקט, און האָט אויף זיך געזאָגט:

ווער ס׳היט דעם צונג אין מויל—היט־איין
זיין אייגען לייב פון לייד און פיין.

ווען מ׳האָט דעם וועשער אויפגעהאַנגען, איז ר׳ אֶלְעָזָר געשטאַנען אונטער דעם בוים פון דער תְּלִיָה און געוויינט. „ווער ווייסט — האָט ער זיך געטראַכט — צי איז דאָס מאָל נישט אומגעקומען דורך מיר אַן אומשולדי־גער״. קומט מען און מע זאָגט איהם: „רַבִּי, האָסט זיך דאָ נישט וואָס צו ערגערען; דער געהאַנגענער איז אַ בעוואוסטער פערברעכער״. האָט ר׳ אֶלְעָזָר אַרויפגעלעגט די האַנד אויפ׳ן בויך און אויסגערופען צופריעדען: „פרעהט זיך, געדערם מיינע, פרעהט זיך! אויב אייער „טאָמער״ איז אַזוי, ווי איז שוין אייער „געווים״! איך מעג זיכער זיין, אַז צו אייך וועלען קיין ווערים נישט צושטעהן!״

דאָך האָט ער זיך אַלץ נישט געקענט בערוהיגען. האָט מען איהם אייַנגעגיבען שלאָף־געטראַנק, איהם אַוועקגעלייגט אין אַ מירמעלשטיינערן הויז און מ׳האָט איהם געעפענט דעם בויך און אָפּגעצויגען פון דאָרט שמאַלץ גאַנצע קערב[4]. האָט מען געפּרובט לאָזען דאָס שמאַלץ ליגען אויף דער זון אין די גרויסע היצען פון תַּמוּז און אָב—און ס׳האָט נישט בעקומען קיין שלעכטען רֵיחַ. האָט ר׳ אֶלְעָזָר, שוין מעהר אַ בערוהיגטער, געזאָגט אויף זיך מיט די ווערטער פון תְּהִלִים:

---

[1]) ד. ה. אלעזר אַליין זאָל ווערען דער גנבים־חאַפּער. [2]) ד. ה. דו ביסט אַראָפּ פון דיין פאָטער דעם צדיק׳ס וועג. [3]) גאָט. [4]) ר׳ אלעזר בן שמעון איז געווען אַ פעט־לייביגער.

„אויך מײַן לײַב װעט רוהען געזיכערט".

נאָך אַלעמען איז ר׳ אֶלְעָזָר פאָרט בײַ זיך אינוועניג אין האַרצען נישט אינגאַנצען רוהיג געװען — און ער האָט אויסגעבעטען אויף זיך שװערע יִסוּרִים. יעדע נאַכט האָט מען איהם אונטערגעלייגט זעכציג אונטערבעטען, און יעדען פריהמאָרגען האָט מען פון אונטער איהם אָפּגעצויגען זעכציג שאָלען בלוט און אײַטער. פלעג איהם דערנאָך זײַן פרוי צוגרייטען זעכציגערליי שפּײַזען — און ער פלעג צו־זיך קומען. אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אַרײַן האָט זי איהם מעהר שוין נישט געלאָזט געהן, די חֲכָמִים זאָלען איהם דאָרט קיין צַעַר נישט אָנטהון.

אַלע נאַכט פלעגט ער רופען אויף זיך די יִסוּרִים מיט די װערטער: „ברידער און גוטע פרײַנד מײַנע, קומט צוגעהן!" און אַלע פריהמאָרגען פלעגט ער זיי זאָגען: „איצט געהט אײַך אַװעק!" — זיי זאָלען איהם נישט שטערען פון לערנען אַ גאַנצען טאָג. דערהערט עס אײַנמאָל זײַן פרוי, װערט זי אויף איהם שטאַרק אויפגעבראַכט.

— אַזוי גאָר — זאָגט זי — דו אַליין מיט דײַן אייגענעם װילען רופסטו די יִסוּרִים אויף זיך! קאַרג האָסטו שוין פערקרייִנקט מײַן פאָטער׳ס געלד! — האָט זי פערנומען מיט זיך די קינדער, אַװעק אין פאָטער׳ס הויז און איהם איבערגעלאָזט אַליין. מאַכט זיך, אַז זעכציג שיפער זענען מיט זייערע זעכציג שיפען געפאָהרען דערמאָלט אויפ׳ן יַם און ס׳האָט זיך מיט אַ מאָל אויף זיי אויפגעהויבען אַ שקוואַל צו דערטרונקען זיי. נעהמען זיי זיך גאָט בעטען און שרײַען: „גאָט פון אֶלְעָזָר, רוף זיך אָפּ!" האָט זיך דער יַם גלײַך בערוהיגט. װי זיי זענען אַרויף אויף דער טרוקעניש, האָבען זיי אַלע צוזאַמען אַװעקגעפיהרט ר׳ אֶלְעָזָר׳ן אַ מַתָּנָה—זעכציג בעדינער, װאָס האַלטען זעכציג בײַטעל געלד. פלעגען זיי שוין צוגרייטען פאַר איהם אַלע טאָג זעכציגערליי שפּײַזען.

אײַנמאָל רופט זיך אָן ר׳ אֶלְעָזָר׳ס פרוי צו דער טאָכטער: „געה זיך דורך װעסטו זעהן, װאָס מאַכט איצט דײַן פאָטער אין געזונד?" קומט די טאָכטער צו ר׳ אֶלְעָזָר׳ן. װי ער האָט זי דערזעהן זאָגט ער איהר: געה זאָג דער מוטער דײַנער: „בײַ אונז געהט־צו רײַכער װי בײַ זיי". האָט ער אויף זיך אַליין אויסגעטײַטשט יענעם פָּסוּק אין מִשְׁלֵי װעגען דער „אֵשֶׁת חַיִל":

„זי איז װי די שיפען פונ׳ם קויפמאַן,
פון װײַטע לענדער בעקומט זי איהר ברויט".

פון גוט עסען און טרינקען איז דער קראַנקער ר׳ אֶלְעָזָר געקומען צו־זיך און װידער אָנגעהויבען קומען אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. און זײַן װײַב מיט די קינדער האָבען זיך צוריקגעקעהרט צו איהם אַהײַם.

איינמאָל האָט זיך ביי ר׳ אֶלְעָזָר׳ן אויפגעדעקט זיין אָרים. דערזעהט זיין פרוי דאָס שעהן לויטער לייב זיינס, האָט זי זיך צעלאַכט און באַלד דערנאָך צעוויינט. צעלאַכט האָט זי זיך פאַר פרייד. „אַז וואויל איז מיר — האָט זי געזאָגט — וואָס איך האָב מיך בעהעפט אין׳ם לייב פון דעם צַדִיק״. און צעוויינט האָט זי זיך פאַר גרויס צַעַר. „וועה און וואונד—האָט זי געזאָגט— אַזאַ גוף דאַרף אַריין אין דער ערד!״

פאַר׳ן טויט האָט ער אָנגעזאָגט דער פרוי: „איך ווייס, אַז די חֲכָמִים זענען אויף מיר אויפגעבראַכט, וועלען זיי מיר נישט טהון מיין רעכט ווי געהעריג. דריבער זאָלסטו מיך בעסער אַוועקלעגען אין׳ם אויבערשטובעל, און האָסט זיך פאַר מיר נישט וואָס צו שרעקען״.

אין אַ לאַנגע צייט אַרום, נאָך ר׳ אֶלְעָזָר׳ס טויט, האָט זיין פרוי איבער איהם דערצעהלט אָט וואָס:

— אַן עֶרֶך פון אַכטצעהן ביז צוויי און צוואַנציג יאָהר איז דער געשטאָרבענער אַלץ געליגען אין זיין אויבערשטובעל. ווען איך פלעג אַהין אַרויף האָב איך איהם געקוקט אין די האָר פון קאָפּ, און אַז אַ האָר האָט זיך אויסגעריסען פלעג אַרויסטרעטען טראָפּען בלוט. איינמאָל דערזעה איך, ווי אַ ווערימיל קריכט־אַרויס ביי איהם פונ׳ם אויער, האָב איך דערפון צַעַר. קומט ער מיר בייגאַכט צו חָלוּם און זאָגט מיר: „ס׳איז גאָר־נישט; דאָס איז נור דערפאַר וואָס איך האָב געהערט מיט מיינע אויערען ווי מ׳האָט אַמאָל בעליידיגט אַ תַּלְמִיד־חָכָם און איך האָב זיך אויף דעם נישט אָפּגערופען ווי געהעריג״.

אַז צוויי פלעגען קומען פאַר איהם זיך לאָדען, האָבען זיי זיך ביידע געשטעלט אויף דער טהיר און נאָכדעם, ווי יעדער פון זיי האָט אָפּגעטַעֲנה׳ט זיינס, האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פון אויבערשטובעל אַראָפּ: „דו דער און דער — ביסט אומגערעכט, און דו יענער און יענער — ביסט גערעכט״.

אַמאָל מאַכט זיך אַז ר׳ אֶלְעָזָר׳ס ווייב האָט זיך געקריגט מיט איהר שְׁכֵנָה, און יענע האָט זי געשאָלטען: „הַלְוַאי זאָלסט האָבען אַזאַ סוֹף ווי דיין מאַן, אין אויך ווי ער נישט קומען צו קֶבֶר יִשְׂרָאֵל״. דערהערט אַזעלכע ווערטער, האָבען די חֲכָמִים זיך בעטראַכט, אַז מעהר טאָר שוין אַזוי נישט געדויערען און מע מוז דעם מֵת בעהאַלטען. ווי אַנדערע דערצעהלען, איז דער פאָטער זיינער, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, געקומען די חֲכָמִים צו חָלוּם און זיי געזאָגט: „איין טייבעלע האָב איך מיין איינענס ביי אייך און איהר ווילט עס נישט אָפּצובריינגען צו מיר״...

זענען געגאַנגען די חֲכָמִים איהם טהון זיין רעכט און געוואָלט איהם בעהאַלטען, האָבען די איינוואוינער פון עַכְבְּרָא זיך געשטעלט און דאָס נישט דערלאָזט, ווייל די אַלע יאָהרען וואָס ר׳ אֶלְעָזָר איז געליגען אין זיין

אויבערשטובעל איז אויף זייער שטאָדט קיינמאָל נישט בעפאַלען קיין שום ווילדע חיה. איינמאָל אין אַ ערב יום־כּפּור, ווען די שטאָדט־לייט זענען געווען שטאַרק פערנומען, האָבען די חכמים געשיקט מענשען פון אַ נאָהענט שטעדטיל בירים, און יענע האָבען אַראָפּגענומען דעם מת אין דער מטה און איהם אַוועקגעטראָגען אין דער הייהל פון זיין פאָטער. געקומען אַהין, געפונען זיי אַ בעזע שלאַנג ליגט אַרומגעוויקעלט אַרום דעם אַריינגאַנג פון דער הייהל און לאָזט נישט אַריין. רופען זיי זיך אָן צו איהר: „שלאַנג, שלאַנג! עפען אויף דיין מויל און לאָז אַריין דעם זוהן צו׳ם פאָטער״. האָט זי זיי געעפענט דעם אַריינגאַנג.

רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר.

נִישט גענאָסען פון פרעמדס.

מע דערצעהלט אויף רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, אַז זינט ער לעבּט האָט ער קיין „הַמּוֹצִיא" נִישט געמאַכט איבּער אַ פרעמד שטיקעל ברויט, און זינט ער איז געקומען צו'ם שֵׂכֶל האָט ער שוין נִישט גענאָסען אַפִילוּ פון זיין איי־גענעם פאָטער'ס אַ מאָהלצייט.

רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אין וועג.

ר' פִּנְחָס בֶּן יָאִיר האָט זיך איינמאָל געלאָזט אין וועג צוליעב פִּדְיוֹן שְׁבוּיִם [1]. קומט ער ביז צו'ם טיעפען טייך גִּינַאי און קען איהם נִישט אַרי־בער, רופט ער זיך אָן צו'ם טייך:

— גִּינַאי, גִּינַאי! שפּאַלט דיין וואַסער און מאַך פאַר מיר אַ וועג!

זאָגט דער טייך איהם:

— פִּנְחָס, פִּנְחָס! דו געהסט צו ערפולען דיין בעשעפער'ס ווילען, איך געה צו ערפולען מיין בעשעפער'ס ווילען; דו — אָדער וועסט איהם יאָ ערפולען, אָדער ניין, איך אָבער וועל איהם געוויס ערפולען".

זאָגט ווידער ר' פִּנְחָס:

— שפּאַלסטו זיך נִישט פאַר מיר באַלד, בין איך אויף דיר גּוֹזֵר, אַז קיין וואַסער זאָל אין דיר קיינמאָל נִישט פליסען.

האָט דער טייך זיך באַלד פאַר איהם געשפּאַלטען און ער איז אַריבּער.

איז פון יענער זייט טייך געבּליבּען נאָך איינער, וואָס האָט געטראָגען ווייץ אויף מַצּוֹת צו פֶּסַח. בעפעהלט ר' פִּנְחָס דעם טייך:

— שפּאַלט זיך פאַר יענעם אויך, ער גיט זיך אָפּ מיט אַ מִצְוָה־זאַך.

שפּאַלט זיך דער טייך ווידער.

איז אָבער דאָרט געווען נאָך אַ דריטער, אַן אַראַבּער, וואָס איז מיט זיי מיטגעגאַנגען אין וועג. בעפעהלט ר' פִּנְחָס ווידער דעם טייך:

---

[1]) אויסלעזען יודען פון געפענגעניש.

— שפּאַלט זיך אויך פאַר דעם, זאָל ער נישט האָבען צו זאָגען: „אַזוי בעגעהט מען זיך מיט אַ מיטבעגלייטער!"

שפּאַלט זיך דער טײַך צו׳ם דריטען מאָל.

קומט ר׳ פּנחס אָן אין אַ איינפאָהר־הויז, גיט מען דאָרט דעם עזעל זיינעם גערשטען אין די זאַנגען, עסט ער נישט; דרעשט מען זיי אויס — עסט ער נישט; קלייבּט מען זיי איבּער — ער עסט אַלץ נישט. רופט זיך אָן ר׳ פּנחס בן יאיר: „עס קען זיין, מ׳האָט פון זיי קיין מעשׂר [1] נישט גענומען". נעהמט מען אַראָפּ מעשׂר — האָט דער עזעל באַלד געגעסען.

זאָגט ר׳ פּנחס: „ער נעבּיך געהט טהון דעם בעשעפער׳ס ווילען — און איהר גיט איהם גאָר עסען נישט קיין צורעכטגעמאַכטע תּבואה!"

דערהערט אַז ר׳ פּנחס קומט־אָן, געהט רבּי [2] איהם אַרויס אַקעגען. זאָגט איהם רבּי: „טהו מיר די ליעב און קום צו מיר אויף אַ מאָהלצייט".

— רעכט — ענטפערט ר׳ פּנחס.

הויבּט־אָן דאָס פּנים בּיי רבּי׳ן צו שײַנען פאַר שׂמחה. רופט זיך צו איהם אָן ר׳ פּנחס: „וואָס מיינסטו, איך האָבּ גענומען אויף זיך, אַז איך זאָל בּיי יודישע קינדער נישט געניסען? חלילה! יודישע קינדער זענען הייליגע, איינער וויל און קען נישט, איינער קען און וויל נישט, דו אָבער אי דו ווילסט אי דו קענסט; נאָר איצט איַל איך זיך, איך בין פערנומען מיט אַ מצוה־זאַך. צוריקוועגס וועל איך צו דיר אַרײַנגעהן".

צוריקוועגס, ווען ער איז אַרײַנגעגאַנגען צו רבּי׳ן אין הויף, איז איהם איינגעקומען דורכצוגעהן דורך אַ טהיר, וואו ס׳זענען דאָרט געשטאַנען ווײַסע מויל־עזלען. רופט ער זיך אָן: „בּיי דעם דאָזיגען אין הויז איז פאַרהאַן דער מלאך־המות [3] — און איך וועל בּיי איהם עסען!" דערהערט עס רבּי, געהט ער צו איהם אַרויס.

— איך וועל זיי פערקויפען — זאָגט ער איהם צו.

— „פאַר קיין בלינדען לייג נישט קיין שטרויכלונג" [4].

— איך וועל זיי אָפּלאָזען אויף הפקר.

— וועסטו נאָך ברײַנגען צו מעהר שאָדען.

— וועל איך זיי איבּערשניידען די אָדערען פון די פיס.

— ס׳איז אַ צער־בּעלי־חיים.

---

[1] אַ צעהנטעל. אין יענער צייט האָט מען נישט געטאָרט געניסען פון תבואה איידער מ׳האָט געגיבּען פון איהר אַ צעהנטיל פאַר די לויים. [2] אַזוי האָט מען גערופען פערקורצט דעם נשיא ר׳ יהודה (זעה ווייטער „ר׳ יהודה הנשיא"). [3] ווייסע מויל־עזלען קענען מזיק זיין מענשען. [4] ד. ה. מע טאָר נישט פערפיהרען נישט קיין געניטען.

— וועל איך זיי טויטען.

— וועסטו עובר זיין אויף „בל תשחית"[1].

רבי איז דאך צו איהם צוגעשטאנען ער זאל איהם נישט אפזאגען און זאל אריין אין שטוב צו איהם עסען. און ווי זיי שטעהען אזוי איינם אקעגען אנדערען, וואקסט־אויס צווישען זיי פלוצום א הויכער בארג.

האט רבי זיך צעוויינט און דערביי געזאגט:

— אויב ביי'ם לעבען איז מיט זיי אזעלכעם[2], ווי איז שוין מיט זיי נאכ'ן טויט!

א פאר מעסטליך—אויף קעמלען מיט עולען.

אין דער שטאדט, אין דרום־קאנט, וואו ר' פנחס בן יאיר האט געוואוינט, זענען איינמאל אראפגעקומען פון דער פרעמד צוויי ארומע מענשען זוכען זיך דארט פרנסה. האבען זיי אפגעלייגט ביי ר' פנחס בן יאיר'ן א פאר מאס גערשטען, וואס זיי האבען מיט זיך געהאט. דערנאך זענען די צוויי פרעמדע אוועק פון דארט און זייער ביסעל גערשטען איז פערבליבען ביי ר' פנחס'ן. געדויערט א שטיקעל צייט און יענע קומען נישט; נעהמט ר' פנחס די גערשטען און פערזייעט זיי, און דערנאך אז די תבואה איז אויסגעוואקסען האט ער זי אפגעשניטען און אריינגענומען אין שייער. און אזוי האט ער געטהון יאהר נאך יאהר אויך מיט די ניי־אויסגעוואקסענע גערשטען.

אין זיבען יאהר ארום קומען צוריק די צוויי ארומעלייט און מאהנען ביי איהם זייערע פאר מעסטליך גערשטען. ר' פנחס האט זיי באלד דערקענט, פיהרט ער זיי צו צו'ם שייער, בעוויזט זיי אויף די גרויסע הויפענס מיט גערשטען און זאגט זיי: „דאס וואס איהר זעהט איז אינגאנצען אייערס; געהט ברייננט קעמלען און עזלען און פערנעהמט אייערע אוצרות".

דער אויסגעזוכטער פעריל.

ביי'ם סארעצענער קעניג איז איינמאל אראפגעפאלען פון זיין קרוין א זעהר טייערער פעריל, און איידער מ'האט זיך געריהרט איהם אויפהויבען איז אנגעלאפען א מויז, איינגעשלינגען דעם פעריל און אנטלאפען. קומט דער קעניג צו ר' פנחס בן יאיר, ער זאל איהם העלפען צו בעקומען צוריק פון דער מויז דעם פערלוירענעם פעריל.

---

[1]) נישט פערדארב. א זאך וואס האט עפיס א ווערטה, טאר מען עס, לויט דער תורה, נישט פערדארבען. [2]) טהוט גאט אזעלכע נסים מיט די צדיקים.

פרעגט איהם ר׳ פִּנְחָס: „וואָס בִּין איך דען, אַ שפּרעכער?״
זאָגט איהם דער קעניג: „צוליעב דיין גוטען נאָמען בין איך געקומען״.
בעפעהלט ר׳ פִּנְחָס אויף די מייז, זיי זאָלען זיך אַלע צונויפקומען
טהוען זיי אַזוי. זעהט ער, אַז איינע פון זיי איז הויקערדיג.
— ביי דער איז עס — מאַכט ר׳ פִּנְחָס. און ער האָט באַלד בעפוילען
אויף דער מויז — און זי האָט דעם פּעריל אויסגעשפּיגען.

רֶבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (רֶבִּי).

פערביטען די קינדער.

די רוימישע רעגירונג האט איינמאל ארויסגעלאזט א גְזֵירָה אויף יודען, זיי זאלען נישט מל זיין זייערע קינדער. און צו יענער צייט איז ביי׳ם נָשִׂיא ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל געבוירען געווארען דאס קינד יְהוּדָה, וואס איז געווארען דערנאך בעוואוסט מיט׳ן נאמען רֶבִּי אדער רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ [1]). טראכט זיך דער פאטער ר׳ שִׁמְעוֹן: „געשיקט זיך, מיר זאלען גאט׳ס בעפעהל נישט הערען און די גְזֵירָה פון די רְשָׁעִים פאלגען?״ — נעהמט ער באלד און איז מל דאס קינד. דערוואוסט זיך דערפון דער שטאטסהאלטער. שיקט ער רופען ר׳ שִׁמְעוֹנ׳ען און פרעגט איהם: „ווי קומסטו איבערצוטרעטען דעם קעניג׳ס בעפעהל?״

— איך האב געפאלגט גאט׳ס בעפעהל — ענטפערט ער איהם.

זאגט איהם דער שטאטסהאלטער: „אֱמֶת, איך דארף זיך פערהאלטען צו דיר מיט פיעל כָּבוֹד, ווייל דו ביסט דאך דער עלטסטער פון דיין פאלק, נאר אפלאזען דיך פריי קען איך נישט, ווייל ס׳איז א גְזֵירָה פונ׳ם מֶלֶךְ״.

— און וואס מיינסטו מיר צו טהון? — פרעגט ר׳ שִׁמְעוֹן.

— איך וועל דיך אפשיקען צו׳ם מֶלֶךְ און לאז ער מיט דיר טהון ווי זיין ווילען.

שיקט ער אפ דאס נייגעבוירענע קינד מיט זיין מוטער צו׳ם קעניג. פערברייגען זיי א גאנצען טאג אין וועג, און צונאכט האבען זיי זיך אפגעשטעלט אין וועג אויף נאכט-לעגער אין הויז פון א פארנעהמער רוימישער פאמיליע, זייערע אלטע גוטע פריינד. דארף זיך מאכען, אז ביי דער מוטער פון דער פאמיליע איז אין יענער צייט אויך געבוירען געווארען א קינד, מיט׳ן נאמען אַנְטוֹנִינוּס. ווי די רוימערין האט דערזעהן איהר בעליעבטע פריינדין, דעם נָשִׂיא׳ס פרוי, פרעגט זי ביי איהר: „ווי קומסטו אהער?״ דערצעהלט זי איהר אינגאנצען די מַעֲשֶׂה: „ס׳איז אויף אונז ארויס אזא און אזא גְזֵירָה, מע זאל נישט מל זיין קיין יודישע קינדער. איך האב אבער מיין

---

[1]) אונזער הייליגער רבי.

קינד יאָ מַל געוועזן, און דערפאַר פיהרט מען אונז ביידע צו׳ם קעניג״. ווי די רוימערין האָט דאָס דערהערט זאָגט זי איהר: „אויב דו ווילסט קענסטו מיין קינד, דאָס ניט־גע׳מַל׳עטע, נעהמען מיט זיך, און דיין קינד לאָז איבער ביי מיר ביז דו וועסט געהן צוריק״. טהוט זי עס און געהט מיט׳ן פערביטענעם קינד צו׳ם קעניג.

קומט יענער שטאַטהאַלטער און ברייננט דעם נְשׂיא׳ס פרוי מיט׳ן קינד פאַר׳ן קעניג. הייסט דער קעניג נאָכפאָרשען, לאָזט זיך אויס אַז דאָס קינד איז גאָר נישט גע׳מַל׳עט. ווערט דער קעניג אויפגעבראַכט און הייסט דעם שטאַטהאַלטער טויטען, און די מוטער מיט׳ן קינד האָט ער אָפּגעלאָזט בְּשָׁלוֹם.

און אַז רֶבִּי׳ס מוטער איז געקומען צו איהר פריינדין, אַנטוֹנִינוּס׳עס מוטער, זאָגט איהר יענע:

— ווייבאַלד דער אַלמעכטיגער האָט אַזוי געפיהרט אַז ס׳זאָל געשעהן דיר און דיין זוהן אַ נֵס דורך מיר און מיין זוהן, זאָלען די צוויי קינדער בלייבען אייביג טרייע חֲבֵרים.

אַכט מַעֲלוֹת.

ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא זאָגט: אַכט מַעֲלוֹת געפונען די חֲכָמִים ביי די צַדִּיקִים: שעהנקייט, קראַפט, רייכקייט, כָּבוֹד, קלוגשאַפט, לאַנגע יאָהר, גרייז־גרויהייט און קינדער — און צו די אַלע זאַכען אינאיינעם האָבען זוֹכֶה געווען רֶבִּי מיט זיינע קינדער.

קראַנק געוואָרען און געזונט געוואָרען.

נאָך ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן שִׁמְעוֹנ׳ס טויט [1]) האָט רֶבִּי געשיקט איבערדעדען מיט דער אַלְמָנָה, זי זאָל פאַר איהם חֲתוּנָה האָבען. שיקט זי איהם אָפּ אַ ענטפער מיט די ווערטער: „די כְּלִי וואָס איז בענוצט געוואָרען אויף הייליגם—זאָל גאָר וואָכעדיג ווערען?״ שיקט ער צו איהר ווידער: „לאָז זיין אַז ער איז גרעסער געווען פון מיר אין לערנען, אָבער אין גוטע מַעֲשִׂים איז ער דען אויך גרעסער געווען?״ ענטפערט זי איהם ווידער: „אין תּוֹרָה ווייס איך גראָד נישט, אין גוטע מַעֲשִׂים אָבער ווייס איך יאָ — ער האָט אויף זיך אַליין יִסוּרִים גענומען״.

טראַכט זיך רֶבִּי: „ליעב זענען יִסוּרִים״—נעהמט ער אויף זיך יִסוּרִים דרייצעהן יאָהר דורכאַנאַנד: זעקס יאָהר האָט ער געליטען פון אַ שווערע ענטצינדונג און זיבען — פון אַ שווערען וועהטיג אין מויל.

[1]) זעה אויבען ז׳ 163.

ווען די וועהטיגען זענען איהם צוגעטראָטען פלעגען זיינע קולות גע־העןבּיז אונטער׳ן הימעל.

רבּי׳ס שטאלמייסטער איז רייבער געווען פונ׳ם פערסישען קעניג, אין אז ער פלעג ברייענגען פוטער פאר די פּיה — האָבען זייערע פערשידענע קולות זיך געלאָזט הערען אויף דריי מיל דערווייט. פלעג ער שטענדיג ציעלען צו ברייענגען פאר׳ן פּיה דאס פוטער פונקט דעמאָלט, ווען רבּי׳ס וועטהיגען פלעגען זיך אָנרופען. דאך זענען רבּי׳ס קולות געגאַנגען נאָך העכער און פלעגען דערגעהן ווייט־ווייט בּיז צו די רייזענדער אויפ׳ן ים.

ווי אנדערע דערצעהלען, זענען רבּי׳ס יסורים געקומען אויף איהם דורך אַ סבּה און אויך אַוועק פון איהם דורך אַ סבּה:

איינמאל האָט מען אין גאס פערביי רבּי׳ן דורכגעפיהרט אַ קעלבעל צו דער שחיטה. רייסט זיך דאס קעלבּיל אויס, לויפט־צו צו רבּי׳ן און אריינ־שטעקענדיג דעם קאָפּ אונטער דער פאָלע פון זיין מאנטעל לאָזט עס אַרויס אַ וויינענדיגען בּרום, ווי איינער זאָגט: „ראַטעוועט מיך!" רופט זיך אָן רבּי: געה דיין וועגס, אויף דעם בּיסטו געבּוירען געוואָרען".

— ער האָט גאָר קיין רחמנות נישט! — האָט מען אויפ׳ן הימעל גע־זאָגט — זאָלען קומען אויף איהם יסורים.

און רבּי איז באַלד קראַנק געוואָרען.

אין אַ צייט אַרום מאכט זיך, אַז רבּי׳ס דינסט האָט בּשעת קעהרען די שטוב געוואָלט אויסקעהרען און אַרויסוואַרפען אויף דער גאס קליינע ווי־זעליך. דערזעהט עס רבּי, רופט ער זיך אָן: „לאָז זיי צו רוה, „דער רחמנות זיינער (גאָט׳ס) איז אויף אַלע בעשעפעניש" — שטעהט ביי אונז געשריבּען".

— ער האָט רחמנות — האָט מען אויפ׳ן הימעל געזאָגט — דאַרף מען אויף איהם אויך רחמנות האָבען.

און רבּי איז באַלד געזונט געוואָרען.

אין אַ הונגער־יאָהר.

איינמאָל אין אַ הונגער־יאָהר האָט רבּי אויפגעעפענט אַלע זיינע אַמבּאַ־רען פון תּבוּאה און האָט אויסגערופען: „זאָלען אַריינגעהן אַלע ווער ס׳קען מקרא [1] צי משנה, צי תּלמוד, צי הלכה, צי אגדה; קיין עם־הארץ [2] אָבער זאָל נישט אַריינגעהן". האָט זיך יונתן בּן עמרם דורכגעשטופּט און איז אַריין.

— רבּי — זאָגט ער — זיי מיר מפרנס.

---

[1]) בּיבעל. [2]) גראָבּער יונג, וואָס קען גאָר נישט.

— קענסטו מִקְרָא ? — פרעגט איהם רַבִּי.
— ניין.
— קענסטו מִשְׁנָה ?
— ניין.
—אויב אזוי — זאָגט איהם רַבִּי — פאַר וואָס קומט דיר מְפַרְנֵס זיין ?
— שפייז מיך ווי אַ הונט און אַ ראָב.
הייסט ער איהם שפייזען.

ווי יוֹנָתָן בֶּן עַמְרָם איז אַרויס האָט רַבִּי זיך שטאַרק געערגערט. „וועה איז מיר! — האָט ער אויסגעשריגען — פון מיין ברויט האָב איך אָהעקגעגעבען אַן עַם־הָאָרֶץ". זאָגט איהם זיין זוהן ר׳ שִׁמְעוֹן: „מעגליך דאָס איז גאָר דיין תַּלְמִיד יוֹנָתָן בֶּן עַמְרָם, וואָס זיין גאַנץ לעבען האָט ער פון כְּבוֹד־הַתּוֹרָה גאָרנישט געוואָלט געניסען ?"

האָט מען נאָכגעפאָרשט די זאַך און ס׳האָט זיך טאַקי אזוי אַרויסגעוויזען. האָט רַבִּי געזאָגט: „פון היינט־אָן לאָז אַריינגעהן ווער עס וויל".

אַחֵר׳ס טאָכטער פאַר רַבִּי׳ן.

אַחֵר׳ס אַ טאָכטער איז איינמאָל געקומען פאַר רַבִּי׳ן און האָט איהם געזאָגט: „רַבִּי, דערהאַלט מיך ביים לעבען".
— וועמענס טאָכטער ביסטו ? — פרעגט ער זי.
— אַחֵר׳ס טאָכטער בין איך — ענטפערט זי.
— וואָס ? — רופט־אויס רַבִּי — נאָך איז דאָ פון זיינע קינדער אויף דער וועלט ? אויף אזעלכע ווי ער איז דאָך געזאָגט געוואָרען: „ניט קיין קינד ניט קיין קינדס־קינד זאָל איהם בלייבען אין זיין פאָלק" !

זאָגט זי: „רַבִּי, געדיינק איהם זיין תּוֹרָה און דערמאָהן זיך ניט אין זיינע מַעֲשִׂים".

איז באַלד אַראָפּ אַ פייער פון הימעל און אַרומגעשמאַלעט רַבִּי׳ס שטוהל. האָט רַבִּי זיך צעוויינט און דערביי געזאָגט:
— אויב פאַר די וואָס שעמען זיך מיט דער תּוֹרָה איז אזוי, ווי איז שוין פאַר די וואָס בעריהמען זיך מיט איהר !

אַ דאָרף מיט קינדער.

פון דרייצעהן ברודער זענען צוועלף געשטאָרבען אָהן קינדער. קומען די צוועלף אַלְמָנוֹת פאַר רַבִּי׳ן און פאָדערען, אַז דער איבערגעבליבענער שוואָגער זאָל זיי נעהמען לויט דעם דין פון יִבּוּם [1]. הייסט רַבִּי דעם

---

[1]) אַז איינער פון צוויי ברידער שטאַרבט אָהן קינדער, מוז דער צווייטער מייבם זיין (נעהמען) די שוועגערין, אויב ניט—דאַרף ער איהר גיבען חליצה.

שוואַגער ער זאָל זיי נעהמען, זאָגט יענער: „רֶבּי, איך פערמאָג נישט זיי אַלע אויסצוהאַלטען". זאָגען די ווייבער: „מיר וועלען אַליין אויסהאַלטען די שטוב, יעדע פון אונז אַ חודש אין יאָהר".

— ווער וועט אָבער אויסהאַלטען דאָס הויז—פרעגט דער שוואָגער— אין'ם דרייצעהטען חודש פון אַ עִבּור-יאָהר?

— דאָס נעהם איך אויף זיך — זאָגט רֶבּי.

ווינשט ער זיי צו אַלעס גוטס, און זיי געהען זיך אַוועק.

אין דריי יאָהר אַרום קומען ווידער די צוועלף ווייבער אָנגעלאָדענע מיט זעקס און דרייסיג קליינע קינדער. מעלדעט מען רֶבּי'ן: „אַ גאַנצער דאָרף מיט קינדערליך זענען געקומען דיך בעגריסען". קוקט רֶבּי אַרויס דורכ'ן פענסטער און דערזעהט זיי.

— וואָס טהוט איהר דאָ? — פרעגט ער זיי.

— מיר זענען געקומען — זאָגען זיי — זאָלסט אונז אויסהאַלטען דעם איצטיגען דרייצעהטען חודש פונ'ם עִבּור-יאָהר.

האָט רֶבּי געהייסען זיי גיבען זייער בעדערפעניש אויף דעם גאַנ-צען חודש.

שיער אַראָפּגעבראַכט מָשִׁיחַ'ן.

אֵלִיָהוּ הַנָבִיא פלעגט אָפּט קומען אין רֶבּי'ס יְשִׁיבָה. איינמאָל אין אַ ראש-חודש-טאָג איז ער געקומען שפּעטער ווי אַלע מאָל. פרעגט איהם רֶבּי: „ווי קומט עס, וואָס דו האָסט היינט אַזוי פערשפּעטיגט?"

ענטפערט ער: „ביז איך האָב אויפגעהויבען אין דער מְעָרַת-הַמַכְפֵּלָה אַבְרָהָם'ן, איהם אָפּגעוואַשען די הענד, ביז ער האָט געענדיגט די תְּפִלָּה זיינע און איך האָב איהם צוריקגעלעגט אויף זיין אָרט, דאָס זעלבע דער-נאָך מיט יִצְחָק'ן, דערנאָך מיט יַעֲקב'ן"...

— קענסט דאָך זיי אויפהויבען אַלע מיט אַמאָל?

— איך האָב איבערגעטראַכט: אֶפְשַׁר וועלען זיי צוזאַמען זיך שטאַרק נעהמען מִתְפַּלֵל זיין און וועלען אַראָפּברייינגען מָשִׁיחַ'ן פאַר דער צייט.

פרעגט רֶבּי אֵלִיָהוּ'ן: „איז פאַראַן זייער גלייכען אויף דער וועלט".

— פאַראַן — ענטפערט אֵלִיָהוּ — ר' חִיָא.

איז רֶבּי גוזר-תַּעֲנִית[1]) און מע שטעלט פאַר'ן עמוד מִתְפַּלֵל זיין ר' חִיָא'ן מיט זיינע קינדער. ווי זיי האָבען אַרויסגעזאָגט אין שְׁמוֹנָה-עֶשְׂרֵה די ווערטער „מַשִּׁיב הָרוּחַ"[2]) — האָט באַלד גענומען בלאָזען אַ ווינט; ביי

[1]) רופט-אויס אַז מע זאָל דעם טאָג פאַסטען. [2]) ער (גאָט) לאָזט בלאָזען דעם ווינט.

די ווערטער „מוריד הַגֶשֶׁם״ [1]) — האָט אַ גאָס געטהון אַ רעגען. געקומען צו „מְחַיֶה הַמֵתִים [2]) — איז די וועלט פערציטערט געוואָרען.

— ווער האָט עס אַרויסגעגעבען דעם סוד אויף דער וועלט? — האָט מען אויפ׳ן הימעל געפרעגט.

— אֵלִיָהו — ענטפערט מען.

ברענגט מען אַרויף אֵלִיָהו׳ן און ער בעקומט זעכציג שמיץ מיט פייערדיגע ריטער.

לאָזט זיך באַלד אֵלִיָהו אַראָפּ, פערשטעלט זיך פאַר אַ בער און רייסט זיך אַריין צווישען עולָם. דערשרעקט מען זיך און מע צעלויפט זיך.

לעגיאָנען און פליגען.

אַנְטוֹנִינוּס איז איינמאָל אָנגעקומען קיין קֵיסאַריע, שיקט ער רופען צו זיך רֶבִּי׳ן. נעהמט רֶבִּי מיט זיך ר׳ שִׁמְעוֹן׳ען זיין זוהן און דעם גרויסען ר׳ חִיָא׳ן און געהט צו אַנְטוֹנִינוּס׳ן. געקומען אַהין, דערזעהט ר׳ שִׁמְעוֹן ווי בייַ׳ם פּאַלאַץ שטעהט אַ לעגיאָן רוימישע זעלנער, אַלע שעהנע, געזונטע און הויכוואוקסיגע, דערלאַנגען מיט די קעפּ ביז צו די זיילען-קרוינדליך. רופט ער זיך אָן צו ר׳ חִיָא׳ן: „זעה נור עֵשָׂו׳ס קעלבער, ווי געשטאָפּט זיי זענען!״ נעהמט ר׳ חִיָא און פיהרט איהם אין מאַרק און ווייזט איהם דאָרט אויף אַ קאָרב מיט טרויבען און פייגען, בעזעצטע מיט פליגען. „דו זעהסט—זאָגט ער איהם — אָט די פליגען מיט יענעם לעגיאָן האָבען איין גלייכע ווערטה״.

דערצעהלט דערנאָך ר׳ שִׁמְעוֹן דעם פאָטער, וואָס ער האָט געזאָגט ר׳ חִיָא׳ן און וואָס דער האָט איהם געענטפערט. זאָגט איהם רֶבִּי: „וואָס, אַזאַ ווערטה האָבען זיי ביי ר׳ חִיָא׳ן דעם בָּבְלִ׳ער [3]) אין די אויגען, אַז ער פערגלייכט זיי מיט פליגען? אָט די לעגיאָנען זענען גלייך ווי גאָרנישט, פליגען אָבער—דורך זיי פיהרט גאָט בָּרוּך־הוּא אַמאָל אויס זיינע אַ שְׁלִיחוּת״.

וואָס „צו״ איז איבריג.

אַנְטוֹנִינוּס האָט אַמאָל געפרעגט ביי רַבֵּנוּ הַקָדוֹשׁ:

— ווי מיינסטו, ס׳איז רעכט צו מִתְפַּלֵל זיין פאַר גאָט אַלע ווייַלע?

— ס׳איז נישט רעכט — ענטפערט ער.

— פאַר וואָס?

— מ׳זאָל נישט ווערען צו היימיש מיט גאָט.

איז אַנְטוֹנִינוּס מיט דעם ענטפער נישט געבליבען צופרידען.

---

[1]) ער לאָזט געהן אַ רעגען. [2]) ער מאַכט לעבעדיג די טויטע. [3]) ר׳ חיא איז געקומען קיין ארץ־ישראל פון בבל.

וואָס טהוט רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ? מאָרגען גאַנץ פריה קומט ער צו אַנטוֹנִינוּס׳ען און בעגריסט איהם: „פריעד צו דיר, גרויסער פירשט!" שפּעטער מיט אַ ווײַלע קומט ער ווײַטער אַרײַן: „פריעד צו דיר, קעניג!" נאָך אין אַ ווײַלע — ער איז ווידער דאָ מיט זײַן גרים: „פריעד צו דיר, אימפּעראַטאָר!"

ווערט שוין אַנטונינוס אַביסעל אויפגעבראַכט. „וואָס הייסט עס — זאָגט ער איהם — נישט אַנדערש, ביסט אויסען צו בעלײַדיגען דעם קעניג!"

— אַזוי! — זאָגט רבי — זאָלען דײַנע אויערען הערען וואָס דײַן מויל רעדט: אויב דו, בלוט און פלייש, פיהלסט זיך בעלײַדיגט אַז מע בעגריסט דיך אַלע ווײַלע, הײַנט ווי זאָל עס שוין זײַן מיט׳ן קעניג איבער אַלע קעניגען! איהם איז געוויס נישט רעכט צו בעלעסטיגען אַלע ווײַלע.

אַ טײַערע מַתָּנָה.

איינער אַ פּאָרנעהמער רוימער, אַרְטְבָן, רבי׳ס אַ גוטער פרײַנד, האָט איהם איינמאָל געשיקט אַ מַתָּנָה טײַערע פּעריל, און דערבײַ געבעטען איהם אָפּשיקען צוריק צו׳ם אַנדענק אויך אַזעלכע טײַערע זאַכען. שיקט איהם רבי אַ מְזוּזָה.

וואונדערט זיך יענער און שיקט רבי׳ן פרעגען:

— וואָס הייסט עס, איך האָב דיר געשיקט זאַכען וואָס ס׳איז זיי גאָרנישט אָפּצושאַצען, און דו שיקסט מיר אָפּ צוריק אַ זאַך, וואָס מע קויפט עס פאַר אַ פולאָר [1])!

ענטפערט איהם רבי:

— אַלע מײַנע און דײַנע טײַערסטע זאַכען קענען זיך נישט גלײַכען צו דער קלײַנער זאַך. נאָך מעהר, דו האָסט מיר געשיקט זאַכען וואָס איך דאַרף זיי היטען, איך אָבער האָב דיר געשיקט אַזאַ זאַך וואָס זי וועט דיך היטען.

רבי׳ס פְּטִירָה.

פאַר דער פְּטִירָה [2]) האָט רבי געזאָגט: „די קינדער מײַנע בעדאַרף איך".

קומען צו איהם אַרײַן די קינדער. זאָגט ער זיי אָן:

— קינדער, אָפּהיטען זאָלט איהר דער מאַמע׳ס כָּבוֹד. דאָס ליכט זאָל ברענען אויף זײַן אָרט, דער טיש זאָל שטעהן געגרייט אויף זײַן אָרט, דאָס בעט זאָל בלײַבען פערבעט אויף זײַן אָרט. יוֹסֵף חֵיפָא׳ר און שִׁמְעוֹן אֶפְרָתִי — זיי האָבען מיך בעדיענט בײַ מײַן לעבען און זיי זאָלען מיך בעדיענען נאָך מײַן טויט.

[1]) אַ רוימישע קלײַנע מטבע. [2]) שטאַרבען.

זאָגט ער ווייטער: „די חַכְמֵי־יִשְׂרָאֵל בּעדאַרף איך״.

קומען צו איהם אַריין די חַכְמֵי־יִשְׂרָאֵל. זאָגט ער זיי אָן:

— איהר זאָלט אויף מיר אין די שטעדט קיין הֶסְפֵּדִים נישט מאַכען. נאָך שְׁלשִׁים [1]) נעהמט זיך צוריק צו׳ם לערנען אין דער יְשִׁיבָה. שִׁמְעוֹן מיין זוהן זאָל זיין „חָכָם״, גַמְלִיאֵל מיין זוהן — נָשִׂיא, חֲנִינָא בֶּן חָמָא — זאָל זיין ראש־יְשִׁיבָה.

זאָגט ער ווידער: „מיין יונגערען זוהן בּעדאַרף איך״.

געהט ר׳ שִׁמְעוֹן צו איהם אַריין. גיט איהם רֶבִּי איבּער די כְּלָלִים, ווי דער „חָכָם״ דאַרף זיך בּעגעהן.

זאָגט ער ווייטער: „מיין עלטערען זוהן בּעדאַרף איך״.

געהט ר׳ גַמְלִיאֵל צו איהם אַריין. גיט איהם רֶבִּי איבּער די כְּלָלִים ווי דער נָשִׂיא דאַרף זיך פיהרען. „זוהן מיינער — האָט ער איהם געזאָגט — פיהר דיין נְשִׂיאוּת מיט גרויסקייט, פערהאַלט זיך שטרענג צו די תַּלְמִידִים״.

דעם לעצטען טאָג פאַר רֶבִּי׳ס פְּטִירָה האָבען די חֲכָמִים אויסגערופען אַ תַּעֲנִית און מ׳האָט נישט אויפגעהערט צו תְּפִלָּה טהון. „ווער ס׳וועט דער ערשטער אָנזאָגען: „רֶבִּי איז געשטאָרבּען״ — האָט דער עוֹלָם אויסגעשריגען — דער פערדיענט געשטאָכען ווערען מיט אַ שווערד״.

געהט־אַרויף רֶבִּי׳ס דיענסט אויפ׳ן דאַך און שטעלט זיך בּעטען. „פון אויבּען — זאָגט זי — פערלאַנגט מען רֶבִּי׳ן און פון אונטען פערלאַנגט מען רֶבִּי׳ן; הַלְוַאי, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, די אונטערשטע זאָלען בּייקומען די אויבּערשטע!״ נאָכדעם ווי זי האָט אָבּער געזעהן ווי רֶבִּי ליידט זעהר שטאַרק, האָט זי גענומען בּעטען פערקעהרט: „הַלְוַאי, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, די אויבּערשטע זאָלען בּייקומען די אונטערשטע!״ די חֲכָמִים אָבּער האָבּען אַלץ נישט איפגעהערט תְּפִלָּה צו טהון. האָט זי געחאַפּט אַ קרוג און אַראָפּגעוואָרפען פונ׳ם דאַך. האָבען די חֲכָמִים איבּערגעריסען די תְּפִלָּה — און אין דער ווײַלע איז רֶבִּי׳ן די נְשָׁמָה אויסגעגאַנגען.

הייסען די חֲכָמִים בַּר־קַפָּרָא׳ן: „געה־אַריין, זעה ווי ס׳האַלט״. געהט ער אַריין און געפונט, אַז רֶבִּי איז שוין אויסגעגאַנגען. צעררייסט ער אויף זיך דאָס קלייד און הויבּט־אָן צו קלאָגען מיט די ווערטער:

הימעל־לייבען [2]) און ערד־פעלזען [3])
האָבען צוגעהאַלטען דעם הייליגען אָרון.
בּייגעקומען האָבען הימעל־לייבען די ערד־פעלזען —
און געפאַנגען איז דער הייליגער אָרון!

— געשטאָרבען? — פרעגען זיי איהם דערשראָקענע.

[1]) דרייסיג טאָג. [2]) ד. ה. מלאכים. [3]) צדיקים.

— איהר זאָגט עס — האָט ער געענטפערט — איך האָב נישט געזאָגט.

פאַר׳ן אויסגעהן האָט רבי אויפגעהויבען זיינע צעהן פינגער געגען הימעל: „רבונו־של־עולם — האָט ער אויסגערופען — דיר איז דאָך גוט בעוואוסט ווי איך האָב זיך מיט מיינע צעהן פינגער געמיהט אין דער תורה און אַליין נישט גענאָסען פון דער וועלט אַפילו מיט׳ן מינדסטען פינגעריל, זאָל זיין דער ווילען דיינער, אַז איך זאָל קומען בשלום אין מיין רוה!״

איז אַרויס אַ בת־קול און האָט געזאָגט:

„ער זאָל קומען אין פריעד, רוהען זאָל ער אויף זיין לאַגער״.

דעם טאָג וואָס רבי איז געשטאָרבען האָט זיך געלאָזט הערען אַ בת־קול: „ווער ס׳איז ביי־געווען ביי רבי׳ס פטירה איז געזיכערט מיט עולם־הבא״.

איז דאָרט געווען איין וועשער, וואָס אַלע טאָג פלעגט ער קומען צו רבי׳ן, און גראָד דעם טאָג איז ער נישט געקומען. ווי ער האָט דערהערט דעם בת־קול, איז ער אַרויף אויפ׳ן דאַך און זיך אַראָפגעוואָרפען אויף דער ערד און געפאַלען טויט. איז ווידער אַרויס אַ בת־קול: „דער וועשער איז אויך געזיכערט מיט עולם־הבא!״.

רַבִּי חִיָא.

ווִי מאַכט מען, די תּוֹרָה זאָל נִישט פֶּערגעסען ווערען?

אַז ר׳ חִיָא האָט זִיך אייִנמאָל צעאַמפּערט מִיט ר׳ חֲנִינָא׳ן, האָט אִיהם ר׳ חֲנִינָא געזאָגט: „מִיט מִיר אַמפּערסטו זִיך? ווען די תּוֹרָה זאָל חָלִילָה פון יודען אִינגאַנצען פֶערגעסען ווערען, וואָלט אִיך דורך מייַן שאַרפזִין זִי צורִיק אויפגעשטעלט״.

זאָגט אִיהם ר׳ חִיָא: אִיך אָבער וואָלט געמאַכט אַזוי, אַז די תּוֹרָה זאָל גאָר קייִנמאָל נִישט פערגעסען ווערען. ווייסט וואָס אִיך וואָלט געטהון? אִיך וואָלט געגאַנגען, און פערזייעט פלאַקס, אויסגעפלאָכטען דערנאָך נעצען און געפאַנגען מִיט זיי הערשען; מִיט׳ן הערשען־פלייש וואָלט אִיך געשפּייזט יְתוֹמִים און פון דער פעל אויסגעאַרבייט פאַרמעט און אויפגעשרִיבען פִינף חוּמָשִׁים פון דער תּוֹרָה, און וואָלט זִיך אַוועקגעלאָזט אִין אַ שטאָדט וואו קיין דַרְדְקֵי־מְלַמְדִים[1] זענען נִישטאָ, און וואָלט דאָרטען אויסגעלערענט פִינף קלייִנע קִינדער די פִינף חוּמָשִׁים, יעדען איין חוּמָש, און זעקס אַנדערע קִינדער וואָלט אִיך אויסגעלערענט אויסענווענִיג[2] די זעקס סְדָרִים[3] מִשְׁנַיוֹת, יעדען איין סֵדֶר, און פאַר׳ן אַוועקגעהן פון דאָרט, צולִיעב דאָס זעלבע אִין אַ צווייטער שטאָדט, וואָלט אִיך זיי אָנגעזאָגט: „בִּיז אִיך וועל אַהער צורִיקקומען זאָל יעדער פון אייַך אויסלערנען דעם צווייטען דאָס וואָס ער קען״. און אַזוי אַרום וואָלט אִיך געמאַכט די תּוֹרָה זאָל קייִנמאָל נִישט פערגעסען ווערען פון יודען.

און דערפאַר האָט רַבִּי אייִנמאָל אויסגערופען: „ווִי גרויס זענען חִיָא׳ס מַעֲשִׂים!״ האָט אִיהם אויף דעם געפרעגט זייַן זוהן ר׳ שִׁמְעוֹן: „וואָס, גרעסער אַפִילוּ פון דייַנע?״

— יאָ — האָט ער אִיהם געענטפערט.

---

[1]) לעהרער פון קלייִנע קִינדער. [2]) דעם משניות אלס תורה שבעל־פה (מִינדליבע לעהרע) האָט מען אִין יענער צייַט נִישט געטאָרט אויפשרייַבען. [3]) טהייִלען.

פאַר רַחְמָנוּת.

אַז ס׳איז געקומען די צייט ר׳ חִיָא זאָל געהן פון דער וועלט, האָט דער מַלְאַךְ־הַמָוֶת צו איהם נישט געקענט צוטרעטען. פערשטעלט זיך דער מַלְאַךְ־הַמָוֶת פאַר אַן אָרומאַן, קומט צו ר׳ חִיָא׳ן, קלאַפּט־אָן איהם אין טהיר און בעט זיך: „טראָגט מיר אַרויס אַ שטיקעל ברויט”. טראָגט מען איהם אַרויס. רופט זיך אָן דער מַלְאַךְ־הַמָוֶת צו ר׳ חִיָא׳ן: „אויף אַן אָרומאַן האָסטו יאָ רַחְמָנוּת, היינט פאַר וואָס זאָלסטו אויף מיר קיין רַחְמָנוּת נישט האָבען?” — און דערביי בעוויזט ער איהם אַ פייערדיגע ריט.

ר׳ חִיָא האָט נאָכדעם באַלד איבערגעגעבען דעם מַלְאַךְ־הַמָוֶת די נְשָׁמָה זיינע.

ר׳ חִיָא׳ס שטוהל.

רַב חֲבִיבָא האָט דערצעהלט:

— איך האָב געקענט איינעם אַ תַּלְמִיד־חָכָם, וואָס אֵלִיָהוּ הַנָבִיא פלעגט אָפט קומען צו איהם, האָב איך בעמערקט, אַז אין דער פריה זענען ביי איהם די אויגען שעהן און אַז ס׳קומט דער אָבענד זעהען זיי אויס ווי אָפּגעברענט פון פייער. פרעג איך איהם: פאַר וואָס איז דאָס אַזוי? דער־צעהלט ער מיר אַזוי: איינמאָל האָב איך געבעטען ביי אֵלִיָהוּ׳ן: „בעווייז מיר די חֲכָמִים אויף יענער וועלט, ווי זיי הויבען זיך אויף אין דער הימעל־שער יְשִׁיבָה”. זאָגט ער מיר: גוט, נאָר אין אַלע מעגסטו זיך איינקוקען, אויסער די שטוהל וואו ר׳ חִיָא זיצט, אין דעם זאָלסטו זיך נישט איינקו־קען. פרעג איך איהם: גיב מיר אַ סִימָן, ווי אַזוי איך זאָל דערקענען. זאָגט ער מיר: „דעם סִימָן זאָלסטו האָבען: אַלע ביי׳ם אויפהויבען זיך און אַראָפּ־לאָזען זיך, געהען־מיט מַלְאָכִים מיט זיי, נור איין ר׳ חִיָא אין זיין שטוהל הויבט זיך אויף און לאָזט זיך אַראָפּ פון זיך אַליין”. האָב איך זיך אָבער נישט געקענט איינהאַלטען און זיך יאָ איינגעקוקט. זענען אַרויס צוויי פייערדיגע פינקען, אַ קלאַפּ געטהון מיר אין פָּנִים און מיר בלינד געמאַכט. בין איך אויף מאָרגען אַוועקגעגאַנגען און זיך אַוועקגעלעגט אויף ר׳ חִיָא׳ס קֶבֶר אין דער הייל און געשריגען: „רַבִּי, דיין מִשְׁנָה לערען איך!” [1] — בין איך באַלד גענעזען געוואָרען.

[1] ר׳ חיא, דער גרעסטער פון רבי׳ס תלמידים, האָט ווי רבי אַליין אויך געזאַמעלט משנות, וועלכע זענען בעוואוסט מיט׳ן נאָמען „ר׳ חיא׳ס משנות”.

רַבִּי יוֹחָנָן און רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ (רֵישׁ־לָקִישׁ).

רַבִּי יוֹחָנָן'ס שֶׁעהנקײַט.

ר' יוֹחָנָן האָט גֶעזאָגט אויף זִיך:

— איך בִּין גֶעבְּלִיבֶּען דער לֶעצטער פון יְרוּשָׁלַיִם'ער שֶׁעהנֶע מֶענשֶׁען.

ווער ס'ווִיל זִיך פאָרשטעלֶען ר' יוֹחָנָן'ס שֶׁעהנקײַט, זאָל ער נעהמֶען אַ בֶּעכֶער פון רײַן זִילבֶּער, אִיהם אָנלֶעגֶען פול מִיט קערֶענדלִיך פון אַ רויטען מִילגרוים, אַרומלֶעגֶען אִיהם פון אויבֶען מִיט אַ קרֶענצִיל פון רויטֶע רויזֶען און דאָס אַוועקשטעלֶען צווִישֶען זון און שאָטֶען — דער אָפּגלאַנץ פון דעם וועט דערמאָהנֶען ר' יוֹחָנָן'ס שֶׁעהנקײַט.

גֶעווײנט צוזאַמֶען.

ר' אֶלְעָזָר אִיז אײַנמאָל קראַנק געוואָרֶען. קומט אַרײַן צו אִיהם ר' יוֹחָנָן, זעהט ער ווִי דער קראַנקער לִיגט אִין אַ פִינסטערֶען צִימֶער, דעקט אויף ר' יוֹחָנָן זײַן אָרם — האָט אִין שטוּב אַ שײַן געטהון אַ לִיכט. דערזעהט ער טרעהרֶען אִין דִי אויגֶען פון ר' אֶלְעָזָר, פרֶעגט ער אִיהם: פאַר וואָס ווײַנסטו? אויב דערפאַר וואָס דו האָסט אֶפְשַׁר ווענִיג גֶעלערֶענט — האָבֶען דאָך דִי חֲכָמִים שוין לאַנג גֶעזאָגט: „אײנער מֶעהר, אײנער ווענִיגֶער, אַבִּי דאָס האַרץ זאָל זײַן צו גאָט"; און אויב פאַר נויטבֶּעדערפטִיגקײַט — נִישט יעדֶען אִיז בֶּעשֶׁערט צו זִיצֶען בײַ בײדֶע טִישֶׁען [1]; אויב אָבֶער אויף קִינדֶער — זעה, דאָ אִיז דאָס בײנדֶעלֶע פון מײַן צעהנטֶען זוהן [2].

— אויף אָט דעם שֶׁעהנקײַט, וואָס וועט פוילֶען אִין דער ערד, ווײן אִיך — ענטפערט ר' אֶלְעָזָר.

---

[1]) ד. ה. פערמאָגֶען תורה מִיט עשירות צוזאַמֶען. [2]) צעהן קִינדֶער האָט ר' יוחנן געהאַט און זענֶען אלֶע געשטאָרבֶען בײַ זײן לֶעבֶען, פלֶעגט ער טראָגֶען מִיט זִיך אַ צעהנדִיל פוּנ'ם לֶעצטֶען קִינד צוּ'ם אַנדֶענק.

— אויף דעם מעגסטו אַוַדאי וויינען — זאָגט איהם ר׳ יוחנן, און זיי האָבען געוויינט צוזאַמען.

און דעם גיט איהם ר׳ יוחנן אַ פרעג: „נעהמסטו־אָן פאַר ליעב די יסורים?״

— ניט זיי, ניט זייער לוין — ענטפערט ר׳ אֶלְעָזָר.

זאָגט איהם ר׳ יוחנן: „גיב מיר דיין האַנד״.

גיט איהם דער קראַנקער זיין האַנד — און ר׳ יוחנן האָט איהם געשטעלט אויף די פיס.

תּוֹרָה און סְחוֹרָה.

אילפא און ר׳ יוחנן האָבען צוזאַמען געלערענט תּוֹרָה, און ביידע זענען געוועזען זעהר נויטבעדערפטיג. רופט זיך אָן איינער צו׳ם אַנדערען: לאָמיר נעהמען זיך אָפּגיבען מיט מסחר, וועלען מיר אויף זיך אויספיהרען די ווערטער פון דער תורה: „נאָר קיין נויטבעדערפטיגער וועט ביי דיר ניט זיין״. לאָזען זיי זיך אין וועג, איז זיי אויסגעקומען זיך זעצען עסען אונטער אַ פוילער וואַנד. קומען אַהין צוויי מַלְאָכִים; הערט ר׳ יוחנן, ווי איינער פון זיי זאָגט צו׳ם אַנדערען: „לאָמיר אומוואַרפען אויף זיי די וואַנד און זיי טויטען, דערפאַר וואָס זיי לאָזען־אַוועק דאָס אייביגע לעבען און גיבען זיך אָפּ מיט צייטווייליג לעבען״. זאָגט דער אַנדערער: „לאָז זיי צורוה, צווישען זיי איז פאַרהאַן איינער וואָס דאָס מַזָל שטעהט איהם ביי״.

פרעגט ר׳ יוחנן אילפא׳ן: „דו האָסט געהערט?״

— ניין — ענטפערט ער.

טראַכט זיך ר׳ יוחנן: „וויבאַלד איך האָב געהערט און אילפא ניט, ווייזט־אויס אַז מיר שטעהט עס ביי דאָס מזל״ — און זאָגט צו אילפא׳ן: ביי מיר איז געבליבען זיך אומקעהרען צוריק און אויספיהרען אויף זיך די אַנדערע ווערטער פון דער תּוֹרָה: „קיין נויטבעדערפטיגער וועט ניט אויספעהלען פון דער ערד״.

האָט זיך ר׳ יוחנן צוריקגעקעהרט אַליין אָהן אילפא׳ן. און ביז אילפא איז געקומען צוריק פונ׳ם האַנדעל איז ר׳ יוחנן געקרוינט געוואָרען פאַר ראש־ישיבה. זאָגט מען אילפא׳ן: „ווען דו זאָלסט די גאַנצע צייט געוועזען זיצען און לערנען וואָלט מען דען ניט דיך געקרוינט פאַר ראש־ישיבה?״ געהט ער און קלעטערט־אַרויף אויפ׳ן זעגעל־בוים פון דער שיף און רופט־אויס: „זאָל מען קומען מיך פרעגען וואָס מען וויל פון ר׳ חִיָא און ר׳ אושַעיָא׳ס מִשְׁנוֹת, און אויב איך וועל עס ניט אויסדריגען פון אונזער מִשְׁנָה — וואַרף איך מיך אַראָפּ פונ׳ם זעגעל־בוים און דערטרינק זיך״.

אַ גוטער בייט.

ר׳ יוחָנָן האָט איינמאָל געשפּאַצירט פון טְבֶרְיָא אַרויף קיין צִפּוֹרִי [1], איז ער געגאַנגען אָנגעשפּאַרט אויפ׳ן אַקסעל פון זיין תַּלְמִיד ר׳ חִיָא בַּר אַבָּא. געהען זיי פערביי אַ שטיק לאַנד, זאָגט ר׳ יוחָנָן צו זיין תַּלְמִיד: „דו זעהסט דאָס שטיק לאַנד—מיינס איז עס געווען, האָב איך עס פערקויפט, ווייל איך האָב געוואָלט זיך איבערגעבען אינגאַנצען דער תּוֹרָה״. דערנאָך געהען זיי פערביי אַ וועלדיל פון איילבירטען. „זעהסטו דאָס וועלדיל פון איילבירטען — זאָגט ר׳ יוחָנָן ווידער — דאָס איז אויך געווען מיינס, האָב איך עס פערקויפט, ווייל איך האָב געוואָלט זיך איבערגעבען אינגאַנצען דער תּוֹרָה״. צו׳ם לעצט איז זיי אויסגעקומען צו געהן פערביי אַ וויינגאָרטען. „זעהסטו דעם וויינגאָרטען — זאָגט וויַיטער ר׳ יוחָנָן — דאָס איז אויך מיינס געווען, האָב איך עס פערקויפט, ווייל איך האָב געוואָלט זיך איבערגעבען אינגאַנצען דער תּוֹרָה״.

הייבט ר׳ חִיָא אָן וויינען, פרעגט איהם ר׳ יוחָנָן:

— וואָס וויינסטו?

— איך וויין אויף דעם — ענטפערט ר׳ חִיָא — וואָס דו האָסט זיך אויף דער עלטער גאָרנישט איבערגעלאָזט.

רופט זיך אָן ר׳ יוחָנָן: „חִיָא מיין זוהן! און דאָס איז ביי דיר אַ קליינינגקייט, וואָס פערקויפט האָב איך אַ זאַך וואָס איז בעקומען געוואָרען אין זעקס טעג צייט, און ערוואָרבען האָב איך אַזאַ זאַך וואָס איז בעקומען געוואָרען נאָך פערציג טאָג צייט. די וועלט אינגאַנצען איז בעשאַפען געוואָרען נישט מעהר ווי אין זעקס טעג, די תּוֹרָה אָבער איז געגיבען געוואָרען אין פערציג טעג.

רֵישׁ-לָקִישׁ צווישען ווילדע.

רֵישׁ-לָקִישׁ האָט זיך פאַר נויט פערקויפט צו ווילדע. דערוואוסט ער זיך איינמאָל, אַז ער איז גאָר אַריינגעפאַלען צו מענשענפרעסער אין די הענד, און ביי זיי איז שוין בעשטימט דער טאָג ווען איהם צו טויטען. טראַכט ער זיך: „דעם לעצטען טאָג פאַר׳ן טויט טהוען די ווילדע דעם מענשען וואָס איז צו זיי אַריינגעפאַלען אַלץ וואָס זיין האַרץ גלוסט, כְּדֵי דאָס בלוט זיינס זאָל זיין בע׳טַעם׳טער״. נעהמט ער און גרייט-אָן אַ לאָגעל מיט אַ שטיין בעהאַלטען אינווייניג. ווי ס׳איז געקומען זיין לעצטער טאָג, זאָגט ער זיי: „טהוט מיר צוליעב אָט וואָס, לאָזט זיך איך זאָל אייך אַלע בונדען און אַוועקזעצען אין אָפּלאָזען יעדען פון אייך אַנדערהאַלבען קלעפּ מיט אָט דעם דאָזיגען לאָגעל״. טהוען זיי איהם עס צוליעב, און לאָזען זיך

---

[1] א שטאָדט נישט וויט פון טבריא, געבויעט אויף א שפּיץ בארג.

בונדען און זיך אויסזועצען. און ווי נור יעדער פון זיי האָט בעקומען פון ריש־לָקיש׳ען דעם ערשטען קלאַפּ—איז ער געבליבען ליגען ווי טויט און האָט פּאַר וועהטיג און צאָרן גענומען קריצען מיט די ציינער.

— דו לאַכסט גאָר פון מיר? — זאָגט איהם ריש־לָקיש — וואַרט־אויס, דו האָסט נאָך ביי מיר אַ האַלבען קלאַפּ.

און אַזוי אַרום האָט ער זיי אויסגע׳הרג׳עט ביז איינעם.

קראַפט צו תורה.

ר׳ יוחנן האָט זיך איינמאָל געבאָדען אין ירדן. דערזועהט ריש־לָקיש פון יענער זייט ירדן זיין שעהן לייב, גיט ער אַ שפּרינג מיט גרויס האַסט גלייך צו איהם אין ירדן אַריין. זאָגט צו איהם ר׳ יוחנן: „דיין קראַפט פּאַסט צו תורה". ענטפערט איהם ריש־לָקיש: „דיין שעהנקייט פּאַסט פאַר פרויען". זאָגט איהם ר׳ יוחנן ווידער: „אויב דו וועסט זיך שטעלען אויפ׳ן רעכטען וועג, וועל איך דיר גיבען פאַר אַ פרוי מיינע אַ שוועסטער, וואָס זי איז פיעל שעהנער פון מיר". נעהמט עס ריש־לָקיש אָן. וויל ער אַ שפּרינג טהון צוריק ברייגנען זיינע זאַכען—קען ער שוין נישט: די גאַנצע פריהערדיגע קראַפט האָט זיך פון איהם מיט אַמאָל אָפּגעטוהן [1]. דערנאָך האָט ר׳ יוחנן אַ צייט געלערענט מיט ריש־לָקיש׳ען ביז ער איז געוואָרען גרויס אין לערנען.

רב כהנא ביי רבי יוחנן.

אַז רב כהנא האָט געמוזט צוליעב אַ מעשה אַוועק פון בבל קיין ארץ־ישראל, האָט איהם זיין רבי רב אָנגעזאָגט: „אַז דו וועסט קומען אין ר׳ יוחנן׳ס שולע זאָלסטו זיבען יאָהר דורכאַנאַנד זיך איינהאַלטען נישט פרעגען ר׳ יוחנן ביי׳ם לערנען מיט די תלמידים קיין קשיות". געקומען אין ר׳ יוחנן׳ס בית־המדרש, טרעפט דאָרט רב כהנא ווי תלמידים זיצען און ריש־לָקיש לערענט מיט זיי איין ר׳ יוחנן׳ס שיעור [2] פון יענעם טאָג. רב כהנא אָבער האָט נישט געוואוסט ווער דאָס איז, דערפרעגט ער זיך: „וואו איז דאָ ריש־לָקיש?" פרעגען איהם די תלמידים: „צו וואָס דאַרפסטו איהם?" ענטפערט ער זיי: „אויף די און די ווערטער פון ר׳ יוחנן קען מען אָפּפרעגען אַזוי און אַזוי און אָפּענטפערען אַזוי און אַזוי". גיט מען עס איבער ריש־לָקיש׳ען.

געהט ריש־לָקיש און דערצעהלט ר׳ יוחנן: „אַ לייב—זאָגט ער—איז אָנגעקומען פון בבל; צו מאָרגענדיגער דרשה דאַרפסטו זיך גוט צוגרייטען".

אויף מאָרגען ביי׳ם שיעור האָט מען רב כהנא׳ן אַנידערגעזועצט פאַר

---

[1] ווייל ער האָט גענומען אויף זיך דעם יאָך פון דער תורה. [2] דרשה, לעקציאָן.

ר׳ יוֹחָנָן אין דער ערשטער שׁוּרָה תַּלְמִידִים [1]. זאָגט ר׳ יוֹחָנָן אָפּ איין הֲלָכָה — און רַב כַּהֲנָא פרעגט איהם נישט אָפּ, אַ צווייטע — און ער פרעגט אַלץ נישט אָפּ. האָט מען איהם אָנגעהויבען אַראָפּרוקען צוריק, וואָס ווייטער — מיט אַ שׁוּרָה נידריגער, ביז מ׳האָט איהם איבערגעזעצט אין דער זיבעטער, גאָר דער לעצטער, שׁוּרָה.

רופט זיך אָן ר׳ יוֹחָנָן צו רֵישׁ-לָקִישׁ׳ען: „פוּנ׳ם לייב דיינעם האָט זיך גאָר אויסגעלאָזט אַ פוקס״.

קען זיך שוין רַב כַּהֲנָא מעהר נישט איינהאַלטען און טראַכט זיך: „זאָלען די זיבען שׁוּרוֹת בעשטעהן פאַר די זיבען יאָהר, וואָס רַב האָט מיר אָנגעזאָגט״. און באַלד שטעלט ער זיך אויף די פיס און זאָגט:

— זאָל דער רֶבִּי מוֹחֵל זיין אָנהויבען דעם שִׁיעוּר נאָכאַמאָל פון דאָס ניי.

זאָגט ר׳ יוֹחָנָן איבער נאָכאַמאָל די ערשטע הֲלָכָה — און רַב כַּהֲנָא פרעגט איהם אָפּ. די צווייטע, און ער פרעגט איהם ווידער אָפּ — און אַזוי, ביז מ׳האָט רַב כַּהֲנָא׳ן איבערגעפיהרט צוריק אין דער ערשטער שׁוּרָה. דער אַלטער ר׳ יוֹחָנָן איז געזעסען, ווי דער שטיינער, אויבען-אָן אויף זיבען קישעליך. און ווי רַב כַּהֲנָא האָט גענומען איהם אָפּווענדען מיט האַרבע קֻשְׁיוֹת, האָט ער נאָך יעדער קֻשְׁיָא אַרויסגעשלעפּט פון אונטער זיך צו איין קישעלע — ביז ער איז געבליבען זיצען גלייך מיט אַלע תַּלְמִידִים אויף דער ערד.

ר׳ יוֹחָנָן האָט געהאַט גרויסע ברעמען, רופט ער זיך אָן צו די תַּלְמִידִים: „הויבט מיר אויף די ברעמען מיינע, לאָמיך אויף איהם אַ קוק טהון״. האָט מען איהם אויפגעהויבען די ברעמען מיט אַ זילבערנעם אויגען-פוצשטיפט. דערזעהט ער, ווי ביי רַב כַּהֲנָא׳ן זענען די ליפען צענומען. מיינט ר׳ יוֹחָנָן, אַז יענער לאַכט פון איהם, ווערט ער ביי זיך זעהר אַראָפּגעפאַלען — איז רַב כַּהֲנָא געשטראָפט געוואָרען און געשטאָרבען.

אויף מאָרגען זאָגט ר׳ יוֹחָנָן צו זיינע תַּלְמִידִים: „האָט איהר בעמערקט וואָס יענער בָּבְלִ׳ער האָט אָפּגעטהון?״ ערקלערט מען איהם, אַז דאָס איז ביי רַב כַּהֲנָא׳ן געווען אַזאַ געוואוינהייט, האַלטען שטענדיג די ליפען צענומען. געהט ר׳ יוֹחָנָן אַוועק צו דער הייהל, וואו רַב כַּהֲנָא איז דאָרט געליגען בעהאַלטען, געפונט ער אַ שלאַנג פערוויקעלט אַרום דעם אַריינגאַנג. רופט ער זיך אָן צו׳ם שלאַנג:

— עפען דיין מויל און לאָז אַריין דעם רֶבִּי׳ן צו׳ם תַּלְמִיד.

---

[1]) די תלמידים פלעגען זיצען פאַר׳ן רבי׳ן אויף דער ערד שׁורות-וויז, איבערע אונטער די אַנדערע, די בעסערע אין די פאָדערשטע שׁורות.

עפֿענט ער נישט.

— לאָז אַרײַן דעם חבר צו׳ם חבר

עפֿענט ער נישט.

— לאָז אַרײַן דעם תּלמיד צו׳ם רבי׳ן.

האָט ער געעפֿענט. איז ר׳ יוחנן אַרײַן אין הײַזל און האָט דאָרט אַזוי לאַנג גאָט געבעטען ביז רב כּהנא איז אויפֿגעלעבט געוואָרען. רופֿט זיך אָן ר׳ יוחנן: „ווען איך ווײס פֿריהער אַז דאָס איז בײַ דיר אַזאַ געוואוינהײַט — וואָלט עס מיר נישט געאַהרט. איצט הויב זיך אויף און קום מיט אונז״.

זאָגט איהם רב כּהנא: „אויב דו קענסט גאָט בעטען פֿאַר מיר איך זאָל נאָכאַמאָל נישט שטאַרבען — געה איך מיט אײַך; אויב אָבער נישט — געה איך נישט; גענוג פֿאַר מיר אַז איך האָב אײַנמאָל פֿערזוכט דעם טעם פֿון שטאַרבען״.

האָט איהם ר׳ יוחנן אויפֿגעמונטערט און געשטעלט אויף די פֿיס.

דערנאָך האָט ר׳ יוחנן געפֿרעגט בײַ רב כּהנא׳ן ווי נור אַ האַרבע שאלה וואָס ער האָט געהאַט, און דער האָט איהם אויף אַלס געגיבען אַ קלאָרע תּשובה.

און דערפֿאַר פֿלעג ר׳ יוחנן זאָגען זײַנע תּלמידים: „איהר מײנט אײַ ע ר ס [1]) זאָג איך — זײַ ע ר ס [2]) איז עס״.

„וואו ביסטו, בן־לקיש״.

אין בית־המדרש איז אײַנמאָל פֿאָרגעקומען צווישען די חכמים אַזאַ מחלוקת: שאַרפֿע כּלים, ווי אַ שווערד, מעסער, דעגען, שפּיז, האַנד־זיכעל און שניט־זיכעל — פֿון ווען אָן ווערען זײ געאײגענט צוצונעהמען טומאה? פֿערשטעהט זיך, נאָכ׳ן פֿאַרטיג ווערען אײַנגאַנצען. ווען הײסט אָבער בײַ זײ פֿאַרטיג געוואָרען? האָט ר׳ יוחנן געזאָגט: נאָכ׳ן אויסגליהען זײ אין אויבען, און ריש־לקיש: נאָכ׳ן אָפּלעשען זײ אין וואַסער. רופֿט זיך אָן ר׳ יוחנן: „געוויס איז אַ רויבער אין זײַן געצײַג געניטער״! [3]) ענטפֿערט איהם ריש־לקיש אָפּ:

— וואָס פֿאַר אַ טובה, מײַנסטו, האָסטו מיר דאָ אַזוי געטהון? דאָרט [4]) האָט מען מיך גערופֿען „רבי״ און דאָ רופֿט מען מיך „רבי״.

— אַ גענוגע טובה האָב איך דיר געטהון, וואָס איך האָב דיך אַרײַנטער־געבראַכט אונטער די פֿליגעל פֿון דער שכינה — האָט ר׳ יוחנן געענטפֿערט טיעף בעלײדיגט.

און באַלד נאָכדעם איז ריש־לקיש געפֿעהרליך קראַנק געוואָרען.

---

[1]) ד. ה. ארץ־ישראל׳דיגס. [2]) די בבל׳ערס. [3]) אַ רמז אויף דער פֿערגאַנגענ־הײט פֿון ריש־לקיש. [4]) בײַ די רויבער, וואו ער איז אַמאָל געווען אַ עלטסטער.

קומט צו לויפען רֵיש־לָקִיש׳עס פרוי צו איהר ברודער ר׳ יוֹחָנָן מיט א געוויין: „טהו, ברודער — זאָגט זי — צוליעב מיינע קינדערליך!״

ענטפערט ער איהר מיט׳ן לָשון פונ׳ם פָּסוּק: „דיינע פערלאָזטע יְתוֹמִים וועל איך (גאָט) דערנעהרען״.

— טהו צוליעב מיר, איך זאָל קיין פערוויסטע אַלְמָנָה נישט בלייבען.

ענטפערט ער איהר וויטער מיט׳ן סוֹף פון יענעם פָּסוּק: „און די אַלְמָנוֹת דיינע קענען זיך אויף מיר (גאָט) פערלאָזען״.

און רֵיש־לָקִיש איז פון דער קרענק געשטאָרבען.

האָט זיך ר׳ יוֹחָנָן גענומען זעהר צו׳ם האַרצען: ביי׳ם לערנען אין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ האָט איהם רֵיש־לָקִיש שטאַרק געפעהלט. בעקלערען זיך די חֲכָמִים, מע זאָל שיקען, צו בערוהיגען איהם, דעם שאַרפען לערנער ר׳ אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת. קומט ר׳ אֶלְעָזָר און זעצט זיך אַוועק פאַר ר׳ יוֹחָנָן. איז אַלץ וואָס ר׳ יוֹחָנָן האָט אַרויסגעזאָגט אין לערנען האָט איהם ר׳ אֶלְעָזָר אויף דעם געזאָגט: „איך האָב אַ בְּרַיְתָא אַ רְאָיָה צו דיר״. רופט זיך אָן ר׳ יוֹחָנָן: „גאָר גלייך צו בֶּן־לָקִיש׳ען! בֶּן־לָקִיש ווען איך האָב עפּיס געזאָגט, פלעג ער אָפּ־פרעגען אויפ׳ן אָרט פיער און צוואַנציג קֻשְׁיוֹת און גלייך פערענטפערען מיט פיער און צוואַנציג תֵּירוּצִים, און מְמֵילָא איז די הֲלָכָה פון אַלע זייטען קלאָר געוואָרען — און דו זאָגסט מיר אַלע מאָל: „איך האָב אַ בְּרַיְתָא אַ רְאָיָה צו דיר״! ווייס איך דען נישט אַליין, אַז איך האָב רעכט געזאָגט?״

האָט זיך ר׳ יוֹחָנָן אויפגעהויבען און צעריסען אויף זיך די קליידער, און האָט אָנגעהויבען וויינען און שרייען: „וואו ביסטו, בֶּן־לָקִיש? בֶּן־לָקִיש, וואו ביסטו?״

רַב (אַבָּא) און שְׁמוּאֵל.

פִינקען װענען געפלױגען.

אַז אִיסִי בַּר הוּנָא אִיז אָנגעקומען פון בָּבֶל קײַן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, האָט זיך מִיט אִיהם בּעגעגענט ר׳ יוֹחָנָן און געפרעגט אִיהם: „װער אִיז הײַנט אִין בָּבֶל ראש־יְשִׁיבָה?“ ענטפערט ער אִיהם: „אַבָּא דער לאַנגער [1]“.

— אַבָּא דער לאַנגער רופסטו אִיהם! — זאָגט ר׳ יוֹחָנָן אונצופרִידען — איך געדענק װען איך בִּין געזעסען פאַר רֶבִּי׳ן מִיט זִיבּעצעהן שוּרוֹת נִידעריגער אונטער רַב׳ן, פלעגען פונקען פלִיהען פון רַב׳ס מױל צו רֶבִּי׳ס מױל און צורִיק, און איך האָב פון זײערע רעד גאָרנִישט פערשטאַנען — און דו רופסט אִיהם גאָר אַבָּא דער לאַנגער!

אִיבּערגעגִיבּען פערקעהרט.

רַב האָט געהאַט אַ שלעכט װײַב, און װאָס ער האָט אִיהר געהײסען האָט זִי אַלץ געטהון קאַפּויר. האָט ער אִיהר געזאָגט: „קאָך מִיר לִינזען“ — האָט זִי אִיהם אָפּגעקאָכט באָב; „באָב“ — האָט זִי אִיהם געקאָכט לִינזען. אַז זײַן זוהן חִיָא אִיז אונטערגעװאַקסען אִיז ער געפאַלען אױף אַן אױפטהו און ער פלעגט אִיהר אִיבּערגעבּען דעם פאָטער׳ס װערטער אַלץ פערקעהרט, אִיז מְמֵילָא שטענדִיג אױסגעקומען װי רַב האָט פערלאַנגט. אײַנמאָל זאָגט רַב דעם זוהן: „די מאַמע דײַנע, זעהט אױס, אִיז בעסער געװאָרען“. זאָגט אִיהם חִיָא: „דאָס אִיז צולִיעב דעם, — װײַל איך גִיב אִיהר אִיבּער דײַנע װערטער פערקעהרט“.

— אַזױ גאָר! — זאָגט אִיהם דער פאָטער מִיט אַ שמײכעל — נִישט אומזִיסט זאָגט די װעלט אַ װערטעל: „די אײערע װענען קלִיגער פון די הִינער“. פון דעסטװעגען זאָלסטו מעהר אַזױ נִישט טהון; מע טאָר זִיך נִישט אײַנגעװױנען צו קײַן לִיגען.

---

[1] אַזױ האָט מען גערופען רב אַבאַ׳ן (רב׳ן) פאַר זײַן הױכער װאוקס.

אויסגעזאָגט פונ'ם חֶדֶר.

ווען שְׁמוּאֵל איז נאָך געווען אַ קליין קינד האָט איהם איינמאָל זיין פאָטער אָנגעטראָפען ווי ער וויינט. פרעגט איהם דער פאָטער: „וואָס וויינסטו?"

— דער רֶבִּי האָט מיך געשלאָגען.

— פאַר וואָס?

— דערפאַר וואָס איך האָב געגיבען עסען זיין קינד און זיך נישט גע־וואַשען די הענד.

— פאַר וואָס האָסטו זיך טאַקי נישט געוואַשען?

— וואָס הייסט, ער עסט, זאָל איך זיך וואַשען!

רופט זיך אָן אויף דעם דער פאָטער: „אַ שעהנער רֶבִּי, נישט גענוג וואָס ער ווייסט קיין דין נישט — שמייסט ער נאָך!"

יְתוֹמ'יש געלד.

ביי אַבָּא בֶּן אַבָּא שְׁמוּאֵל'ס פאָטער פלעג מען איינלייגען יְתוֹמ'יש געלד. און אַזוי ווי שְׁמוּאֵל איז נישט געווען ביי'ם פאָטער'ס טויט, האָט ער נישט געוואוסט וואו דאָס געלד איז בעהאַלטען, כְּדֵי עס אומקעהרען צו די יְתוֹמִים. פלעג מען איהם רופען: „דער זוהן פון יְתוֹמ'יש־געלד־אויפעסער". קומט שְׁמוּאֵל אין יענער שטאָדט וואו דער פאָטער איז געשטאָרבען, געהט־אַוועק אויפ'ן בֵּית־הַקְּבָרוֹת און דערפרעגט זיך דאָרטען: „וואו איז דאָ אַבָּא?" ענטפערט מען איהם: „דאָ איז פאַרהאַן פיעל אַבָּא'ס".

— אַבָּא בֶּן אַבָּא וואו איז?

— אַבָּא בֶּן אַבָּא'ס איז אויך דאָ פיעל.

— אַבָּא בֶּן אַבָּא, שמואל'ס פאָטער וואו איז?

זאָגט מען איהם: „ער איז אַרויף אין דער הימעלשער יְשִׁיבָה". דער־וויל בעמערקט ער, ווי לֵוִי איז געבליבען זיצען אין דרויסען. פרעגט ער איהם: „ווי קומט עס וואָס דו ביסט געבליבען זיצען אין דרויסען און דו ביסט אויך נישט אריין אין דער יְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה?"

— דאָס האָט מען מיך אַזוי געשטראָפט: פאַר די אַלע יאָהרען וואָס מיר איז נישט אָנגעשטאַנען צו געהן לערנען אין ר' אָפֵס'עס יְשִׁיבָה און דורך דעם האָט ער זיך געפיהלט בעליידיגט, אַזוי פיעל יאָהר וועט מען מיך נישט אריינלאָזען אין יְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה.

אין דעם קומט־אָן שְׁמוּאֵל'ס פאָטער. דערזעהט שְׁמוּאֵל ווי ער וויינט און לאַכט. פרעגט ער איהם: „וואָס וויינסטו?" ענטפערט ער: „וויל דו וועסט גאַר גיך קומען צו אונז".

— און פאַר וואָס לאַכסטו?

— ווײַל דו ביסט זעהר אָנגענומען בײַ אונז אויף דער וועלט.

— אויב איך בין בײַ אײַך יאָ אַזוי אָנגענומען, זאָל מען אַרײַנלאָזען לוי׳ן.

האָט מען געהייסען לוי׳ן אַרײַנלאָזען.

דערנאָך דערפרעגט זיך שמואל בײַ׳ם פאָטער, וואו האָט ער באַהאַלטען דאָס יתומ׳יש געלד. זאָגט ער איהם:

— געה אין מיהל און נעהם דאָס געלד דאָרט אַרויס פון אונטער די מיהל־שטיינער. דאָס אויבערשטע און דאָס אונטערשטע איז אונזערס, און דאָס מיטעלסטע איז יתומ׳יש.

פרעגט איהם שמואל: „פאַר וואָס האָסטו עס אַזוי אַוועקגעלעגט?״

— דאָס איז דערפאַר—זאָגט ער איהם—ווײַל אויב מ׳וועט אַוועק־גנב׳ענען זאָל מען אַוועק־גנב׳ענען פון אונזערס, פונ׳ם אויבערשטען געלד, און אויב די ערד וועט פערדאַרבען, זאָל זי פערדאַרבען אויך פון אונזערס, פונ׳ם אונטערשטען געלד; דאָס יתומ׳יש געלד אָבער אין מיטען וועט יעדענפאַלס בלײַבען בעוואָרענט.

„חכם״ און נישט „רבי״.

שמואל ירחינאָה [1]) איז געווען רבי׳ס אַרצט. איינמאָל איז רבי קראַנק געוואָרען אויף די אויגען. האָט שמואל געוואָלט איהם אַרײַנטריפען אין די אויגען שאַרפע הייל־טראָפען. האָט רבי זיך נישט געלאָזט. וויל ער איהם אָנרײַבען פון אויבען אַרום די אויגען, לאָזט זיך רבי אויך נישט. נעהמט שמואל דאָס הייל־מיטעל אין אַזאַ רעהריל און לעגט עס אַרונטער רבי׳ן צוקאָפּענס אונטער׳ן קישען—איז רבי געגעזען געוואָרען. האָט זיך דערנאָך רבי אַ לאַנגע צײַט בעמיהט צו גיבען שמואל׳ן סמיכה אויפ׳ן נאָמען רבי, און ס׳האָט איהם אַלץ זיך נישט אײַנגעגיבען.

זאָגט איהם שמואל: זאָל זיך דער רבי אומזיסט נישט בעמיהען. איך האָב אַליין געזעהן דעם בוך פון אָדם הָראִשוֹן, שטעהט דאָרט אָנגעצייכענט: „שמואל ירחינאָה וועט בעקומען דעם נאָמען „חכם״ אָבער נישט „רבי״, און רבי׳ס רפואָה וועט קומען דורך איהם״.

[1]) פונ׳ם וואָרט ירח — ד. ה. לבנה, חודש. אַזוי האָט מען איהם גערופען איבער זײַן גרויס קענטעניש אין אַסטראָנאָמיע.

רַב הוּנָא.

פוּן רַב־הוּנָא׳ס אוֹיפפִיהרוּנגעֶן.

רָבָא האָט אַײנמאָל געבעֶטעֶן בַּײ רַפְרָם בַּר פַּפָּא: „זאָל אוּנז דעֶר רֶבִּי דעֶרצעֶהלעֶן עֶפּיס פוּן יעֶנעֶ גוּטעֶ מַעֲשִׂים וואָס רַב הוּנָא פלעֶג טהוּן“.

רַפְרָם בַּר פַּפָּא האָט אִיהם געֶטהוּן צוּלִיעֶב אוּן געֶנוּמעֶן דעֶרצעֶהלעֶן:

— פוּן דעֶר יוּגעֶנד זײַנעֶר געֶדעֶנק איך אִיהם נִישט, אִיך געֶדעֶנק אִיהם נוּר פוּן דעֶר עֶלטעֶר. אִין יעֶדעֶן וואָלקעֶנדִיגעֶן טאָג פלעֶגט מעֶן אִיהם אַרוֹיס־טראָגעֶן אִין אַ גאָלדעֶנעֶם טראָג־שטוּהל אוּן עֶר פלעֶג אַרוּמקוּקעֶן דִי גאַנצעֶ שטאָדט, אוּן וואוּ עֶר האָט געֶפוּנעֶן אַ שאָדהאַפטעֶ וואַנט האָט עֶר זִי אוֹיפ׳ן שטעֶל געֶהײַסעֶן אוּמוואַרפעֶן, זִי זאָל נִישט אוּמפאַלעֶן אַלײן פוּן רעֶגעֶן אוּן שטוּרם אוּן ברײַנגעֶן צוּ אַן אוּמגלִיק. דעֶרנאָך, אוֹיב דעֶר אײַגעֶנטהִימעֶר פוּן דעֶר וואַנט האָט פעֶרמאָגט אַלײן זִי צוּרִיק אוֹיפבוֹיעֶן—אִיז רעֶכט, אַז נִישט—האָט רַב הוּנָא זִי אוֹיפגעֶבוֹיעֶט פוּן זײַן אײגעֶן געֶלד.

אַלעֶ עֶרֶב־שַׁבָּת ווִידעֶר, אײדעֶר ס׳אִיז נאַכט געֶוואָרעֶן, פלעֶגט עֶר אַרוֹיסשִׁיקעֶן זײַנעֶם אַ מעֶנשעֶן אִין מאַרק אוּן ווִי אַבִּיסעֶל גרִינוואַרג ס׳אִיז אִיבעֶרגעֶבלִיבעֶן בַּײ דִי גרִינס־פּעֶרקוֹיפעֶר האָט יעֶנעֶר אָפּגעֶקוֹיפט אוּן אַרײַנ־געֶוואָרפעֶן אִין טײַך, כְּדֵי זײ זאָלעֶן נִישט לײַדעֶן קײַן שאָדעֶן אוּן זִיך נִישט אָפּהאַלטעֶן פוּן צוּ ברײַנגעֶן ווײַטעֶר אִין שטאָדט גרִינס אוֹיף שַׁבָּת.

ווען עֶר פלעֶג זִיך זעֶצעֶן עֶסעֶן, האָט עֶר פרִיהעֶר געֶעֶפעֶנט אַלעֶ טהִירעֶן אוּן אוֹיסגעֶרוּפעֶן: „ווער ס׳דאַרף זאָל קוּמעֶן מִיט־עֶסעֶן“.

פוּן עֶסִיג—ווײַן.

בַּײ רַב הוּנָא׳ן זעֶנעֶן אײַנמאָל געֶעֶסִיגט געֶוואָרעֶן פִיעֶר הוּנדעֶרט פעֶ־סעֶר ווײַן. קוּמעֶן צוּ אִיהם אַרײַן דִי חֲכָמִים, זאָגעֶן זײ אִיהם: „זאָל דעֶר רֶבִּי נאָכזוּכעֶן דִי מַעֲשִׂים זײַנעֶ“.

— וואָס? — זאָגט עֶר זײ — בִּין אִיך דעֶן בַּײ אײַך אִין דִי אוֹיגעֶן חָשׁוּד אוֹיף שלעֶכטס?

— וואָס דען? — רופען זיי זיך אָן — איז דען גאָט חשוד ער זאָל אומ־זיסט בעשטראָפען אַ אונשולדיגען?

— אויב אַזוי — זאָגט רב הונא — ווער ס'האָט געהערט אויף מיר עפּיס אַ אונרעכט, זאָל ער אָפען אַרויסזאָגען.

— אָט וואָס מיר האָבען געהערט — ענטפערען זיי — אַז דו טהיילסט נישט אָפּ דיין גאָרטען־פּאַכטער זיין חלק טריקענע צווייגען, אָפּגעשניטענע פון די וויינשטאָקען.

— וואָס הייסט? — שרייט־אויס רב הונא — ער לאָזט מיר דען עפּיס איבער פון זיי? ער גנב'עט דאָך אַוועק אינגאַנצען.

— דערפאַר — רופען זיי זיך אָן — זאָגט די וועלט אַ ווערטיל: „גנב'ע־אָפּ דיינם ביי'ם גנב — און געניס דעם טעם פון גניבה".

— אויב אַזוי — זאָגט רב הונא — נעהם איך אויף זיך, איך זאָל פון היינט אָן איהם שוין גיבען זיין חלק אין די צווייגען.

איז עסיג געשטיגען אין פּרייז און פערקויפט געוואָרען אַזוי טייער ווי וויין.

רב הונא'ס קבורה.

רב הונא איז געשטאָרבען פּלוצום. האָבען די חכמים דערפון צער געהאַט, ווייל אַ פּלוצליכער טויט איז אונווירדיג פאַר אַ צדיק. איז געקומען זוגא פון הדיב און האָט זיי בערוהיגט: „דאָס איז נור פאַר אַכציג יאָהר, אָבער נאָך אַכציג הייסט אַזאַ טויט — שטאַרבען קושענדיג".

אַז מ'האָט געבראַכט דעם געשטאָרבענעם רב הונא אין דער מטה אַהין, קיין ארץ־ישראל, קומט מען און מע זאָגט אָן ר' אמי'ן און ר' אסי'ן: „רב הונא איז אָנגעקומען!" רופען זיי זיך אָן:

— ווען מיר זענען געווען דאָרט[1] האָבען מיר איבער איהם קיין קאָפּ נישט געקענט אויפהויבען, איצט, אַז מיר זענען געקומען אַהער — געהט ער נאָך אונז נאָך".

זאָגט מען זיי: זיין אָרון איז אָנגעקומען...

זענען ר' אמי און ר' אסי אַרויסגעגאַנגען צו דער לויה. ווערט אַ קלער: „וואו זאָל מען איהם לעגען?" בלייבט מע זאָל איהם לעגען אין דער הייהל פון ר' חיא: ביידע האָבען זיך ביי יודען פערדיענט גלייך, רב הונא האָט פערשפּרייט תורה צווישען יודען, און ר' חיא האָט אויך פער־שפּרייט תורה צווישען יודען.

קלערט מען ווידער: „ווער זאָל איהם אַהין אַריינבריינגען?" רופט

[1] אין בבל.

זיךְ אַרויס רַב חַגָא: „איךְ וועֶל איהם אַרײַנבּרײַנגעֶן, ווײַל איךְ האָבּ דעֶרהאַלטעֶן די לעֶהרעֶ פון ר׳ חִיָא׳ן, שטעֶנדיג געֶוועֶן נעֶבּעֶן איהם און גוט געֶוואוסט אַלעֶ זײַנעֶ אויפפיהרונגעֶן״.

גיט מעֶן איהם איבּעֶר רַב הונָא׳ס אָרון און עֶר נעֶהמט איהם אַרײַנטראָגעֶן. און דאָרט אין דעֶר הײַהל אינוועֶניג, בּײַ ר׳ חִיָא׳ן פון בּײדעֶ זײַטעֶן, האָבּעֶן געֶרוהט זײַנעֶ צוויי זיהן: יְהוּדָה פון דעֶר רעֶכטעֶר און חִזְקִיָה פון דעֶר לינקעֶר זײַט. רופט זיךְ אָן יְהוּדָה צו חִזְקִיָה׳ן: „שטעֶל זיךְ אויף, ס׳איז נישט קײַן דֶרֶךְ־אֶרֶץ, רַב הונָא שטעֶהט דאָךְ פון דרויסעֶן״. האָט עֶר זיךְ בּאַלד אויפגעֶהויבּעֶן — און מיט איהם צוזאַמעֶן האָט זיךְ אויפגעֶשטעֶלט אַ פײַעֶר־זײַל. דעֶרזעֶהן דאָס האָט זיךְ רַב חַגָא שטאַרק דעֶרשראָקעֶן, איבּעֶרגעֶלאָזט דעֶם אָרון אויפגעֶשטעֶלט — און גיךְ פון דאָרט אַרויס בְּשָׁלוֹם.

רַב שֵׁשֶׁת.

דער זעהענדיגער בלינדער.

רַב שֵׁשֶׁת איז געווען אַ סַגִי־נָהוֹר [1]. פלעגט ער אַלע דרייסיג טעג איבער'חַזר'ען אויסענוויינינג אַלצדינג וואס ער האט אויסגעלערענט, און דער־נאך פלעגט ער אַ צופריעדענער זיך אָנהייבען אויפ'ן ריגעל פון דער טהיר און אויסרופען מיט שִׂמְחָה:

— פרעה זיך, נְשָׁמָה מיינע! פרעה זיך, פרעה זיך! צוליעב דיר האָב איך געלערענט מִקְרָא, צוליעב דיר האָב איך געלערענט מִשְׁנָה!

איינמאל האָבען אַלע שטאדט־לייט זיך געלאָזט אַרויסגעהן בעגעגענען דעם קעניג, וואס האט בעדאַרפט אַהין אָנקומען. איז דער בלינדער רַב שֵׁשֶׁת אויך מיטגעגאַנגען מיט'ן עוֹלָם. טרעפט איהם אָן איינער פון די מִינִים [2]. רופט ער זיך צו איהם אָן מיט געשפּעט:

— די קריגען — צו'ם טייך [3], אָבער שערבליך — וואוהין?

זאָגט איהם רַב שֵׁשֶׁת: „קום וועסטו זעהן, אַז איך וויים מעהר פון דיר".

געהט־פערביי דער ערשטער לעגיאָן מיט אַ גערויש, רופט זיך אָן דער מִין:

— דער קעניג קומט־אָן.

— נאָך נישט — זאָגט רַב שֵׁשֶׁת זיכער.

געהט־פערביי דער צווייטער לעגיאָן. זאָגט דער מִין ווידער:

— איצט קומט שוין אָן דער קעניג.

— ניין, נאָך נישט — האלט זיך רַב שֵׁשֶׁת איינס.

אינדעם איז פערבייגעגאַנגען שטיל דער דריטער לעגיאָן.

— איצט — רופט זיך אָן רַב שֵׁשֶׁת — קומט־אָן דער קעניג בעשטימט.

---

[1] אַ בלינדער. [2] אַזאַ סעקטע פון כופרים. [3] ד. ה. גאַנצע קריגליך ווערען געבראַכט צום טייך אָנצושעפען אין זיי וואַסער; אַזוי אויך זעהענדיגע געהען אָנצו־קוקען דעם קעניג.

פרעגט איהם דער מין: „פון וואנען ווייסטו עס אזוי זיכער?"

ענטפערט איהם רב ששת: די ערדישע קעניגרייך איז גלייך ווי די הימעלשע, און ס'שטעהט געשריבען: „ניט מיט'ן געריש איז גאט, און נאכ'ן גערויש... א גאר שטילע שטימע... און גאט האט זיך אנגערופען".

ווען דער קעניג איז צוגעקומען נאהענט האט רב ששת איהם גע־בענשט. זאגט צו איהם דער מין: „ווי בענשט מען עס דעם וואס מען זעהט ניט?"

האט רב ששת אנגעשטעלט אויף איהם זיינע אויגען, איז פון זיי ארויס פינקען פייער און האבען אויסגעלאשען די אויגען פונ'ם מין.

רַבָּה בַּר נַחְמָנִי.

געשטאָרבען אין וואַלד.

רַבָּה בַּר נַחְמָנִי איז געווען ראש־ישיבה אין דער גרויסער פּומְבְּדִיתָא'ר ישיבה אין בָּבֶל. הערען זיינע דְרָשׁוֹת פלעגען זיך צונויפקומען יודען פון פיעל ארומיגע שטעדט, בעזאָנדערס צוויי מאָל אין יאָהר, אין די חֳדָשִׁים נִיסָן און תִּשְׁרֵי, ווען ער פלעג דַרְשׁ'ענען פאַר'ן עולם איבער עִנְיָנִים פון יום־טוב. קומט־אָן צו'ם קעניג א מְסִירָה אויף איהם: „פאַרהאַן ביי יודען איינער אַזוינער, וואָס צוויי חֳדָשִׁים אין יאָהר, איין חודש אָנהויב זומער און איין חודש אָנהויב ווינטער, ציהט ער אָפּ מיט זיינע דְרָשׁוֹת פון די שטעדט פיער און צוואַנציג טויזענד מאַן יודען, און וויי׳ל אין דער צייט טרעפען די שטייערזאַמלער זיי נישט אין דער היים און קענען פון זיי נישט איינמאָהנען דעם שטייער, ליידט דערפון די קרוין גרויס שאָדען". שיקט דער קעניג זיינעם א בעאַמטען צו חאַפּען רַבָּה'ן און ברענגען איהם. דערוואוסט זיך דערפון רַבָּה און אַנטלויפט. האָט ער זיך אַרומגעדרעהט א שטיק צייט אין די פאָרשטעדט פון פּוּמְבְּדִיתָא, און צו'ם סוף האָט ער זיך צוריק אומגעקעהרט קיין פּוּמְבְּדִיתָא. טרעפט זיך, אַז אין דעם גאַסט־הויז וואו רַבָּה האָט זיך אויפגעהאַלטען, איז אויך אַהין אָנגעקומען דער בעאַמטער, וואָס איז געשיקט געוואָרען איהם צו חאַפּען. שטעלט מען דאָרט אַוועק פאַר דעם בעאַמטען א טישעל און מע גיט איהם אויסטרונקען צוויי כּוֹסוֹת וויין, און ווי מ'האָט פון איהם צוגענומען דאָס טישעל האָט זיך זיין געזיכט אויסגעדרעהט אַרונטער. פרעגט מען רַבָּה'ן: „וואָס זאָל מען טהון, ער איז דאָך דעם קעניגס א שָׁלִיחַ". הייסט ער באַלד אונטערטראָגען פאַר יענעם צוריק דאָס טישעל און דערלאַנגען איהם טרונקען נאָך א דריטען כּוֹס וועט ער געזונד ווערען. האָט מען איהם אַזוי געטהון און ער איז געזונד געוואָרען [1].

[1] טרונקען „זוגות" (א גראָד) האָט זיך אין יענע צייטען גערעכענט פאַר שעדליך, ווייל אויף א גראָד האָבען די שדים א שליטה. די רפואה דערצו איז — אויסצוטרינקען נאָך א כּוֹס, עס זאָל ווערען אומגראָד.

רופט זיך אָן דער בעַאמטער: „איך ווייס, אַז דער מאַן, וועמען איך זוך, געפונט זיך דאָ". און באַלד טאַקי האָט ער רבה'ן דאָרט אויפגעזוכט. זאָגט דער בעַאמטער: „איך גיי איצט אַוועק פון דאַנען און לאָז איהם דאָ איבער [1]). אויב מ'וועט מיך גלייך טויטען — וועל איך איהם נישט אויסגעבען; אויב אָבער מ'ע וועט מיך פייניגען — וועל איך איהם מוזען אויסגעבען". האָט מען גענומען רבה'ן און אַרייַנגעזעצט אין אַ בעזונדער חֶדֶר, און דער בעַאמטער האָט איהם ביי'ם אַוועקגעהן דאָרט פערשלאָסען.

האָט רבה גאָט געבעטען און ס'איז איינגעפאַלען אַ וואַנט. אַנטלויפט ער אין אַ נאָהענט וועלדיל, זעצט זיך דאָרט אַוועק אויף אַ קלאָץ פון אַ אָפּגעשניטענעם פאַלמענבוים און הויבט-אָן לערנען. מאַכט זיך, אַז אין דער הימעלשער יְשִׁיבָה איז אויסגעפאַלען אַ מחלוקת איבער אַ דין פון נְגָעִים [2]), די האָבען געזאָגט „ריין" און די — „אומריין". קלערט מען: ווער קען דאָ מַכְרִיעַ זיין? [3]) בלייבט, אַז נור רבה בר נַחְמָנִי, ווייל ער פלעגט אויף זיך זאָגען: „איך בין אַ איינציגער אין נְגָעִים, אַ איינציגער אין אֳהָלוֹת" [4]).

שיקט מען אַ שָׁלִיחַ איהם ברייַנגען אויף יענער וועלט — קען דער מַלְאַךְ־הַמָּוֶת צו איהם נישט צוטרעטען, ווייל רבה האָט נישט אויפגעהערט צו לערנען תּוֹרָה. דערווייל גיט אַ בלאָז אַ ווינט און די ביימליך האָבען אָנגעהויבען צו רוישען, מיינט רבה, אַז דאָס זענען אָנגעלאָפען אין וועלדיל אַ לעגיאָן רייטער צו חאַפּען איהם, קלערט ער זיך: „בעסער צו שטאַרבען דורכ'ן מַלְאַךְ־הַמָּוֶת, איידער איבערגעגיבען צו ווערען אין די הענד פון דער רעגירונג". ביי'ם שטאַרבען האָבען די ליפּען זיינע געפּליסטערט: „ריין", „ריין".

האָט זיך געלאָזט הערען אַ בַּת־קוֹל:

— אַז וואויל איז דיר, רבה בר נַחְמָנִי, וואָס דיין גוף איז ריין און דיין נְשָׁמָה איז אויסגעגאַנגען מיט „ריין".

פאַלט אין פּוּמְבְּדִיתָא אַראָפּ אַ צעטיל פון הימעל:

— רבה בר נַחְמָנִי איז פעררופען אין דער הימעלשער ישיבה.

זענען אַבַּיֵי און רָבָא און נאָך אַנדערע חֲכָמִים אַרויסגעגאַנגען איהם טהון זיין רעכט און ברייַנגען איהם צו קְבוּרָה, האָבען זיי אָבער נישט געוואוסט וואו איהם צו געפונען. אַרייַנגעגאַנגען אין וועלדיל אַריין, האָבען זיי דערזעהן פון וויַטען ווי ס'שטעהען פויגעל מיט צעשפּרייטע פליגלען. קלערען זיי: „געוויס איז ער דאָרטען". קומען זיי צו אַהין און געפונען דאָרט

[1]) אויס דאַנקבאַרקייט פאַר דער רפואה. [2]) שערליכע פּלאָגען. [3]) איבערוועגען דעם דין אויף איין זייט. [4]) „נגעים" און „אָהלות" — נעמען פון צוויי מסכתות וועגען דינים פון טומאה און טהרה.

דעם מת. האָט מען איהם מספּיד געווען דריי טעג און דריי נעכט דורכ־אַנאַנד.

פאַלט ווידער אַראָפּ אַ צעטיל:

— ווער ס׳וועט אָפּטרעטען זאָל זיין אין חרם.

האָט מען איהם מספּיד געווען זיבען טעג.

ערשט נאָכדעם פאַלט אַראָפּ אַ צעטיל:

— געהט אהיים בשלום.

אין יענעם טאָג, ווען רבה איז געשטאָרבען, האָט אויסגעבראָכען אַ שטורם מיט אַזאַ קראַפט, אַז ס׳האָט אויפגעהויבען אַן אַראַבער רייטענדיג אויף זיין קעמיל פון דער זייט טייך פּפּא און איהם פערטראָגען אויף יענער זייט טייך. טראַכט ער זיך: „וואָס זאָל דאָס בעדייטען?״ זאָגט מען איהם, אַז דער שטורם איז איבער דעם, ווייל רבה בר נחמני איז געשטאָרבען. רופט־אויס דער אַראַבער:

— האַר פון דער וועלט, די גאַנצע וועלט איז דיינע און רבה בר נחמני איז דיינער; דו ביסט רבה׳ס און רבה איז דיינער — צו וואָס זאָלסטו אומברענגען די גאַנצע וועלט?

איז דער שטורם באַלד שטיל געוואָרען

רַבִּי יוֹסֵי פוּן יוּקְרַת.

פאַר דער צײַט.

ר׳ יוֹסֵי פוּן יוּקְרַת האָט אײַנמאָל געדונגען אַרבּײַטער צו זיך אויפ׳ן פעלד. האָט זיך געמאַכט אַז ער האָט פערשפּעטיגט און נישט געבּראַכט זײַ דאָס עסען אין דער צײַט. רופען זײַ זיך אָן צו ר׳ יוֹסֵי׳ס זוהן: „מיר ווענען הונגעריג!“ און האָבען זיך אויסגעזעצט אונטער אַ פײַגענבּוים. ווענדעט זיך ר׳ יוֹסֵי׳ס זוהן צו׳ם בּוים און זאָגט:

— פײַגענבּוים, פײַגענבּוים! גיבּ אַרויס דײַנע פרוכט און זאָלען מײַן פאָטער׳ס אַרבּײַטער עסען.

האָט דער בּוים אַרויסגעגעבּען פרוכט און זײַ האָבּען גענעסען. דער־ווײַל איז אָנגעקומען דער פאָטער. זאָגט ער צו די אַרבּײַטער: „האָט אויף מיר קײַן פעראיבּעל, איך האָבּ פערשפּעטיגט, ווײַל איך בּין געווען פער־טראָגען אין אַ מִצְוָה־זאַך“.

זאָגען זײַ איהם: „זאָל דיר אַזוי גאָט אָנטען, ווי דײַן זוהן האָט אונז אָנגעזעט“.

— פון וואַנען? — פרעגט ער זײַ פערוואונדערט.

דערצעהלען זײַ איהם: אַזוי און אַזוי איז געווען די מַעֲשֶׂה.

זאָגט ר׳ יוֹסֵי דעם זוהן: „זוהן מײַנער, דו האָסט בּעמיהט דעם בּעשע־פער דײַנעם אַרויסצוברײַנגען די פרוכט פונ׳ם פײַגענבּוים פאַר דער צײַט — דערפאַר געה דו פון דער וועלט פאַר דער צײַט“.

צוריק צו׳ם שטויבּ.

דער זעלבּער ר׳ יוֹסֵי פון יוּקְרַת האָט געהאַט אַ טאָכטער זעהר אַ שעהנע. אײַנמאָל בּעמערקט ער, ווי אײַנער בּויערט־דורך אַ לעכיל אין זײַן צוים און שפּירט־נאָך די טאָכטער זײַנע, כְּדֵי צו קוקען אויף איהר.

פרעגט ער יענעם: „וואָס איז דאָס?“

ענטפערט יענער: „רֶבִּי, אויבּ ס׳איז מיר נישט בּעשערט צו נעהמען זי, זאָל איך קײַן זְכִיָּה נישט האָבּען חאָטש אויף איהר אַ קוק טהון?“

זאָגט ר' יוסי צו זיין טאָכטער:

— טאָכטער מיינע, דו פערשאַפסט מענשען ליידען, קעהר זיך צוריק צו'ם שטויב — און זאָלען מענשען דורך דיר נישט געשטרויכעלט ווערען.

רַבִּי יוסי'ס עזעל.

ר' יוסי פון יוקרת האָט געהאַט אַן עזעל. אַז מ'האָט געדונגען דעם עזעל אויף אַ טאָג אַרבייט, פלעג דער דינגער פאַר נאַכט נאָך דער אַרבייט אַרויפלייגען איהם אויפ'ן ריקען דעם לוין פאַר'ן טאָג—און ער האָט עם אַליין אָפּגעפיהרט אַהיים צו זיין בַּעַל־הַבַּיִת. און אויב דער לוין איז געווען עפּיס מעהר אָדער ווייניגער, האָט זיך דער עזעל פונ'ם אָרט נישט גערירט. איינמאָל האָט מען פערגעסען אויף איהם אַ פּאָר שיך, האָט ער זיך נישט גערירט פונ'ם אָרט ביז מ'האָט זיי פון איהם נישט אַראָפּגענומען.

פְּטִירוֹת און הֶסְפֵּדִים.

בײַ׳ם טויט פון צַדִיקִים.

אַז ר׳ אֲבָהוּ איז געשטאָרבען—האָבען אַלע זײַלען אין קֵיסָרִי [1] גע־טריפט מיט טרעהרען.

בײַ ר׳ יוֹסֵי׳ס טויט — האָבען די דאַך־רינעס אין צִפּוֹרִי [1] געגאָסען מיט בלוט. „דאָס איז דערפאַר — האָט מען געזאָגט — ווײַל ער האָט זיך מוֹסֵר־נֶפֶשׁ געווען פאַר אַ מִצְוָה אין דער צײַט פון אַ גְזֵירָה".

בײַ ר׳ יַעֲקֹב׳ס טויט—האָבען זיך בעוויזען אין מיטען טאָג די שטערען.

בײַ ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק׳ס טויט—זענען אויסגעריסען געוואָרען די צעדערבוימען אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בײַ ר׳ חִיָא׳ס טויט—זענען געפאַלען פײַערדיגע שטײנער פונ׳ם הימעל.

בײַ׳ם טויט פונ׳ם הײליגסטען ר׳ נָחוּם בַּר סִימַאי — איז וואו אַ בילד איבערגעצויגען געוואָרען מיט מאַטען [2].

בײַ רַבָּה און רַב יוֹסֵף׳ס טויט — זענען בײדע ברעגען פון פְּרָת געוואָ־רען ווי אײנס.

בײַ אַבַּיֵי און רָבָא׳ס טויט — זענען בײדע ברעגען פון דִגְלַת געוואָרען ווי אײנס.

בײַ ר׳ מְשַׁרְשְׁיָא׳ס טויט—האָבען די פּאַלמען אַרויסגעגיבען שטעכלען.

הֶסְפֵּדִים.

אַז רַבָּה בַּר רַב הוּנָא און רַב הַמְנוּנָא אין בָּבֶל זענען געשטאָרבען, האָט מען זײ אַוועקגעפירט אַהין, קײן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. געקומען אויפ׳ן וועג צו אַ שמאָלען בריק, האָבען זיך די קעמלען פלוצום אָפּגעשטעלט.

— וואָס זאָל דאָס בעטײַטען? — פרעגט אַן אַראַבער בײַ די חֲכָמִים, וואָס זענען מיטגעגאַנגען מיט דער לְוָיָה.

— די צוויי געשטאָרבענע — ענטפערען די חכמים — טהוען־אָן כָּבוֹד

[1] קיסרי און צפורי — די שטעדט וואו די געשטאָרבענע האָבען געוואָהנט.

[2] ראָגאָזשעס.

אײנער דעם אַנדערען, רעד זאָגט: „גנעה דו פריהער", און דער זאָגט: „גנעה דו פריהער".

רופט זיך אָן דער אַראַבער: „ווער ס'איז אַ לײב דער זוהן פון אַ לײב — דעם קומט געהן פריהער".

איז באַלד אַרויס רבה בר רב הונא'ס קעמעל און איבערגעגאַנגען דעם בריק.

שטעלט זיך אַוועק דער ספדן [1]) און הויבט־אָן קלאָגען:

אַן אור־אַלטער שטאַם קומט־אָן פון בבל,
מיט איהם דאָס בוך פון העלדען־גײסט־קאַמפף,
די פויגעל אַלע זיך צונויפגעפלויגען
זעהן דעם בראָך און דעם בעז־וואונדער,
וואָס איז אויף אונז פון שנער [2]) אָנגעקומען.
ווי גרויס מוז זײן פון גאָט דער צאָרן אויף זײן וועלט,
אַז אָפּגערויבט האָט ער איהר בעסטע ציערונג;
די רײנסטע און די שעהנסטע זעעלען
האָט ער, אויף פרײד פאַר זײנע ברײטע הימלען,
צו זיך אויף אײביג צוגענומען.

רב אָשי האָט אײנמאָל אַ פרעג געטהון דעם ספדן בר־קיפוק: „וואָס וועסטו אויף מיר זאָגען אין יענעם טאָג?"

ענטפערט בר־קיפוק: אַזוי וועל איך זאָגען:

האָט אָנגעכאַפּט דער פלאַם די צעדערבוימער —
וואָס קענען טהון שוין קלײנע גרעזליך?
און האָט די נעץ געפאַנגען דעם לויתן —
וואָס קענען טהון שוין קלײנע פישליך?
און איז די נעץ פערשפרײט אין טײך אין טיפען —
ווי זאָל שוין זײן מיט קלײנע זומפּליך —

ר' זירא'ס טויט האָט דער ספדן אַזוי בעקלאָגט:

דאָס שנער־לאַנד האָט איהם געטראָגען און געבוירען,
דאָס פּראַכט־לאַנד [3]) האָט ערצויגען איהם פאַר זיך אַ ציערונג.
אוי וועה, אוי וועה! שרײעט רקת ביטער —
פערלוירען איז איהר שעהנסטע כלי!

[1]) דער וואָס מאַכט הספדים אויף מתים. [2]) בבל. [3]) ארץ־ישראל.